belge yayınları

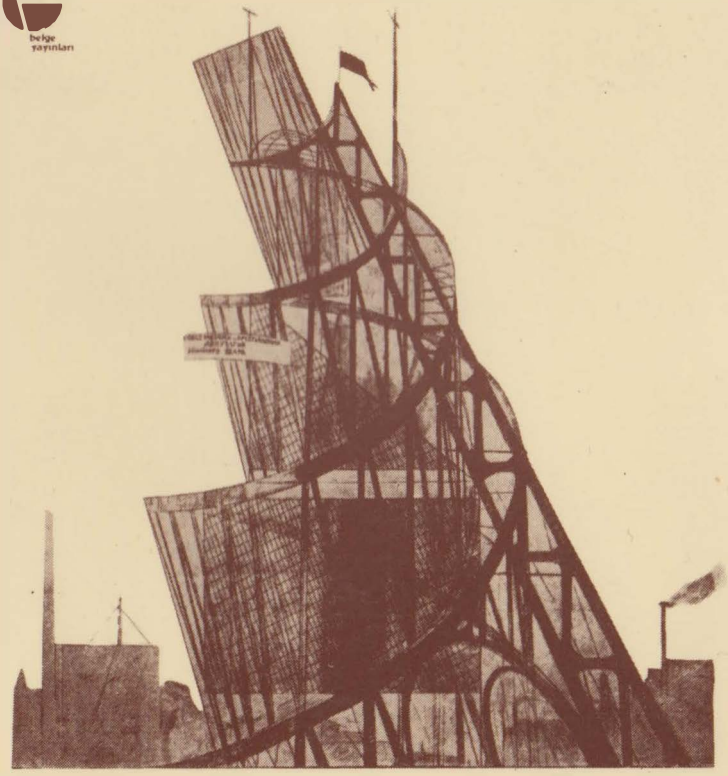
komintern'den kominform'a **fernando claudin**

Komintern'den Kominform'a

Komünist Enternasyonal'in Bunalımı

CİLT I

belge yayınları

FERNANDO CLAUDIN

Türkçesi: Yavuz ALOGAN

BELGE YAYINLARI : 83
KOMİNTERN'DEN KOMİNFORM'A
KOMÜNİST HAREKET

Bir zamanlar İspanyol Komünist Partisi'nin yöneticilerinden biri olan Fernando Claudin, hareket içinde uzun yıllar süren deneyimleri ile, Komünist hareketin çarpıcı bir tarihini, Marksist bir eleştiri süzgecinden geçirerek sunuyor. Birinci cilt 1943'de Komünist Enternasyonal'in aldığı dağılma kararı ile başlıyor. Daha sonra bu karara yolaçan gelişmeler ayrıntılı biçimde irdeleniyor. Bu arada 1920 ve 30'larda Almanya'da yaşanan trajediler, İspanya'daki 1936-39 iç savaş süreci, Çin Devrimi'nin birinci evresinde uğranılan yenilgi ve sömürge ülkelere yönelik politikaların şekillenmesi ele alınıyor. Bugün sosyalist ülkelerde yaşanan gelişmelerin dayandığı tarihsel sürecin tartışılmasında, vazgeçilmez bir başvuru kaynağı niteliği taşıyan Claudin'in kitabı uzun yıllardır klasikleşmiş bir kaynak olma özelliğini koruyor.

BELGE YAYINLARI 83
Birinci Baskı : Nisan 1990

Copyright Editions Ruedo Ibérico (1970)

THE COMMUNIST MOVEMENT, From Comintern to Cominform, Cilt I, KOMÜNİST ENTERNASYONAL'İN BUNALIMI / Monthly Review Press, New York 1975 / Türkçesi : Yavuz ALOGAN / Redaksiyon Can OKA / Dizgi - Baskı YAYLACIK MATBAASI / Kapak Düzeni PANO GRAFİK / Kapak Baskı ORHAN OFSET / BELGE - ULUSLARARASI YAYINCILIK : Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı No: 16 Zemin Kat Cağaloğlu - İSTANBUL

Fernando Claudin

KOMiNTERN'DEN KOMiNFORM'A

Cilt I

Komünist Enternasyonal'in Bunalımı

Türkçesi : Yavuz ALOGAN

ÖNSÖZ

Isaac Deutscher, 1950'de Heretics and Renegades *(İnançsızlar ve Dönekler)'de toplanmış yazılarının birinde, «Öyle görünüyor ki,» diyordu, «eski komünist aydının alabileceği yegâne vakur tavır, kendisini çekişmenin üzerinde* (av-dessus de la mêlée) *tutmaktır.» İlk bakışta garip bir öğüt. Daha yakından bakalım.*

1950'de yazılan bu bölümde Deutscher, parti üyesi ya da yol arkadaşı olan bazı yazarların - Arthur Koestler, Ignazio Silone, Andrè Gide, Louis Fischer, Richard Wright ve Stephen Spender - Komünizm konusunda yayımlanmış görüşlerini inceler ve çabucak, sessiz kalsalardı daha iyi olurdu, sonucuna varır. Deutscher'in partiden çıkarılan aydınlardan ya da en azından, 1929'dan, yani sol muhalefetin yenilgisinden sonra çıkarılanlardan hoşlanmadığı açıktır. Kendisinin de belirttiği gibi, onlar, koşulların - nesnel koşullar, partiden aforoz edilerek çıkarılma, daha önce çıkarılanların iğneleyici tutumları - zorlaması ile döneklerin oynadığı rolü kolayca benimsediler.

Aslında, insanlar daima yanlış bir anda, çok geç veya çok erken bir zamanda çıkarılmışlardır. Stalinizm, SSCB ve Rusya'nın dünyadaki etki alanını genişletmesi sonucunda ortaya çıkan toplumlar hakkında objektif olgular bakımından veya önceliğin eyleme verildiği ve «tarihsel neden»in yanılsamalara yol açtığı bir ideolojik belirsizlik ortamında insanın kendisinden bile uzun süre gizlediği gerçekler bakımından çok geç. Daima, azınlıkta kalanın ilerde kaybedeceği bir savaşı sürdürdüğü parti içindeki anlaşılma ve taraftar bulma olanakları bakımından çok erken. Fakat bu iki kat gecikme - olayların objektif yoğunluğu yüzünden kavramada gecikme ve militan çoğunluğun bir «yeni çizgi»nin kabul edilmesini isteyen ileri azınlıklara kıyasla geri kalması - istihza yolu ile geçiştirilebilecek rastlantısal bir durumdan kaynaklanmaz; Komünizm'in bütün dönemlerine ve bütün krizlerine uygulanabilen tarihsel bir yasanın şaşmazlığına, amansız niteliklerine sahiptir.

Isaac Deutscher, Komünist Parti'nin ilişkisini kestiği ya da ondan kopan aydınlara kuşkuyla bakar. Onlara politikaya bir daha girmemelerini, verilen savaşın üzerinde kalmalarını, kısaca, bağları koparmalarını öğütler. Deutscher, Roger Vailland'ın, yabancılaşmış bir sadakatten bir grand seigneur *(büyük derebeyi)'ün uzlaşmaz çelişkisine ani dönüş yapan tavrını, kuşkusuz, onaylardı.*

Deutscher, devrimciler arasında büyük teorik yıkımlara yol açan tarihsel analojilerden duyduğu haz ile, eski Komünist aydınlara, Jefferson, Goethe ya da Shelley gibi adamların geçmiş tavırlarını örnek gösterir. Bu şaşırtıcı isimleri neden öne sürmektedir? Çünkü, O'na göre, Stalin çağı ile Napoleon çağı arasında tarihsel bir paralellik kurmak mümkündür. Bu durumda, eski Komünist aydınlar, Jefferson, Goethe ve Shelley'i taklit etmelidirler; çünkü, bu kişiler «Napoleon'un şiddet ve sahtekârlığına rağmen, Fransız devriminin mesajının on dokuzuncu yüzyıl boyunca güçlü bir biçimde yankılanarak yaşaması» gerçeğini takdir edebilmişler ve bu sayede Kutsal İttifak'ın ellerinde oyuncak olan Liberaller'in korosuna asla katılmamışlardı.

Bizce bu garip bir tarihsel kıyaslamadır. Ekim devriminin mesajı, Stalin'in «şiddet ve sahtekârlıkları»na rağmen yayılmaya devam etti mi? Leninizm'in «Jakoben» özü Sovyet «Termidor»una rağmen kendini hissettirmeye devam etti mi? Komünist hareketten atılan aydınlar, parti Tarihsel Neden'in cisimleşmesi olduğu için, kaçınılmaz olarak dönekler haline gelirler mi? Deutscher bu sonuçları kategorik olarak formüle etmez, ama makalesini yazdığı dönemde son derece tipik olan bir ideolojik hayalcilik ve kötümserlik karmaşası ile bunları destekler gibi görünür.

Ne var ki, bugün farklı bir dönemde yaşıyoruz; ve Fernando Claudin, Halk Cephesi platformunda kültür ve barışı savunmak için Komünist harekete katılan ve daha sonra küçük burjuva hümanizmi suçlaması ile hareketten atılan bir yazar değildir.

Madrit'te Genç Komünistler'in bir lideri ve mimarlık öğrencisi olan Fernando Claudin, yaklaşık 1933'te, devrimin bir parçası olmak için bütün kişisel tutkularından vazgeçti. (Devrimin, katılanların reçetelerine uygun biçimde gelişmemesi bütünüyle ayrı bir meseledir.) Bu tarihten Şubat 1965'te İspan-

ya Komünist Partisi'nden çıkarılmasına kadar geçen süre içinde, hayatı, Komünist hareketin hayatı ile, İspanyol devriminin tarihi ile, bu devrimin başarıları, sorunları ve hataları ile birleşti. Burjuva cumhuriyeti yılları, iç savaş, yenilgi ve sürgün, Franko'ya karşı yeraltı faaliyeti Claudin, bütün bu olayları, Komünist Partisi mekanizmasının içinde, merkezî sorumluluk noktalarında yaşadı.

1963 yılının sonunda, İspanya Komünist Partisi Yürütme Komitesi içinde, 1964 baharına kadar devam eden, Claudin'in ve partinin diğer bazı üyelerinin ihracı ile sonuçlanan bir tartışma başladı. (Bir tartışma? Fakat, bir fikir karşılaşması olmaksızın otuz yıllık Stalinist pratiğin ürettiği «demokratik merkeziyetçilik» yapısı içinde sürdürülen, bir yanda azınlığın mekanik biçimde teslim olması, öte yanda hizip çalışması arasında, farklı nedenler ile olsa da eşit olarak etkisiz kalacak bir seçimin yapılmasına kaçınılmaz olarak mahkûm olan bir karşılıklı konuşmaya, iki monoloğun tekrarlamalı ve kısır yarışmasına «tartışma» ismini vermek mümkün müdür?)

Bu görüş ayrılığına yol açan başlıca sorunlar yıllardır, 1956'dan beri olgunlaşmaktaydı. İspanyol Komünist Partisi mekanizmasının tepesinde eninde sonunda bir kriz patlak verecekti. Ve yine, bu sürecin başı ile sonunu belirleyen tarihler (sözcüğün her iki anlamında-tarihsel ve hukuksal) önemsiz değildir. 1956 yılı sadece Yirminci Kongre'nin yapıldığı, Kruşçev'e «atfedilen» gizli raporun ortaya çıktığı yıl değil, aynı zamanda ve hepsinin ötesinde, Rus hegemonyasına boyun eğen ülkeler bloğunda bütün merkezkaç eğilimlerin öne fırladığı yıl idi. Bu eğilimlerin bazıları, nitelik bakımından milliyetçi *olanlar, kaçınılmaz olmalarına rağmen temelde olumsuzdular; çünkü, ulusal devrimci çıkarların Rus* raison d'ètat'*sına barbarca boyun eğdirildiği bütün yıllar için ödenen bedeli temsil ediyorlardı. Diğer merkezkaç eğilimler ise* toplumsal *bir yapıya sahiptiler ve hayli olumluydular. Yıllarca, Polonya'dan Macaristan'a, Çekoslovakya'ya kadar yayılan bu eğilimler, Rus devletinin askerî müdahalesi ile birbiri ardına ezilmelerine rağmen, sosyalist demokrasinin yeni araçları için duyulan ihtiyacı - silahların eleştirisi yerine eleştiri silahını geçirecek bir devrim ihtiyacını - gündeme getirdiler. Kuşkusuz, bu eğilimlerin politik ifadesi çoğu kez karmakarışık oldu; çünkü, onları taşıyan toplumsal güçler, on yıllardır süren tarihsel karan-*

lıktan, kitlelerden gelebilecek her türlü inisiyatifin bürokratik bir tarzda yıkıma uğratılmasından, kollektif depolitizasyon ve demoralizasyondan çıkıyorlar. Bütün bunların, kariyerizm, teknokratik sinizm, sofuluk vb. gibi bireysel «kurtuluş» biçimlerinden başka bir yol bırakmadığı görülüyordu.

Öte yandan, 1956 İspanya için de önemli bir yıldı. İşçiler ve öğrenciler büyük kitle mücadelelerine girdiler ve bu süreç içinde sınıf güçleri ile yeni bağlar kurulmaya başlandı; iç savaşın karnaval giysilerinden ve ideolojik sınırlamalarından bir ölçüde kurtulmak mümkün oldu. Yine aynı yıl içinde, otarşi döneminden miras alınan politik liderlik sistemi krize girmeye başladı. Objektif gereklerin baskısı altında İspanyol kapitalist ekonomisinin başlıca hedefleri değişime uğradı: yaygın birikim aşaması emek üretkenliğinin arttırılmasına, dünya pazarlarında rekabet yeteneğinin kazanılmasına yol açıyordu. Bir diğer deyişle, kapitalist İspanya ekonomisinin itici gücü şimdiden sonra mutlak artık değer'in elde edilmesi olamazdı, bunun yerini nisbî artık değer'in üretilmesi almalıydı. İspanyol kapitalizminin «modern» döneme yaklaşmakta olduğunun açık bir belirtisi.

Ve yine, 1963-4'te, İspanyol Komünist Partisi liderliği içinde olgunlaşmakta olan kriz kopma noktasına vardığında, Komünist hareketin yüz yüze geldiği sorunların hiçbiri, İspanya'daki mücadelenin stratejisi ile ilgili sorunların hiçbiri, çözülmüş değildi. Aksine: gerçekliğin subjektivist ve zaferci ideolojik yorumu ile bizzat gerçekliğin kendisi arasındaki uçurum daha da genişlemişti. Bu, her alanda ve her düzeyde tam bir gerileme dönemi idi.

SSCB'de «Stalinsizleştirme», merkezî politik bürokrasinin önde giden gurupları arasında bir hesaplaşmanın, temelde değişmeden kalan bir sistem içinde yeni bir rol dağıtımının, sınırlarını aşmamıştı.

İspanya'da 1962'deki işçi mücadelelerinin büyüklüğü, «barışçı ulusal grev» stratejisinin uğradığı kesin başarısızlığın kanıtlanmasına yaradı. Bu mücadeleler, İspanya'da devrimin sorunlarına - devrimin niteliği, acil ve uzun vadeli hedefleri, sınıf ittifakları - radikal anlamda yeni bir tarzda yaklaşmak gerektiğini gösterdi.

1965'te partiden çıkarılan Fernando Claudin, Isaac Deutscher'in öğüdünü tutmadı. Kendisini «savaşın üzerine» çıkar-

madı ve «bağları koparma» yönünde hareket etmedi. Jefferson, Shelley ya da Goethe'nin uzak örneğini değil, Deutscher'in kendi zamanına daha yakın olan örneğini izledi: Fernando Claudin de, tıpkı Deutscher gibi, ama çalışma tarzı, yöntem ve politik sonuçlar bakımından büyük farklılıklarla, Komünist hareketin başarısızlık ve yozlaşma nedenlerini ayrıntıları ile kavrama amacına yöneldi. Böylelikle, kuşkusuz, kendisini yargılama ve sorguya çekme işine girişti. Aslında, insanın kendisini tanıması, kendi hayat öyküsünün anlamını kavraması, yaşadığı ve katkıda bulunduğu tarihsel deneyi özümlemesi ve anlaması için en iyi yol bu değil midir?

Çalışma boyunca Claudin eleştirel Marksizm'in güç veren özelliklerini yeniden keşfetti. Komünist Enternasyonalin tarihsel analizini yaparken, Claudin kendi kuşkularının, öfkelerinin ve teorik sezgilerinin kanıtını bulmak için, kendisini, Komünist hareketin gerçekliğine kaptırmaz. Bu gerçekliği, objektif anlamı, dialektik gelişimi içinde gözlerimizin önüne sermek için inceler. Tarihsel gerçekliğin bu şekilde açımlanmasıdır ki, Claudin'in kitabına, dialektik bir düzen kurmak için kronolojik düzenin dar çerçevesini kırma olanağı sağlayan iki düzlemli özgün bir biçimsel yapı kazandırır. Bu düzlemler bütünleyici ve çelişkindir: zorunlu olarak mantıksal bakımdan yeniden kurma ve - diakronik-senkronik - tarihin kendisi. Özellikle tam da burada Marksist yöntemin ayırt edici özellikleri ile yüz yüze değil miyiz?

JORGE SEMPRUN

GİRİŞ

Benim için 1956 yılı, diğer pek çok komünist için olduğu gibi, hareketimizin durumuna ve taşıdığı umutlara rahat ve iyimser yaklaşımın kaybolmaya başladığı bir yıldı. O zamana dek hareketin geçmişi ve bugünü, hattâ geleceği bile sorun olmamıştı. Marks ve Engels, Lenin ve Stalin, insanlığın bu süper dehaları, bütün temel bilinmeyenleri bizim adımıza çözmüşlerdi. Devrim yolu gençliğimizde sandığımıza oranla çok daha uzundu, güçlüklerle doluydu ve Marks'ın önceden göremediği geri kalmış ülkeleri de kapsayan geniş bir kavis çizmişti; ama yine de bize açık ve emin görünmeye devam ediyordu. Halihazırda dünyanın altıda birinde kurulmuş olan sosyalizm diğer pek çok ülkede de aynı başarı ile inşa ediliyor, bu arada cançekişen kapitalizm «genel kriz»in «ikinci dönem»inde debeleniyordu. Büyük Çin devriminin zaferi emperyalizmin «sömürge artçısı»nın çöküşünü müjdeliyordu. Dünyanın geri kalan kısmında ise biz komünistler, yani «özel bir kalıp»tan çıkmış bireyler, yegâne bilinçli ve örgütlü devrimci gücü oluşturuyorduk. Bizler ki, yüzlerce kez eylem içinde doğrulanmış bilimsel bir teoriye ve Hitler ordularını yenen muazzam bir gücün desteğine sahiptik. Bu durumda geleceğin bize ait olduğu konusunda kuşkuya yer kalmıyordu. Geçmişte uğranılan yenilgiler «objektif koşullar»dan ve «Sosyal Demokratlar'ın ihaneti»nden ötürüydü, fakat politikamız, anahatları bakımından daima doğru olmuştu. Komünist Enternasyonal sahneden ayrılmış olsa da, Lenin ve Stalin'in partisi gibi bilge ve deneyimli bir rehberin yardımına güvenmeye devam ediyorduk. Bu yardım, diğer Komünist partilerin, taraftarları ile birlikte taşıdıkları yetersizlikleri telâfi ediyordu. Kısaca,

dünya düzeyinde nihai zaferin kazanılacağı kesindi. Bu sadece bir zaman, azim ve çaba gösterme meselesi idi.

Kruşçev «gizli raporu»nun açıklanması ve daha sonra Macaristan ve Polonya'da Stalinist sisteme karşı işçi ve aydınların ayaklanması bütün bu görüşleri bir darbede yıktı. Ve yıkıntıların içinden rahatsız edici soru işaretleri yükseldi. Özellikle, her şeyi kapsayan tek bir soru vardı: gerçekliği, teorik ve pratik, her iki yanı ile yorumlamamıza yardım edecek yerde, gizleyen ve kılığını değiştiren bizim bu Marksizmimiz nasıl bir şeydi? Benim durumumda, bu temel sorunun yanıtı, yirmi beş yıl süren Stalinizm eğitimi ile uzun ve acılı bir hesaplaşma, 1947'den beri mensubu olduğum İspanya Komünist Partisi liderliği içinde bir dizi çatışma sonunda meydana çıktı. 1965 yılında, liderliğin en genç üyesi olan ve benzer bir evrim geçirdiğimiz Frederico Sanchez ile birlikte partiden çıkarıldım. Sağduyu, bu dönemde, herkesi etkileyen hastalıklı bir rüzgârın varlığını gösterir. Bu kaçınılmaz olay, bana yukarıda belirlediğim soruya bilgi ve sahip olduğum deneyimin izin verdiği ölçüde yanıt aramak için gerekli zamanı ve düşünce özgürlüğünü sağladı. Bu kitap böylece ortaya çıktı.

Çalışma boyunca, başlangıçta benim için hiç de belirgin olmayan bir sonuca vardım: Komünist hareket - gerek ulusal gerekse uluslararası boyutlarında, iktidar için bir mücadele aygıtı olarak işlevi bakımından olduğu kadar iktidarı kullanımı bakımından da Stalinist parti - 1950'lerde genel ve dönüşü olmayan bir krize girmişti. Hareket, yapısı nedeni ile, kendisini dönüştürmek, terimin Hegelci anlamı ile kendisini «yadsımak» bakımından yeteneksizdir. Kuşkusuz, bu, söz konusu hareketin görece sağlam kesimlerinin yeni bir devrimci Marksist öncünün oluşturulmasına katkıda bulunmaları olanağını dışlamak anlamına gelmez. Zamanımızda bu konuda duyulan ihtiyaç her türlü kuşkunun ötesindedir. Pek çok Komünist'in devrimci

öznelliği ile, bunu kısırlaştıran ideolojik ve örgütsel sistem arasında ayırım yapılmalıdır.

Yeni bir Marksist devrimci öncüden söz ediyorum, çünkü bence, tarihsel olarak tahrip olan Marksizm değil, marksist düşüncenin belirli bir doğmatikleştirilmiş ve saptırılmış halidir. Marksizmin eleştirel ve devrimci özü, başlıca kavram ve tezlerinin çoğu, geçerli ve canlı kalmıştır - doğal olarak, Marks'ı kendi dönemi içinde ele almayı ve çalışmasını içinde bulunduğumuz dönemi değerlendirerek sürdürmeyi kabul etmek koşuluyla. Bu bizi, diğer gerçekler arasında, Marksizm'in doğmalaştırılan ve saptırılan öncüllerinin, devrimci hareketin ideolojisi olma işlevine yansıdığını kabul etmeye zorlar. Stalinizm'in bu deformasyonların ilki olmayışı - belki sonuncusu da olmayacak - rastlantısal değildi. Komünist hareketin krizi üzerine yaptığım inceleme, Marksizm'i kullanma, bu anlayış ile, Ekim devriminden bu yana Marksizm'in politik teori ve pratiğinin eleştirel bir analizini yapma girişimini yansıtır.

Burada ele alınan sorun öylesine kapsamlı ve karmaşıktır ki, ancak, toplumsal bilimlerin bütün dallarında, pek çok katkı sayesinde açıklanabilir. Bu türden bir çok katkı yapıldı, yine de çalışmanın büyük kısmı zaman içinde tamamlanacak. Şimdiki haliyle böyle bir katkı olmaktan öte iddia taşımayan bu kitap, hareketin tarihi değil, hareketin krizini oluşturan başlıca faktörlerin ve süreçlerin bir analizidir. Bu durum, kuşkusuz, yaptığım analize «olumsuz» bir yön veriyor. Fakat bu «olumsuzluk», geçmişin efsanelerinden ve hatalarından olabildiğince kurtulmuş yeni devrimci hareketlerin oluşmasına biraz yol açabilirse, amaçladığım gibi, dialektik, Marksist bir olumsuzluk olacak.

Bu kitabın sadece Komünist hareketin bir eleştirisi değil, aynı zamanda, yazarının bir özeleştirisi olduğunu belirtmeye gerek var mı? Yine de bu son nokta tamamen önemsizdir.

Aralık 1969

Özel hayatta, bir adamın kendisi hakkında düşündüğü ve söylediği ile gerçekte ne olduğu ve ne yaptığı arasında nasıl ayırım yapılıyorsa, tarihsel mücadeleler içinde de, daima, partilerin ifade ettiklerini ve hayallerini gerçek organizmalarından ve gerçek çıkarlarından, kendilerine dair düşüncelerini gerçekliklerinden, ayırt etmek gerekir.

MARX

Hatalarımızı düşmandan gizlememeliyiz. Bundan korkan kimse devrimci değildir.

LENİN

Birinci Bölüm

Komünist Enternasyonal'in Krizi

1

Dağılma

Aramızdan ayrılan Yoldaş Lenin, Komünist Enternasyonal'in ilkelerine sadık kalmamızı emretti. Sana söz veriyoruz Yoldaş Lenin, bütün dünyanın çalışan insanlarının birliğini, Komünist Enternasyonal'i, güçlendirmek ve geliştirmek için hayatlarımızı esirgemeyeceğiz!

Stalin, 1924

UZUN BİR KRİZİN SON BÖLÜMÜ

10 Haziran 1943'te, «Uluslararası işçi sınıfı hareketinin yönetici merkezi» olarak Komünist Enternasyonal'in varlığına son verildi. Bu formülasyon, Komünist Enternasyonal'in ulusal seksiyonlarının var olmaya devam edecekleri, fakat «Komünist Enternasyonal Kongreleri'nin içtüzük ve kararlarından çıkan yükümlülükleri»nden muaf, bağımsız Komünist partilere dönüştürüldükleri anlamına geliyordu[1]. Komintern Yürütme Komitesi Prezidyumu'nun bu tarihsel kararı ilan eden metninde, Komünist partiler arasında bir başka biçimde uluslararası bağlantı sağlanmadığı gibi, bunun gelecekte oluşturulma olanağına dair en ufak bir ima bile yer almıyordu. Kararları, «Komünist Enternasyonal'in bütün seksiyonları için bağlayıcı» olan ve «derhal yerine getirilmesi gereken»[2] bir yürütme komitesinin yönettiği «tek bir dünya Komünist partisi»nin seksiyonları durumundaki Komünist par-

tileri, bir gece içinde, bütünüyle bağımsız ve birbiriyle bağlantısız ulusal partiler haline geldiler - en azından, Komüntern'in varlığına son veren resmi dökümandan anlaşıldığı kadarıyla.

Komünist partilerin bu tam bağımsızlığını Marksist enternasyonalizm ile bağdaştırmak güçtü. Üçüncü Enternasyonal'in kuruluşu, kendisinden önce kurulan iki enternasyonal gibi, politik *praxis* düzleminde, Marks'ın Birinci Enternasyonal'in tüzüğünde belirlediği teorik ilkenin mantıksal sonucu olmuştu: «İşçilerin kurtuluşu yerel veya ulusal değil uluslararası bir sorundur»[3]. Uluslararası alanından ötürü bu görev, sürekli haberleşme sağlayan bir örgütlenme tipini gerektirdi. Örgütün yapıları, işleyişi, programı vb., kuşkusuz, tarihsel koşullardaki değişmelerin ışığında yeniden gözden geçirilecektir. Ancak, Marksistler, ifadesini somut bir örgütlenme biçiminde bulan proleter enternasyonalizminin gerekliliğini asla sorgulamamışlardır.

Fransa-Prusya savaşı ve Komün'ün yenilgisi, Marksistler ve Bakuninistler arasındaki iç mücadele ile birlikte Birinci Enternasyonal'in krizine yol açtığı zaman, Marks ve Engels bunu geçici bir durum olarak gördüler[4]. Ve İkinci Enternasyonal liderlerinin çoğunluğu 1914-18 savaşı sırasında kendi ulusal burjuvazilerinin yanında *union sacrèe* (kutsal birlik)e girme uğruna enternasyonalist tavırlarından vazgeçtikleri zaman, Lenin bu tavrı ihanet olarak betimledi ve derhal yeni bir Enternasyonal kurmanın gerekliliğini ve aciliyetini ilan etti. Bu yeni Enternasyonal'i öncekilerden ayıran en belirgin özelliklerinden biri, «uluslararası» olana «ulusal» olan üzerinde kesin bir önceliğin verilmesi idi. Daha ilk anından itibaren hareket, «her ülkedeki hareketin çıkarlarının uluslararası devrimin ortak çıkarlarına tabi olması» ihtiyacını bir ilke düzeyine çıkardı[5]. Bu ilke Enternasyonal'in her kongresinde onaylandı. Altıncı Kongre'de (1928) onaylanan Komintern programının vurguladığı «proleter dünya

devrimi»nin zaferi, «işçileri, bütün sınır çizgilerini, bütün ulus, kültür, dil, ırk, cinsiyet ve meslek ayırımlarını aşarak bütün ülkelerin proleterlerinin birleşik uluslararası ordusu olarak biraraya gelmeye zorlar»[6]. Komintern bu «ordu»nun örgütleyicisi ve lideri, onun genel kurmayıdır; tarihsel görevi, dünya proleter ordusunun ayrı ulusal «müfrezeler»inin faaliyetini tanımlayan ve birleştiren bütünlüklü bir stratejiyi oluşturmak ve gerçekleştirmektir[7].

Ayrıca, Lenin ve izleyicileri, katı biçimde merkezî ve disiplinli bir uluslararası örgüt ihtiyacının özellikle savaş zamanında, toplumsal çelişkilerin keskinleştiği ve devrimci bir çıkış olanağının yakın vadeli bir mesele haline gelebileceği bir sırada zorlayıcı olduğunu düşündüler. Komintern'in benimsediği yapılar, 1914'te olanların tekrarlanmasını önlemeyi amaçladı: Üçüncü Enternasyonal, ikincisi gibi, o an geldiğinde çökmeyecekti. Bu nedenledir ki, Komintern'in Altıncı Kongresi bütün seksiyonlarına, «savaşa daha uluslararası bir nitelik kazandırma ve gerektiği anda emperyalist savaşa karşı uluslararası kitle eylemine geçebilecek bir konumda olabilmelerini sağlayacak şekilde, devrimci eylemin uluslararası koordinasyonu için, önlemler alma» çağrısında bulundu. Ve şu emir verildi: «savaş patlamadan önce bütün seksiyonlar (Komünist Enternasyonal'in) arasında mümkün olan en yakın irtibat sağlanmalı ve savaş boyunca bu irtibatları muhafaza etmek için her türlü araç kullanılmalıdır»[8]. Komintern'in Yedinci (ve sonuncu) Kongresi, (1935) Lenin ve Rosa Luxemburg'un İkinci Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi'nde kabul edilen tezlerini gözden geçirdi, doğruladı ve Altıncı Kongre'de alınan kararları onayladı: «Savaş yine de patlak verirse, onların görevi, savaşın bir an önce sona ermesi için uğraşmak, savaşın ürettiği ekonomik ve politik krizi, halk kitlelerini harekete geçirmek ve böylece kapitalist sınıf hâkimiyetinin devrilmesini hızlandırmak için bütün güçleriyle kullanmaya çalışmaktır»[9].

Savaş patlak verdi. Uluslararası proletarya işçi hareketi tarihinde daha önce görülmemiş, dünya çapında bir mücadele ile yüz yüze geldi. Ayrıca bu savaş - özellikle SSCB'ye Alman saldırısından sonra - Komintern'in dikkatle oluşturduğu kalıpların hiçbirine uymuyor, yeni ve özgün karakteristikleri ortaya koyuyordu[10]. Komintern'in ilkeleri ve geleneksel önermeleri açısından bakıldığında bu durumun, dünya proletaryasının stratejik ve taktik rehberliğini gerek savaş sırasında ve gerekse zafer anında sağlamak için bir merkeze duyulan ihtiyacı arttırdığı görülür. Fakat, özellikle, «uluslararası proletarya ordusu» Faşist emperyalizme karşı en şiddetli mücadeleye girdiği bir sırada ve koşulların SSCB'nin müttefiği haline getirdiği öteki emperyalizm kesiminin gizli kalmış güdülerinin açığa çıkmaya başladığı bir sırada, dünya devriminin «genel kurmayı» kendisini feshetmeye karar verdi.

Ne olmuştu? Bu, Troçkistler'in bir zamanlar ilan ettikleri gibi bir ihanet hareketi miydi? Yoksa, Stalin'in ilan ettiği gibi, «özgürlüğü seven bütün ulusların ortak düşmana karşı ortak saldırısının örgütlenmesini kolaylaştıran tam zamanında ve uygun» bir önlem miydi? Komintern Yürütme Komitesi (KEYK)'nin bizzat ilan ettiği gibi, Komintern'in kendi yapılarının yetersizliğini açığa vuran tarihsel deneyiminin dikte ettirdiği bir karar mıydı?

Sorunu eleştirel gözle inceleyen herkesin söylediği gibi ve benim de tekrar göstermeye çalışacağım gibi, Komintern, 1943 baharında Stalin'in emirleri üzerine, Roosevelt ve Churchill ile yapılacak görüşmeleri kolaylaştırma amacıyla, hiç beklenmedik bir anda feshedildi. Roosevelt ve Churchill'in amacı, sadece Almanya'nın yenilgisini garantilemek değil, aynı zamanda, dünyanın »Üç Büyükler» arasında bölünmesini sağlamaktı. KEYK Prezidyumu'nun karar metninde, feshin, uluslararası proletaryanın en temel çıkarlarına uygun olduğu, Marks'ın verdiği örnekten esinlendiği vb. hak-

kında yapılan sahte tartışmaların gerisinde yatan bu gerçek Komünistler'den gizlendi. Karar metninde Komintern'in tarihsel haklılığı belirtildi ve Komünist harekete temiz bir sağlık raporu verildi. Çeyrek yüzyıl sonra bile, Sovyetler Birliği Komünist Partisi bu olay hakkında aynı aldatıcı açıklamayı yapıyor. Ve bu tavır, Komintern'in ellinci kuruluş ve yirmi beşinci feshediliş yıldönümü kutlamalarının da ortaya koyduğu gibi, neredeyse bütün Komünist partileri için geçerlidir[11].

Gerçekte, Stalin'in Komintern'i çabucak başından savabilmesinin nedeni, örgütün uzun süredir ağır hasta olmasıydı. Komintern'in dünya tarihinin yol ayırımında utanç verici biçimde ölmesi uzun bir krizin son bölümünü kapadı. Bu krizin öncülleri, Lenin zamanında, kapitalist dünyanın aldığı gerçek yön Komünist Enternasyonal'in, teorik, politik ve örgütsel bazı önkestirimleri ile çeliştiğinde zaten oluşmaya başlamıştı. Üçüncü Enternasyonal'in tarihi, kendini reformdan geçirerek ve böylece gerçekliği doğru biçimde yorumlayarak ve bu gerçeklik üzerinde, onu devrimci bir tarzda dönüştürmek için etkin biçimde davranarak, bu çelişkinin üstesinden gelme yeteneğini gösteremeyişinin öyküsüdür.

Ne var ki, Komünist Enternasyonal'in feshedilmesi, bu kurumun geçirdiği krizin en son aşamasının yoğun biçimde açığa çıkması gerçeği ile sınırlı değildir. Bu olay, aynı zamanda, doğum kaydı Komintern'in ölüm kaydına yazılan dünya Komünist hareketinin daha sonra gelen krizinin öncüllerini içerir. Aslında örgütün feshedilmesi ile krizi belirleyen faktörler ortadan kaldırılmış olmadı: bu faktörler ya başka biçimlerde veya hiç bir değişikliğe uğramaksızın ileriye, Komünist hareketin yeni aşamasına aktarıldılar. Araştırmamın başlıca konusunu oluşturan bu yeni aşamanın krizi bütün bu faktörler baştan sona incelenmeksizin anlaşılamaz. Diğer bir deyişle, Komünist hareketin şimdiki krizi anlaşılmak isteniyorsa, Komintern'in geçir-

diği krizin analizini yapmak zorunludur. Kitabımın birinci bölümünü Komünist Enternasyonal'in krizinin incelenmesine ayırmamın nedeni de budur. Çözülmenin analizi ile başlamamın nedeni ise varılan noktanın önceden bilinmesiyle sürecin kavranmasına yardımcı olmaktır. Sürecin bu şekilde incelenmesi, Komünist hareketin daha sonraki gelişmesini de kapsayan bütün kanıtların farkında olarak Komintern'in feshine geri dönmemizi sağlayacak.

Komintern'in dağıtılması ile ilgili resmi açıklama üç dökümanı kapsar. Kısa oldukları ve sık sık başvurmak gerektiği için bunları bölüm sonuna aldım[12]. Elimizin altında bulunacak bu dökümanlar şunlardır: Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu'nun 15 Mayıs 1943 tarihli kararı; 9 Haziran'da aynı organın yayımladığı bildiri; ve aynı yılın 28 Mayıs'ında Stalin'in yaptığı deklerasyon. Prezidyum içinde muhtemelen geçen tartışmalar, diğer Komünist liderlerin belirttikleri görüşler, Stalin'in meseleye müdahale ederken söylediği sözler, Komintern'in feshedilmesi ile SSCB hükümetinin bu sırada yüz yüze bulunduğu stratejik ve diplomatik sorunlar arasındaki iç bağıntı ile ilgili olgular; bütün bunlar yanıtları Sovyet arşivlerinde kilit altında tutulan sorulardır. Konuyu araştırırken, Komintern'in diğer pek çok sorununda olduğu gibi, bilinen güçlükler ile karşılaşırız. Togliatti bile 1959'da şöyle diyordu: «şimdi (kaynaklara) ulaşmak güçtür; çeşitli yerlere, Batı'da bulunması neredeyse imkânsız yayınlara dağıtılmışlardır. Sovyetler Birliği'nde bile tarihsel bir araştırma için elzem dokümanların yeniden basılmasına güçbelâ başlandı. Ve maddî güçlüklere ek olarak, bir Komintern tarihinde ele alınması zorunlu konuların *esası* ile ilgili başka güçlükler vardır»[13]. Gerçeğe biraz daha yaklaşmak için, Togliatti'nin Sovyet liderlerine yönelttiği bu ihtiyatlı eleştirideki «bile» sözcüğünün yerine «özellikle» sözcüğü konulmalı. Çünkü, Togliatti bu satırları yazdığı sırada Komünist Enternasyonal'in pek çok döküü-

manı Sovyetler Birliği'nden çok Batı'da basılmıştı - aynı durum daha sonraki yıllar için de geçerlidir[14]. Ayrıca, Marksist eleştiri, ilk yayınlandıklarında herkese açık olan dokümanların sadece yeniden basılmalarını değil, aynı zamanda, Komintern'in iç dokümanlarına da ulaşılmasını gerektirir. Doğal olarak, devrimci bir örgütün tarihi söz konusu olduğunda, gerçekleştirilen faaliyetin büyük kısmı gizlidir ve bazı konular olayların gerçekleşmesinden uzun süre sonra bile açıklanamaz. Fakat, bir yandan, Komintern'in faaliyetleri bundan yirmi beş ve elli yıl öncesi arasında gerçekleşti; öte yandan Togliatti'nin söz ettiği «konuların esası» aslında «gizli çalışma teknikleri» ile ilgili meseleleri kapsamaz; nitelik bakımından tamamen politiktir, Sovyet Komünist Partisi ve Komintern'in iç mücadeleleri, bu mücadelede kullanılan yöntemler, Komintern'in faaliyeti ve Sovyet dış politikası arasındaki bağlantılar vd. ile ilgilidir. Bu konuda alınan tavrın, devrimci mücadelenin teorik ve politik çıkarları açısından gerçek bir skandal olduğu aşikârdır. Böylelikle Komintern'in yirmi beş yılının kazandırdığı zengin deneyimin eleştirel biçimde kullanılmasına bir engel oluşturuluyor. Birinci Enternasyonal'in açılış konuşmasında Marks, işçileri, uluslararası politikanın «gizemlerini iyice öğrenmeye» çağırdı. Marksistler için, zamanla, kendi örgütlerinin «gizemler»ini öğrenmenin bile çok güç olabileceğini asla düşünmemişti. Bu güçlüklere rağmen, ulaşılabilir dokümanların analizi, bize, önemli ipuçları ile çözülmenin doğrudan sebebini - Stalin'in *raison d'état*'sı - sağlar ve bu olayın, yukarda belirttiğim gibi, Komintern'in tarihsel krizinin ifadesi olduğunu ortaya koyar.

TARİHİN İRONİSİ

«Prosedür» sorunlarının, zaman zaman, özellikle politikada ortaya çıktığı iyi bilinir. Komintern'in dağıtılması için izlenen prosedür (bk. karar metni, mad-

de 7 ve bildiri), ilk bakışta, koşulların izin verdiği ölçüde demokratik idi. Kuşkusuz, böyle önemli bir konuda İçtüzük gereği sorumlu olacak bir kongre toplamak olanaksızdı. Fakat tek başına karar vermeme konusunda «endişeli» olan Prezidyum, sorunu, üzerinde düşünülmesi için seksiyonlara havale etti. Örgütün, «en önemli seksiyonlarının tamamını» kapsayan otuz birinden olumlu yanıt geldi. İtiraz edilmeyecekti. Savaş koşullarında başka ne beklenebilirdi?

Öte yandan, bu işleme daha yakından bakacak olursak, olay farklı bir ışıkta görülür. Öncelikle, Prezidyum'un bildirisi seksiyonların sadece azınlığının kapatma kararını onayladığını gösterir. Komintern'in son kongresine göre, örgüt altmış altı seksiyonu kapsıyordu[15]. Bu durumda, otuz beş parti, toplamın yarısından çoğu, «kararlarını gönderememişler» idi. Asya ve Afrika'nın sömürge ve bağımlı ülkelerindeki partilerin neredeyse tamamı bunların arasında yer alıyordu. Prezidyum bildirisine göre, görüş bildirenler «en önemli seksiyonlar» idi. Bunun anlamı, Enternasyonal'in liderleri gözünde Çin ve Suriye Komünist Partileri dışında, Asya'daki hiç bir Komünist partisinin bu kategoriye ait olmamasıydı - şimdilik değinmekle yetineceğim anlamlı bir olgu.

Ayrıca, görüş bildiren otuz bir seksiyonun on dördü (Sovyet Partisi dışında) bu dönemde Moskova'dan savaş cepheleri ile ayrılmış olarak Faşist veya Faşizmin işgali altındaki ülkelerde illegal koşullarda çalışıyordu. Bu partilerin Prezidyum'un başvurusunu birkaç gün içinde yanıtlayabilecekleri düşünülebilir mi? Verdikleri «yanıt» Komintern'in bu seksiyonlarının bazı öncü kadrolarının o sırada Moskova'da sürgünde bulunmaları gerçeği ile açıklanmıştır. Bu durumda, kapatma kararını onaylayanlar, kuşkusuz, kendi partileri adına karar vermişlerdi.

Önemli olan bir diğer olgu şudur: 15 Mayıs kararı derhal yayımlandı (Moskova'daki Reuter muhabirinin Stalin'le yaptığı röportaj sırasında bu konudaki İngi-

liz yorumunun «çok olumlu» olduğunu söyleyebilmesinin sebebi de buydu); 28 Mayıs'ta Stalin'in, kapatma olayının tamamlanmış olduğunu ifade eden deklerasyonu ortaya çıktı. Böylece, Prezidyum «evet» oylarının büyük bir kısmını toplamadan önce, kapatma kararı, bütün dünyanın önüne kararlaştırılmış bir mesele olarak konuldu. Seksiyonlara danışılması bu işin yapılma tarzını gizlemeye yarayan bir aldatmacadan ibaretti.

Bütün bunlar Komintern'in kapatılmasının *acil* bir mesele olduğunu apaçık ortaya koyar. Zorlayıcı nedenler beklemeyi olanaksız hale getiriyordu. Öte yandan kapatma kararının yasal yollardan alınması çok uzun sürebilirdi. Çözüm, kararı bir danışma parodisinin ardına gizlemek suretiyle bulundu.

Komintern'in ortadan kalkması (disappear) neden bu kadar acildi? Stalingrad'da Sovyet zaferi ve Kuzey Afrika'da Mihver'in yenilgiye uğramasından sonra anti-Faşist ittifak için açık bir zafer umudu vardı. Yıl sonuna kadar beklemeyi engelleyen sebepler neydi? Bu sürenin sonunda, partiler, uluslararası örgütlerinin kapatılması gibi önemli bir sorunu kendi ayrı ayrı kongrelerinde inceleyebilirlerdi. Prezidyum kararında bu konuda bir şey söylenmez. Prezidyumun başlıca argümanı, Komintern deneyinin hareketi tek bir uluslararası merkezden yönetmenin olanaksız olduğunu kanıtlamış olmasıydı. Bu argümanın geçerli olduğu kabul edilse bile - bu noktayı daha ilerde ele alacağım - kapatma işleminin aceleye getirilmesini haklı çıkarmaz. İddia edilen olanaksızlık gerçeklik taşısa bile, Komintern'in öncü organlarının bir kongre kararı alınıncaya kadar faaliyetlerini «dondurmaları» yeterli olabilirdi.

Bu aceleciliğin asıl anahtarı Stalin'in deklerasyonunda görülür: «Komintern'in kapatılması özgürlüğü seven bütün ulusların ortak düşmana karşı ortak saldırısının örgütlenmesini kolaylaştırdığı için tam zamanında ve uygundur... Mükemmel biçimde zaman-

lanmıştır, çünkü tam da şu anda... özgürlüğü seven ülkelerin ortak saldırısını örgütlemek gereklidir,» çünkü bu «Müttefikler'in Birleşik Cephesi'nin daha da güçlenmesi» ile sonuçlanacaktır. Bu formülasyonun tam anlamı William Z. Foster'ın *A History of the Three Internationals* (Üç Enternasyonal'in Tarihi) adlı kitabında çok iyi açıklanır. Ölümüne kadar ABD Komünist Partisi başkanı olan Foster 1935'ten beri Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyum'u üyesi idi ve kendisini Sovyet liderlerinin tavırlarıyla özdeşleştirmesiyle tanınıyordu. Kitabı, bütünüyle, Stalinist tarih yazıcılığının şemalarına uyar; tam da bu sebepten ötürü aşağıdaki pasaj çok ilginçtir:

«Bu tarihsel kararın ikinci cephenin açılması için verilen savaşın *en can alıcı anında* alınmış olması *anlamlıdır*. Çabuk ve kesin bir zafer için bu cepheye büyük ihtiyaç vardı; fakat Batılı gericiler (Goebbels'in Komintern hakkındaki yalanlarına da inanıyorlardı) bunu engelliyorlardı. *Kuşku yok ki Komintern'in kapatılmasının bütün burjuva dünyasına verdiği olumlu izlenim bu öldürücü tıkanıklığın açılmasına çok kesin biçimde yardımcı oldu.* Bundan sadece birkaç ay sonra (Kasım-Aralık 1943'te) meşhur Tahran konferansı toplandı ve burada, ikinci cephenin tarihi nihayet kararlaştırıldı»[16].

Sözü edilen «öldürücü tıkanıklık» işte buydu. Komintern «dünya devrimi» programından resmen vazgeçmemişti; Halk Cephesi döneminde rafa kaldırılan program, Sovyet-Alman paktı döneminde ve daha sonra, kısa süre içinde Sovyetler Birliği'nin müttefikleri haline gelen kapitalist ülkelerin yönünde, Komintern tarafından bir kez daha savruldu. «Burjuva dünyası» ise bu programı ciddiye almaya devam etti. Bu nedenle, 14 Şubat 1943'te *New York Times*'ta şöyle yazıyordu: «Rus orduları batıya doğru hızla karşıkonulamaz biçimde ilerlemeye devam ediyorlar.»

(Kazandıkları zaferler) «Hitler'in dünyaya zorla dayattığı 'Yeni Düzen'in çöküşünü haber veriyor. Fakat Kızıl

> Ordular ilerledikçe pek çok insanın kafasında bu orduların bayraklarında yazılı bir başka düzen hakkında pek çok soru yükseliyor... Bu sorular, Hitler'in sayesinde yenilginin sonuçlarından kurtulmayı umduğu son Nazi propagandası için bereketli bir zemin oluşturma tehlikesini taşıyor. Dünyayı korkutma, Birleşmiş Milletler'i bölme ve böylelikle bir uzlaşma barışı sağlama çabasındaki bu propaganda Avrupa'ya bir Bolşevik hâkimiyeti kâbusu yayıyor».

Sovyet ordusu savaşı kazanmak için ilerlemek ve Hitlerci orduyu yenmek zorundaydı. Fakat Almanya'nın yenilgiye uğramasının yaratacağı devrimci sonuçlar karşısında duyulan korku anti-Hitler koalisyonu bozabilirdi. Bu durumda, «öldürücü tıkanıklık»ı, bir Müttefik zaferinin hedeflerini açık biçimde ve ilgili bütün tarafların kabul edebileceği tarzda tanımlamak suretiyle açmak gerekiyordu. Ve, kuşkusuz, SSCB'nin kapitalist müttefikleri Avrupa'da bir devrim ihtimalini kabul etmezlerdi.

Şimdiye kadar, Roosevelt ve Churchill'in Stalin'e Komintern'i kapatması için resmen çağrıda bulunduklarını gösteren hiç bir doküman ortaya çıkarılmamıştır. Fakat bu talep, burjuva basınının en sorumlu organlarında yayımlanan bazı makalelerde ve ön saflarda yer alan resmî görevlilerin bazı demeçlerinde bir filigran olarak görünür. Örneğin, yine *New York Times*'ta 20 Aralık 1940'da şöyle yazıyordu: «Troçkist proleter dünya devrimi ideolojisinin rehberlik ettiği bir Komünist Enternasyonal'in yıkıcı ve, sonuç olarak, intihar faaliyetleri nedeniyle»dir ki Hitler, «pek çok Alman'ı korkutup kendi kampına çekecek bir sorun çıkarabilmiş ve Birleşik Devletler dahil her yerde benzer haçlılar oluşturma konusunda bir taraftar kitlesi kazanabilmiştir. Ve Birleşik Devletler Başkan Yardımcısı Henry Wallace, 8 Mart 1943'te SSCB ve Batılı müttefikler arasındaki ilişkinin geleceğinden söz ederken şöyle diyordu: «Eğer Rusya dünya çapında devrim kışkırtan Troçkist fikre bir kez daha kapılırsa 3. Dün-

ya Savaşı... kaçınılmaz olur»[17]. Stalin'in savaş sırasındaki stratejisinin incelenmesine ayrılan bölümde gösterileceği gibi, Stalin «müttefikler»inin şantajına ayrı bir barış korkusu yüzünden boyuneğmiş değildi; çünkü, Amerikan emperyalizmi ile «etki alanları»nın paylaşımı temelinde uzun vadeli bir anlaşmanın gerekli koşulu, daha çok, «dünya devrimini kışkırtma» gibi her türlü niyetten vazgeçilmesi idi. Ve bu anlaşma Stalin'in izlediği politikanın başlıca amaçlarından biriydi. İkinci cephe, özellikle de bu cephenin yeri hakkında bir anlaşmaya varılması, Avrupa kıtasının «paylaşılması»na doğru kesin bir adımın atılması olarak görülüyordu. Stalin'in «burjuva dünya»da tereddütlere yol açan bu bilinmeyen faktörü tasfiye etmekten geri duramayışının nedeni buydu.

Komintern'in kapatılmasını acil kılan nedenler, bu durumda, yeterince açıktır. Başka nedenler olsa bile, seçilen an'ı, kapitalist devletlere, SSCB'nin politik amaçlarının gerektirdiği ölçüde «garantiler» vermenin yarattığı acil ihtiyaç belirledi. Sorun bu şekilde ortaya çıktığı için, Stalin'in bir Kongre toplanana kadar beklememesi, hatta her ülkedeki öncü Komünist guruplara bile danışmaması akla uygundur (danışma, Komintern'in elindeki teknik olanaklar bakımından imkânsız değildi, ama birkaç aylık bekleme süresi anlamına geliyordu). Son çözümlemede, yapılan işteki belirleyici unsur, Komünistler'in ne düşündükleri değil, Roosevelt ve Churchill'in ne düşündükleri - Foster'ın belirttiği gibi «burjuva dünyası»nın tavrı - idi.

Konudan uzaklaşmamıza yol açacak ayrıntılar üzerinde durmaksızın, geçerken belirtelim, Komintern'in kapatılmasının aynı yönde alınan bir dizi önlemle «eş zamanlı» olduğu görülür. Çok geçmeden Stalin, Rus Ortodoks Kilisesi'nin başı Başpiskopos Sergius'u kabul etti ve dostça geçen uzun bir görüşmeden sonra, Kutsal Sinod'un yeniden açılmasına karar verdiğini bildirdi. Tam bu sırada, Enternasyonal, Sovyet devletinin resmî marşı olmaktan çıkarılarak, ye-

rine, Büyük Rusya'yı öven bir marş geçirildi. Ve 10 Mayıs'ta, Komintern'in feshedilmesi kararının dibine yazılan tarihten beş gün önce Moskova'da, Dimitrov'un başkanlığında bir Pan-Slav kongresi toplandı - sembolik bir «nöbet değişimi»!

Fakat, Komintern'in kapatılması SSCB'nin müttefiklerindeki devrim korkusunu yok etmek için yeterli olabildi mi? Stalin'e göre bu önlem, «müttefiklerin birleşik cephesinin güçlenmesi» anlamına gelecek ve «tam da şu anda... ortak saldırı»nın örgütlenmesini kolaylaştıracaktı; zira bu karar, Moskova'nın diğer ülkelerin içişlerine, onları «Bolşevikleştirmek» için karıştığı «yalan»ını, ayrıca, Komünist partilerin «kendi halklarının çıkarlarına değil, dışardan gelen emirlere göre» hareket ettikleri «iftira»sını teşhir ediyordu. Stalin, Naziler'in ve «Komünizm'in işçi hareketi içindeki düşmanları»nın, Komintern'i, bu tür müdahalelerin aracı olarak gösterdiklerini, bu yüzden, örgütün kapatılmasının bu tür iftiralara kesin bir son vereceğini, söylüyordu.

Sözlüklerdeki anlamıyla iftira, zarar vermek için kasten öne sürülen asılsız bir suçlamadır. Komintern'in başka ülkelerin içişlerine karıştığı suçlaması bir iftira ise, bunun, Komintern'in farklı ülkelerin sorunlarına gerçekten karışmadığı, çeşitli Komünist partilerine emirler vermediği anlamına gelmesi gerekir. Eğer böyle ise, örgütün feshedilmesi, olayları iyi bilen kişiler açısından önemli bir değişiklik sağlamayacak demektir. Bu jest iftiralarla yanıltılan cahil insanları hedefleyen bir propaganda değerine sahip olabilirdi. Fakat, Roosevelt ve Churchill gibi dünya kapitalizminin liderlerini bu kategori içinde toplamak mümkün müydü? Gündemdeki sorun bütün bir çağ boyunca dünyanın kaderini belirleyecek bir anlaşmanın politik öncüllerinin oluşturulmasıydı. Eğer Komintern'in kapatılması, gerçekten, hiçbir şeyi değiştirmediyse ve sadece varolmayan bir şeyin «feshedilmesi» olduysa, bu

büyük diplomatik süreç içinde, önemli - hattâ, Foster'a göre, kesin - bir etki yaratabilir miydi?

Stalin, yirmi beş yıllık bir tarihi, soğukkanlılıkla, bir iftiraya indirgedi. Komintern'in içtüzüğü, programı, kararları, Komintern'in varolduğunu ve Yürütme Komitesi'nin sürekli olarak çok özgül bir amaç için çalıştığını ortaya koyuyordu. Bu amaç şuydu: ulusal seksiyonlar arasında haberleşme sağlamak suretiyle her ülkedeki devrimci mücadeleye önderlik etmek ve bu ulusal mücadeleleri bir dünya sosyalist devrimi stratejisi içinde, uluslararası çapta koordine etmek. Her ülkenin burjuvazisi ve uluslararası kapitalizm, Komünistler'i Moskova'nın emrinde olmak vb. ile suçlamak için, daima, Komintern'in teori ve pratiğini kullanmıştır. Lenin ve Komünistler bu suçlamalara gerçekleri inkâr ederek değil bu gerçeklerin gerici yorumunu çürüterek yanıt vermişlerdir. Komintern'in her ülkenin içişlerine inkâr edilemez müdahalesinin bu ülkelerdeki proletaryanın çıkarlarıyla uygunluk içinde olduğunu, mücadelenin «ulusal» yönünün «uluslararası» yönüne tabi olması gerektiğini, Sovyet devletinin her ülkedeki devrimci mücadeleye yardım etmekle görevli - «içişler»e açık bir müdahale biçimi - olduğunu vb. açıkça söylüyorlardı. Ayrıca, çeşitli Komünist partileri ve Komintern'in kendisi, SBKP'nin Komintern'in «öncü partisi» olduğunu açıkça kabul ediyorlardı. Bütün bunlardan başka, Komintern'in feshedilmesi için alınan Prezidyum kararının kendisi de «iftira» tezinin kategorik bir inkârını oluşturuyordu. Komintern'in tek bir «uluslararası merkez»den «ayrı ayrı her ülkedeki hareketin yüz yüze geldiği sorunları çözme» yöntemine son vermek için kendisini feshettiği söylenmekle, Komintern'in her ülkenin içişlerine *karıştığı* kabul edilmiş oluyordu. Bu durumda Komintern'in dağıtılması bir «iftira»ya değil, başarıları ve hatalarıyla varolan bir *gerçeklik*'e son verdi. Bu önlemin, Stalin, Roosevelt ve Churchill arasındaki görüşmeleri kolaylaştırabilmesinin nedeni de buydu.

Stalin, sözünü ettiği bu «iftira» bahanesine neden başvurdu? Belki, bu yolla, dünya kapitalizminin liderlerine verdiği tavizin derin önemini Komünistler'den ve işçi kitlelerinden gizleyebileceğini düşündü. Bu şekilde ortaya konulduğunda, kapatma kararı bir *ruse de guerre* (savaş hilesi) olarak yorumlanabilirdi - gerçekten de Komünistler genel olarak bu şekilde anladılar. Stalin'in kutsal bir kişi haline getirilmesi (ayrıca, Stalingrat savaşının zafer halesi) ve Komintern'in bu süreci sistematik olarak geliştirmesi, Komünistler'in 28 Mayıs deklerasyonunu eleştirel bir ruhla okumalarını çok güçleştirdi[18].

Stalin sadece bir «iftira»yı gömmekle kalmadı, Müttefikler'e onun bir daha asla dirilmeyeceğini de göstermeye çalıştı. Komünist partilerine artık uluslararası örgütlü bir güç olmadıklarını söyledi: şimdiden sonra kendilerini sadece ulusal çerçevedeki eylemlerle sınırlayacaklardı. Komünist partileri arasında herhangi bir uluslararası bağ kurma olanağı konusunda karar metninin garip biçimde sessiz kalması kesinlikle bu anlama geliyordu. Fakat emperyalizmin tecrübeli politikacıları için, ne Komintern'in kapatılması ne de onun bir başka biçimde yeniden kurulmayacağı konusunda söz verilmesi yeterli oldu. Onlar için bağlantının varolmaya devam ettiği aşikârdı; ne var ki, bu kez, Komünist partileri ile Sovyet merkezi arasındaki bağlantı gizli olarak sağlanıyordu. Komünist partileri kapatılmadıkça - Stalin ne denli iyi niyetli olsa da bu kadarı da beklenemezdi - burjuva yöneticilere gerekli olan Moskova'nın ne yönde etki yaptığı idi. Kısaca, savaşın son aşamasında ve savaş sonrası dönemde Komünist partilerinin politikası ne olacaktı? Son Komintern Kongresi'nin zorladığı gibi, «savaşın ürettiği ekonomik ve politik krizi, halk kitlelerini harekete geçirmek ve böylece kapitalist sınıf hâkimiyetinin devrilmesini hızlandırmak için bütün güçleriyle kullanmaya çalışmak» yönünde harekete geçecekler miydi? Bu soruya verilen yanıtta Stalin'in

müttefiklere verdiği esas taviz yer alır. Prezidyum'un kararı, gerçekte, kendisini Enternasyonal'i feshetmekle sınırlamaz. Anti-Hitler koalisyonun üyeleri olan kapitalist ülkeleri tatmin edebilecek bir yönelimi de tanımlar: devrime karşı şaşmaz bir garanti oluşturduğu için değil - Komünist partilerinin isteseler bile böyle bir garanti verecek güçleri yoktu - burjuva partilerine her türlü tehlikeyi savuşturabilecekleri geniş bir manevra alanı sağladıkları için. Olaylar bu serbestliği maharetle kullanmayı bildiklerini gösterecekti.

«Parti ya da din farkı gözetmeksizin» (kararın 4. maddesi) anti-Faşist ittifak, Komintern'in sahneden ayrılırken Komünist partilerine ve geniş çapta proletaryaya verdiği taktiklerin geniş kapsamlı ifadesi idi. Bu çok genel formülasyon çok farklı içeriklerin bir çeşidini gizleyebiliyordu. Bilindiği gibi, anti-Faşist birlik politikasının ilk ifadesi Halk Cepheleri idi. Ne var ki, o zaman için bu birlik mücadelenin devrimci anlamda derinleştirilmesi umudunu taşıyor ve Leninist, burjuva demokratik devrimi sosyalist devrime dönüştürme stratejisinden esinleniyordu. Aynı zamanda, Halk Cephesi politikası geliştirilirken Yedinci Kongre Komintern'in geleneksel yönelimini bir kez daha onayladı yeni bir dünya savaşının yaratacağı krizden kapitalizmin temellerine saldırmak için yararlanmak. Prezidyumun kararında ise sadece bu konularda sessiz kalınmaz, aynı zamanda, anti-Faşist mücadelenin burjuva demokrasisinin sınırları içinde tutulması niyetini açıkça ortaya koyan taktik direktifler verilir. SSCB ile ittifak kuran ülkeler konusunda şöyle deniyordu: Komünistlerin «kutsal görevi» her partinin «kendi ülkesinin sınırları içinde çalışması»ndan ve «bu ülkelerdeki hükümetlerin askeri faaliyetlerine her türlü araçla yardım etmekten ibarettir.» Bu «askeri faaliyetler»e yönelik eleştirel tavır alınması için bir tavsiye bile yoktur. Bildiriye göre, Komünistler'in Hitler bloğundaki ülkelerde yerine getirmeleri gereken

görev savaştan «sorumlu hükümetler»in yenilgiye uğratılmasına ve devrilmesine katkıda bulunmaktan ibarettir. Bu ülkelerin saldırgan politikalarının başlıca harekete geçiricisi olan Alman ve İtalyan tekelci kapitalizminden söz edilmez (bk. karar metni, madde 4). Kısaca, anti-Faşist mücadelenin sosyalist devrime dönüştürülmesi umudu bir şey söylenmeksizin gündemden çıkarılıyordu. Bu umudun Komünist partilerinde gizlice yaşayabildiği söylenerek itiraz edilebilir. Ne var ki, böyle olsa bile, sorun, esası bakımından değişmez. Devrim, *açık* ideolojik ve politik faaliyet yoluyla hazırlanır; bu faaliyet içinde, hedefler, yöntemler vb. açık biçimde formüle edilir.

Komintern'in politik vasiyeti ile SSCB ve müttefikleri arasında görüşmeler yapılması için duyulan ihtiyaç arasındaki yakın ilişki (Sovyet liderlerinin anladıkları biçimiyle) kararın diğer bir özelliğinde görülür: sömürge ve yarı-sömürge halklarının ulusal kurtuluş mücadelesine en ufak bir değinme yapılmaz. Bu halkların bir kısmı, tam da bu sırada, sömürge boyunduruğunun zincirlerini kırmak için İngiliz-Fransız emperyalizminin (ve yine Hollanda emperyalizminin vb.) yüz yüze geldikleri zorluklardan yararlanmaya çalışmaktaydı. Komintern, SSCB'nin müttefikleri rahatsız olmasınlar diye bu mücadele konusunda ihtiyatlı bir tutumla sessiz kalır. Bu sırada, devrimci Çin halkı gibi diğerleri, SSCB'nin müttefiği ABD ile savaş halinde olan Japon emperyalizmine karşı bir kurtuluş savaşına giriyorlardı. Bu nedenle, az önce ifade edilen düşünce ABD çıkarlarının söz konusu olduğu yerde uygulanmaz. Fakat Sovyetler Birliği Japonya ile 1941'de bir tarafsızlık ve saldırmazlık paktı imzalamıştı. Bu anlaşmaya Japonya iyice yıpranana kadar uyuldu ve hemen sonra SSCB Uzakdoğu'daki bazı stratejik yerleri ele geçirmek için bu ülkeye savaş ilan etti. 1943 karar metni, Sovyet-Japon paktının bozulmaması için, Çin Komünist Partisi'nin önderlik ettiği büyük devrimci mücadele konusunda sessiz kaldı.

Ve Komintern'in, tarih sahnesinden çekilme anında Komünist partilerine tavsiye ettiği bu yönelim - sadece o anla ilgili olarak değil, savaş sonrası dönem de gözetilerek, emperyalist kapitalizmin başlıca nüveleri ile bütünlüğü de kapsayan bir yönelim - Prezidyum kararında ve Stalin'in deklerasyonunda, «eşitlik temelinde ulusların kardeşliğinin temini» olarak ve «eşitlik temelinde ulusların gelecekteki işbirliğine yol açma» olanağı olarak takdim edildi. Böylece, Komünist hareketin en üst liderleri, kitleler arasında, uluslararasındaki eşitlik ve kardeşliğin, başlıca emperyalist ülkelerin yaşaması ile bağdaşabilir olduğu hayalini yayıyorlardı: Sovyetler Birliği'nin yanında, kendi kapitalist rakipleri ile savaş halinde olmalarından dolayı, bu devletlerin gerçekten ideal bir dünya kurma niyetinde oldukları hayali. Kapitalizmin liderleri Komünizm'in liderleri tarafından kendilerine sağlanan bu ek moral krediden yararlanabilecek yetenekte olduklarını göstereceklerdi; tıpkı, Komünist partilerinin amaçlarını burjuva demokrasisinin çerçevesi ile sınırlamanın kendilerine sağladığı manevra alanından hünerli biçimde yararlanacakları gibi.

Anti-Faşist mücadelenin kapitalist güçlerin kabul edebileceği sınırların ötesine geçmeyeceği konusunda 1943 kararında açıktan veya üstü kapalı olarak yapılan bildirimin, anti-Hitlerci koalisyon için savaşın saldırı aşamasının başladığı bir zamana denk geldiğini vurgulamak yersiz değildir. Bu aşamayı belirleyen, sadece askerî cephelerdeki saldırılar değil, aynı zamanda, işgal altındaki ülkelerde oluşan direniş hareketlerinin güçlü biçimde gelişmesi ve bu hareketler içinde en radikal eğilimlerin güçlenmesi idi. Bu aşama, içinde, bir *renversement des alliances* (ittifakların tersine çevrilmesi) tehlikesini barındırıyordu - oluşturulan politika bunu gittikçe küçük bir olasılık haline getirse de - fakat aynı aşama içinde, devrimci potansiyel bakımından zengin yeni bir güç gelişiyordu.

Kitabımın ikinci bölümünde bu soruna döneceğim.

Şimdilik kendimi aşağıdaki gözlemle sınırlayacağım. İkinci Dünya Savaşı üzerine, büyük dramın bu aşamasındaki askerî, toplumsal ve politik faktörlerin ilişki ve dinamiklerini bütün karmaşıklığı ile ele alan objektif bir araştırma henüz yapılmadı. Bununla birlikte, 1943 kararının, aslında bu güçler ilişkisinin, ortaya çıkan tehlikelerin ve devrimci öncülerin önüne açılan gerçek olanakların gerçekçi biçimde değerlendirilmesine tekabül ettiği hipotezi bir yana atılamaz. Ne var ki, böyle olsa bile, karar, «anti-Faşist» emperyalizme taviz vermenin taşıdığı aldatıcı anlam ve Komünist partilerinin halk kitleleri arasında yaydığı hayaller nedeniyle hâlâ kesinlikle oportünist olarak görünür. Sadece, «hür dünya»nın liderlerine kendi halklarını aldatma görevinde yardım edebilen hileler ve hayaller vardı.

Kuşkusuz, kapitalist müttefikler de bir bedel ödediler. Dünyayı sömürme konusundaki rakipleri üzerinde zafer kazanmak için Ekim devriminden çıkan devletin zaferine katkıda bulunmak zorunda kaldılar. Yirminci yüzyılda «etki alanları»nın ikinci büyük paylaşımı - Tahran Konferansı'nda ikinci cephenin açılması kararı ile başladı; Ekim 1944'te Stalin-Churchill görüşmesi sırasında daha belirgin biçimde tanımlandı; ve nihayet Yalta ve Potsdam'da kutsandı - muzaffer kapitalist ülkelerin Doğu Avrupa'da Sovyet *tahkimat*ını (glacis) kabul etmeleri anlamına geliyordu[19]. Bu *tahkimat* kapitalist yapıların korunması ile pek bağdaşmayan bir şeye, Avrupa'nın doğusunda ve güney-doğusunda Sovyetler Birliği'ne tam ve mutlak garantiler veren rejimlerin kurulmasına delalet ediyordu. Komintern'in vasiyeti ile bertaraf edilmiş olan devrim - belirli bir devrim - bu belirli ülkelere kalırsa, *raison d'ètat* bahanesi altında yeniden başlatılacaktı[20].

Meseleye daha yakından baktığımız zaman, emperyalist devletlerin koşulların zorlamasıyla «işçi sınıfı»na ödedikleri haracın, «sosyalist» rakiplerini güç-

lendirdiği için önemsiz olmamasına rağmen, bu ülkelerin çıkarları açısından aşırı görülemeyeceğini kabul etmemiz gerekir. Kapitalist rakiplerinin ezilmesi, Avrupa'nın sınai bakımından gelişmiş Batı'sında ve yine stratejik bakımdan önemli Akdeniz bölgesinde devrime karşı güvenceler sağlanması karşılığında, Sovyet devletinin güçlenmesini ve Avrupa'nın en geri bölümünde kapitalizmin yıkılmasını «kabul ettiler.» Ama unutulmamalı ki, kapitalist sistem o zamana kadarki tarihinin en ağır ekonomik krizini ve en müthiş silahlı çatışmasını yaşadığı bir dönemden çıkıyordu. Yine unutulmamalı ki, Batı Avrupa ve Uzak Doğu'daki büyük kapitalist ülke kurtulurken, kapitalizm ABD'nde muhteşem bir şekilde güçleniyordu.

Olayların gelişimi, Stalin'in anti-Faşist mücadelenin devrim yönünde fazla ileri götürülmeyeceği şeklinde müttefiklerine verdiği garantilerin, önceden tahmin edilen yerlerde gerçekten de etkin biçimde işletildiğini gösterdi. Fransa ve İtalya'da, savaşın son aşamasında ve hemen savaş-sonrası dönemde, politik-toplumsal güçler dengesi, kuşkuya yer bırakmayacak biçimde, Doğu Avrupa ülkelerinin çoğundakinden daha fazla burjuvazinin aleyhine idi. Komünist partileri muazzam etkiye sahiptiler ve Sosyal Demokratlar arasında gerçek bir sol-kanat eğilim vardı. Fakat bu partiler «dış faktör»ü hesaba katacak kadar basiretli olmaları gerektiğini biliyorlardı. İçteki durumun açık biçimde devrimci olduğu Yunanistan'da, Komünist partisi bu basireti göstermedi ve ezildi. Şimdiki halde, «dış faktör», resmî Komünist tarihin iddia ettiği gibi, sadece İngiliz-Amerikan güçlerinin *müdahale etme* isteğinden değil, aynı zamanda, Sovyet güçlerinin *müdahale etmeme* isteğinden ibaretti. Sovyet *tahkimat*ının söz konusu olduğu ülkelerde ise tam tersine bu geçerliydi. «Dış faktör», tek bir Tanrı'ya, *raison d'état*'ya inanan üç büyükler, Stalin, Roosevelt ve Churchill arasında varılan bir uzlaşmadan ibaretti. Bu uzlaşma uyarınca, devrim, Fransa ve İtalya'da po-

tansiyel aşamanın ötesine geliştirilmedi, Yunanistan'da ezildi, İspanya'da başını doğrultamadı ve nihayet kendisini Doğu Avrupa ülkelerine baştan başa empoze etti.

Komintern bu uzlaşmanın başarıya ulaşması için hem feshedildi hem de kullanıldı. Gösterişli bir jest ile, Sovyet liderlerinin müttefiklerinin hayatî merkezlerinde devrimi «harekete geçirme» konusunda her türlü niyetten vazgeçtiklerini kanıtlamak için *feshedildi;* Komünistleri ve Avrupa proletaryasını söz konusu uzlaşmayı politik ve ideolojik olarak kabul etmeye hazırlayarak, bu vazgeçmeye kesin biçim vermek için *kullanıldı.* Mayıs 1943 kararı hem geçmişin ölüm belgesi, hem de o an ve yakın gelecekte rehber olarak kullanılması amaçlanan bir doküman idi.

Tarihin ironisi de buradaydı: 1919'da, «tek bir hedefi, kapitalizmin yıkılması, proletarya diktatörlüğünün ve uluslararası bir Sovyet cumhuriyetinin kurulması (hedefini) izleyen farklı ülkelerin proletaryasının ortak eylemini örgütlemek için...»[21] kurulan Komintern, 1943'te, Sovyet devleti ve onu beşiğinde boğmak için askerî müdahale örgütlemiş olan kapitalist devletlerin «ortak eylem»ini kolaylaştırmak için kendisini feshetme kararı alıyordu. Yakın gelecekteki dünya devriminin programı ile doğan örgüt, yirmi beş yıl sonra, Sovyet devleti ve kapitalist devletler arasında kardeşçe bir işbirliği umudu yayarak ölüyordu.

İFLÂSIN KABULÜ

Kapatılmasından önce uzun bir süre boyunca Komintern içinde yürürlükte olan çalışma tarzından umulacağı gibi, Prezidyum dokümanı, kararın, Stalin ile müttefikleri arasındaki görüşmelerin zorlayıcı gereklerinden ötürü alındığı gerçeği hakkında açık bir ifadeye yer vermekten dikkatle kaçındı. Bütün argüman, kapatılmanın Enternasyonal'in tarihsel deneyimi tarafından dikte edildiği tezine dayandırıldı. Bu argüma-

nın, yukarda çözümlediğim yönü Komünistler'den gizlemeye hizmet etmesi gerçeği, bir öze ve öneme sahip olmadığı anlamına gelmez. Yukarda da gördüğümüz gibi, bu argüman, her ülkedeki işçi sınıfı hareketine uluslararası bir merkezden önderlik edilmesinin mümkün olmadığını bizzat Komintern deneyinin gösterdiği anlayışını temel alıyordu. Karar metninde, Komintern - uluslararası örgütlenme *biçimi* ve yönetim yöntemi olarak - ile işçi sınıfı hareketinin ihtiyaçları (bk. karar metni, md. 3) arasında gittikçe genişleyen bir açılmanın meydana geldiği bir süreç resmedildi. Bu sürecin şeması şöyleydi:

(1) Komintern'in hareketin ihtiyaçlarına uygun bir örgüt olduğu, süresi belirtilmeyen bir «ilk aşama». Anlaşıldığı kadarıyla, bu dönemde, «uluslararası bir merkez»den «ayrı ayrı her ülkedeki hareketin yüz yüze geldiği sorunların çözülmesi» mümkündü.

(2) Bu yöntemin «aşılması olanaksız engeller» ile karşılaştığı ve Komintern'in «ulusal işçi sınıfı partilerinin daha fazla güçlenmesi için bir engel» haline geldiği bir «son aşama». Bu «son aşama»nın ne zaman başladığı açıkça belirtilmedi, fakat tarih «savaştan uzun süre önce»sine aitti. 1943 kararını imzalayanlardan Togliatti, 1959'da, daha 1934'ten itibaren «liderlik görevini tek bir merkezden sürdürmeyi düşünmenin olanaksız ve hattâ anlamsız» olduğunu ileri sürdü[22].

Komintern'de, işçi sınıfı hareketinin ihtiyaçlarına uygun bir örgüt olmaktan bu hareketin karşısında bir engel oluşturmaya doğru ani bir değişiklik olduğunu düşünmüyorsak, «ilk aşama» ile «son aşama» arasında yetersizliğin ortaya çıktığı bir ara aşamanın var olduğunu, ortaya çıkan anlamsızlığın boyutlarını ele vermese bile, kabul etmemiz gerekir. Kısaca, 1943 kararında, açıkça belirtilmiş olmasa da, aslında, *Komintern tarihinin daha büyük bir kısmında, bu örgütün, işçi sınıfı hareketinin ihtiyaç duyduğu uluslararası örgüt tipi olmadığı* kabul ediliyordu.

İflasın bu kabulünün, yalnızca, bir liderlik yöntemi olarak, uluslararası bir yapı olarak Komintern'le ilgili olduğu doğrudur: 1943 kararı Enternasyonal'in teorik ve politik uğraşısı hakkında en ufak bir eleştirel imada bulunmaz. Ne var ki, sorun Marksist yöntemle ele alındığında, uygun olmayan yöntem ve örgütsel yapıların politik kararlar ve teorik yorumlar üzerinde hiç bir olumsuz etki yaratmayabileceğini düşünmek mümkün müdür?

KEYK (Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi) Prezidyumu'nun hareketin uluslararası aşırı merkezileştirilmesi temelinde kurulan mekanizmanın başarısızlığını açıklamak için kullandığı argüman uygun ve tutarlıdır. Aslında, başlıca yönlerini tek tek saydığı tartışılmayacak kadar açık bir olgudan başlar: «çeşitli ülkelerin tarihsel gelişim yollarındaki derin farklılıklar, niteliklerindeki ve hattâ toplumsal düzenlerinin taşıdığı çelişkilerdeki farklılıklar, ekonomik ve politik gelişimlerinin düzey ve temposundaki farklılıklar, nihayet, işçilerin bilinç ve örgütlenme derecesindeki farklılıklar.» Bu kuşku götürmez olgudan, daha az kuşku götürmez olmayan bir sonuç çıkarır: «çeşitli ülkelerdeki işçi sınıfının yüz yüze geldiği farklı sorunlar»ın varlığı. Ve bu iki tartışma götürmez olgudan hareketle şu sonuca varır: ayrı ayrı ülkelerdeki işçi hareketlerinin sorunlarını uluslararası bir merkezden halletmenin olanaksızlığı. Bu sonucun geçerliği, kararda vurgulandığı gibi, Komintern'in bütün pratik deneyimi tarafından doğrulanmaktaydı (bk. karar metni, madde 3).

Yine, karar metninde denildiği gibi, bu deneyim, Komintern'in Birinci Kongresi'nin işçileri birleştirmek için seçtiği örgütlenme biçiminin «işçi sınıfı hareketinin ilk aşamalarındaki koşullara yanıt veren» bir biçim olduğunu «inandırıcı biçimde gösterdi». Bu tez ile önceki argüman arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir? Bu «ilk aşamalar»da, tarihsel yollarda ve top-

lumsal ve politik düzenlerde derin bir ayrılık ve işçi sınıfı hareketinin bilinç ve örgütlenme düzeyinde farklılıklar yok muydu? 1914-18 savaşının hemen ertesinde Avrupa'nın ve dünyanın durumuna şöyle bir göz atmak, bu özelliklerin Komintern'in daha sonraki dönemlerindeki kadar aşikâr olduğunu anlamak için yeterlidir. Burada yer verilen kapsamlı özellikler, kesin olarak, işçi sınıfı hareketinin her döneminde görülürler ve bunların ortak temeli, bilindiği gibi, *ulusların* varlığıdır. Prezidyum'un örgütü dağıtma kararını haklı çıkarmak için kullandığı bütün argümanlar, Komintern'in ulusçuluk olgusunda kazaya uğradığını kabul etmeye varır. Ve bu, gerçekten de, krizin başlıca sebeplerinden biriydi. Komintern kuruluşundan bu yana, «21 Koşul»u,[23] aşırı merkeziyetçiliği, çevreyi merkeze, tabanı zirveye katı biçimde boyun eğdirmesi ile, pratikte ve kendi iç hayatında, ulusal farklılıklar gerçeğini önemsemedi. Böylelikle, dış dünyada bu gerçekle yüz yüze geldiği zaman, ulusların kaderlerini tayin hakkını teorik tezlerinde ve politik deklerasyonlarında kabul etmesine rağmen, güçlüklerle karşılaştı. Ne var ki, ulusallık gerçeği kolayca gözden uzak tutulabilen bir mesele değildir. Son yirmi yıl, «Yugoslav krizi»nden «Çekoslovak krizi»ne kadar - Macar, Polonya, Romanya, Arnavutluk, Çin vb. krizlerinden geçerek - Komintern hareketi içindeki ulusallık gerçeğinin açık *revanche* (rövanş)ının tarihini kaydetti. O zamandan önce, Komünist Enternasyonal'in azar azar takatını kesen «gizli» bir *revanche* aşaması vardı. Bu kitapta yaptığım analiz boyunca Komintern'in krizindeki bu temel ve kendini, teorik, politik, örgütsel, her düzeyde hissettiren faktöre birçok kez döneceğim.

Komintern'in örgütlenme biçiminin, «ilk aşamalar»ında, devrimci hareketin ihtiyaçlarına *uygunluğu* 1943 kararında bazı kanıtlarla desteklenmedi. Aksine, bütün argümanlar, bu örgütlenme biçimi ile hareketin ihtiyaçları arasında gittikçe artan çelişkinin «ilk aşamalar»a, yukarda da gösterdiğim gibi, mükemmel bi-

çinde uygulanabileceğini gösterme niyetini taşıyordu. Bu başlangıç aşamasını dışlama girişiminin, subjektif bir güdü, yani, Komintern'in Lenin'in adı ile ayrılmaz biçimde bağlı olan kuruluş öncesi tarihinden kurtulma güdüsü tarafından dikte edildiğini düşünmemek olanaksızdır.

«İlk aşamalar»da gerçekten de bir «uygunluk» vardı, fakat karar metninde belirtildiği gibi değildi. Komintern'in aşırı merkezileştirilmiş yapısı, liderlik yöntemleri, işçi sınıfı hareketinin gerçek ihtiyaçlarına değil, fakat dünya devriminin izlediği çizgi hakkında belirli bir teorik anlayışa ve bu çizginin taktik ve örgütsel gereklerine «uygundu». Buradaki teorik anlayış Lenin'e ve Bolşevik nüveye aitti (Lenin hayatının son döneminde bu anlayışı yeniden incelemeye başlamıştı). Komintern'in örgütsel yapıları ile «işçi sınıfı hareketinin ihtiyaçları» arasındaki çelişki, uluslararası çapta muazzam bir iç savaş biçimi olarak dünya devriminin izleyeceği çizgi hakkındaki teorik anlayış ile dünyadaki olayların izlediği gerçek çizgi arasındaki çelişkinin ortaya koyduğu pratik düzeyde somutlanmasından ibaretti. Özetle denilebilir ki, Komintern'in krizi sadece onun örgütsel yapılarından ötürü değildi; aynı zamanda teorik ve politik bir krizdi.

Bu bağlantı içinde, liderlerin, Komintern'i feshettikleri ve onun tarihsel bilançosunu çıkardıkları zaman devrimci bir zafer kaydedememeleri anlamlıdır. Kendilerini dört «olumlu» genelleme ile sınırlamak zorunda kaldılar. Bunların her biri bilançonun endişe verici olumsuz yanını gizlemeye yarar. 1943 kararı şöyle der: «Komünist Enternasyonal'in tarihsel rolü, işçi sınıfı hareketi içindeki oportünist unsurların kabalaştırma ve çarpıtmalarına karşı Marksizm'in ilkelerini yükseltmek, bir dizi ülkede ileri işçilerden oluşan öncülerin gerçek işçi partileri içinde toplanmasına yardımcı olmak; ekonomik ve politik çıkarlarını savunmaları, faşizme ve onun hazırladığı savaşa karşı mücadele etmeleri ve faşizmin karşısındaki başlıca

siper olan Sovyetler Birliği'ni desteklemeleri için işçileri harekete geçirmede bu partilere yardım etmekten ibaretti»[24]. Komünist Enternasyonal'in kuruluşundan yirmi beş yıl sonra kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının büyük çoğunluğunun hâlâ reformizmin etkisi altında olması ve kapitalizmin başlıca kalelerinde Marksizm'in proletarya üzerindeki etkisinin pratikte bir hiç olduğu gerçeği hakkında tek söz edilmez[25]. Gelişmiş kapitalist ülkelerin çoğunda Komünist partilerinin zayıf bir politik faktör oldukları ya da hiç bir ağırlığa sahip olmadıkları gerçeği hakkında da bir şey söylenmez. Sessiz kalınan bir diğer gerçek, bu partilerin önemli bir rol oynadıkları yerlerde ağır yenilgilere uğramış olmaları, kapitalist dünyada «model» parti olarak gösterilen en güçlülerinin Faşizm'e karşı direnecek yetenekte olmadığının kanıtlanmış olması gerçeği idi. Karar metni temel bir olguyu ele almaktan da kaçınır: Komintern'in var olduğu çeyrek yüzyıl içinde kapitalizm, tarihinin, ardından İkinci Dünya Savaşı'nın geldiği en ağır krizini yaşamıştı; buna rağmen Komintern hiç bir ülkede bu büyük ekonomik krizden devrimci bir çıkış yolu bulmayı başaramamıştı ve dağılma anında, savaşın Faşizm'in yenilgisine doğru geliştiği bir sırada, Komünist partilerine burjuva demokrasisini yeniden kurma veya savunma anlayışını vasiyet olarak bırakıyordu. Karar metni, 1926-7 Çin devriminin yenilgisi, Komintern'in sömürge ülkelerdeki genel zayıflığı, İspanyol devriminin yenilgisi, Fransa'da Halk Cephesi'nin yarattığı düşkırıklığı ve benzeri konularda sessiz kaldı.

Proletaryaya yenilgilerin veya engellerin olmadığı bir yol garanti edebilecek Komünist partisi yoktur; fakat kendi tarihini, asla sorumluluk yüklenmediği yenilgilerin ve engellerin tarihi olarak gören bir «Marksist» parti düşünülebilir mi? Yukarda çizilen ve 1943 kararının kendinden hoşnut tavrı ile karşıtlık oluşturan kasvetli tablo, sadece subjektif faktörlere, Komintern'in hatalarına ve ihmallerine bağlanamaz. Kapi-

talizmin bu ağır sınavlara rağmen yaşamını sürdürebilmesini değil, hattâ bilinmeyen bir dizi olgu sayesinde kendisini güçlendirebilmesini, geniş çapta açıklamaya yardımcı olan güçlü objektif faktörler bunda rol oynamışlardır. Fakat, objektif ve subjektifin diyalektiği bakımından, birinci olarak, subjektif olanın objektif hale geldiği (ve bunun tersi); ikinci olarak da, Komintern'in başlıca zaaflarından birini, bu objektif faktörleri teorik olarak değerlendirme ve eylem biçimlerini bu temelde belirleme yetersizliğinin oluşturduğu unutulmamalı. (Burada, sonraki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alacağım, birbirine sıkıca bağlı iki soruna değinmekle yetineceğim: işçi sınıfı içinde Sosyal Demokrasinin etkisi, bunun objektif kökleri vb.; tekelci aşamadaki, ya da daha kesinlikle, iki dünya savaşı arasında başlayan devlet kapitalizmine geçiş aşamasındaki kapitalizm sorunu.)

Yenilgiler ve engeller devrimci mücadelenin sonunda zafere ulaşmak için ödemekten kaçınamayacağı bedeldir; fakat bu bedel, ancak devrimci parti kendi yenilgi ve hatalarından çıkan deneyimi eleştirel biçimde özümleyebilirse verimli olur. Komintern'in kapatılma tarzındaki en kötü yön, biriken deney ayrıntılı bir eleştiriye tabi tutulmaksızın sayfanın çevrilmesi idi. Ve bu, her alanda radikal bir dünya çapında değişim çağının açılmakta olduğu, milyonlarca yeni devrimcinin eyleme geçmekte olduğu ve bu eylemin başarıya ulaşmasının geçmiş deneyimin Marksist özümlenmesine geniş çapta bağımlı olduğu bir zamanda yapıldı.

Savaş, bu görevin, en azından en acil yönleri bakımından yerine getirilemeyişine mazeret sağlayamaz (savaş bittikten sonra bu yönde girişimde bulunulmadığını belirtmek gereksiz). Komünistler gerçekten devrimci öncü idiyseler, Komünistlere sadece anti-Faşist askerler veya görevliler olarak bakılmaması gerekirdi; onlara, kapitalist sistemin derinleşen krizinin ve yükselmekte olan devrimci dalganın sağladığı ola-

naklardan, her ülkede ve uluslararası düzeyde yararlanmayı mümkün kılacak devrimci strateji ve taktiklerin mücadele içinde neticeye ulaştırılması için çağrı yapılmalıydı. İspanyol iç savaşı ve Fransa'da Halk Cephesi gibi anti-Faşist birlik taktiğinin çıkmaza götürebileceğini gösteren deneyler, bu bakış açısından, Komünist partilerinin savaşın son aşamasında ve savaş sona erdikten sonra kendilerini içinde buldukları durum bakımından ölçülemeyecek kadar büyük bir değere sahipti. Bundan başka, Avrupa çapındaki anti-Faşist savaş koşullarında, her ülkede verilen mücadelenin sonucunun güçler arasındaki *iç* ilişkilere her zamankinden daha fazla bağımlı olduğu bir sırada farklı Komünist partilerinin faaliyetleri arasında eşgüdümün sağlanması aşikâr biçimde gerekliydi. 1943 kararı bu iki gerekliliğin tam aksi yönünde hareket etti.

İlk planda, bütün partilere kendi ülkelerinin somut koşullarına en iyi şekilde uyacak politikaları kendi inisiyatifleri ile oluşturma çağrısı yapılacak yerde, onlara tek örnekli bir çizgi verildi. Diğer bir deyişle Enternasyonal, her ülkedeki devrimci harekete uluslararası bir merkezden önderlik edilmesi yönteminin tarihsel olarak iflasının kanıtlandığını, aynı yöntemi kullanarak ilan etmek suretiyle kendisini feshetti.

İkinci olarak, bu çizgi anti-Hitlerci koalisyonun «Üç Büyükler»i arasındaki görüşmelerin gereklerinden çıkarıldı. Bu durum, Halk Cephesi politikası sırasında kendisini göstermiş olan azamî sağ-kanat eğilimlere ancak hız kazandırabilirdi.

Üçüncü olarak, Komintern, Komünist partileri arasında yeni tip bir bağlantı kurma sorunu hakkında hiç bir görüş belirtmeksizin feshedildi. Komintern'in temsil ettiği uluslararası örgütlenme biçiminin başarısızlığı, üstü kapalı biçimde, devrimci hareketin uluslararası alanda *hiç bir biçimde* örgütlenmemesi gerektiği konusunda kanıt olarak gösterildi. Komünist partilerinin faaliyetleri arasında sıkı bir eşgüdümün açıkça gerekli olduğu bir durumda, 1943 kararı, bu

partilerin her birine faaliyetlerini ulusal çerçeve ile katı biçimde sınırlamalarını empoze etti.

Pratikte her ülke, bildiğimiz kadarıyla, kendi ülkesinin sınırları içinde faaliyet göstermek zorundaydı-fakat Sovyetler Birliği'nin üstün rehberliği ile yakın ilişki halinde olmak kaydıyla. Gerçekte, Komintern'in yöntemleri bu örgütün yokluğunda da yaşamaya devam etti. Bunun nedeni, sadece, örgütün yok edilmesi sırasında bütün Komünist partilerine tek örnekli bir çizginin verilmesi değildi. Bundan sonra KEYK'in rolü, Komintern yerine SBKP'nin aracılık etmesiyle, açıktan olmasa da doğrudan bir biçimde Sovyet partisinin Politik Büro'su tarafından üstlenildi[26]. Bu koşullar altında, sadece 1943 kararının belirlediği çizginin genel formülasyonu değil, aynı zamanda, bu çizginin somut biçimde uygulanması, kritik bir anda, SSCB'nin yüksek politik-askerî stratejisinin ihtiyaçlarına uydurulacaktı. Bu çalışmanın ikinci kitabında Komintern'den sonra Komünist harekete geçen bu bağımlılığın sonuçlarını ayrıntılı olarak göreceğiz.

Birinci kitabın bundan sonraki bölümlerinde, yukarda formüle edilen görüşe, yani, dünya tarihinin bir dönüm noktasında Komintern'in tasfiye edilmesini açıklayan temelin Enternasyonal'in en erken yıllarında başlayan uzun bir krizin kritik bir anına ulaşılması olduğu görüşüne geri döneceğim. Ve buna, Komintern'in politik faaliyeti ve organik yapıları için teorik temel olarak hizmet gören anlayışlar düzleminde, bu krizin başlangıcını ve gidişatını ele alarak başlayacağım.

Birinci Bölüme Ek

KOMÜNİST ENTERNASYONAL YÜRÜTME KOMİTESİNİN KARAR METNİ[27]
(15 Mayıs 1943)

1. 1919 yılında, savaş öncesi dönemin eski işçi partilerinin büyük çoğunluğunun politik çöküşünün bir sonucu olarak kurulan Komünist Enternasyonal'in tarihsel rolü, işçi sınıfı hareketi içindeki oportünist unsurların kabalaştırma (vulgarization) ve çarpıtmalarına karşı Marksizm'in ilkelerini yükseltmek, bir dizi ülkede ileri işçilerden oluşan öncülerin gerçek işçi partileri içinde toplanmasına yardımcı olmak; ekonomik ve politik çıkarlarını savunmaları, faşizme ve onun hazırladığı savaşa karşı mücadele etmeleri ve faşizmin karşısındaki başlıca siper olan Sovyetler Birliği'ni desteklemeleri için işçileri harekete geçirmede bu partilere yardım etmekten ibaretti.

2. Komünist Enternasyonal, Hitlercilerin savaş hazırlıkları için bir silâh olan «Anti-Komintern Pakt»ın gerçek anlamını, daha başından itibaren, açığa çıkardı. Savaştan çok önce, durmaksızın ve yorulmaksızın, Hitlercilerin diğer ülkelerde gerçekleştirdikleri ve Komünist Enternasyonal'in bu ülkelerin içişlerine sözde müdahale ettiği şeklinde yaygara koparak maskelemeye çalıştıkları kirli ve yıkıcı faaliyeti teşhir etti.

3. Fakat savaştan çok önce, çeşitli ülkelerin iç ve uluslararası ilişkilerinin giderek daha fazla karmaşık hale gelmesiyle birlikte, bir çeşit uluslararası merkezin ayrı ayrı her ülkedeki hareketin yüz yüze geldiği sorunları çözme konusunda aşılamayacak engeller ile karşılaşacağı gittikçe daha belirgin hale geldi. Çeşitli ülkelerin tarihsel gelişim yollarındaki derin farklılıklar, niteliklerindeki ve hatta toplumsal düzenle-

rinde varolan çelişkilerindeki farklılıklar, ekonomik ve politik gelişimlerinin düzey ve temposundaki farklılıklar, nihayet, işçilerin bilinç ve örgütlenme derecesindeki farklılıklar, çeşitli ülkelerdeki işçi sınıfının yüz yüze geldiği farklı sorunları belirledi.

Son çeyrek yüzyıl içinde olayların bütün gelişimi ve Komünist Enternasyonal'in sahip olduğu deneyim inandırıcı biçimde gösterdi ki, işçileri birleştirmek için Komünist Enternasyonal'in birinci kongresi tarafından seçilen örgütlenme biçimi işçi sınıfı hareketinin ilk aşamalarındaki koşullara yanıt veriyordu; fakat bu hareketin gelişmesi ve ayrı ayrı ülkelerdeki sorunların karmaşıklığı nedeniyle tıkandı ve hattâ ulusal işçi sınıfı partilerinin daha fazla güçlenmelerinin önünde bir engel haline geldi.

4. Hitlercilerin yol açtığı dünya savaşı ayrı ayrı ülkelerin durumundaki farklılıkları daha da keskinleştirdi ve Hitlerci tiranlığın altındaki ülkeler ile güçlü bir anti-Hitlerci koalisyon içinde birleşen özgürlüğü seven halklar arasında derin bir bölünmeye yol açtı.

Hitler bloğundaki ülkelerde, işçi sınıfının, çalışanların ve bütün dürüst insanların temel görevi, Hitlerci savaş makinasını içerden sabote etmek ve savaş suçlusu hükümetlerin yıkılmasına yardımcı olmak suretiyle bu bloğun yenilgiye uğratılmasına her yönde yardımcı olmaktan ibarettir. Anti-Hitler koalisyonu ülkelerinde geniş halk kitlelerinin ve öncelikle öncü işçilerin kutsal görevi, bu ülkelerdeki hükümetlerin, Hitlerci bloğun en hızlı şekilde yenilgiye uğratılmasını amaçlayan askerî çabalarına her türlü araçla yardımcı olmak ve böylelikle eşitlik temelinde ulusların kardeşliğini sağlamaktır.

Bu arada anti-Hitler koalisyonun üyeleri olan ayrı ayrı ülkelerin kendi özel sorunları olduğu gerçeğini gözden kaçırmamak gerekir. Örneğin, Hitlercilerin işgaline uğramış ve devletleri bağımsızlığını kaybetmiş ülkelerde öncü işçilerin ve geniş halk kitlelerinin temel görevi Hitlerci Almanya'ya karşı bir ulusal kurtuluş savaşına dönüşen silâhlı mücadeleyi geliştirmekten ibarettir.

Bununla birlikte, Hitlerci tiranlığa karşı özgürlüğü seven halkların, halk kitlelerini harekete katan, onları parti ve din farkı gözetmeksizin güçlü bir anti-Hitlerci koalisyonun saflarında birleştiren kurtuluş savaşı, şimdiki durumda daha bü-

yük bir açıklıkla kanıtlamıştır ki, düşmana karşı zaferin en hızlı biçimde kazanılması için genel ulusal ayaklanma ve halkın seferberliği, en iyi ve en verimli şekilde, ayrı ayrı her ülkedeki işçi sınıfı hareketinin kendi ülkesinin sınırları içinde çalışan öncüsü tarafından gerçekleştirilebilir.

5. Gerek uluslararası durumda, gerekse işçi sınıfı hareketi içinde meydana gelen ve seksiyonların kendi sorunları ile ilgili kararlarda büyük esneklik ve bağımsızlık göstermelerini gerektiren değişiklikleri değerlendirmek üzere 1935'te toplanan Komünist Enternasyonal'in Yedinci Kongresi, işçi sınıfı hareketinin her ülkenin somut koşullarından ve özelliklerinden kaynaklanan bütün sorunları hakkında verilecek kararlarda, Komünist Partileri'nin iç örgütsel işlerine karışmaktan sakınmanın Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi için bir kural haline getirilmesi gereğini vurguladı.

Aynı görüşler, Komünist Enternasyonal'e, ABD Komünist Partisi'nin Kasım 1940'da aldığı Komünist Enternasyonal'den ayrılma kararını incelerken yol gösterdi.

6. Marksizm-Leninizm'in kurucularının öğretilerini yol gösterici olarak benimseyen Komünistler, hiç bir zaman gününü doldurmuş örgütsel biçimlerin muhafazasından yana olmadılar. İşçi sınıfı hareketinin örgütlenme biçimlerini ve bu tür örgütlerin çalışma yöntemlerini, bir bütün olarak işçi sınıfı hareketinin politik çıkarlarına, somut tarihsel durumun özelliklerine ve bu durumun doğrudan sonucu olan sorunlara, her zaman, bağımlı kıldılar. Onlar, öncü işçileri Uluslararası Emekçiler Birliği'nin saflarında toplayan ve Birinci Enternasyonal Avrupa ve Amerikan ülkelerinde işçi sınıfı partilerinin gelişmesi için temel oluşturulması biçimindeki tarihsel görevini tamamladığı zaman, mevcut durumun ulusal işçi sınıfı partilerinin kurulması bakımından olgunlaşmasının bir sonucu olarak Birinci Enternasyonal'i, ortaya çıkan taleplere artık uygun olmadığı için fesheden büyük Marks'ın verdiği örneği bir kez daha anmaktadırlar.

7. Yukardaki görüşlerden hareketle, ayrı ayrı ülkelerdeki Komünist partilerin ve bu partilerin öncü kadrolarının gelişmesini ve politik olgunluğunu değerlendirerek ve aynı zamanda, şimdiki savaş sırasında bazı seksiyonların Komünist Enternasyonal'in uluslararası işçi sınıfı hareketinin yönetici merkezi olarak dağıtılması sorununu gündeme getirmeleri gözönünde tutularak,

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu, dünyanın içinde bulunduğu, bir Komünist Enternasyonal kongresinin toplanmasına olanak vermeyen koşullarda, aşağıdaki öneriyi Komünist Enternasyonal seksiyonlarının onayına sunar

Uluslararası işçi sınıfı hareketinin yönetici merkezi olarak Komünist Enternasyonal feshedilmeli, böylece Komünist Enternasyonal'in seksiyonları Komünist Enternasyonal kongrelerinin içtüzük ve kararlarından çıkan yükümlülüklerinden muaf olmalıdırlar.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu, Komünist Enternasyonal'in bütün taraftarlarını, işçi sınıfı ve çalışanların can düşmanının - Alman Faşizmi, müttefikleri ve işbirlikçileri - en hızlı biçimde yenilgiye uğratılması için, bütün enerjilerini, anti-Hitler koalisyona dahil halkların ve ülkelerin kurtuluş savaşını candan destekleme ve bu savaşa aktif biçimde katılma üzerinde yoğunlaştırmaya çağırır.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu (imzalı): G. Dimitrov, M. Ercoli, W. Florin, K. Gottwald, V. Kolarov, J. Koplenig, O. Kuusinen, D. Manuilsky, A. Marty, W. Pieck, M. Thorez, A. Jdanov.

Komünist Partileri'nin aşağıdaki temsilcileri de karar metnini imzalamışlardır :

Bianco (İtalya), Dolores İbarruri (İspanya), Lehtinen (Finlandiya), Ana Pauker (Romanya), Matyas Rakosi (Macaristan).

KOMÜNİST ENTERNASYONAL'İN KAPATILMASI ÜZERİNE KEYK BİLDİRİSİ

(9 Haziran 1943)

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu, 8 Haziran 1943'te yaptığı son toplantısında, Komünist Enternasyonal'in kapatılması için yaptığı önerilerle ilgili olarak kendisine bağlı seksiyonlardan gelen kararları göz önünde tutarak aşağıdaki kararları aldı

1. Komünist Enternasyonal'in kapatılması önerisi aşağıdaki örgütlerce onaylanmıştır: Avustralya, Avusturya, Arjantin, Belçika, Bulgaristan, Büyük Britanya, Macaristan, Almanya, İrlanda, İspanya, İtalya, Kanada Komünist Partileri; Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi; Çin ve Kolombiya Komünist Partileri; Küba Devrimci Komünist Birliği; Meksika Komü-

nist Partisi; Polonya İşçi Partisi; Romanya, Suriye, Sovyetler Birliği, Uruguay, Finlandiya, Fransa, Çekoslovakya, Şili, İsviçre, İsveç, Yugoslavya, Güney Afrika Birliği Komünist Partileri; Komünist Gençlik Enternasyonali (bir seksiyonun bütün haklarına sahip olarak Komünist Enternasyonal'in içinde yer alır).

2. Komünist Enternasyonal'in mevcut seksiyonlarının hiç biri YK Prezidyumu'nun önerisine itirazda bulunmamıştır.

Bu durumda, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu ilân eder

1. Komünist Enternasyonal'in kapatılması önerisi, kararlarını gönderebilen, en önemli seksiyonları kapsayan, bütün seksiyonlar tarafından oy birliğiyle onaylanmıştır.

2. Bu durum göz önünde tutularak, 10 Haziran 1943 tarihinden itibaren, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi, Yürütme Komitesi Prezidyumu ve Sekreterliği ve Enternasyonal Denetleme Komisyonu feshedilmiştir.

3. Komünist Enternasyonal'in organlarının, aygıtlarının ve mülkünün tasfiyesi ile ilgili işler Dimitrov (Başkan), Manuilsky, Ercoli ve Pieck'in oluşturduğu bir komiteye tevdi edilmiştir.

(İmza) KEYK Prezidyumu adına: Dimitrov.

STALİN'İN REUTER AJANSI'NIN MOSKOVA BAŞMUHABİRİNE VERDİĞİ YANITLAR
(28 Mayıs 1943)

Soru Komintern'in feshedilmesi kararı üzerine İngiliz yorumu çok olumlu oldu. Bu konudaki Sovyet görüşü ve gelecekteki uluslararası ilişkiler konusunda tavrı nedir?

Yanıt Komünist Enternasyonal'in kapatılması özgürlüğü seven bütün ulusların ortak düşmana - Hitlerizm - karşı ortak saldırısının örgütlenmesini kolaylaştırdığı için tam zamanında ve uygundur. Komünist Enternasyonal'in kapatılması uygundur, çünkü

(a) Hitlercilerin, «Moskova»nın diğer ülkelerin hayatlarına onları «Bolşevikleştirmek» için sözde müdahale ettikleri şeklindeki yalanını teşhir eder. Şimdiden sonra bu yalanlara bir son verilmiştir.

(b) Komünizmin işçi hareketi içindeki düşmanlarının, çeşitli ülkelerdeki Komünist partilerinin sözde kendi halkla-

rının çıkarlarına değil, dışardan gelen emirlere göre hareket ettikleri iftirasını teşhir eder. Şimdiden sonra bu iftiraya bir son verilmiştir.

(c) Bütün ülkelerdeki yurtseverlerin, ayrı ayrı kendi ülkelerindeki ilerici güçleri, tek bir ulusal kurtuluş kampı içinde - Faşizm'e karşı mücadeleyi geliştirmek için - birleştirme çabasını kolaylaştırır.

(d) Bütün ülkelerdeki yurtseverlerin özgürlüğü seven bütün halkları Hitlerizm'in dünyaya hâkim olma tehditine karşı savaşmak için tek bir uluslararası kampta birleştirme, böylece eşitlik temelinde ulusların gelecekteki işbirliğine yol açma çabasını kolaylaştırır.

Sanırım, bir araya gelen bütün bu koşullar, Hitlerci tiranlığa karşı zafer kazanmak için savaşan müttefiklerin Birleşik Cephe'sinin ve diğer birleşmiş ulusların daha da güçlenmesiyle sonuçlanacak. Komünist Enternasyonal'in kapatılmasının mükemmel biçimde zamanlandığını düşünüyorum, çünkü tam da şimdi, Faşist canavar son gücünü kullanıyorken, bu canavarın işini bitirmek ve halkı faşist baskıdan kurtarmak için özgürlüğü seven ülkelerin ortak saldırısını örgütlemek gereklidir.

NOTLAR

1. Bk. Komintern Yürütme Komitesi (KEYK) karar metni, madde 7.
2. Komintern'in Altıncı Dünya Kongresi'nde onaylanan içtüzük (1928): Jane Degras, ed., **The Communist International (1919-1943): Documents,** OUP, Londra, 1956-65, II, s. 465, 468.
3. İkinci Dünya Kongresi'nde (1920) onaylanan Komintern içtüzüğünün giriş bölümünde, Degras, op. cit., s. 162-3. Buraya aldığım formül Marks'ın kendisi tarafından yazılmamış, ancak Marks'a ait olan aşağıdaki sözlerin içtüzüğün giriş bölümünde özetlenmiş biçimidir: «Emeğin kurtuluşu yerel veya ulusal değil, modern toplumların var olduğu bütün ülkeleri kapsayan, çözümü, en ileri ülkelerin pratik ve teorik eşzamanlılığına bağımlı olan toplumsal bir sorundur».
4. «Bence Avrupa koşulları bakımından, resmî Enternasyo-

nal örgütünü **şimdilik** geri plâna çekmek bütünüyle faydalıdır... Bizzat olaylar, kaçınılmaz gelişme ve oluşumlar **Enternasyonal'in gelişmiş bir biçimde yeniden yükseleceğini** gösterecektir (Marks'tan Sorge'ye mektup, 27 Eylül 1873, Marks ve Engels, **Selected Correspondence** içinde, Lawrence ve Wishart, Londra, 1956, s. 348 -abç-). Komintern'i fesheden karar metninde (bk. madde 6) Birinci Enternasyonal'in kapatılmasıyla bir paralellik kuruldu; fakat metinde bu esaslı nokta hakkında bir şey söylenmez. Bu dokümanda Birinci Enternasyonal'in kapatılması hakkında öne sürülen nedenler, genelde, tarihsel gerçek ile pek az bağıntılıdır.

5. Rus Komünist Partisi'nden diğer parti ve devrimci guruplara Komintern'in Birinci Kongresi'ne katılma çağrısı olarak gönderilen Lenin ve Trotsky imzalı mektup (Degras, op. cit., I, s. 5).
6. Degras, op. cit., II, s. 472, 473. «Devrimci çalışma ve faaliyetleri eşgüdümlü hale getirebilmek ve uygun rehberlik sağlayabilmek için uluslararası proletaryanın uluslararası sınıf disiplinine ihtiyacı vardır; bunun için en önemli öngereklilik Komünist partileri içinde sıkı disiplindir. Uluslararası Komünist disiplin, ifadesini, yerel ve özel çıkarların hareketin genel ve uzun vadeli çıkarlarına tabi olmasında, Komünist Enternasyonal'in öncü organlarının bütün kararlarının kayıtsız şartsız yerine getirilmesinde bulmalıdır» (ibid., s. 525).
7. Askerî terimlerin kullanılması Komintern dilinin tipik bir özelliği idi. Daha sonra göreceğimiz gibi, bu durum, Bolşevik Partisi'nin kullandığı dilden kaynaklanıyordu. «Komintern» ismi, Rusça **Kommunistichesky Internatsional için** kullanılan kısaltmadan gelir.
8. Emperyalist savaşa karşı mücadele ve Komünist partilerinin görevleri konusunda Altıncı Kongre'nin kabul ettiği tezler (tez 75 ve 76); **The Attitude of the Proletariat towards War** içinde, Modern Books, Londra 1932, s. 21.
9. «Yeni bir dünya savaşı için emperyalistlerin hazırlıkları ile bağıntılı olarak Komintern'in görevleri» hakkında Yedinci Kongre'nin kararından (**Seven th World Congress of the Communist Intrenational, Abridged Stenographic Report of Proceedings,** Foreign Languages Publishing House, Moskova, 1939, s. 591, 594.

10. Altıncı Kongre'nin kabul ettiği ve Yedinci Kongre'nin onayladığı Komünistler'in görevleri ve emperyalist savaşa karşı tezlerde «şimdiki çağ»da «üç tip» savaşın «mümkün» olduğu öne sürülür: «birincisi, emperyalist devletler arasındaki savaşlar; ikincisi, proleter devrimine veya sosyalizmin kurulmakta olduğu ülkelere karşı emperyalist karşı-devrimin savaşları; üçüncüsü, emperyalist baskı savaşlarıyla bağıntılı ulusal devrimci savaşlar, özellikle sömürge ülkelerin emperyalizme karşı savaşları» (**The Attitude of the Proletariat towards War**, op. cit., s. 21). Bu üç tip savaşın bir arada olduğu İkinci Dünya Savaşı nasıl sınıflandırılmalıdır?
11. Başlıca kaynağımızı oluşturan ve bölüm sonuna konulan dokümanların yanı sıra aşağıdaki kaynakları da değerlendirdim: B.N. Ponomarev (Suslov'la birlikte SBKP Merkez Komitesi'nin uluslararası Komünist hareketle ilgili meseleler sorumlusu), makale, «Kommunistichesky Internatsional», **Bol'shaya Sovyetskaya Entsiklopediya** içinde, 2. bs., c. 22, 1953; «L'Anniversaire de l'Internationale communiste», **Nouvelle Revue Internationale**, Şubat 1969; William Z. Foster, **A History of the Three Internationals**, International Publishers, New York 1955; P. Togliatti, «Alcuni problemi della storia dell'Internazionale comunista», **Rinascita** içinde, 7-8, 1959; G. Amendola, «Venticinque anni dopo lo scioglimento dell'Internazionale comunista» **Critica Marxista** içinde, 4-5, 1968. 1969 yazında Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsü yeni bir Komintern tarihi yayımladı (**Kommunistichesky Internatsional, kratky istorichesky ocherk**, Moskova, 1969). Bu kitabın İspanyolca basımına başvuramadım. Bunu daha sonra yapsam bile yazdıklarımda değişiklik yapmam gerekmez, çünkü bu tarih 1943'te söylenenlerin basit bir tekrarıdır.

Komünist hareketin dışında özellikle bu konuya ayrılmış fazla çalışma yoktur. Bu çalışmalar arasında şunları sayabilirim: Alfred Burmeister, **Dissolution and Aftermath of the Comintern: Experiences and Observations**, 1937-1947, Research Programme on the USSR, New York, 1955; Annie Kriegel. «La Dissolution du Komintern». **Revue d'Histoire de la Seconde Guerre Mondiale**, 68, 1967. Konu kısmen şu kaynakta da ele alınır: Pierre Broué, **Le Parti bolchevique**, Editions de Minuit, Paris, 1963. Kitap bu me-

seleye Troçkist bakış açısını özetler. Yine bk., Isaac Deutscher, **Stalin,** OUP, Londra, 1949, ve Milovan Djilas, **Conversations with Stalin,** Harcourt Brace and World, New York, 1962 (Penguin, 1963). Dominique Desanti de bu olguya esas olarak bir anekdot tarzında değinir, **L'Internationale Communiste,** Payot, Paris, 1970.

Olaya katılan biri olarak eleştirel tanıklık yapan tek kişi Yugoslav Komünist lider Veljko Vlahovic'tir. Kararın alındığı KEYK toplantısında Komünist Gençlik Enternasyonali'ni temsil ediyordu. Görüşleri, Yugoslav Komünistler Birliği'nin yayın organı **Kommunist**'in 20 Nisan 1959 tarihli sayısında yayımlandı. Ne var ki, sorunu pek az aydınlatan bu tanıklık, sadece, bütün Komintern liderlerinin ancak Stalin'den gelebilecek bir emri alelacele onayladıklarını doğrular.

12. Bu dokümanlar bu bölüme ek olarak alınmıştır.
13. 11. notta yer alan kaynak, **Rinascita** içinde, 7-8, 1959, s. 480 (abç). Yakın zamanda İtalyan Komünist tarihçi Alberto Caracciolo «zamanımızda bu tür araştırmalar için başvurulacak Rus kaynaklarının olmayışı»nı «acı bir gerçek» olarak niteler. (Gramsci y el marxismo, Proteo, Buenos Aires, 1965, s. 120; İspanyolca basımı: **Studi gramsciani, atti del Convegno tenuto a Roma nei giorni 11-13 gennaio 1958,** Ed. Riuniti, 1958).
14. 1967'de Milano'daki Feltrinelli yayınevi Komintern'in başlıca açık dokümanlarının basılması işini üstlendi. Fakat en eksiksiz dokümantasyon Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nde ve SBKP Merkez Komitesi'ne bağlı diğer Sovyet kurumlarında toplanmıştır. Komintern'in ilk altı kongresinin tezleri, kararları ve raporları **eksiksiz** metinler olarak SSCB'de 1935'ten beri yeniden basılmadı. Sovyet-Alman paktı dönemine ait dokümanlar da 1941'den beri yeniden basılmadı. Bütünüyle dağılımına izin verilen yegâne Komintern dokümanı Yedinci Kongre dokümanlarıdır.

Komintern'in iç çatışmalarına gelince, bu konuda yegâne tanıklığı «vazgeçenler»den sağlıyoruz. Troçki ve diğer Rus muhaliflerin çalışmalarını bir yana bırakırsak, bunların başlıcaları şunlardır: Alman Komünist Arthur Rosenberg'in 1932'nin sonunda Almanya'da basılan kitabı (İngilizce çevirisi, **A History of Bolshevism,** OUP, Lon-

dra 1934); Jules Humbert-Droz, **L'Oeil de Moscou' à Paris**, Julliard, Paris 1964; Vladimir Dedijer, **Tito Speaks**, Weidenfeld and Nicholson, Londra 1953; ve Feltrinelli tarafından yayımlanmaya başlanan, Komintern'deki İtalyan Komünist Partisi temsilcisi Tasca («A. Rossi»)'nın arşivleri.

15. Ponomarev, op. cit., **Bol'shaya Sovyetskaya Entsiklopediya.**
16. Foster, op. cit., s. 439 (abç), Foster'in adı 1943 karar metninin imzacıları arasında yer almaz, çünkü ABDKP 1940'ta yasal nedenlerden ötürü Komintern'den ayrılmıştı.
17. Wallace'ın konuşması 9 Mart 1943 tarihli **New York Times**'ta yer aldı. Roosevelt'in Stalin'den Komintern'in feshedilmesini istediği öyküsü, bunu destekleyecek herhangi bir kanıt olmaksızın, Batı'da bir süre kulaktan kulağa yayıldı. Branko Lazitch **Est-Quest**'te bu öyküyü reddeder (135, 1955) ve gerçeklik payı taşısaydı, bunun, Cordell Hull'un anılarında veya Elliott Roosevelt'in babası hakkında yazdığı kitapta (**As He Saw It**) yer alması gerekeceğini işaret eder. Djilas, **Conversations with Stalin**'de (Penguin Books, 1963, s. 67), Sovyet diktatörünün «Batılılar» asla Komintern'in feshedilmesini talep etmediler, şeklinde bir ifade kullandığını belirtir.
18. Kurtuluş savaşı sırasında izlediği devrimci politika Moskova'dan gelen «ılımlı olma» tavsiyesi ile çatışan Yugoslav Komünist Partisi bile Stalin'in deklerasyonunu kayıtsız şartsız kabul ettiğini açıkladı. Bk. Dedijer, op. cit., s. 198.
19. 5. Bölüm'de, Stalin'in «etki alanları»nın ayrılmasında izlediği politikayı ayrıntılı olarak ele alacağım.
20. Yugoslavya bu kuralın istisnasını oluşturur. Yugoslav Komünist Partisi Stalin ile Churchill arasında kararlaştırılan 50-50'lik paylaşıma itibar etmedi (Bk. II. Kitap, 5. Bölüm, not 45) ve 1945'ten sonra devrimi sonuca ulaştırdı.
21. İkinci Dünya Kongresi'nde oylanan Komintern içtüzüğünün 1. Maddesi (1920) (Degras, op. cit., s. 164).
22. Togliatti, op, cit., s. 480.
23. Bk. Bölüm 3.
24. Bölüm sonundaki eke bk., karar metni, madde 1. Bu ifade Komünist hareketin bütün dokümanlarında veya resmî tarihlerinde, kelime kelime veya özünü etkilemeyen

bazı değişikliklerle tekrarlandı. Bu nedenle savaş zamanında «irticalen söylenmiş» bir ifade olarak görülemez.

25. Marksizm'in bu şekilde «yükseltilme»sinin özü hakkında bir şey söylemiyorum. Bu, Stalin'in yönetimi altında çeşitli şekillerde işlenen aynı suçu tek bir tarzda «bulandırma ve çarpıtma» işlemi haline geldi. Ne var ki, bu noktada, ucu doğrudan Komintern liderlerine dokunan bir «ikiyüzlülük» yoktu. Zamanın bütün Komünistleri gibi onlar da «Marksizm»in bu çeşidi tarafından biçimlendirilmişler ve bunu otantik kabul etmişlerdi. Fakat işçi sınıfının hâlâ çoğunlukla reformist etki altında oluşu apaçık ampirik bir olgu oluşturuyordu. Prezidyumun karar metninde bu sorunla ilgili olarak, diğerlerinde olduğu gibi, açık bir ikiyüzlülük görülmektedir.
26. Bk. Annie Kriegel'in yukarda değinilen (not 11) makalesi: «La Dissolution du Komintern».
27. Referansı kolaylaştırmak için maddelere ayrılmıştır.

2

Teorinin Krizi

Hiçbir toplumsal düzen bütün üretici güçler yeterince geliştirilmeden yıkılamaz ve daha üstün yeni üretim ilişkileri varlıkları için gerekli olan maddî koşullar eski toplumun rahminde olgunlaşmadan önce eskisinin yerini alamaz.

MARX

LENİN'İN TEORİK ŞEMASI

Marx ve Engels için olduğu gibi Lenin için de, işçi sınıfının her ülkede veya, olağanüstü durumlar bir yana, öncelikle birkaç ülkede iktidarı eşzamanlı olarak ele geçirme olanağı olmasa bile, sosyalist devrim esas olarak bir *dünya* devrimi idi[1]. Marks'a göre sosyalist devrimin dünya çapında olma niteliği, kapitalizmi bir dünya sistemi, insan toplumunun dünya çapında bütünleşmesi yönünde eğilimler gösteren bir ekonomik sistem haline getiren modern üretici güçlerin niteliğinden kaynaklanmaktaydı. *A fortiori* son çözümlemede üretici güçlerin daha yüksek bir düzeye geçmesinin ürünü olan sosyalizm bir dünya sistemi olmaksızın gerçekten var olamaz. Devrimin ileri ülkelerde kazanılması gereği de buradan çıkar. Marks'ın vurguladığı gibi, «Büyük bir toplumsal devrim, burjuva çağının ortaya çıkardığı sonuçları, dünya pazarını ve modern üretici güçleri, yönetimi altına aldığı ve en ileri halkların ortak kontroluna verdiği zaman; evet ancak o zaman, insanlığın ilerlemesi tanrısal içkisini kurbanlarının kafatasından başka şeyin içinden içmekten hoşlanmayan o korkunç pagan tanrısına benzemekten kurtulacaktır»[2].

Lenin'in tek ülkede sosyalizmi kurmanın olanaklı olduğunu teorik olarak saptamak suretiyle Marks'ı bu konuda revize ettiği şeklindeki uyarlama tarihsel gerçekliğe uymaz. Bu uyarlama Stalin tarafından bu sorun üzerine kendi tezlerini yetkili argümanlarla desteklemek için imal edildi. Şimdiki Sovyet liderleri ise, kapitalizm dünya üretici güçlerinin önemli bir bölümüne hâkim olmaya devam etse bile, SSCB'de *Komünizm*'i kurmanın olanaklı olduğunu göstermek için bu tezi «geliştirdiler»[3]

Aynı anlamda kullanılan iki kavramın çok yaygın biçimde birbiriyle karıştırılması Lenin'in bu konudaki fikirlerinin Stalin tarafından saptırılmasını kolaylaştırdı. Bu kavramların biri, *toplumsal* bir devrim, ekonomik ve toplumsal yapıların, politik ve kültürel üstyapıların sosyalist dönüşümü olarak sosyalist devrim kavramı; diğeri ise, ayırt edici özelliği iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi olan bir *politik* devrim olarak sosyalist devrim kavramıdır. «Sosyalist devrim» kavramının birinci anlamı, ikincisini *bütünüyle* içerir: her toplumsal devrim, ister sosyalist ister burjuva olsun, iktidarın yeni bir sınıf tarafından ele geçirilmesini zorunlu bir politik devrim aşaması olarak içerir. Ne var ki, kavramın ikinci anlamı birincisini sadece *kısmen* içerir: her politik devrim - aynı hâkim tabaka içinde iktidarın bir guruptan diğerine transferinden ibaret bir *coup d'état* (hükümet darbesi) değilse - az ya da çok gelişmiş bir toplumsal öze sahiptir; buradaki politik devrimden işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesi kastediliyorsa, bu, daha da geçerlidir. Fakat bu politik-toplumsal öz yeni bir yapının sadece ilk taşıdır; bu yeni yapının kurulması ise, ilk taşın konulmasını sağlayan yasa ve koşullardan farklı yasalara ve koşullara tabidir. Lenin, «devrim» kavramının bu iki anlamı arasındaki farkı belirtmek için «geniş anlamda devrim» ve «dar anlamda devrim» ifadelerini kullandı. Bundan sonra ben de aynı ifadeleri kullanacağım[4].

Geniş anlamda sosyalist devrim ve dar anlamda sosyalist devrim kavramları arasındaki fark, diğer temel özelliklerin yanı sıra, bir yer ve zaman farklılığını içerir. Birincisinde, yer dünya çapındadır ve zaman bütün bir tarih çağını kapsar; ikincisinde, yer ulusaldır (veya, daha kesinlikle ülke çapında) ve zaman kısa bir tarih dönemine indirgenmiştir. Marks ve Engels sosyalist devrimin belirli bir ülkede zafer kazanmasının olanaklı olduğundan söz ederlerken kavramı dar anlamda kullanırlar. Bu devrimin kapalı bir ulusal alan içinde uzun süre tecrit edilmiş biçimde kalabileceği hipotezini düşünmezler. Bu sorun, proleter devrimi Rusya dışında her yerde ezildiği zaman ve 1914-18 savaşını izleyen yıllar içinde Sovyet iktidarı pekişirken, pratiğin kendisinden çıkarak oluştu. Marksistlerin, Marks'tan Lenin'e kadar, bu olasılığı hesaba katmayışları, sosyalist devrimi mutlaka bir dünya devrimi olarak gören teorik anlayışlarının böyle bir olasılığı dışlamalarına sebep olmasından ötürüydü[5].

Kendi anlayışlarından hareketle, Marks ve Engels'in sosyalist devrimin somut olarak nasıl gelişeceği hakkındaki tahminleri şöyleydi: bu devrim bütün bir tarih dönemini kapsayacaktı ve tek bir hareket değil uzun bir süreç olacaktı ve bu süreç içinde, politikayı, kültürü vb. etkileyen yapısal dönüşümler birbirini izleyecek ve dünya çapında örtüşeceklerdi; fakat bu sürecin *başlangıcı*, başlaması için esas koşul, devrimin (dar anlamda) ekonomik bakımdan en ileri ülkelerde bir zafer kazanması idi. Bu zaferin bütün bu ülkelerde *eşzamanlı* olabileceğini varsaymamış olmalarına rağmen, Marks ve Engels bu süreci, birbirini yakından izleyen ve birbirine sıkıca bağlı bir sosyalist politik devrimler dizisi olarak gördüler. Daha sonra göreceğimiz gibi Lenin bu bütünlüklü anlayıştan esaslarda ayrılmamıştır.

1840'larda ve on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Avrupa durumunda meydana gelen bazı değ-

şiklikler üzerine Marks ve Engels, devrimci sürecin başlayacağına dair daha kesin bir dizi ön tahminde bulundular. Merkezî tezlerini, yani *sosyalist* devrimin en ileri ülkelerde başlayacağı tezini muhafaza ederken, *diğer* devrim tiplerinin de olanaklı olduğunu düşündüler. Bu devrimler - burjuva demokratik, ulusal kurtuluş vb. - Avrupa'nın geri ülkelerinde patlak verebilir, ileri ülkelerdeki sosyalist devrimler için bir başlangıç oluşturabilir ve sonunda bunlarla tek bir devrimci süreç içinde birleşebilirlerdi. 1840'larda Alman devriminin bu rolü oynayabileceğini düşündüler; on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde umutlarını Rusya'ya aktardılar[6]. 1902'de Kautsky Marks'ın sözlerini tekrarlayarak şöyle yazdı: «devrimci düşüncenin ve devrimci eylemin merkezi gittikçe Slavlara doğru kayıyor.» Yine Kautsky, Rus devriminde «gericiliğin buzunu kıracak ve uluslar için yeni ve mutlu bir baharı karşıkonulmaz biçimde getirecek fırtına»nın apaçık ortaya çıkan belirtilerini gördü[7].

1905-7 devrimi sırasında Lenin, Rus devrimi ile, Kautsky ve İkinci Enternasyonal'in diğer «ortodoks» teorisyenleri ile birlikte Avrupa için olgunlaştığını düşündüğü sosyalist devrim arasındaki dialektik bağlantı üzerinde durdu. Bu bağlantıyı kavrayış tarzı 1917'de ve Ekim sonrasında aldığı tavrı değerlendirmek bakımından büyük öneme sahiptir. «Rus politik devrimi»nin «Avrupa'daki sosyalist devrime başlangıç» olacağını düşünmekle kalmıyor[8], aynı zamanda, Rus devriminin kaderinin Batı'da bir sosyalist devrimin izleyeceği bir «başlangıç» olma niteliğine bağlı olduğunu düşünüyordu. Rusya'daki devrimci süreci çözümlerken Lenin'in, başlangıç noktasından hareketle vardığı sonuç buydu. Bu süreç derinleşirken, 1905'te, liberal burjuvazi ve zengin köylülerin, hattâ orta köylülerin bir kesiminin karşı-devrim saflarına geçeceklerini düşündü. Yeni bir kriz patlak verecek ve proletarya, devrimin ilk aşamasında sağladığı demokratik kazanımları savunurken, acil hedef olarak sosya-

list devrime doğru yönelecekti. Bu yeni aşamaya ulaşıldığında, yenilgi, «*sosyalist Avrupa proletaryası* Rus proletaryasının yardımına koşmazsa, Alman devrimci partisinin 1849-50 veya Fransız proletaryasının 1871 yenilgisi kadar kaçınılmaz olacaktır,» diye yazıyordu Lenin. Ancak, bu yardım sağlandığında, «Rus proletaryası ikinci bir zafer kazanabilir. Durum artık umutsuz değildir. İkinci zafer *Avrupa'da sosyalist devrim* olacak. Avrupalı işçiler bize 'nasıl yapılacağı'nı gösterecekler ve o zaman, onlarla birlikte sosyalist devrimi gerçekleştireceğiz»[9]. Rus devrimini böyle bir umuda bağlayabilmesi için Lenin'in Batı'daki proletaryanın devrimci olgunluğuna güven duyması *gerekiyordu.* Belki de bu eğilim aynı dönem içinde ifade ettiği görüşlerin iyimserliğinden kaynaklanır: «Almanya'daki işçi *kitleleri,* diğer ülkelerdeki gibi, *bir devrim ordusu* içinde daha güçlü biçimde kaynaşıyorlar ve bu ordu uzak olmayan bir gelecekte güçlerini harekete geçirecek-çünkü devrim hem Almanya'da hem de diğer ülkelerde hız kazanıyor»[10]. Veya, «Britanya'da işçi sınıfı arasında sosyalizmin hızla yayıldığını görmemek için kör olmak gerekir; bu ülkede sosyalizm *bir kez daha* bir kitle hareketi haline geliyor, Büyük Britanya'da sosyalist devrim yaklaşıyor»[11]. Ve yine, «Bu sayı (haftalık *Appeal to Reason*'ın tirajı) Amerika'da ne tür bir devrimin yaklaşmakta olduğunu uzun tartışmalardan çok daha açık biçimde gösteriyor...»[12]

1905'ten sonra Lenin kapsamlı devrim görüşüne «Asya'nın uyanışı»nı da kattı.

> «Rusya'da 1905 hareketinin ardından, demokratik devrim bütün Asya'ya - Türkiye, İran, Çin - yayıldı. Mayalanma Britanya'nın hâkimiyetindeki Hindistan'da da artıyor. Önemli bir gelişme, devrimci demokratik hareketin Hollanda'nın hâkimiyetindeki Hindiçini'ne yayılmasıdır... Dünya kapitalizmi ve Rusya'daki 1905 hareketi sonunda Asya'yı harekete geçirdi... Asya'nın uyanışı ve Avrupa'nın ileri proletaryasının iktidar için mücadeleye başlaması, dünya tarihinde bu yüzyılın başında açılan yeni dönemin bir sembolüdür»[13].

Rus devrimi artık sadece Batı'daki devrim için değil, Doğu'daki devrim için de bir «başlangıç» idi.

«Pek çok bakımdan ve çok esaslı noktalarda... tipik bir Asya ülkesi ve dahası, Asya ülkelerinin en kapalı, ortaçağ zihniyetli ve utanç verici biçimde geri olanlarından biri»ne mensup bir devrimci lider olarak Lenin, «Asya'nın uyanışı»nın anlamını ve yaratacağı etkileri, ileri kapitalist Avrupalı Marksistlerden daha iyi anladı, ama yine de, İkinci Enternasyonal'deki kadar Marks ve Engels'te de tipik olan «Avrupamerkezci» bakışaçısından kopmadı. Sun Yat-sen'in önderliğindeki Çin devriminden söz ederken şöyle der:

> «O halde, bu, materyalist Batı'nın artık umutsuz biçimde çürüdüğü ve ışığın sadece mistik, dindar Doğu'dan geldiği anlamına mı gelir? Hayır, tam tersine. Doğunun kesin olarak Batı'nın yolunu izlediği, bundan sonra Doğu'nun **yüz milyonlarca** insanın, şimdiden sonra, Batı'nın kendisi için gerçekleştirmiş olduğu idealler uğruna ortak bir mücadele yürüteceği anlamına gelir. Çürümüş olan, kendi mezar kazıcısıyla, proletaryayla karşı karşıya kalan Batılı burjuvazidir. Oysa Asya'da **hâlâ** daha gerçek, militan ve tutarlı bir demokrasiye öncülük edecek yeteneğe sahip, Fransa'nın Aydınlanma çağının büyük insanlarının ve on sekizinci yüzyılın sonundaki büyük liderlerinin yoldaşı olan bir burjuvazi vardır».

«Çin'de kapitalizmin önlenebileceği ve ülkenin geriliğinin bir 'toplumsal devrim'i kolaylaştıracağı vb.» şeklindeki düşleri «tamamen gerici» olarak gören Lenin, Sun Yat-sen'in programını Rus Narodniklerininkiyle karşılaştırır. Lenin'e göre Çin devrimi burjuva-tarımsal tipte olacaktır ve burjuva üretim ilişkilerinin feshedilmesi sorunu gündeme gelmeden önce uzun bir sürenin geçmesi gerekecektir[14].

Böylece Lenin, 1914 savaşından önce, stratejik dünya devrimi şemasının başlıca unsurlarını belirlemişti. Bu şemanın içinde Rus devrimi başlangıcı oluşturuyor, Batı'daki sosyalist devrim ile Doğu'daki bur-

juva demokratik devrim arasında bir bağlantı sağlıyordu. Bu teorik yapı *üç* tip devrimi birleştiriyordu: ileri kapitalist ülkelerde (Batı Avrupa ve ABD) doğrudan sosyalist devrimler; görece geniş ve yoğunlaşmış bir proletaryanın bulunduğu bir durumda meydana gelecek ve kesintiye uğramaksızın, muzaffer Avrupa proletaryası sayesinde sosyalist devrime doğru gelişebilecek Rus burjuva demokratik devrimi; ve pratik olarak proletaryanın olmadığı, uzun bir kapitalizm aşamasının *sui generis* kaçınılmaz olacağı Doğu'daki devrimler. Lenin'in öngördüğü bu büyük devrimci güçler birleşimi içinde esas unsur ileri kapitalist ülkelerin proletaryası olmaya devam etti. Onlar, diğerlerine «nasıl yapılacağını» göstermek durumunda olacaklardı. Rus devriminin sonuna kadar gidip gidemeyeceği ve Doğulu devrimlerin, bu ülkelerde proletarya geliştiğinde, yönlerini sosyalizme çevirip çeviremeyecekleri ileri ülkelerin proletaryasına bağlıydı. Ve, yukarda gördüğümüz gibi, Batı proletaryasının bu kapasiteye sahip olduğu konusunda Lenin kuşku beslemiyordu. Dünya devrimi anlayışı, Rus devrimi açısından kavranmış olsa da, esaslarda Marks ve Engels'inkiyle aynı olmaya devam etti[15].

Meşhur «Nisan Tezleri»ni yazana kadar Lenin, Rus işçi sınıfının Batılı işçi sınıfından önce iktidarı alabileceğini düşünmedi. Görüşlerinde meydana gelen değişikliği açıkladığı zaman Troçki tarafından desteklendi, fakat bazı tanınmış Bolşevik liderlerden direniş gördü. Bu liderlerin bağlı oldukları geleneksel parti çizgisine göre Rusya'nın koşulları proleter devrimin kapitalist Avrupa'dan önce başlamasına izin vermiyordu. Lenin'in yeni tavrı, sadece, Şubat devriminden sonra ortaya çıkan beklenmedik «ikili iktidar» durumundan kaynaklanmıyordu. Avrupa'da ve dünya çapında devrimin yakın olduğu ve Rus proletaryasının iktidarı ele geçirmesinin bu Avrupa ve dünya çapındaki devrimin ilk hareketini oluşturacağı kanaati de bu tavrın temelini oluşturuyordu. Lenin, hasımlarına

meydan okurken şöyle diyordu: «Şubat-Mart 1917 Rus devrimi emperyalist savaşın içsavaşa dönüşmesinin başlangıcı idi. Bu devrim savaşın sona erdirilmesi yönünde *ilk* adımı attı; fakat *ikinci* bir adım, yani, savaşa *kesinlikle* son vermek için devlet iktidarının proletaryaya devredilmesi gerekiyor. Bu, dünya çapında bir «hamle»nin, kapitalist çıkarlar cephesinde bir «yarma hareketi»nin başlangıcı olacak»[16]. Ve şu görüşü ileri sürer: «sınıf bilinçli öncüsü tarafından temsil edilen proletarya, bir dünya işçileri devriminin, Almanya'da da açıkça gelişmekte olan bir devrimin meydana çıkması için... ve *böyle bir* devrim vasıtasıyla savaşı sona erdirmek için hazırdır... Dünya durumu gittikçe daha çapraşık bir hale geliyor. Yegâne çıkış yolu dünya işçilerinin devrimidir...»[17] 23 Ekim 1917'de Bolşevik Merkez Komitesi toplanıp silahlı ayaklanma için hazırlanma yolunda tarihsel kararını aldığı zaman, o anın neden uygun olduğunu açıklayan karar metninde sosyalist devrimin bütün Avrupa'da gelişmekte olduğu ve Avrupa sosyalist devrimi sahneye çıkamadan Rus devriminin ezilmesi amacıyla emperyalist güçler arasında ayrı bir barış anlaşmasının imzalanması tehlikesi vurgulanıyordu[18].

Lenin'in dünya devriminin yakınlığına duyduğu güven, 1915-16 yıllarında, Hobson, Hilferding ve diğerlerinin araştırmaları, ayrıca Buharin'in konu üzerine yaptığı çalışma temelinde gerçekleştirdiği emperyalizm çözümlemesi ile organik olarak bağıntılı idi. Emperyalizm ile devrim arasındaki ilişki bakımından vardığı sonuç kullandığı şu ifadelerle özetlenebilir: «emperyalizm sosyalist devrimin arifesidir,» o, «cançekişen kapitalizm»dir[19]. Bugün, kapitalizmin «ölüm hali»nin elli yılından sonra bazı Sovyet teorisyenleri - Lenin'in yanılmazlığını kanıtlamak için dindarca bir arzudan esinlenerek - «cançekişme» sözcüğü ile Lenin'in emperyalizmin «geçiş halindeki» kapitalizm olduğunu söylemek istediğini iddia ediyorlar[20]. Fakat Lenin'in bu dönemdeki bütün yazıları bu ifadeyi söz-

cüğün en tam ve gerçek anlamında kullandığını gösteriyor.

Ekim zaferi Lenin'in şemasının ilk kez büyük çapta doğrulanması olarak görüldü: dünya cephesi yarılmıştı ve bu «Nisan Tezleri»nin öngördüğü yerde gerçekleşmişti. Ayrıca, Rus devriminin 1918'de karşılaştığı ve onu Brest-Litovsk Anlaşması'nı kabul etmeye zorlayan dehşet verici durum Lenin'in öteki öngörüsünü de doğruluyor gibiydi: Rus devrimi Batı'ya yayılmaya mahkûmdu[21]. Aynı yılın Kasım ayında, Alman devrimi, Lenin'in tahminlerini son kez açık ve parlak biçimde doğrulayarak sahneye çıktı (ilk bakışta bu devrim 1917 Şubat devrimine benzeyen anlamlı bir örnek oluşturuyordu: monarşinin yıkılması, işçi konseyleri, hükümet içinde reformist hegemonya ve tabandan muhalefet). Gerçek dünya düşüncedeki dünyaya neredeyse Hegelci bir kesinlikle uyuyor gibiydi.

Alman krizinin ilk haberlerini alır almaz Lenin, Sovyetler Yürütme Komitesi başkanı Sverdlov'a emirler gönderdi. «Uluslararası devrim *bir hafta* içinde öyle yakına geldi ki *önümüzdeki birkaç gün* içinde gerçekleşecek bir olay olarak hesaplanmalıdır,» diye yazıyor ve Sverdlov'u Alman işçilerine gönderilecek «askeri yardım» dahil her türlü yardımı örgütlemeye zorluyordu. «İşçilerin uluslararası devrimine yardım etmek için *ileri sürebileceğimiz* üç milyon kişilik bir ordumuz olmalı»[22]. Lenin «nihaî mücadele» saatinin gelip çattığına her zamankinden daha çok inanıyordu. Fakat bu ufku kararan bir bulut vardı: «Avrupa'nın büyük talihsizliği ve içinde bulunduğu tehlike burada *hiç bir* devrimci partinin olmayışıdır»[23]. Ve bir devrimci parti olmadan devrim kazanılmazdı.

Düşüncesini, Leninizm'in Blanqui'ye Marks'tan daha çok şey borçlu olduğunu öne süren bazı «Marksolog» ve «Leninolog»lar arasında çok sık rastlanan bir uyarlama açısından yorumlarsak, Lenin'in bu tavrı tutarsız görünebilir. Devrim, bilinçli, örgütlü ve kararlı bir azınlığın eseri ise - bu uyarlamaya göre Le-

nin'in teorisi buydu - Lenin devrimin, devrimci bir partinin varolmadığı koşullarda gerçekleşeceğini nasıl düşünebiliyordu? Bu durumda, bu devrimi kim «örgütleyecekti»? Aslında, Lenin'in devrim anlayışı Marks ve Engels'inkinden farklı değildir; onlara göre devrim denilen fenomen, tek başına, bireylerin, sınıfların ve partilerin arzularına bağlı olmadığı için doğal fenomenler ile kıyaslanabilir; devrim bütün bu ayrı ayrı arzuların bağımsız sonucu, onların çelişkin biçimde etkileşmelerinin, ekonomik, politik, toplumsal, kültürel ve diğer faktörlerin son derece karmaşık eklemlenmesinin ürünüdür; hattâ «son çözümlemede» bu diakronik-senkronik bütünlüğün belirleyici unsuru ekonomik yapıların dialektiğidir. Belki de bu yüzden şimdiye kadar gerçekleştirilen devrimler görünüşte rastlantısal nedenlerle başlamış ve öncekilere kıyasla çok değişik özellikler taşımışlardır. 13 Şubat 1851'de Marks'a yazdığı bir mektupta Engels devrim ile doğa fenomenleri arasındaki benzerliği özgürce abartarak (Marks'ın devrim anlayışı Manifesto'da ifadesini bulan olgunluk aşamasına vardıktan ve 1848 deneyinden geçtikten *sonra)* şöyle yazıyordu: «Bir devrim, normal zamanlarda toplumun gelişmesine yön veren yasalardan çok fiziksel yasaların etkisi altında meydana gelen saf anlamda doğal bir fenomendir Veya, daha kesin olarak, bu yasalar devrim zamanlarında çok daha fiziksel bir karakter kazanırlar. Zorunluluğun maddi gücü daha yoğun olarak kendini ortaya koyar. Ve insan bir partinin temsilcisi olarak ortaya çıktığı zaman doğadan gelen kaçınılmazlığın bu girdabına kapılacaktır»[24]. 1918'de Lenin «girdap»ın hemen orada, bütün dünyayı kendisine doğru çekmekte olduğunu düşündü; ihtiyaç duyulan, «doğadan gelen kaçınılmazlık»ın bilinçli temsilcisi olarak kendisini bu girdabın içine sokabilecek yetenekte bir parti idi.

Lenin'in, Kasım 1918 Alman devrimi sırasında dünya devriminin ilerleyişi hakkındaki görüşü şu şekilde özetlenebilir:

(1) Emperyalist sistemin çelişkileri - bu çelişkiler dünya savaşı ile sonuçlanmıştı - uluslararası sosyalist devrimin objektif öncüllerinin (ekonomik yapılar ve toplumsal güçler düzeyinde) tam olgunlaşmasını sağladı;

(2) Devrim, en patlayıcı çelişkilerin biriktiği yerde (Çarlık otokrasisinden gelen baskının kapitalist ve kapitalizm öncesi yapılar arasındaki çelişkiler, savaşın yol açtığı tahribat, Rus olmayan ulusların ezilmesi vb. ile birleştiği yer) ve aynı zamanda, teorik, politik ve örgütsel düzlemlerde eğitilmiş ve hazırlanmış bir politik unsurun, yani Bolşevik partisinin var olduğu yerde başladı;

(3) Kendisini yaratan çelişkilerin uluslararası niteliğine kaçınılmaz biçimde boyun eğen devrim, Avrupa'nın ileri kapitalist ülkelerine yayılmaya başlıyor. *Bu* savaş alanında zaferin kazanılması dünya devrimi için belirleyici olacak. Rus devrimi güç kazanacak, Kuzey Amerika proletaryası Avrupa örneğini izleyecek ve sömürgelerde başlayan kurtuluş hareketi zaferinin kesinleştiğini görecek;

(4) Ne var ki, Avrupa'da, bilinçli ve örgütlü unsur, Bolşevik tipte devrimci parti eksik bulunuyor. Böyle bir parti oluşturulmadıkça, dünya devriminin kaderi tehlikededir.

Bu şemadan çıkan eylemsel sonuç açıktır. Avrupa ve dünya çapında devrimci parti ne pahasına olursa olsun yaratılmalıdır; ve bu, uygun objektif koşullar değişmeden yapılmalıdır. Bolşevik liderler zamana karşı dramatik bir yarışa girdiler. 1919 Mart'ında «dünya devriminin partisi» Komünist Enternasyonal, yeterli bir temsil sağlanmadan ve Spartakistler (o sırada Bolşeviklerden sonra gelen en önemli devrimci gurup) tarafından öne sürülen karşıt görüş dikkate alınmadan kuruldu[25].

Komintern'in Birinci Kongresi'ni kaparken Lenin şöyle diyordu: «Proleter devriminin dünya çapında za-

feri kesinleşmiştir. Uluslararası bir Sovyet cumhuriyetinin kurulması yakındır.» Ve aynı gün, dış ülkelerden gelen delegeler ile Bolşevik partisinin liderleri arasında yapılan bir toplantıda hazır bulunanlara dünya çapındaki zaferi görecek kadar yaşayacaklarını söylüyordu: «Bu salonda bulunan yoldaşlar ilk Sovyet cumhuriyetinin kuruluşunu gördüler; şimdi Üçüncü, Komünist Enternasyonal'in kuruluşunu görüyorlar ve Federatif Dünya Sovyetleri Cumhuriyeti'nin kuruluşunu da görecekler»[26]. Bir buçuk yıl sonra, Komintern'in İkinci Kongresi' toplandığında, Lenin'in öngörüleri gerçeklik tarafından üzücü biçimde reddedilmişti, ama yine de, dünya devriminin «hemen orada» olduğunu düşünmek olanaklıydı. Bu sırada, Macar Sovyet devrimi Bavyera'daki kısa ömürlü İşçi Cumhuriyeti ile birlikte ezilmişti ve Alman devrimi tam da burjuva demokratik Weimar Anayasası'nın rayına girmişti. Yine de durum, Almanya'da ve bütün Avrupa'da, bu arada Balkanlar'da, İtalya ve İspanya'da büyük bir istikrarsızlık göstermeye devam ediyordu. En önemlisi Kızıl Ordu Varşova kapılarındaydı[27]. Bu son umutlar da kısa sürede dağılacaktı. 1921 yazında Üçüncü Komintern Kongresi toplandığında «nihaî mücadele»nin ertelenmesi gerekeceği açıkça ortaya çıkmaya başlamıştı. Gerçek dünya düşüncedeki dünyadan ayrılıyordu. Lenin'in teorik şemasını çatlatan bir şey vardı ve bu, özellikle bu şemaya hizmet etmek için kurulan araç, yani, Komünist Enternasyonal için ancak tehlikeli sonuçlar doğurabilirdi[28].

CANÇEKİŞEN KAPİTALİZM?

1914-18 savaşından sonra Batı Avrupa'da proleter devrimini gerçekleştirmek için yapılan girişimlerin başarısızlığa uğraması son derece karmaşık bir faktörler ve koşullar dizisinin sonucu oldu; ama bu çeşitliliğin içinden temel önemi su götürmez bir olguyu seçmek mümkündür. Bu olgu, Avrupa işçi sınıfı çoğun-

luğunun, krizin en şiddetli olduğu yerlerde - Almanya gibi - bile, yeni devrimci partiyi değil kendi geleneksel politik ve sendikal örgütlerini izlemeye devam etmesi idi[29]. Bu gerçek, Lenin'in ve Komintern'in bütün çözümlemelerinde şu ya da bu biçimde kabul edildi. Yenilgiye yol açan temel faktörü reformist liderlerin «ihaneti» ile açıklıyorlardı. Bu açıklama şu soruyu beraberinde getiriyor: işçiler neden bu «hain» liderlerin peşinden gittiler?

Dünya devriminin muzaffer ilerleyişine Lenin'in duyduğu güven açıkça ifade edilmiş olmasa da şu varsayımı içerir: Batı proletaryası oportünist liderlerine hemen sırtını dönecek ve ortaya çıktığı anda devrimci partinin safına geçecek. Lenin'in Komintern'in açılış kongresinin sonunda, yukarda alıntı yaptığımız sözlerinin anlamı buydu. Şüphesiz, bu varsayım olmaksızın Lenin'in yakın gelecekte bir uluslararası devrim üzerine tezleri sadece gösterişli bir hitabet olurdu. Oysa bu tür konuşmalara Lenin kadar düşman olan bir başkası yoktu. Lenin, işçi sınıfının, sadece objektif koşulların etkisiyle kendiliğinden devrimci saflara geçeceğini de düşünmüyordu kuşkusuz. Ama Bolşevik partisinin işçi kitlelerini bu saflara çok çabuk kazanacağını tahmin ediyordu. Başlangıçta küçük bir azınlık olsa bile, önemli olan bu partinin bir kez harekete geçirilmesiydi[30]. Şubat ve Ekim arasında Rusya'da ortaya çıkan olgu başka yerlerde de tekrarlanabilirdi.

Bu sorunun ortaya çıktığı yerde Lenin, gerçekten, Avrupa'yı hattâ olayların dünya çapında izlediği süreci, Rusya'da Şubat-Ekim sürecinin izlediği modele aktardı. Alman devrimi hakkında şöyle yazıyordu: «Burada bir kez daha açığa çıktı ki proleter devriminin genel çizgisi baştan başa bütün dünyada aynıdır. Önce, Sovyetler'in kendiliğinden oluşması, sonra bu Sovyetler'in yayılması ve gelişmesi ve nihayet pratik sorunun ortaya çıkması: Sovyetler, veya Ulusal Meclis, ya da Yasama Meclisi ya da burjuva parlementer

sistem; liderlerin son kararsızlığı ve nihayet-proleter devrimi.» Lenin Alman «Bağımsız Sosyalistleri» ile Rus Menşeviklerini ve Almanya'da işçi konseylerinin liderliği için verilen mücadele ile Rusya'da Sovyetler'in liderliği için verilen mücadeleyi aynı düzleme koyar[31]. Spartakistler'in Ocak 1919'da yaptıkları baskı ile Rusya'da 1917'deki «Temmuz günleri» arasında bir paralellik kurar: «Burjuvazinin ve uşaklarının kazandıkları bu kolay 'zaferler'in, burjuva demokrasisi, 'evrensel oy hakkı' vb. hakkında besledikleri hayalleri halka nasıl aşıladığını kendi deneylerimizden biliyoruz»[32]. Kısaca, Alman «Kasım»ı ile Rus «Şubat»ı özdeşlendi. Şubat'ta sadece bir azınlık iken birkaç ay içinde Rus proletarya ve köylüsünün desteğini kazanan Bolşevikler gibi, Spartakistler de, Kasım 1918'de küçük bir azınlık iken, onları Alman «Ekim»ine ulaştıracak kitle desteğini kazanacaklardı; hattâ bu Rusya'dakinden daha çabuk olacaktı: «Alman devrimi bizimkiyle aynı yolda, fakat daha hızlı adımlarla gelişiyor»[33]. Lenin'in dehası bütün muzaffer devrimcileri bekleyen cazibeden, yani, «kendi devrimleri»ni daha sonra gelecek devrimlerin uyması gereken bir model olarak görme cazibesinden kurtulamadı. Fakat Rus modelinin bu şekilde örnek alınmasında belirtilmesi gereken ilginç yan, Lenin'in, reformist politikaların ve reformist anlayışın ileri ülkelerin proletaryası arasında yarattığı etkiyi tehlikeli biçimde azımsamış olmasıydı. Lenin reformist fenomenin yaygınlığını azımsadı demek istemiyorum. Azımsadığı, onun *derinliği* ve Batılı işçi sınıfı kitleleri arasında sahip olduğu derin kökler idi.

Reformizmin Batılı proletaryaya nüfuz edişinin yeterince değerlendirilmemesi teorik eksikliklerin bir belirtisi idi. Bunlar, politik düzlemde, yeni devrimci partinin kurulma tarzında, yapılarının işleyişinde ve görevlerini yerine getirme tarzında hissedilmekteydi. Bu eksikliklerin kökü, bence, Lenin'in tekelci aşamadaki kapitalizm hakkında yaptığı çözümlemede bulu-

nabilir. Yukarda belirttiğim gibi, Lenin, Rosa Luxemburg ve ilk dönemindeki, Kautsky gibi, tekelci, emperyalist aşamadaki dünya kapitalizmini son durumuna gelmiş olarak düşündü[34] Kautsky'nin politik-doktrinel bir revizyon yapmasına - bu revizyonda kapitalizmin yeni yapısal fenomeninin derinden kavranması oportünist politik sonuçlar için bir temel oluşturdu - yol açan dünya savaşı, Lenin'in, tam aksine, inançlarını güçlendirdi. Sistemin çelişkilerini çözümlerken Lenin, bunların yıkıcı yanına, sahip oldukları harekete geçirici güçten - kapitalist mekanizmaya dinamizm ve uyum kazandıran, yapılarını dönüştüren bir faktör olarak bu çelişkilerin oynadıkları rol-daha fazla ağırlık verme eğilimi gösterir. Kapitalist birikim sürecini, tekelci devlet kapitalizminin bir bütün olarak sistem içinde taşıdığı kendine özgü ağırlığı, bu sürecin savaş nedeniyle hızlanmasını, kusursuz biçimde değerlendirir; ama bütün bu yapısal değişiklikler Lenin için, değişmez biçimde, çelişkilerde doğrusal bir şiddetlenmeyle, kaçınılmazlıkla durumun umutsuz olduğu sonucuna götüren kümülatif bir ağırlaşmayla sonuçlanır - başka yerlerde burjuvazinin çıkış bulamayacağı hiç bir durumun olamayacağını yazmış olsa bile. Çok doğru olarak, üretimin ileri derecede toplumsallaşmasının sosyalizme geçişin en uygun maddî temellerini oluşturduğunu belirtir; bu sürecin kapitalizme belirli düzenleme ve planlama mekanizmaları sağladığına işaret eder; ama bu yeni araçların, belirli sınırlar içinde ve belirli aşamalarda, sistemin çelişkilerinin oynadığı yıkıcı rolde yaratabileceği azaltma etkisini olduğundan az değerlendirir. Savaştan önceki on yıllar içinde işçi sınıfının sağladığı ekonomik ve sendikal kazanımlar Lenin tarafından, neredeyse sadece, kapitalizmi çaresiz biçimde mezarının kıyısına iten kazanımlar olarak görülür. Böylelikle, bütün bunların, aynı zamanda, ileri kapitalizmin bu değişiklikleri sindirme ve ekonomik mekanizmasının «rasyonalize edilmesi»nde faktörler olarak kullanma kapasitesini or-

taya koyduğunu, bu arada yabancılaştırma kapasitesini arttırdığını, görmeyi başaramaz. Bu çözümleme tipi, O'nu, tekelci kapitalizmi sadece *geçişsel* (üretimin üst derecede toplumsallaşması anlamında) olarak değil aynı zamanda *cançekişen* olarak betimlemeye götürür. Bu çözümleme tipidir ki, O'nun, Avrupa proletaryası arasında hızlı bir radikalleşme sürecinin reformist liderlerin etkisini derinden zayıflatarak devam etmekte olduğunu düşünmesine sebep oldu. Savaş ve savaşın kitlelere getirdiği felaketler sırasında bu liderlerin «ihaneti»nin, kitleleri aydınlatma işini ancak Bolşevik tipte bir devrimci gurubun yapması şartıyla, liderler ile kitleler arasında ortaya çıkması zorunlu kopmayı tamamlaması gerekiyordu.

Lenin işçi hareketi içindeki reformizmin ekonomik temelini neredeyse sadece sömürge ülkelerde görür. Stuart R. Schram ve Hèlène Carrère d'Encausse'un belirttikleri gibi, «sömürgeleştirmenin Avrupalı işçilerin hayat tarzının iyileştirilmesini ve böylece Avrupa'da toplumsal devrimin ertelenmesini olanaklı hale getireceği (fikri)... yirminci yüzyılın başında, ister Kautsky, Hilferding ya da Rosa Lüxemburg gibi sosyalistler, Hobson gibi liberaller, ister Cecil Rhodes gibi sömürgeleri iç savaştan sakınmanın bir aracı olarak gören emperyalizmin partizanları olsun, sorun hakkında düşünen herkes tarafından paylaşılan bir inanç idi»[35]. Lenin işçi sınıfı hareketi içindeki oportünizmin bu açıklanma şeklini benimser, fakat sömürge paylaşımına geç bir tarihte katılan kıta ülkelerinde işçi «yozlaşması»nın sadece küçük bir azınlığı etkilediğini düşünür ve buna «işçi aristokrasisi» der; bu arada, Britanya'da bu fenomenin etkisinin kaybolmakta olduğu görüşündedir, çünkü bu ülke sömürge tekelini kaybetmiştir. Kuşku yok, bu ülkelerdeki sömürü (ve şimdi de, bunun yeni-sömürgeci biçimi) reformizmin ekonomik olduğu kadar ideolojik temelini de oluşturmaktadır. Fakat günümüzde reformizmin, aynı zamanda, üretici güçlerin gelişmesi ile bağıntılı olarak kapi-

talizmde meydana gelen yapısal dönüşümler tarafından beslendiği açığa çıktı. Lenin zamanında, bu yönü özellikle Bernsteincı revizyonistler çok iyi kavramışlardı ve devrimden vazgeçmelerini haklı çıkarmak için, gerçek ya da sahte, mümkün olan bütün motifleri bulma konusunda çok istekliydiler[36].

Batılı proletaryanın devrimci olgunluğa ulaşma derecesinin değerlendirilmesi konusunda Lenin'in subjektivizmine sosyolojik bir bakışaçısının bir sorunu da girer. Derinden kök saldığı ve uzun bir süreç boyunca teoride ve pratikte çözümlediği *Rus toplumu örneğ*inde ekonomik yapılar ve politik-toplumsal güçler düzeyindeki çelişkiler arasında oluşan bağıntıları mükemmel biçimde gören Lenin, aynı bağıntıları, sürgün yıllarını geçirmesine rağmen sadece dışardan, bir gözlemci olarak tanıdığı Batı toplumunu ele aldığı zaman, daha soyut ve basitleştirilmiş olarak anlar. En önemlisi Batı proletaryasının içinde bulunduğu *kültürel* ortamı gözden kaçırır: örneğin, Batı proletaryasının politik davranışını derinden etkileyen iki özellik, bu proletaryanın ulusal ve demokratik değerlere derinden bağlılığıdır. Ulus ve demokrasi tarihsel olarak kapitalizmin ürünleriydi, fakat her ikisi de işçi kitleleri tarafından kazanılmışlardı. Sosyal Demokrat liderlerin enternasyonalizm ilkesine «ihanet»leri, çalışan halkın bir bilinç özelliği olan ulusal ilkeye bağlılığı mükemmel biçimde ifade (aynı zamanda teşvik) etti. Alman Sosyal Demokratları Çarlık otokrasisine karşı parlamenter demokrasinin «savunulması»na veya Fransız Sosyalistleri Prusya militarizmine karşı Büyük Devrim'in (Fransız Devrimi) kazanımlarının «savunulması»na giriştikleri zaman, kitlelere derinden kök salmış duyguları seslendiriyorlardı. Avrupa proletaryasının büyük sendika geleneği - Rusya'da yoktu - Rus Sovyetleri'nin kitle hareketinin gerçekleştireceği biçim olarak dünya çapında yayılacağını ilan eden Lenin'in yaptığı çözümlemeye yeterince güven duyulmamasına yol açan bir diğer unsurdur.

Son olarak, Lenin'in ve diğer Bolşevik liderlerin, Rus devrimi ile Batı'daki devrim arasında bir bağlantı olduğuna dair teorik kavrayışlarından çıkan özel psikolojik durumları da hesaba katılmalıdır. Avrupa devriminin «randevuyu kaçırmaması» Rus devrimi için gerekliydi. Bu *gereklilik* Avrupa proletaryasının devrimci potansiyeli çözümlenirken gösterilmesi gereken bilimsel dikkati ancak olumsuz yönde etkileyebilirdi.

Belki de bu psikolojik durum, Avrupa'da Kasım 1918'den sonraki devrimci durumu incelerken Lenin'in, *barış* sorununun oynadığı rolde meydana gelen değişikliğe neden yeterince önem vermediğini açıklar. Rusya'da bu, halk çoğunluğunun Bolşevikler'in etrafında toplanması bakımından anahtar sorun olmuştu: proleter devrimi barışın sağlanması anlamına geliyordu. Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde ise, Ateşkes bir kez imzalandıktan sonra devrim, kitleler için savaşa doğru bir dönüşü - içsavaş ve dış müdahale biçiminde - temsil ediyordu. Ve kitleler her şeyden çok barış istiyorlardı.

Özetle: Lenin'in sanayileşmiş ülkelerin proletaryası hakkındaki fikirleri ile bu proletaryanın gerçekteki davranışı arasında pratiğin açığa vurduğu farklılık, Marksist teoride, bu tip toplumlarda devrimin izleyeceği yolla ilgili bazı politik ve teorik sorunlara verilecek bir yanıtın yokluğunu (yukarda belirtilen psikolojik özelliğin yanı sıra) ortaya çıkarır. Temel bir durumu, yani bu tür devrimlerin daha önce gerçekleşmediğini düşünürsek, bunun nedeni bütünüyle kavranabilir.

Lenin Rus devriminin teorisini burjuva demokratik ve sosyalist görevlerin özgün birleşimiyle oluşturabildiyse ve bu devrimin içindeki sınıfların, toplumsal grupların, partilerin ve politik grupların davranışlarını, mücadele biçimlerini vb. dikkatle çözümleyebildiyse, bunun nedeni, Rus devriminin, Engels'in ifadesiyle bir «doğal fenomen» olarak 1905'ten beri bir

olgu halinde ortaya çıkmış olmasıydı. Teorik çalışmayı mümkün kılan materyalleri sağlayan buydu. Bu tür «materyaller»in olmaması halinde, Marks ve Engels'in bütün çalışmaları belirli bir toplum için devrim teorisi kurmak bakımından yetersiz kalır.

Sosyalist devrimin teorisini bir dünya devrimi olarak kurarken Lenin, ileri kapitalist ülkeler ve daha küçük bir çapta sömürgelerdeki ulusal kurtuluş hareketi bakımından bu tür «materyaller»e sahip değildir. (Sömürgeler bakımından, 1905'ten sonra başlayan bu tür ilk devrimlerin deneyimini hesaba kattı, fakat bunların coğrafi uzaklıkları taşıdıkları özgünlüğün doğrudan kavranmasını güçleştiriyordu.) Pratikte Lenin, İkinci Enternasyonal'in sol ya da merkezci-ortodoks teorisyenlerinin ileri ülkelerde devrimin «olgunlaşması» hakkındaki fikirlerini eleştirel bir revizyondan geçirmeksizin benimsedi. Fakat bu olgunluk belgesi reformist sürecin - bugün için buna «bütünleşme» süreci demeliyiz - bu ülkelerde ortaya çıkmakta olan gerçekliği ile çelişmekteydi. Farzedilen «olgunlaşma» gerçek sürecin somut bir çözümünü değil Marksizm'in genel formüllerini temel alıyordu. Bu nedenle, reformizme karşı mücadele özünde soyuttu, politik ve ideolojik düzlemde ise etkisiz olduğu ortaya çıktı. Proletaryanın gerçek durumu aksini gösterse bile, onun devrim için hazır olduğu şeklinde metafizik bir anlayıştan hareket edildi. İşçi hareketine hâkim olan reformist bürokrasi - sendikal ve politik - sol tarafından proletarya ile ilişki içinde yabancı bir yapı olarak görüldü. İlk büyük ekonomik kriz patlak verdiğinde - ve, *a fortiori*, savaş gibi bir kriz içinde - aralarında bölünme meydana gelecek ve proletaryanın devrimci «özü» bütün gücüyle kendini açığa vuracaktı. Ne var ki, savaş tam tersini kanıtladı: reformist fenomenin gücünü ve derinliğini ortaya koydu. Bu derinlik, önemli olmasına rağmen, daha büyük bir gerçekliğin, yani, ileri kapitalist toplumda devrimin henüz «olgunlaşmış» olmadığı gerçeğinin sadece bir ya-

nıydı. Sadece kapı vuruluyordu. «Kapitalizmin genel krizi» başlıyordu, ama bu, Lenin'in öngördüğünden çok daha karmaşık olacaktı. Sosyalist devrimin başlıca kapitalist ülkelerde kendini göstermesinden önce on yılların geçeceğini düşünmek çok zordu. Lenin bile - son yazılarına bir kuşku gölgesinin vurmasına rağmen - kapitalizmin «genel krizi»ne Marksist düşüncedeki bir «genel kriz»in eşlik edebileceğini düşünemezdi. Ve bu ikinci krizi mümkün kılan öncüller, kaçınılmaz olmasa bile, zaten ortaya çıkmışlardı.

LENİN'İN SON SORGULAMALARI

Yeryüzünün altıda birini kaplayan bir ülkede burjuva iktidarının yıkılması, elbette, Marksizm'den esinlenen devrimci hareketin uluslararası tarihsel bir zaferini oluşturuyordu. Fakat bu zaferin kazanıldığı dünya bağlamı, ileri ülkelerdeki kapitalizmin gösterdiği «direniş», bazı kilit bölgelerde (Kuzey Amerika, Japonya) kapitalizmin dikkat çekici güçlenmesi, sosyalist devrimin hâlâ içinde kapalı olduğu *ulusal* çevre - ek olarak geri bir ülkede - dünya devrimi sürecinin Marks, Engels ve Lenin tarafından teorik kavranışını bazı esaslı noktalarda tartışmalı hale getiriyordu. Ne var ki, 1921 ortamında, Lenin Avrupa'da devrimci gidişin durdurulduğunu açık biçimde gördüğünde, bu yeni gerçekliğin derin anlamını kavramak kolay değildi. Bir yanda, Rusya'da kazanılan devrimci zaferin önemi, tarihin ilk proletarya devletinin yarattığı izlenim, yeni durum ile geleneksel teorik şemalar arasındaki çelişkileri gizleyecek kadar göz kamaştırıyordu. Öte yandan, öncelikle bu yeni durumu eski şemalar ile bağdaştırmak kolaydı: bütün yapılması gereken, olanlara, beklenen dünya devrimi sürecinde kısa süreli bir kesinti olarak bakmaktı. İkinci perdenin açılması uzun sürmeyecekti. Bolşevik Parti'nin ve Komintern'in liderlerinin buldukları çözüm buydu. Troçki, 23 Haziran 1921'de Üçüncü Dünya Kongresi'ne sun-

duğu ana raporda («Dünya Ekonomik Krizi ve Komintern'in Yeni Görevleri») bunu çok açık biçimde formüle eder: «Ancak şimdi görüyoruz ve hissediyoruz ki, nihaî amacımıza, dünya çapında iktidarın ele geçirilmesine, dünya devrimine çok yaklaşmış durumda değiliz. 1919'da bunun aylarla ölçülecek bir mesele olduğunu söylüyorduk, ama şimdi, bunun, birkaç yıllık bir mesele olduğunu söylüyoruz. Ne kadar süreceğini tam olarak bilmiyoruz, ama gelişmenin o yönde devam etmekte olduğunu ve bu dönem içinde bütün dünyada çok daha güçlendiğimizi biliyoruz»[37].

Kongre'de oylanan «taktikler üzerine tezler»de, «dünya devrimi... uzun bir devrimci mücadele dönemini gerektirecek,» deniyor, ama şu sözlere de yer veriliyordu: «beklenmesi gereken, dünya devrimi yıldızının sönmesi, onun dalgalarının yatışması değil, aksine, toplumsal antagonizmin ve toplumsal mücadelelerin hızlanması, açık içsavaşa geçilmesidir»[38].

Bu Kongre'nin tezleri öncelikle önemli bir gerçeği kabul ediyordu: «Farklı ülkelerdeki çelişkilerin ulaştığı keskinlik derecesindeki değişiklik, onların toplumsal yapısındaki, aşılması gereken zorluklardaki değişiklik, batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın yüksek düzeyde gelişmiş kapitalist ülkelerindeki burjuvazinin yüksek örgütlenme düzeyi, dünya savaşının doğrudan dünya devriminin zaferine yol açmadığını *gösterdi*»[39].

Fakat Kongre, neden 1919'da ve hattâ 1920'de, doğrudan zafer olanağının, bu olanağı bertaraf ettiği «görülen» nedenlerin varlığına rağmen düşünüldüğünü araştırmaya çalışmadı. Tezler, proletaryanın davranışını «güçlü Sosyal Demokrat işçi örgütleri ve partileri»nin tavrı ile açıklar, fakat kongre toplandığı sırada bu partiler ve sendikalar eski güçlerini kazanmışlar ve hattâ arttırmışlardı. Bu olgu, kapitalizmin yüksek derecede örgütlenmesi ile birlikte, bu tezlerde muhtemel görülen, toplumsal mücadelelerin yakında keskinleşmesi umudu ile nasıl bağdaştırılıyordu? Bu

belirsizlikler - teorik belirsizliklerin varlığını açığa vurur - kongrenin bütün dokümanlarında görülmektedir. Dünya devriminin gelişimi ile ilgili eski şema, yeni bir fenomenin eklenmesiyle olduğu gibi korunmuştur:

(1) Emperyalist sistem, yeni bir büyük devrimci krizi yükseltecek bir diğer dünya savaşına doğru gidiyor. Bu seferki dünya savaşını kışkırtacak başlıca çelişkiler, bir yanda, ABD ile Britanya arasında, diğer yanda, ABD ile Japonya arasındaki çelişkilerdir.

(2) Başlatıcı devrimci hamle, bu kez de önceki gibi, biriken iç ve dış çelişkilerin en büyük patlayıcı gerilimi yarattığı ülkede gerçekleşecektir. Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan, ekonomik bakımdan çok zayıf düşen, Versailles Anlaşması tarafından ezilen ve Rus partisinden sonra Komintern'in en güçlü seksiyonunu oluşturan bir Komünist Parti'ye sahip olan Almanya, Rusya'nın 1917'deki rolünü oynamaya aday olarak görülebilir.

(3) Bu hamleden sonra devrim kapitalist sistemin diğer halkalarına - **ileri ülkeler ve sömürgeler** - yayılacaktır. Bu kez devrimci dalga, başlangıcından itibaren, bir proleter devletin, uluslararası proletaryanın yardımına koşmaya hazır bir askeri gücün desteğini hesaba katabilecektir. Bu kalenin elde tutulması ve güçlendirilmesi, bu yüzden, dünya devrimi için temel önemde bir meseledir ve kongre bunu açıkça belirtir. Fakat, dünya devrimindeki *esas* faktör, Bolşevik liderler ve Komintern için, ileri kapitalist ülkelerin proletaryası olmaya devam eder.

Bu şemanın hem geçerli hem de tutarlı olduğunu göstermek için iki büyük bilinmeyeni bertaraf etmek zorunluydu; bunların birincisi, Avrupa proletaryasından beklenen davranış, geçmiş tecrübe tarafından ortaya konulmuştu. Üçüncü Kongre tezleri, işçi sınıfının savaş öncesinden daha kötü koşullarda çalışmayı kabul etmesi durumunda Avrupa kapitalizminin kendini yenileyebilme olanağını kabul eder, ama hemen

reddetmek üzere. Tezlere («uluslararası durum ve Komintern'in görevleri üzerine») göre, reformist sendikalar ve partiler işçileri bu yönde zorlamaya çalışıyorlar, «fakat Avrupa proletaryası kendini feda etmeye hazır değildir. Kendi payına düşenin, şimdiki durumda kapitalizmin *objektif* olanakları ile *mutlak anlamda* bağdaşmaz biçimde arttırılmasını talep ediyor»[40]. Bu «mutlak bağdaşmazlık» karşısında işçi sınıfının ekonomik mücadelesi - kongrenin öngördüğü şekilde - bir devrimci mücadeleye dönüştürülecekti ve bu mücadele Komintern liderliklerinin sağlayacağı politik liderlik sayesinde gerçekleştirilecekti. Bu umut iki tahmine dayanmaktaydı: Avrupa kapitalizminin, savaş öncesine kıyasla işçi sınıfının maddi durumunda gerçek bir iyileşme sağlayacak ekonomik talepleri karşılayamayacağı bir *ölümcül durum* ile karşılaşacağı görüşü birinci tahmini oluşturuyordu; birincisiyle bağlantılı olan ikinci tahmine göre ise, reformist örgütler bu ekonomik iyileşmeyi sağlamak için mücadele edemeyecekler, böylece işçi sınıfı üzerindeki etkinliklerini kaybedeceklerdi. Her iki tahmin de kısa sürede olaylar tarafından boşa çıkarıldı.

İkinci bilinmeyen bundan daha az önemli değildi. Üçüncü Kongre, Avrupa kapitalizmi savaştan zayıflamış olarak çıkarken, Amerikan kapitalizminin, aksine, önemli ölçüde güçlendiğini ve «dünya ekonomisinin çekim merkezi(nin) Avrupa'dan Amerika'ya kaymış olduğu»nu kabul eder[41]. Bu nedenle, dünya çapında zaferin kazanılması için devrimin Birleşik Devletler'e yayılması gerekecekti. Kongre tezleri bu bilinmeyeni «ele almak» için aşağıdaki argümanı kullanır:

> «Avrupa'da mülkiyetin yoğunlaşması genel yoksullaşma temelinde olurken, Birleşik Devletler'de hem bu yoğunlaşma hem de daha fazla keskinleşmiş uzlaşmaz sınıf çelişkileri muazzam bir servet büyümesi temelinde aşırı bir dereceye vardı. Dünya pazarının genel belirsizlikleri nedeniyle ekonomik durumda meydana gelen ani değişiklikler Amerika'daki sınıf mücadelesine aşırı bir gerilim

ve devrimci bir karakter verir. Tarihte görülmemiş bir kapitalist yayılma dönemi, olağanüstü bir devrimci mücadele patlayışı tarafından izlenmek üzeredir»[42].

Sömürgelerdeki ulusal kurtuluş hareketine gelince, bu konuda beslenen umutlar açıkça görülüyordu. Ekim devriminden beri, dünya devriminin bu «cephe»sinin taşıdığı önem, Lenin'in konuyla ilgili öngörülerini doğrulayacak şekilde, sürekli artmıştı. Komintern'in dokümanları ve pratikteki faaliyeti konuya özel bir önem verildiğini gösterir - fakat bu «cephe» daima «asıl cephe»ye, yani ileri kapitalist ülkelere tabi kılınmıştır.

Komintern'in Dördüncü ve Beşinci Kongreleri (1922 ve 1924), Üçüncü Kongre'nin kavradığı şekliyle dünya devriminin genel gelişim şemasında önemli bir değişiklik yapmadı. Beşinci Kongre'den hemen sonra kapitalizmin bir «göreli istikrar» dönemine girmekte olduğu kabul edilmeye başlandı. Bu dönemin kısa süreceği ve hemen ardından büyük bir devrimci hamlenin geleceği düşünülüyordu.

Bu klasik dünya devrimi şeması ve bunun açığa vurduğu iyimserlik hakkında ilk sorgulamalar bizzat bu şemanın başlıca yapıcısından geldi. Lenin'in son yazılarında ve özellikle son makalesinde (Şubat 1923) Rus devrimi ve dünya devriminin kaderine bakışta kuşku ve endişe görülür. İleri kapitalist ülkelerdeki devrimci olanaklar hakkında ilk kez kötümser bir notanın ses verdiğini işitiriz. Lenin başlıca üç yönde bir çıkış arar: Asya'nın ezilen halklarının mücadelesi, emperyalistlerarası çelişkilerden yararlanılması ve Sovyet Rusya'nın hızla endüstrileşmesi. Dünya devriminin zaferi umudu belirsiz bir geleceğe bakış içinde bulanıklaştı. Bu makalede yer alan önermeler şu şekilde özetlenebilir[43]:

(1) Lenin bütün dünyayı, dünya devriminin yörüngesiyle sarılmış ve iki kampa bölünmüş olarak görür: bir yanda, Batı'nın ve Doğu'nun (Japonya) mu-

zaffer ve refah içindeki kapitalist ülkeleri; diğer yanda, sömürge ve yarı-sömürge ülkeler, Sovyet Rusya ve savaşta yenilgiye uğramış Avrupa ülkeleri. Dünya devriminin temel gelişme ekseni bu iki kamp arasındaki mücadeleden geçer.

(2) Ezilen kampın ortaya koyduğu görünüm iç açıcı değildir. Devrim Rusya'da zafere ulaşmıştı; fakat ülke harap vaziyettedir ve küçük üretim hâkimdir. Almanya fatihlerinin karşısında ancak güçlükle ayakta durabiliyor, çünkü «Batı denilen şeyin bütün kapitalist güçleri Almanya'yı gagalıyorlar ve onun yükselmesini önlüyorlar. Öte yandan, sömürü altında çalışan yüz milyonlarca halkıyla bütün Doğu, insanların yaşayabilecekleri en kötü koşullara itilmiş durumda ve fiziksel ve maddî gücünün Batı Avrupalı devletlerin çok daha küçüklerinin bile fiziksel maddî ve askerî güçleriyle kıyaslanamayacağı bir konumda olmaya mecbur edilmiş.»

(3) Muzaffer kapitalist devletlere gelince, Lenin bunların, sömürge ülkeleri ve yenilgiye uğramış Avrupa ülkelerini sömürmeleri bakımından, ezilen sınıflara devrimci hareketi durdurabilecek ölçüde büyük imtiyazlar verecek bir konumda olduklarını düşünür.

(4) Dünya devriminin bu durumu karşısında Lenin devrim umutları bakımından son derece ihtiyatlı bir tutum alır: «Bir bütün olarak mücadelenin sonucu önceden kestirilebilir, çünkü uzun dönemde bizzat kapitalizm dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu mücadele için eğitiyor ve yetiştiriyor. Son çözümlemede mücadelenin sonucunu, kurtuluş mücadelesine olağanüstü bir hızla katılan ezici çoğunluğu barındıran Rusya, Hindistan, Çin vb. gerçeği belirleyecek...» Dünya tarihinin ufkunda Lenin «karşı-devrimci, emperyalist Batı ile devrimci ve milliyetçi Doğu arasında, dünyanın en uygar ülkeleri ile Doğu'nun geri fakat çoğunluğu oluşturan ülkeleri arasında askerî çatışma»nın yaklaşmakta olduğunu görür. Bu gerçekleşene «kadar varlığımızı temin etmek» için de «bu çoğun-

luk uygarlaşmalıdır.» Ve, özel olarak Rusya'dan söz ederek devam eder: «Bizi sosyalizm yoluna götürecek yeterli uygarlıktan yoksunuz; oysa bunun politik gereklerine sahip bulunuyoruz.» (Lenin buradaki «uygarlık»tan Batı tipi sanayileşmeyi ve kültürel gelişmeyi kasteder. Makalesinin diğer bölümünde bunun nedenini açıklarken, Doğu halkının nihayet «genel Avrupa kapitalist çizgileri» boyunca gelişmeye başladığını söyler.)

Lenin'in bu şemasını bir öncekiyle karşılaştırırsak dünya devrimci güçlerinin rolünde ve ilişkisinde bir değişiklik yapıldığını açıkça görürüz. Devrimci bir güç olarak Batılı proletarya bir süre için ikinci plana itiliyordu. Bugün «üçüncü dünya» denilen ülkelerin ezilen kitleleri, «doğulu» Sovyet devleti ile birlikte ilk plana çıkarıldı. Aynı zamanda, kendi kurtuluşu için mücadeleye «olağanüstü bir hızla» giren bu yeni gücün zafere ulaşabilmesi için, zamana, yeterli zamana ihtiyaç vardır. «Zaman kazanma» sorunu Lenin'in düşüncelerinde ön plandadır.

Bu çözümlemeden Rus devrimi ile ilgili sonuçlar çıkarırken Lenin, merkezî sorunun emperyalist Batı ile devrimci ve milliyetçi Doğu arasında meydana gelecek silahlı çatışmaya kadar bu devrimin yaşamasını sağlamak olduğunu söyler. Bu görevin başarıya ulaştırılması için tavsiye ettiği çizgi şöyledir: Rusya içinde işçi sınıfının köylü kitlelere önderlik etmesini sağlamak, kaynakları ülkenin sanayileşmesi için yoğunlaştırmak suretiyle uzun vadeli bir ekonomi politikası oluşturmak; uluslararası politikada ise, topyekûn bir çatışmadan kaçınmak için emperyalist devletler arasındaki çelişkilerden yararlanmak. Kısaca, bir yandan, emperyalist devletler arasındaki çelişkilerin keskinleşeceği ve bu ülkelerin «iç çelişkiler»inin artacağı zaman için aktif biçimde hazırlanırken, öte yandan, dünya devrimine uygun uluslararası bir güçler dengesi sağlayacak şekilde Sovyet cumhuriyetini ve ezi-

len halkların ulusal kurtuluş mücadelesini güçlendirmek ve böylece zaman kazanmak.

Zamansız ölümü olmasaydı, bu revizyon başlangıcının Lenin'in faaliyetlerinde yaratabileceği teorik ve politik «açılımlar» hakkında spekülasyon yapmak yararsızdır. Burada bir taslak halinde yer alan fikirlerin bazılarını Mao Zedung'un görüşlerinde ve genel olarak «üçüncü dünya» kitlelerini dünya devriminin öncüsü olarak gören stratejilerde buluruz. Diğerleri, özellikle Sovyet devletini emperyalist devletler arasındaki çelişkilerin dışında tutma ve onlar arasındaki çelişkilerden yararlanma ilkesi bakımından, Stalin'in stratejisi için pusula olarak iş gördü. Yine burada, dünya devrimci güçlerinin gelişmesinin bir parçası olarak Sovyet devletinin ekonomik ve askeri bakımlardan güçlendirilmesine öncelik verilmesi fikrini buluyoruz. Bu fikir Lenin tarafından açık biçimde ifade edilmiş değildir, fakat son yazılarından kolayca çıkarılabilir.

Bazı Leninizm yorumcuları, biraz aceleyle, O'nun bu fikirlerinin Marks'ın sosyalist devrim anlayışının derin bir revizyonu anlamına geldiği sonucuna vardılar. Marks için özgül olarak kapitalist çelişkiler sosyalist devrimin esas zembereğidir ve bu devrimin optimum «olgunlaşması» ileri kapitalizmde gerçekleşir; oysa Lenin'e göre sosyalist devrimin çelişkileri, denildiği gibi, daha çok «gerilik» içinde yer almaktadır. Alfred G. Meyer'e göre, Lenin, «geriliğin dialektiği»ni devrimin itici gücü olarak belirledi, oysa Marksist dialektiğin temelini üretici güçlerin yüksek bir düzeyde gelişmesi oluşturur[44]. Meyer ve diğerlerinin vardıkları bu sonuç iki yanlış anlamadan kaynaklanır. Lenin Doğu devrimlerinden söz ederken *sosyalist* devrimleri değil, sosyalist devrime dönüşmeden uzun bir yol katetmeleri gerekecek burjuva demokratik devrimleri kasteder. İkinci yanlış anlama yukarda belirttiğim konuda oluyor: geniş anlamda devrim ve dar anlamda devrim. Ekim devriminden ve hayatının so-

na ermesinden önce Lenin, dar anlamda devrimin - nitelik bakımından başlangıç olarak burjuva demokratik - azgelişmiş ülkelerde daha kolay olduğunu, fakat sosyalizme geçişin bu ülkelerde büyük güçlükler çıkaracağını daima belirtti. Öte yandan, Lenin'e göre, ileri kapitalist ülkelerde dar anlamda devrim (proletaryanın iktidarı ele geçirmesi) daha güçtür, oysa bu ülkelerde sosyalizmin kurulması daha kolay olacaktır. Bunda Marks'ın başlıca tezinin Lenin tarafından revize edilmesi gibi bir durum yoktur. Şubat 1922'de şunları yazıyordu: «Marksizm'in şu temel gerçeğini daima anlattık ve tekrarladık: sosyalizmin zaferi için çeşitli ileri ülkelerdeki işçilerin ortak çabaları gereklidir»[45]. Lenin'in yukarda özetlenen makalesinde revize etmeye başladığı şey, aslında, dünya devriminin izlediği somut gelişme çizgisi hakkındaki kavrayışı idi: ilk planda, kısa vadeli bir umut yerine uzun vadeli bir umut geçirilerek zamanın uzatılması ve ikinci planda, belirleyici aşama (bu Lenin için hâlâ ileri kapitalist ülkelerde devrimdir) için yeni bir «başlangıç»a, yani, Doğu'nun ezilen ülkelerinde burjuva demokratik devrime duyulan ihtiyacın belirtilmesidir.

Son yazılarında görülen kuşku ve endişelerin, Lenin'inki gibi teorik bir kafayı, kapitalizm ve emperyalizmin yeni fenomenlerini, «geri» ülkelerdeki devrimci uyanışı, «ileri» ülkelerdeki proletaryanın davranışını vb. daha derinden incelemeye götüreceğini düşünebiliriz. Ve yine, böyle bir araştırmanın O'nun Komintern'in strateji ve taktiklerini ve belki de örgütün yapılarını ve işleyiş tarzını revize etmesine yol açacağını düşünebiliriz. Komintern'in Dördüncü Kongresi'nde (Kasım 1922) Üçüncü Kongre'de kabul edilen Komünist partilerinin yapısı, yöntemleri ve faaliyeti hakkındaki karardan söz ederken Lenin'in söylediği şu sözler kuşkusuz rastlantı değildi: «Mükemmel bir karar metni, ama neredeyse bütünüyle Rus, yani, Rusya'nın koşullarını her şeyin temeli olarak alıyor... Bu kararda büyük bir hata yaptığımız, yani, kendi başa-

rı yolumuzu tıkadığımız izlenimini edindim»[46]. Lenin'in bu kongrede, gerek Sovyetler Birliği'ndeki gerekse diğer ülkelerdeki Komünistlere *inceleme* yapmalarını öğütlemesi oldukça anlamlıdır. «Rus devriminin beş yılından sonra bizim için, diğer yoldaşlar için olduğu gibi Rus yoldaşlar için de en önemli şeyin oturup incelemek olduğunu düşünüyorum... Mücadeleden, savaştan artakalan her anı, incelemek, *sıfırdan başlayarak* incelemek için kullanmalıyız»[47]. Bu sözler hâlâ açıklığa kavuşturulmayı bekleyen bazı çok önemli sorunların varlığı anlamına geliyordu. Lenin'in Komintern taslak programı üzerine kesin bir kararın alınmamasını tavsiye etmesinin sebebi de buydu. Diğer nedenlerin yanı sıra şu nedenden ötürü dikkatle inceleme yapılmalıydı: «olası bir geri çekilme ve bunun için hazırlık yapma düşüncesine pek yer vermedik»[48].

REVİZYONİST OLARAK STALİN: SOSYALİZMİN TEK ÜLKEDE TAMAMLANMASI

Dünya devrimi sorunu - çizgisi, eklemlenmesi, Rus devriminin rolü, uygun stratejinin tanımı - «Nisan Tezleri», Ekim ayaklanması ve Brest - Litovsk sırasında Bolşevik öncü gurup içindeki mücadelenin teorik temelini oluşturmuştu. Bu sorun, Batı Avrupa'da devrim girişimlerinin uğradığı başarısızlık önceki şemaların revize edilmesini objektif olarak gerekli kılan yeni bir durum yarattığı zaman, yeniden canlandı.

Lenin'in ölümünü izleyen yıllarda, sorun, tek bir ülkede sosyalizmin nihaî zaferini kazanmanın olanaklı olup olmadığı hakkında bir tartışma biçimini aldı. Lenin'in son kez katıldığı Komintern'in Dördüncü Kongresi'nde «Rus devriminin beş yılı» üzerine geleneksel Marksist tezi doğrulayan bir karar kabul edildi: «Dördüncü Dünya Kongresi, bütün ülkelerin proletaryalarına, proletarya devriminin tek bir ülkede asla bütünüyle zafer kazanamayacağını, zaferin, dünya devrimi olarak uluslararası alanda kazanılması ge-

rektiğini, hatırlatır»[49]. Mayıs'ta Stalin bu görüşe hâlâ bütünüyle bağlıydı: «Burjuvazinin devrilmesi için,» diye yazıyordu, «tek bir ülkenin çabaları yeterlidir; devrimimizin tarihi bunu gösterir. Sosyalizmin nihaî zaferi için, sosyalist üretimin örgütlenmesi için tek bir ülkenin, özellikle Rusya gibi bir köylü ülkesinin çabaları yetersizdir: bu nedenle, çeşitli ileri ülkelerin proletaryalarının çabaları gereklidir»[50]. Ne var ki, 1924'ün sonundan itibaren, Troçkist muhalefete karşı mücadele bağlamında Stalin, sosyalist devrimin uluslararası niteliği teorisini revize etmeye ve sosyalizmin tek bir ülkenin sınırları içinde bütünüyle kurulabileceği fikrini bir olanak biçiminde öne sürmeye başladı. «Ekim ve Rus Komünistlerinin Taktikleri» başlıklı makalesinde (Aralık 1924) «Proletarya devrimi... ancak sanayi bakımından gelişmiş ülkelerde başlayabilir,» görüşünü «bütün ülkelerin oportünistleri»ne atfetmek suretiyle başlar. Bu «oportünistler» arasında doğal olarak Troçki de vardır[51]. Fakat bu, Marks, Engels ve hattâ «Nisan Tezleri»ne kadar Lenin'in görüşü olmuştu. Stalin, Marks, Engels ve Lenin'in oportünist olduklarını kabul etmeden soğukkanlılıkla tarihi tahrif ediyor. Bir süre sonra Stalin, ileri ülkelerde devrimin «eşzamanlı olarak» başlaması gerektiği fikrini Troçki'ye yükler. Fakat bu iddiayı desteklemek için Troçki'den tek satır alıntı bile yapamaz. Sadece Troçki'ye saldırmayı kolaylaştırmakla kalmayan, aynı zamanda, bu saldırının Marks, Engels ve Lenin'e karşı yapıldığı gerçeğini gizleyen bu Manichean* yönlendirme bir kez yapıldıktan sonra Stalin şu sonuca varır: «Devrimin tek bir ülkede zaferini olanaksız kılan teorinin, yani devrimin başlıca Avrupa ülkelerinde eşzamanlı olarak zafer kazanacağı şeklindeki evrensel teorinin yüzeysel ve savunulamayacak bir teori olduğu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde anlaşılmıştır.

---

* **Manichean** : Zerdüştlük mezhebinin hem Allah'a hem Şeytan'a tapan bir kolu ÇN.

Rusya'da proletarya devriminin yedi yıllık tarihi bu teoriye karşı olmayan bir şey söylemez»[52]. Çeşitli ülkelerde aynı anda başlayan devrim hakkında saçmalıktan başka bir şey olmayan bu teoriyi iyice işledikten sonra Stalin yine aynı teoriyi yedi yıllık Sovyet Rusya deneyinin tarihi ile... parlak biçimde çürütür. Fakat bu tarih Stalin'in yeni tezini ne doğruluyor ne de çürütüyordu. Sadece, belirli bir olguyu, yani, Batı'da devrim girişimlerinin yenilgiye uğramasına rağmen Rusya'da proletarya iktidarının yedi yıldır muhafaza edilmiş olduğu gerçeğini ampirik olarak doğruluyordu. Bu olgu ne Rusya'da sosyalizmi tam olarak inşa etmenin olanaklı olduğunu ve ne de yeniden başlayacak kapitalist müdahale karşısında Sovyet devletinin yıkılmaz olduğunu doğruluyordu. Bu önermelerin ilkini doğrulamak için Stalin Lenin'in çalışmalarından (kırk beş ciltlik son baskı) sadece birkaç satır alabiliyor, bunları da çok serbest biçimde yorumluyordu[53]. İkinci önermeye gelince, bunu destekleyecek bir şeyler bulmaya bile çalışmıyor ve bu nedenle «tek bir ülkede sosyalizmin bütünüyle inşa edilmesi olanağı» - bunu «sugötürmez (bir) gerçek» olarak betimler - ile «eski düzenin restorasyonuna karşı tam garanti» - bunun çeşitli ileri ülkelerde devrimin zaferini, diğer bir deyişle dünya çapında devrimin zaferini gerektirdiğini söyler - arasında son derece kurnazca bir ayırım yapmak zorunda kalıyordu[54].

Stalin bu «su götürmez gerçek»i ampirik olarak veya teorik olarak kanıtlama zahmetine girmez. Buna ampirik bir temel kazandırmak için ulusal bir çerçevede tamamlanmış bir sosyalist sistem göstermek zorunda kalacaktı. Oysa 1924'te böyle bir şeyin olmadığı açıktı. Bu görüşü teorik olarak kanıtlamak için de, Marks'ın sosyalizmin üzerine inşa edilebileceği üretici güçlerin dünya ekonomisine hâkim olması gerektiği, bunun da emeğin uluslararası *sosyalist* bölünmesi anlamına geleceği şeklindeki görüşünde hata bulması gerekecekti. Lenin'in asla karşı çıkmadığı bu

görüşü Stalin çürütemez, sadece «görmezlikten gelir».

«Eski düzenin restorasyonuna karşı tam garanti» konusunda Troçki şu mükemmel yanıtı verir: SSCB'de sosyalizmin tamamen inşa edilebileceğinin kabul edilmesi halinde, «eski düzenin restorasyonuna karşı tam (bir) garanti»nin çeşitli ileri ülkelerde devrimin zaferini gerektireceğini sanmak yanlıştır; çünkü bu durumda SSCB'nin askeri ve ekonomik gücü böyle bir restorasyonu bütün pratik amaçlar bakımından bertaraf etmiş olacaktır. Böyle bir durumda SSCB'nin kapitalist dünyaya müdahalesi düşünülebilir, ama buna gerek kalacak mıdır? Böyle bir sosyalist toplumun *gerçekliği* dünya kapitalizmine öldürücü darbeyi vuracak ve dünya proleter devrimini neredeyse gereksiz hale getirecektir. Troçki kehanette bulunarak devam eder: «Tüm Stalinist görüşün gerçekte Komünist Enternasyonal'in tasfiyesine yol açmasının nedeni de budur. Gerçekten de, eğer sosyalizmin kaderi, düşünülebilecek en yüksek otorite tarafından, SSCB'nin Devlet Planlama Komisyonu tarafından belirlenecekse, Komintern'in tarihsel anlamı ne olacaktır? Bu durumda Komintern'in görevi... sosyalizmin inşasını müdahaleden korumak, yani, özünde, sınır bekçileri rolü oynamak olacaktır»[55].

Stalin'in ulusal sosyalizm teorisinin deus ex machina'sı* meşhur «kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası»dır. Yürütülen mantık basittir. Kapitalizm eşitsiz geliştiğine göre, devrim de eşitsiz, yani önce birinde, sonra diğerinde veya diğer birkaç ülkede vb. gerçekleşecektir. Her durumda «emperyalist zincir»deki kopma en zayıf halkada meydana gelecek (doğal olarak, çünkü zincir en güçlü halkasından kopmaz). Belirli bir ülkede devrim bir kez başarıya ulaştığında eşitsiz gelişme bu devrimin kapitalist ülkelere karşı dur-

* Klasik dramda kahramanı zor durumdan kurtarmak için mekanik yolla sahneye indirilen tanrı ÇN.

masını - bu devletler arasında varolan çelişkileri arttırmak suretiyle - ve sosyalizmin inşasına geçilmesini vb. sağlar. Böylece eşitsiz gelişme bütün teorik güçlükleri çözer. Ne yazık ki, Stalin'in mantığına göre eşitsiz gelişme aynı zamanda kapitalist sistemdeki genel krizlerin, dünya savaşlarının vb. kaynaklarından biridir. Bu krizler belirli bir kapsamda ve belirli dönemler içinde devrimci harekete «çıkış» sağlar ve farklı ülkelerdeki devrimci hareketleri daha yakından birbirine bağlar (iki dünya savaşında ve sömürge sistemindeki krizin şiddetlendiği dönemde). Bu yüzden, sadece ampirik olarak gelişmenin eşitsizliğini gözlemlemek suretiyle, Marks'ın farzettiği gibi, sosyalist devrimin bir dizi ileri kapitalist ülkede zincirleme bir reaksiyon biçimini alacağı bir durumun olanaklılığı bir yana bırakılamaz. Eşitsiz gelişme yasası, Marksist devrim teorisinin başlıca sorunlarından biri olmaya devam eden, «devrimci hamle»nin neden şimdiye kadar ileri kapitalist ülkelerde gerçekleşmediği sorununu da açıklamaz. Nihayet bu «yasa», Marks'ın sosyalizmin üretici güçlerinin zorunlu olarak *dünya çapında* niteliği hakkındaki tezini en azından geçersiz kılmaz, böylece tek bir ülkede sosyalizm olanağını veya «tamamen inşa edilmesi»ni teorik olarak saptayamaz. Stalin'in metodolojik hatası bu «yasa»yı metafizik tarzda, dünya ekonomisi ve dünya politikasındaki, ekonomik, teknik, toplumsal vb. uluslararasılaşmadaki geometrik dizinin yol açtığı artış gibi diğer eğilimlerden soyutlayarak kullanmasıdır. Stalin'in yaptığı gibi metafizik tarzda kullanılması halinde bu «yasa» her şeyi açıklar ve hiçbir şeyi açıklamaz.

Sovyetler Birliği'nde ve bütün ülkelerin Komünist partilerinde Troçkizm'in yenilgiye uğramasıyla birlikte tek ülkede sosyalizm teorisi Komintern'in resmî doktrini haline geldi. Bu doktrin Altıncı Kongre'de (1928) onaylanan Komintern programında yer alan dünya devrimi anlayışının temelini oluşturur. Bu an-

layışın başlıca unsurlarının arasından şu aşağıdakini alalım

> «Ekonomik ve politik gelişmenin eşitsizliği kapitalizmin kesin bir yasasıdır ve hattâ emperyalist çağda daha belirgindir. Bu nedenle uluslararası proletarya devrimi her yerde aynı anda meydana gelecek tek bir hareket olarak anlaşılamaz. Bu nedenle sosyalizmin zaferi önce birkaç kapitalist ülkede veya birinde mümkündür...»[56]

Ve uluslararası devrimin izleyeceği çizgi şöyle olacaktır:

> «Emperyalizmin dünya diktatörlüğünden proletaryanın dünya diktatörlüğüne geçiş proletaryanın mücadeleleri, yenilgileri ve zaferleri ile dolu uzun bir dönemi, kapitalizmin krizinin devam ettiği ve sosyalist devrimlerin olgunlaştığı bir dönemi... ulusal savaşlar ve sömürge ayaklanmaları dönemini...; kapitalist ve sosyalist sosyo-ekonomik sistemlerin, silâhlı çatışma içinde olduğu kadar «barışçı» ilişkiler içinde ve dünya ekonomisi kapsamında yan yana vardoldukları bir dönemi; bir sosyalist sovyet devletleri birliğinin oluşumu dönemini, emperyalist devletlerin bunlara karşı savaşlar açtıkları bir dönemi, sosyalist sovyet devletleri ile sömürge halkları arasındaki birliğin giderek daha da pekiştiği bir dönemi... kapsar».

Dünya devriminin bu çizgisine hâkim olan çelişki, «emperyalist savaşların ilk raundundan çıkan, kapsamı ve önemi bakımından yeni olan bir temel çelişki Sovyetler Birliği ile kapitalist dünya arasındaki çelişki»dir[57]. Programda SSCB'nin «dünya devrimci hareketinin öncü gücü,» «bütün ezilen sınıfların uluslararası hareketinin üssü, uluslararası devrimin merkezi, dünya tarihindeki en önemli faktör» haline geldiği belirtilir. Sonuç olarak, «Sovyetler Birliği, proletaryanın gerçek anavatanı, onun kazanımlarının en güçlü dayanağı, onun dünya çapında kurtuluşundaki başlıca faktördür.» Bu durum, «Uluslararası proletaryayı, Sovyetler Birliği'nde sosyalist inşanın başarısını

ilerletmeye ve proletarya diktatörlüğünün ülkesini kapitalist güçlerin saldırılarına karşı her türlü araçla savunmaya mecbur eder.» Her ülkedeki sınıf mücadelesi ve emperyalizmin ezdiği halkların ulusal kurtuluş mücadelesi dünya devriminde hâlâ önemli faktörlerdir, fakat *esas* faktör, SSCB'de sosyalizmin inşasıdır. Böylece, «bütün dünya devrimci hareketi üzerindeki liderliğin SSCB'deki proletarya diktatörlüğü tarafından yürütülmesi» fikri ortaya çıkar[58].

Bu formülasyonlar dizisi Stalin'in dünya devrimci hareketini kavrayışındaki pratik politikanın bütün anlamını açığa vurur. Lenin'in ölümüne, hattâ hemen sonra toplanan Komintern'in Beşinci Kongresi'ne kadar SSCB'de proletarya diktatörlüğünün, dünya devriminin politik, ekonomik ve askerî devlet-üssü olarak pekiştirilmesine çok önemli bir rol verilmiş olmasına rağmen, yine de bu rol, ileri ülkelerdeki proletaryanın verdiği mücadeleye tabi olmaya devam etti. Bu Marks ve Lenin'in fikirlerinden çıkan mantıksal sonuç idi. Buna göre sosyalist toplum, dünyanın ekonomik bakımdan en ileri bölgelerinde devrimin zaferini temel almadıkça asla bütünüyle gerçekleştirilemezdi. Ne Rus devrimi ne de emperyalizmin ezdiği halkların devrimleri, muazzam önemlerine rağmen, dünya devriminin *kesin* adımı, yani, devrimin emperyalizmin hayatî merkezlerindeki zaferi için birer «başlangıç» olmanın ötesinde hizmet görebilir. Sosyalizmin, SSCB'ninki gibi bir genişliğe, nüfusa ve potansiyel kaynaklara sahip bir ülkede tamamlanması olanağı kabul edildiği andan itibaren dünya devrimi ile ilgili bütün umutlar değişmiştir. Unutulmamalı ki, bu doktrin kabul edildiği sırada Komintern hâlâ kapitalizmin cançekişmekte olduğu, üretici güçlerin gelişmesinde yeni ve daha yüksek bir aşamaya geçme konusunda yeteneksiz olduğu - «göreli» istikrar ve büyüme dönemlerinin olanaklı olduğu kabul edilse bile - görüşlerini savunmaya devam ediyordu. Zıt yönlerde gelişen bu iki sürecin, belirli bir zaman geçtikten sonra (görece

kısa bir zaman düşünülüyordu: Stalin 1931'de on yıl içinde ileri kapitalist ülkelere yetişileceğini söyledi[59]) dünya ekonomisinin görünümünde radikal bir değişikliğe yol açacağı umuluyordu. Devrim saati gelene kadar kapitalist mıntıka tersine çevrilemez bir gerilemeye, «çöküş»e mahkûm iken, Sovyet mıntıkası gittikçe daha ileri bir mıntıka haline gelecekti. Bu ikili süreç, SSCB'nin lehine olan «bu yeni temel» çelişkinin çözülmesinden başka bir netice veremezdi. *Bu* (çözülme) sosyalizmin dünya çapında kesin zaferi olacaktı. Doğal olarak, bu süreç devam ederken diğer ülkelerde meydana gelecek her devrim, kapitalizmi zayıflatarak ve nihaî sonu yakınlaştırarak başarıya katkıda bulunacaktı. Ama yine de bu tür devrimler bu sonuç bakımından artık kesinlikle gerekli bir koşul oluşturmuyorlardı.

SSCB'de sosyalizmin inşası, dünya devriminin esas, belirleyici faktörü olarak görüldüğü andan itibaren bütün diğer devrimci hareketler objektif olarak bağımlı bir role indirgendiler. Bu açıdan bakıldığında bütün bu hareketlerin Komintern'in strateji ve taktikleri içinde görülmeleri gerekiyordu. Devrimci hareketin özel çıkarlarının, onun ortak çıkarlarına «bağımlılığı» ilkesinin Komintern tarafından daha başından itibaren kabul edilmiş olduğunu belirtmek gerekir. Altıncı Kongre bunu kuvvetle bir kez daha vurguladı: «Devrimci çalışma ve faaliyetleri eşgüdümlü hale getirebilmek ve uygun rehberlik sağlayabilmek için uluslararası proletaryanın uluslararası sınıf disiplinine ihtiyacı vardır... (bu disiplin) ifadesini, yerel ve özel çıkarların hareketin genel ve uzun vadeli çıkarlarına tabi olmasında... bulmalıdır»[60]. Buradan hareketle, dünya devrimci hareketinin bütün parçaları arasındaki esaslı bir çıkar ortaklığına rağmen, çıkarların, önceliklerin, seçeneklerin vb. hiyerarşik bir biçimde ele alınmasını gerektiren geçici çelişkilerin ortaya çıkabileceği sonucuna varılır. SSCB'de sosyalizmin en kısa zamanda inşası dünya devrimindeki

esas, belirleyici faktör olarak tanımlandı ve bu devrimci hareketin «ortak ve uzun vadeli çıkarları»nın *ipso facto* temsilcisi haline geldi. Geri kalan her şey, «yerel ve özel», zorunlu olarak buna bağımlı kılınacaktı. Ne var ki, bu bağımlılığın dürüstçe ifade edilmesi düşmanın saldırılarına - Stalin'in 1943'te söylediği gibi, onun «iftiraları»na - yol açınca, en uygun yol bunu reddetmek oldu. SSCB'nin iç ve dış politikada yaptığı her şey, uluslararası veya dünyanın herhangi bir yerindeki devrimci mücadelenin çıkarları ile kesinlikle ve sürekli bir özdeşlik içinde gösterilerek ilan edildi. İkisi arasında asla çelişki olamazdı. Aksini iddia etmek Komünistler için kutsal bilinen şeylere saygısızlık etmek olarak gösterilebilirdi. Öte yandan etkin olabilmesi için bu mutlak bağımlılığın açıktan kabul edilmemesi gerekiyordu.

Komintern stratejisinin teorik temeli haline getirilen tek ülkede sosyalizm teorisi, son çözümlemede dünya devriminin, bütün aşamalarında ve bütün bölümlerinde SSCB'de sosyalizmin inşasının getirdiği ihtiyaçlara bağımlı kılınması anlamına geliyordu. Bunu biraz açalım. *Devrim* nerede gerçekleşirse gerçekleşsin herhangi bir otoriteye veya teoriye boyun eğmez. Boyun eğdirilen, Komintern'in, onun ulusal seksiyonlarının politik ve teorik faaliyeti idi. Komintern'in aşırı merkezileştirilmiş yapıları, piramidin tepesinde yer alan yetkilerle donatılmış Yürütme Komitesi ile birlikte, Sovyet parti liderliği tarafından denetleniyor ve bu boyun eğdirme durumunu pratikte sağlamanın ideal mekanizmasını oluşturuyordu.

Burada ele aldığımız sorun bakımından Stalin'in başlıca teorik rakibi, bilindiği gibi, Troçki idi. Troçki'nin Rus devriminin bürokratik ve milliyetçi dejenerasyonu fenomenine yönelttiği eleştirinin önemi bugün tarihsel gerçeğe gözünü kapamayan herkes için açıktır. Bir çok ülkedeki (özellikle Nazilerin zaferinden hemen önceki dönemde Almanya'daki) devrimci

hareketin bazı sorunları üzerine yaptığı çözümleme de büyük değer taşır. Ne var ki, Troçki dünya devrimi anlayışı meselesinde Marks ve Lenin'in eski şemalarının ötesine geçmez, sadece onlara bir «sürekli devrim» etiketi takar. Bu konuda yazdığı başlıca çalışmada sorunsalının üç temel yönü ayırt edilebilir: «Demokratik devrimden sosyalist devrime geçiş sorunu» (teorinin tarihsel kökü Lenin'le başlıca anlaşmazlığının ortaya çıktığı yerdedir); «bizzat sosyalist devrimin nitelendirilmesi» (Marks ve Lenin'inkiyle kıyaslandığında hiç bir yenilik taşımaz); ve «sosyalist devrimin uluslararası niteliği»[61] Troçki'nin bu üçüncü nokta ile ilgili başlıca tezi şu şekilde formüle edilmiştir: «Sosyalist devrimin ulusal sınırlar içinde tamamlanması düşünülemez... Sosyalist devrim ulusal arenada başlar, uluslararası arenada gelişir ve dünya arenasında tamamlanır. Böylece, sosyalist devrim sözcüğün daha yeni ve daha geniş anlamında bir sürekli devrim haline gelir; ancak gezegenimizin üzerindeki yeni toplumun nihaî zaferi ile tamamlanır»[62]. Troçki, gerçekte ortaya çıkan sorunu, yani, «sürekli» devam eden bu süreçteki devamsızlık, dar anlamda devrim ile devrimci olmayan, evrimci aşamaların birbirini izlemesi sorununu çözmez. Tarihsel pratik, devrimci sürecin büyük «toplumsal devrim çağı» boyunca «sürekliliğ»inin kendisini kanıtlamakta olduğunu - kendisini inkâr ederek - göstermeye başlamıştı. Gramsci'nin ileri sürdüğü gibi, sürekli devrim teorisi, «bir doğma olarak ortaya konan ve aslında gerçeklik kazanamadığı için kendisini yıkıma uğratan genel bir öngörüden başka bir şey değildir»[63].

Troçkist dünya devrimi anlayışı soyutlama düzeyinden dünya durumunun ve gelişmelerin somut çözümlenmesi düzeyine indirgendiğinde, Lenin ve Troçki'nin Birinci Dünya Savaşı döneminde oluşturdukları şemanın bir tekrarı ile karşılaşırız. Kapitalizmin birinci büyük krizini izleyen yenilgiler, proletarya çoğunluğunun Sosyal Demokrasi'ye duyduğu güven, ka-

pitalizmin kendisini yenileme kapasitesini kanıtlaması (veya, aynı anlama gelmek üzere ama sorunun özünü daha iyi ifade etmesi bakımından, kapitalizmin büyük krize rağmen gerek politik gerekse ekonomik olarak kendisini yeniden yapılandırma gücü); bütün bunlar Troçki'ye pek az şey öğretti. Bütün bunları Sosyal Demokrasi'nin «ihaneti» şeklindeki eski anlayışla açıklar ve şimdi de buna Komintern'in «ihaneti»ni ekler. *Geçiş Programı*'nda (1938) şöyle yazar[64]: «İnsanlık'ın üretici güçleri *durgunlaşıyor*»: «tarihsel olarak imtiyazlı ülkeler»de (ABD, Britanya, Fransa vb.) «burjuvazi hâlâ belirli bir dönem için demokrasi lüksüne katlanabilir,» olsa da ve bu «ulusal *birikimin* zararına» yapılıyor olsa da... Bu «kapitalizmin çürüme çağı»nda «sistematik toplumsal reformlar yapmak ve kitlelerin hayat standartlarını yükseltmek (gibi bir) sorun olamaz.»

> «New Deal politik şaşkınlığın özel bir biçimini ortaya koyuyor... Proleter devriminin objektif gereklilikleri «olgunlaşmak'la kalmamışlar, çürümeye yüz tutmuşlardır. Şimdi her şey proletaryaya, **en çok** onun devrimci öncüsüne bağlıdır. İnsanlığın tarihsel krizi, devrimci liderliğin krizine **indirgenmiştir».**

Bulunan çözüm Dördüncü Enternasyonal'dir.

> «Kitlelerin yönelimini önce çürüyen kapitalizmin objektif koşulları, ikinci olarak da eski işçi örgütlerinin ihanet politikaları belirlemiştir. Belirleyici olan, kuşkusuz, bu faktörlerin birincisidir: tarihin yasaları bürokratik aygıtlardan daha güçlüdür. Sosyal hainler ne yöntem kullanırlarsa kullansınlar - Blum'un 'sosyal' yasasından Stalin'in hukuksal kumpaslarına kadar - fark etmez; proletaryanın devrimci şevkini kırmayı asla başaramayacaklar. Zamanla, tarihin tekerleğini durdurmak için gösterdikleri umutsuz çabalar, kitlelerin önünde daha açık bir biçimde kanıtlayacak ki, proletarya liderliğinin içinde bulunduğu kriz, insanlık kültürünün krizi haline gelen bu kriz, ancak Dördüncü Enternasyonal tarafından çözümlenebilir».

Troçki'nin sadece geleceğe değil, hemen yakın geleceğe bakışta da bu kadar iyimser olmasının sebebi işte budur.

> «Savaş ve Sovyetler Birliği'nin yenilgiye uğraması tehlikesi bir gerçekliktir, ama devrim de bir gerçekliktir. Eğer devrim savaşı önlemezse, bu durumda savaş devrime yardım edecektir. İkinci doğumlar genellikle birincisinden kolay olur. İkinci Savaşta ilk ayaklanma için iki buçuk yıl beklemek gerekmeyecek. Ve bu defa devrim bir kez başladığında yarı yolda durmayacak»[65].

1914-17 yıllarındaki Lenin'in sesini işitir gibi oluyoruz; küçük bir farkla ki, bu kez iki «hain» enternasyonal vardır ve sorunu Dördüncü'sü çözecektir. Yine de, 1938'de tarihsel deneyim önemli ölçüde gelişmişse de, ortaya çıkan yeni sorunlara doğru yanıt bulunmadığı taktirde, devrimci liderliği yeniden inşa etme yönünde yapılacak her türlü girişim boşa çıkacaktı. Enternasyonallerdeki bu uğursuz suç işleme eğiliminin, tekrarlanan bu «ihanet»in sebebi neydi? İkinci'sinin liderlerinin kendilerini burjuvaziye, Üçüncü'sünün liderlerinin ise Stalin'e «satmış» olmaları bu durumu açıklayabilir miydi? Bu liderlerin proletaryanın farklı seksiyonları üzerinde yarattığı etki, bu proletarya gerçekten Troçki'nin iddia ettiği gibi «devrimci şevk»e sahip ise nasıl açıklanacaktı? «Tarihin yasaları» bürokratik aygıtlardan güçlü ise, bu yasalar yarım yüzyıldır varlığını sürdüren İkinci Enternasyonal'in aygıtlarını neden ezmemişler ve böylece Üçüncü'sünün kuruluşunu neden önlememişlerdi? Bütün bu fenomenler *sadece* politik üstyapıların en yüksek düzeyleri hesaba katılarak değerlendirilebilir miydi? Devrimci strateji ve taktiklerin oluşturulması için vazgeçilmez bir koşul olan toplumsal yapının bütünüyle yeniden analizi görevini üstlenmek gerekmez miydi? Birinci dünya savaşından çıkan proletaryanın ne olduğunu ve kapitalizmin ne olduğunu incelemek gerekmez miydi? Bugün sorunun veya en azından soru-

nun önemli bir yanının gerçekte şurada yattığını biliyoruz: New Deal ve tekelci kapitalizmin Faşizm'in yönetimi altında tamamlanan yeniden yapılanması kapitalizmin yeni bir aşamasına - tekelci devlet kapitalizmi - geçişin ilk unsurlarını cisimleştirdi ve bu süreç proletaryada temel yapısal değişiklikleri, tam da bu sırada başlayan değişiklikleri, ortaya koydu. Buna SSCB'de sosyalizmin inşasının ve sömürgeler ile bağımlı ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerinin yarattığı yeni sorunlar eklenmelidir. Dönemin Komünist dokümanlarında, ampirik düzeyde neredeyse tamamen kabul edilen taktiklerle sınırlı görüşler dışında, bu sorunlara yanıt bulunamaz. SSCB'de sosyalizmin inşasında, emperyalizmin ezdiği ülkelerdeki kurtuluş mücadelesinde merkezî sorunu oluşturan köylülükle ittifak sorunu bu konuda bir örnek oluşturur. Bu köylülük, onun yapısı ve kültürel dünyası hakkında sosyolojik araştırmalara pek rastlamayız.

Kısaca, kriz, sadece devrimci liderliği - dar stratejik ve taktik liderlik anlamında - değil, devrimci teoriyi, bu teorinin gerçekliği dönüştürmek için onu analiz etme kapasitesini de etkiledi. Kuşkusuz, mesele, bu fenomeni belirtmek değil - tarih içinde şu anki bakış açımızdan bu oldukça kolaydır - onu açıklamaktır. Marksizmin bu felç olma durumunun sebebi nedir? Belirtmek gereksiz ki burada bu soruya doyurucu bir yanıt verme iddiası taşımıyorum: kitabımın amacı ile doğrudan bağıntılı olsa da bu, çalışmamın kapsamını çok aşan bir görevdir. Örgütsel özellikleri ve politik faaliyetleri bakımından Komintern'in krizinin incelenmesine ayırdığım bölümde teorinin bu felce uğrama durumunun açıklanmasına *katkıda bulunan* parçalar halindeki bazı unsurlara işaret ettim. Bunlar zamanla ve geliştikçe, politik faaliyet ve gittikçe gelişen örgütsel katılık üzerinde olumsuz bir etki yaratan unsurlardı. Bu bölümün sonunda Komintern'in teorik krizinin en genel ve bence en temel sebepleri hakkında bazı hipotezler öne süreceğim. Ne var ki,

öncelikle, dünya devrimi ve Stalin'in Komintern ile ilgili fikirlerinin sonuçları üzerine Stalin-Troçki polemiği ile ilgili çözümlememi bitirmeliyim.

Daha önce gördüğümüz gibi, Stalin bütün dünya devrimi sürecini SSCB'de sosyalizmin inşasına bağımlı kılar; oysa Troçki, bunu, sosyalist devrimin yakın gelecekte Avrupa'daki zaferine bağlar. O'na göre Sovyetler Birliği'nin kaderi de bu zafere bağlıdır. «Ancak kendi burjuvazisine amansız biçimde karşı çıkan Avrupa proletaryası... Sovyetler Birliği'ni yıkımdan koruyabilir»[66]. Troçki'nin aşırı «Avrupa merkezcilik»i Stalin'in daha az aşırı olmayan «Rusmerkezcilik»i ile katı biçimde çatışır.

Stalin'in «Rusmerkezcilik»ine karşı polemik gayreti içinde Troçki büyük bir çelişkiye düşer. Bir yandan, kapitalizmi şiddetli bir kriz durumunda, ekonomik bakımdan çaresiz ve emperyalistlerarası başaçıkılmaz çelişkiler ile yıpranmış durumda görür; fakat öte yandan, bir dünya savaşı durumunda SSCB'nin yenilgisinin kaçınılmaz olduğunu düşünür. Bu kaçınılmazlık, SSCB kapitalist devletlerin karşısında tek başına kalsa da kalmasa da, Stalin'in bir emperyalist guruba karşı diğeri ile ittifak stratejisi başarıya ulaşsa da, ulaşmasa da Avrupa proletaryası müdahale etmediği sürece, her durumda geçerlidir. SSCB için yenilgi ilk durumda kaçınılmazdır, diye yazar Troçki 1936'da, çünkü, «teknik, ekonomik ve askeri bakımdan emperyalizm kıyaslanamayacak kadar daha güçlüdür»[67]. Yenilgi ikinci durumda da kaçınılmazdır çünkü: savaş belirli bir noktaya vardığı zaman, «emperyalist çelişkiler Sovyetler Birliği'nin askeri zaferini önlemek için daima bir uzlaşma noktası bulacaklardır»[68]. SSCB için bu uzlaşmayı önlemenin tek yolu toplumsal düzeni ile ilgili kesin tavizler vermek, bir diğer deyişle kapitalizmin restorasyonunu kabul etmek olacaktır[69]. Böylelikle Troçki şu sonuca varır: «Devrimin (Avrupa'da) müdahalesi olmadığı taktirde, Sovyetler Birliği'nin

toplumsal temellerinin sadece yenilgi durumunda değil, zafer durumunda da ezilmesi gerekir»[70].

Burada Troçki, sınıflar arasındaki uzlaşmaz çelişkileri hem ulusal hem de uluslararası çapta mutlak olarak görmek ve çoğu kez çok karmaşık olan dolayımları olduğundan az değerlendirmek suretiyle sık tekrarladığı metodolojik bir hataya düşer. İlk planda, kapitalist devletler ile «işçi devleti» arasındaki uzlaşmaz sınıf çelişkisinin kapitalistlerarası çelişkilere, bir savaşta «işçi devleti»nin zaferini kolaylaştırabileceği gerekçesi ile hâkim olması gerektiğini düşünür ve bunu kaçınılmaz görür. Oysa pratik gösterdi ki, İkinci Dünya Savaşı'nın somut tarihsel durumu içinde, emperyalistler arası rekabetin *belirli sınırlar içinde* ulusal ve uluslararası sınıf çelişkilerine baskın çıkması mümkündür. Stalin'in becerisi, Troçki'nin belirttiği kesin tavizleri *vermeksizin* bu sınırlar içinde iş görmekten ibaretti. Stalin bunu Sovyet toplumsal düzeninin temelleri pahasına tavizler vermek yerine kapitalist ülkelerdeki devrimci mücadele pahasına gerçekleştirdi. Sovyet-Alman paktı döneminde bu vahşi gerçekçilik Sovyet politikasına meşum bir görünüm verdi. Savaşın ikinci aşamasında Hitler'in tarihsel bir hata yaparak Sovyetler Birliği'ne saldırması üzerine Stalin'in politikası büyük kitlelerin, bütün halkların gerçek ve hayatî çıkarları ile birleşti. Fakat kapitalist ülkelerde sosyalizm için verilen devrimci mücadele, ikinci, hattâ üçüncü plana itildi. Sovyetler Birliği'nin kaderi hakkında karar veren Avrupa devrimi değil, Avrupa devriminin kaderi hakkında karar veren Sovyetler Birliği oldu.

Ortaya çıkan sonuç, SSCB'de sosyalizmin, emperyalizmin hayatî merkezlerinde devrimin zaferi olmaksızın kurulabileceğini kanıtlamadı ama, Stalin'in fikirlerinin özünü oluşturan gerçek temelin ne olduğunu etkin bir biçimde açığa vurdu. Bu temel Sovyet devriminin dünya devrimi ile ilişkide *göreli* özerkliği idi. İki savaş arası dönem bu özerkliğin ampirik bir

kanıtını sağlamıştı ve İkinci Dünya Savaşı bu kanıtı ileri ölçüde pekiştirdi.

Marks ve Engels'in oluşturdukları sosyalist devrim teorisinde bütün ileri kapitalist ülkelerde (bu iktidarı ele geçirme eyleminin başlaması *gereken* ülkelerde) işçi sınıfının iktidarı *eşzamanlı* olarak ele geçirmesi olanak dışı kalmadıkça böyle bir özerkliğin yeri yoktu. Marks ve Engels'e göre, devrim kapitalizmin bu hayatî merkezlerinin birinde başladığı zaman, süreklilikte bir kesinti olmaksızın diğer hayatî merkezlere yayılmalıydı; aksi halde mahvolurdu. Rus devrimi iki yeni olguyu açığa çıkardı: iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi kapitalizmin hayatî merkezlerinde başlamayabilirdi (Lenin'in Nisan 1917'de farkettiği gibi) ve bu devrim, ileri kapitalist ülkelerde sosyalist devrim saptanması güç bir süre için ertelense bile (Bolşevik liderler başlangıçta bunun kısa bir süre olacağını düşündüler, ama sonra - Lenin'in son düşüncelerine uygun olarak - çok uzun bir süreyi kapsayabileceği sonucuna vardılar) kendini muhafaza edebilir ve sağlamlaşabilirdi.

«Tek ülkede sosyalizm» anlayışı, sadece, bu olgulardan ikincisinin ampirik bir biçimde genelleştirilmesi idi. Ne var ki, mutlak bir anlam vererek bunu, ileri kapitalist ülkelerde devrim zafere ulaşsın veya ulaşmasın, SSCB'de sosyalizmin bütünüyle inşa edilme olanağının yeterli bir kanıtı olarak gördüler. Aslında, bu ikinci olgu sadece sosyalizmin inşasına *başlanabileceğini* ve bu yönde ilerlemenin mümkün olduğunu kanıtlıyordu. Belirttiğim gibi, Stalin'in (Buharin'in yardımı ile) yaptığı «sıçrama»nın teorik temelinin hazırlanması, tamamen gelişmiş sosyo-ekonomik sosyalist formasyonun bölgesel bir çerçeve ile (Marks'ın farzettiği gibi, zorunlu bir koşul olarak, dünya çapında bir yapı ile değil) bağdaşabilir olduğunu göstermeyi gerektiriyordu. Bunu ne Stalin ne de Buharin yaptı. Bütün argümanları, tarımın sosyalist yeniden inşasının Sovyet rejiminin politik temelini oluşturan

işçi köylü ittifakının korunması ile bağdaşabilir olduğunu göstermeye yönelikti[71]. Kendi hesabına Troçki bu olanağı reddetmez; fakat haklı olarak bunun diğer sorunları çözmeyeceğini belirtir. Troçki'nin tavrındaki güçlü yan budur. Zayıf yan ise Rus devriminin, dünya devrimi süreci ile ilişki içinde, göreli özerkliğini olduğundan az değerlendirmesidir. Stalin'in bu özerkliği mutlak hale getirdiği yerde Troçki onu en ılımlı ifadeye indirger.

SSCB'nin dışında gelişen dünya devrimci süreci ile ilişkide Rus devriminin göreli özerkliği, gerek Batı'daki gerekse Doğu'daki doğum halinde bulunan devrimlerin Rus devrimi ile ilişkide göreli özerkliği anlamına geliyordu. Bu karşılıklı özerkliğin ve bu göreli yapının, bunun sınırlarının (her örnekte somut durumun belirlediği) teorik bir anlayışla, bilinçli biçimde kavranması devrimci hareket için de, Komintern için de, son derece verimli olabilirdi. Komünist partilerinin, teorik, politik ve örgütsel özerkliği için, bu partilerin uluslararası örgütünün yeni bir yapıya kavuşturulması için yolu açabilirdi. Bu, «SSCB'nin savunulması» gibi büyük bir sorunun, Sovyet modelinin kayıtsız koşulsuz kabul edilmesi - gerek iktidarın ele geçirilmesinde gerekse sosyalizmin kurulmasında izlenen yol bakımından - Sovyet partisinin dış politikasına tabi olunması olarak değil, karşılıklı eleştiriyi ortadan kaldırmayan iki yanlı bir işbirliği ve desteğin sağlanması olarak anlaşılmasına yol açabilirdi ve bu, her Komünist partisinin hesaba katmak zorunda olduğu özgül koşullar dikkate alınarak yapılabilirdi.

Fakat Stalin'in anlayışının içerisinde bir paradoks saklıydı. Bu göreli özerkliğin varlığı bir biçimde kabul edilirken (Magri'nin dediği gibi «objektif olarak»[72]) aynı zamanda reddedildi: bir yanda, Sovyet sosyalizminin dünya devrimi ile ilişkide özerkliği bakımından aşırı noktalara getirildi; öte yandan, kapitalist dünyadaki devrimci hareketin Rus devrimi ile

ilişkide özerkliği bakımından, pratikte reddedilerek sıfıra indirgendi.

Magri, bu paradoksun sadece Bolşevik liderliğin teorik hataları veya zayıflıkları ile açıklanamayacağını söylerken kuşkusuz haklıdır. Sovyet deneyiminin içinde yer aldığı son derece güç objektif koşulların da hesaba katılması gerekiyordu. Sorunun farklı yönleri örtüşür ve birbirini koşullar. Sovyet rejiminin birbirini izleyen aşamalarındaki her bir unsurun ağırlığını belirlemek ancak ayrıntılı ve objektif bir tarihsel analiz ile mümkün olacaktır. Kaynakların şimdiki durumu bakımından geniş kapsamlı ve yaklaşık hipotezler formüle etmekten başka bir şey yapılamaz. Sovyet rejiminin ilk yıllarında, parti, Sovyetler ve sendikalar içinde gelişen şiddetli politik mücadele; ölümünden hemen önce Lenin'in bürokratizme ve Büyük Rus milliyetçiliğine, teorik bakımdan kendinden hoşnut olma durumuna, karşı çıkarak aldığı sert tavır; Troçki'nin 1923'ten sonraki çizgisi ve Buharin'in tavrı («ittifak» dönemlerinde bile Stalin'in tavrından ayrı olarak ele alınmalıdır) - bütün bunlar, Stalin'in izlediği yolun ve seçtiği araçların kaçınılmaz bir seçenek oluşturmadıklarını, diğer eğilim ve seçeneklerin yenilgiye uğramalarının bir sonucu olduğunu açık biçimde ortaya koyar. Stalin'in hizbi, eylemlerine Marksist bir teorik temel kazandırmayı asla başaramadığı için, uğranılan yenilgi, teori düzeyinde değil politik ve örgütsel faaliyet düzeyinde gerçekleşti. «Tek ülkede» tam bir sosyalist toplum kurma umudu bilimsel olarak oluşturulmuş bir hedef değil, beklenen fedakârlıkları haklı çıkarmak için Sovyet halkının önüne sürülmüş bir mit idi. Kitlelerin, tarihsel olarak bizzat yarattıkları şeyle ilişkide eleştirel olan, talepler öne sürebilen bilinçli bir özneye dönüştürülememesinin, aksine, onlara eleştirel olmayan konformist bir tavrın benimsetilmesinin ve onların kolayca yönlendirilen bir nesne haline getirilmelerinin sebebi buydu.

Bilimsel olarak çözümlenmeyen gerçekliğin gere-

ğini yerine getirmek için ortaya atılan bütün mitler gibi, beş yıllık planlar ile gerçekleştirilecek sosyalizmin tam inşası miti de, hayallere yol açarak, inancı tutuşturarak, kitlelerin seferber edilmesini ve her türlü eleştirel tavrın baskı altına alınmasını kolaylaştırarak etkin bir rol oynadı. Ne var ki, öngörülen aşamalar tamamlandığında ve sosyalizmin artık inşa edildiğini ilan etme zamanı geldiğinde, mit dağılmaya başladı. İnanç derece derece kuşkuculuğa, coşku dolu duygular sinizme, politik şevk politik kayıtsızlığa dönüştü. Mitin devamını sağlamak için teröre başvurmak gerekti. Sorunlar her geçen gün biraz daha karmaşıklaşıyor, niceliksel özellikleri niteliksel özelliklere ulaşıyor ve bunları ele almak için gerekli teorik kapasitenin düzeyi gittikçe düşüyordu; fikirler gittikçe daha yoksullaşıyor ve beyinler terör ve özellikle de asla kendi adına düşünmeme alışkanlığı nedeni ile dumura uğruyordu. Bu süreç daha yeni başlamıştı ve sadece küçük bir azınlık söz konusu mitin farkına varmıştı ki Sovyetler Birliği savaşa sürüklendi. Yurtseverlik duyguları mitin kurtarılması için harekete geçirildi; ve 1945'te kazanılan büyük zafer ona büyük bir canlılık verdi, fakat bu da uzun sürmedi. Rusya'nın gerçekleştirdiği dev endüstriel, teknik ve kültürel «ileri atılım» tartışılamazdı (kültürel alanda niceliksel bir atılım oldu, ama niteliksel bakımdan, konformist, küçük-burjuva ve sadece araççı (instrumentalist) karakterde bir kitle kültürü vardı). *Sosyalizm* bu muydu? Yanıt Yirminci Kongre'de verildi: SSCB'de henüz sosyalizm yoktu. Stalin'in yönetimi altında geçen otuz yıl boyunca bir proletarya demokrasisi değil bürokratik ve polisiye bir otokrasi var olmuştu. Ve proletarya demokrasisi olmaksızın çalışan kitlelerin üretim araçlarına gerçek sahipliğinden söz edilebilir miydi? Burada ortaya çıkan önemli sorunu, yani, SSCB'de kurulan toplumsal sistemin yapısı sorununu burada ele almayacağım. Bu, kitabın bir diğer bölümünde yapılacak.

Tekrar Komintern'e dönelim. Altıncı Kongre sırasında (1928) Stalin'in miti doruğuna yaklaşıyordu. Sovyetler Birliği'nin dışında Stalin'in «tek ülkede sosyalizm» ve dünya devrimi sürecinde Sovyetler Birliği'ne mutlak öncelik verilmesi anlayışına kuşkuyla bakan pek az Komünist vardı[73]. SSCB içinde Stalinizme karşı Bolşevik muhalefet uluslararası Komünist hareket içinde kendisini trajik biçimde tecrit edilmiş durumda buldu. Uluslararası Komünist hareket, çarpıtılmış biçimde olsa da «tek ülkede sosyalizm» fikri içinde objektif olarak ifade edilen özerklik konusunda ısrarlı olmadı ama, Stalin'in SSCB'nin daha yüksek çıkarları konusunda yaptığı her yoruma kayıtsız koşulsuz boyun eğdi. Bu yorumun, şu ya da bu anda ve değişik ölçülerde dünya devrimci hareketinin çıkarları ile çakışabileceği sorunu, kuşkusuz, bir yana bırakılamaz. Bu böyle olsa bile, Komünist hareket bu konularda karar veremiyordu; çünkü, Sovyet liderlerinin aldıkları kararları çözümleyecek ve denetleyecek araçlara sahip değildi. Aynı zamanda, Komünist hareket, SSCB'de sosyalizmin inşasının savunulmasını dünya devrimi sorununun anahtar meselesi olarak kutsadığı andan itibaren bütün bu kararlara boyun eğmeye zorlandı. Komintern ve daha sonra Komünist partileri strateji ve taktiklerini öncelikle Sovyet politikasına göre belirlemek zorunda idiler. Eğer Moskova Kuomintang'ı SSCB'nin güvenilir bir müttefiği olarak görüyor idiyse, Çin Komünistleri buna uymak zorunda idiler. Eğer Alman Sosyal Demokratları Rapollo ruhundan sapıyor idiyseler, Alman Komünistleri Alman Sosyal Demokratları üzerinde «ateşlerini yoğunlaştırmak» zorunda idiler. Eğer Lèon Blum SSCB'ye karşı olumlu bir tavır alıyor idiyse, 1936'da İspanyol Cumhuriyeti'ni feda ederken ve Fransız proletaryasının büyük mücadelelerini boğarken bile O'na karşı muhalefet etmemek zorunda idiler. Eğer Largo Caballero Sovyet «tavsiyesi»ne kulak asmıyor idiyse, İspanyol Komünistleri, Sovyet dış po-

litikasının gereklerini daha iyi kavramış olan Negrin lehine O'nu başlarından atmak zorunda idiler. Eğer Hitler Almanyası ile 1939-41 güvenlik paktı bütün ülkelerdeki Komünistlerin Faşizm'i artık baş düşman olarak görmemelerini gerektiriyor idiyse, bu Komünistler, dün beyaz dediklerine bugün siyah demekte tereddüt etmemeliydiler. Ve eğer Komintern Roosevelt ve Churchill ile daha iyi bir anlaşmanın önünde engel oluşturuyor idiyse, bütün dünyanın Komünistleri bu örgütün feshedilmesini - seçilen an ve uygulanan yöntem ile birlikte - her ülkedeki işçi sınıfı hareketine uluslararası bir merkezden önderlik etmenin olanaksızlığı (Komintern kararında iddia edildiği gibi tarihsel deneyimin kanıtladığı bir olanaksızlık) sorununa ideal ve yegâne çözüm olarak, selamlamalıydılar. Böylece tarih Troçki'nin 1936'da verdiği tanımı doğruladı:

> «Şimdiki durumda Komünist Enternasyonal Sovyet dış politikasının hizmetinde gerektiği an zigzag yapmaya hazır bütünüyle itaatkâr bir aygıttır»[74].

SSCB'de sosyalizmin inşasının savunulması Komintern'in yüksek amacı olarak kabul edildiği anda, bu «itaatkâr aygıt»ın Sovyet dış politikası için bir sıkıntı haline gelebilmesinin olanağı objektif olarak yaratıldı. Aslında, başlıca kapitalist devletler Rus devrimini bir «tamamlanmış olgu» olarak kabul ettikleri ve bütün çabalarını aynı tarz «yeni olgular»ı önleme konusunda yoğunlaştırdıkları için kapitalist dünya ile «barış içinde bir arada yaşama» ya da en kötü durumda kapitalist gurupların biri ile diğerine karşı ittifak kurma bakımından gittikçe artan olanaklar vardı. Fakat burjuvazi, pratik, düz bir bakışa sahip olan bir sınıftır ve «alışverişte eşitlik» ilkesine inanır. Bu nedenledir ki, sosyalizmin inşasına «yardım» karşılığında - ticaret, askeri müdahaleye (tamamen olmasa da) son verme gibi yardımlar - «bir şey» almalıdır. 1927 sonunda SBKP'nin On Beşinci Kongresi'ne raporunda

Buharin bu durumu çok iyi açıklar: «Chamberlain bize şunu söylüyor: 'Sizinle iş yapmaya itirazımız yok ama Komintern kapanırsa iyi olur!'» Buharin SSCB'ye doğrudan saldırmanın güçleştiğini ekliyordu. Kapitalistler artık onu görmezlikten geliyorlar fakat Komintern'in kapatılmasını istiyorlardı. Yine Buharin, Bağımsız İşçi Partisi'nin bir mektup göndererek İkinci ve Üçüncü Enternasyonallerin birleştirilip birleştirilemeyeceğini sorduğunu açıkladı[75].

Altıncı Kongre döneminde çalan bu sirenler dikkate alınmadı. Troçkist muhalefetin üstesinden gelindikten sonra Stalin ansızın SSCB'de çok ağır bir ekonomik ve toplumsal durumla karşı karşıya olduğunu gördü. Sosyalizmin, Buharin'in dediği gibi «salyangoz adımları ile» inşası kulaklara büyük bir özgürlük sağlayarak 1928'in ilk aylarında besin maddeleri arzında dramatik bir krize yol açmıştı. Bunun üzerine Stalin 180 derecelik bir dönüş yaptı, Troçkistlerin alaşağı edilmesinde etkinliği kanıtlanan yöntemleri kullanarak Parti'nin Buharinist kanadından gelen muhalefeti ezdi. Stalin bir gece içinde «salyangoz adımları»ndan dörtnala, kulakların aşırı ölçüde kollanmasından onların amansız biçimde tasfiyesine geçti. Ne var ki, orta köylülüğün geniş bir kesimi - diğer bir deyişle köylülüğün büyük çoğunluğu - ve hattâ yoksul köylülerin bir kısmı kulakların etkisi altında olduğu için, başlatılan saldırı, SSCB'de yaşayan on milyonlarca köylü üzerinde görülmemiş şiddette bir baskının uygulanmasına yol açtı. Bu zorunlu kollektifleştirme, çalışan kitlelerden «emek kahramanlığı» isteyen ilk beş yıllık plan ile birlikte yürütüldü. Böylece Stalin, Troçkist programın bir kısmını ve Preobrajenski'nin «sosyalist ilk birikim» planını kabul etmiş oluyor, fakat erteleme ve bu «dönüş» sırasında uygulanan yöntem bakımından bu program ve planı hızlandırıyordu. «Dönüş» parti ve Sovyet toplumu içinde şiddetli bir iç gerilime yol açtı. Tam da bu sırada Stalin, Britanya ve Fransa'nın politikalarını, özellikle de «hain Albi-

on»un* faaliyetlerini endişeyle izliyordu. Yeni bir anti-Sovyet müdahalenin planlanmakta olduğunu düşündü. Stalin'in gerek içerde gerekse Komintern'de izlediği politikanın aşırı sol bir yön almasını belirleyen koşullar seti buydu. Komintern'i tasfiye etme zamanı değildi; tam aksine onu Bolşevik Partisi içindeki «sağ» muhalefete karşı kullanmak, Almanya'daki Sosyal Demokratlara ve Katolik Merkez Partisi'ne karşı, Fransa'daki sosyalistlere ve radikallere karşı, Britanya'daki İşçi Partisi'ne karşı şiddetli bir saldırı için harekete geçirmek gerekiyordu - bütün bunlar bir İngiliz-Fransız müdahale savaşında en tehlikeli potansiyel suç ortakları olarak görülüyorlardı. «Sosyal Faşizm» ve «sınıfa karşı sınıf» zamanıydı.

Hitler'in zaferi Avrupa sahnesini değiştirdi ve Sovyet politikasını «demokratik» kapitalist devletler ile ittifak aramaya itti. Bu devletler, bazı kayıtlar koysalar da, bu tür ittifakların mümkün olduğunu reddetmiyorlardı. Fakat Alman Komünist Partisi'nin ezilmesinden sonra Komintern'in en önemli seksiyonları özellikle bu ülkelerde bulunuyordu - Fransa'da Çekoslovakya'da ve özellikle 1934'ten itibaren Komünist Parti'nin 1931'de kurulan genç cumhuriyet içinde önemli bir politik rol oynamaya başladığı İspanya'da. Böylece, Komintern'in ve Altıncı Kongre'de kabul edilen programın Sovyet dış politikası için bir sıkıntı haline gelmeye başladığı bir dönem açılıyordu. Uluslararası burjuvazinin gözünde Komintern dünya devrimini simgeliyordu. Komintern'in Altıncı Kongre programında merkez olarak SSCB'de sosyalizmin inşası ile birlikte betimlenmesi olgusu kapitalizmin liderlerinin Komintern'in doğrudan Moskova'nın kontrolu altında olduğu şeklindeki anlayışlarını - Stalin tarafından diğer ülkelerin iç işlerine müdahale etmek için kullanılan bir araç - doğruluyordu. Austen Chamberlain'in Buharin'in 1927'de sözünü ettiği «rica»sı şimdi daha da zorlayıcı hale gelmişti. İçtüzükte kongrelere sadece iki

* **Albion** : şiir dilinde Büyük Britanya ÇN.

yıl ara verilebileceği belirtilmiş olmasına rağmen Komintern'in Yedinci ve son kongresinin Altıncı Kongre'den sonra tam yedi yıl toplanmaması anlamlıdır. 1933'ten sonra «Komünist Enternasyonal» sözcüklerinin Stalin'in konuşmalarından, makalelerinden ve politik raporlarından neredeyse tamamen çıkarılmış olması da anlamlıdır. Yanılmıyorsam, bu tarihten sonra Komintern'den sadece iki kez söz etti: Mart 1939'da alaycı bir uslupla «Moğolistan çöllerinde, Habeşistan dağlarında veya İspanyol Fası'nın kırlıklarında Komintern'in 'fesat yuvaları'nı arayan»lardan söz ederken; bir de, 1943'te, bir iftiraya son vermek için Komintern'in feshedildiğini söylerken.

Yedinci Kongre Temmuz 1935'te toplandı. Göze çarpan ilk yenilik önde gelen kişilerin önceki kongrelerde olduğu gibi Rus olmamaları idi. Ana raporu Dimitrov, önem bakımından ikincisini Ercoli (Togliatti) sundu[76]. Sovyet partisini bu partinin liderleri arasında ikincil bir konumda olan Manuilski temsil ediyordu. Thorez ön plâna çıktı, Stalin kanatlarda kaldı. Kongre bütün dikkatini Faşizm'e karşı mücadele ve savaş üzerinde topladı. «Birleşik işçi cephesi» ve «halk cephesi» politikaları Sosyalist partiler (kısa süre önce «sosyal faşist» olarak betimlenmişlerdi) ve burjuvazinin demokratik ve liberal kesimi ile bir ittifaka doğru açık biçimde yönlendirildi. Biçimsel bakımdan, bu stratejinin bir bütün olarak kapitalizme karşı mücadele amacına tabi kılındığı görülüyordu, fakat acil hedefler olarak şunlar vurgulanıyordu: Faşist tehdit karşısında burjuva demokratik özgürlüklerin savunulması (veya geri getirilmesi), savaş tehlikesine karşı savaşılması, SSCB'nin kollektif güvenlik politikası için destek sağlanması. Önemle belirtmek gerekir ki, «dünya devrimi» sözcükleri Dimitrov'un uzun raporunda tek bir kez bile geçmiyordu.

Komintern'in bu son kongresi anlamsız şemalardan ve sekter geleneklerden kendilerini kurtarmaya çalışan Komünist partileri arasında daha o zaman or-

taya çıkan bazı yenileştirme eğilimlerini açığa vurdu; ne var ki, aynı zamanda bu, Komintern'in teorik konulara en az yer verilen kongresi idi. Dimitrov'un «yeni bir taktik yönelim» dediği şeye geçiş[7] geçmişin eleştirel bir çözümlemesi yapılmaksızın gerçekleştirildi. Böylece, Marksist dünya devrimi teorisinin krizi *açık* bir dünya devrimi teorisinden pratikte vazgeçilerek «çözüldü».

TEORİNİN FELCE UĞRAMA SEBEPLERİ

Gördüğümüz gibi, Leninist dünya devriminin gelişimi teorisi, global ölçüde güçlü biçimde merkezileştirilmiş, yarı-askerî bir disipline ve sağlam bir ideolojik birliğe sahip bir «dünya partisi»ni gerektiriyordu. Yine gördüğümüz gibi, bu partinin kurulmasındaki aciliyet Lenin'in objektif koşulların dünya devriminin zaferi için olgunlaştığı («cançekişen» kapitalizm ve Batı proletaryasının çok yüksek bir devrimci düzeye ulaşması) görüşünden kaynaklanıyordu. Eksik olan tek şey bu geri çevrilemez devrimci sürecin başına geçebilecek yetenekte bir parti idi. Yine gördük ki, Lenin'in bu anlayışı tarihsel gelişim tarafından ve gerek teorik gerekse konjonktürel bakımdan reddedildi. Böylece başlayan teorinin krizi bu şekilde kabul edilmedi ve Bolşevik Partisi liderliği ve Komintern içinde devam eden iç mücadele boyunca üstü kapalı kaldı. Stalin Marks ve Lenin'in oluşturdukları dünya devrimi teorisini ampirik bir revizyondan geçirerek sorunu «çözdü»: bu revizyonun bir sonucu olarak, devrimin dünyanın endüstrileşmiş bölümündeki zaferi sosyalist toplumun inşası için zorunlu bir koşul olmaktan çıkarıldı. Sosyalist toplum artık SSCB'nin ulusal sınırları içinde bütünüyle inşa edilebilirdi. Bununla birlikte, Stalin'in revizyonu «cançekişen» bir kapitalizm anlayışını hâlâ muhafaza ediyordu. Bu kapitalizm tarihsel evriminin sonuna varmıştı ve üretici güçlerde yeni, kalıcı bir gelişme sağlayabilecek yetenekte değildi. Dün-

ya devriminin yaklaşan zaferi ilerde şu iki sürecin birleşmesi ile değiştirilemez biçimde belirlenmiş idi: SSCB'de «Sosyalizmin inşası» (kapitalizm altında olmayan üretici güçlerin daha yüksek bir düzeye ulaşması ile) ve kapitalizmin gittikçe şiddetini arttıran «çürümesi». «SSCB'de sosyalizmin inşası» anahtar faktör haline getirildi; bu arada Batı proletaryası sömürge ve yarı-sömürge halklar ile birlikte yardımcı faktörler rolüne indirgendiler. Böylelikle Komintern'in Sovyet politikasına bütünüyle bağımlı hale getirilmesine teorik haklılık kazandırıldı. Stalin'in dünya devrimi teorisinin özü buydu. Bu teori Komintern tarafından uygulandı. Kendi mantığının kurbanı olan bu teori, Stalin'e göre, SSCB'nin güvenliğinin söz konusu olduğu yerde bir yana bırakıldı. Ve bir gün, fırsat çıktığında, Komintern'e, Lenin'in tasarladığı «dünya partisi»ne aynı gerekçeyle son verildi.

Leninist dünya devrimi anlayışının Komintern'in yapısını ve işleyişini somut olarak belirlemesini ve bundan kaynaklanan bürokratik merkeziyetçiliğin Komintern'in teorik ve politik faaliyeti üzerinde gittikçe nasıl bir fren haline geldiğini 3. Bölüm'de daha yakından inceleyeceğim. Bu konuları ele almadan önce, bu bölümü, Komintern içinde Marksist düşüncenin ileri derecede tıkanmasının en genel nedenleri üzerine birkaç kısa düşünce ile kapamak istiyorum.

Rus devrimi üzerine yazdığı makalede Rosa Luxemburg şöyle der: kararlı devrimci tutumları, eylem içindeki örnek kararlılıkları ve uluslararası sosyalizme sarsılmaz sadakatları ile (Bolşevikler)... böylesine şeytanca zor koşullar altında yapılabilecek her şeyi yaptılar.» Ama sonra kâhince bir tavırla şu sözleri ekler: «Ancak, zorunluluğu kural haline getirdikleri, bütün bir teorik sistemi öldürücü koşulların zorladığı taktikler içinde dondurmak ve bunu uluslararası proletaryaya bir sosyalist taktikler modeli olarak tavsiye etmek istedikleri zaman, tehlike başlar»[78] Aslında bu noktada tehlike başlamıştı. Bir yanda, Rus devrimci

teorisyenleri zorunluluğu kural haline getirme ayartısına kapıldıkları, öte yandan, Rus devrimi bütün ülkelerdeki devrimcileri hayranlık ve coşku ile doldurduğu için. Bu coşku ve hayranlık bütün ülkelerdeki devrimcileri Rus devriminin mesajını eleştirmeden kabul etmeye yöneltti. İkinci Enternasyonal içinde oluşmuş «teorik güçler»in (Rosa Luxemburg, Mehring ve daha az önemli diğerlerinin oluşturdukları istisna ile) devrim kampından tamamen ayrılmaları gerçeği bu gelişmenin lehine bir durum yarattı. Onların reformist veya liberal konumlardan Rus devrimine yönelttikleri eleştiri, kapitalist dünyadaki devrimciler açısından, Bolşevik anlayışların otoritesini daha da arttırıcı yönde katkıda bulundu[79].

Eleştirel düşünmenin en fazla gerekli olduğu anda Ekim devrimi *teorik bakımdan bir gönül rahatlığına* girdi. İşçi sınıfı hareketi içindeki her şeyin bir önceki döneme nazaran daha sorunsallı hale geldiği bir sırada bütün bunlar - devrimin yolu, kullanılacak taktikler, parti modeli - ilkede çözülmüş gibi görünüyordu. Devrimin yenilgiye uğradığı, proletaryanın büyük çoğunluğunun devrimci Marksizm'e kulaklarını tıkadığı Batı'da da ve Marksizm'in önceden pek göremediği bir tarzda devrimin uyanmakta olduğu Doğu'da da böyleydi. Hattâ bu, proletarya devriminin tecrit edildiği, kapitalist dünya tarafından uluslararası düzeyde kuşatıldığı ve içerde bir köylü ve küçük burjuva bataklığına saplandığı Rusya için bile geçerliydi. Ekim devriminin habercileri, Marks'tan farklı olarak, bütün ülkelerin devrimcilerine şunu ilan etmişlerdi: «Gerçeği görün ve ona boyun eğin!» Bu doktriner tavır, Marksizm'in Bolşevik tarzda doğmatikleştirilmesi ve diğer ülkelerin - emperyalizmin ezdiği ülkelerin olduğu kadar ileri kapitalist ülkelerin de - ulusal özgüllüğünün ihmal edilmesi yönünde bir eğilim yaratarak ancak sekterliği ve otoriterliği güçlendirebilirdi.

Bizzat Lenin, Rus deneyinin mekanik tarzda kopye edilmesinden kaçınma gereği üzerinde sık sık dur-

masına rağmen, «*Sol-Kanat Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*»nda şöyle yazıyordu (bunu başka yerlerde de tekrarlardı): «Devrimimizin sadece birkaç değil, fakat başlıca bütün özellikleri ve ikincil özelliklerinin pek çoğu uluslararası önemdedir.»

Devrim ileri bir kapitalist ülkede zafere ulaştığı zaman Rusya'nın geri bir ülke durumuna geleceğini vurgulamış olmasına rağmen sosyalist bakış açısıyla şunu ekler: «Ne var ki, tarihin şu anında *bütün* ülkelere yakın ve kaçınılmaz gelecekleri için bir şeyi - ve yüksek derece önemli bir şeyi - gösteren, Rus modelidir.» Bu meşhur taktik derslerinin sonunda Lenin, «bu mücadelenin dikkate aldığı ve her ülkede, o ülkenin ekonomisi, politikası, kültürü ve ulusal birleşimi (İrlanda vb.), sömürgeleri, dinsel farklılıkları gibi özgül nitelikleri ile uyum içinde dikkate alınması gereken *somut özellikleri*» hesaba katmak gerektiğini bir kez daha tekrarlar[80]. Ne var ki, mesele, bu «somut özellikler»i, başlıca elemanları ve ilkeleri bakımından tarihsel deney tarafından oluşturulmuş ve sınanmış bir teorik ve politik fikirler setine *uygulamak* için hesaba katma meselesiydi. Marks'dan alınanlara bazı yeni unsurlar eklendi: sovyetler, proletarya diktatörlüğünün evrensel biçimini oluştururlar; Bolşevik parti tipi Marksist devrimci partinin evrensel modelidir; vb. Ulusal gerçekliklerdeki farklılığın ve yeni dünya gerçekliğinin yeni devrimci teorilere yol açabilecek derinlikte yeni bir Marksist analizi gerektirebileceği görüşüne yer yoktu. Olayların, Marks ve Engels'ten kalan ve Lenin'in katkıları ile zenginleşen devrim teorisini *bütünüyle* doğrulayacak yerde bu teorinin belli başlı bazı yönlerini tartışmalı hale getirdiği şeklinde hiç bir anlayışın olmadığı görülüyordu.

Bolşeviklerin Komintern aracılığı ile Rus olmayan Komünistlere ilettikleri zihinsel tutum şu şekilde özetlenebilir: Ekim devrimi iki büyük ustanın somut deneyim eksiklikleri nedeni ile yeterince ele alamadıkları sorunlar bakımından Marksist devrim teorisini *tamam-*

lamayı olanaklı hale getirmişti. Örnek: emperyalizmin çelişkileri, proletarya diktatörlüğü biçimi, strateji ve taktik sorunları, parti tipi vb. O zamandan beri sorunsal olarak kalmaya devam eden, devrim teorisi değil, sadece bu devrimin her ülkede mevcut özgül koşullar içinde özel biçimde yorumlanması idi. Daha genel bir teorik planda, Ekim devrimi, Marksizm'in mutlak bilimsel karakterinin reddedilemez kanıtı olarak görüldü. «Bu nedenle açıktır ki,» diye yazıyordu Buharin *Tarihsel Materyalizm*'de, «Marksistler proletarya bilimini gerçek olarak görmekte ve bunun genel olarak kabul edilmesini talep etmekte mükemmel bir haklılığa sahiptirler»[81].

Sovyetler Birliği dışındaki dünyada bu «gerçek bilim»in emanetçisi Komintern idi. Fakat Komintern dikkatini - devrim teorisinin temel sorunları halledilmiş kabul edildiği için - eylemin stratejik, taktik ve örgütsel biçimleri üzerinde topladı. Felsefi, ekonomik, tarihsel ve sosyolojik incelemeler sadece ikinci derecede ilgi konusu idi. Politik şemalar toplum bilimlerinden, genelde, uygulandıkları kültürel ortamdan, gittikçe daha fazla koptu. Örneğin, Komintern'in sömürge sorunu üzerine kararlarında, «proletarya», «köylülük», «ulusal burjuvazi» vb. gibi kategoriler, bu ülkelerin Batı'dan radikal biçimde farklı olan karakteristik kültürel ortamları hesaba katılmaksızın, ya da nadiren katılarak, oldukları gibi muhafaza edildiler.

Teorik konumlar ile gerçekteki gelişme arasındaki çelişki, taktik sorunlar üzerine Komintern'in birinci kongresine hâkim olan ateşli tartışmalara bir belirti olarak yansıdı. Ne var ki, hiç kimse bir teori krizi olduğu fikrini açık biçimde formüle etmedi[82]. Lenin'in, bütün kuşku ve endişelerin üstesinden gelme girişimine rağmen, ölümünden sonra «teorik gönül rahatlığı» eğilimi ve Marksizm'in doğmatikleştirilmesi, etkisini, hızla arttırdı. Hattâ Sovyet partisinin teorik yayın organı *Bolşevik* Marksist «doğma»nın savunulmasında tereddüt edilmemelidir diyordu: «Ancak bu görevi sap-

madan yerine getirmek suretiyle proletarya devrimi teorisinin bayrağını, Marksist 'doğma'nın bayrağını lekelemeden tutmak mümkün olacaktır. Bu sözcükten korkmak tamamen yersizdir. 'Doğmatik' Marksizm'e karşı savaş, daima, Bernstein gibi Marksizm'den çok uzak reformistlerin bir faaliyeti oldu. İşçi sınıfı hareketi içinde yer alan bütün en iyiler, daima, Marksizm 'doğması' uğruna savaştılar»[83]. Doğmanın (tırnak işareti olmaksızın) Leninizm olduğunu belirtmek gereksiz. Tarih kendini tekrar ediyordu. Lenin'in ölümünden sonra, genç Üçüncü Enternasyonal, Marks ve Engels'in ölümlerinden sonra onların doktrinlerini «kutsallaştıran» İkinci Enternasyonal'in yaptığı hatayı işliyordu.

1924'te Zinovyev «Leninizm»den ilk kez 1903'te Bolşeviklerin düşmanlarının söz ettiklerini hatırlattı. Bu kişiler «Lenin'in fikirlerini Marks'ın ilkelerinin karşısına koymaya» çalışıyorlardı. Zinovyev devam eder: «Lenin, onun ne kadar mütevazı olduğunu bilenler için aşikâr nedenlerden ötürü elbette bu terimin kullanılmasına karşı çıkacaktı. Fakat bizler, onun çağdaşları ve öğrencileri, tıpkı Marks'ın çalışmasını devam ettirirken Marksizm'den söz eden kişiler... ve Darwin'in Darwinizm'den söz eden taraftarları gibi, artık Leninizm sözcüğünü *kullanmalıyız*[84] (Zinovyev altını çiziyor). Devam ediyor: Leninizm «toplumun *yeni* tarihsel evrim aşamalarının, dünya işçi sınıfı hareketinin *yeni* deneyiminin (ve genelde devrimci hareketin), Marks'tan *bu yana* meydana gelen bütün gelişmelerin Marksist tarzda kavranması ve açıklanmasıdır.» Zinovyev'e göre Marks olmasaydı Lenin de olamazdı. Ama şunu da ilan etmek gerekiyordu: «*şimdi Leninizm'den ayrı devrimci Marksizm olamaz*»[85]. Burada Zinovyev sadece Stalin'in Nisan 1924"te Leninizm üzerine yaptığı konuşmada söylediği şeyleri tekrarlıyor. O an için, Stalin'in formülasyonları Zinovyev, Buharin vb.ninkilerle birleşiyordu. Kısa süre sonra bunlar Leninizm'in ortodoks tanımları haline geldi; artık

Komintern'in her militanı bu tanımı ezbere bilmek zorundaydı. Aslında, Troçkist ve Buharinist muhalefetlerin ezilmesinden sonra «emperyalizm ve proletarya devrimi çağının» yegâne geçerli Marksizm'i olan *Leninizm*'den, emperyalizm, proletarya devrimi ve... tek ülkede sosyalizm çağının yegâne geçerli Leninizm'i olan *Stalinizm*'e doğru bir geçiş olmaktaydı. Bir *Marx ad usum Lenini* ardından bir *Lenin ad usum Stalini* geldi. Ve ikincisine karşı harekete geçen muhalefetler birincisine bağlı kalma hatasını işlediler.

Bu doğmatikleştirme ve Komintern'in teorik temellerinin sürekli zayıflaması süreci Komintern partilerine açık biçimde yansıtıldı. Kurulduklarında her türlü ulusal teorik mirastan yoksun olan partiler (örneğin, İspanyol partisi gibi) alışılagelmiş tekdüze bir faaliyet içinde yetiştiler; böyle bir teorik mirasa sahip olanlar (Alman ve İtalyan partileri gibi) bu mirası geliştiremediler; Rosa Luxemburg'un teorik çalışması, tıpkı daha sonra Gramsci'ninki gibi ilgisizliğe mahkûm edildi. SBKP'nin On Beşinci Kongresi'ne (Aralık 1927) sunduğu Komintern üzerine raporunda Buharin, genelde Komünist partilerinin, özelde bu partilerin önder çevrelerinin teorik zayıflığından Komintern'in başlıca eksikliklerinden biri olarak söz etti. Bu önder guruplar içinde az sayıda aydın olduğunu vurguladı ve şunu belirtti: «devrimci dalga yatıştığından beri Komünist partilerimizde tanık olduğumuz krizler dizisi öncelikle aydın üst tabakaları etkiledi.» Sözcükleri dikkatle seçerek bu talihsiz durumun Sovyet partisine dokunmadan geçmediğini belirtti. SSCB liderlerinin «genel çalışma ile aşırı derecede yüklendikleri ve teorik çalışmaya yeterince önem veremedikleri»ni gözlemliyordu. Ve teorik çalışmanın Komintern içinde taşıdığı zayıflık - teorik önderlik açısından - şöyle bir zamanda meydana geliyordu: «Şimdi durum öncekinden çok daha karmaşıklaşmıştır ve yürütmeye çok daha büyük talepler yapılmaktadır»[86].

1920'lerde Buharin, kapitalizmin yapısı, işçi sınıfı

içinde meydana gelen değişiklikler, sömürge sorunu vb. ile bağıntılı temel sorunlar hakkında düşünmeye başlayan birkaç Komintern liderinden birisiydi. Aynı raporda, «Ekonomik hayatın yoğunlaşması ve merkezileşmesi,» diyordu, «dev adımlarıyla ilerliyor. Hattâ 'bizzat devlet iktidarının tekelleştirilmesi' durumundan söz edebiliriz. Yani burjuvazinin devlet iktidarı büyük ve güçlü kapitalist şirketlere veya şirketler bileşimine gittikçe daha fazla bağımlı hale geliyor. Bu bütünüyle yeni bir fenomen değil. Bununla birlikte kapitalizm varolduğundan beri bu sürecin asla şimdiki kadar gelişmiş olmadığını belirtmeliyim. Bu bence büyük öneme sahip bir olgudur.» Bu sürecin Almanya, İtalya, Japonya ve Avusturya'da aldığı farklı biçimleri çözümledikten sonra şu sonuca varıyordu: «Bir yanda, çeşitli kapitalist ülkeler arasındaki farklılıkların büyüdüğüne tanık oluyoruz. Öte yanda, devlet kapitalizmi yönünde eğilim taşıyan ülkelerde kapitalist güçlerin ileri bir *örgütlenme* sürecinde olduklarını görüyoruz.» İşçi sınıfının durumunu çözümlerken, diğer şeyler arasında, Almanya'da sanayi kesiminde çalışan işçi sınıfı içinde gözlemlenebilir yapısal değişikliklerden söz etti; büro işlerinde çalışanların oranı 1917'de % 11.1'den 1925-26'da % 36.5'a çıkmıştı. Ve bu durumun kapitalistler için işçi sınıfının bir kesimini bürolarda çalışan bu tabaka aracılığı ile bütünleştirmeyi (sistemle) kolaylaştırdığını belirtti. Sendikaların bu bütünleştirmeyi etkin hale getirme bakımından gittikçe artan bir rol oynadığına işaret etti - bu artık grev olmayacak anlamına gelmese de -[87]. Bütün bu gözlemler, özellikle de kapitalizm içinde devam eden «örgütlenme» süreci ile ilgili olanlar pek uzak olmayan bir gelecekte Buharin aleyhine kullanılan kanıtlar dosyasına konulmaktaydı. (Aslında Stalin On Beşinci Parti Kongresi'nin yapıldığı dönemde Buharin'e karşı hazırlıklarına başladı.) Örneğin, Hilferding'in, bilimsel gözlemlerinden çıkardığı reformist sonuçları ele alırken açık biçimde ifade ettiği eleştiri-

lere rağmen Hilferding'in görüşlerini benimsemekle suçlanacaktı. Aynı raporda Buharin Komintern'in sömürge sorununda sadece çok genel bir anlayışa sahip olduğunu belirtiyordu. Ona göre, Çin devrimi bu zaafı kavramayı mümkün kılmıştı: «Toplumsal sınıfın bütün karmaşık yapısı, böylesine muazzam bir sömürge devriminin yönetilmesi ile ilgili görevlerin büyük zorluğu, ancak yakın zamanda, amansız bir gerçeklik halinde karşımıza çıktı»[88]. Buharin, her somut durumda sınıf yapılarını çözümlemenin zorunlu olduğunu vurguluyordu. Komintern'in sömürge sorunu üzerine tezleri sadece çok genel bir temel sağlıyordu.

Dünya gelişmesinin ortaya koyduğu yeni sorunsalı ele almak için yapılan bütün bu özendirmeler «baş düşman olan sağ kanat sapma»ya karşı mücadele sırasında bir yana atılacaktı. Yine de, ne Ekim devriminin Marksizm'in son sözü olarak Leninizm'in doğmatikleştirilmesine yol açan prestiji ne de Komintern'in baskıcı ve yönetici mekanizması, iki savaş arasında kapitalist ülkelerdeki devrimci Marksist düşünceye hâkim olan felç durumunu açıklamaya yeterlidir. Yine bu dönemde, Komintern çerçevesi içinde, Çinli devrimci aydınlar Moskova'daki Komintern merkezinin oluşturduğu şemaları kırmaya ve Bolşevik örneği izlemeye başladılar. Bolşevik aydınlar Rus devriminin özgün teorisini nasıl oluşturmuşlarsa, onlar da Çin devrimi için devrimci bir teori hazırlama yolunda ilk adımı attılar[89] Fakat Çinli Komünistler için sadece Komintern değil aynı zamanda *başlamış bir devrim* vardı. Bolşeviklerin sadece Marks ve İkinci Enternasyonal'e değil, Rusya'da meydana gelen bir devrime sahip olmaları gibi. Bu nedenle, Batı'da devrimci Marksistler arasında teorik düşüncenin felce uğramasını koşullayan gerçekliğin, yukarda değinilen faktörler bu felç olma durumunun ağırlaşmasına katkıda bulunmuş olsa da, daha derinlerde - ileri kapitalist ülkelerde sosyalist devrimin objektif bakımdan olgunlaşmamışlığı - yattığını düşünmek gerekir.

Kuşkusuz, ileri kapitalizmin üretici güçlerinin, ele aldığım dönem içinde, toplumun sosyalist dönüşümü için yeterli bir maddî temel oluşturmadığını iddia etmek niyetinde değilim. Devrimin olgunlaşmamışlığından söz ederken, birbiriyle çok sık karıştırılmasına rağmen buradaki *devrim* sözcüğünü farklı anlamda kullanıyorum. Marks'ın devrim kavramını iktidarın işçi sınıfınca (ya da onu temsil eden bir parti tarafından) ele geçirilmesi biçimindeki dar anlamda değil geniş anlamda ele alan sosyalist devrimin objektif olgunluğu üzerine teorik tezlerinden başlayalım. Bu olgunluğa varılması için yeni bir toplumsal düzeni taşıyabilecek üretici güçlerin varolması yeterli değildir. Aynı zamanda, kapitalizmin *yeni* üretici güçleri geliştirme yeteneğine sahip olmaması gerekir. Eğer, Marks ve Engels yaşadıkları dönemde Avrupa'da sosyalist devrimin zaferini öngördüler ise, bunun sebebi, kapitalizmin *en uç duruma* varmış olduğunu düşünmeleri idi. Bu inancın *Manifesto*'da açıkça ifade edildiğini görüyoruz. Lenin de emperyalist sisteme dönüşmüş kapitalizmi ele alırken benzer bir değerlendirme yaptı. Komintern liderleri bu görüşe bağlı kaldılar, stratejik ve taktik planlarını bunun üzerine inşa ettiler. Daha önce gördüğümüz gibi «tek ülkede sosyalizm» tezi, SSCB'de sosyalizmin inşası *umudu*nu ve Troçki'nin dediği gibi - bu noktada uzlaşmaz hasımları ile tam bir uyum içindeydi - üretici güçlerin yeni bir gelişimini artık sağlayamayacak durumda olan kapitalizmin durgunluk ve çürüme *gerçekliği*ni kapsadığı ölçüde yeni bir dünya devrimi teorisi olarak savunulur. Ne var ki, iki dünya savaşı ve 1929 dünya ekonomik krizi kapitalizmin öne sürüldüğü gibi en uç duruma varmadığını, kapitalizmi yapısal olarak dönüştürecek ve ona üretici güçleri genişletmek için yeni bir kapasite kazandıracak esaslı araçlara sahip olduğunu kanıtladı. Kuşkusuz, korkunç araçlar; fakat korkunçluk ekonomik değil moral bir kategoridir. Özellikle iki dünya savaşı, kapitalizmin şeytanî mantığını,

Marks'ın tanrısal içkisini kurbanlarının kafatasından başka şeyle içmeyen bir pagan tanrısına benzettiği mantığı, en çarpıcı biçimde gösterdi. Soruna salt «moral» açıdan yaklaşırsak, böylesine dehşet verici durumlar karşısında insanlığın kapitalizme neden hâlâ son verilmediğini anlamak güçleşir. Ne var ki burada da, üretici güçleri geliştirme yeteneğinde olan bir sistemin kendi «moral» gerekçelerini de (kapitalizm örneğinde, yurtseverlik, milliyetçilik, ırkçılık, bireycilik vb.) geliştireceği ihmal edilir. Sistemin **üretici güçleri** geliştirme kapasitesinin organik olarak salgıladığı reformist ideoloji kapitalizmin politik olduğu kadar moral gerekçeleri arasında da şerefli bir yer **tutar. Hitler** veya Mussolini'nin yaptığı demagojinin ardında, Alman ve İtalyan tekelci kapitalizminin üretici güçlerde yeni bir gelişme için sistemi yeniden yapılandırma kapasitesi olmasaydı, iki savaş arasında Faşizm milyonlarca küçük burjuva, köylü ve işçiyi böylesine cezbedebilir miydi?

Kapitalizm için üretici güçlerin geliştirilmesinde kapasitesizlik anlamında bir uç durumun henüz ortaya çıkmadığı görülüyor. Teorik bir sorun olarak bu durumun ilerde nasıl bir biçim alacağı ve bu sürecin nereye varabileceği belirsizliğini koruyor. Fakat günümüzde ileri kapitalist ülkelerde devrimin (geniş anlamda) objektif bakımdan olgunlaşmamışlığı, en azından iki dünya savaşı arasında ve ikincisinin sonunda, bir veya birkaç endüstri ülkesinde kapitalist gelişmenin korkunç mantığına son verebilecek «cesur bir darbe» (Lenin'in Ekim saldırısı için söylediği gibi) için elverişli durumlar olmadığı anlamına gelmez.

Bununla birlikte, devrime (dar anlamda) uygun durumlardan yararlanma meselesinde, bu objektif olgunlaşmamışlık ile ileri kapitalizm koşullarında oluşan devrimci öncülerin şimdiye kadar kanıtladıkları teorik ve politik olgunlaşmamışlık arasında önceden var olan bir bağlantı olmalıdır.

Birinci «olgunlaşmamışlık» *mevcut toplumsal bilincin* sistemi temelden mahkûm eden bir düzeye ulaşabilmesinin önünde büyük bir engeli - belirttiklerimizin yanı sıra daha pek çok ve çok karmaşık gerekçeler aracılığı ile işleyerek - temsil eder. Ve, ancak entellektüel tabaka içinde yükselebilen teorik bilinç, bu ileri doğru iten uyarıcının yokluğunun sıkıntısını çeker. Toplum gerçekten bir *genel kriz* (sosyo-ekonomik mekanizmanın üretici güçleri kendi yapısında değişiklik yapmaksızın geliştirmeye devam etmesi bakımından kapasitesizleşmesini böyle bir krizin bileşenleri arasında görüyorum) durumuna girdiği zaman, bu uyarıcı yokluğu sadece, az ya da çok karmaşık bir tarzda, sıradan toplumsal bilince yansımakla kalmaz: «teori üreten» tabaka da, o zamana kadar kendi kültürel evrenini oluşturan değerler ve anlayışlar kadar kendi toplumsal varlığı bakımından da bundan etkilenir. Sadece bir bütün olarak toplumun deneyimi değil en doğrudan edindiği deneyim de bu tabakayı krize hâkim olacak uygun bir devrimci teori bulmaya zorlar. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Alman toplumunda olduğu gibi, Rus ve Çin toplumlarında da olan budur. Tarihsel olarak daha ötelere gitmemize gerek yok. (*Devrimci* teorisyenler olarak Marks ve Engels'in Alman toplumunun on dokuzuncu yüzyılın ortasındaki krizinin, bu krizin teorik bilincinin ürünü olduklarını unutmayalım. Marks'ın *Kapital*'deki bilimsel analizleri etkileyen «Alman bakış açısı»nın on dokuzuncu yüzyılın ileri kapitalist ülkelerinde devrimin olgunlaşması hakkında aceleyle aşırı sonuçlar çıkarmasını ne ölçüde belirlediği çözümlenmelidir. Aynı şey, Lenin'i yirminci yüzyılın ilk yıllarındaki kapitalizme bakışta benzer sonuçlar çıkarmaya yönelten «Rus bakış açısı» için de geçerlidir.) Ne var ki, bilindiği gibi, *bu* toplumların en uç durumları kapitalist yapılardaki içsel çelişkilerden değil kapitalist ve *pre*-kapitalist yapılar arasındaki çelişkilerden kaynaklandı. Marks'ın teorileştirdiği, devrimin (geniş anlamda) ob-

jektif öncülü, yani, mevcut sosyo-ekonomik sistemin yeni üretici güçler ile başa çıkma kapasitesizliği bu temel üzerinde bir gerçeklik haline geldi.

Burada bizi ilgilendiren sorun bakımından, Rus ve Çin devrimlerinin «burjuva çerçeve» içinde kalmamalarının, proleter devrimlerine dönüşmelerinin çok iyi bilinen sebepleri üzerinde durmamız gerekmiyor. Burada bizi en fazla ilgilendiren nokta, ileri kapitalist ülkelerde oluşturulan devrim teorisinin, Rus ve Çin devrimlerinin kullanma yeteneğine sahip oldukları güçlü «uyarıcı»ya şimdiye dek sahip olamamaları gerçeğini meydana çıkarmaktır. Varolmayan, resmî Marksizm'in Birinci Dünya Savaşı'ndan beri ortaya çıktığını düşündüğü ve şimdi de «üçüncü aşama»ya girdiği söylenen «genel kriz»dir. Bu kriz kendini başlıca özelliği ile, yani, kapitalist mekanizmanın üretici güçleri geliştirme kapasitesizliği biçiminde açığa vurmadı. Böyle bir geliştirme kapasitesinin varlığı bir gerçektir ve asla önceden görülmeyen bir oranda ilerlemeye devam etmektedir.

İleri kapitalist ülkelerde devrim teorisi bakımından var olan bu engeli kabul etmek böyle bir teorinin mümkün olmadığı anlamına gelmez. Bu, ileri kapitalizm toplumlarının devrimci dönüşümü için yeni umutlar açacak ve bu toplumların daha iyi tanınması temelinde gerçekleştirilecek bir teorik çabada, zorunlu ilk adım olabilir. Her durumda, böyle bir teoriye ulaşmanın ilk koşulu, toplumsal pratiğin, hatalarını gösterdiği bütün şemaların ve «ilkeler»in, hatanın keşfedilmesini önleyen yöntemler ve toplumsal yapılar ile birlikte gözden geçirilmesidir. Komintern'in teorik bakımdan felç olma durumu «son kertede» ileri kapitalist toplumda devrimin objektif olgunlaşmamışlığı ile açıklanabilir; ama yine de, her şeyden çok, «sonuncu» olanın etkilerini hızlandıran ve ağırlaştıran diğer «kerteler» üzerinde durabiliriz.

NOTLAR

1. Stalin, Marks ve Engels'in bu konudaki görüşlerini çarpıttı. **İşçi sınıfının iktidarı ele geçirmesi anlamındaki** sosyalist devrimin ileri kapitalist ülkelerde eşzamanlı olacağı fikrini onlara yükledi. Lenin'in eşzamanlı bir zaferin olanaksızlığı ve devrimin öncelikle tek bir ülkede zafer kazanacağı görüşünden hareketle onun «özgünlük»ünü bu temelde kanıtlayabilmekteydi. Daha sonra bütün «Marksolog» ve «Leninolog»lar Stalin'in bu fikrini paylaştılar. İkinci gurupta en tipik örneği Alfred G. Meyer'in **Leninizm**'i verdi (Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1957 ve Praeger, New York, 1962). Son zamanlarda Sovyet teorisyenleri Stalin'in Marks ve Engels'in fikirleri üzerinde yaptığı çarpıtmayı düzeltmeye ve Lenin'in getirdiği yeniliğin Marksist devrim teorisine esasta bağlı olduğunu göstermeye çalışıyorlar. (Bu sorunu ele alan en son çalışma felsefeci Y.A. Krasin'in kitabıdır: **Lenin, Revolution, and World Today**, Progress Publishers, Moskova 1971, bk., s. 10-12.) Fakat Lenin'in sosyalizmin tek tek ülkelerde **nihaî olarak inşa edilmesi anlamında** zafere ulaşma olanağını kabul ettiğini iddia etmeye devam ediyorlar. Bu Marks'ın anlayışına bütünüyle ters düşüyor ve Meyer ve diğerleri ile yaptıkları tartışmada aldıkları **tavrı savunulamaz hale getiriyor**. Tarihsel gerçeklik, daha sonra görüleceği gibi, Lenin'in sosyalizmin tek bir ülkede zafer kazanma olanağından söz ederken sosyalizmin bütünüyle inşa edilmesini **değil** iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesini kastetmiştir. Rusya'da kazanılan ilk zaferi dünya devriminin ilerlemesinin başlangıcı olarak gördü ve bunun kısa süre içinde ileri kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesine yol açacağını düşündü.
2. Marks, «The Future Results of the British Rule in India» (1853), **Marx and Engels on Colonialism** içinde, Lawrence and Wishart, London, 1960, s. 82.
3. Bu görüş SBKP'nin Yirmi İkinci Parti Kongresi'nde (1961) kabul edilen programda öne sürüldü. Bu görüşü ilk kez Stalin 1949'da oluşturdu.
4. Bk. «Nekotorye aspekti leninskoi teorii revolyutsii» (Lenin'in Devrim Teorisinin Bazı Yönleri), N.G. Levintov, **Voprosy filosofii**, 4, 1966. Burada özellikle incelenen Le-

nin'in bu iki görüşü oluşturması ve uygulamasıdır. Lenin bir toplumsal devrimi dar anlamda (Marks'ın «politik devrim» kavramına uygun biçimde) anlar. Bu dönemde toplumsal hareketin aldığı başlıca biçim kitlelerin doğrudan devrimci mücadelesidir; geniş anlamda devrimden, devrimin bütün temel tarihsel görevlerinin çözümlenmesini anlar. Levintov Lenin'in 1789'dan 1871'e kadar geçen süre içinde Fransız devrimini geniş anlamda bir toplumsal devrim olarak anladığını, bu uzun dönemin Lenin'e göre, 1789, 1830, 1848 ve 1871 (Komün) yıllarında dar anlamda devrimleri kapsadığını gösterir. «Toplumsal devrim» ve «politik devrim» gibi alışılmış formülasyonlar, «toplumsal» ile «politik» arasında dialektik olmayan bir farklılaşma ile sonuçlanır. Bu nedenle Lenin'in getirdiği formülasyonları kullanmayı tercih ettim.

5. Troçki, bir «yalıtılmış sosyalist ülke» olanağını (Almanya için) 1878'de ortaya atan Alman Sosyalist Georg Vollmar'ı ondokuzuncu yüzyıl sonu Marksistleri arasında tek istisna olarak belirtir - Stalin'in keşfettiği «eşitsiz» gelişme yasası»nı Lenin'in anladığı şekilde savunurken (Troçki, **The Revolution Betrayed,** Pioneer Publisher, New York, 1957, s. 293-4).
6. «Rusya - ve özgün Rus kaynaklarından incelediğim oradaki koşullar... - uzun süredir bir ayaklanmanın eşiğinde duruyor; ayaklanmanın bütün unsurları hazır... Bu kez devrim Doğu'da, şimdiye kadar karşı-devrimin bozulmamış siperi ve yedek ordusunda başlıyor» (Marks, Sorge'ye mektup, 27 Eylül 1877, Marks ve Engels, **Selected Correspondence** içinde, Lawrence ve Wishart, London, 1956, s. 374).
7. Kautsky, «The Slavs and the Revolution» (1902)'den Lenin'in yaptığı alıntı, **«Left-Wing» Communism, an Infantile Disorder, Collected Works,** 4. bs., c. 31, İngilizce basım, s. 22, 23. 1848'de Bakunin şu kehanette bulunmuştu: bir gün «Moskova'da devrimin yıldızı kan ve ateş denizinin üzerinden yükselerek parlayacak ve bu bütün kurtulmuş insanlığın mutluluğu için yol gösterecek» Bakunin'in «Appeal to the Slavs»ının değiştirilmiş son baskısından alıntı, E. Pyziur, **The Doctrine of Anarchism of Michael A. Bakunin** içinde, Milwaukee, 1955, s. 34).
8. Lenin, «The Revolutionary-Democratic Dictatorship of the

Proletariat and the Peasantry», op. cit., c. 8, s. 304.

9. Lenin, «The Stages, the Trend and the Prospects of the Revolution», op. cit., c. 10, s. 92. Rus devriminin ve Batı'da proletarya devriminin «birbirini tamamlayacağı», birincisinin ikincisine bir başlangıç olacağı ve ikincisinin Rus devrimini bir sosyalist devrime dönüştürebileceği fikri Engels tarafından Komünist Manifesto'nun Rusça basımına 1882'de yazılan girişte formüle edilmişti. Lenin Avrupalı işçilerin Rus proletaryasına sosyalist devrimin «nasıl yapılacağı»nı göstereceklerini belirtirken Engels'in bu ifadesini kullandı (Engels, **On Social Conditions in Russia, 1875** yazısına dipnot). Bu pasajın yer aldığı İngilizce bir çeviri için bk., Karl Marks ve Friedrich Engels (ed. P.W. Bienstock ve B.F. Hoselitz), **The Russian Menace to Europe**, Allen ve Unwin, London, 1953, s. 234. 1917'de Stalin Preobrajenski ile dolaysız, Lenin'le dolaylı tartışırken daha sonra keskinlik kazanacak ve kendi stratejisini oluşturacak düşünceyi ifade etmekteydi: «Rusya'nın sosyalizme giden yolu açan ülke olma ihtimali bir yana bırakılamaz... Yolu bize ancak Avrupa'nın gösterebileceği şeklindeki antika fikirden vazgeçmeliyiz» (Stalin, Works, c. 5, İngilizce bs., s. 199-200).
10. Lenin, «Paul Singer» (1911), op. cit., c. 17, s. 95.
11. Lenin, «Meeting of the International Socialist Bureau» (1908), ibid., c. 15, s. 237.
12. Lenin, «The Successes of the American Workers» (1912), ibid., c. 18, s. 335.
13. Lenin, «The Awakening of Asia» (1913), ibid., c. 19, s. 85-6.
14. Lenin, «Democracy and Narodism in China» (1912), ibid., c. 18, s. 163-9.
15. Marks ve Engels Rus devriminin sömürgeciliğin boyunduruğu altındaki halklar arasında oynayabileceği rol sorunu ile ilgili görüş belirtmediler.
16. Lenin, «The Tasks of the Proletariat in Our Revolution», ibid., c. 24, s. 67.
17. Lenin, «Lessons of the Crisis», ibid., c. 24, s. 215.
18. ibid., c. 26, s. 190.
19. Lenin, «Imperialism», ibid., c. 22, s. 187, 302.
20. Bk. Y.A. Krasin, op. cit., s. 23. Krasin'e göre Lenin emperyalizmi «geçişsel, veya cançekişen, kapitalizm» olarak

tanımladı; oysa Lenin'in yazdıklarına göre emperyalizm «geçişsel, veya **daha kesin olarak,** cançekişen kapitalizm» (abç) olarak görülmelidir. Diğer bir deyişle, Lenin burada kendisini düzeltmekte ve daha kesin bir tanım getirmektedir. Bence buradaki «geçişsel» terimini, yaptığı analizin sadece bir yönünü vurgulamak için kullanır. Bu yön üretimin yüksek derecede toplumsallaşmasıdır. Bu durum tekelci aşamanın karakteristiğidir ve sosyalizmin en ileri maddî koşullarını hazırlar. Bence Lenin «cançekişme» sözcüğünü kullanmak suretiyle bu ileri toplumsallaşmanın (diğer bir dizi politik, ekonomik ve toplumsal faktör ile birlikte) emperyalizmin çelişkilerine **aşırı** bir şiddet kazandırdığını (Lenin'in bu çalışmayı bir dünya savaşının orta yerinde yazdığını unutmayalım) dünya çapında sosyalist devrimi **acil** hale getirdiğini - bu dönemde yazdığı bütün yazılarda açıkça formüle edilen bir fikir - kasteder.

21. İtalyan Komünist yazar Vittorio Strada, «Brest-Litovsk: Savaş, Barış ve Devrim Hakkında Tartışma» (İtalyanca, **Critica, Marxista,** 4, 1963) başlıklı yazısında, Lenin'in (sol-kanat Komünistler'le) tartışırken tavrını, eğer devrim Avrupa'da zafere ulaşamazsa bile Rus devriminin tek başına yoluna devam edebileceği varsayımına dayandırdığını öne sürmekle yanılmaktadır. Aslında, Brest-Litovsk barışı imzalandıktan sonra Yedinci Parti Kongresi'ne raporunda Lenin, açıkça «Kesin gerçek şudur ki bir Alman devrimi olmazsa mahvoluruz» (op. cit., c. 27, s. 98) demiştir. Bir yanda, Troçki ile, öte yanda «sol-kanat Komünistleri» ile (Buharin vb.) ayrılıkları sadece taktik düzeyde idi. Lenin yalıtılmış bir Rusya'da sosyalist devrimi muhafaza etme olanağını hiçbir surette benimsemedi. Bütün argümanı, dağıtılmış bir orduyla devrimci bir savaşı başarılı bir biçimde sürdürmenin olanaksızlığı ile ilgiliydi. Bütün mesele devrimin (Avrupa'da) başlamasını beklerken güvenlik altında belirli bir süre kazanmaktı.

22. Lenin, «Sverdlov'a Mektup», 1 Ekim 1918, ibid., c. 35, s. 364-5. Lenin'in 1918'in son ayları ve 1919 boyunca bütün makaleleri ve konuşmaları dünya devriminin başladığı konusunda derin bir kanaate sahip olduğunu gösterir.

23. Lenin, «The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky», ibid., c. 28, s. 113. (Bu Lenin'in tanınmış kita-

bı değil kısa bir makalesidir. Aynı başlığı taşır ve daha uzun olan öteki çalışmanın özünü verir.)

24. Marks ve Engels, **Werke**, c. 27, Dietz, Berlin, 1965, s. 190. Lenin'in «Blankizm»inden ancak devrimci partinin örgütlenmesi üzerine fikirleri ile ilgili olarak ve belirli bir ölçüde söz edilebilir. Lenin'de profesyonel devrimcilerin yüksek düzeyde merkezileşmiş ve disiplinli, katı biçimde gizlilik kurallarına göre örgütlü nüveleri geniş bir «profesyonel olmayan» devrimciler kesimi ve çeşitli kitle örgütleri ile bağıntılıdır. Ve partinin oynayacağı rol bakımından Lenin «Blankist» değildir. Parti devrimin yapacağı işi yapmaz; devrim patlak verdiği zaman onu örgütler ve önderlik eder. Fakat gerçeklik devrimin olmadığını gösterdiği zaman - dünya devrimi bakımından 1919-20'deki durum buydu - parti devrim varmış gibi faaliyet göstermeye devam ederse, işte o zaman **objektif** olarak Blankist hale gelir. İnsanların kendi faaliyetleri hakkındaki inançları ile gerçekte ne yaptıkları arasında fark olduğunu Hegel'den bu yana herkes biliyor. Bu Lenin çapındaki Marksistler için de geçerlidir.

25. Togliatti, Lenin'in Üçüncü Enternasyonal'i kurma ihtiyacını Rus devriminin zafere ulaşmasından önce ilân etmesini «olağanüstü önemli» olarak görür; çünkü bu «Komintern'in Sovyet devleti için bir araçtan başka bir şey olmadığı şeklindeki kötü niyetli iddiaları geçersizleştirir» (art. cit., s. 469-70). Lenin bu ihtiyacı Birinci Dünya Savaşı daha yeni başladığında ilân etti. Ve Komintern'i Sovyet devleti için bir araç haline getirme fikri Ekim devriminden önce de sonra da, Lenin'in düşüncesine bütünüyle yabancıydı. Fakat bu, Lenin'in ölümünden sonra Komintern'in Sovyet devletinin bir aracı haline getirildiği gerçeğini değiştirmez bu dönüşümün öncülleri, daha sonra göreceğimiz gibi, Lenin hayattayken yapıldı.

Zimmerwald (Eylül 1915) ve Kienthal (Nisan 1916) konferansına katılan küçük entarnasyonalistler gurubunun çoğunluğu ve hattâ Şubat devriminden sonra bu konuda kendisiyle anlaşmazlığa düşen bir grup Bolşevik bile Lenin'in inisiyatifine karşı çıktı. Lenin'e dünya çapında prestij kazandıran Ekim devrimi Onun fikirlerinin çeşitli ülkelerdeki devrimci gruplar arasında yayılmasını sağladı. Ne var ki, kuruluşun gerçekleştirilmesine Al-

man devrimine kadar başlanamayacaktı. Spartarkistlerin itirazları için bk. 3. Bölüm.

26. Lenin, «Concluding Speech at Closing Session», op. cit., c. 28, s. 476-7 ve «Founding of the Communist International», ibid., s. 485. Mart 1919'da yaptığı bir diğer konuşmada Lenin şöyle diyordu: «Dünyanın her yerinde Komünistlerin birliği gelişiyor. Bir dizi ülkede Sovyet iktidarı zafer kazanmış bulunuyor. Yakın zamanda Komünizmin bütün dünyada zafer kazandığını göreceğiz; Federatif Dünya Sovyetleri Cumhuriyeti'nin kuruluşunu göreceğiz» (ibid., c. 29, s. 241).

27. 1921'de Troçki İkinci Kongre'nin toplanma koşullarından söz ederken şöyle yazıyordu: Kızıl Ordu'nun Varşova üzerine yürümekte olduğu hatırlanacaktır. Almanya, İtalya ve diğer ülkelerdeki devrimci durum karşısında, ek bir güç olarak işlevi ve Avrupa'daki hareket içindeki güçleri kuvvetlendirmesi bakımından bu askerî darbenin (tek başına önemli değildi) devrimi, kıyıdan bir sel gibi harekete geçirebileceğine inanılıyordu. Bu olmadı. Geriye doğru itildik» (alıntı, Rosenberg, op. cit., s. 157).

Yine de İkinci Kongre sırasında iyimserlik devam ediyordu. «Kesin saat yaklaşıyor,» deniyordu Kongre kararlarının birinde. «Pratikte, sağlam bir işçi hareketinin bulunduğu her ülkede işçi sınıfı, elde silâh, bir dizi daha sert mücadele ile yüz yüze bulunmaktadır» (Degras, op. cit., I, s. 128).

28. Komünist parti üyelerinin bu dönem hakkında yazdıkları yazılarda Lenin'in dünya devriminin gelişimi üzerine tarih tarafından doğrulanmayan yargıları ve çözümlemeleri tamamen ihmal edilmese de çabucak geçiştiriliverir. 1959'da yazdığı makalesinde Togliatti bu kurala bir istisna oluşturmadığını kanıtlar. Örneğin, Lenin'in İkinci Kongre'de yaptığı «burjuvazinin çıkış yolu bulamayacağı hiç bir durum yoktur,» uyarısını olduğu gibi alır, ama yine Lenin'in 1917-20'de oluşturduğu ve o sırada yeni kurulan Komünist partilerinde bu anlayışın büyük çapta yerleşmesine katkıda bulunan tezlerinden söz etmez. Togliatti'ye göre Lenin «savaşı yönetenler ile yönetilenler arasında bir hesaplaşma izleyecek,» şeklinde bir fikir öne sürmemişti (Togliatti, art. cit., s. 470). Bu durumda, yukarıya aldığım ifadeleri ve aynı anlama gelen diğerlerini

nasıl yorumlayacağız? Sovyet yazarları meselenin bu şekilde ele alınışında daha da ileri giderler. Krasin'in yukarda sözünü ettiğim kitabında, 320 sayfalık bir çalışma (İngilizce bs.) bütünüyle Lenin'in devrim teorisine ayrılmıştır. Okuyucu burada en ufak bir eleştirel not bile bulamaz. Lenin'in yazdığı ve söylediği her şey mükemmel ve tutarlı idi; pratik tarafından doğrulanmıştı. Lenin'in çalışmasını sadece savunmaya yönelik bu davranışın onun tarihsel öğretisine hiç bir katkıda bulunmadığını, hattâ bu öğretinin Marksist bir anlayışla değerlendirilmesini önlediğini belirtmeye gerek yok. Dünyanın bugünkü sorunlarına yanıt verecek bir sosyalist devrim teorisi oluşturma çabası içinde Lenin'in de en az Marx kadar eleştirel bir tarzda ele alınması gereklidir.

29. Komintern'in Beşinci Kongresi'ne raporunda Zinovyev bu gerçeği **a posteriori** kabul etmek zorunda kaldı: «1921-2'-de birleşik cephe taktikleri işçi sınıfı çoğunluğunu henüz kazanmadığımızın kavranması anlamına geliyordu; ikinci olarak sosyal demokrasi hâlâ çok güçlüdür» (**Fifth Congress of the Communist International, Abridged Report,** CPGB, London, 1924, s. 27).

30. Bu varsayım Lenin'in ileri kapitalist ülkeler proletaryasının devrimci eğilimi hakkında daha savaştan önce beslediği iyimserlik bakımından bir örnek oluşturur. Savaş sırasında şunları yazıyordu: «Sosyalist ve işçi örgütlerinin şimdi dünyanın bütün ülkelerinde iki büyük kampa bölündüklerini görüyoruz. **Daha küçük olan kesim,** liderleri, militanları ve görevlileri ile birlikte sosyalizme ihanet ettiler ve kendi hükümetlerinin yanında yer aldılar. **Sınıf bilinçli işçiler kitlesi**nin içinde yer aldığı diğer kesim güç toplamaya savaşa karşı ve proletarya devrimi için savaşmaya devam ediyor» (op. cit., c. 22, s. 124). Macar devriminin izlediği Alman devrimi başladığında Lenin'in Batı proletaryasına duyduğu büyük güvenin nasıl pekiştiğini betimlemeye gerek yok. 22 Ekim 1918'de şöyle diyordu: «Bolşevizm uluslararası proletaryanın dünya çapındaki teorisi ve taktikleri haline geldi» (ibid., c. 28, s. 116). Mart 1919'da şöyle diyordu: **«İşçi kitleleri sosyalizme ihanet edenlere arkasını döndü»** (reformist liderleri kastediyor) (ibid., c. 29, s. 240). Ve Temmuz 1920'de: «Şimdi, Komünist Enternasyonal'in Birinci Kongresi'nden bir

yıl veya biraz daha uzun bir süre sonra İkinci Enternasyonal'e karşı galipler çıkardık...» (ibid., c. 31, s. 233). (abç.)

31. Lenin, «Theses and Report on Bourgeois Democracy and the Dictatorship of the Proletariat», ibid., c. 28, s. 470.
32. Lenin, «Letter to the Workers of Europe and America», ibid., c. 28, s. 435.
33. Lenin, «Meeting of Moscow Part Activists, 27 Kasım 1918», ibid., c. 28, s. 216.
34. Marks ve Engels on dokuzuncu yüzyıl kapitalizmi konusunda aynı hatayı yaptılar. Kapitalizmin en uç durumuna vardığı fikri **Komünist Manifesto**'da ve daha pek çok belgede bulunur. Örneğin, Engels'e 8 Ekim 1858 tarihli mektubunda Marks, bu dönemde kapitalizmin dünya çapında yayılmasından - California ve Avustralya'nın sömürgeleştirilmesi, Japonya ve Çin'in dünya pazarına açılması - hareketle şu sonuca varır: «Burjuva toplumunun ikinci bir on altıncı yüzyıl deneyinden geçtiğini inkâr edemeyiz - bir on altıncı yüzyıl tıpkı onu var olmaya iten birincisi gibi, umarım, burjuva toplumunun ölüm çanını çalacak... Kıtada devrim yakındır ve kısa sürede sosyalist bir karakter kanazacaktır» (Marks ve Engels, **Selected Correspondence**, Lawrence ve Wishart, London, 1956, s. 134).
35. Stuart R. Schram ve Hèlène Carrère d'Encausse, **Marxism and Asia**, Allen Lane The Penguin Press, London, 1969, s. 22.
36. Lenin'in emperyalizm analizindeki bilimsel netlik reformizme karşı savaşta aldığı politik tutum ve kuşkusuz İkinci Enternasyonal'in «ortodoks» teorisyenlerinin Bernstein'e karşı mücadele tarzları tarafından önemli ölçüde etkilenmiştir. Bernstein, Marks'ı revize ederken, yine kendisine atfedilen, kapitalizmin saf anlamda ekonomik çelişkilerin bir sonucu olarak «çöküşü» teorisini temel alır. Bazı Marksistler Bernstein'i yanıtlarken bu «çöküş» teorisinin aslında Marks'ta bulunduğunu kabul etme hatasını işlediler. Bu durum revizyonist saldırının ekonomi teorisi plânında sürmesine yardım etti. Bunun en önemli örneği Tugan-Baranovski'nin eleştirisidir. Onu çürütme ve Marksist ortodoksluğu savunma çabası içinde Kautsky, kapitalizmin kaçınılmaz biçimde yüz yüze geleceği «kronik depresyon»

teorisini öne sürerek savunma pozisyonuna geçti. Rosa Luxemburg'a gelince, «sermaye birikimi» görüşü O'nu yeni bir «çöküş teorisi»ne götürdü. Buna göre kapitalizm kendi temelleri üzerinde yaygın yeniden üretimi sağlayabilecek yetenekte değildi; bu ancak kapitalizmin ek kapitalizm-öncesi yapıları bütünleştirebildiği sürece mümkün olabilirdi. Bu olanak ortadan kalktığı zaman kapitalizm için çıkış yolu kalmayacaktı. Savaştan sonra Hilferding, Lenin'i **ekonomik** çöküş teorisini yeniden savunmaya başlamakla suçladı. Oysa Lenin'in teorik hipotezlerinde bu teoriye rastlanmaz. Lenin'e göre, ne ekonomik kriz, ne de ekonomik yapılar düzlemindeki çelişki tek başına kapitalizmin çöküşünü sağlayabilir. Proletaryanın Devrimci Müdahalesi esastır. Lenin'in genel teorik plânda (emperyalizmin yapılarının ve dinamiğinin çözümlenmesi), 1914-20 yıllarındaki Avrupa ve dünya durumunun çözümlenmesinde yaptığı hata bence iki düzeyde görülür: (a) «ekonomik çöküş teorisi» fikrini paylaşmamakla birlikte krizin unsurlarını dengeleyebilecek faktörleri olduğundan az değerlendirir; (b) kapitalizmin «barışçı» gelişme gösterdiği ve reformizmin bu temelde yayıldığı bir dönemde oluşan bir proletaryanın devrimci eğilimlerini olduğundan fazla değerlendirir. Kautsky ve Hilferding'in reformist yöndeki evrimlerine duyduğu öfkeyle Lenin, bunların ultra-emperyalizm teorilerindeki ve özellikle Hilferding'in «örgütlü kapitalizm» teorisindeki akılcı unsurları yeterince değerlendirmedi.

37. Alıntı, Branko Lazitch, **Lènine et la IIIe Internationale,** La Baconnière, Neuchâtel, 1951, s. 176. (Bu pasaj Kongre'nin Rusça raporunda kelimesi kelimesine yer alır - **Tretiy vsemir'ny kongress Kommunisticheskogo Internatsionala, Stenograficheskiy otchet,** Petrograd, 1922, s. 45-6 - ve Troçki'nin konuşma metninin yer aldığı **The First Five Years of the Communist International'de (I, New Park Publications, London, 1973) atlanmıştır.**
38. **Decisions of the Third Congress of the Communist International,** CPGB, London, s. 4.
39. Degras, op. cit., I, s. 242-3 (abç.).
40. Ibid., s. 237 (abç.).
41. **The First Five Years of the Communist International,** I, op. cit., s. 292.

42. Degras, op. cit., I, s. 233-4.
43. Lenin, «Better Fewer, but Better,» op. cit., c. 33, s. 499-501.
44. Alfred G. Meyer, **Leninism**, Praeger Paperback, New York, 1962, Bölüm 12.
45. Lenin, op. cit., c. 33, s. 206.
46. Lenin, «Five Years of the Russian Revolution and the Prospects of the World Revolution», ibid., c. 33, s. 430.
47. Ibid., s. 430-31 (abç.).
48. Ibid., s. 420. «Rus devriminin beş yılı ve dünya devriminin görünümü» üzerine bu raporda devrimin geleceği hakkında pratikte hiçbir şey söylememesi Lenin'in hayatının son dönemindeki düşünce tarzı bakımından anlamlıdır. Devrimle ilgili sorunları inceleme ve tekrar tekrar inceleme gereği üzerinde durur. Ayrıca, Komintern'in İkinci Kongresi'nden sonra Lenin, devrimci lâf kalabalığını eleştirme konusunda hiç bir fırsatı kaçırmaz. Üçüncü Kongre'de, Şubat 1922'de şunları yazıyordu: «...aşırı sağ kanatta yer aldım. Yegâne doğru tutumun bu olduğuna kanaat getirdim, çünkü pek çok Alman, Macar ve İtalyan yoldaşın başını çektiği çok geniş (ve etkili) bir delegeler gurubu aşırı «sol» ve hatalı «sol» bir konumda bulunuyor; derhal ve doğrudan devrimci eylem için hiç uygun olmayan durumu dikkatle tartacakları yerde, gayretle, küçük kırmızı bayraklar sallamakla meşgul oluyorlar» (ibid., c. 33, s. 208).
49. Degras, op. cit., I, s. 444.
50. Stalin, op. cit., c. 8, s. 65.
51. Ibid., c. 6, s. 388.
52. Ibid., c. 6, s. 414.
53. Bunlar Lenin'in «İşbirliği Üzerine» başlıklı makalesinden alınan bazı satırlardır. 1923'ün başında yazılan bu makalede, üretim araçlarının devletin elinde, devletin proletaryanın ellerinde ve proletaryanın milyonlarca köylü ile ittifak halinde olduğunu belirttikten sonra bunun «tam bir sosyalist toplum inşa etmek için gerekli olan her şeye» sahip oldukları anlamına geldiğini söyler (Stalin, op. cit., c. 8, s. 74). Makalenin bütününden hareketle Lenin için «tam bir sosyalist toplum»un kooperatifler aracılığı ile köylülüğü kollektif üretim ilişkilerinin yörüngesine sokmak anlamına geldiği, özellikle bu metinde, açıktır.

Kuşkusuz, tek başına bu ifade Stalin'in argümanını doğrulayabilir... ancak Leninizm'in bütününü ve Lenin'in bu makaleden sadece bir yıl önce yazdığı şu sözleri unutmak şartıyla: «Marksizm'in şu elementer gerçekliğini daima hatırlıyor ve tekrarlıyoruz: sosyalizmin zaferi için çeşitli ileri ülkelerin işçilerinin ortak çabası gereklidir» (Lenin, op. cit., c. 33, s. 206). Bu «elementer gerçeklik»i Lenin bir yıl içinde unutmuş muydu?

54. Stalin, op. cit., c. 8, s. 67.
55. Troçki, **The Permanent Revolution** (Almanca basıma giriş), New Park Publications, London, 1962, s. 27.
56. Degras, op. cit., II, s. 491. «Sosyalizmin zaferi» ile kastedilen sosyalizmin ulusal bir ortamda bütünüyle inşa edilmesidir. Troçki'nin Altıncı Kongre'nin onayladığı programı eleştirirken belirttiği gibi: «'Sosyalizmin zaferi' sözcüklerini proletarya diktatörlüğünün bir diğer ifadesi olarak yorumlarsak şüphe götürmeyen ve daha açık formüle edilmesi gereken genel bir ifadeye varırız. Fakat taslağı hazırlayanların kafasında olan şey bu değildir. Sosyalizmin zaferi basit biçimde iktidarın ele geçirilmesi ve üretim araçlarının ulusallaştırılması anlamına gelmez, tek ülkede sosyalist bir toplumun inşası anlamına gelir. Eğer bu yorumu kabul edersek, emeğin uluslararası bölünmesi temelinde bir dünya sosyalist ekonomisi değil, mutlu bir anarşizm ruhuna sahip kendine yeterli bir sosyalist komünler federasyonu elde ederiz. Tek fark bu komünlerin şimdiki ulusal devletler boyutlarında genişletilmesi olur» (Troçki, **The Third International after Lenin**, Pioneer Publishers, New York, 1957, s. 54).

Altıncı Kongre'den bir buçuk yıl kadar önce Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Stalin'in görüşlerini bütünüyle kabul etmiş bulunuyordu. KEYK'in Yedinci Genişletilmiş Plenumu'nda kabul edilen **karar metninde** (Plenum Kasım-Aralık 1926'da toplandı) şu satırları okuyoruz: «...SBKP bütünüyle doğru olarak sosyalist inşa politikasını sonuca ulaştırıyor. Sovyetler Birliği'nin ülke içinde tasarruf ettiği her şeyin tam bir sosyalist toplumun inşası için «gerekli ve yeterli» olduğu konusunda tam bir kanaat vardır» (Degras, op. cit., I, s. 330).

57. Degras, op. cit., II, s. 491, 486.
58. Ibid., II, s. 488, 511-13.

59. Stalin, op, cit., c. 13, s. 41.
60. Degras, op. cit., II, s. 472.
61. Troçki, **The Permanent Revolution,** op. cit.
62. Ibid., s. 155.
63. Antonio Gramsci, **Selections from the Prison Notebooks,** Lawrence and Wishart, Londra, 1971, s. 241.
64. Troçki, «The Death Agony of Capitalism and the Tasks of the Fourth International» (genelde «Geçiş Programı» olarak bilinir), Isaac Deutscher ve George Novack, eds., **The Age of Permanent Revolution: A Trotsky Anthology** içinde, Dell, New York, 1964, s. 255-8 (abç.).
65. Troçki, **The Revolution Betrayed,** Pioneer, New York, 1957, s. 231. Burada Troçki, Lenin'in «devrimcilerin yaptığı başlıca hata,» dediği şeye kayar. Bu hata şudur: «Geriye, eski devrimlere bakarlar» (Lenin, op. cit., c. 24, s. 141).
66. Troçki, **The Revolution Betrayed,** op. cit., s. 231-2.
67. Ibid., s. 227.
68. Ibid., s. 228. «Ve nihayet, eğer 'kâğıt parçaları'nın askerî harekâtların ilk döneminde geçerliliklerini korumaları gerekiyorsa, kuşku yok ki, güçlerin savaşın belirleyici dönemindeki guruplaşması diplomatların sözlerinden kıyaslanamayacak kadar daha önemli faktörler tarafından belirlenmiş olacaktır...»
69. «Burjuva müttefiklerin Moskova hükümetinin sadece savaş siperlerinde değil, sınıf siperlerinde de kendileri ile aynı safta olacağına dair maddî güvenceler sağlaması halinde durum, kuşkusuz, radikal biçimde farklı olacaktır. İki ateş arasında kalacak olan Sovyetler Birliği'nin yüz yüze bulunduğu güçlüklerin farkında olan kapitalist 'barış dostları', kuşkusuz, dış ticaret tekelinde ve mülkiyet üzerine Sovyet yasalarında bir gedik açmak için bütün önlemleri alacaklar... Ve eğer dünya çapında mücadelenın ancak askerî düzeyde sonuçlanacağını (yani Batı'da bir devrim olmaksızın) düşünürseniz. Müttefiklerin hedeflerine ulaşma bakımından iyi bir şansları olacak» (ibid., s. 228-9).
70. Ibid., s. 229.
71. Buharin için tek ülkede sosyalizmin inşası - ya da, daha kesin olarak, Rusya'da - bu sürecin, köylülüğün yavaş adımlarına uyum sağlaması koşulu ile mümkündü. «Köylülük kooperatiflerin yardımı ile yeniden biçimlenmek zo-

rundadır; köylü kooperatifler aracılığı ile bize katılma konusunda ikna edilmelidir. Bankalarımız ve kredi sistemimiz var. On yıllar içinde köylüyü, onun bir mülk sahibi olduğu gerçeği hakkında endişelenmeksizin, dönüştüreceğiz. Onun müttefikimiz olduğunu ve ona yeni bir model sağlamak zorunda olduğumuzu hatırlamalıyız» (Buharin, «Concerning the Theories of Permanent Revolution», **Inprecorr**, İngilizce bs., c. 5, no. 13, 7 Şubat 1925, s. 171). Buharin'in de belirttiği gibi, bu, sosyalizmin «salyangoz adımları» ile inşa edilmesi meselesiydi. Rusya'nın sosyalizm yolu hakkında yaptığı teorileştirmeden hareketle Buharin, dünya devrimi çizgisinin, son çözümlemede kendini, köylülerden ibaret olan dünya nüfusunun dev çoğunluğunun oluşturduğu ortama uydurmak zorunda kalacağı sonucuna varır. Sömürge sorunu, der Buharin, aslında bir köylü sorunudur. Rusya çapında olduğu gibi dünya çapında da başka seçenek yoktu: «Zaferden sonra proletarya köylülük ile ne pahasına olursa olsun dostça ilişkileri muhafaza etmeli... Bu görevin ihmal edilmesi ancak uluslararası ekonomik ilişkilerin bütünüyle kavranamaması halinde mümkün olabilir... Burada proletaryanın başka alternatifi yoktur. Sosyalist yapıyı inşa ederken köylülüğü kendisiyle birlikte götürmek zorundadır. Bunu nasıl yapacağını öğrenmek zorundadır; aksi halde iktidarını sürdüremez» (ibid., s. 165).

Fakat Buharin'in ortaya koyduğu bu son derece ilginç sorunsal, proletaryanın kapitalizmin metropol ülkelerinde iktidarı ele geçirmek üzere olduğu tahmini içinde yer alır.

72. Lucio Magri, «Valeur et limites des expèriences frontistes», **Les Temps Modernes**, Ocak 1966, s. 216. Magri'nin «tek ülkede sosyalizm» doktrininin Rus devrimi ile dünya devrimi arasındaki objektif olarak göreli ve karşılıklı özerkliği yansıttığı görüşünü kabul etmekle birlikte, bunun «yeni bir strateji için objektif ve subjektif bakımdan temel oluşturduğu» şeklindeki sözlerine katılamıyorum. Bence Stalin'in oluşturduğu strateji bu özerkliği bütünüyle **reddeden** bir strateji idi.

73. Bunların içinde en dikkat çekici olan Alman Komünist tarihçi Arthur Rosenberg'e aittir. Onun **History of Bolshevism**'i George Haupt'un Fransızca basıma (Grasset, Paris, 1967) yazdığı düşünmeyi uyaran girişte doğru olarak

gözlemlediği gibi «taşıdığı berraklık, genişlik ve kapsamla Komünizm'in geçmişini ve hattâ şimdiki durumunu anlamamız için gerekli olan politik düşünce alanında önemli çalışmalar arasına bu kitabı haklı olarak katmamızı sağlayan derin ve eleştirel bir eser»dir.' Komintern hakkındaki bu araştırma boyunca Rosenberg'in çalışmasının «uyarıcı» niteliğini tekrar tekrar kavrama fırsatı buldum; fakat vardığı bazı sonuçlara ve genelde aşırı-sol bakış açısına katılmaksızın.

74. Troçki, **The Revolution Betrayed,** op. cit., s. 186-7. Komintern'in Sovyet dış politikasının gerekleri için kullanılması hakkında sayısız olgu ve argümanlar veren Rosenberg, bununla birlikte, Komintern'in SSCB için gerek diplomatik plânda, gerekse «dünya işçilerinin dostluğu»nu kazanması bakımından daha çok bir sıkıntı oluşturduğunu düşünür. «Rus diplomasisi Üçüncü Enternasyonal'in varlığı ile bağdaştırılmasaydı daha iyi işleyecek ve sonuçlar bakımından daha verimli olacaktı... Avrupa ve Amerikalı çalışan insanların çoğunluğu ile dostluk kurma yolu Komünist Enternasyonal'in faaliyetleri nedeni ile Sovyet Rusya'ya kapanır ve bir daha açılmaz». Ve Rosenberg şunu belirtir: «Daha garibi Sovyet hükümetinin Üçüncü Enternasyonal'i çok önce ortadan kaldırmamış olmasıdır» (s. 180). Ona göre Sovyet hükümeti kendisini Komintern ile birlikte düşünmeye devam etti, çünkü, «Rus Bolşevizmi'nin bile kendini ayıramadığı ve Rus iç politikası için taşıdığı önem 1928'den beri daha da artan proleter ve sosyalist efsane»yi sürdürmesi gerekiyordu. «Rusya'da bir proletarya diktatörlüğü gerçekten var idiyse, bu gerçek uluslararası proletarya ya da en azından onun devrimci unsurları tarafından kabul edilecekti. Eğer bütün uluslararası işçi örgütleri Sovyet Rusya'nın bir orta-sınıf devleti olduğunu düşünmekte idiyse, bu tanıklık Sovyet hükümetini yıkmaz fakat onun Rus proletaryası ile ilişkilerini kesinlikle olumsuz yönde etkilerdi» (s. 181). Fark edileceği gibi bu argüman Komintern'in «bütün dünya işçilerinin dostluğu»nu kazanması bakımından Rus hükümeti için bir sıkıntı oluşturduğu şeklindeki görüşle çelişmektedir. Ne var ki, Rosenberg'in düşüncesindeki bu çelişkiden ayrı olarak sorun, aslında, O'nun ortaya koyduğundan çok daha karmaşıktır. İlk plânda, Komintern varlığı Sovyet liderliğine **münhası-**

ran bağlı olmayan bir gerçeklikti. Sovyet liderliğinin Kotintern'in kuruluşu sırasında oynadığı role ve ona önderlik etmesine rağmen... Komintern'in kurulması Sosyal Demokrasi'nin reformist tarzda yozlaşmasının doğurduğu bir ihtiyaca - her ne kadar bu ihtiyacı en doyurucu bir tarzda karşılamasa da - verilen karşılıktı. Dünya devrimi Komintern'in kuruluşuna esin veren fikirden farklı bir yol izledi. Fakat bu gerçek bir uluslararası devrimci örgüt ihtiyacını ortadan kaldırmadı. Bu aslında günümüzde de varlığını sürdüren bir sorundur. Gerçekte, Stalin ve diğer Sovyet liderleri Komintern'i, yönlendirilse, boyun eğdirilse, özgün amacından saptırılsa bile bütünüyle yok edilemeyecek objektif bir gerçeklik olarak hesaba katmak zorundaydılar. (1943'te örgütün feshedilmesi, ilerde daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, bu gerçekliği Sovyet devletinin çıkarlarına **uydurma** yollarının sadece biri idi.) Sovyet toplumunun iç koşullarıyla ilgili kaygılar da bu uydurmanın aldığı farklı biçimleri, kuşkusuz, etkiledi. Fakat, bu, uluslararası bir niteliğe sahip diğer kaygılardan tamamen ayrı değildi; bu iki yön birbirine yakından bağlı idi. Temelde, Rosenberg'in Sovyet devletinin Komintern'le dış politika yüzünden ilgilenmediğini söylemesinin sebebi budur. Komintern, bir yanda, Sovyet dış politikasının ihtiyaçları ile uyum halinde kullanılan hassas bir araç (Troçki'nin deyişi ile burjuvazi üzerinde bir «baskı» aracı ve aynı zamanda Sovyet çıkarları ile çatışmadığı ölçüde gerçek bir devrimci araç), aynı zamanda da, SSCB ile emperyalist devletler arasındaki ilişkilerde bir sıkıntı oluşturuyordu. Fakat bu yönün önemi, tıpkı sözü edilen diğer yönlerin önemi gibi, koşullarla birlikte değişti. Bir yanda Sovyet devleti ile parti arasındaki ilişkiler, öte yanda Komintern ile bu ikisinin ilişkisi bir çok değişken hesaba katılarak analiz edilmelidir. Aşağıdaki pasajlarda «sıkıntı» faktörünün ortaya koyduğu değişkenliği çözümlemeye çalışacağım.

75. Buharin, «The International Situation and the Tasks of the Communist International», SBKP On Beşinci Kongresi'ne rapor, **Inprecor,** İngilizce bs., no. 73, 1927, s. 1676.
76. 1926'ya kadar Zinovyev başkandı. KEYK'in Yedinci Plenumu'nda (Ekim 1926) görevinden alındı ve başkanlık kademesi kaldırıldı. Buharin Onuncu Plenum'a kadar Komintern'in liderliğini sürdürdü. Yedinci'ye kadar yapılan

kongrelerin ana raporları daima Sovyet Komünistleri tarafından sunulmuştu.

77. Dimitrov, Yedinci Kongre'nin kapanış konuşması, **Seventh Congress of the Communist International, Abridged Stnographic Report,** FLPH, Moskova, 1939, s. 557.

78. **Rosa Luxemburg: Selected Political Writings,** ed., Robert Looker, Jonathan Cape, Londra, 1972, s. 250. Bu çalışma kapsamında, «şeytanca zor koşullar» ve «öldürücü koşullar» ile Rusya'nın içinde bulunduğu genel durum (gerilik, tarımın ağır basması vb.), emperyalist silâhlı müdahalenin yarattığı koşullar ve Batı'da devrimin gerçekleşmemesi vb. kastedilir. «Taktikler» kavramı, devrimin stratejik sorunlarını da kapsayacak şekilde en geniş anlamda kullanılır. Rosa Luxemburg 1904 gibi erken bir tarihte - Lenin'in ortaya attığı parti anlayışı ile bağıntılı olarak - yalıtılmış durumdaki Bolşevik deneyimin kendi politik ve toplumsal ortamından kaynaklanan tehlikesini değerlendirdi. Lenin'in oportünizm ile merkezîolmayan eğilimler arasında kurduğu bağıntıya «Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütsel Sorunları» adlı yazısında değinirken şunları yazıyordu: «Ne var ki, somut bir tarihsel temelden yükselen bu fenomenleri bağlamlarından ayırmak, onları evrensel ve mutlak değere sahip soyut modeller haline getirmek, Marksizm'in 'Kutsal Ruh'una karşı, yani O'nun tarihsel-dialektik düşünce tarzına karşı, en büyük günahtır» (Rosa Luxemburg, **Selected Political Writings,** ed. Howard, Monthly Review Press, New York, 1971, s. 298).

79. Buna başka gerçekler de eklenebilirdi. Ekim devriminin uluslararası alanda yarattığı muazzam yankılar, Rusya'daki objektif koşulların tipi, toplumsal unsurların karakteristikleri, devrimin stratejik çizgileri ve taktik yöntemleri gibi temel konuların gözlerden gizlenmesine yardım etti. Komintern'in başlangıçta elinde bulunan teorik güçler bakımından, sadece, İkinci Enternasyonal'in yaklaşık bütün teorik kadrolarının reformist kampta kaldığı gerçeğini hesaba katmakla yetinmemeli, Marks ve Engels'te «taslak» biçiminde var olan görüşü donduran katı anlamda devrim teorisi ile Marksizm'den büyük çapta etkilenen, esas olarak pozitivist bir yön kazanan toplumsal bilimlerin (ekonomi, sosyoloji, tarih, felsefe) gelişmesi arasında bir kopma olduğu da dikkate alınmalıdır.

80. Lenin, op. cit., c. 31, s. 21-2, 91.
81. Buharin, Historical Materialism, İngilizce bs., Allen and Unwin, Londra, 1926, s. xii.
82. Bununla birlikte, felsefe ile ilgili olarak Karl Korsch'un **Marxism and Philosophy** başlıklı kitabından söz edilebilir. 1923'te basıldı (İngilizce'ye çeviri, New Left Books, Londra, 1970) ve Komintern tarafından derhal mahkûm edildi. Yine, 1923'te George Lukàcs'ın **History and Class-Consciousness**'ı ortaya çıktı (İngilizce'ye çeviri, Merlin Press, Londra, 1971). Bu kitap, parti ve devlet sorunları üzerine Bolşevik Ortodoksluğu savunurken - tıpkı Korsch'un kitabı gibi - Marksist dialektik sorunlarını, kökenleri bakımından, Marks ile Hegel arasındaki ilişkiyi keşfetme yönünde ve felsefî plânda yeniden inceliyordu. Kitabın, Korsch'unki ile birlikte Zinovyev tarafından Beşinci Kongre'de mahkûm edilmesinin sebebi buydu.
83. **Bolshevik** (Moskova), no. 10, 5 Eylül 1924, s. 53. Bu yayın, Lenin'in ölümünden hemen sonra Troçkist muhalefet ile mücadele bağlamında ortaya çıktı.
84. Zinovyev'in Marksistlerin Marks ile ve Darwinistlerin Darwin ile ilişkisi hakkında yaptığı kıyaslama İspanyol Marksist felsefeci Manuel Sacristan'ın Engels'in Anti-Dühring Grijalbo, Mexico City, 1964)'ine önsözde işaret ettiği temel farklılığı hesaba katmaz. «Genel bir kural olarak,» diye yazar, «klasik bir yazar aynı bilimi uygulayan insanlar için, düşüncelerinin başlıca motivasyonlarını az ya da çok açık biçimde betimleyen yalnızca bir esin kaynağı olarak nizmet eder. Ne var ki, işçi sınıfı hareketinin klasik yazarları, bazı esaslı entellektüel motivasyonlara ek olarak, aynı zamanda, bu hareketin pratik faaliyeti, onun genel hedefleri için gerekli temelleri betimledi. Marksizm'in klasikleri, belirli bir pozitivist bilimsel teorinin değil bütün bir dünya anlayışının klasikleridir. Bu, işçi sınıfı hareketi tarafından bu hareketin klasiklerine yönelik militan bir partizanlık tavrı ile sonuçlanır. Bu kaçınılmaz tavır nedeniyle, eleştirmemenin, kendi moral ve pratik güvenliği ölçüsünde rahat olmanın, bir politik-sosyal hareket olarak **teorinin içinde oluştuğu tarihsel durumu hatalı biçimde kavramanın** ve klasikler okunurken kendisini tanımlayan programatik hedefleri dokunulmaz olarak görmenin tembellik eğilimine yol açması aslında bütünüyle doğal-

dır» (s. 22-4 -abç-). Lenin'in ölümünden sonra Komintern bu «tembellik eğilimi»ne karşı savaşmadı, aksine, pratik, politik ve hattâ «teorik» bütün argümanları doğrulamak için onu teşvik etti.

85. Bu alıntıların kaynağı Zinovyev'in **Le Lèninisme** (Bureau d'Editions, Paris, 1926)'idir; s. 11, 13, 14. Vurgular Zinovyev'e aittir.

86. **Report of the Fifteenth Congress of the CPSU**, CPGB, Londra, 1928, s. 264. Bu kongrenin Rusça raporunda (**XV s'yezd**..., Moskova, 1935, c. 1, s. 593) Buharin, genel olarak, Komünist partileri içinde işe başlarken her durumda pek az entellektüel olduğunu söyler.

87. Ibid., s. 217-18 ve **Inprecorr**, İngilizce bs., no. 73, 1927, s. 1672-5.

88. **Inprecorr**, İngilizce bs., no. 73, 1927, s. 1680.

89. Mao'nun Çin toplumundaki sınıflar hakkındaki incelemesi Mart 1926'da, Hunan eyaletindeki köylü hareketiyle ilgili olarak yaptığı araştırma üzerine raporu Mart 1927'de yayınlandı. Bildiğim kadarıyla Komintern döneminde Batılı Komünist partilerin hiç birinde bu tür politik-sosyolojik araştırmalar - Lenin'in on dokuzuncu yüzyılın başında ve yirminci yüzyılın sonunda Rus toplumuna ilişkin olarak yaptığı araştırmalar ile kıyaslanabilir - yapılmadı.

3

Monolitik (Tek Parçalı) Yapılanma

«Belirli bir partinin işleyişinde ayırt edici ölçüt şudur: bir parti geliştiği zaman 'demokratik olarak' (demokratik merkeziyetçiliğe uygun), gerilediği zaman 'bürokratik olarak' (bürokratik merkeziyetçiliğe uygun) işler. İkinci durumdaki parti müzakereci değil, saf anlamda yürütmecidir: bu durumdaki parti teknik olarak bir polis örgütüdür ve 'siyasal parti' ismi sadece mitolojik bir benzetmedir».

GRAMSCI

SOVYET MODELİNİN AŞILANMASI

İkinci Enternasyonal'in hemen bütün partilerinde reformizmin zafer kazanması Birinci Dünya Savaşı dönemine uygun yeni tipte bir Marksist partinin kurulması ihtiyacını kuşkuya yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkardı. Fakat bu görevi yerine getirmenin birden fazla yolu vardı ve Lenin ile çağdaş Marksistler seçilebilecek yaklaşımların farkında idiler. Sosyalist partilerin solunda yer alan pek çok unsur yeni bir partinin gerekli olmadığını, hattâ çok zararlı olabileceğini, çünkü daha en başından işçi hareketi içinde, özellikle sendika alanında bir *bölünmeye* yol açacağını düşünüyorlardı. Reformizme karşı politik ve ideolo-

jik bir savaş, savaş sonrası yılların devrimci mücadeleleri üzerinde olduğu kadar, yaşanan savaş ve Ekim devrimi deneyimleri üzerinde de temellenerek ancak örgütlü işçi mücadelesi içinde başlatılabilirdi. Diğer devrimci Marksistler, yeni partilerin derhal kurulması konusunda Lenin ile anlayış birliği içinde bulunmalarına rağmen, Komünist bir enternasyonalin ancak bu partiler kendi ayrı ayrı ulusal topraklarında gerçekten kök saldıkları zaman kurulabileceğini düşünüyorlardı. Sorun, Komintern'in Birinci Kongresi'ne dönüşen toplantıda tartışıldığı zaman, Alman Spartakistlerini temsil eden Eberlein'in aldığı tavır buydu. «Bir Komünist Enternasyonal için duyulan ihtiyaç,» diyordu, «tamamen aşikârdır, ama şimdi kurulması halinde erken doğmuş olacaktır. Komünist Enternasyonal, devrimci kitle hareketinin Avrupa'nın hemen bütün ülkelerinde olgunlaşması sırasında, ancak Komünist partileri atılıma geçtikleri zaman kesin olarak kurulmalıdır»[1]. Eberlein, bu sözlerle, Rosa Luxemburg'un görüşünü ifade ediyordu. Bu görüş, sadece gerçekçi olma kaygısından değil, Komintern'in Bolşevik parti modeline katı biçimde bağlı kalacağı korkusundan da esinleniyordu. Fakat Ekim devriminin Lenin'e sağladığı muazzam otorite her iki gurubun duraksamalarına karşı galip geldi. Sonunda Komintern ve ona bağlı ulusal seksiyonlar, dünya devriminin gidişatına ve ihtiyaç duyulan parti tipine değil, her bakımdan, Bolşevik liderlerin anlayışına uydu. Lenin'in birinci nokta ile ilgili görüşlerini genel özellikleri bakımından önceki bölümde inceledik ve Komintern'in devrimin «dünya partisi» olarak kurulması ihtiyacının nasıl bu görüşlerden çıktığını gördük. Ne var ki, bu anlayışın Komintern'in yapılarını ve çalışma tarzını nasıl belirlediğini anlamak için sadece genelde özü kavramak yeterli değildir; daha somut düzeylerde sorunu ele almak gerekir. Diğer ülkelerdeki pek çok devrimci için olduğu gibi, Bolşevikler için de, Rus devrimi, Marksist devrim teorisinin ancak genel hatları ile

görebildiğini, ayrıntılı ve belirgin bir tarzda - devrimci sürecin iç mekanizması, mücadele biçimleri ve bunların birbiri ile ilişkisi vb. ile ilgiliydi - göstermiş idi. Rusya'da devrim, mücadelenin bütün biçimlerini, politik propaganda ve ajitasyondan, politik grevler, gösteriler, bu arada yeni devrimci devlet ile burjuva devletler arasında savaşlar dahil, silahlı mücadele ve iç savaşa kadar, düşünülebilecek hemen her biçimde birleştirmişti. Sınırlı ölçüde olmakla birlikte, parlamenter ve sendikal faaliyet de bu çok yönlü deney içinde yer aldı. Rus devriminde belirgin mücadele biçimleri, parlamenter mücadele dışı ve sendikaların oynadıkları rol, son derece mütevazı idi. On iki yıllık (1905-1917) bir dönem içinde, bütün bu mücadele biçimlerinin bileşimindeki en önemli karakteristiklerin biri, bir biçimden diğerine ani geçişler ve bunun bir dizi mücadele biçiminin birbiri ile örtüşmesi şeklinde meydana gelmesi idi. Bu durum objektif olarak, taktiklerini hızla değiştirebilecek yetenekte ve bir faaliyet biçiminden diğerine geçebilecek esneklikte bir devrimci partiyi gerektiriyordu.

Rus sahnesi, aynı zamanda, devrimci devletin ordusu ile karşı-devrimci ülkelerin içinde yer alan devrimci güçler (politik guruplar ve gerillalar) arasındaki ortak faaliyetleri sergilemişti. Unutulmamalı ki, Brest-Litovsk barışının imzalanmasından önce ve sonraki Alman işgali ve daha sonra İtilaf devletlerinin müdahalesi sayesinde, muazzam genişlikteki eski Çarlık imparatorluğu bölgesinde, Ukrayna, Kafkaslar ve Baltık vb. bölgelerde bir çok ulus devleti - burjuva partilerin veya Menşeviklerin, Sosyalist Devrimciler'in ve Bolşevizm'in diğer muhaliflerinin başını çektikleri devletler - ortaya çıktı. 1918 Ekim'inde Lenin'in uluslararası devrime yardım için üç milyon kişilik bir ordunun kurulması emri, daha sonra 1920 yazında Kızıl Ordu'nun Varşova'ya girmesi gibi, Rus imparatorluğu içinde geliştirilen farklı mücadele yöntemlerinin birleştirilmesi deneyiminden kaynaklandı. Yine akıl-

da tutulmalı ki, her birimin ulusal bağımsızlığının aslında geçersiz kaldığı bir «birlik» oluşturulmadan önce Rus devrimi ulusal devletlerden oluşan anayasal bir «federasyon» biçimini kabul etmişti; Lenin ve Komintern bu federasyonda dünya çapında federal bir Sovyetler cumhuriyetinin prototipini görüyorlardı.

Bolşevik partisi geniş bir çok uluslu devlet ortamında oluşmuştu. Bu parti, Rus, Ukraynalı, Gürcü, Polonyalı, Finlandiyalı ve aynı devlette mücadele eden diğer devrimcilerin oluşturdukları uluslararası bir parti idi; böylece, kendisi küçük bir «enternasyonal» durumundaydı. Parti içinde resmî olarak milliyet farkı gözetilmedi; ne var ki, pratikte, «ulusal» ve «uluslararası» faktörler arasındaki çelişkiler sık sık açığa çıktı ve açığa vurulmamış bir Rus hegemonyası vardı.

Birliğini ve etkinliğini muhafaza etmek zorunda olan bu tip partinin içinde yer aldığı koşullar - illegalite, baskı, bir köylü ve küçük burjuva çevre içinde bir azınlık olarak proletaryanın durumu, ulusal baskıdan kaynaklanan merkezkaç eğilimler, vb. - partinin yapısındaki ve işleyiş tarzındaki yarı-askerî özellikleri geniş çapta açıklar. İç savaş yılları, partinin daha sonraki hayatında derin izler bırakan alışkanlıklar ve yöntemler üreterek, bu özelliklerin etkinliğini arttırdı. Sonunda ortaya çıkan Stalin'in sistemi bu geriplan bir yana bırakılarak anlaşılamaz.

Bu Rus modelinin ampirik bir tarzda genelleştirilmesi, dünya devriminin, ortaya çıkan bütün mücadele biçimlerini kucaklayan dev bir devrimci savaş olarak anlaşılmasına yol açtı. Uluslararası proletarya ordusunun farklı ulusal müfrezelerinin ortak eylemi, Bolşeviklerin Rus devrimi için oluşturdukları yapıya benzeyen merkezî bir kurmay gerekiyordu. Komintern dokümanlarında görülen askerî terminoloji, dünya devriminin, onun örgütsel liderliği ve örgütlenme biçimlerinin, stratejik ve taktik taleplerinin anlaşılma tarzının sadece linguistik bir ifadesidir.

Bolşevik partisinin Rus Federal Sovyet Cumhuriyeti'ni kurmak için Rus imparatorluğu içindeki farklı uluslardan proleterlerin *ortak eylemini* örgütlemesi gibi, Komintern de, İçtüzüğü'nün ilan edildiği ilk metinden itibaren, bir Dünya Federal Sovyet Cumhuriyeti kurma amacı ile çeşitli ülkelerin proletaryalarının ortak eylemini örgütlemek için oluşturuldu - ve önceki bölümde de gördüğümüz gibi, bu uzak bir hedef değil, o anın getirdiği pratik bir görev idi.

Bolşevik partisinin Rus imparatorluğu içindeki her ulustan devrimcilerin tek partisi olduğu gibi Komintern de bütün ülkelerdeki devrimcilerin «tek dünya partisi» olarak örgütlendi. Örgütün sürekli öncü organı, Yürütme Komitesi, olağanüstü yetkilerle donatıldı. Direktifleri bütün ulusal seksiyonlar için «kanun kuvvetinde» idi. Örgüt, gurupları veya herhangi bir ülkenin parti üyelerini veya bütünüyle ulusal seksiyonları ihraç edebiliyor, bir ulusal seksiyonun liderliğini, üyelerin çoğunluğu muhalefet etse bile değiştirebiliyordu. Bu koşullar altında, pratikte ulusal liderlikler ancak Komintern Yürütme Komitesi'nin kendilerine verdiği yetkiyi kullanabiliyorlardı. Tepeden tabana kadar, demir bir disiplin ve en katı biçimde bir merkezîleşme oluşturuldu; çünkü, «şimdiki şiddetli iç savaş çağında, Komünist Partisi, ancak, örgütlenmesini mümkün olduğu kadar merkezîleştirebilirse, demir disiplin uygulayabilirse, parti üyelerinin güvenine sahip parti, merkezî güç ve otoriteye sahip olursa ve akla gelebilecek tüm güçler ile donatılmış durumda ise görevlerini yerine getirebilecektir»[2]. «Akla gelebilecek tüm güçler» daima sıkı bir düzeni muhafaza etmek şeklinde anlaşıldı: her komite kendi altındakiler ile ilişkide her türlü güce sahipti, kendi üstündekiler ile ilişkide ise tamamen güçsüzdü.

Komintern'in kurulma tarzı daha başından beri ortaya çıkan bu karakteristiklerin etkisini taşıdı. Dünya devriminin geri çevrilemez bir ilerleme durumunda olduğunu, kitlelerin harekete geçtiklerini ve her şe-

yin reformizme ve merkezciliğe karşı tavırda uzlaşmaz bir öncünün oluşturulmasına bağlı olduğunu farzeden Komintern, daha başından itibaren, yeni partilerin saflığını sağlamak için çok sert önlemler aldı. İşçi sınıfı hareketi tarihinde bir sekterlik ve bürokratik yöntem modeli olan «21 Koşul»un amacı buydu[3]. Katılmanın şartlarını belirleyen «21 Koşul»un amacı «aslında Komünist olmayan» gurupların ve partilerin Komintern'e girmelerini önlemek idi. «Aslında Komünist olan»ların kabul edilmelerindeki ölçüt «21 Koşul»un bütünüyle ve kayıtsız şartsız kabul edilmesi idi. Bu maddeler yukarda belirtilen parti anlayışını sentezleştirdi ve sadece partinin merkez organlarındaki değil, parti basını, sendikalar, parlamento grupları, kooperatifler ve belediyelerdeki bütün görev yerlerine «kendini proletaryanın davasına adamış güvenilir Komünistler»in getirilmesi ve her türden «reformist ve merkezciler»in tasfiye edilmesi için partiye katılmak isteseler de bazı gurup ve örgütlerin derhal saf dışı bırakılmasını sağladı. Böylelikle, bütün reformist ve merkezci örgütler ile ve bunlara bağlı politik partiler ve sendikalar ile doğrudan ve tam bir kopuş gerçekleştirildi. Bu sırada, Batı'daki örgütlü işçilerin çoğunluğunu kucaklayan (yaklaşık 20 milyon üyeli) reformist sendikalar Enternasyonal'i Komintern'e bağlı partilerin «amansız bir mücadele yürütmek» zorunda oldukları bir sarı örgüt olarak tanımlandı ve bu Enternasyonal'den kopma sloganı sendikalar içinde yayılmaya çalışıldı.

Bir yanda, «21 Koşul», pratikte, Komünistlerin işçi hareketi içinde bir bölünmeyi örgütlediklerini ve bunu, çalışan halkı bunun zorunlu olduğu konusunda ikna edebilecek politik ve ideolojik bir süreç içinde değil, mekanik bir tarzda yaptıklarını ortaya koyuyordu. Öte yanda, Komintern'in seksiyonlarına ve ona katılacak yeni partilere girişte, «güvenilir ve denenmiş» Komünistler ile reformist veya merkezci virüse yakalanmışlar - her iki kategorinin de Komünizm'e

doğru daha ilk adımlarını atmakta oldukları bir aşamada - arasında yapılan bir ayırım temelinde bir iç ihraç mekanizmasının işletildiğini gösteriyordu.

Komintern'e Rus devrimine sempati duydukları ve yeni enternasyonalin devrimci hedeflerini genel olarak benimsedikleri için katılmak isteyen çok sayıda sosyalist ve sendikacı bazı maddeleri, özellikle örgütün yapısı ve çalışma yöntemleri ile ilgili olanları kabul etmiyorlardı. En önemlisi, işçi hareketini bölme politikasını, özellikle sendikalar alanında, hatalı görüyorlardı. «21 Koşul» hareketin en iyi kadrolarının çoğunu kapsayan ve samimi devrimci duygulara sahip bütün bu unsurlara Komintern kapılarını kapatıyordu. Bu arada, kitleler ile bağı olmayan ve bu yüzden geleneksel örgütlere kolayca savaş ilan edebilecek durumda olan sayısız unsur yeni kateşizm* karşısında gösterdikleri çömezlik hevesi sayesinde «iyi Komünistler» olarak öne çıktılar. «21 Koşul»un etkisi altında ve Komintern'in reformizme ve merkezciliğe karşı mücadelede kabul ettiği yöntemler genelinde, sekter ve doğmatik bir ruh daha başından itibaren Komünist partilerinin içinde yayılmaya başladı ve gerçeklikten kopuş devrimci lafazanlık ile maskelenmeye çalışıldı. Üyeler «Bolşevik model»i uyguladıklarını sanıyorlar, gerçekte ise Ekim devrimini gerçekleştiren ve Sovyet devletini kuran Bolşevik partisinin ruhunu tamamen reddediyorlardı.

Bu parti uzun ve karmaşık bir süreç içinde, Menşeviklere ve sosyalist devrimcilere karşı politik ve ideolojik bir mücadeleden geçerek, Rusya'nın toplumsal ve politik dünyasının gerçek sorunları ile yoğrularak kurulmuştu. 1905 devriminin ve onu izleyen karşı-devrimin ve sonra yeni bir devrimci yükselişin deneyiminden geçerek oluşturulmuş, illegalite içinde ve Duma içinde, Menşeviklerin ve sosyalist devrimcilerin

* kateşizm: değiştirilmesi mümkün olmayan din kurallarının benimsetilmesi - ÇN.

hâkim oldukları Sovyetler içinde ve sonra Bolşeviklerin kendilerinin hâkim oldukları Sovyetler içinde, politik grevlerin, ayaklanma ve iç savaşın ateşi içinde faaliyet göstermiş idi. Devrimci hareketin o dönemdeki tarihi içinde benzeri görülmeyen bu deneyim, istisnai durumdan iktidarı ele geçirmek için yararlanabilecek yetenekte, entellektüellerden ve işçilerden oluşan bir nüveyi ön plana çıkarmıştı.

Şimdi önerilen bir gece içinde kimyasal anlamda saf Bolşevik partileri yaratmak ve bunu on yıllardır reformist ruh ile parlamenter ve sendikal faaliyet içinde eğitilmiş bir işçi sınıfı temelinde gerçekleştirmek idi. Üstelik bu işçi sınıfı «hain» liderleri kendi burjuvazileri ile *union sacrée* girerken desteklemiş bir işçi sınıfı idi. Bu işçi sınıfının yakın zamanda biraz devrimci deneyim - daha çok grev alanında - elde ettiğine bakılırsa, bütün bunların Rus hareketine kıyasla farklı karakteristikler taşıdığı ortaya çıkar. Örneğin, sendikalar Batı'da Çarlık Rusyası'na kıyasla çok daha önemli bir rol oynuyorlardı. Bolşevik partisinin yüz yüze geldiği karmaşık sürecin tamamen bilincinde olan Lenin (*Sol Kanat Komünizmi, Bir Çocukluk Hastalığı*'nda vurgular) nasıl oluyordu da «21 Koşul»da simgeleşen yöntemi kabul edebiliyordu? Buna, önceki bölümde belirtilen, Lenin'in yakın bir dünya devrimi konusundaki iyimserliğinden başka bir yanıt öneremiyorum.

Üçüncü Kongre'ye kadar, «21 Koşul» Komintern'in işçi kitlelerini kazanmak ve örnek Komünist partileri oluşturmak için kullandığı bir tılsıma benziyordu. Lenin Üçüncü Kongre'ye katılan İtalyan delegelerine, reformist kanadı partinizden derhal atınız, diyordu; bu durumda «işçiler kitlesi sizi izleyecektir»[4]. Pratik, bu tür beklentilerin, Avrupa ülkelerinin, hattâ devrimci krizin çok ilerlediği yerlerde bile, gerçekliğe uymadığını kısa süre içinde gösterdi. Böylece reformizm ile iplerin koparılması işçi kitlesi ile iplerin koparılması sonucunu doğurdu. İstisna durumlar dışında Ko-

münist partileri proletaryanın bazan çok zayıf azınlık seksiyonları içinde kapalı kaldılar[5]. Ve, daha kötüsü, bu seksiyonlar, kendi örgütlerine bağlı kalan işçilerin gözünde işçi sınıfı saflarındaki bölünmenin sorumluları haline geldiler. Onların tarihsel misyonları - çok gözde olan askeri jargonu kullanırsak - uluslararası proletarya ordusunu devrim ordusu haline getirmek için Komintern'in fikirlerine kazanmaktan ibaretti. Fakat onlar kendilerini bu ordunun esas gövdesinin dışında tutmaya, bu gövdeyi reformist liderlere terk etmeye; bölücü, sekter ve ulusal gerçeklikleri vb. dikkate almayan, yabancı, uzak ve Komünistlerin kayıtsız şartsız boyun eğmeleri istenen bir merkez haline gelmeye başladılar. Ancak, Rus devriminin işçi sınıfı kitlelerinde, hattâ reformist örgütlerde toplananlarda bile uyandırdığı derin sempati, Komünist partilerinin ve Komintern'in «reformizm ile bağları bu tarzda kesme» girişiminin yarattığı olumsuz etkileri bir parça hafifletti.

Devrim girişimleri Rusya dışında her yerde başarısızlığa uğradığı zaman, Sosyalist liderlerin ve sendika liderlerinin sözleri ve tavırları işçilerin çoğunluğu için özellikle daha ikna edici hale geldi: şimdiki mesele, diyorlardı, ekonomik durumumuzu iyileştirmek, sekiz saatlik çalışma gününü sağlamak, reformları gerçekleştirmek vb.dir. Ve işçiler kendi geleneksel örgütlerinin bu alanda iyi sonuçlar aldıklarını deneylerinden biliyorlardı.

Komintern, tamamen «Sol Kanat Komünizmi»nden esinlenen ve «birleşik cephe» denilen taktik ile bu duruma çare bulmaya çalıştı. Ne var ki, bu dönüş bütünüyle taktik nitelikte idi. Konjonktürün değişmesinden, devrimci kabarışın yatışmasından hareketle herhangi bir stratejik görüş getirilmeksizin, kapitalizmin sorunları, reformizmin kökleri vb. hakkında temel bir analiz yapılmaksızın benimsenen bu çizgi pek çok Komintern üyesinin bu konulardaki kavrayışsız-

lığını pekiştirdi. Gösterilen tepkiyi anlamak kolaydır, çünkü, sadece reformist «hainler» ile bozuşma ruhu ile kurulan Komünist partileri şimdi aynı «hainler» ile ortak bir cephe kurmaya çağrılıyorlardı[6]. Bu durumda, Komintern'in bu ilk «büyük dönüş»ü örgütün iç çatışmalarını bir anda şiddetlendirdi ve «sol-kanat Komünistler»in ortaya çıkmasına yol açtı. Bunlara göre «birleşik cephe» taktiği, parlamentonun kullanılması vb. ile birlikte kısmî hedefleri ön plana çıkarıyor (kapitalizmin doğrudan yıkılmasının yerine), reformizme dönüş, devrime ve Komintern ilkelerine ihanet anlamını taşıyordu.

Ayrıca, devrimci dalganın yatışması Avrupa çapında bir gerçek iken, farklı ülkeler arasında büyük değişkenlik gösteriyordu. Örneğin Almanya'da durum hâlâ karışıktı. Komünist Partisi'nin Mart 1921'de örgütlediği ayaklanma girişimi, kuşkusuz, tam bir macera olmuştu; ama aynı zamanda, 1923 olaylarının gösterdiği gibi, ağır politik kriz beklentisi bir yana bırakılamazdı. Polonya, Bulgaristan gibi diğer bazı ülkelerde durum aynı ölçüde belirsizdi. Komintern'in politikası, seksiyonlara «genel geri çekilme» tavsiye ederken, tıpkı 1919-20'deki «genel saldırı» çizgisi sırasında olduğu gibi ulusal farklılık ile çatışma durumuna girdi. Sonuçlar, özellikle yeni oluşmuş deneyimsiz partiler bakımından zarardan başka şey olamazdı. Böylece ve 1943'te çıkarılan karar metninde iddia edilenin aksine, tam yetkiye sahip uluslararası bir merkezin her ülkedeki Komünist politikaya sağladığı önderlik daha «ilk aşama»da, Komünist partilerinin kurulmasında kullanılan yöntem ile birlikte, bu ülkelerdeki devrimci mücadelelerin gerekleri ile tam bir çatışma durumuna girdi.

Böylesine erken bir tarihte bile, Stalin'in daha sonra kullanacağı yöntemler tarafından zorlanmasa da «Rus bakış açısı» Komintern politikasını büyük çapta etkiliyordu. 1919-20'de izlenen her ne pahasına olursa olsun saldırı çizgisi, nasıl, yaşayabilmek için

Ekim devriminin hızla Batı'ya yayılması gerektiği düşüncesinden esinlendi ise, 1921'de Komintern'in kararlaştırdığı evrensel geri çekiliş de, Rus devrimini kuşatan uluslararası durum içinde beklenmedik yeni bir olanağın, yani, kapitalist devletler ile barış ve ekonomik ilişki içinde birarada olma olanağının ortaya çıkmasından güçlü biçimde etkilendi. Bu sırada Rusya'nın iç durumu tehlikeli biçimde kötüleşmişti: ekonomik ve toplumsal kriz işçi grevlerinde yansıyor, köylü boykotları ve en önemlisi Kronstad ayaklanması, partinin kitlelerden kopmamasını sağlayacak bir geri çekilişi zorluyordu. Bu durum karşısında Yeni Ekonomik Politika yürürlüğe kondu. Kuşkusuz, biri uluslararası, diğeri ulusal olan bu iki durum Bolşevik liderlerin Rusya dışındaki devrimci hareketin sorunlarına bakışlarını önemli ölçüde etkiledi. Komintern'in gerçek liderleri onlardı, bunun nedenide o sırada Komintern'in çalışma tarzı değil, dünya proletaryası arasında sahip oldukları büyük prestijdi.

AŞIRI MERKEZİYETÇİLİK VE RUSLAŞTIRMA

Dünya çapındaki devrimci mücadelelere önderlik etme ve eşgüdüm sağlama amacını koruyan mekanizma, zor olsa da kendini, somut duruma gittikçe daha fazla bağlı ve sonunda gittikçe reformist hale gelen bir yönetici faaliyete uydurmak zorunda kaldı. Bu arada büyük devrimci umutlar yavaş yavaş azalıyordu. «Tek ülkede sosyalizm»in kuşatılmış kalesindeki uzak bir merkezden her ülkedeki politik durumun bütün ayrıntıları ve bunun gerektirdiği taktikler hakkında kararlar alınıyor ve KEYK'in öngördüğü politikanın uygulanması için çeşitli partilerin liderleri ya onaylanıyor ya da değiştiriliyordu.

Bu liderlik sistemi ile her ülkedeki ulusal gerçekliğin gerekleri arasındaki çelişki tam yetkili Yürütme Komitesi ile ulusal seksiyonların genel kurmayları arasındaki sürekli anlaşmazlıklara, seksiyonların iç

krizlerine, partilerin durgunluğa girmelerine hattâ çoğunun zayıflamasına yansıdı. 1921 ve 1931 yılları arasında Komintern üyeleri (Sovyet partisi dışında) sürekli bir azalma gösterdi.

1921	1922	1924	1928	1931
887 745	779 102	648 090	445 300	328 716

Dünya çapında Komintern esas olarak Avrupalı bir örgüttü. 1924'te üyelerin kıtalar arasında dağılımı şöyle idi: Avrupa 659.090, Amerika 19.500, Asya 6.350, Okyanusya (Pasifik Adaları) 2.250, Afrika 1.100. Avrupa için verilen sayının 4/5'i dört ülkeyi kapsıyordu: Almanya, Çekoslovakya, Fransa ve Yugoslavya (1924 sayıları) - bu, Avrupa ülkelerinin çoğunda Komünist partilerinin çok küçük oldukları ve zayıf bir etkiye sahip oldukları anlamına geliyordu. Aynı şey ABD için de geçerli idi[7].

Kuşkusuz, bu dikkat çekici zayıflama sadece Komintern'in liderlik sistemi ile her ülkedeki ulusal gerçekliğin gerekleri arasındaki çelişkinin politik ve örgütsel etkilerine yüklenemez. Bu gelişme, kısmen, objektif koşullardan ötürü idi. Savaş sonrasında yükselen devrimci dalgayı, çeşitli ülkelerde, Komünist partilerini ağır bir baskı altına alan gerici diktatörlüklerin kurulması izledi. Ama yine de, öteki faktörü olduğundan az değerlendirmek önemli bir hata olur. Ayrıca, gerici diktatörlükler, Avrupa'nın en geri ülkelerinde, güneyde, güney doğuda ve Polonya'da kuruldular. İleri kapitalist ülkelerde Komünist partileri yasaldı; fakat bunlar tıkanmışlardı ve Almanya, Çekoslovakya ve Fransa dışında, üyeleri çok azalmıştı.

Teorik olarak, her partinin politikasını ve mücadele yöntemlerini o ülkenin ulusal özelliklerine uygulama gereği Komintern liderleri için aşikâr gibiydi ve bütün dokümanlarda bundan söz ediliyordu. Lenin'in ölümünü izleyen yıllar boyunca sürdürülen partileri «Bolşevikleştirme» kampanyası bu gerekliliğe başlıca sloganları arasında yer veriyordu. Fakat Komintern'-

in yapısı ve gerçekte izlediği yol, partilerin faaliyetlerinin ayrı ayrı ulusal gerçekliklerine uygulanması gereği ile - daha sonra örgüt dağıtılırken kabul edildiği gibi - ileri derecede çelişiyordu.

İkinci ve Altıncı Kongreler arasında Komintern'in içtüzüğü, merkeziyetçiliği daha da güçlendirecek ve Yürütme Komitesi'nin yetkilerini arttıracak şekilde değiştirildi. İkinci Kongre'de onaylanan (1920) içtüzük KEYK'in talimatlarının bütün ulusal seksiyonları bağlamasını kararlaştırdı. Buna göre, «Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Enternasyonal'e bağlı partilerden uluslararası disipline ters düşen grupları veya kişileri ihraç etme talebinde bulunma hakkına sahiptir ve yine dünya kongrelerinde alınan kararları ihlal eden partileri Komünist Enternasyonal'den çıkarma hakkına sahiptir.» Beşinci Kongre'de (1924) Yürütme Komitesi'nin direktiflerinin «emredici» olduğu ve «derhal» uygulanması gerektiği vurgulandı. KEYK «seksiyonların hem merkez organlarının hem de kongrelerinin aldıkları kararları iptal etmek veya değiştirmek ve merkez organların yerine getirmekle yükümlü oldukları kararları almak» yetkisine sahipti. Partiler, guruplar veya bireyler Enternasyonal'den sadece dünya kongrelerinin değil Yürütme Komitesi'nin de kararlarını ihlal ettikleri taktirde ihraç edilebiliyorlardı. KEYK ve ona bağlı Prezidyum, «tek tek seksiyonlara tam yetkili delegeler gönderme» gücüne sahipti. Bu kişiler, «KEYK'ten emir alırlar ve bunların uygulanmasından sorumludurlar» deniyordu. Bunlar, «KEYK tarafından gönderilirler ve seksiyonların merkez organlarının ve yerel örgütlerinin bütün toplantı ve oturumlarına kabul edilmek durumundadırlar.» Seksiyonların kongreleri, konferansları ve mitinglerinde, «KEYK direktiflerinin tutarlı biçimde uygulanması yönünde söz konusu seksiyonun merkez komitesinin kongrelerde, konferanslarda ya da mitinglerdeki fikirlerinden farklı fikirler öne sürebilirler.» Altıncı Kongre (1928) tüzük komisyonu raporunda «KEYK'in

öncü rolünü doğrudan doğruya Moskova'dan sürdürmesi kesinlikle imkânsızdır»[8] denilmesine rağmen, desantralizasyon için gerçek bir tasarı öne sürülmedi. KEYK'in dünyanın belirli bölgelerindeki (Batı Avrupa, Güney Afrika, Doğu ülkeleri vb.) mücadeleyi yönetmesine yardımcı olarak, bizzat öncü merkez içinde bir çok «büro» kuruldu. Bu, Yürütme Komitesi'nin emrindeki bürokratik aygıtların önemli ölçüde güçlendirilmesi anlamına geliyordu. Bu arada Yürütme Komitesi'ne Altıncı Kongre'de, ulusal seksiyonlara sadece «delege» değil aynı zamanda «danışman» gönderme yetkisi verildi. Komintern'in aşırı merkeziyetçi yapısının Gordion düğümü gevşetileceği yerde daha da sıkılaştırıldı.

Bundan başka, ulusal gerçekliklerle iç içe bulunan daha alt düzeylerden Komintern'in yapısındaki hatayı düzeltme yönünde inisiyatif gösterilmesi giderek daha güçleşiyordu. Komintern'in mekanizması işlerken, her Komünist partisinin aktif nüveleri içinde, Moskova'daki merkezin arzularına boyun eğmeye en hazır durumdaki unsurların lehine bir seçim süreci başlatıldı. Fazlaca eleştirme arzusu gösteren, her kimse, kendini sorumluluk gerektiren görevlerin dışında buldu. Yukardan gelmedikçe yaratıcı inisiyatifin başarı umudu yoktu. Fakat, alt kademelerin uysallığı, üst kademenin yeni sorunları görmesini, zaman zaman meydana gelen değişiklikleri kavramasını güçleştirdi. Ulusal ve yerel örgütlerde konformizm gittikçe yaygınlaşmaya başlarken, bunların KEYK'e gönderdikleri bilgiler ve raporlar KEYK'in kendi görüşlerini yansıtmaya başladı. Aynı olgu kongrelerde de görülüyordu, çünkü delegeler yukarda değinilen seçim sürecinin ürünleri idiler. «Monolitik yapı» bir ilke olarak ilan edilmeden önce pratikte oluşturuldu ve bir kez ilke olarak kutsandıktan sonra praksisin «monolitik» karakterini de belirledi. Komintern'in her kademesinde, parti hücrelerinden bizzat Yürütme Komitesi'ne kadar, ulusal seksiyonların liderlikleri de da-

hil, yapılan bütün politik ve teorik tartışmalar (ikincisi daha seyrek yapılıyordu) derece derece, bir çeşit törene dönüştürüldü. Böylelikle, yukardan, başlıca taşıyıcısından çıkan gerçeklik alt kademelere iletildi. Bu törenselliğe hâlâ tartışma denebiliyorduysa da, işlevi, doğrudan işleme yönelikti: görev, belirli bir durumda, benimsenmiş olan «çizgi»yi en etkin biçimde hayata geçirme yolunun keşfedilmesinden ibaretti.

Bu mekanizmanın bozucu etkisi, Komintern politikasında Sovyet devletinin çıkarlarının ağırlığı arttıkça daha da şiddetlendi. Bu konuda söylenenleri tekrarlamadan ve Komintern'in en önemli deneylerinin bazılarıyla bağıntılı olarak daha sonra ortaya konulacak şeyleri öne almadan, Komintern'i Sovyet devletinin bir uzantısı haline getiren dönüşümün ilk belirtilerinin, kaçınılmaz olmamakla birlikte, örgütün kurulduğu günden itibaren ortaya çıkmaya başladığını belirtmek uygun olacaktır. Diğer ülkelerdeki Komünistlerin gözünde kazandıkları muazzam politik ve teorik otorite sayesinde Bolşevik liderler KEYK'deki sorumluluk gerektiren başlıca görev yerlerini doldurdular ve böylece KEYK'in sahip olduğu olağanüstü yetkileri kendilerinde topladılar. KEYK Moskova'ya yerleşti ve aygıtlarının teknik ve mali kaynakları esas olarak Sovyet devletine bağlı kaldı. Rus partisinin 3. Enternasyonal içinde oynadığı rol, çoğu kez, Alman partisinin 2. Enternasyonal içinde oynadığı rol ile karşılaştırıldı. Ancak bu analoji çok genel anlamda geçerlidir. Alman Sosyal Demokrat Partisi, gerçekte, uluslararası sosyalist hareketin teorik ve politik planda «merkez»i idi; bununla birlikte, doğrudan karar alma yetkisi yoktu. Ayrıca, o günlerde, böyle bir yetkiye boyun eğecek Sosyalist lider de yoktu. 1906'da Kautsky, Rus devriminin itici güçleri hakkında, Lenin'in bütünüyle katıldığını ifade ettiği bir makale yazdı. Bu makalenin Rusça basımına yazdığı önsöz bölümünde Lenin, Kautsky'nin değeri üzerinde durdu ve bütün ülkelerin devrimcilerinin hareketin «otoriteler»inin yar-

dımlarına muhtaç olduklarını belirtti. Ama hemen şunu ekledi: «Bu otorite savaşçıların ufkunu genişletmesi bakımından önemlidir. Bir işçi partisinin pratik ve somut sorunlarının çok uzakta bulunanlar tarafından çözümlenebileceği iddiasına izin verilemez. İleri düzeyde sınıf bilinçli işçilerin her ülkedeki mücadeleye doğrudan katılmak suretiyle oluşturdukları kollektif ruh daima bu tür sorunlar konusunda en yüksek otorite olarak kalmaya devam edecektir»[9].

Bununla birlikte, Komintern bu «izin verilemez» rolü yüklendi. Üstelik, bu rolü yüklenen, KEYK aracılığı ile Sovyet partisi idi. Bolşevik liderler, Marks ve Lenin'in savundukları teorik dünya devrimi şemasına sadık kaldıkları sürece Rus devrimi dünya devrimine bağımlı bir faktör olarak görüldü ve bu, Komintern politikasının uluslararası bir bakış kazanmasına yardımcı oldu - bu aşamada bile, «izin verilemez» rolün, ulusal seksiyonların politik faaliyet ve iç hayatının pek çok özelliği bakımından olumsuz etkiler üretmesine rağmen. Fakat «tek ülkede sosyalizm» teorisi, daha önce gördüğümüz gibi, Sovyet devletinin güvenliğini dünya devrimi ile ilgili en önemli mesele olarak görmeye, ve sonuç olarak, her ülkedeki hareketin çıkarlarını Sovyetler Birliği'nin *raison d'état*'sına bağımlı kılmaya götürdü. Zamanla, Sovyet hükümetinin dış politika gerekleri, Komintern'in stratejik ve taktik kararlarında daha büyük bir ağırlıkla hissedildi ve Komintern'in iç hayatına gittikçe daha fazla hâkim oldu. Rus partisinin iç sorunlarında da aynı şey oldu: Troçkizm'e, Buharinizm'e vb. karşı mücadele, farklı seksiyonlarda kendi ayrı ayrı ulusal gerçeklikleri ile ilgili olmayan krizler ve bölünmeler kışkırtarak ve gerek her ülkedeki gerekse uluslararası alandaki devrimci hareketi zayıflatarak, Komintern'in bütün hayatını zehirledi. 1926'da Gramsci SBKP Merkez Komitesi'ne geleceği önceden gören bir mektup yazdı. Şöyle diyordu: «Bugün kendi emeğinizi tehlikeye atıyor, SBKP'nin Lenin'in yönetimi altında kazandığı ön-

cü konumun itibarını düşürüyorsunuz; hattâ bu konumu bütünüyle yok edebilirsiniz. Bize öyle geliyor ki, Rusya ile ilgili sorunlara şevkle sarılmanız bu sorunların uluslararası etkilerini görmenizi engelliyor ve Rus militanları olarak görevinizin ancak uluslararası işçi sınıfının çıkarlarına uygun olarak yerine getirilebileceğini ve bunun gerekli olduğunu unutmanıza yol açıyor»[10]. Stalin, uluslararası proletaryanın çıkarlarını «Rus sorunları»nın çerçevesi içine hapsederek tam tersine bir yol izledi.

MONOLİTİK YAPILANMANIN İZLEDİĞİ YOL

Gördüğümüz gibi, devrimci partinin yapısı ve işleyişi ile ilgili Leninist anlayış Komintern'e model alındı. Bu model Rus devriminin son derece aşikâr bir ürünü idi. Nüfusun büyük çoğunluğunun köylü olduğu, demokratik geleneklerin veya kurumların bulunmadığı geri bir ülkede, proletarya devriminin üstesinden gelmek zorunda olduğu güçlüklere uygun geliyordu. Ne var ki, bu anlayış, Rosa Luxemburg'un açık biçimde gördüğü gibi, otoriterliğe, lider diktatörlüğüne, bürokratik bir örnekliğin kurulmasına yönelik - özetle «monolitik» sözcüğü ile ifade edilebilecek şeye yönelik - bir eğilimi kendi içinde taşıyordu[11].

Yine de, bu eğilim, Lenin'in hayatının son yıllarına kadar diğer güçlü faktörler ile dengelendi. İlk planda, Rus devrimci sürecinin Bolşevik partisine damgasını vuran, gücü, derinliği ve zenginliği vardı. Sağlam karakterli, keskin bir eleştirel ruha sahip, felsefî ve politik bir geleneğin mirasçıları olan ve bu sayede Marksizm'i Rus gerçekliğine uygun tarzda özümleyebilen devrimci entellektüelleri ortaya çıkaran bir süreçti bu. Bolşevik gurubun tarihi, bir yanda aşırı merkeziyetçilik ve askerî disiplin eğilimleri, öte yanda, partinin etkin teorik ve politik hayatı arasındaki sürekli gerilimi açığa vuran, çatışmaları, hesaplaşmaları ve tartışmaları kaydeder. Lenin'in, bilimsel ke-

sinlik arzusunu mücadelede etkin olma arzusu ile belirgin bir tarzda birleştiren olağanüstü, kişiliğinin, bu dinamik gerilimin birlik içinde sürdürülmesine sağladığı katkı az değildi. Tartışma, eğilim ve hattâ hizip kurma özgürlüğü; iç savaş döneminde, Komintern kurulduğu zaman, muhafaza ediliyordu. Komintern içinde, onun mekanizmasından kaynaklanan «monolitik» yapılanma tehlikesi, Bolşevik partisinden kaynaklanan ve aynı zamanda örgüte katılan Avrupa Sosyalist partilerinin bir özelliğini oluşturan eleştiri ruhu ve serbest tartışma sayesinde dengeleniyordu. «Monolitik» yapılanma eğilimi, Rus devriminin inşa aşamasının başlamasıyla birlikte, Komintern içinde olduğu gibi Bolşevik parti içinde de egemen olmaya başladı. Ağır toplumsal ve ekonomik sorunların baskısı altında, parti içindeki mücadele görülmemiş bir şiddete ulaştı. Lenin bu sorunu başlangıçta Marksist yöntemle - parti içinde ve Sovyetler'de açık ve sınırsız tartışma yolu ile - çözmeye çalıştı. Ne var ki, sonunda - ağırlaşan durumun da zorlamasıyla - parti tarihinde görülmemiş bir önleme, yani hiziplerin resmen yasaklanmasına başvurdu. Lenin'in bu önlemin kabul edildiği parti kongresinde (Onuncu, 1921) yaptığı konuşmalar, bunu koşulların zorladığı geçici bir önlem olarak gördüğünü, Stalin'in daha sonra yaptığı gibi bir ilke statüsüne yükseltmediğini ortaya koyuyordu[12]. Fakat böylece, bu «ilke»ye doğru ilk adım atılmış oldu. Bir sonraki adım Troçkist muhalefete karşı mücadele sırasında atıldı. Hiziplere konulan yasağı, eğilimlere, daha sonra fikirlere, nihayet Stalin'in politika ve anlayışları hakkında kuşku duyabilecek bireylere getirilen yasaklar izledi. 1929'da Troçki, Komintern'in içinde bulunduğu durumu acı bir alayla yorumlayarak, «Bildiğimiz kadarıyla bugünlerde,» diyordu, «insanların bütün fikirleri ve eylemleri iki kategoriye ayrılıyor: mutlak anlamda doğru olanlar, yani, 'genel çizgi'ye uygun olanlar ve mutlak anlamda hatalı olanlar, yani, bu çizgiden ayrılanlar. Kuşkusuz, bu

durum, bugün mutlak anlamda doğru olanın yarın mutlak anlamda yanlış ilan edilmesini engellemez»[18].

Bu uygulamanın en tehlikeli göstergelerinin biri, resmî kriterlerden farklı herhangi bir fikri savunan grupların yayın organlarından tasfiye edilmesi idi. Önceki dönemde, Komintern'in merkeziyetçi ve otoriter rejimine rağmen, Enternasyonal'in resmî basınında ve diğer yayınlarında muhalif görüşler öne sürmek mümkündü. Bu uygulama Altıncı Kongre'den sonra gittikçe seyrekleşti. Sovyet devleti içinde olduğu gibi Komintern içinde de bir sansür rejimi kuruldu. Bu durum, genç Marks'ın Prusya sansürüne yönelik eleştirel tutumuna veya Engels'in, editörlüğünü Kautsky'nin yaptığı, partinin teorik yayın organı *Die Neue Zeit*'ın sansür edilmesini doğru bulan Alman Sosyal Demokrat Partisi liderlerine karşı 1891'deki öfkeli tepkisine tamamen uygun düşer. «Alman sosyalist bilimini, Bismarc'ın Sosyalist Yasa'sından kurtulduktan sonra, bizzat Sosyal Demokrat Parti'nin yetkilileri tarafından işlenen ve oluşturulan yeni bir Sosyalist Yasa'ya tabi kılmak, gerçekten parlak bir fikir,» der Engels, hayretle[14]. Alman Sosyal Demokrat bürokratların «parlak fikri» Stalin'in bürokrasisi tarafından hem Sovyet toplumu hem de Komünist Enternasyonal örgütü içinde mükemmel biçimde uygulamaya konuldu.

Sovyet tarihçileri, genellikle, Üçüncü Enternasyonal'i Marks'ın devrimci bir enternasyonalin nasıl olması gerektiği hakkındaki anlayışının en doğru biçimde cisimleştirilmesi olarak görürler. Bu tamamen gerçek dışıdır. Örneğin, Enternasyonal'in ortak bir teorik platform oluşturmak için kullanacağı yöntem konusunda Marks şöyle der:

> «Aynı ülkede çalışan insanların değişik kesimleri ve farklı ülkelerdeki çalışan sınıflar farklı koşullar altında bulundukları ve farklı gelişme düzeylerine sahip oldukları için, gerçek hareketi yansıtan teorik fikirlerin de birbirinden ayrılması neredeyse kaçınılmaz görünür. Ne

var ki, Uluslararası İşçi Birliği'nin hayata geçirdiği ortak eylem, farklı ulusal seksiyonların kamu organları sayesinde kolaylaşan fikir alışverişi ve Genel Kongrelerde gerçekleştirilen doğrudan tartışmalar, kuşkusuz, adım adım ortak bir teorik programı oluşturmaktadırlar. Sonuç olarak, birlik'in programını eleştirel bir incelemeden geçirmek Genel Konsey'in görevlerinden değildir. İşçi sınıfı hareketinin gerçek bir bilimsel ifadeye sahip olmadığı konusunda, evet veya hayır, demek durumunda değiliz. Araştırmamız gereken, programın **genel eğiliminin** Uluslararası İşçi Birliği'nin **genel eğilimine**, yani, işçi sınıfının tam kurtuluşuna ters düşüp düşmediğidir».

Buradaki «genel eğilim», bağlamdan da anlaşılacağı gibi, sınıf mücadelesi ilkesinin kabul edildiği anlamına gelir. Bir başka yerde Marks şöyle der:

«Enternasyonal Kurallar... seksiyonların organlarında ve kongrelerinde bütün sosyalist kanaatlerin sınırsız biçimde var olmasına izin vererek, teorik oluşumu, pratik mücadele ihtiyaçlarının ve seksiyonlardaki fikir alışverişinin rehberliğine bırakırken, sadece, hepsi aynı hedefi izleyen ve proletarya hareketinin genel bir taslağını ortaya koyan aynı programı kabul eden basit 'işçi birlikleri'nden söz eder»[15].

Üçüncü Enternasyonal'in farklı koşullarda doğduğu, Birinci ve İkinci Enternasyonallerden farklı biçimde çalışmak zorunda olduğu öne sürülerek buna itiraz edilebilir - adı geçen tarihçiler okulu, aradaki «farkta süreklilik» olduğunu öne sürebilmek için alışılagelmiş biçimde itiraz eder. Aslında böyle farklar vardı ama Marks'ın önerdiği yöntemleri belirleyen derin sebepleri etkileyecek kadar değil. Çalışan sınıfın farklı kesimlerinin içinde yaşadığı koşulların çeşitliliği, teorik oluşumun pratik mücadelenin taleplerinden hareketle gerçekleştirilmesi gereği, bütün seksiyonların yayınlarda özgürce ifade edilmesi ile birlikte fikir alışverişinin bir ilke olarak benimsenmesi - bütün bunlar, metodolojik bakış açısından, İkinci ve Birinci Enter-

nasyonaller döneminde olduğu gibi, Üçüncü Enternasyonal döneminde de mutlak anlamda belirleyici faktörler idi. Burada söz konusu olan, aslında, doğmatik olmayan, hareketin gerçek taleplerine uygun düşen devrimci bir teori ve politika oluşturmanın temel koşuludur.

Marks ve Engels'in devrimci bir partinin hem ulusal hem de uluslararası planda nasıl olması gerektiği hakkındaki anlayışlarına tamamen ters düşen Komintern, Stalin'den aldığı esinle bürokratik parti çalışması anlayışını, sadece politik ve örgütsel değil aynı zamanda teorik birlik fikrini, gittikçe benimsemeye başladı. Birlik, oy birliği ile, monolitik yapılanma ile özdeşlendi. «Bu oy birliği,» diyordu Troçki,

> «Partinin özel bir güce sahip oluşunun belirtisi olarak gösteriliyor. Böylesine dilsiz bir 'monolitizm' devrimci hareketin tarihinde ne zaman ve nerede görülmüştür?... Bolşevizmin bütün tarihi, partinin görüşlerini sayesinde kazanıdığı ve yöntemlerini sayesinde sağlamlaştırdığı yoğun bir iç mücadelenin tarihidir. Parti tarihinin en büyük yılı olan 1917 yılının kayıtları, iktidarın ele geçirilmesinden sonraki ilk beş yılın tarihi gibi, yoğun iç mücadelelerle doludur; buna rağmen ne bir bölünme ne de politik güdülerle büyük bir tasfiye görülmüştür... O halde, talihsiz liderlerin her dönüşünü dev bir parti için mutlak yasalar haline getiren günümüzdeki bu dehşet verici 'monolitizm', bu yıkıcı oy birliği nereden çıkıyor? 'Tartışma yok!' Çünkü, **Rote Fahne**'nin açıklamasına göre, 'bu durumda nutuklara değil iş yapmaya ihtiyacımız var'. İğrenç bir ikiyüzlülük! Parti 'iş' yapmalıdır ama bunları tartışmadan önce yapmayı reddetmelidir»[16].

Burada Troçki Alman partisinden söz ediyor, fakat argümanı Komintern seksiyonlarının hepsi ve herbiri için, bir bütün olarak Komintern için geçerlidir. Bu 'dehşet verici «monolitizm»'in Lenin'in ölümüne kadar Bolşevik partisi içinde görülmediğine işaret ederken haklı idi. Ama bunun bazı öncüllerinin daha o zaman ortaya çıkmaya başladığını görmüyordu. Onun

için bir partinin nasıl olması gerektiğini cisimleştiren geçmiş döneme doğmatik biçimde sarılmasının nedeni de buydu.

Hegel, «Bir partide ortaya çıkan ve bir talihsizlik olarak görülen görüş ayrılığı, aslında o partinin iyi talihinin bir belirtisidir,» der. Ne var ki, bu gerçeği değerlendirmek için bir partinin ne olduğu hakkında dialektik bir anlayıştan hareket etmek gerekir. Stalin'in anlayışındaki temel hata özellikle bu dialektiğin ortadan kaldırılması idi. Stalin'in bakış açısına göre, partinin gelişimi içinde ortaya çıkan çelişkileri idarî ve bürokratik nitelikte önlemler ile çözmek zorunluydu. Ve bu «çözümler»in başarıya ulaştırılabilmesi için «parti birliği»ni bir mit haline getirmek gerekliydi. Bu durumda, mit, «gözünün bebeği gibi» korunması gereken «parti birliği»nin sağlanmasından ibarettir. İdeolojik gerekçe basit ve bir ölçüde etkin idi. Sağduyuya başvuruluyordu: güçlü bir düşmana karşı zorlu bir savaşa giren parti «demir disiplin»e sahip olmaksızın zafere ulaşabilir mi? Bu durumda, partinin birlik uğruna, fikir ayrılığına yol açabilecek her türlü teorik veya politik tartışmadan fedakârlık etmesi gerekmez mi? Fikir ayrılıkları zamanla eğilimler haline gelebilir, eğilimler hizipler haline gelebilir... Bu hizipler de partinin parçalanmasına yol açabilir. Bu bela tomurcuk halindeyken kesilip atılmalıdır. Azınlığın çoğunluğun isteğini kabul etmesi yeterli değildir. Azınlık olmamalıdır. Eğer böyle olursa ayrılık çıkar; bu durumda çoğunluğun fikrine boyun eğmek yetmez (mekanizma bir kez kurulduğunda, çoğunluk, daima liderliğin sadık sesi haline gelir). Çoğunluk gibi *düşünmek* gerekir. Monolitik kusursuzluğa işte böyle varılır. Sadece eylemde değil düşüncede de bütün farklılıklar ortadan kalkar. Komintern'e 1930'larda zorla benimsetilen ideolojik ve örgütsel şema, esasları bakımından, budur. Buradaki mantık, dünyayı değiştirmeye çağrılan bir devrimcinin başlıca özelli-

ğinin, toplumsal ideolojilerin en ilerisini yüksekte tutmak ama *düşünmemek* olduğu fikrini oluşturmaktı.

Hitler iktidara geldikten sonra, Faşizm ve savaş tehdidi, Sovyetler Birliği'ne karşı saldırı tehlikesi, bu metafizik «monolitik» yapılanmanın desteklenmesi için güçlü argümanların ortaya atılmasına yol açtı. Dimitrov Komintern'in Yedinci Kongresi'nin kapanış konuşmasında şu tehditi savuruyordu: «Ne tür olursa olsun hizipçilik ile saflarımızın demir disiplinini kırmaya çalışan kimseye, Lenin ve Stalin'in bizlere daima öğrettikleri Bolşevik disiplinin ne anlama geldiği derhal gösterilecektir.»

«Bu kendi hizipçi planlarını gerçekleştirmek için kendi grup çıkarlarını kollayan, partilerinin içinde bulunduğu güçlüklerden, yenilgi rüzgârlarından ve saldırgan düşmanın vurduğu darbelerden yararlanmayı uman ve tek tek partilerde yer alan az sayıdaki unsura bir ihtar olsun. Parti her şeyin üstündedir! Partinin Bolşevik birliğini gözümüzün bebeği gibi korumak *Bolşevizmin birinci ve en yüksek yasasıdır!*»[17]. Dimitrov'un, sadece parti içinde değil, genelde, işçi sınıfı hareketi içinde de birliğin nasıl korunacağına dair verdiği şu örneği dikkatle ele alırsak, verilen ihtarı ve bunun gerçekleştirilmesinde kullanılacak yöntemi bütünüyle kavrayabiliriz: «halk düşmanlarına, Troçkist-Buharinist casuslara, bölücülere ve Faşizm'in ajanlarına karşı amansız mücadele»[18]. Söz konusu mücadele, bu dönemde, Sovyetler Birliği içinde sürdürülüyordu. Terör ve yalan, «monolitik birlik»in Komünist hareket içinde ve hattâ genelde işçi sınıfı hareketi içinde sağlanmasında örnek bir yöntem haline geldi.

Gerçek hareketin dialektiği, monolitik metafizik yüzünden vahşi biçimde öç almaya dönüşmekteydi. Bunun ilk kurbanı da bizzat Komintern olmaktaydı. Monolitik yapılanmanın tam anlamıyla gerçekleştirildiği dönem, paradoksal biçimde, Komintern'in Stalin ve Komünist partileri için bir engel haline geldiği dö-

nem ile çakıştı. Bunun birinci nedeni, daha önce gördüğümüz gibi, Sovyetler Birliği ile, Hitlerci saldırganlıkla yüz yüze gelen «demokratik» kapitalist güçler arasında diplomatik bir anlaşma yolunun açılması idi. İkincisi, Komünist partileri, Sosyal Demokratlar ve burjuvazinin anti-Faşist kesimleri arasındaki ittifakın özellikle ulusal planda yol açtığı zorluklardı. Üçüncüsü, ilk iki faktörün ortaya çıkması ile birlikte, en önemli gerçeğin *itirafını* şimdiye kadar engellemiş olan ideolojik önermelerin geçersiz kalması idi. Bu itiraf edilemeyen gerçeğe göre, her ülkedeki devrimci harekete dünya çapında aşırı merkezileştirilmiş bir sistem aracılığı ile önderlik etmek olanaksızdı. Togliatti'nin daha sonra kabul ettiği gibi, Komintern liderlerinin bu olanaksızlığın farkına varması, daha önce hiçbir çelişkinin olmaması değil, bu nedenden ötürüydü. Bir diğer deyişle, monolitikliğin belirli bir kurumsal, yapısal biçiminin iflası ortaya çıkmıştı; ***ulusal faktör*** ile - hem Rus ulusal faktörü, hem de her ülkedeki ulusal faktör ile - çelişmişti. Ne var ki, daha önce söylenenlerden de anlaşılacağı gibi, Komintern'in bağımlı olduğu Rus ulusal faktörü veya Komintern ile ilişkilerde bir bağımlılaştırma aracı olan diğer ulusal faktörlere göre, bu çelişki, nitelik bakımından farklılaştı. Birinci yön yapılan baskıda kesinlikle belirleyici, ikincisi ise sadece tamamlayıcı durumda idi. Örgütün feshedilmesinin devrimci hareket içindeki Rus olmayan faktörlere sadece kısmî bir rahatlama sağlamasının sebebi buydu. Stalin'in monolitik sisteminin ***başka biçimlerde*** sürdürülmesi yüzünden, Sovyet devletinin çıkarlarına boyun eğmeye devam edeceklerdi.

Her ülkedeki Komünist harekete uluslararası bir merkezden önderlik etmenin olanaksızlığı daha 1930'ların başında Komintern liderleri için aşikâr hale geldi ise ve ayrıca, örgütün varlığı Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Sovyetler Birliği'nin yeni dış politikası için bir soruna dönüştü ise, Komintern'in bu aşa-

mada kapatılmamasının sebebi neydi? William Z. Foster'ın tanıklığına göre, bu fikir, Yedinci Kongre'nin arifesinde Komintern'in öncü çevrelerinde *düşünülüyordu.*

> «Komintern'i 'varolan biçimiyle' modası geçmiş hale getiren en temel unsurların biri, otuzlu yılların ortasında Sovyetler Birliği'nin dünya halkının şampiyonu olarak aktif biçimde öne çıkması idi. Bu zamana kadar Sovyetler Birliği daha çok savunma durumunda kaldı ve Komintern dünya çapındaki savaşa önderlik etti. Fakat Faşizmin ve savaşın yakıcı tehditi ve Sovyetler Birliği'nin buna karşı temel muhalif olarak dünya arenasına çıkışı, bu ülkeye, dünyadaki bütün anti-Faşist güçlerin politik liderliğini verdi. Bu, Yedinci Kongre'ye Manuilsky'nin sunduğu ve SSCB'de sosyalizmin zaferi ve faşizm ve savaşa karşı açtığı mücadelenin yüzünden 'Sovyetler Birliği'nin, uluslararası barışın korunmasıyla ilgilinen bütün halklar, ülkeler ve hattâ hükümetler için temel ilgi merkezi ve çekim noktası olduğu'nu söyleyen raporunda açıkça ifade edilmişti. Bu nedenle, daha Yedinci Kongre'nin arifesinde Komintern aktivitesinin en güçlü olduğu noktada, Sovyetler Birliği'nin barış ve demokrasinin büyük şampiyonu olarak yüklendiği yeni ve aktif rolünün, Komünist Enternasyonal'in dünya siyasal liderliğini geçersiz kılma eğilimi doğurduğuna işaret edilen tartışmalar yapılmıştı»[19]

Bu bölüm bize, sadece, Komünist Enternasyonal'in kapatılmasının daha 1935'de gündemde olduğunu değil, bu kapatmadaki amacın - Sovyetler Birliği'nin güncel politik çıkarlarına yanıt vermenin yanı sıra - Komünist hareket için *her türlü uluslararası merkezin* kaldırılması olmadığını, hareketi, aracı bir kurumdan kurtararak, uzun süredir gerçek önderliği yüklenen merkezi, yani *Sovyet merkezini* muhafaza etmek olduğunu gösterir.

Yine de Stalin ve Komintern liderleri 1935'te örgütü feshetme kararı almadılar. Bir gün Sovyet arşivleri bize onları bu uygulamayı yapmaya götüren güdüleri açık bir biçimde gösterecek. Şimdilik sadece

tahminlerde bulunabiliriz. Belki de, «yeni taktik yöneliş» sırasında, ulusal seksiyonlardan gelebilecek herhangi bir direnişin üstesinden gelmek için Komintern aygıtlarının kullanılması amacıyla bir hazırlık aşamasının yararlı olacağı düşünüldü. Dimitrov'un raporunda, bir tanesini yukarda verdiğimiz bazı bölümler, insanı, böyle bir tahmin yapmaya götürüyor. Sovyet liderleri, Komünist partilerine güçlü biçimde kök salmış programatik görüşlerinden vazgeçmeleri halinde, bunun, Bolşevik «Eski Muhafızlar»ın yargılandığı Moskova duruşmaları ve ürkütücü tasfiyeler ile birleşerek, pek çok Komünist'in, Komintern'in kapatılmasını, Lenin'in yarattığı uluslararası Komünist hareketin savunduğu her şeyin toptan tasfiyesi şeklinde yorumlayabileceğinden korkmuş olabilirler. Belki de, aynı zamanda, Troçki ve taraftarlarının bir Dördüncü Enternasyonal kurma çabalarını kolaylaştıracak bir krizi kışkırtmaktan korkuyorlardı[20]. Bir başka hipotez de makuldür. Buna göre, yaklaşan fırtına karşısında Stalin dış politikada tek bir kartla oynamak istemiyordu. Hiç bir aşamada Hitler Almanyası ile, Mussolini İtalyası ile sağladığı gibi bir *modus vivendi* (geçici anlaşma) olanağını bertaraf etmiyordu. Üçüncü Reich'ın rakibi olan kapitalist devletler ile ittifak olası alternatiflerin sadece biriydi, daha fazlası değil. Hitler'in iktidara gelmesi ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde Stalin, yayımladığı bütün bildirilerde bu iki kartı son derece ihtiyatlı bir tutumla kullandı. Bu iki alternatif gerçekleşmediği sürece, Komintern, uluslararası oyun masasında yararlı bir «baskı» aracı olarak iş görmeye devam edebilirdi. Kısaca, Yedinci Kongre sırasında Komintern Sovyet dış politikası için bir engeldi; yine de işlevsel değerini tamamen kaybetmiş değildi. Henüz kesin bir engel değildi. Kesin bir engel haline 1943'te geldi.

NOTLAR

1. Alıntı, B. Lazitch ve M. Drachkovitch, **Lenin and the Comintern**, I, Stanford, 1972, s. 61.
2. Degras, op. cit., I, s. 171.
3. Dokümanın başlığı şudur: «Conditions of Admission to the Communist International» (Komünist Enternasyonal'e Giriş Koşulları). Bk. Degras, op. cit., I, s. 168-72.
4. Lenin, «Speech on the Italian Question» (Komünist Enternasyonal'in Üçüncü Kongresi, 28 Haziran 1921), op. cit., c. 32, s. 467.
5. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, işçi sınıfının sendikal örgütü, nicelik bakımından gerçek bir atılım yaptı. 1913 ve 1919 yılları arasında, Almanya'da örgütlü işçilerin sayısı dört milyondan on bir milyona; Britanya'da dört milyondan sekiz milyona; Fransa'da bir milyondan iki buçuk milyona; İtalya'da yaklaşık bir milyondan yaklaşık iki milyona; Avusturya'da 250 000'den 800 000'e çıktı. (Sayılar tahminîdir.) Reformist veya politika dışı liderler bu sendikalist kitlenin büyük çoğunluğu üzerinde kesin bir etkiye sahipti.

   1918 ve 1924 yılları arasında, yukarda adı geçen bütün ülkelerde yapılan seçimler, iki dünya savaşı arasında yapılan diğer seçimlere kıyasla en geniş burjuva özgürlüğü koşulları altında gerçekleştirildi. Ortaya çıkan sonuçlar, geleneksel Sosyalist partiler ile yeni Komünist partilerin işçi sınıfı içindeki güç ve etkinlik ilişkileri bakımından belirli bir fikir verir.

Ülke	Seçim Tarihi	Parti	Oylar (yaklaşık)
Britanya	1918	İşçi Partisi	2 200 000
Britanya	1922	İşçi Partisi	4 300 000
Almanya	1919	Çoğunluk Sosyalistler	11 500 000
		Bağımsız Sosyalistler (Merkezciler)	2 300 000
Almanya	1920	Çoğunluk Sosyalistler	6 100 000

		Bağımsız Sosyalistler (Merkezciler)	5 000 000
		Komünistler	400 000
Fransa	1919	Sosyalistler	1 700 000
Fransa	1924	Sosyalistler	1 700 000
		Komünistler	900 000
İtalya	1919	Sosyalistler	2 000 000
İtalya	1921	Sosyalistler (Serrati)	1 500 000
		Komünistler	300 000
Avusturya	1919	Sosyalistler	1 200 000
Avusturya	1920	Sosyalistler	1 000 000
		Komünistler	22 000

(Sayılar, Blanko Lazitch, **Lènine et la IIIe Internationale**, op. cit., s. 249-50.)

Arthur Rosenberg'e göre (op. cit., s. 166-7): «Avrupalı işçilerin çoğunluğu 1919 ve 1920 yıllarında Üçüncü Enternasyonal'i desteklediler». Bu değerlendirme yukarda verilen sayılara veya devrimci mücadelelerin sonuçlarına pek uymaz ama, yine de bir gerçeklik payı taşır. İşçilerin büyük bir kesimi, Rus devriminin temsilcisi olarak gördükleri yeni Enternasyonal'e sempati duyuyorlardı. Fakat bu örgütün ne durum değerlendirmesini ne de yöntemlerini kabul ediyorlardı. Kabul etmedikleri, özellikle «21 Koşul» idi. Rosenberg şu sözleri söylerken, kuşkusuz, bu durumu ima ediyordu: «Anlaşmazlıkların ve işçi sınıfının büyük kesimini kabul etmemelerinin bir sonucu olarak, Komünistler kendilerini bir kez daha azınlıkta buldular. Almanya'da, USPD'nin Üçüncü Enternasyonal'e geçmeyen bir bölümünün katılmasıyla güçlenen SPD (Sosyal Demokrat Parti) Komünist Partisi'nden çok daha fazla üyeye sahipti. 1921'de Sosyal Demokratlar, İngiltere ve İtalya, İsveç ve Danimarka, Hollanda ve Belçika, Avusturya ve İsviçre'de açık bir işçi çoğunluğu tarafından bir kez daha desteklendiler. Sadece, Fransa, Çekoslovakya ve Norveç'te, Komünistler, 1921'de örgütlü işçi çoğunluğu tarafından desteklendiler. Komünizm, Baltık ve Balkan ülkeleri, Polonya ve Macaristan hükümetleri tarafından zor kullanılarak bastırıldı. İspanyol işçilerinin çoğunlukla destek

verdikleri sendikalistler Üçüncü Enternasyonal'den ayrıldılar... Komünizm Avrupalı olmayan ülkelerde pek varolamıyordu».

Togliatti, Komintern üzerine yaptığı, yukarda alıntı yaptığımız çalışmasında şöyle der: «Sosyal Demokrasi'den kurtulmaktansa, Sosyal Demokrat liderlerden kopmak daha kolaydı». Ama bu «kopma» sağlanırken kullanılan yöntem hakkında eleştirel bir sonuca varmaz.

6. Dönüş, Üçüncü Kongre'de (Haziran-Temmuz 1921) başladı, fakat «birleşik işçi cephesi» üzerine ilk tezler, KEYK'in o yılın sonunda, Aralık'ta yaptığı toplantıda onaylanana kadar ortaya konulmadı.
7. Annie Kriegel, **Les Internationales onvières**, PUF, Paris, 1970, s. 112-13. Hitler'in iktidara gelmesini izleyen bir sonraki dönem («Halk Cephesi» dönemi), özellikle İspanya ve Fransa'da legal partilerin üye sayısında belirli bir artışı ortaya koydu. Yine de, Yedinci Kongre'de verilen resmî sayılar (785 000) Alman Komünist Partisi'nin bu sırada meydana gelen çöküşü ve Çin Komünist Partisi'nin 1934'-teki silâhlı mücadele sırasında ve 1935'in ilk yarısında, üye sayısını Ekim 1933'te 300 000'den 1935'in ilk yarısında 30 000'e indiren ağır kayıpları göz önünde bulundurulduğunda biraz şaşırtıcıdır. Sovyet tarihçileri, B.M. Leibzon ve K.K. Shirinya, Moskova'da 1965'te yayımlanan **Povorot v politike Kominterna** («Komintern Politikasında Dönüş») adlı kitaplarında, resmî sayılar hakkında ilk kez kuşku belirtirler. Çin partisinin uğradığı kayıpların bu sayılardan çıkarılması gerektiğini düşünürler. Bu durumda, Komintern üyelerinin sayısı (Sovyet partisi dışında), Yedinci Kongre sırasında, yaklaşık 500 000 olacaktır (s. 103, not. 3.).
8. **Stenograficheskу otchet VI Kongressa Kominterna,** Moskova ve Leningrad, 1929, bölüm V, s. 109. (İkinci ve Beşinci Kongre dokümanları için, bk. Degras, op. cit., I, s. 165, ve II, s. 119-20.)
9. Lenin, op. cit., c. 11, s. 412-13.
10. Alıntı, G. Fiori, **Antonio Gramsci,** İngilizceye çev., New Left Books, Londra, 1970, s. 124.
11. Rosa Luxemburg, **Ne Yapılmalı?** ve **Bir Adım İleri, İki Adım Geri,** kitaplarında sistematik hale getirilen Lenin'in parti teorisini eleştirerek başlar. «Rus Sosyal Demokrasisin-

de Örgütsel Sorunlar» başlıklı çalışması 1904'te **Neue Zeit**'ta yayımlandı. Burada Lenin'in görüşleri, teorik plânda, doğrudan eleştiriliyordu. Burada çok yerinde bir gözlem yapar: «Belirli bir örgütlenme biçimini - diyelim desantralizasyon - tercih etme eğilimini, Lenin'in yaptığı gibi, oportünizme atfetmek, örgütlenmenin iç yapısını bütünüyle yanlış anlamaktır» (Rosa Luxemburg, **Selected Political Writings**, ed. Howard, Monthly Review Press, New York, 1971, s. 300). Aynı çalışmada, aşırı merkeziyetçiliğin partinin politik faaliyeti üzerindeki olumsuz etkilerini belirtir: «Partinin en üst organına, Lenin'in istediği gibi, olumsuz nitelikte böylesine mutlak yetkiler verirsek, böyle bir organın yapısında zaten var olan tutuculuğu, tehlikeli ölçüde arttırırız. Sosyalist partinin taktikleri bir Merkez Komitesi'nin değil de, bütün partinin ya da daha doğrusu bütün işçi hareketinin eseri ise, bu durumda, parti seksiyonlarının ve federasyonların, devrimci inisiyatiflerini geliştirmeleri için, gerekli bütün kaynaklardan yararlanmaları için, eylemde serbestliğe sahip olmaları gerektiği açıktır. Lenin'in istediği aşırı merkeziyetçilik bir yöneticinin steril ruhuyla doludur. Bu, olumlu ve yaratıcı bir ruh değildir. **Lenin'in tasası, partiyi kontrol altında tutmak - hareketi geliştirecek yerde daraltmak, birleştirecek yerde dondurmak - suretiyle, parti faaliyetini daha verimli hale getirmek değildir»** (Rosa Luxemburg, **Selected Political Writings**, ed. Robert Looker, Jonathan Cape, Lonra, 1972, s. 103-4).

12. Ryazanov, «birlik üzerine» karar metnindeki, bir parti Kongre'sine çeşitli guruplar veya tek tek bireylerin öne sürdükleri politik platformlar temelinde delege seçilemeyeceği kuralının, Onuncu Kongre'de olduğu gibi, bundan sonra da kesin olarak benimsenmesini önerdi. Lenin, bu önergeye aşağıdaki argümanlarla karşı çıktı: «Ne yazık ki, Yoldaş Ryazanov'un önerisinin uygulanamaz olduğunu düşünüyorum. Partiyi ve Merkez Komite üyelerini, temel konularda anlaşmazlık durumunda partiye başvurma hakkından yoksun bırakamayız... Böyle durumlarda, platformlar temelinde seçim yapmak gerekebilir... Birlik ve, kuşkusuz, devrimin gelişmesi üzerine aldığımız kararda birleşiyorsak, platformlara göre seçimlerin tekrarlanması olmayacaktır. Bu Kongre'de öğrendiğimiz ders unutulmuş ol-

mayacak. Ama koşullar, temel konularda anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açarsa, bunların, bütün partinin yargısına sunulmasını yasaklayabilir miyiz, Hayır, bunu yapamayız! Bu, aşırı, uygulanması mümkün olmayan bir istektir ve bunun reddedilmesine çalışırım» (op. cit., c. 32, s. 261). Lenin sorunu dialektik tarzda görüyordu: farklı programlara sahip gurupların, bir diğer deyişle, hiziplerin, ortaya çıkıp çıkmamaları kurallarla belirlenecek bir şey değildir. Önemli ayrılıkların çıkıp çıkmaması hareketin gelişimine bağlıdır. Ayrılıkların ortaya çıkması halinde, sorunu çözmenin tek yolu parti içinde açık bir tartışma yapmaktır.

Lenin'in önemli ayrılıkların çıkması halinde tartışmanın nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin düşüncesi de oldukça öğreticidir: «Partinin **bütün** üyeleri (1) ayrılıkların esasını ve (2) parti mücadelesinin gelişmesini soğukkanlılık ve dikkatle **incelemelidirler.** Her ikisi de incelenmelidir, çünkü, ayrılıkların esası, **mücadelenin gidişatı** içinde, açığa çıkar, berraklaşır ve belirlenir (ve yine, çoğu kez dönüşür). Çeşitli aşamalardan geçen mücadele, her aşamada, daima, savaşçıların saflaşmasında ve sayısında bir **farklılık,** mücadele içinde **farklı** pozisyonlar vb. gösterir. Her ikisi de **incelenmelidir** ve tam, geçerliliği bütünüyle onaylanabilen basılı dokümanlar istenmelidir. Ancak çaresiz bir budala sözlü ifadelere inanır» (op. cit., c. 32, s. 43-4). Burada, hizip mücadeleleri alanında büyük bir uzmanın konuşmakta olduğundan kuşku duyulamaz. Ne var ki, Lenin'in ölümünden sonra, Komünistleri «çaresiz budalalar»a dönüştürmek için ısrarlı bir çaba gösterildi.

13. Troçki, **Sürekli Devrim,** op. cit., s. 113.
14. Engels'ten Kautsky'e, 23 Şubat 1891, Marks ve Engels, **Selected Correspondence,** 1956, s. 511.
15. Bu pasajların birincisi, Genel Konsey'in Uluslararası Sosyalist Demokrasi Birliği'ne mektubundan alınmıştır - 9 Mart 1869 - (**The General Council of the First International, 1868-1870,** Tutanaklar, Progress Publishers, Moskova, 1966, s. 310). İkincisi ise «Enternasyonal İçindeki Hayali Bölünmeler»den alınmıştır - 5 Mart 1872 - (Marks-Engels-Lenin, **On Anarchism and Anarcho-Syndicalism,** Progress Publishers, Moskova, 1972, s. 73).

16. Troçki, «Ulusal Komünizme Karşı!» (1931), **(The Struggle Against Fascism in Germany,** Pathfinder, New York, 1971, s, 110.
17. **Seventh World Congress of the Communist International...,** op. cit., s. 558. (abç.)
18. Dimitrov, «Sovyetler Birliği ve Kapitalist Ülkelerdeki İşçi Sınıfı» (Kasım 1937), **Selected Artichles and Speeches,** Lawrence and Wishard, Londra, 1951, s. 184. 1930'ların ikinci yarısında, Stalin, Bolşevik «Eski Muhafızlar»a ve milyonlarca Sovyet yurttaşına karşı bir terör kampanyası açtığı sırada, kendi ayrı ayrı partileri veya Komintern adına çalışan, Faşist veya gerici rejimlerde (Almanya, İtalya, Polonya, Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan vb.) illegal koşullarda mücadele eden Avrupalı Komünist partilerine mensup çok sayıda lider veya görevli Moskova'da sürgün olarak yaşıyordu. Stalin, Troçkizm, Buharinizm vb. ile ilişki veya ortaklık bahanesi ile onlara da baskı yaptı. Kurbanlar, sürekli biçimde, kendi ülkelerindeki polise hizmet etmekle veya çeşitli kapitalist ülkelerin gizli ajanı olmakla suçlandılar. SBKP'nin Onsekizinci Kongresi'nde Manuilsky, Polonya Komünist Partisi'ne polis ajanlarının sızmış olduğunu bile iddia etti. Daha önce, Macaristan ve Yugoslav partilerinin başlarına da aynı şeyin geldiğini öne sürmüştü (World News and Views, No. 19, 1939, s. 382). Stalin'in gizli polisi tarafından katledilen Yugoslav Komünistleri arasında, partinin ilk iki sekreteri, Filip Filipovic (Boskovic) ve Şima Markovic ile 1937'de sekreterlik görevinde bulunan Josip Cizinski (Gorkic) de vardı. Aynı yıl içinde, Yugoslavya Komünist Partisi'nin bütün liderleri, yeni bir liderlik oluşturma konusunda Komintern'in güvenini kazanan Josip Broz-Tito dışında, partiden atıldılar (bk. Blanko Lazitch, **Les Partis communistes de l'Europe,** Les Iles d'Or, Paris, 1956, s. 145). En fazla etkilenen parti Polonya'daki idi. K.S. Karol, **Visa for Poland** isimli kitabında (MacGibbon and Kee, Londra, 1959, s. 49-50) aşağıdaki bilgileri verir. Ocak 1938'de, «Sovyetler Birliği'ndeki bütün Polonyalı Komünistler tutuklandılar ve derhal kurşunlandılar. Yıllar önce politik hayattan çekilmiş olan, Lenin ve Rosa Luxemburg'un arkadaşı, işçi sınıfı hareketinin 71 yaşındaki kıdemlisi Adolf Warski ilk kurbandı. Polonyalılar arasında en sadık Stalinist olarak

bilinen Lenski, Sibirya'ya sürüldüğünde Stalin'e yoldaşlık eden Wera Kostrzewa, Henryk Walecki ve bütün diğerleri aynı kaderi paylaştılar. Liste tamamlanmadığı için Stalin İspanya'da ilk Uluslararası Tugay'da çarpışmakta olan diğer Polonya Komünist Partisi liderlerini ülkeye çağırdı. Paris Komünü'nün Polonyalı kahramanının adını taşıyan Jaroslaw Dombrowski Tugayı'nda savaşan, Komintern Yürütme Komitesi'nin eski bir üyesi, Prochniak, Brand, Bronkowski, Bronski ve diğerleri bu randevuyu hayatlarıyla ödediler. Daha az önemli liderlerin yüzlercesi Kuzey Kutbu'na yakın toplama kamplarına gönderildi... Nisan 1938'de Komintern, Polonya Komünist Partisi'nin resmen kapatılmasına karar verdi. Bu partiye '**ajan provokatörler,** Troçkistler ve işçi sınıfının diğer düşmanları sızmışlardı. «Militanlara dağılma emri verildi ve kesin bir uyarıyla, partiyi yeniden kurma girişimlerinin provokasyon olarak kabul edileceği duyuruldu. Komintern, Pilsudski rejiminin uzun ve amansız mücadele yılları boyunca gerçekleştiremediği şeyi, birkaç saat içinde başarmıştı; Polonya solu, örgütlü bir güç olarak, yoktu artık». Bu arada, Alman, İtalyan ve diğer yabancı Komünistler de kurşunlandılar. (Almanlarla ilgili olarak, bk. «Bu kitabın Politikanın Krizi» bölümü; not. 67.)

19. Foster, op. cit., s. 439.
20. Dördüncü Enternasyonal 1938'de kuruldu.

4

Politikanın Krizi

«Muhaliflerinizin budalalığına asla bel bağlamayın».

TALLEYRAND

«Taktik ve stratejik yöntemlerimiz (uluslararası çapta ele alırsak), Rus örneğinden öğrenen ve bir daha böyle bir sürprize izin vermeyecek olan burjuvazinin mükemmel stratejisinin hâlâ gerisindedir».

LENİN

Komintern'in daha başından itibaren ortaya çıkan, örgütün temelini oluşturan dünya devrimi teorisi ile tarihsel gelişimin gerçeklikleri, aşırı merkeziyetçi yapı ile ulusal çeşitlilik, Sovyet politikasına gittikçe artan bağımlılık ile gerek ulusal gerekse uluslararası alanda devrimci hareketin gerekleri arasındaki, önceki bölümlerde ele aldığımız çelişkiler (somut durumlara bağlı olarak çok çeşitli biçimlerde birleşerek), Komintern'in ve ona bağlı her bir seksiyonun politik faaliyeti üzerinde ancak olumsuz bir etki yaratabilirdi. Komintern'in krizi genel ifadesini politik düzeyde buldu.

Komintern'in faaliyetinin bu yönünü incelerken, dikkati, belirli deneyler üzerinde odaklaştıracağım. Bence bu deneyler, örgütün kaderini kesin olarak etkiledi ve Komünist hareketin daha sonraki gidişatına yansıdı. Bu biçimdeki ilerleme ile kaybedilenler muhtemelen kazanılacakdı.

Komintern politikasını, kuruluşundan 1930'ların başlangıcına kadar Alman deneyi bakımından ele ala-

cağım. Daha sonra, Halk Cephesi politikasını, Fransa ve İspanya'da yaşanan başlıca iki deneyi çözümleyerek, inceleyeceğim. Üçüncü olarak, Çin politikasına ağırlık vererek Komintern'in sömürge politikası üzerinde kısaca duracağım. Son olarak, Sovyet-Alman Paktı'nı ve anti-Hitler koalisyonun başlangıç aşamasını ele alacağım.

ALMAN DENEYİ

Komintern'in Uğradığı En Büyük Felâket

«Komintern'in kapitalist ülkelerdeki seksiyonları içinde başta gelen yeri Alman Komünist Partisi almıştır ve hâlâ da öyledir. Komünist partilerinin en iyi örgütlenmişi, işçi sınıfı içinde sahip olduğu derin köklerle sayısal bakımdan en genişi ve geniş kitlelerin lideridir»[1]. Komintern liderlerinin 1930'daki görüşleri buydu. Bu sırada Alman Komünist Partisi (KPD) 124.000 üyeye ve 4.500.000 oya sahipti. Bu tarihten Hitler'in iktidarı ele geçirmesine kadar geçen süre içinde parti, gücünü sürekli arttırdı. 1932'de 200.000 üyeye ve 6.000.000 oya sahipti. Bu son sayı, Sosyal Demokrat Parti (SPD)'nin oylarına eklendiğinde, Nazi Partisi'nin oylarını 1.500.000 kadar aşıyordu. Nazi Partisi'nin etkinliği, 1932 yılının son aylarında bariz biçimde azalmaya başladı[2]. Yine de, Ocak 1933'te Hindenburg iktidarı Nazilere verdi. Mart ayı içinde Hitler bir kararname ile KPD'yi kapattı, parti mallarını müsadere etti, binalarını işgal etti, 100 kadar milletvekilini Reichtag'tan attı ve parti üyelerini kitle halinde tutuklamaya başladı. Hemen sonra aynı şeyi Sosyal Demokrat Parti'ye yaptı. İşçi sınıfı hiç bir direniş göstermedi. Böylece, Komintern'in model partisi, etkin bir politik güç olarak, sahneden uzaklaştı. Bu Komintern tarihinin en büyük felaketi idi. Öyle bir felaket ki, ağır ve uzun süreli sonuçları bakımından, Avrupa'daki devrimci hareketin daha sonraki gidişatını etkiledi.

KPD'nin çöküşü, sadece, Hitlerci emperyalizmin

İkinci Dünya Savaşını başlatmasını mümkün kılmakla kalmadı, aynı zamanda, kapitalizmin büyük dünya krizinin Avrupa'da sosyalist bir devrimle sonuçlanmamasına büyük katkıda bulundu. 1943'te Nazizm'in yenilgisi ufukta göründüğünde ve Faşist İtalya dahil bütün Avrupa ülkelerinde halk güçleri ve devrimci güçler başkaldırmaya başladıklarında, Komünizm, politik bir faktör olarak, pratikte, Almanya'da mevcut değildi. Güçlerini yeniden örgütleyebilmesi on yılı aldı ve III. Reich'ın gerileme ve çöküş döneminde sürdürülen faaliyetlerin ancak son iki yılında yer alabildi. Buna rağmen, başını doğrultamadı. 1968'de, yani bastırılışından otuz beş yıl sonra, Alman Komünist Partisi, kapitalist Almanya'daki proletarya içinde yeniden anlamlı bir etkinlik sağlamayı henüz başarabilmiş değildi. Bu durum, 1933'te uğranılan yenilginin ne kadar önemli olduğunu göstermeye yeter.

Hitler'in iktidara gelmesinden bir buçuk ay sonra Troçki şöyle yazıyordu: «Alman Sosyal Demokrasisinin caniyane rolü yorum gerektirmez. Komintern, on dört yıl önce, özellikle, proletaryayı Sosyal Demokrasi'nin moral bozucu etkisinden kurtarmak için kuruldu. Bu şimdiye kadar başarılamadıysa, Alman proletaryası kendini, bu en büyük tarihsel sınav anında, güçsüz, silâhsız ve felce uğramış bir durumda bulduysa, bunun önde gelen ve doğrudan suçlusu Lenin sonrası Komintern liderliğidir. Derhal çıkarmamız gereken ilk sonuç budur»[3]. Çok keskin ve aşırı basitleştirilmiş bir yargı - Troçki'de sık görülen bir hata - ama büyük bir gerçeklik payı taşıyor.

İki buçuk yıl sonra Dimitrov KEYK'in yüklendiği ağır sorumluluğu açıktan kabul etmeksizin, Troçki'nin haklı olduğunu, üstü kapalı biçimde, kabul etti. KEYK'in sorumluluğunu kabul etmek sorumluluğun doğrudan Stalin'in üzerinde olduğunu kabul etmek anlamına gelecekti. Komintern'in Yedinci Kongresi'ne raporun da Dimitrov KPD'nin yaptığı hataları açıktan eleştirdi - bu hatalar - da KEYK'in sorumluluğu konusun-

da sessiz kaldı. Genelde, «saflarımızda Faşist tehlikenin izin verilemeyecek ölçüde küçümsenmesi vardı,» dedikten sonra devam eder:

«Almanya'daki yoldaşlarımız, uzun süre, yaralanmış ulusal duyguları ve kitlelerin Versailles Anlaşması'na karşı duydukları öfkeyi tam olarak hesaba katmakta başarısızlığa uğradılar; köylülüğün ve küçük burjuvazinin kararsızlığını pek önemsemediler; toplumsal ve ulusal kurtuluş programlarını oluşturmakta geciktiler ve bu programı ortaya koyduklarında, bunu, kitlelerin somut taleplerine ve düzeyine uygulayamadılar.»

«Partinin âcil politik görevlerinin formüle edilmesinde ve yerine getirilmesinde dar ve sekter bir tavır gösterildi. «Faşistler yüz binlerce kişilik fırtına birliklerini işçi sınıfına karşı örgütlüyor ve silâhlandırıyorlardı» ve bu sırada KPD, ateşi Weimar Cumhuriyeti üzerinde yoğunlaştırmaya devam ediyordu[4]. Fakat bu bitmek tükenmek bilmez hatalar listesi, Marksist bakış açısından esası oluşturan soruya yanıt getirmiyordu: KPD neden böylesine önemli hatalar yapmıştı? Almanya'da Faşizm'in zaferi, diyordu Dimitrov, kaçınılmaz değildi; işçi sınıfı bunu önleyebilirdi. Ama bunun için, «birleşik bir anti-Faşist proletarya cephesi oluşturmalı ve Sosyal Demokrat liderleri, Komünistlere karşı sürdürdükleri kampanyaya son vermeye ve Komünist Partisi'nin Faşizm'e karşı birleşik eylem için sürekli tekrarladığı önerileri kabul etmeye zorlamalı» idi[5]. Gerçekte, - bu konuda Dimitrov sessiz kalıyordu -, KPD, Sosyal Demokrat Parti ve sendikaların ulusal liderliğine, Hitler'in iktidarı ele geçirmesinden bir önceki aya kadar, ortak eylem önermek için başvurmadı. Bunu yaptığı zaman da, böyle bir anlaşmaya varılması güçleşmişti. Ayrıca, bu, KPD için Sosyal Demokrat liderlerin «maskesini düşürme» meselesi idi. Bu ise, aslında, Sosyal Demokrat liderlerin manevra yapmalarını sağlayan bir tavırdı[6]. Komünist bir Fransız tarihçisinin gözlemlediği gibi, 1932 yazına kadar,

«önerilen eylem birliği, zaman zaman, işçilerin Sosyal Demokrat Parti'den ayrılmaları ve KPD'ye katılmaları anlamına geliyor gibiydi»[7]. Daha kötüsü, KPD liderleri Sosyal Demokrat Parti'yi yıllardır «sosyal faşist» olarak betimliyorlardı[8]. Komünistler «sosyal Faşist» lidelere karşı yürüttükleri kampanyaya son vermedikçe, Sosyal Demokrat işçiler, nasıl, «kendi liderlerini Komünistlere karşı kampanyaya son vermek için» zorlayabilirlerdi? Liderlerini, felaketin hemen öncesine kadar ortaya atılmayan ve bizzat Sosyal Demokrat işçilerin o güne kadar kabul etmedikleri önerileri benimsemeye nasıl zorlayabilirlerdi? Kendi öncü partisi, Dimitrov'un açığa vurduğu gibi, olgunluk göstermezken, Alman işçi sınıfı nasıl olgunluk gösterebilirdi? 1922'de Lenin, «Hiç bir koşul altında,» diyordu, «Komünistler olarak işlediğimiz hataların günahını proleter kitlelerin üzerine yıkamayız...»[9]

Bu bölümün Halk Cephesi'ne ayrılan kısmında daha sonra göreceğimiz gibi, Komintern'in Yedinci Kongresi, bu yeni taktiği, önceki deneyin eleştirel bir incelemesini yapmaksızn formüle etti. Bunun atlanmasının nedeni, diğer sebeplerin yanı sıra, böyle bir incelemenin Troçki ile aynı sonuçlara varabileceği idi. Alman Komünist Partisi'nin uğradığı felaketin «doğrudan ve ilk sorumlusu« Komintern liderliği ve özellikle Stalin idi.

Aslında, KPD, KEYK'in emirlerine sıkı biçimde itaat etmeden tek bir adım bile atmamıştı. KPD sadece Komintern'in Sovyet partisinden sonra en büyük partisi olmakla kalmıyordu; aynı zamanda, KEYK'ten veya, daha kesin olarak, Enternasyonal'in Sovyet liderlerinden gelen «yardım»a en yakın ve doğrudan bağımlı seksiyonu oluşturuyordu. Alman seksiyonunun Komintern içindeki bu «özel» konumu, Almanya'nın hem Komintern'in genel stratejisi hem de Sovyet dış politikası içindeki çok özel konumundan kaynaklanıyordu.

Nazi zaferine kadar Almanya, Komintern strate-

jisi içinde, emperyalist sistem içinde bir sonraki devrimci kopuşun en muhtemel olduğu yer olarak kaydediliyordu. Bu beklentinin gerçekleştirilmesi Ekim devriminin kaderi için hayatî idi. Fakat Rapollo'dan sonra Almanya, aynı zamanda, Sovyet Cumhuriyeti'nin «enuygun» ilişkileri sürdürdüğü kapitalist ülke durumundaydı. SSCB'nin dış ticaretinin yarısı Almanya ile yapılıyordu. Alman endüstrisi ve Alman teknisyenleri (sayıları 5 000 kadardı) genç işçi cumhuriyetinin sanayileşmesine ve hattâ doğrudan silah üretimine katkıda bulunuyordu. Bundan başka (ve Alman kapitalistlerinin sağladıkları kârlara ek olarak), Sovyet hükümeti Alman askerî mühendislerine, kendi topraklarını, Versailles Anlaşması'nın Almanlara yasakladığı silahların geliştirilmesi için tahsis ediyordu. Reichswehr ile Kızıl Ordu arasında *de facto* (fiilî) işbirliği kuruldu[1]. Birbirini tamamlayan sadece iki ülkenin ekonomisi değildi; Sovyet Rusya ile yenilgiye uğrayan Almanya'nın askerî ve diplomatik çıkarları da bu dönemde mükemmel bir uyum içindeydi.

Bu durumda yeni Enternasyonal'in Bolşevik liderleri ve yeni devlet, birbiriyle zor bağdaşan iki görevle karşı karşıya kaldılar: bir yanda, dünya devrimi stratejisinin ilk önceliği olarak, Alman devletine karşı bir devrim örgütlemek zorundaydılar; diğer yanda, Sovyet Cumhuriyeti'nin dış politikasının ilk önceliği olarak, Alman devleti ile ittifakı muhafaza etmek (Rapollo Anlaşması ayrıntılarını özellikle açıklamasa da, bu, aslında *de facto* bir ittifak idi) zorundaydılar. Bu görevlerin her biri, Sovyet partisi liderlerinin, Alman partisini çok yakından denetlemelerine yol açacak kadar önemli idi. Bunları bağdaştırmaktaki güçlük bu denetimin çok sıkı olmasını gerektiriyordu.

Zamansız Ayaklanmalar ve Geleceği Haber Veren İhraçlar

1919-20 yıllarında Sovyet liderlerinin önündeki sorun henüz çok karmaşık değildi. Politik arzuları bütünüyle tek bir amaca yönelik idi: Almanya'da devrimin zaferi. Rusya'da devrimin kaderinin buna bağlı olduğunu düşünüyorlardı. Lenin'in Alman devrimi hakkında iyimser görüşlere sahip olmasına yol açan nedenler - teori, bilgi edinme (Batı gerçekliği hakkında yetersiz bilgilenme) ve psikoloji alanına ait nedenler - daha önce açıklandı. Bu görüşler, Lenin'in, Spartakist gurubun (şimdi Komünist Partisi haline gelmişti) Ocak-Mayıs 1919'da gerçekleştirdiği zamansız ayaklanma girişiminden gerekli sonuçları çıkarmamış olması ile de açıklanabilir. O sırada, bu trajik deneyin ağırlığı yeni yeni hissedilmekteydi ve Almanya'daki partinin ve politik durumun daha sonraki gelişimini önemli ölçüde etkileyecekti. Parti bu deneyden başı kesilmiş ve kan kaybetmiş olarak çıktı. Öncü gurubun en değerli üyeleri kaybedilmişti: Rosa Luxemburg çapında bir teorisyen; hareketin en popüler lideri Karl Liebknecht; Leo Jogisches ve Eugen Levinè gibi yetenekli kadrolar; ve orta saflardan yüzlerce kadro. Fakat yaşanan deneyin ortaya çıkardığı gerçek bundan daha az ağır değildi; Alman proletaryasının büyük çoğunluğu, politik ve ideolojik olarak, Sosyal Demokrasi'nin sıkı denetimi altına girdi. Ortada duran bu gerçekliği değiştirmeden Almanya'da proletarya devrimi gerçekleştirilebilir miydi?

Burada pek bilinmeyen bir gerçeği vurgulamak gerekiyor. Lieebknecht ve Luxemburg, Ocak ayında Berlin'de gerçekleştirilen ayaklanmayı, Levinè ise, Nisan'da Bavyera Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasını zamansız buluyorlardı. Devrimci öncünün kitlenin desteğine güvenemeyeceğini ve Sosyal Demokrat liderlerden yardım gören burjuvazinin, Komünistleri ve devrimci işçileri, uygun olmayan koşullarda silaha sa-

rılmaları için kışkırtmaya çalıştığını fark etmişlerdi[11]. Fakat proletarya ve kendi partilerinin içindeki en radikal unsurların baskısı altındaydılar. Bunların, «Rus örneği»ni izleme konusunda gösterdikleri coşku dolu kararlılık ve Sosyal Demokrat liderlerin politikasına karşı duydukları öfke, devrimci mücadeledeki deneyimsizlikleri ile birleşti. Rahat, reformist pratik içinde geçen on yıllar, bu ikili süreci üretmiş idi: bir yanda, liderleri sayesinde kalıcı ekonomik ve politik reformlar gerçekleştirmiş bir partiye kitlelerin duydukları sadakat ve iktidara geçmesi halinde bu partinin demokrasi ve legalite koşulları altında «toplumsallaştırma»yı gerçekleştireceği umudu; öte yanda, reformlarla - bir cumhuriyet, bir yasama meclisi, sekiz saatlik iş günü, işletmelerde işçi konseylerinin kabulü - yetinmeyen, iktidarın, «Rusya'daki gibi,» bir an önce ele geçirilmesini isteyen bir azınlığın aşırılığı.

1919'un ikinci yarısında Paul Levi'nin başkanlığında kurulan Parti'nin yeni liderliği bu gerçeklikten hareketle bir politika oluşturmaya çalıştı, ama aynı zamanda «aşırı sol»a karşı sekter bir tavır aldı. Bu kesim, seçimlere veya reformist sendikalara her türlü katılıma şiddetle karşı idi. Bu eğilimin başlıca liderleri Şubat 1920'de partiden atıldılar ve üyelerin yaklaşık yarısını da beraberlerinde götürerek Komünist İşçiler Partisi'ni (KAPD) kurdular. «Bağımsızlar»dan kopan Klara Zetkin'in de katıldığı Paul Levi liderliği[12], Lenin'in *«Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı»*nda ortaya koyduğu taktik dersleri özümlemeye çalıştı. Fakat Komintern'in Sovyet liderlerinin savunmaya devam ettikleri dünya devriminin olgunlaşmışlığı fikri - bu her şeyden önce Alman devriminin olgunlaşmışlığı anlamına geliyordu - KPD liderliğinin Parti içindeki «solculuk»u gidermesi görevini kolaylaştırmıyordu. Komintern'in İkinci Kongresi, 2. Bölüm'de gördüğümüz gibi, «karar anı»nın yaklaştığını ve işçi sınıfının «silaha sarılarak savaşa girmek» zorunda kalacağını düşünüyordu. Mart 1921'de Almanya'daki Ko-

mintern temsilcileri, KPD liderlerini - daha sonra göreceğimiz nedenlerden ötürü artık Levi-Zetkin gurubunu kapsamıyordu - hükümetin son provokasyonuna silahlı ayaklanma ile karşılık vermeye zorladılar[13]. Tam ve sonuçları ağır bir yenilgiye uğrandı. Partinin 1920'nin sonunda («Bağımsızlar» ile birleşmeden sonra) 360 000 olan üye sayısı 1921'in sonunda yarıya inmişti. İşçi sınıfı çoğunluğunun Sosyal Demokrat Parti'yi disiplinli bir tarzda izlediği bir kez daha kanıtlanmıştı. Parti'nin önemli bir kesiminin, bu sırada, ulusal liderlik ve Komintern'in maceracı çizgisini izlememesi ise yeni bir olgu idi (KEYK ilk anda «Mart eylemi»ni destekledi, fakat sonra, Lenin'in etkisiyle eylemi eleştirdi).

Komintern dokümanlarında o zamadan beri «Mart eylemi» olarak geçen bu olaydan bir süre sonra, Levi, Zetkin ve parti liderlerinin üst kesiminde yer alan diğerleri «21 Koşul» konusunda Komintern'e karşı çıktılar. KPD Merkez Komitesi'nde aztınlıkta kalan bu gurup istifa etti. Önde gelen kişilerini Brandler ve Thalheimer'in oluşturduğu yeni liderlik, çoğu «Solcu» kanata mensup olmamasına rağmen, Komintern temsilcilerine karşı tavırlarında daha uysaldılar ve partiyi Mart 1921'de ayaklanmaya sürüklediler. Levi-Zetkin gurubu bu eyleme karşı olduğunu açıkladı ve Levi, sadece Alman parti liderliğinin taktiklerini değil, aynı zamanda, Komintern'in yöntemlerini de eleştiren bir broşür yayımladı. Bunun üzerine, «dönek», «hain», vb. gibi suçlamalarla, derhal partiden atıldı.

1920 yazında Kızıl Ordu'nun Varşova'ya doğru ilerlemesi karşısında Polonya proletaryasının pasif bir tutum alması, 1920-21 kışında Mussolini'nin Faşistlerinin başlattıkları geniş saldırı karşısında İtalyan işçi hareketinin gerilemesi, Alman proletaryasının Mart ayaklanmasına karşı aldığı tavır, Avrupa'da devrimci hareketin genel bir gerileme içinde olduğunu ortaya koydu. Bu gerçek Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde kabul edildi. Kongre, dünya devriminin yakın olduğu

yolundaki tesbitini değiştirdi. Lenin'in dediği gibi, «saldırı»dan «kuşatma»ya geçmek gerekiyordu. Bu bağlamda Üçüncü Kongre «Mart eylemi»nin bir hata olduğu sonucuna vardı. Yapılan çözümleme esas olarak Levi'nin eleştirisi ile bağdaşıyordu. Bununla birlikte, Kongre, disiplin nedenleri ile (parti liderliğinin otoritesini hiçe sayarak broşür yayımlama) ve eleştirinin düşmanın gözü önünde değil parti içinde yapılması gerektiği temelinde, Levi'nin partiden ihraç edilmesi kararını onayladı. Aynı zamanda, Kongre, Alman partisi içindeki muhalefetten (yani, Levi'yi destekleyenlerden - Klara Zetkin ve diğerlerini kastederek) «her türlü hizip örgütlenmesi»ni dağıtmalarını talep etti. «Her türlü hizipçilik»in «hareketin bütün için en büyük tehlike»yi oluşturduğu belirtiliyordu[14].

Bolşevik partisinin parlak tarihi boyunca, Lenin, Troçki, Zinovyev ve şimdi Komintern'in başında bulunan diğer Rus Marksistleri, pek çok kez, Levi ve 1921 Alman «muhalefeti» gibi davranmışlardı[15]. Lenin pek çok kez devrimcilerin hatalarını düşmanlarından gizlememeleri gerektiğini söylemişti. Ne var ki, şimdi farklı kurallar uyguluyorlardı bunlar artık Rus partisi içinde de geçerli idi. Rus Parti'nin 10. Kongresi meşhur hiziplerin yasaklanması kararını onaylamıştı ve parti tam bir «geri çekilme» (NEP'e geçiş) durumunda idi. Lenin daha sonra 10. Kongre'nin açılışı sırasındaki koşulları kastederek, «Bir geri çekiliş sırasında» diyecekti, «disiplin... yüz kere daha gereklidir... Paniğe kapılan veya itaatsizlik eden her kimse, devrimi yenilgiye mahkûm eder»[16]. Rus devriminin kendini içinde bulduğu dramatik konjonktür bakımından haklı görülebilecek şey, çok farklı durumlarda bulunan Komintern'in diğer seksiyonları gibi, Alman partisine de uygulandı. Bu seksiyonlar, iktidarda değildiler, çoğu yeni kurulmuştu ve kendilerine bir yol arıyorlardı. Tam bir tartışma özgürlüğü, iç mücadele vb. bunlar için her şeyden çok gerekliydi. 1921'deki Bolşevik modelin zorla dayatılması, 1903-21 yılları arasındaki Bolşevik modelin inkârı anlamına geliyordu.

Komintern tarihinde ilk kez yaşanan «Levi olayı» o günkü koşulların ışığında ve tarihsel perspektifimize bakıldığında uyarıcı bir anlam taşır. Bu yöntem, Lenin yaşadığı sürece bir sisteme dönüştürülmedi. Ne var ki, Stalin yönetimi altında bu gelişmenin mantıksal sonuçları ortaya çıkacaktı.

Değişen Bir Bakış Açısı: Alman Devrimi NEP Rusyası İçin Bir Tehlike Oluşturur

1923'te Almanya'da ortaya çıkan durum, özellikle Komünistlerin sol-kanat Sosyal Demokratlar ile birlikte «işçi hükümetleri»ne katılmaları taktiğinin sınanması bakımından uygundu. Bu taktik, yakın zamanda, Komintern'in Dördüncü Kongresi (Aralık 1922) tarafından formüle edilmişti. Fransız birliklerinin Ruhr'u işgali, Cuno hükümetinin buna karşılık olarak ilan ettiği «pasif» ulusal direniş politikası ve bu politika nedeniyle Mark'ın felaket derecede değer kaybına uğraması, devrimci bir krize dönüşme eğilimi gösteren bir ekonomik ve politik krizle sonuçlandı[17].

1923 yılının ilk aylarında, Sovyet liderleri, Almanya'daki durumu dramatize etmiyorlar, tam tersine davranıyorlardı. Bir İngiliz gazeteci Troçki'ye şu soruyu sordu: eğer 1919'da Fransa Ruhr'a girmiş olsaydı, Moskova bunu devrimci bir kriz olarak görecekti; bu soruna şimdi neden farklı biçimde bakılıyor? Troçki'nin yanıtı Rapollo'dan bu yana ve NEP koşulları altında Bolşevik liderlerin benimsedikleri yeni bakış açısını mükemmel biçimde yansıtır. Avrupa'da yeni bir savaş, diyordu, sosyalizmin hedeflerine ters düşecektir. «Tükenmiş ve kan kaybetmiş» ve «harabeler»e dönüşmüş bir Avrupa, «Avrupa kültürünün uzun bir süre için zayıflaması, bu nedenle de, devrimci bir gelişme umudunun yakınlaşması değil uzaklaşması» anlamına gelir[18]. KEYK'in Haziran 1923'teki genişletilmiş plenumunda, olası bir devrimci sonuç için koşulları hazırlamak amacı ile -fakat, yine de, devrimin

«yakın» olduğu görüşüne yer verilmeksizin - Sosyal Demokratlarla ortak bir eylem çizgisi izleyen KPD'-nin politikası incelenip, temel bir değişiklik yapılmaksızın onaylandı. Ne var ki, Komintern Başkanı Zinovyev - Ekim 1917'de Rusya'daki durumun silahlı ayaklanma için olgunlaşmadığını düşünmüştü - Ağustos 1923'te Berlin'de genel grev patlak verdiği zaman Almanya'da iktidara ulaşılabilecek bir durumun ortaya çıktığına (Moskova'ya gelen basın raporlarına dayanarak) karar verdi. Troçki de bu ateşli havaya kapıldı. Lenin bu sırada eylemin dışındaydı ve Stalin henüz Komintern'in kontrolunu ele geçirmemişti. Yine de, Zinovyev ve Buharin'e konuya ilişkin görüşlerini açıkladığı bir mektup gönderdi:

«Bu aşamada Komünistler, Sosyal Demokratlar olmaksızın iktidarı ele geçirmeye çalışmalılar mı? Bunun için gerekli olgunluğa ulaşmışlar mıdır? Bence sorun budur. Rusya'da iktidarı ele geçirdiğimiz zaman şu araçlara sahiptik: (a) barış vaadi; (b) köylülere toprak sloganı; (c) işçi sınıfının büyük çoğunluğunun desteği; ve (d) köylülüğün sempatisi. Şu sırada Alman Komünistleri bu tür araçların hiç birine sahip değiller. Komşu olarak bir Sovyet ülkesine sahipler kuşkusuz. Bizim böyle bir olanağımız yoktu. Fakat onlara ne verebiliriz? Almanya'daki hükümet, söz gelimi, şu anda düşse ve Komünistler onu yakalasalar, altında kalırlar. En iyi durumda böyle olur. En kötü durumda ise paramparça olurlar ve geriye doğru sürüklenirler... Bence Almanlar geri durmalı ve ileri atılmamalıdırlar»[19]. Burada Stalin, Troçki'nin İngiliz gazeteciye yanıt verirken belirttiği görüşle uyuşuyordu. Fakat Troçki'ye nazaran daha kararlı bir tutum aldı. Stalin, Berlin'deki genel grevin kendini etkilemesine izin vermemişti.

Alman krizi, kuşkusuz, Sovyet Cumhuriyeti'ni dramatik bir seçimle karşı karşıya bıraktı. Krizin bir iç savaşla sonuçlanması halinde İtilaf güçleri, Alman burjuvazisini ve generalleri desteklemek için kesin-

likle müdahale edecekti. Bu durumda Sovyet devleti Almanya'daki kardeş proletaryaya yardım etmekten geri duramazdı. Bu tekrar savaş anlamına gelecekti. Üstelik bu savaş, harabe halinde bir ekonomi ve Sovyet iktidarına karşı düşman olmasa da güvensiz bir köylü kitlesi ile gerçekleştirilecekti. Birkaç ay önce Lenin Sovyetlerin Onuncu Kongresi'nde şöyle demişti: «Önümüzde son derece kararsız bir denge bulunmaktadır; fakat en azından böyle bir dengenin varlığı, kesin, apaçık ve sugötürmezdir. Bunun ne kadar süreceğini bilmiyorum ve başkalarının da bileceğini sanmıyorum. Bu yüzden, bence, son derece tedbirli olmalıyız... Hatırlamalıyız ki, her zaman, işgalden kıl payı uzaklıkta bulunuyoruz. «Dünya savaşı ve iç savaşın Rus işçi ve köylüleri üzerinde yarattığı, etkileri hâlâ devam eden büyük felaketler üzerinde durduktan sonra şöyle der: «Bu kadar yüksek bir bedel ödediğimiz barışı korumak için en büyük tavizleri vermeye ve en büyük fedakârlıkları yapmaya hazırız»[20].

Bir diğer açıdan bakıldığında, Almanya'da devrimin zaferi, Lenin ve bütün Bolşeviklerin 1917'den beri en büyük rüyaları idi. Bu, Rusya'daki devrimin gerçek anlamda kutsanması, onun nihaî olarak pekişmesi, Avrupa ve bütün dünya çapında devrimin zaferine giden yolun açılması anlamına gelecekti... Bu umudun uzaklaştığını görmelerinden iki yıl sonra, ansızın, umudun yeniden doğduğunu görüyorlardı. Ne yapılmalıydı? Alman Komünistleri geri mi durmalıydı, yoksa ileri mi atılmalıydı? Lenin'in bu durumda nasıl bir tavır alması gerektiği konusunda spekülâsyon yapmak yersiz olur. Son yazıları okunduğunda görülecektir ki, Stalin'in tavrı, Lenin'in tavsiye ettiği «tedbirli olma»ya, Zinovyev ve Troçki'nin ateşli tavrından daha yakındı. Bununla birlikte, Lenin'in gerekçeleri öz bakımından Stalin'inkilerden farklı idi. Stalin'in mektubu, Rusya dışındaki hareketler hakkında daha sonra sahip olacağı görüşlerin esin kaynağını oluşturan bazı unsurları açığa vurur.

(a) *Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerini sağlayan öncüllerin, diğer ülkelerde iktidarn ele geçirilmesinin mümkün olup olmadığını gösteren kriterler haline getirilerek, mekanik bir tarzda iletilmesi.* Alman Komünistlerinin elde hazır bir barış bayrağına sahip olmadıkları açıktı; fakat Ruhr'un işgali, onlara, Versailles Barışı'nın baskısına karşı ulusal bağımsızlık mücadelesi bayrağını ve bunu, teslimiyet çizgisi izleyen hâkim sınıflara karşı kullanma olanağını vermişti. Alman köylülerinin devrimci olmadıkları doğru idi; fakat o sırada köylüler derin bir kriz içinde bulunuyorlardı ve ayrıca, köylü faktörü, bir tarım ülkesi olan Rusya'ya kıyasla sanayileşmiş Almanya için aynı derecede önem taşımaktan uzaktı. İşçi sınıfı çoğunluğunun hâlâ Sosyal Demokratların etkisinde olduğu da doğruydu; fakat özellikle o aylarda Sosyal Demokrat işçiler arasında Komünist Partisi'ne doğru bir eğilim ortaya çıkmaya başlıyordu. Stalin durumun iktidarın hemen ele geçirilmesi için uygun olmadığını düşünmekte haklı olabilirdi. (Radek ve Alman liderlerinin çoğu da aynı görüşte idi)[21]. Fakat krizin derinleşmesi ihtimali bir yana bırakılamazdı ve bu, KDP'nin ustaca bir politika izlemesi halinde, devrimci bir sonuç almak için uygun koşulları yaratabilirdi. (Daha önce gördüğümüz gibi, Lenin bile, 1918 Alman devrimini çözümlerken «Rus modeli»ni izleme eğiliminden etkilenmişti: bu etkilenme gelişmenin biçimleri ve aşamaları ile ilgili olsa da, sanayileşmiş Almanya'da köylülüğün rolünü, bu gücün bir tarım ülkesi olan Rusya'da oynadığı rol ile eşitlememişti. Her durumda, bu benzetme Komintern'i bekleyen başlıca tehlikelerin birini açığa vuruyordu. Bu tehlike, liderliği Bolşeviklerin hegemonyası altında olan Komintern'in, Batı'daki ve Doğu'daki devrimci mücadelenin sorunlarını Rus bakış açısından görme alışkanlığını geliştirmesinden ibaretti.)

(b) *Rus olmayan komünistlerin devrimci kapasitesine güven eksikliği.* Burjuva iktidarının devrilebile-

ceğini ve Alman Komünistlerinin eline düşebileceğini bir ihtimal olarak mümkün gören Stalin, onların, Bolşeviklerin yaptıklarını gerçekleştirebilecek kapasiteye sahip olduklarını kabul etmez. Bolşevikler, ele geçirdikleri devlet gücünü olağanüstü bir durumda ortaya çıkan birbirine ters düşen faktörlere boyun eğdirmek için kullanmışlardı. Stalin'e göre, Alman Komünistlerinin aynı şeyi yapmaya çalışmaları halinde, «ezilmeleri» kaçınılmazdı.

(c) *Sorunun bütünüyle Sovyet devletinin durumuna bağımlı hale getirilmesi.* «Onlara ne verebiliriz?» Yani, 'Almanya'daki devrim Avrupa'daki devrimci mücadeleye ve Avrupa'daki devrimci mücadele Almanya'daki devrime ne verebilir' değil. Bir Alman devrimi, bütün Avrupa durumunu ve Rusya'daki durumu ne ölçüde devrimcileştirebilirdi? 1919-20'nin devrimci dalgası yatışmış olsa bile, bir çok ülkede durum son derece kararsızdı. Bulgaristan fiilen bir iç savaş durumundaydı ve Eylül'de Komünist Partisi silahlı ayaklanmaya atıldı; Ekim'de, Krakov'da bir ayaklanma ile birlikte Polonya'da genel grev başladı; İtalyan işçi hareketi henüz Faşizm tarafından ezilmiş değildi; pek çok ülkede, Fransız emperyalizminin müdahalesine karşı Alman işçileri ile dayanışma gösteriliyordu. Alman işçi hareketinin tarihsel önemi ve Almanya'nın ekonomik ve politik öneminden ötürü, bu ülkede bir sosyalist devrim, Avrupa ve Amerika proletaryası içinde Rus devriminden daha büyük bir yankı uyandırmalı idi. Durum bütünüyle değişebilirdi. Fakat Stalin eski bir köylü atasözüne bağlı kalmayı tercih etti: eldeki bir kuş daldaki iki kuştan iyidir.

Troçki, Stalin'in derinleşen bir Alman krizinin Sovyet devleti için rizikolu olacağı görüşünü paylaşıyordu. Ama yine de daha geniş bir bakış açısına sahipti. Onun, Zinovyev ve diğer Komintern liderleri ile birlikte hatası, kuşkusuz, sadece potansiyel olarak var olan bazı koşullar olgunlaşmış gibi görmek ve görüşlerini Alman Komünist liderlere dayatmaktan ibaret-

ti. Eylül ortasında KEYK bu liderleri Moskova'da topladı ve derhal silahlı mücadele hazırlıkları yapılması için bir anlaşmaya varıldı. Aynı zamanda, partinin, Saksonya ve Thuringia'daki sol-kanat Sosyal Demokrat hükümetlere katılması kararlaştırıldı. Bunun, silahlı ayaklanmanın bütün Almanya'ya yayılmasını kolaylaştıracağı düşünülüyordu. Saksonya'daki Komünist örgütün liderleri hükümete katılmaya karşı çıktılar. KPD'nin önde giden liderlerinden Brandler ise, kuşkular içinde olmasına rağmen KEYK'in isteğine boyun eğdi[22]. Büyük tarihsel olaylar karşısında her zaman heyecana kapılan Troçki, ayaklanma tarihinin, 7 ve 9 Kasım'a, yani, 1917 Rus Ekim devriminin ve 1918 Alman devriminin yıl dönümlerine rastlatılmasını önerdi. Sonunda kendi ayaklanma tarihlerinin belirlenmesi Almanların arzularına bırakıldı[23].

Nihayet ayaklanma Ekim'in ilk haftası için kararlaştırıldı. Fakat merkezi hükümet Saksonya'ya 60 000 asker göndererek inisiyatifi ele aldı. Brandler, Saksonya'daki fabrika işçi konseyleri konferansında partinin planını açıkladı (genel grev ilan etmek ve silahlı direnişi örgütlemek), fakat işçi delegelerinin sol-kanat Sosyal Demokrat olan çoğunluğu Komünist hedefleri reddetti. Bu durum karşısında KPD liderleri silahlı ayaklanma emrini geçici olarak iptal ettiler. Ne var ki, iptal emrinin geç ulaştığı Hamburg'ta ayaklanma başladı. Yüzlerce Komünist, kentteki proleter kitlelerden herhangi bir aktif destek görmeksizin, üç gün boyunca orduya ve polise karşı yiğitçe savaştı. Reichswehr, partinin Saksonya ve Thuringia'da oluşturduğu işçi milislerini silahsızlandırdı ve Komünistler iki eyalet hükümetinden atıldılar.

Komintern Ekim olaylarını KPD'nin yenilgisi olarak tanımladı. Bu oldukça tartışmalı bir görüştü, çünkü Mayıs 1924 seçimlerinin gösterdiği gibi (yaklaşık 4 milyon seçmen Komünistlere oy vermişti) partinin kitleler arasındaki etkinliği artmıştı. Ayrıca, daha da önemlisi, kurulduğundan beri ilk kez parti Sosyal De-

mokratların sol kanadı ile birleşik cephe ilişkileri kurmayı başarmıştı. İktidarı ele geçirmenin bütün koşullarının var olduğu tahmini bir yana bırakılarak, ortaya çıkan bu sonuç «yenilgi» olarak tanımlanamazdı. Tarihsel inceleme, yapılan tahmini doğrulamaktan çok uzaktır[24]. Hamburg ayaklanması, Alman proletaryasında belirli bir radikalleşme olmakla birlikte, bu proletaryanın ayaklanma için silaha sarılmaya hazır olmadığını ortaya koydu. Aslında, Brandler ve Thalheimer'in, resmî Komintern tarihçiliğinde «ihanet» olarak geçen kararları, belki de Alman partisini Mart 1921'deki gibi ezici bir yenilginin tekrarından kurtardı.

«Ekim yenilgisi» daha sonraki aylar boyunca, KPD ve Komintern içinde daha şiddetli bir tartışmanın konusunu oluşturdu. KEYK, bir gelenek haline gelmeye başlayan bir yöntem ile uygunluk içinde, Alman devriminin erken doğum yapmasından önceki dönemde izlenen politikayı suçlayarak, bütün sorumluluğu ulusal liderlerin üzerine yktı. Aslında, KPD'nin liderleri, Levi'nin atılmasından sonra, Komintern'den gelen emirleri harfiyen yerine getirmişlerdi[25]. Bu liderliğin ilk ve son bağımsız hareketi, partinin bir kez daha 1919 ve 1921'deki gibi tecrit olmaya doğru gittiğini anladığı zaman ayaklanma emrini iptal etmek olmuştu. Haziran Temmuz 1924'te toplanan Komintern'in Beşinci Kongresi'nde Klara Zetkin, kimsenin hata bulamayacağı şu sözleri söyledi: «Radek'in daha yakın zamana kadar sol-kanadın en ateşli şampiyonu olduğu gerçeğine bakmaksızın, burada, Brandlerizm'den, Radekizm'den söz ediliyor. Bir önceki Merkez Komite'sinin politikası Ekim yenilgisine kadar Yürütme (Komintern'in) tarafından doğru bulunuyordu. Bu nedenle, Alman partisi gerçekten bir suç işlemiş ise, Yürütme de eşit derecede suçludur, çünkü oportünist politikaya karşı kararlı tutum almamıştır.» Ve, bu koşullar altında savaşmayı reddetmek suretiyle Brandler'in «partiye büyük hizmette bulunduğu»nu ekliyordu[26].

Stalin ve «Leninist Politika» Dururken Alman Devrimi İçin Bir Teoriye Ne Gerek Var?

Ekim 1923 olaylarının bir «yenilgi» olduğu görüşü KPD içindeki eğilimlerden birinin tasfiyesi için bahane olarak iş gördü. Bu eğilim KEYK'in gözünde iki ağır hatayı temsil ediyordu: ilk planda, 1921-23 döneminde KPD'nin Komintern'in birleşik cephe politikasını sadakatle uyguladığı bir gerçek iken, bu politikanın mantığı Almanya'daki gerçek durumun gittikçe daha fazla gözönünde bulundurulmasına yol açtı. Bu ise Komintern'in uyguladığı yöntem ile çatışıyordu. İkinci olarak, Brandler-Thalheimer liderliği, Rus partisi içindeki parti içi demokrasiyi savunan guruplardan çok fazla sempati topluyordu[27]

Alman partisinin «sol»unda Moskova'dan gelen emirlere kayıtsız şartsız boyun eğilmesine karşı güçlü bir muhalefet eğilimi de vardı, fakat «sol»un liderleri KEYK'le uzlaşmayı baltalamak için «Brandlerizm'in mahkûm edilmesinden yararlandılar. Brandler-Thalheimer gurubuna karşı mücadelede tam yetkili Yürütme Komitesi ile işbirliği karşlığında «sol»un liderleri, KEYK'in yardımından KPD liderliği içinde çoğunluk sağlamak için yararlandılar. Bu, «sol»un taktik sorunlarda, yani, birleşik cephe politikasında Komintern'le anlaşmazlık içinde olması gerçeğine rağmen oldu. Bu anlaşmazlık nedeni ile «sol» kanat Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde Lenin'in ağır eleştirilerine hedef olmuştu. 1924'te başlayan Komünist partilerini «Bolşevikleştirme» seferberliği, diğerlerinde olduğu gibi Alman partisi içinde de, ifadesini, bürokratik merkeziyetçiliğin güçlendirilmesi ve ulusal gerçekliklerin reddedilmesinde buldu. Bu süreç, ilk aşamada, o sırada KEYK ile ilişkilerde daha fazla özerkliğin ve partilerin içinde daha fazla demokrasinin başlıca savunucuları olan «sağcılar»a karşı mücadele adı altında başlatıldı. Brandler, Thalheimer ve Radek'in Mart 1925'-

te imzaladıkları bir deklerasyonda şu görüşler öne sürülüyordu :

> (Gerçek Bolşevikleştirme), her ülkenin gelişmesindeki özgüllüklerin en dikkatli biçimde benimsenmesini gerektirir. Bolşevikleştirme ancak örgütler içinde serbest tartışma yoluyla, parti liderliğinin en fazla deneyime sahip yoldaşlar arasından seçilmesini mümkün kılan bir parti demokrasisi rejimi sayesinde gerçekleştirilebilir... Batı Avrupa Komünist Hareketi'nin gelişmesi, Sosyal Demokrasi'nin içinde yer alan ve daha sonra ondan koparak Komünist Partisi'ni kuran ve Sosyal Demokrasiye karşı verilen fikir savaşı içinde ön plâna çıkan öncü unsurların - ve 1919 ile daha sonra verilen mücadeleler sırasında Komünizm'e katılan genç unsurların - birleştirilmesini gerektirir.

Bu mantıktan hareketle, «Alman Komünist Partisi'nin kurucularından olan elliden fazla proleteri parti içindeki görevlerine iade etmenin zorunlu» olduğunu açıkladılar[28] KEYK'in bu deklerasyonun yayımlandığı aynı toplantısında Klara Zetkin şöyle diyordu: «Alman partisi içinde bütün eski Spartaküse (üyelere) «sağ-kanat» diyen ve Merkez Komitesi'ni bu eğilime karşı yeterince kararlı biçimde savaşmadığı için suçlayan güçlü bir eğilimin varlığını kesin olarak protesto etmek durumundayım.» Ve devamla şöyle diyordu: «proletarya, tartışma ve eleştiri özgürlüğünün olmadığı herhangi bir eylem birliğini kabul etmez. Aynısı bizim Örgüt İçtüzük'ünde de bulunmaktadır. İnanıyorum ki, partinin çıkarları parti içindeki eleştirel unsurların konuşmalarına izin verilmesini gerektirir... İhraç ve disiplin önlemlerinin daha önce olduğu gibi mekanik bir biçimde gelecekte de uygulanıp uygulanmayacağı öncelik taşıyan bir sorundur»[29].

Geçmişinde büyük hizmetler olan yaşlı militanın ortaya attığı soruya, gelecek, «evet» yanıtını verecekti. İhraçlar ve disiplin önlemleri devam etmekle kalmadı, daha da şiddetle uygulandı. Ve bunlar, bir sonraki dönemde daha çok «sol»a karşı uygulandı. Solun

o sırada kazandığı zafer, gerçekte, sadece bir pirus zaferi idi. Troçki ile Stalin arasındaki düellonun başlangıcına denk geldi ve Alman «sol»unun öncü gurubunun çoğunluğu Troçki'nin çizgisini destekledi. Stalin'in desteği ile Thalmann'ın («sol»a mensuptu) çevresinde «merkezci» denilen bu gurup oluşturuldu ve bu gurup 1925'in sonunda Alman partisinin liderliğini kontrol altına almayı başardı[30]. Alman «solu»na karşı başlatılan saldırı Rus partisi içinde Troçki-Zinovyev muhalefetine karşı verilen büyük savaşla tam bir zamandaşlık içinde gerçekleştirildi. 1926 ve 1928 yılları arasında, eylemde deneyli ve entellektüel bakımdan değerli yüzlerce işçi sınıfı militanı önemli görev yerlerinden alındı veya partiden ihraç edildi. 1928-9'da, Stalin'in Rus partisi içindeki «sağ»a (Buharin ve taraftarları) karşı saldırıya geçtiği sırada Alman partisi içinde de «Brandlerizm»den arta kalanların politik tasfiyesi gerçekleştirildi. Özellikle Brandler ve Thalheimer bu arada ihraç edildiler. Bu sırada - bir diğer deyişle, Almanya'nın politik evriminde Hitler'in zaferine yol açan belirleyici aşamanın başlangıç döneminde - KPD başlangıçtaki öncü guruplarının neredeyse tamamından yoksundu. Bu gurup, bir yanda, Spartakizm'den, diğer yanda, Bağımsız Sosyal Demokratik Parti'den gelmişti. 1928'den sonra Thalmann, Stalin'in izlediği politikanın kayıtsız şartsız uygulayıcısı olarak partinin mutlak hâkimi haline geldi. Aynı yıl içinde, KPD Merkez Komitesi Thalmann'ın parti Genel Sekreterliği'nden alınmasını kararlaştırmış, fakat Stalin KEYK Prezidyumu'nu bu kararı veto etmeye mecbur bırakmıştı[31].

Alman Komünist Partisi'nin kesilip biçilmesinin taşıdığı anlamı tam olarak değerlendirebilmek için, taktik ve stratejik sorunlarda ayrılmalarına rağmen parti içindeki «sol»un ve «sağ»ın, kuruluştan itibaren parti politikasını bizzat belirleme ve dış kontroldan bağımsız olma gibi konularda tam bir fikir birliği içinde olduklarını hesaba katmak gerekir. Onlar, Sovyet

partisinin hâkim olduğu uluslararası merkezin emirlerinin basit biçimde uygulayıcıları olma eğilimi göstediler. Rosa Luxemburg'un partinin kuruluş kongresinde proğram üzerine sunduğu rapor Alman devriminin izleyeceği çizgi hakkında stratejik bir anlayışı ortaya koyuyordu ve bu Bolşevik anlayıştan çok farklı idi. Bu farklılık 1919 ve 1920 dokümanlarında görülmektedir[32]. Partinin iç işleyişi, gerek kapitalizm içinde mücadele aşamasında, gerekse iktidar ele geçirildikten sonra parti ile kitleler arasındaki ilişkiler gibi konularda farklılıklar vardı. Rosa Luxemburg parti içinde ve yeni toplumsal düzende gerçek demokrasi taraftarı idi. Partinin başlangıçtaki öncü gurubu, taktik sorunlardaki anlaşmazlıklara rağmen, Lüxemburgizm'in teorik mirasının tamamına sahip çıkıyordu. Bu miras, Sovyet rejiminin geçirdiği evrim ve Alman partisinin ortaya koyduğu deneyim Rosa'nın bazı eleştiri ve sezgilerini doğruladıkça daha da değer kazandı. Levi'nin partiden atıldıktan hemen sonra Rosa'nın bütün yazılarını yeniden yayımlaması rastlantı değildi.

Rosa Luxemburg'un teorik ve politik çalışmasının, Marks, Engels ve Lenin'in ortaya koydukları çalışmalar gibi, sosyal pratiğe ters düşen bazı yönler taşıyor olması gerçeğine rağmen Alman gerçekliği, Alman işçi hareketinin gerçekliği ile yakın bağlantıları olan bu çalışmanın, ayrı bir Alman devrimi teorisinin oluşturulmasına değerli bir katkı oluşturduğu açıktır. Alman proletaryası içindeki reformizmin köklerinin ve Alman kapitalizminin özgül karakteristiklerinin sadece daha iyi anlaşılabilebilmesi için, Kautsky, Hilferding, Bernstein gibi «merkez» ve «sağ» Sosyal Demokrat teorisyenlerin görüşleri de hesaba katılmalıdır. Fakat bu teorik mirasın tamamı, Alman partisinin ilk yıllarının ardından, Sovyet sosyalizm ve parti modelinin, KEYK'in taktik ve stratejik tezlerinin kayıtsız şartsız uygulanması ile birlikte, gittikçe daha fazla ve olduğu gibi iletilmesi üzerine, bir yana atıldı.

Marksizmin içinde doğup geliştiği ülkenin Komünist Partisi, Engels'in «Avrupa'nın en yüksek teorik bilgiye sahip insanlarından oluşmuştur; onlar teorinin anlamını kavramışlardır»[33] diye yazdığı parti, 1928'de, Stalin'in Alman Komünistlerini kontrol altına almayı başardığı bir sırada, acınacak, garip bir teorik kısırlık görünümü taşıyordu. Partinin entellektüel nüvesi yok edilmiş, pratik olarak yıkıma uğratılmıştı. 1926'da Stalin bu nüveden geri kalanların da temizlenmesi için işareti verdi. KEYK'in Altıncı Genişletilmiş Plenumu'nda, Alman Komisyonu'nda konuşma yaparken şöyle diyordu :

> «Bazı aydınların Alman Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin zayıfladığını, liderliğin güçsüzleştiğini, sürdürülen faaliyetin Merkez Komitesi içinde aydınların bulunmayışından olumsuz yönde etkilendiğini, Merkez Komitesi'nin pratikte var olmadığını iddia eden seslerini işitiyoruz. Bunlar, tamamen gerçek dışıdır, yoldaşlar. Böyle konuşanların entellektüel, soytarılar, sahte komünistler olduklarını düşünüyorum. Deniyor ki, şimdiki Merkez Komitesi'nin teorik bilgisi güçlü değil. Ne demek bu? Politika doğru ise, teorik bilgi yeterli durumda demektir. Bilgi sahip olunabilen bir şeydir; bugün ona sahip değilseniz yarın olabilirsiniz. Fakat Alman Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin şu anda izlediği gibi doğru bir politika bazı kibirli aydınlar tarafından kolaylıkla anlaşılamaz. Şimdiki Merkez Komitesi'nin gücü, doğru bir Leninist politika izlemesi gerçeğinde yatmaktadır ve bu 'bilgi'leriyle övünen zayıf entellektüellerin kabul etmek istemedikleri bir şeydir... Yoldaş Thalmann, gerçekten işçi sınıfının davasına hizmet etmek istiyorlarsa bu entellektüellerin hizmetinden yararlanın, ama ille de komuta etmek isterlerse cehenneme kadar yolları var»[34].

Ve gerçekten de, KPD içinde kalan bu entellektüellerin «cehenneme kadar yolları» oldu; ama bunun sebebi «ille de komuta etmek» istemeleri veya «işçi sınıfının davasına hizmet» konusunda isteksiz olmaları değil, düşünmek gibi muzır bir alışkanlıktan vazgeçememeleri idi. Yanılmaz liderlerin, faaliyetlerini «teo-

rik bilgi» temelinde sürdürme zorunluluğundan kurtulmalarından sonra da Alman Komünist Partisi Merkez Komitesi «doğru Leninist politika»yı izlemeye devam etti ve doğruca 1933 felaketine vardı. Bu politikanın başlangıç noktası, bir önceki dönemde izlenen taktiklerin Komintern'in Beşinci Kongresi'nde revizyondan geçirilmesi idi.

KEYK, Brandler'in politikasını mahkûm ettiği zaman, aslında, Lenin'in tasarladığı, Aralık 1921 ve Şubat 1922'de Yürütme Komitesi'nin Genişletilmiş Plenumları'nda ve Aralık 1922'de Dördüncü Kongre'de Komintern'in formüle ettiği birleşik işçi cephesi politikasına meydan okuyordu. KEYK bu politikaya, Beşinci Kongre'de (Haziran-Temmuz 1924) resmileştirilen sekter bir anlam verdi. Bu revizyonun özellikle KPD açısından nasıl bir anlam taşıdığını anlamak için, bu politikanın anlamını kısa da olsa incelemek üzere, ara vermemiz gerekiyor. Bunun bir diğer nedeni de, 1921-3 tarzı birleşik proletarya cephesi politikasının Komintern'in 1934-5'te yaptığı çizgi değişikliğine bir örnek oluşturmasıdır.

Kapitalizm Koşullarında Birleşik Cephe ve Sosyalizm Koşullarında Tek Parti

Birleşik cephe taktiği şu koşullar temelinde bir savunma politikası olarak anlaşıldı: kapitalist ülkelerin çoğunda devrimci hareketin yatışması; kitlelerin hayat düzeylerine, ekonomik ve politik kazanımlarına karşı kapitalist karşı-saldırı; çoğunluğu reformist parti ve sendikalara katılmaya devam eden işçi sınıfı içinde bölünme. Bu koşullarda, acil bir görev olarak iktidar için mücadele ertelendi; işçi sınıfı, patronların ve devletin saldırısına karşı derhal bir birleşik cephe oluşturmak durumunda idi. Çeşitli reformist örgütler bu görüşü paylaştılar. Bazı sosyalist partileri, İkinci ve Üçüncü Enternasyonaller arasında seçim yapmayı reddeden diğer bazı guruplarla birlikte bir araya ge-

tiren ve İkibuçuğuncu Enternasyonal denilen örgüt, işçi sınıfı birliğinin yeniden sağlanmasını acil bir görev olarak benimsedi[35].

KEYK'in Aralık 1921'de toplanan plenumunda onaylanan ilk birleşik işçi cephesi tezlerinde Komintern, her eğilimden politik ve sendikal örgütler arasında uluslararası planda anlaşmalar önerdi. Tezlerde şöyle deniyordu: «Komünist Enternasyonal birleşik işçi cephesi sloganını atar ve Enternasyonal'in çeşitli seksiyonları ile İki ve İkibuçuğuncu Enternasyonallerin parti ve sendikaları arasında anlaşma olanağı yaratırken, kuşkusuz, aynı anlayışı uluslararası alanda reddedemez»[36]. 1922 yılının başında, İkibuçuğuncu Enternasyonal, ortak eylem olanağını tartışmak için üst düzey liderler arasında bir toplantı yapılması önerisiyle diğer Enternasyonallere başvurdu. Öneri kabul edildi ve toplantı 2-5 Nisan 1922'de Berlin'de gerçekleştirildi.

Üç Enternasyonal'in konferansı, daha sonra anlaşıldığı üzere, 1922'nin önemli olaylarından biriydi. 1914'ten bu yana ilk (ve son) kez eski Sosyal Demokrat hareketin bölünmesinden çıkan üç büyük seksiyonun en üst düzeydeki temsilcileri, en azından asgari bir ortak eylem gerçekleştirme olanaklarını araştırmak için yüz yüze geldiler. Bu karşılaşmada, Komintern'in benimsediği birleşik işçi cephesi taktiğindeki başlıca belirsizlikler ve çelişkiler açığa çıktı. Bunlar, 1934'ü izleyen dönemde bütünüyle kanıtlanacaklardı[37].

Komintern için birleşik cephe politikası sadece kapitalist saldırıya daha etkin biçimde direnmenin bir aracı değildi. Bu politikanın Komünist partilerinin kitleler ile bağlarını güçlendireceği, kitleleri devrimci bir politika yönünde etkileyeceği, onları reformistlerin denetiminden çıkararak gelecek savaşlarda saldırı için hazırlayacağı düşünüldü. Dördüncü Kongre'nin kabul ettiği tezlerde, devrimci veya yarı-devrimci bir durumda, birleşik işçi cephesinin «işçi hükümetleri»nin ku-

rulmasına yol açabileceği öngörülüyordu. Bu hükümetlere Komünistler, sol-kanat Sosyalistler ve diğer ileri guruplar katılacaklardı. Veya, işçi sınıfının temsilcileri ile birlikte, radikal orta tabakaların, özellikle de köylülüğün katılacağı «işçi köylü hükümetleri» nin kurulabileceği düşünülüyordu. Bu tezlere göre, bu tip hükümetler henüz bir proletarya diktatörlüğü oluşturmayacaklar, fakat bu diktatörlüğe giden yolu açabileceklerdi. Böylece, burjuva diktatörlüğü ile proletarya diktatörlüğü arasında belirli bir geçiş aşaması oluşturacaklardı. Aynı zamanda, «proletaryanın tam diktatörlüğü, ancak, Komünistlerden ibaret... gerçek bir işçi hükümeti tarafından temsil edilir,» görüşüne yer veriliyordu[38]. Bir diğer deyişle, işçi sınıfı hareketi içinde, radikal olmak kaydıyla yer alan her türlü eğilim, Komünistlere ancak «proletaryanın tam diktatörlüğü»ne giden yol boyunca eşlik edebilirdi ve sonunda sadece Komünist Partisi'nin liderliğine yer verilmeliydi. Bu, aslında, Rusya'da uygulanan model idi. Günün müttefiklerine getirilen öneri öyle bir şeydi ki, yaratılmasına katkıda bulunacakları koşullar yarın yaratıcılarını politik bir güç olarak tasfiye edecekti.

Komünist partilerinin ve Komintern'in, ortak eylem üzerinde anlaşmaya varılması için reformist partilere ve sendikalara getirecekleri öneriler, yukardaki bakış açısından, *kabul etseler de etmeseler de* «yararlı» olacaktı. Reddetmeleri halinde reformistler bir kez daha teşhir edilmiş olacaklardı. Kabul etmeleri halinde, öneriler, hareketin şu ya da bu aşamasında yine aynı sonuca götürecekti; çünkü, bu liderler işçi sınıfının gerçek çıkarlarını kararlı biçimde savunmak niyetinde değildiler ve bu durumda Komünistler er veya geç onların duraksamalarını veya ihanetlerini mahkûm edeceklerdi. Bu öngörülerin temelinde iki tahmin yer alıyordu. Bunlardan yukarda söz edildi, fakat bir kez de Komintern'in kendi sözcükleriyle tekrarlamakta yarar var: (a) «Çöküş halindeki kapitalizm sadece işçilere daha iyi hayat koşulları sağlayamamakla kal-

maz,» o halde, «kısmî talepler için mücadele eden işçiler, *otomatik olarak*, tüm burjuvaziye ve onun devlet aygıtlarına karşı mücadeleye girmek zorunda kalacaklar,» fakat (b) «Sosyal Demokratlar, bütün ülkelerin reformistleri, kendi programlarında yer alan *en ılımlı talepler için bile* herhangi bir mücadeleye girmek istemediklerini her gün, gösteriyorlar»[39]. Bununla birlikte, eğer Komünistlerin ortak eylem önerilerini kabul ederler ise, bunu, sıkıntı içinde, kitlelerden gelen baskının zoruyla yaparlar. Kapitalizmin saldırısı kitleler arasında «sözlerle sınırlandırılamayacak bir birlik (anlayış) yönünde kendiliğinden bir gayret» yarattı; çünkü, «emperyalist katliamın sona ermesinin ardından işçiler arasında (bir yanda iyi bir eğitimden geçmiş işçiler, diğer yanda politik olarak en geri ve en deneyimsiz işçiler) canlanan 'demokratik' ve reformist hayaller çiçek açmadan soluyor»[40].

Bu tahminlerin hatalı olduğu kısa süre sonra anlaşıldı. Birleşik cephe taktiğinin formüle edilmesinin üzerinden çok geçmeden, Komintern'in «göreli istikrar» aşamasında olduğunu iddia ettiği kapitalist dünyada ekonomik bir gelişme aşaması başladı. Reformist partiler ve sendikalar bir kez daha işçi sınıfına sistemle bağdaşabilen ekonomik olanaklar sağlama yönünde hizmet ettiler. Çok özel bazı durumlar dışında, «asgarî» taleplerin kitleleri reformistlerden ayırmak için ideal bir araç olmadığı ortaya çıktı. Kapitalizmin durumu hakkındaki kavrayışı, Komintern'in, reformizmin sadece reformist liderlerin izledikleri politika içinde değil, aynı zamanda, öne sürülen taleplerin yapısında da köklere sahip olduğunu görebilmesine engel oldu. Bu talepler sermaye tarafından «hazım» edilebildiler ve hattâ teknik gelişme için bir «uyarıcı» olarak iş görebildiler.

Komünistlerin reformist liderlere yönelttikleri ağır suçlamalar, ortaya çıkan sorunların makul biçimde açıklanmasına veya «demokratik ve reformist hayaller»e kapılan işçileri ikna etmeye önemli bir katkıda

bulunmadı. Ne var ki, bütün bunlar, reformist liderlere polemikte bazı mükemmel argümanlar kazandırdı. «Birleşik cephenin kurulması için birlik çağrısı yapılmıştır,» diyordu Vandervelde, Üç Enternasyonal'in konferansında,

> «fakat bunun bizi kuşattıktan sonra boğmak, zehirlemek niyetiyle yapıldığı sır değildir. Madem ki, Jouhaux, Merrheim ve Henderson, Vandervelde veya Longuet gibi adamların, burjuvazinin çıkarlarına hizmet ettiği söyleniyor; öyleyse, bütün bu adamların, proletaryanın çıkarlarını savunmaya davet edilmeleri, en hafif deyimle, tuhaftır.... Bizler sosyal hainleriz, sosyal yurtseverleriz, bizler sarıyız, bizler burjuvazinin destekçileriyiz; hattâ Zinovyev bizim suç işlediğimizi bile söylüyor; bütün bunlara rağmen, bizimle konferansta bir araya gelmenin yararlı olacağını düşünüyorsunuz».

Bu anlayışın mantığı, reformist örgütlerdeki kitleler için, Radek'in Vandervelde'ye verdiği yanıtta sentezlenen Komintern mantığından, kuşkusuz, çok daha makul idi. «Bu konferansa geldiniz, çünkü mecburdunuz,» diyordu Radek, «sizler dünya gericiliğinin araçlarısınız ve şimdi, isteseniz de istemeseniz de, proletaryanın çıkarları uğruna verilen mücadelenin araçları olmak durumundasınız.»

Proletarya ise şöyle bir yanıt verdi: 1921 ile 1928 arasında, kapitalist ülkelerdeki Komünistlerin sayısı, yaklaşık 900.000'den 450.000'e, yarı yarıya azaldı; Sosyal Demokratların sayısı ise katlandı (yaklaşık üç milyondan altı milyonun üzerine).

Üç Enternasyonal'in konferansında birleşik cephe politikasının başlıca iç çelişkilerinden biri, özellikle keskin biçimde açığa çıktı - bu politikanın kapitalist ülkelerdeki özü ile SSCB içinde aynı dönemde gelişmekte olan politik süreç arasındaki çelişki. Sosyalist liderler bu durumun ortaya koyduğu «paradoks»u beceriyle kullandılar: Bolşeviklerin önderlik ettiği Komintern, kitlelerin hayat düzeyi, demokrasiyi ve Rus devrimini savunmak için kapitalist dünyadaki bütün

sosyalist eğilimlerin birleşik cephesi için çağrıda bulunurken, Sovyet dünyasında yine aynı Bolşevikler, bu eğilimleri baskı altına alıyor, onları politik ve sendikal alanlarda bütün haklardan yoksun bırakıyorlardı[41]. Aynı şekilde, bütün halkların kendi kaderlerini tayin hakkının daima Bolşevik programın başlıca maddelerinden birini oluşturmasına rağmen, eski Rus imparatorluğunun çevresinde yer alan halkların bu hakkı pratikte kullanamayacak durumda bulunmaları gerçeği de Sosyalist liderler tarafından kullanıldı. Özellikle Gürcistan olayını enerjik biçimde kurcaladılar. Buradaki Menşevik hükümetin kitle desteğine sahip olmasına rağmen Kızıl Ordu, yakın zamanda, Gürcistanı işgal etmişti[42].

Konferanstaki Komintern temsilcileri, meşhur en iyi savunma saldırıdır ilkesini uygulayarak karşılık verdiler. Bir kez daha, Sosyal Demokrasi'nin dünya savaşı sırasında ve sonrasındaki ihanetlerini ve teslimiyetlerini, uzun bir liste halinde, ortaya koydular. Fakat iki yanlış bir doğru etmez. Sosyal Demokratların şu veya bu ölçüde yardım ettikleri emperyalistlerin demokrasiyi ve kendi kaderini tayin hakını ayaklar altına almaları bu politik güçlerin yapısına uygun düşüyordu ve çalışan halk kitlelerine son derecede mantıklı görünüyordu. Oysa, sosyalist devrimin proleter demokrasisine saldırması ve kendi kaderini tayin hakkına saygı göstermemesi, Bolşevik partisinin kendi tanımladığı yapısı ile çelişki içindeydi. Konferans sırasında Bolşevik temsilciler bu konuda tamamen savunmada kaldılar. Tenor rolündeki Radek açıklama yapmaktan kaçındı ve Buharin sessiz kaldı[43].. Konferans «birleşik cephe»nin iki tarafı keskin bir bıçak olduğunu ortaya koydu: Bazı koşullarda - proletarya ile burjuvazi arasındaki mücadele keskinleştiği zaman - kitlelerin reformist liderlere karşı harekete geçirilmesine yardımcı olabilirdi; diğer durumlarda ise, reformist liderlerin, Rus demokrasisinin işçi demokrasisini

önleyen bazı yanlarını eleştirerek Komünist etki altındaki kitlelere ulaşmalarına yardımcı olabilirdi.

Konferanstan kendince ders çıkaran Lenin şunları yazıyordu: «Burjuvazi bir kez daha kendi diplomatlarının kişiliğinde Komünist Enternasyonal'in temsilcilerine baskın çıktı.» Aynı makalede, «Bana kalırsa,» diye yazıyordu, «bizim temsilcilerimiz şu iki koşulu kabul etmekle hata yaptılar: birincisi, Sovyet hükümetinin kırk yedi Sosyalist Devrimci'nin davasında verilen ölüm cezasını uygulamaması; ikincisi, Sovyet hükümetinin üç Enternasyonal'in temsilcilerine duruşmayı izleme iznini vermesi.» Komintern delegasyonu gerçekten de bu iki tavizi vermişti. Lenin'in değinmediği bir taviz daha verilmişti: üç Enternasyonal'in Gürcistan sorununu incelemek üzere bir komisyon oluşturması. Lenin'in bu konudaki sessizliği anlamlıdır. Çünkü tam da bu sıralarda Lenin, Stalin'in Gürcistan'da uyguladığı «Büyük Rus şovenisti» yöntemleri ile ilgilenmeye başlamıştı. Aralık 1922'de yazdığı bir notta, partiyi, «ezilen uluslara karşı emperyalist tavırlar ve böylece olanca ilkesel samimiyetimizin, emperyalizme karşı mücadelede savunduğumuz bütün ilkelerin zayıflatılması» hakkında kesin bir biçimde uyardı[44]. Lenin Komintern delegasyonunun yukarda belirtilen tavizleri vermek suretiyle hata yaptığını düşünüyordu - «karşılığında hiçbirşey almadık» -. Ne var ki, yine bu tavizler sayesinde, konferans, kapitalist dünyada proletaryanın birleşik eylemi konusunda ilk olumlu sonucu kaydetti. İlkin üç Enternasyonal'in katıldığı bir daimî komite oluşturuldu. Komitenin görevi, sendika örgütlerinin de davet edileceği bir uluslararası işçi konferansı için hazırlık yapmak idi. Sonra, 20 Nisan veya 1 Mayıs'ta aşağıdaki sloganların atılacağı işçi gösterilerinin yapılması konusunda anlaşmaya varıldı: sekiz saatlik iş günü, işsizliğe karşı mücadele, kapitalist saldırı karşısında işçilerin birleşik eylemi, Rus devrimi ve Rusya'daki açlık tehlikesi için yardım, bütün ülkelerin Sovyet Rusya ile politik ve ekonomik ilişki-

ler kurması için mücadele, her ülkede ve Enternasyonal içinde birleşik işçi cephesinin oluşturulması. Kuşkusuz, bu olumlu sonuçların ışığı altında Lenin şöyle diyordu: «Yoldaş Radek, Buharin ve diğerlerinin yaptıkları hata çok ağır bir hata değildir... Bütün koşulları reddetmek veya burjuvazinin temsilcilerinin işçileri etkilediği yerde (Sosyal Demokrat hareketi kastediyor) iyice kısıtlanmış ve sınırlandırılmış önerileri bütünüyle kabul etmek kıyaslanamayacak kadar büyük bir hata olurdu»[45].

Lenin'in ifade ettiği bu görüş göz önünde bulundurulduğunda KEYK'in hemen sonra konferansta oluşturulan komiteden neden çekildiğini ve daha yeni başlayan süreci neden kesintiye uğrattığını anlamak kolay değildir. Bunun sebebi, Rusya'nın iç sorunlarının da tartışılacağı uluslararası düzeyde açık görüşmelerden kaçınmak mıydı? Komintern'in resmi açıklaması, diğer Enternasyonallerin liderlerinin Berlin'de varılan anlaşmayı uygulama konusunda samimi olmadıkları şeklinde idi. Bu görüşü konferans toplanmadan önce de öne sürebilirlerdi. O halde toplantıya ne gerek vardı? Ve ayrıca, her şeye rağmen, bazı olumlu sonuçlara varıldığına göre, bunları kabul edenlerin «samimiyet»ini denemek gerekmez miydi? Her ne idiyse, 1922'nin sonunda toplanan Komintern'in Dördüncü Kongresi uluslararası çapta birleşik cephe oluşturulması üzerinde artık durmadı.

Bu üstü kapalı düzeltme dışında, birleşik işçi cephesi politikası Almanya'da «Ekim yenilgisi»ne kadar hiç bir değişikliğe uğramadı. Dördüncü Kongre Faşist tehlike üzerinde önemle durdu ve şu görüşe yer verdi: «Komünist partilerinin en önemli görevlerinden biri uluslararası Faşizme karşı direniş örgütlemek, bütün işçi sınıfını Faşist katillere karşı mücadeleye sokmak ve bu alanda azimle birleşik cephe taktiklerini kullanmaktır...» Faşizm tehdidinin sadece proletaryaya değil «burjuva demokrasisinin temellerine»de yöneldiği belirtiliyordu[46].

Sosyal Demokrasi = Sosyal Faşizm = Baş Düşman

Bu taktik anlayış, gördüğümüz gibi, 1923 olayları sırasında Brandler'in uyguladığı birleşik işçi cephesi politikasının başarısızlığa uğradığının düşünülmesi üzerine Komintern'in Beşinci Kongresi'nde revize edildi. Bu deneyimi Alman kapitalizminin ve Alman işçi hareketinin ortaya koyduğu sorunları çözmek için kullanacağı yerde, Komintern, Leninist çizgide oluşturulan birleşik cephe politikasının üzerine «sağ-kanat oportünizmi» yaftasını yapıştırarak ve bütün Komünist hareket, özellikle de Alman partisi için öldürücü sonuçlar doğuran sekter bir geri çekiliş ile sorunu «halletti». Kuşkusuz, bu geri çekilişi belirleyen tek başına Almanya ile ilgili meseleler değildi: birleşik cephe politikasının yukarda belirtilen çelişkileri, Komintern'in yapısı ile birlikte Komintern ile Sovyet politikası arasındaki bağlar temel bir revizyondan geçirilmeksizin bu çelişkilerin üstesinden gelmenin olanaksızlığı, söz konusu geri çekiliş yönünde kesin bir etki yaptı.

Beşinci Kongre, Dördüncü Kongre'nin güçlü biçimde vurguladığı Faşizm ile burjuva demokrasisi arasındaki çelişkiyi bulanıklaştırmakla işe başladı. Kongre tezlerinde şunları okuyoruz: «Burjuva toplumunun çöküşü devam ederken, bütün burjuva partileri, özellikle de Sosyal Demokrasi az ya da çok Faşist bir karakter kazanıyor... Faşizm ve Sosyal Demokrasi aynı kapitalist diktatörlük aracının iki yüzüdür. Bu nedenle, Faşizme karşı savaşta Sosyal Demokrasi asla savaşan proletaryanın güvenilir bir müttefiki olamaz»[47]. Ve Zinovyev şöyle diyordu: «Faşistler burjuvazinin sağ kolu, Sosyal Demokratlar ise sol koludur. Buradaki en önemli faktör Sosyal Demokratik partinin Faşizmin bir kanadı haline dönüşmüş olmasıdır.» Bu görüşünü kanıtlamak için Fransa'daki Sosyalist Parti'nin burjuva partileri ile ortak seçim listeleri çıkarmayı kabul etmesini gösteriyordu[48]. Zinovyev, Faşizm'i, Sosyal De-

mokrasi'yi, Fransız Radikallerini, Alman Katolik Merkezi'ni vb. bir araya getirdi.

Dördüncü Kongre Faşist tehlike için alarm çanları çalmıştı, Beşincisi ise bunu pratikte ortadan kalkmış bir sorun gibi gördü: «İç çelişkilerinden ötürü Faşizm, zaferinden sonra politik bakımdan iflas eder (İtalya)... Zaferi resmen kazanmaksızın burjuva rejimini açıktan desteklemek ve savunmak zorunda kaldığı yerde (Almanya'daki gibi) benzer bir krize girer»[49].

Beşinci Kongre, birleşik cephe taktiğini, «bir dönem boyunca, ajitasyon ve kitlelerin devrimci seferberliği için sadece bir yöntem»e indirgedi. Sosyalist partilerle anlaşmalar yapmak konusunda her türlü olanak bir yana bırakıldı. Birleşik cephe yalnızca «tabandan» gerçekleştirilecekti ve Sosyalist liderler ile yapılacak «görüşmeler» sadece onların «maskelerini düşürmek» amacını taşıyacaktı. Kongre, Komünist ve Sosyalist partilerinin vardıkları bir anlaşmanın sonucu olan «işçi hükümetleri»nin kurulmasını kategorik olarak reddetti[50].

Beşinci Kongre'den sonra birleşik cephe politikası sadece sosyalist saflarda tekrarlanan bir dilek haline geldi. Sosyalist liderlerin sınırsız hakaret sözcükleriyle aşağılanması buna eşlik etti. Yine de, bu kısır sekterlik, pragratizmi dillere destan olan Stalin'i, Anglo-Rus Sendika Komitesi örneğinde olduğu gibi Sovyet politikasının çıkarları gerektirdiği zaman, en «geniş» anlamda birleşik cephe uygulamaktan alıkoymadı. Bu örnekte de, reformist İngiliz liderler, Anglo Rus Sendika Komitesi'ni, İngiliz işçi hareketinin 1925-6'daki radikalleşmesi karşısında, otoritelerini korumak için kullanma becerisini gösterebildiler[51].

Beşinci Kongre'den hemen sonra Stalin, Zinovyev'in Sosyal Demokrasi ve Faşizm hakkında yaptığı formülasyonları «derinleştirdi». «Faşizm,» diyordu,

«burjuvazinin, Sosyal Demokrasi'nin **aktif** desteğine da-

yanan savaşçı örgütüdür. Objektif olarak Sosyal Demokrasi **Faşizm'in ılımlı kanadıdır**... Bu örgütler birbirini dışlamaz, aksine tamamlar. Karşıtlar değil, **ikiz kardeşlerdir; Faşizm bu iki ana örgütlülükten oluşan gayri resmi bir politik bloktur.** Bu blok, emperyalizmin savaş sonrası krizinin yarattığı koşullarda oluşmuştur ve proletarya devrimine karşı savaşma niyetini taşır. Burjuvazi böyle bir blok olmadan iktidarı elde tutamaz. Bu nedenle 'pasifizm'in Faşizm'in tasfiyesi anlamına geldiğini düşünmek bir hata olacaktır. Şimdiki durumda **'pasifizm'**, Sosyal Demokratik kanadın ılımlılığı ile öne ittiği **Faşizm'in güçlendiricisidir».**

Stalin «pasifizm» ile neyi kastettiğini aynı bölümde açıklar: «İkinci Enternasyonal partilerinin, doğrudan ya da dolaylı, iktidara gelmesi», «Herriot ve MacDonald'ın pasifist-demokratik yönetimi»[52]. (Bu satırlar yazıldıktan hemen sonra, Stalin ve MacDonald'ın - yani, İngiliz reformizminin - temsilcileri Anglo-Rus Sendika Komitesi'ni kurmak için bir araya geldiler.)

Stalin, Rus devriminin farklı aşamalarında Lenin'in izlediği politikayı kaba bir biçimde çarpıtarak, 1924'te «Leninizm'in temel stratejik kuralı»nı formüle etti. Buna göre Komünist Partisi'nin esas darbeyi daima orta yolcu partilere vurması gerekiyordu. Oysa, Lenin'in fikri, tereddüt içindeki orta yolcu güçleri tarafsızlaştırıp hareketsiz bırakarak, baş düşmanın direncini kırmak idi[53]. Stalin'in «temel kural»ı 1934-5 dönüşü sırasında Komünist partileri için stratejik bir doğma haline gelecekti. Bunun nasıl uygulandığı, bir örnek olarak, KPD'nin 1925 başkanlık seçimleri sırasında uyguladığı taktiklerde görülür.. Parti liderliği içinde «sol»un sözcüleri olan Ruth Fischer ve Maslov, Alman militarizminin ve milliyetçiliğinin tipik bir temsilcisi olan Hindenburg'a karşı Sosyal Demokratlar'la ortak bir aday gösterilmesini önerdiler. Ne var ki, Stalin'in desteğine sahip olan Thälmann ayrı bir Komünist aday - Thälmann'ın kendisi - üzerinde ısrar etti. Hindenburg, Sosyal Demokrat ve Katolik Merkez

adayları karşısında bir milyondan az bir oy farkı ile seçildi. Thälmann yaklaşık iki milyon oy aldı[54].

Yine de, Stalin'in başkanlık seçimlerindeki tavrını, «temel stratejik kural» doğmasından çok bazı pragmatik düşüncelerin belirlediği, en azından etkilediği, düşünülebilir. Tam da bu sırada, Fransa ve Britanya, «demokrat-pasifistler»in (Fransa'da sol-kanat bloğu, Britanya'da İşçi Partililer) inisiyatifi ile, Almanya'ya karşı, Locarno Anlaşması'na (Ekim 1925) götüren bir yakınlaşma politikası izliyorlardı. Almanya'da merkezî hükümetin başını çeken Katolik Merkez Partisi ve Prusya'da yönetimde bulunan Sosyal Demokratlar, dünkü düşmanlarıyla bir güvenlik paktı kurma fikrini destekliyorlardı. Bu Stalin'in anti-Sovyet bir eğilim olarak anladığı bir fikirdi. SSCB'nin dış politikası, kendi mantığı açısından, Weimar Cumhuriyeti ile İtilaf güçleri arasındaki gediği daraltmaktan çok genişletmek amacını taşıyordu. Bu bakımdan Stalin'in, milliyetçi Hindenburg'un seçilmesini Almanya'nın Versailles Anlaşması'nın ardındaki güçlere karşı direnme arzusunun bir belirtisi olarak yorumlaması, anlamlıdır[55]. Sovyet politikasının «Locarno ruhu» denilen şeyi zayıflatmadaki çıkarı KPD'nin 1925 başkanlık seçimlerinde aldığı tavrı etkiledi mi? Sovyet tarihçileri araştırma yapma özgürlüğüne sahip olana kadar bu soruyu yanıtlamak mümkün olmayacak. Yine de, KPD'nin izlediği taktikler ile Sovyet diplomasisinin oynadığı oyun arasındaki «objektif» uygunluk, her durumda, görülebilir. Ve bu faktörün, Hitler iktidarı ele geçirene kadar geçen yıllar boyunca Alman Komünist liderlerinin Sosyal Demokratlar ve Brüning'in partisi ile ilişkilerde izledikleri taktikleri etkilemeye devam etmiş olması mümkündür.

1927'nin sonunda Stalin'in Rus partisi ve Komintern içindeki sol-kanat muhalefete karşı verdiği zorlu savaş zaferle taçlandı. İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, bu zafer SSCB'de Stalin'i keskin bir dönüş yapmaya ve muhalefetin programındaki bazı temel gö-

rüşleri uygulamaya zorlayan zor bir ekonomik durumla aynı zamana rastladı. Hemen ardından 1026'dan beri (bu sırada Zinovyev Troçki ile güç birliği yapmıştı) Komintern'in başında bulunan Buharin'le çatışmaya girdi. Parti içinde başlayan bu yeni mücadele, tıpkı öncekiler gibi, Komintern içinde derin yankılar uyandırıyordu.

Stalin'in SBKP'nin On Beşinci Kongresi'nde (Aralık 1927) hızlı sanayileşmeyi haklı çıkarmak için kullandığı argümanların biri şuydu: kapitalist dünya yeni bir aşamaya girmişti ve bu aşamanın başlıca özelliklerinden biri Sovyetler Birliği'ne karşı ciddî bir işgal tehlikesi idi. Bu tez, zamanla, «kapitalist stabilizasyon»un sona erdiği ve Avrupa'nın «yeni bir devrimci yükseliş aşamasına girmekte» olduğu fikrini temel aldı. Kapitalist stabilizasyonda şimdilik yeni bir unsurun görülmediğini düşünen Buharin bu görüşe karşı çıktı[56]. KEYK'in Dokuzuncu Plenumu (Şubat 1928), kapitalist dünyanın ekonomik ve politik durum analizi bu tür sonuçlara varılmasını sağlayan hiç bir veri sunmazken, Stalin'in görüşlerini onayladı. Oysa bu sırada kapitalizm, 1924'ten beri kaydedilen yükselen bir eğrinin tepe noktasında idi. Marksist bir çözümleme temelinde, bu yükselen eğrinin, sonunda, yeni bir çevrimsel krize yol açacağı pekâlâ düşünülebilirdi; fakat o sırada, bu yönde değişiklikler olacağını gösteren hiç bir belirtinin bulunmadığı açıktı. İşçi hareketi bakımından durum başlıca iki karakteristik gösteriyordu: ekonomik gelişme hakkında reformist hayallerde artış ve Komünist partilerinin zayıflaması. 1926'da İngiliz işçi hareketi tarihinin en ağır darbelerinden birini yemişti. Aynı yıl, Pilsudski'nin Polonya'da iktidarı ele geçirdiği ve İtalya'da Faşist olmayan bütün parti ve örgütlerin yasaklandığı görülmüştü. Bu koşullarda, KEYK'in yaptığı ve Altıncı Kongre'nin onayladığı gibi, Avrupa'nın yeni bir devrimci yükseliş aşamasına «açıkça» girdiğini ve bir

«üçüncü dönem»in başladığını iddia etmek, durumu olabilecek en subjektif anlayışla değerlendirmekti[57]

Fakat Stalin'in bu subjektivizminin sebepleri vardı. Buharin'in Komintern içinde izlediği çizgi Zinovyev'in devrimci lafazanlığından ve Stalin'in yukarda belirtilen şemalarından temel olarak ayrılıyordu. Buharin'in kapitalizmin durumu hakkında yaptığı analize İkinci Bölüm'de yer vermiştik. Komünist partilerinin izledikleri politika konusunda Buharin Beşinci Kongre'den sonra hâkim olan birleşik cephe taktiğindeki sekterliği düzeltmeye çalıştı. Aynı zamanda Rus olmayan Komünistlerin KEYK'e daha fazla katılımını savundu. Bu tavırlar bazı Komünist partilerinin önder çevrelerinde (özellikle İtalyan partisi) ve diğer partilerin içinde yer alan fraksiyonlarda, Alman Brandleristleri örneğinde olduğu gibi, yankı buldu. Rus partisi içinde Buharin'e karşı açılan savaş Komintern'in içinde bir direnişin patlak vermesi tehlikesini taşıyordu. Stalin, Sol muhalefete karşı savaşında olduğu gibi, aynı anda hem Rus partisi hem de Komintern içinde savaş açma ihtiyacı duydu. Stalin'in görüşleri bu amaca hizmet ediyor ve birbirini izleyen fikirlerin ortaya koyduğu basit bir «mantık»a dayanıyordu. Stalin şöyle diyordu :

> «Kapitalist ülkelerde yeni bir devrimci yükselişin unsurları birikiyor.
> «O halde görev, Sosyal Demokrasi'ye ve en önemlisi, kapitalizmin sosyal desteği olan 'sol' kanada karşı verilen mücadeleyi şiddetlendirmektir.
> «O halde görev, Komünist partileri içinde, Sosyal Demokratik baskının ajanları olan sağ-kanat unsurlara karşı verilen mücadeleyi şiddetlendirmektir.
> «O halde görev, Komünist partileri içinde oportünizmin sığınağı olan sağ-kanat sapma ile uzlaşma eğilimine karşı verilen mücadeleyi şiddetlendirmektir»[58].

Stalin bu «görevler» dizisini Nisan 1929'da açıkladı. Temmuz'da KEYK'in Onuncu Plenumu bu görevleri büyük bir gayretle icra etmeye başladı. Bu arada

Buharin Komintern liderliği içinde Rus partisinin temsilciliği görevinden alındı. Manuilski ve Kusinen'in ortaklaşa sundukları ana rapor, Komintern çizgisini yukarda belirtilen bütün yönlerde «şiddetlendirme» amacını taşıyordu. Sosyal Demokrasi'nin Faşizm ile özdeşlenmesi tamamlandı ve Sosyal Demokrasi Sosyal Faşizm haline getirildi. «Faşistlerin ve Sosyal Faşistlerin amaçları,» deniyordu, «aynıdır; aradaki fark sloganlardan ve kısmen de yöntemlerden ibarettir. Arada belirli bir fark daha vardır ki, 'saf' Faşizm herhangi bir sol-kanada katılmaz; oysa sosyal Faşizm için böyle bir kanat mutlak surette gereklidir... Sosyal Faşizm'in sol kanadının özel görevi, pasifist, demokratik ve 'sosyalist' sloganlarla iş görmektir.» Bu önemsiz farklılıkları bile ortadan kaldırma eğilimi görülüyordu: «Açıktır ki, Sosyal Faşizm'in daha ileri bir gelişme göstermesi, onu 'saf' Faşizm'e daha da yaklaştırır.» Bu «oldukça uzun bir süreç» idi. Ve Stalin'in sözcüleri bir zoolog hassasiyeti ile II. Enternasyonal içindeki partileri bu «oldukça uzun süreç» ve biyolojik gelişme içinde ulaştıkları aşamaya göre tasnif etmeye başladılar: «İngiliz İşçi Partisi, belki, tırtıl aşamasındaki sosyal Faşizm olarak tanımlanabilir, oysa Alman Sosyal Demokratik Partisi, şimdiki durumda kelebek aşamasındadır.» Fakat Avrupa işçi sınıfının çoğunluğunun desteğini sağlayan bu partilerin Faşizm'e doğru evrim geçirmeleri Manuilski ve Kusinen'i fazla üzmüyordu. Hattâ bunu devrimi kolaylaştıracak olumlu bir fenomen olarak takdim ediyorlardı: «sosyal Faşizm kendini açık bir biçimde Faşizm olarak ortaya koyduğu için, Almanya'da proletarya devriminin işçi sınıfının çoğunluğunu kazanması artık zor olmayacaktır»[59].

KEYK'in bu plenumunda Thälmann ve KPD'nin [KPD = Kommunist Partei Deutschland (Alman Komünist Partisi)] diğer temsilcileri Manuilski ve Kusinen'in tezlerine tamamen katıldıklarını açıkladılar. Zaten KPD propagandası aylardan beri şu iddiada bulunuyordu: «Reformizm lafta sosyalizm, gerçekte Fa-

şizm'dir.» Yine de, Thälmann KEYK'in önünde bir özeleştiride bulundu; çünkü daha bir ay kadar önce parti liderliği, KPD'nin On İkinci Kongresi'nde (Haziran 1929) «Sosyal Demokrasi içinde sosyal Faşizm'e doğru kesin bir adım olarak ortaya çıkan büyük politik değişikliği derhal yorumlamak» konusunda bir başarısızlığa uğramıştı[60]. Aslında bu, partinin bazı seksiyonlarının aşırı sekter «yeni çizgi» karşısında gösterdikleri direnişin dolaylı bir itirafı idi.

Onuncu Plenum, Sosyal Demokrasi'ye ve daha çok onun sol-kanadına karşı mücadeleyi «şiddetlendirirken», aynı zamanda, Komintern içindeki «sağ-kanat sapma»ya karşı mücadeleyi de «şiddetlendirdi». Bu görevin yerine getirilmesi konusunda, Stalin'in resmî sözcüleri saldırının sorumluluğunu yarı-resmî meslektaşlarına bıraktılar. Alman partisinin liderleri bu şerefi hak ediyorlardı, çünkü, 1928'in sonundan itibaren, Brandler, Thalheimer ve diğer dönekleri ihraç etmek suretiyle «Buharinist sağcılar»ın KPD saflarından büyük sürgünlerini zaten gerçekleştirmekteydiler. Ne var ki, bu sorunla ilgili olarak Thälmann, temizliğin yeterli boyutlara ulaşmadığını söyleyerek, kendini eleştirdi. Bütün parti kademelerinde sayısız kadronun, «üçüncü dönem»in görevlerini yerine getirebilecek yetenekte olan unsurlarla yer değiştirdiğini bildirdi. Bu yeni unsurlar Sosyal Demokrasi'nin Faşist karakterini anlamışlar ve parti içindeki sağ-kanada karşı uzlaşmaz bir mücadele vermek gerektiğini kavramışlardı. Alman delegeler, bütün bunların kendilerine kazandırdığı güçlü prestij ile, plenumda, Togliatti'ye karşı resmî bir saldırıya geçtiler. Togliatti'nin Buharinist eğilimler taşıdığından ve özel olarak da iki günah işlemiş olduğundan kuşkulanıyorlardı: birincisi, Komintern'in Altıncı Kongresi'nde Alman partisi içindeki temizliğe karşı çıkmak; ikincisi, İtalyan partisi içinde «sağcılar»a aşırı liberalizm göstermek.

Thälmann, Togliatti'nin Altıncı Kongre'de söylediği şu sözleri delil olarak öne sürdü: «Partinin (Al-

man partisi) Politik Bürosu'ndaki ayrı akımlara gelince, buradaki farklılıkların, bir partinin Merkez Komitesi'nde normal olarak var olan, ille de hizip ve gurup mücadeleleri gerektirmeyen farklılıklar olduğunu düşünüyoruz. Eğer, Alman partisi içindeki bu ayrılıkların güçlenmesi üzerine, bir gurup mücadelesine veya Politik Büro içindeki çoğunluğun azınlığa karşı örgütsel önlemler almasına varılırsa, bu çok tehlikeli bir durum olacak, çünkü Merkez Komitesi'nin zemin kaybetmesi anlamına gelecek; dahası, böyle bir gelişme, partinin politik çizgisini ve onun iç demokrasisini de daraltabilir»[61].

Bu yorum aslında Komintern'in pek çok seksiyonu için geçerli oldu. Ama en zararlı sonuçlara Alman partisi katlandı. Bu parti Faşizm'e karşı mücadelenin belirleyici aşamasında bulunuyordu. O sırada işçi sınıfının eylem birliğini güvence altına almak için azamî çaba harcamak ve partinin, ideolojik, politik ve örgütsel düzeyini yükseltmek acil ve zorunluydu. Vurgulamak gerekir ki, «sağcılık» ile suçlananlar, genelde, Avrupa'nın üzerine çöken Faşist tehdide karşı birleşik işçi cephesi politikasının en kararlı savunucuları idiler. Almanya'nın özel durumu bakımından, KPD'nin işlediği ağır hataları başlatan KEYK'in Onuncu Plenumu idi. Daha sonra, yaşanan felaketin ardından KEYK, bu hataları mahkûm edecek, ama kendi sorumluluğu ve Stalin'e düşen sorumluluk hakkında sessiz kalacaktı.

Felâkete Giden Yol

Kapitalizmin «göreli stabilizasyonu» olarak hatalı biçimde betimlenen dönem - aslında üretici güçlerin hızlı bir büyüme dönemiydi - burjuvazinin hayatından memnun liderleri ve Sosyal Demokratlar tarafından bir refah dönemi olarak anlaşıldı. Oysa bu sadece yüzeyde geçerliydi; geride, 1929-33'ün dünya çapında büyük ekonomik krizi hazırlanıyordu. Bu dönem, Ko-

münist partilerinin gelecekteki yeni devrimci durumlar için, teorik, politik ve örgütsel hazırlıklar yapmalarını gerektiriyordu. Fakat, yukarda çözümlenen, teorik felç durumu ve partilerin iç politik hayatlarının boğulması; kısır bir bürokratik merkeziyetçiliğin zorla dayatılması; «sağ» ve «sol»un birbiri ardına temizlenmesi; Sovyet devletinin iç ve dış politik zigzaglarına gittikçe artan bağımlılık; Lenin zamanında oluşturulan birleşik işçi cephesi politikasının öz bakımından tasfiyesi - bütün bunlar, kaçınılmaz biçimde, partilerin, ulusal gerçekliklerinden gittikçe daha fazla kopmalarına, kitlelerden tecrit olmalarına ve pratikte Sosyal Demokratların reformist politikalarının ekmeğine yağ sürmelerine yol açtı. Partiler proletaryanın gerçek öncülerine dönüşecekleri yerde hareketsizliğe saplandılar. Bu durum, kuşkusuz, bütün partiler için aynı ölçüde geçerli değildi. Her birinin objektif koşullarına, öncü gurubun niteliklerine vb. bağımlı olarak, bazı partiler, bu hareket halindeki silindire, diğerlerinden daha iyi direndiler. İspanyol partisi gibi bazıları önemsiz guruplar haline geldiler. İtalyan partisi gibi diğerleri, politikaları ve ulusal gerçeklikler arasındaki bağıntıyı bir ölçüde korumayı başardılar.

Alman partisi için bu dönem politik ve örgütsel planlarda durgunluk ile belirlendi. Teorik düzey düştü. 1925 ile 1930 arasında parti üyeliği sabit kaldı: 1925'de 122.755; 1926'da 134.248; 1927'de 124.729; 1930'da 124.000. Partinin seçimlerde aldığı oy oranı neredeyse yatay bir çizgi izliyordu: 1924'te % 12.7; 1928'de % 10.2; 1930'da % 13.1[62].

1929'un Ekim ayında dünya ekonomik krizinin başladığı görüldü. Krizin etkilerinin diğer ülkelere nazaran daha çabuk ve daha ağır biçimde hissedildiği Almanya, Stalin'in 1927'den beri öngördüğü gibi devrimci bir ayaklanmaya uğramadı. Aksine, burada, Faşizm'in muazzam biçimde gelişmesine tanık olundu. 1930 seçimlerinde Hitler'in partisi 6.400.000, yani 1928'dekinden beş buçuk milyon daha fazla oy alırken,

KPD, 1.300.009 oy artışı sağladı (1928'deki 3.262.584'e karşılık 4.590.000); toplam oylarının oranı % 10.2'den 13.1'e yükselmişti. Sosyal Demokratik Parti yarım milyon oy kaybetti. KPD bir gelişme kaydetmişti, fakat bu, Faşistlerin başdöndürücü yükselişine kıyasla son derecede göreli idi. Faşistlerin sağladıkları oyların azımsanmayacak bir bölümü işçi sınıfı unsurlarından, özellikle de işsizlerden geliyordu. KPD'nin fabrikalardaki durumu seçim sonuçlarından daha rahatsız ediciydi. Ocak 1931'de Komünistlerin önderliğindeki fabrika komitelerinin oranı sadece % 4 iken, Sosyal Demokratlar % 84'ün denetimine sahiptiler. 1932'nin sonuna doğru, parti üyelerinin sadece % 10'u sendikalara mensuptu. Bu durumun başlıca nedenlerinden biri, reformist sendikalardan ayrılma ve paralel sendikal örgütler kurma sloganı idi. Bu sloganlar Stalin tarafından Aralık 1928'de toplanan KEYK Prezidyumu'nda öne sürülmüştü. Stalin bu çizginin özellikle Almanya'da izlenmesi gerektiğini ifade etti. Eylül 1930'da toplanan Profintern'in Beşinci Kongresi, belirli sayıdaki ülkede sendikaların terk edilmesini ve bağımsız örgütlerin kurulmasını kararlaştırdı. Bunun pratikteki sonucu parti örgütlerinin katlanması olacaktı.

Bu sendika taktiği, «üçüncü dönem»in, yani, devrimci ayaklanmanın başlangıcı hakkındaki tez ile yakından ilgiliydi. Bu teze göre, büyük sendikal örgütler içindeki kitleleri kazanmaya çalışmaktansa, partinin kontrolu altındaki küçük örgütlere sahip olmak daha iyi olacaktı. Bu çizginin KPD açısından sonuçları yukarda verilen rakamlara yansıdı. İşçi sınıfından sağlanan oylar daha çok işsizlerden gelmişti (yukarda belirtildiği gibi, aynı şey, işçiler arasında bir seçim başarısı kazanan Faşistler için de geçerliydi). Fabrikalardaki ve sendikalardaki işçilerin büyük çoğunluğu Sosyal Demokratların denetimi altında kalmaya devam ettiler. Bu durum, KPD'nin politik grevler örgütleme girişimlerinin başarısızlığa uğramasının ne-

denlerini de açıklar; çünkü, çalışan Sosyal Demokrat kitleler ile gerçek ilişkilerin kurulmasını gerektiren bir işçilerin birleşmesi taktiği uygulanmıyordu[63]. Bundan başka, seçim sonuçları, kır ve kentteki nüfusun orta tabakalarının *kitle halinde* Faşistlere yönelmekte olduğunu ortaya koydu.

Bu bağlamda, acil bir sorun olarak proletaryanın diktatörlüğü için çağrıda bulunmak, işçi sınıfının eylemde birlik yolunu tıkamak ve orta sınıfları Faşistlerin kollarına atmak anlamına geliyordu. KPD'nin programı buna varıyordu. Felaketten yıllar sonra Wilhelm Pieck, Alman partisinin en ağır hatalarından birinin, «bir Alman Sovyet Cumhuriyeti kurmak için mücadele etmek», «demokrasiyi ve kitlelerin politik haklarını savunmak için savaşmayı öne çıkarmak»tan geri durmak, «aynı anda hem Nazilere hem Sosyal Demokratlara saldırmak» ve «Faşist tehlikenin ciddiyetini kavramamak» olduğunu kabul edecekti[64]. Sovyet Rusya'nın bir Alman sosyalist cumhuriyeti için model olarak öne sürülmesi bu durumu biraz daha ağırlaştırıyordu. Oysa Almanya'da, Sovyet modelinin anti-demokratik yanlarının eleştirisi, Sosyal Demokratik Parti'nin güçlü propaganda aygıtlarının etkisi ile, işçiler arasında büyük yankı uyandırıyordu. Bu propagandanın amaçları iyi niyetli olmaktan kesinlikle uzaktı, ama yine de söylenenler gerçeği yansıtıyordu. KPD bu eleştirileri, Sovyet devrimini savunarak devrimci Marksist bir temelde dikkate alsa ve Almanya için yeni bir sosyalizm modeli öne sürseydi, olayların gidişatı çok farklı olabilirdi. Ama bunun olabilmesi için, kuşkusuz, farklı tipte bir Komünist partisine ihtiyaç olduğunun kabul edilmesi gerekiyordu.

Pieck, esas olarak, Troçki gibi konuşuyordu; bir farkla ki, Troçki aynı şeyi 1930'da söylemişti. Bu sırada hâlâ durumu değiştirme şansı vardı. «Sosyal Faşizm» teorisine karşı çıkarken Troçki, Faşizm ile Sosyal Demokrasi arasındaki temel çelişkiyi gösteriyor-

du. «Sosyal Demokrasi'nin bütün politikasıyla Faşizm'in serpilmesini hazırladığı ne kadar doğru olursa olsun, Faşizm'in öncelikle aynı Sosyal Demokrasi'ye, olanca ihtişamıyla demokratik, parlamenter ve pasifist hükümet biçimlerine ve yöntemlerine sıkı sıkıya bağlı olan bu Sosyal Demokrasi'ye, öldürücü bir tehlike getirdiği de aynı ölçüde doğrudur.» Faşizm ve Sosyal Demokrasi arasındaki büyük, keskin çelişkilerden, proletarya devriminin çıkarları için, doğru ve sistemli biçimde yararlanmayı reddeden kişi tam bir bürokratik aptallık durumunda olmalıdır.» Bu görüş temelinde Troçki Faşizm'i durdurmanın yegâne yolu olarak sıkı bir birleşik cephe politikası öneriyordu: «Faşizm'e karşı birleşik işçi cephesi politikası bütünüyle bu durumdan kaynaklanır. Bu politika Komünist Partisi'ne muazzam olanaklar sağlar. Ne var ki, bunun bir şartı, 'sosyal Faşizm' teori ve pratiğinin reddedilmesidir; bunun verdiği zarar, şimdiki koşullar altında tam bir tehdit oluşturuyor... Kaçınılmaz olarak, Faşizm'e karşı çeşitli Sosyal Demokratik örgütler ve kesimler ile anlaşmalar yapmak zorunda kalacağız.» Faşizm'e karşı savaşırken, şeytan ve şeytanın büyükannesi ile, hattâ Noske ve Zoergiebel ile, pratik askeri ittifaklar kurmaya hazır olmalıydık[65].

Thälmann'ın tezlerine karşı çıkarken Troçki, birleşik cephenin kapitalizmin derhal yıkılması sloganı ile bağlantılı olarak öne sürülmemesi gerektiğini belirtti. Çünkü, diyordu, «Sosyal Demokrat işçiler, özellikle, kapitalizmin sosyalizme dereceli ve reformist bir yoldan dönüşeceğine hâlâ inandıkları için Sosyal Demokrat'tırlar.» Komünistler onlara şu şekilde hitap etmeliydiler: «Siz demokrasiye bağlısınız, biz ise tek çıkış yolunun devrim olduğuna inanıyoruz. Siz olmadan devrim yapamayız ve bunu istemiyoruz da. Hitler şimdi ortak düşmanımızdır. Ona karşı zafer kazandıktan sonra sizinle birlikte bir durum değerlendirmesi yapacağız ve yolun bizi nereye götürdüğünü göreceğiz.» Troçki'nin bu dönemdeki bir diğer yazısında şu zekice

gözlemi buluruz: «Stalinist bürokrasinin günahı 'uzlaşmaz' oluşu değil, bu 'uzlaşmazlık' tavrında politik bakımdan güçsüz oluşudur.» Troçki için, o sırada Faşizm'e sempati duyan orta sınıfların tavrı çok önemli idi. «Toplumsal krizin proletarya devrimine yol açması için, diğer koşulların yanı sıra, küçük burjuva sınıfların proletarya yönünde kesin bir dönüş yapmaları gereklidir»[66]. Ne var ki, bu orta tabakaların, anti-Faşist mücadele aşamasında, işçi sınıfı saflarına *nasıl* kazanılacağını belirtmiyordu.

«Sosyal Faşizm» tezi KPD'yi, Prusya'nın Sosyal Demokrat hükümetine karşı 9 Ağustos 1931 referandumuna Naziler ve Stahlhelm ile birlikte katılmaya götürdü. Yıllar sonra Alman Komünist liderler bunu partilerinin işlediği en ağır hatalardan biri olarak göreceklerdi. Bu olay, Komünistlerin «işçi sınıfının büyük kesiminin gözünde Faşistlerin müttefikleri» olarak görülmelerine yol açtı. Faşist tehlikenin iyice ağırlaştığı, işçi sınıfının birleşik eylemi dışında hiçbir şeyle yenilemeyecek hale geldiği bir sırada Komünistler ile Sosyal Demokratlar arasına yeni bir engel dikilmiş oldu[67]. Fakat 12 Ağustos 1931 tarihli *Pravda*'da şöyle yazıyordu: «Oylamanın sonuçları... işçi sınıfının Sosyal Demokrasi'ye şimdiye kadar görülmüş en ağır darbeyi indirdiğini ortaya koyuyor.» Kendi hesabına Komintern, bu olayı, «birleşik cephe uygulamasının bir örneği» olarak takdim etti! Troçki'nin yorumu şuydu: «Sosyal Demokratlara ve merkez partisine karşı, faşistlerin yanında plebisite müdahalenin, Sosyal Demokrat ve Hıristiyan işçiler ile birleşik cephe politikasının nasıl bir uygulaması olduğunu hiç bir proleterin kafası almayacaktır.» Ve devamla, şöyle der: «Güçler ilişkisi bakımından, Brüning-Braun hükümetinin yerini ancak Hitler-Hugenberg hükümetinin alabileceği bir anda 'Kahrolsun Bruening-Braun hükümeti' sloganı ile sokaklara dökülmek yoldan çıkmış bir maceracılıktır»[68].

Mayıs 1932'de Troçki kehanette bulunuyordu: «Al-

man işçi sınıfının en önemli örgütleri şimdiki politikalarını sürdürmeye devam ederlerse, Faşizm'in zaferi hemen hemen otomatik biçimde ve görece çok kısa bir süre içinde sağlanmış olacak.» KPD'yi bir kez politik inisiyatifi ele almaya zorladı: «(Faşizm'e karşı) mücadele için, Sosyal Demokratik Parti ve Hür İşçi Sendikaları liderliği ile, en alt düzeyden en üst düzeye kadar, bir anlaşma için öneri»de bulunulmasını istiyordu. «Alman işçi sınıfı için başka çıkış yolu yoktur. Almanya'nın kaderi sorunu, Avrupa'nın, Sovyetle rBirliği'nin ve büyük ölçüde, uzun bir tarihsel dönem için bütün insanlığın kaderi sorunudur. Hiç bir devrimci, kendi gücünü ve kaderini bu soruna bağımlı kılmaktan kaçınamaz»[69].

Olaylar Troçki'nin 1930-32'de Almanya üzerine yazdığı yazılardaki çözümleme ve önerilerinin ne kadar doğru olduğunu kısa sürede gösterdi. Ama ne Komintern ne de KPD liderleri bunları hesaba katıyorlardı. Komintern'in bütün seksiyonlarında «Troçkizm»in, bu yıllar boyunca, «sağcılar»a ve «uzlaşıcılar»a karşı daha az şiddetli olmayan amansız bir mücadele ile birlikte vahşi biçimde cezalandırılması, Faşist ilerleyişe karşı Sosyal Demokrat partiler ve burjuva demokratik güçler ile birleşik cephe konusunda öne sürülen her türlü önerinin, oportünist bir sapma olarak görülmesine yol açtı. 1932'nin sonunda, Faşist tehlikenin gittikçe arttığını gören KPD, Sosyal Demokrasi'ye yönelik politikasını değiştirmeye başladı, ama artık çok geçti.

Almanya'nın 1930'dan sonraki politik evrimi, Faşist tehdit ilk kez olanca heybetiyle ortaya çıktığı zaman, olayların gidişini bütünüyle değiştirmek için gerekli zemini sağlıyordu. Ancak bunun için, daha o zamandan itibaren, Komintern'in ve Alman Komünistlerinin önceki politikalarını düzelterek daha esnek bir anti-Faşist birlik uygulamaları gerekliydi. Aslında, Komünist Partisi'nin aşırı sekter politikasına rağmen, gittikçe artan sayıda Sosyal Demokrat işçi yaklaşan

tehlikenin farkına varıyor ve birlik lehine sol-kanat bir tutum alıyordu. Hitler'in partisinin iki milyon oy kaybettiği Kasım 1932 seçimleri Nazi etkisinin zayıflamaya başladığını gösteriyordu. İki işçi partisinin toplam oyları Nazilerin 11.7 milyon oylarına karşılık 13 milyon kadardı. Komünist Partisi'nin oyları, 1930'a kıyasla 1.3 milyon artarak 6 milyona ulaşmıştı. Zamanında, zekice oluşturulacak bir anti-Faşist birlik politikası Komünist Partisi'nin, Sosyal Demokrat kitleler, Merkez Partisi'nin Katolik işçileri ve orta sınıflar arasındaki etkinliğini önemli ölçüde arttırabilirdi. Sosyal Demokratik Parti içinde tabandan gelen birlik yönündeki baskıya destek verilebilir ve bu parti içindeki sol kanadın ilerlemesine yardımcı olunabilirdi. Troçki'nin bu dönemde söylediklerinin tarihî değeri sadece olayların onu haklı çıkarmasından ibaret değildir; böylelikle bu tür önerilerin öne sürülebileceği de kanıtlanmıştır. Bu çözümlemeler, Komintern'in Almanya'daki Faşist tehlikenin yapısını ve çekim gücünü kavramakta uğradığı gecikmenin, objektif durumun belirsizliğinden veya Komünist hareketin deneysizliğinden kaynaklanmadığını gösterdi. 1930 seçimlerinden sonra Almanya'da Faşizm tehdidi çok açık bir biçimde ortadaydı. İtalya'da işçi sınıfı hareketi yıllardır Faşizm'in ne anlama geldiğini biliyordu. Sosyal Demokrat liderler ile anlaşmayı kapsayan birleşik işçi cephesi politikası Lenin'in zamanında oluşturulmuş ve pratikte uygulanmıştı. Ve aynı dönemde Komintern, Mussolini'nin Faşizm'ine karşı birleşik cepheyi önleyen Bordiga'nın ve diğer İtalyan Komünistlerinin aşırı-solculuğuna karşı savaşmıştı. O zaman ve daha sonraki yıllarda Gramsci Faşizm fenomenini net bir biçimde çözümledi. 1929'da Stalin'in «sosyal Faşizm» tezine boyun eğene kadar Togliatti de aynı şeyi yaptı. Ve Faşizm tehdidi Almanya'da iyice ortaya çıktığı zaman, Faşist fenomeni anlama çabası göstermeyen Komintern, yukarda incelediğimiz çizgiyi, geçmiş deneyleri ve çözümlemeleri bütünüyle silip atarak, kabul etti.

Komintern'in Hitler'in ilerlemesi karşısında gösterdiği bu politik körlük, Dimitrov'un Yedinci Dünya Kongresi'nde bütün suçu KPD'nin üzerine yıkarak iddia ettiği gibi, sadece, birikmiş hatalarla açıklanamaz. Burada işlenen hatalar iyice derinleşmiş bir hastalığın yansıması idi: teorik melekelerin dumura uğraması, örgütsel yapıların bürokratikleştirilmesi, kısır bir monolitik yapılanma, Stalin'in kamarillasının* manevralarına kayıtsız şartsız boyuneğilmesi ve - bütün bunların bir sonucu olarak - Komintern'in politikası ile uluslararası ve ülke içindeki gerçek durumun gittikçe daha fazla birbirinden uzaklaşması. Komintern'in, dünya ekonomik krizi temelinde proletarya ile burjuvazi arasındaki dehşet verici hesaplaşmaya kararlı bir devrimci güç olarak müdahale edememe çaresizliğinin sebebi buydu. Hitlerizm'in karşısındaki güçsüzlüğünün sebebi de buydu. Üçüncü Enternasyonal'in tarihsel iflası, tıpkı İkincisi gibi, Alman sahnesinde tamamlandı. Komintern ilk kogresinde dünya devriminin yeni mihrakına yerleştirdiği ülkede çöktü. Yedinci Kongre'de yapılan dönüş onu yaşatmaya yetmeyecek, sadece bir kuğu ötüşü olarak kalacaktı.

HALK CEPHESİ DENEYİ

Kapitalist İyileşme ve İşçi Sınıfının Karşı Saldırısı

Ekonomik krizin patlak vermesi ile Hitler'in iktidara geçmesi arasında geçen üç yıl içinde, burjuva dünyasını bir kötümserlik ve endişe dalgası kapladı. Meydana gelen olaylar kapitalist sistem için kesinlikle iyi belirti değildi. Üretimde düşme, ticaret ve maliyede karışıklık, kapitalizmin çevrimsel krizleri tarihinde daha önce görülenlere kıyasla daha ileri ölçüdeydi. Depresyon eğrisinin en düşük noktasında toplam işsiz sayısı 25 ile 30 milyon arasında değişiyor-

* **Kamarilla:** İspanya krallarının danışmanlar gurubu -ÇN-.

du. Avrupa ve ABD, grevler, kitle gösterileri, «açlık yürüyüşleri» ve işçiler ile silâhlı kuvvetler arasında meydana gelen çatışmalarla sarsılıyordu. Toplumsal ve politik hareketlenme 1919-20'den beri görülmemiş bir düzeye ulaştı. Bazı Avrupa ülkelerinde meydana gelen politik değişiklikler karşısında hâkim sınıflar 1917 Rusya'sındaki Kerensky olayına benzer bir durumla karşılaşabileceklerinden endişeleniyorlardı. İspanya'da Nisan 1931'de monarşi devrildi; aynı yılın Haziran'ında Bulgaristan'da bir «Ulusal Blok» hükümeti kuruldu; Fransa'da Mayıs 1932 seçimlerinde sağ-kanat yenilgiye uğradı. Asya ve Latin Amerika'da kurtuluş hareketleri canlandı. Ama madalyonun bir de öteki yüzü vardı. Faşizm ve geleneksel gerici güçler sınırsız bir şiddet ve demagoji ile faaliyetlerini arttırdılar ve krizin ağır biçimde etkilediği orta sınıfların milyonlarca umutsuz üyesi, hattâ proletarya içinde bile yankı buldular. Reformist sosyalistler ve burjuva liberaller iki cephede manevra yapıyorlardı: Faşist tehdide karşı ve devrim tehdidine karşı. Komünistler, usanmadan, «Sovyet iktidarı» için çağrı yaptılar. Hitler'in zaferi, Avrupa kapitalizmine en büyük tehdidi yönelten ülkedeki devrim tehlikesini bertaraf ederek bir temizlik sürecinin başlamasına yol açtı. Daha sonra Fransa'da Haziran 1936 patlaması oldu ;fakat devrim umudunun cisimleştiği yer İspanya idi. Yüzyıllar önce, yükselen kapitalizmin Avrupa'sı İmparatorluk İspanyası'na karşı nasıl birleştiyse, bu kez de olgun kapitalizm devrimci İspanya'yı ezmek için birleşti.

Yine de, Avrupa'da, Amerika'da olduğu gibi, kapitalizmin otuzların krizinin üstesinden gelmeyi başarması, sadece, hâkim sınıfların Faşizm'e başvurarak veya az çok geleneksel yöntemler kullanarak politik alanda kazandığı zaferle açıklanamaz. Bu politik planda kazanılan zafer, krizin yapısında var olan iyileştirici mekanizmaların ekonomik yapılar planında tam olarak işletilmesini sağladı. Bu yıllarda Ko-

mintern'de rağbet bulan ve kapitalizmi «son kriz»inin pençesinde olarak betimleyen tez, özellikle, bu iyileşme kapasitesinin gözden kaçırılmasından kaynaklanıyordu[70]. Kapitalizmin üretim yapıları, 1929'dan sonra, önceki çevrimsel krizlerde olduğu gibi, kır ve kentte milyonlarca küçük üreticinin mahvolması, yüz binlerce ufak çapta kapitalistin ve en büyüklerinden bir çok dolandırıcının iflâs etmesi ve milyonlarca «fazla» işçinin ortaya çıkmasıyla - kısacası, kendi «doğal yasalar»ının mantığı ile uygunluk içinde - «rasyonalizasyon»a uğradı. Ne var ki, bu kez, pratik kapitalist ekonomistler ve bazı teorisyenler (Keynes'in *Genel Teori*'sinin ilk baskısı 1936'da yapıldı) bu «doğal yasalar»ın belirli bir biçimde kontrol altına alınmasının mümkün ve gerekli olduğunu fark ettiler. Bu, kapitalist üretimin yapısında var olan anarşiyi gidermenin mümkün olmadığını öne süren Marksist teze yönelik ilk meydan okuma idi. Bu anarşinin sanayi bakımından ileri ülkelerdeki dinamiği yüksek derecede tekelci bir yoğunlaşma yaratmıştı. Böylece, söz konusu anarşinin durdurulması için gerekli objektif koşullar yaratılıyordu; çünkü, özel kapitalistler kitlesi birkaç yüz veya düzine büyük tekelci birime sıkı biçimde bağımlı oluyordu. Devlet ile bu «tröstler» arasındaki bağlantı bütün düzeylerde - ekonomik, politik, ideolojik, bilimsel, kültürel vb. - eşsiz bir zorlayıcı iktidar aygıtı sağladı.

Bundan böyle devletin rolü artık bir itaat durumu içinde sömürünün devamını sağlamakla sınırlandırılmış değildi: ek olarak, her bir kapitalistin özel çıkarını kapitalizmin genel çıkarına bağımlı hale getirmek zorundaydı. Tarihin kaydettiği bir ironi olarak, ilk başarılı proletarya devrimi, kapitalist sınıfların, kapitalizmin «doğal yasaları»nı disipline etme ihtiyacının ve bu sonuca ulaşılması için kullanılması gereken araçların farkına varmalarına önemli ölçüde katkıda bulundu. Rus devrimi, onların, *laisser faire, laisser passer*'lerinin taşıdığı tehlikeleri ve dev-

rimin yarattığı dev boyutlardaki «devlet tröstü»nü - beş yıllık planını da - daha iyi değerlendirmelerine ve devletin ekonomi alanında verebileceği hizmetleri kavramalarına yardımcı oldu. Düşmanının izinden giden burjuva devleti, kapitalist ekonominin dokunulmaz kutsallığına karşı tarihsel işgalini gerçekleştirdi. Daha önce, savaş sırasında aynı şeyi birkaç kez yapmak zorunda kalmıştı; ama bu, daima, kuralın bir istisnası olmuştu. Oysa bu kez istisna kural haline getirildi. Almanya'da Faşizm ve ABD'de *New Deal* (sembolik olarak Hitler ile Roosevelt neredeyse aynı zamanda iktidara geldiler), tekelci kapitalizmin sanayi toplumunu yeniden kurmak için kullanacağı politik ve ekonomik çözümler setinin iki kutbunu ortaya koyuyordu. Ama bu kutuplaşma esas olarak politik idi. Faşizm'in barbarca milliyetçi, ırkçı ve antiişçi sınıfı şiddeti ile ötekisinin pederşahî idealizmi her iki ülkede benzer bir ekonomik süreci örtüyordu. O sırada pek çok inancın (bütün politik eğilimlerin hattâ Marksistler arasındaki eğilimlerin bile) aksine Faşist varyant son kertede, Almanya gibi içte işçi sınıfı karşısında zayıf düşmüş, dışta ise sömürge tekeline sahip rakipleri tarafından «kuşatılmış» büyük bir sanayi gücünde tekelci sermaye için bulunmuş acil bir çözümden başka şey değildi; oysa Amerikan varyantı, geleceğin «neo-kapitalizmi»nin ilk denemesi olarak ortaya çıkmaktaydı.

Özetle, kapitalizmin tarihindeki en ağır ekonomik kriz, Komintern'in umduğu gibi proletarya devrimi ile sonuçlanacak «son kriz» olacak yerde, kapitalist gelişmenin yeni bir aşamasının - tekelci devlet kapitalizminin - doğum sancılarını dışa vurdu. İkinci Dünya Savaşı için yapılan hazırlıklar ve savaşın kendisi, sadece her ülkede devletin hızla başlıca ekonomik güç haline getirilmesi ile değil, aynı zamanda hızlı bir gelişmenin gerektirdiği teknik ve bilimsel ilerlemeyi sağlayarak, ekonomik ve politik yoğunlaşmanın dinamiğini şiddetlendirerek, bu değişim aşa-

malarının çabucak geçilmesini sağladı. Kapitalist mekanizmanın dehşet verici «mantık»ı, insanlığın vicdanından ve proletaryanın sınıf bilincinden daha güçlü ve devrimin «dünya partisi»nin stratejik ve taktik tertiplerinden daha kurnaz olduğunu bir kez daha gösterdi.

Bununla birlikte, Hitler'in iktidara gelmesi ile dünya çapındaki katliamın başlaması arasında bu «mantık»a karşı yeni fırsatlar doğdu ve olayların gidişatında değişiklikler oldu. İşçi hareketinin Faşist veya yarı-Faşist diktatörlükler tarafından ezilmediği ülkelerde Almanya'dan çıkarılan dehşet verici ders, kitleler, işçi partileri ve sendikaları ve hattâ burjuva devrimlerinden miras kalan parlamenter rejim ve özgürlüklere geleneksel olarak bağlı bazı burjuva ve küçük burjuva siyasal partiler içinde olumlu bir tepkiye yol açtı. Gittikçe artan savaş tehlikesi de kitlelerin politik faaliyete katılmalarını hızlandırıcı bir etki yaptı - bazı durumlarda, savaş korkusunun onları en aşağılık biçimde teslimiyete itmesine rağmen.

İşçi sınıfının anti-Faşist refleksine kapitalizme karşı gittikçe artan ve krizin ağır etkileri ile şiddetlenen bir düşmanlık eşlik etti. Geniş işçi kesimleri arasında reformist yöntem itibarını kaybetti ve solkanat eğilimler, Sosyal Demokrat partiler ve sendikalarda hızla zemin kazandı. 1934 yılında bu radikalleşmenin çeşitli belirtileri görüldü. Şubat'ta Viyana'da Sosyalist işçi milisi Dollfuss'un diktatörlüğüne karşı kahramanca savaştı. Paris'te Komünist ve Sosyalist işçiler sokaklarda Faşist eğilimli «Birlikler»e karşı gösteri yaptılar. Aynı ay içinde Londra'da, örgütlenmesinde Komünistlerin İşçi Partisi ve ILP üyeleri, ayrıca sendikacılar ile yan yana çalıştıkları büyük «Açlık Yürüyüşü» yapıldı. Ekim'de Asturias'ta ayaklanma oldu. Faşist eğilimli Halk Hareketi Partisi'nin Madrit hükümetine katılmasına karşı yapılan hareket, İspanya'nın büyük kısmında devrimci bir

genel grev aşamasının ötesine geçmediyse de, Asturias'ta madenciler iktidarı ele geçirdiler ve hükümetin ayaklanmayı ezmek için gönderdiği çok üstün silâhlı kuvvetlere karşı kendilerini on beş gün boyunca kahramanca savundular. Asturias Komünü'nde, Komünistler, Sosyalistler ve Anarşistler omuz omuza savaştılar.

İşçi sınıfı hareketinin Faşist ilerleyişe ve şiddetlenen kapitalist sömürüye karşı gerçekleştirdiği bu karşı-saldırı 1936'da en yüksek noktasına vardı. İspanya ve Fransa'da Halk Cephesi'nin seçim zaferinden sonra işçi sınıfı seçim vaatlerinin yerine getirilmesini pasif bir tutumla beklemedi. Bunun sebebi sadece iki ülkede kurulan Halk Cephesi'nin programlarının son derece ılımlı olması ve bu ülkelerin temel sorunlarına çözüm getirmemesi değil, aynı zamanda, işçilerin bu yeni hükümetlere yeterince güven duymamaları idi. Kendi mücadelelerinin ürünü olan politik durumun fırsat hazırladığını ve bu durumdan zaman kaybetmeksizin yararlanmaları gerektiğini biliyorlardı. Şubat ve Temmuz ayları arasında, grevler, gösteriler, siyasî mahkûmları kurtarmak için hapisanelere saldırılar, toprak işgalleri, Faşistler ve gericiler ile hesaplaşma eylemleri ve silâhlı işçi guruplarının oluşturulması faaliyeti, çok daha geniş çapta, bütün İspanya'ya yayıldı. Ve Generaller ayaklandıklarında işçiler silâhlı mücadele ve devrim ile karşılık verdiler. Fransa'da işçi sınıfı kitleleri Blum'un hükümeti kurmasını beklemeden greve gittiler ve Haziran ayında fabrikaları işgal ettiler. İspanya ve Fransa'da patlak veren bu hareketlerin yer ve zaman bakımından birbirine yakınlığı, Avrupa sahnesini radikal biçimde değiştirebilecek bir sürecin başlaması için eşsiz bir fırsat yarattı. Kuşkusuz, derin devrimci duygular ve savaşma ruhu, bu sırada, İspanya'da Fransa'ya kıyasla daha güçlü idi. Fakat Fransa'daki hareketin taşıdığı devrimci potansiyel, bunu cesaretlendirmesi gereken kişiler tarafın-

dan geri tutuldu. Böylece İspanya'daki hareket Fransa'daki hareketin devrimci olanaklarından yoksun bırakılarak tecrit edildi. Bu, İspanyol devriminin askerî yenilgisinin başlıca sebeplerinden biriydi. Hitler'in saldırısına ve İkinci Dünya Savaşı'na giden yol böylece açıldı.

Uluslararası Sosyal Demokrasi'nin ve özellikle Fransız Sosyalist Partisi'nin olayların bu şekilde gelişmesi karşısındaki sorumluluğu, Hitler'in zaferi karşısında Alman Sosyal Demokratik Partisi'ne düşen sorumluluktan daha az değildi. Bu nedenle tarihin Komünist Enternasyonal'i beraat ettireceği pek muhtemel sayılmamalıdır.

Dönüm Noktası : 1934

Sosyalist liderlerin Komünistler ile birleşik cephe kurma sorununa yönelik tavırlarında meydana gelen değişiklik Hitler'in iktidara geçmesinden hemen sonra belirgin bir hal almaya başladı. İşçi Ve Sosyalist Enternasyonali liderliği Şubat 1933'te bütün ülkelerin işçilerine bir duyuruda bulunarak, sadece karşılıklı saldırılara son verme koşuluyla, Faşizm'e karşı ortak eylem örgütlemek için Komintern ile açık görüşmeler yapmaya hazır olduğunu ilân etti[71]. LSI (İşçi Ve Sosyalist Enternasyonali)'nin aynı yılın Ağustos ayında topladığı konferansta, hareketin, Nenni, Grimm, Zyromski, Spaak ve diğerleri tarafından temsil edilen sol-kanadı Komintern'in savunduklarına benzer bir tavır aldı: Faşizm'in ilerlemesi karşısında işçi sınıfının izlemesi gereken yegâne çizgi doğrudan iktidar için mücadele idi. «Merkez»i temsil eden Adler ve Blum geleneksel reformist tutumlarına sadık kaldılar; buna rağmen, yukarda belirtilen koşulu yerine getirmeleri halinde Komünistler ile ortak eylemi ilke olarak kabul ettiler[72]. 1934 yılının ilk aylarında, İspanyol Sosyalist Partisi İşçi Birlikleri'ne taraftar olduğunu ilân etti ve Komünist Parti-

si'ne de bu birliklere katılmayı önerdi[73]. 1933'te Fransız Sosyalist Partisi Komünist Partisi ile ortak eyleme girmek için hazır olduğunu bildirdi. Tek şartı, Komünist Partisi'nin «iki parti arasındaki hakaretlere varan polemikler»e son verilmesi idi. 6 Şubat 1934 olaylarından sonra Seine (Paris) şubesindeki Sosyalist Partisi liderleri Komünist Partisi liderlerine «dürüst bir anlaşmaya temel hazırlamak ve çalışan halkın birleşik eylemini gerçekleştirmek» için ortak bir toplantı yapmayı önerdiler[74]. Diğer Sosyalist partilerin benzer hareketleri de sayılabilir.

Sosyal Demokrasi'nin önemli bir kesiminin Komünist Partileri ile politik bir ittifak yönünde geçirdikleri bu evrimin sebepleri karmaşıktı. Bu sebeplerin en yaygın olanlarından biri, kuşkusuz, Faşizmin darbelerini sadece aşırı sola indirmediği gerçeğinin ortaya çıkması üzerine, bir savunma tepkisi idi. Almanya'da yaşanan dramatik deney, Troçki'nin 1930'da işaret ettiği gibi, Faşizm'in «Sosyal Demokrasi için öldürücü bir tehdit» oluşturduğunu ortaya koymuştu. Öte yandan, Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin uğradığı büyük çöküntü, intikamcı bir tutum alan Hitlerciliğin tehdidi altındaki Versailles güçlerinin Sosyalist Partilerine, İşçi Ve Sosyalist Enternasyonali (LSI) içinde hegemonya sağladı. Ve Sosyalist partilerinin önemli bir rol oynadıkları bu ülkeler Sovyetler Birliği ile ittifak kurma olanağını düşünmeye başladılar. Sosyalist partileri ile, Komintern ve onun ulusal seksiyonları arasındaki ilişkilerin düzelmesi böyle bir ittifakı kolaylaştırabilirdi. Sosyal Demokrasi'nin geçirdiği evrim, bazı durumlarda, dar parti çıkarları ile belirlendi: birlik yönünde beliren eğilimler ve kitleler arasında gittikçe yayılan daha radikal bir çizgi ile doğrudan çatışmama sorunu vardı.

Yine de bu tam bir oportünizm değildi. Faşizm deneyi Sosyal Demokrat liderlerin bazılarını - kuşkusuz, çoğunu değil - reformist doktrinlerini temel bir revizyondan geçirmeye götürdü. «Austro-Marksist»

Okul'un önde gelen simalarından Otto Bauer tipik bir örnek oluşturur. Avusturya'da Nisan 1927 seçimlerinden sonra Bauer neredeyse matematiksel bir tarzda, seçim yoluyla iktidara gelmek ve sosyalizme geçmek için sadece birkaç engel aşmaları gerekeceğini hesapladı. «1920'de,» diyordu, «oyların % 36'sını kazandık. Sondan bir önceki seçimlerde yaklaşık % 40 oy aldık. Altı buçuk yıl içinde oyları yaklaşık % 7 arttırdık. Daha ne kadar oya ihtiyacımız var? İktidara gelmek için hâlâ katetmek zorunda olduğumuz yol yaklaşık olarak 1920'den bu yana geçen süre kadar bir dönemi gerektirecek... Bir ya da iki seçim daha geçecek ve burjuva hükümetinin işini bitireceğiz»[75]. Ne var ki, bu yolculuğun sonunda, Avusturya Sosyalist Partisi'nin işini bitiren, burjuva hükümeti oldu. 1936'da Otto Bauer şöyle yazıyordu: (Faşizm deneyi) «reformist sosyalizmin, işçi sınıfının demokrasinin biçimlerini sosyalist bir muhteva ile doldurabileceği ve devrimci bir sıçrama olmaksızın kapitalist düzeni sosyalist bir düzene dönüştürebileceği hayalini yok ediyor»[76]. Bu sonuç o sırada sol-kanat Sosyalistler arasında da yayıldı. Onların arasında da devrimin teorik sorunlarına bir ilgi gözleniyordu. Bu ilgi Komintern içinde görülen pragmatizme ters düşüyordu. Bu Sosyalistlerin çoğu, reformizmi mahkûm ederken, Sosyalistleri ve Komünistleri, Troçkistleri dışarda bırakmayacak şekilde birleştirecek yeni bir Marksist partinin kurulmasını savunuyordu. (1930'ların sol-kanat Sosyalistleri Troçki'ye karşı önyargılı değildiler; tam aksine.) Bu tutumlar, Sosyalist Parti'nin sol-kanadı ve onun İspanya'daki gençlik örgütü, Fransız Sosyalist Partisi'nin Zyromski ve Marceau Pivert eğilimleri, Bağımsız İşçi Partisi'nin bir kesimi, Eylül 1934'te «Sosyalist Bir Almanya'ya Doğru» başlıklı bir politik platform yayımlayan Alman «devrimci sosyalistler»inin bir gurubu tarafından benimsendi[77].

O sırada, 1919'daki bölünmeden beri ilk kez, sa-

dece, Sosyal Demokratların ve Komünistlerin birleşik eylemi için gerçek olanaklar değil, aynı zamanda, Marksizm'den esinlenen bütün farklı devrimci eğilimlerin tek bir parti içinde birleştirilmesi olanağı vardı. Buna rağmen, 1933 yılı ve 1934'ün ilk yarısı Komintern'in KPD'nin yıkımına neden olan aşırı sekter tavırlarında herhangi bir değişiklik olmaksızın geçti. LSI'nin Şubat 1933'te önerdiği toplantı kabul edilmedi. Ağustos 1933'te LSI konferansında kendini gösteren sol-kanat eğilimin önemi kavranmadı. Dört ay sonra KEYK, Onüçüncü Plenum'unda, «aşağıdan» birleşik cepheyi «yukarıdan» birleşik cephenin karşısına koymaya devam etti; bir bütün olarak Sosyal Demokrasi'yi hâlâ burjuvazinin başlıca toplumsal temeli, onun sol-kanadını ise hareketin en hilekâr ve tehlikeli seksiyonu olarak görüyordu[78]. Bu ilkeye sadık kalan Komünist partileri kendilerine yapılan birlik önerilerini reddettiler. İspanyol Komünist Partisi İşçi Birlikleri'ne katılmayı reddetti. Fransız Komünist Partisi liderliği Paris bölgesi Sosyalist liderlerinin. yukarda belirtilen önerilerine şu karşılığı verdi: «Sosyalist işçilerle her zamankinden çok kardeşçe ilişkiler içindeyiz ve onlara Komünist yoldaşları ile ortak eyleme girmeleri için her zamankinden çok başvuruyoruz. Ve Sosyalist liderleri, Sosyalist Parti'yi, burjuvazinin uşaklarını ve kapitalist toplumun son kalesini her zamankinden çok lânetliyoruz»[79]. Birkaç gün sonra yapılan gösteriler Komünist Parti ile Sosyalist Parti'yi tek tek kişiler halinde bir araya getirdi ve yüz bin kadar Parisli işçi birleşik eylemi selâmladı. Ne var ki, bu, Fransız Komünist Partisi için sadece «aşağıdan» birleşik cephenin bir örneği idi. Daha sonraki aylar boyunca «Sosyalist Parti'ye karşı açılan kampanya güçlendirilerek sürdürüldü[80].

Moskova aniden bir «dönüş» sinyali verdi. *L' Humanitè* 31 Mayıs 1934'de, *Pravda*'da 23 Mayıs'da yayımlanmış ve Sosyalist liderlere birleşik eylem önermenin pekâlâ kabul edilebilir olduğunu söyleyen ma-

kaleyi bastı. Aynı sayıda *L'Humanitè* Sosyalist Parti'nin Ulusal Yönetim Komitesi'ne de hitap eden «Sosyalist Parti şubelerine ve işçilere» yönelik bir duyuruda yayımladı[81]. O andan itibaren Sosyalistler ile Komünistler arasında birleşik cephe için paktlar birbirini izlemeye başladı. İlk anlaşma Temmuz'da Fransa'da, ikincisi Ağustos'ta İtalya'da yapıldı. Eylül'de İspanyol Komünist Partisi, Troçkist örgütün de içinde yer almasına rağmen İşçi Birlikleri'ne katıldı. İspanyol Sosyalist ve Komünist gençlik örgütleri birleşme anlayışı ile görüşmelere başladılar. Böylece, Sosyalist örgütlerin saflarından bir yıldan fazla süredir gelen birlik isteğinin sadece bir manevra olmadığı, Komintern'in aşırı sekter bir çizgide ısrarının ise bütün bu dönem boyunca işçi sınıfının birliğine büyük zarar verdiği açığa çıktı. Hitler'in iktidara gelmesinin Avrupa'da yarattığı etki bakımından bu çok ağır bir durumdu; çünkü, devrimci güçleri yaklaşan savaşa hazırlamak için «zaman kazanmak» bir ölüm kalım meselesi idi.

Komintern'in bu dönüşü daha önce yapmasını önleyen faktörler nelerdi? Ve bu dönüşü neden Mayıs 1934'te yaptı? Komintern'in 1933'te kendini içinde bulduğu, yukarda çözümlenen, durum ertelemeyi açıklamak için yeterlidir. Son on yılın katı sekterliğinin, temizlik hareketlerinin ve bürokratik merkeziyetçilikteki sürekli gelişmenin yarattığı zihniyet ve politik alışkanlıklar, yeni durumun gerektirdiği tavra bütünüyle ters düşüyordu. Bu karakteristikleri taşıyanlar özellikle Sovyet partisinden gelen memurların oluşturdukları bir guruptu. Bunlar Buharin ve Buharinistlerin tasfiyesinden sonra, Stalin'in yönetimi altında Komintern'in gerçek liderliğini oluşturuyorlardı (Manuilski, Kuusinen, Pyatnitski, Lozovski, vb.). Avrupalı Komünistlerin bazıları da, belki, taktiklerde değişiklik yapmak gerektiğini yüreklerinde hissetmişlerdi. Onları etkileyen, olayların baskısı, kitleler ve Sosyal Demokrat partiler içinde artan birlik is-

teği ve gittikçe artan Faşizm tehditi idi. Ne var ki, Komintern'in politikasını durumun gerektirdiği şekilde revizyondan geçirmek için, Stalin'in ortaya attığı kavramları («sosyal Faşizm» gibi) ve eylem normlarını («temel stratejik kural» gibi) ortadan kaldırmak gerekecekti. Ve, Troçkist, Buharinist ve diğer muhaliflerin tasfiyesinden sonra Komintern içinde Stalin'in görüşlerine karşı çıkmak pratikte imkânsız hale getirilmişti. Tartışma yapılamıyordu. Dönüşün yapılabilmesi için Stalin'in «yeşil ışık» yakması şarttı.

Mayıs 1934'teki kararın nasıl ve neden alındığını tam olarak saptayabilecek yeterli bilgiden yoksunuz. Sovyet tarihçileri Leibzon ve Shirinya'ya göre, 1934-5 dönüşünde inisiyatifi ele alan Komintern liderleri ve özellikle Dimitrov idi. SSCB'yi tehdit eden tehlike karşısında Stalin bu liderlerin tutumuna karşı çıkmadı ancak daha önce geçerli olan kavramların eleştirilmemesi şartıyla taktik dönüşün uygulanmasında ısrar etti. Çünkü o kavramlar kendisine aitti. «Durumdaki değişiklik» politikadaki değişikliğin temeli olarak gösterilmeliydi. Geçen on yıl içinde izlenen genel çizginin doğruluğunun sorgulanması söz konusu olamazdı. Partilerin liderleri, KPD'ninkiler de dahil, bu çizginin «uygulanmasında yapılan hatalar»dan sorumluydular. Böylece Stalin'in yanılmazlığı korunmuş olacaktı[82]. Ne var ki, Leibzon ve Shirinya, açıkça belli olan tezlerini desteklemek için kanıt bulma isteklerine ve muhtemelen bu dönemde yapılan KEYK toplantılarının tutanaklarını incelemiş olmalarına rağmen, sorunun, *Pravda*'da yayımlanan makaleden *önce* Komintern'in öncü gurubu içinde tartışıldığını kanıtlayan tek bir doküman bile gösteremezler (ayrıca kitaplarında bu makaleye tek bir atıf dahi yoktur). Komünist ve Sosyalist partiler arasında «yukardan» anlaşmaları kabul ederek Komünistlerin son on yıldır izledikleri çizgiyi radikal biçimde değiştiren bu makale, Stalin'in onayı alınmadan *Pravda*'da asla yayımlanamazdı. Ayrıca, Sovyet tarihçi-

lerinin verdikleri bilgi, KEYK ve Yedinci Kongre'nin hazırlık komisyonlarında konunun *Pravda*'nın yolu açmasından *hemen sonra* tartışıldığını kanıtlıyor. Yapılan dönüş Komintern liderliğindeki tartışmanın bir sonucu değildi; tam aksine, liderler, bunu, Stalin dönüş yapılmasına karar verdiği için tartışabilmekteydiler. Bütün bunlar, Leibzon ve Shirinya'nın sağladıkları versiyonun gerçeklik payı taşımadığı anlamına gelmiyor. Sorunun bu yanına daha sonra değineceğim.

Stalin dönüş işaretini neden bu sırada verdi? Eldeki bilgi bakımından, açıklama - Komintern'in diğer dönüşlerinde olduğu gibi - Sovyet politikasında, özellikle de Sovyet dış politikasında yatar. İkinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi, Hitler'in iktidara gelişinden sonra Sovyet hükümeti, aktif biçimde, «demokratik» kapitalist ülkeler ile ittifak aramaya başladı. Ne var ki, Hitler'in zaferi ile 1934 yılının başı arasında geçen belirli bir süre için, bu girişim, «Rapollo ruhu»nu koruma çabası ile birleştirildi. 1926 Sovyet-Alman paktını yenileyen ve Rapollo Anlaşması'nın uzatılması ve genişletilmesinden ibaret olan protokol Hitler'in Şansölye olmasından üç ay sonra onaylandı. Japonya ve Almanya Milletler Cemiyeti'nden ayrıldıktan sonra, Sovyet Partisi'nin Merkez Komitesi (Aralık 1933'te) SSCB'nin cemiyete katılmasına taraftar olduğunu ilân etti; ama aynı zamanda Molotov Sovyet hükümetinin Almanya'ya yönelik politikasında değişiklik yapmayacağını belirtti[83]. Stalin yazılarında bütün bir yıl, Ocak 1933'ten Ocak 1934'e kadar, uluslararası durum hakkında ihtiyatlı sessizliğini sürdürdü. Sessizliğini nihayet 26 Ocak 1934'te, SBKP'nin Onyedinci Kongresi'ne raporunda bozdu. Şu gözlemle başlıyordu: «şurası açık ki, olaylar yeni bir savaşa doğru gidiyor.» Bu savaşın alabileceği bütün biçimleri göz önünde bulunduruyor ve kapitalist devletleri, maceranın, her durumda onları çok kötü biçimde etkileyebileceği konusunda uyarıyordu. Bu durumda

devrimle yüz yüze gelme riskini göze alırlardı. Ne var ki, düşünülebilecek her durumda şunu vurguluyordu: «Kuşku duyulamaz ki, bu (SSCB'ye karşı bir savaş) burjuvazi için en tehlikeli savaş olacaktır.» Ve ekliyordu:

«Burjuvazi, SSCB işçi sınıfının Avrupa ve Asya'daki sayısız dostlarının, bütün ülkelerin işçi sınıfının anavatanına karşı caniyane bir savaş başlatan ve kendilerini de ezenlere karşı geriden bir darbe indirmek için gayret sarfedecekleri konusunda asla kuşku duymamalıdır... Yine kuşku duyulamaz ki, SSCB'ye karşı ikinci bir savaş (burada daha önceki 1918-20 müdahalesine gönderme yapıyor) saldırganların tam yenilgisine, Avrupa ve Asya'daki bir çok ülkede devrime ve bu ülkelerdeki burjuva-toprak ağası hükümetlerinin devrilmesine yol açacaktır.»

Daha sonra Almanya'nın yeni yöneticilerine seslendi. «İfadesini SSCB ile Almanya arasındaki anlaşmalarda bulan eski politika»dan ayrılmamaları şartıyla, Sovyet-Alman ilişkilerinin daha kötü olması için bir neden yoktu. «Kuşkusuz, Almanya'daki Faşist rejimi coşkuyla karşılamaktan uzağız. Fakat buradaki sorun Faşizm sorunu değildir. Örneğin İtalya'daki Faşizm SSCB'nin bu ülke ile iyi ilişkiler kurmasını önlemedi. Eğer Almanya, esasta, bir zamanlar Ukrayna'yı işgal eden ve Leningrad'a doğru yürüyen eski Alman Kayzer'inin politikasını hatırlatan 'yeni' bir politika izlemeye çalışırsa işler tamamen değişir.» Stalin açıkça belirtiyordu ki, «bu 'yeni' politika, bariz biçimde, eski politikanın karşısında biraz üstünlük kazanıyor.» Ve, bu «yeni politika»da ısrar etmeleri halinde Nazi liderlerin SSCB'nin önündeki alternatif hakkında kuşku duymamalarını sağlamak için, SSCB ile ABD arasında yeniden normal ilişkiler kurulmasının «bütün uluslararası ilişkiler sistemi bakımından taşıdığı büyük önem»den söz etti. (Bu ilişkiler Kasım 1933'te kurulmuştu.) Devam-

la, bu gelişmenin sadece barışın korunmasına katkıda bulunmakla kalmayacağını, aynı zamanda, «çeşitli ülkelerde ABD'nin her türlü anti-Sovyet eğilimin siperi olarak görüldüğü eski durum ile bu siperin her iki ülke yararına ve iradeyle ortadan kaldırıldığı yeni durum arasında bir sınır taşı» oluşturduğunu belirtti. Stalin raporunu şu sözlerle bitirdi: «SSCB herhangi bir kimseyi tehdit etmeyi veya tek başına saldırıya geçmeyi düşünmüyor. Barışı temsil ediyor ve barış davasını savunuyoruz. Fakat tehditlerden korkmuyoruz ve savaş kışkırtıcılarına karşılık vermeye hazırız. Barış isteyenler ve bizimle işbirliği arayanlar daima desteğimizi sağlayacaklardır»[84]. Bu raporun hiçbir yerinde, kapitalist ülkeler arasında Alman saldırganlığının kışkırttığı bir çatışma durumunda Sovyetler Birliği'nin saldırıya uğrayan ülkelerin yardımına koşabileceğinden söz edilmez. O ana kadar Sovyet devleti diğer ülkeler ile karşılıklı yardım anlaşması değil, sadece saldırmazlık anlaşmaları imzalamıştı.

Raporda yer alan her şey dikkatle düşünülmüş ve dengelenmişti. Savaşın patlak vermesi halinde devrim heyulası kapitalist ülkeleri silâhlı çatışmanın kaygan zemininden uzak tutacak bir argüman olarak ortaya atıldı; fakat, kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesine önceki kongrelere kıyasla çok az değinildi ve bir parti kongresi raporunda ilk kez Komünist Enternasyonal'in faaliyetlerinden hiç söz edilmedi. Sovyetler Birliği ve kapitalist ülkeler arasındaki ilişkiler savunulurken örnek bir denge kuruldu. Almanya'da hüküm süren Faşist rejimin bu ülke ile iyi ilişkilerin sürdürülmesine engel oluşturmadığı açıkça belirtildi. Her şey bu ülkenin *Sovyetler Birliği'ne yönelik* tavrına bağlı idi.

Bu konuşmanın ışığında, Komünist ve Sosyalist partiler arasında politik ittifak kurma zamanının henüz neden gelmediğini anlamak kolaydır: Berlin bu tür hareketleri, Komintern'in ve dolayısıyla Stalin'-

in Almanya'nın rakibi olan ülkelere yönelik tek yanlı bir hareketinin belirtisi olarak yorumlayabilirdi. Fakat aynı gün, 26 Ocak 1934'te, Stalin büyük bir dikkatle hazırladığı konuşmasını yaparken Polonya ve Almanya bir anlaşma imzalıyorlardı. Leibzon ve Shirinya'nın belirttikleri gibi, bu anlaşma, «Hitler'in SSCB'ye karşı saldırıya geçme yönünde attığı kesin bir adım»ı oluşturuyordu. Ve Moskova'nın da anlaşmayı bu şekilde yorumladığı bir gerçekti. Paris, anlaşmayı, Fransız diplomasisinin sabırsızlıkla oluşturduğu Almanya'ya karşı ittifaklar sisteminde ciddî bir kopma olarak gördü. Quai d'Orsay (Dışişleri Bakanlığı) ve Fransa'nın askerî liderleri, Fransa hükümetinin Birinci Dünya Savaşı'ndan önce izlediği geleneksel stratejide değişiklik yapmayı düşünme zamanının geldiği sonucuna vardılar. Rusya'nın coğrafî konumu ne Çar'ın ne de Stalin'in yönetimi altında değişmişti. Rusya hâlâ Almanya'nın doğusunda duruyordu. Fransa'nın konumu da Moskova açısından değişmemişti. Mayıs başında Barthou, SSCB hükümetine bir Fransız-Sovyet karşılıklı yardım anlaşması önererek Fransa'nın tavrını ortaya koydu. Bu anlaşma bir «Doğu Paktı» oluşturacak şekilde genişletilmeli ve Milletler Cemiyeti çerçevesi içinde gerçekleştirilmeliydi. Bu plan Büyük Britanya'nın onayını gerektirdiği için Barthou Londra'yı uyarıyordu: öneriye muhalefet ederse, Fransa, SSCB ile doğrudan bir askerî anlaşma yapacaktı. 25 Mayıs'ta Barthou, Meclis'te, Rusya'nın Milletler Cemiyeti'ne katılması hakkında şöyle diyordu: «(bu) büyük bir olay olacak; barış konusunda kaygılandığım için, bunun, Avrupa'da barışın sağlanması bakımından büyük bir olay olacağını söylüyorum»[85]. *Pravda* kaynaklı makale bundan tam altı gün sonra *l'Humanité*'de yer aldı. Fransız Komünist Partisi, Fransız Sosyalist Partisi ile anlaşma yapmaya zorlanıyordu.

Ama tek amaç Fransız Sosyalistleri ile anlaşmak değildi; aslında bu, sadece bir aşama olacaktı. 24

Ekim günü, yani Radikal Parti Kongresi'nin Nantes'da toplanmasından bir önceki gün, Thorez, Edouard Herriot'nun partisinin de içinde yer alacağı bir «geniş halk cephesi» fikrini ortaya attı. Bu parti Troçki'nin, «sayesinde büyük burjuvazi, küçük burjuvazinin ilerici ve barışçı bir durum değişikliği için beslediği umutları koruyor,»[86] dediği parti idi. Thorez, otobiyografisinde (*Fils du peuple*, 1960 basımı), bu inisiyatifin, Togliatti'nin kendisine naklettiği gibi, Komintern danışmanlarına rağmen gerçekleştirildiğini yazar ve bunu, o sırada Fransız Komünist Partisi'nin Komintern'in direktiflerine kayıtsız şartsız boyun eğmediğini gösteren bir kanıt olarak ortaya koyar. Ne var ki, Komintern'in daha üst hiyerarşisindeki ilişkiler bakımından ve Thorez'in Moskova'dan gönderilen direktifler karşısında daha sonra takındığı tavır dikkate alındığında, «daha üst» bir otoriteden kendi «inisiyatif»i için destek almaksızın Komintern temsilcisinin görüşünü önemsemeyebileceğine inanmak güçtür[87]. Her durumda, Radikallere yapılan çağrı, Sovyet diplomasisinin bu sırada gündeminde bulunan görevler ile mükemmel biçimde çakıştı. Almanya'nın yanında yer alan gerici Fransız çevreleri bir Fransız-Sovyet anlaşmasını önlemek için her türlü yolu deniyorlardı; Barthou'nun öldürülmesini (9 Ekim) yaptıkları manevranın etkisini arttırmak için kullandılar. Planın başarıya ulaşması için Radikallerin desteği şarttı.

Fransız-Sovyet Paktı 2 Mayıs 1935'te Paris'te imzalandı ve birkaç gün sonra Moskova'da Laval ve Stalin arasında görüşmeler başladı. Görüşmelerin sonunda yayımlanan duyuruda şu paragraf yer alıyordu: «Yoldaş Stalin, Fransa'nın silâhlı kuvvetlerini güvenlik gereklerine uygun bir düzeyde tutma amacıyla izlediği ulusal savunma politikasını tam bir anlayışla karşıladığını ve onayladığını ifade etti.» O zamana kadar Komünist Parti, hükümette burjuva partilerinin yer alıp almadığına bakmaksızın her tür-

lü «ulusal savunma politikası»na karşı değişmez bir muhalif tutumu almıştı. Parti'ye bağlı milletvekilleri düzenli olarak askeri bütçeye karşı oy kullanmışlardı. Anlaşmanın imzalanmasından altı hafta önce Thorez Meclis'te şöyle diyordu: «İşçi sınıfının Faşizm'e karşı demokrasiyi savunma uğruna bir savaşa sürüklenmesine izin vermeyeceğiz»[88]. Bazı tarihçilere göre Laval bir taşla iki kuş vurduğuna inanıyordu: anlaşma sayesinde Komünistleri zor bir duruma sokmuş ve onların Radikaller ile *yakınlaşmasını* önlemişti. Fakat Komünistlerin verdiği karşılık çarpıcı oldu. Bütün Fransa'yı donatan parti afişlerinin üzerinde, «Stalin haklıdır,» yazıyordu. *L'Humanité*'nin yaptığı açıklamaya göre, ulusal savunma vardı ulusal savunma vardı; ordu vardı ordu vardı; sözde demokrasi için savaş vardı, demokrasi için gerçek savaş vardı. Kısaca, Sovyetler Birliği'nin savunulması tehlikeye girdiği andan itibaren partinin söylediği her şey değişti. Bu her şeyi yeterince açıklıyordu. Ne var ki, bunun devrimci bir parti için ortaya çıkardığı sorun, genel bir yorumdan, ortadaki çelişkiyi çözebilecek bir politika tanımının nasıl çıkarılacağı idi. Anlaşma yolu ile Sovyet savunma sisteminde önemli bir faktör haline getirilen bir burjuvaziye karşı savaş verilirken, SSCB'nin savunulmasına katkıda bulunmak nasıl mümkün olabilecekti?

Bir devrimci için, Stalin'in, Faşist Almanya'dan gelen tehdit karşısında burjuva demokratik Fransa ile karşılıklı yardım anlaşması imzalamakta haklı olduğu konusunda kuşku duymak söz konusu olamazdı. Fakat aynı Stalin'in, Paris'in hazırladığı ulusal savunma politikasına «tam onay» sağlarken haklı olduğunu kabul etmek çok daha zordu. Soruna paktın askeri etkinliği açısından bakılsa bile durum değişmiyordu. Ayrıca, soruna, Fransa'daki anti-Faşist ve devrimci mücadele açısından bakıldığı da çok kuşkuluydu. Stalin'in sözleri, burjuva partilerini ulusal savunma politikalarını haklı çıkaracak harika ar-

gümanlarla donatmanın yanı sıra, Fransız Komünistlerine Halk Cephesi'ni sadece Radikaller ile sınırlı tutmamaları yönünde açık bir daveti kapsıyordu. Son çözümlemede, SSCB'nin savunma ile ilgili çıkarları bunu gerektirse bile, 1914'teki gibi bir *union sacreè* (kutsal ittifak)'ye kadar gitmemek gerekmez miydi, 17 Mayıs'ta, Stalin'in demeci yayımlandıktan iki gün sonra Thorez partiye bütün bunların «teorik» gerekçesini açıkladı. Eğer, diyordu, Sovyetler Birliği'ne karşı açılacak bir savaş «bütün emperyalist ülkeler tarafından yürütülmezse, eğer aradaki çıkar çelişkilerinden ötürü sosyalizmin vatanı ile uyum içinde hareket ederlerse, bu durumda onların hareketi *objektif olarak*, çalışan halkın iktidar davası ile *özdeş* olan barış davasına hizmet eder; bu hareket, çalışan halkın kendi anavatanının efendisi olduğu ülkenin savunulmasından asla vazgeçemeyecek olan proletaryanın davasına *objektif olarak* hizmet eder»[89]. Sonuç olarak, emperyalist Fransız burjuvazisi Almanya'ya karşı Sovyetler Birliği ile ortak eylem örgütlerse, bu hareket Fransız proletaryasının davası ile özdeştir.

Çok geçmeden Thorez «Fransız Cephesi» sloganını ortaya attı. Ne var ki, şimdilik mesele Radikallerin onayını sağlamaktı. Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri Radikal Parti'nin programını uygulayacak bir Radikal hükümetine partisinin desteğini sunmakta duraksamadı. 31 Mayıs'ta Thorez Meclis'te şöyle diyordu: «*Monsieur le Prèsident* Herriot, Jakoben geleneği yenileyen biz Komünistler, sizin veya partinizin bir diğer liderinin bir Radikal hükümetinin liderliğini alması halinde, size destek vermeye hazırız; çünkü Radikal gurup Meclis'teki sol-kanat gurupların en genişidir. Burada, Radikal Parti'nin politikasını gerçekten uygulayacak bir Radikal hükümetinden söz ediyorum.» Ve yine bu aşamada Thorez «Cephe»nin sağa doğru genişletilmesinin uygun olacağı fikrini ortaya attı. «Radikal Parti'ye, eğilim bakımından daha ılımlı fakat Faşistlerin ülke ve barış için taşıdıkları tehlikeyi

değerlendirmek bakımından yeterli kavrayışa, yeterli sağ duyguya ve cesarete sahip diğer cumhuriyetçilerin katılabilmesi bile mümkündür»[90] Fakat «*Monsieur le Prèsident* (Bay Başkan) bu olağanüstü politik entrika için hiçbir şey yapamayacaktı. Şöyle diyordu: «Ben sağın adamı değilim ama partimi aşırılar tarafından yedeklenmiş olarak görmekten bıktım. Radikal Parti hiç bir bakımdan devrimci bir örgüt değildir»[91]. Ne var ki, Daladier ve Radikal Parti'nin «Jön Türkler»i, meselenin, Radikal Parti'nin aşırılar tarafından yedeklenmesi değil, daha çok Radikal Parti'nin aşırıları yedeklemesi olduğunu gayet iyi anlamışlardı. Radikal Parti şanlı tarihsel rolünden vazgeçmek ve devrimci bir örgüt haline gelmek zorunda kalmayacaktı. Komünist Partisi ise tarihsel rolünden vazgeçmek ve artık devrimci bir parti olmamak zorunda kalacaktı. Komünistler ulusal savunma dahil Radikal Parti'nin politikasını kabul ettikten sonra «Halk Cephesi» tarzında yeni bir *Cartel de Gauches* (solcular karteli) içinde neden yer almasınlardı? 25 Temmuz 1935'te Komintern'in Yedinci Kongresi Moskova'da açıldığında Fransız tarzı Halk Cephesi güçleniyordu. Hareket henüz «yeni Bastillesler»i ele geçirmemişti ve asla ele geçirmeyecekti, ama yine de onların kendi 14 Temmuz'ları vardı. O gün, Paris'in her tarafından Buffalo Stadyumu'na gelen, aralarında Thorez, Blum ve Daladier'nin de yer aldığı, Halk Cephesi örgütlerine mensup on binlerce kişi, «fesatçı Birlikler'i dağıtmak ve silâhsızlandırmak, demokratik özgürlükleri savunmak ve geliştirmek ve barışı bütün insanlık için sağlamak amacıyla birleşik kalmak» üzerine muhteşem bir and içtiler. Ebedî Fransa bu muhteşem güne tanıklık ediyordu: Jeanne d'arc ve 1789, *Marseillaise ve Internationale!*[92] Kısa süre içinde, ücretli tatiller dışında, bütün bunlardan geriye bir şey kalmayacaktı.

Komünist Enternasyonal'in Yedinci Kongresi

İşçi sınıfının birleşik cephesi politikası, Faşizm'e karşı mücadele koşullarında, Komintern'in 1921-3 yıl-

larında izlediği politikanın bir *tekrarı* idi. Ne var ki, bu Halk Cephesi politikasının Komintern tarihinde örnekleri yoktu. Dimitrov Dördüncü Kongre'den geçen taktikler üzerine karar metinlerinde bir şeyler bulmaya çalıştı, fakat bunların hiç birinde burjuva partileri ile işbirliği anlayışı yoktu. Kapitalist sistemde sınıf mücadelesinin ortaya çıkardığı sorunların analizinde ve devrimci hareketin önceki dönemde yaşadığı deneylerin ışığında böyle bir poiltika bulunmuyordu. Bu politikalar, Stalin'in uyarısını önemsemeyen Berlin'in politikasını Sovyetler Birliği'ne karşı savaş hazırlığı yönünde belirlemesinden sonra, Sovyet dış politikasının acil ihtiyaçlarına pragmatik bir karşılık olarak kabul edildi. Hitler «Rapollo çizgisi»ne sadık kalmış ve saldırı hareketlerini sadece batıya yöneltmiş olsaydı *Pravda* Fransız Komünistlerinin Blum'la acilen anlaşmaya varmalarını ister miydi? «Sovyet dış politikası» faktörünün Komintern'in taktik dönüşündeki belirleyiciliğini değerlendirmek için, bu soruyu ortaya atmak yeterlidir - keyfî olmaktan uzak bir soru, çünkü Alman emperyalizmi 1939-41'de, aslında, «Rapollo çizgisi»ne geri döndü.

Ne var ki, bu kez, SSCB'nin savunulması için duyulan zorlayıcı ihtiyaç, o kadar zorlayıcı olmayan işçi sınıfı ve anti-Faşist birlik ihtiyacı ile çakıştı Oysa, geride kalan on yıllar boyunca Alman milliyetçiliğini emperyalist «Versailles güçleri»ne karşı kullanma amacını taşıyan Sovyet dış politikasının yönelimi, yukarda gördüğümüz gibi, hiç de önemsiz bir etki yaratmamış, Komintern politikasına sekter bir yön vermişti. Yine de bu iki ihtiyaç arasında *tam* bir çakışma olduğunu söylemek mümkün değildir. «Demokratik» kapitalist ülkelerdeki burjuvazinin bir kesimi ve Sosyal Demokrat liderliğin sağ kanadı Sovyet hükümeti ile Alman tehlikesine karşı koruyucu önlemler alma konusunda anlaşabilirler - ve hattâ Halk Cephesi'ni bir biçimde destekleyebilirlerdi. Yeni koşullar altında Halk Cephesi, Birinci Dünya Savaşı sırasında Sosyal Demokratla-

rın İtilâf ülkelerinde oynadıklarına benzer bir rol oynayabilirdi. Yine de, devrimci öze sahip bir işçi birliği ve Halk Cephesi politikasını destekleyemeyecekleri açıktır. Ulusal ve uluslararası sorunların devrimci çözümüne varabilecek her politika onların çıkarları ile, dış düşmana karşı uzlaşmaya razı olacak bu toplumsal ve politik güçler içinde beslenen eğilimler ile kaçınılmaz olarak çatışacaktı. Bu ise, Hitler Almanya'sına karşı SSCB ile «demokratik» kapitalist ülkeler arasında bir ittifak oluşturmaya çalışan Sovyet politikasının çıkarına ters düşüyordu. 1934 ve 1938 yılları arasında Avrupa'da ortaya çıkan durum, bu çelişkinin içinde, Birleşik işçi cephesi ve Halk Cephesi liderliğine katılan farklı eğilimler tarafından az çok kavranan başlıca üç olanak bulunduğunu gösterdi. Olaylar radikal, devrimci bir yönde gelişebilirdi; bu durumda, SSCB'nin savunulması ancak yeni temeller üzerinde örgütlenebilirdi - Sovyet devleti ve yeni devrimci ülkeler arasında bir ittifak (Almanya'nın rakipleri veya kurbanları olan, işçi sınıfı hareketinin burjuvazi için henüz gerçek bir tehlike oluşturmadığı kapitalist ülkeler ile farklı türde bir ittifak kurmayı dışlamadan). Veya işçi birliği ve Halk Cephesi burjuvazinin hegemonyası altında bir ulusal birliğe eklenebilirdi; bu durumda, SSCB'nin savunulması esas olarak söz konusu kapitalist ülke ile ittifakı temel alacak idi. Veya, üçüncü olarak, işçi sınıfı ve anti-Faşist hareket, üç olanaktan birincisini sağlayabilecek güçte olmasa da, burjuvazinin bütün kesimlerini dehşete düşürecek kadar güçlenebilir ve onları Almanya ile uzlaşmaya itebilirdi; bu durumda SSCB tecrit olurdu.

Mantıksal olarak, Halk Cephesi'ne katılan burjuva politik guruplar ve sağ-kanat Sosyal Demokratlar, bilinçli olarak, bu üç olanaktan ikincisini sağlamak için çalıştılar. Komintern'in Yedinci Kongresi'nin politik tezlerinde hem birinci hem de ikinci olanak, fazla ayrıntıya girilmeden belirtildi. Ne var ki, Komintern'in bu çelişkin tezlerden esinlenerek izlediği politika üçüncü olanağın gerçekleşmesini sağlama yö-

nünde büyük katkıda bulundu. Münih görüşmeleri sırasında işçi birliği ve Halk Cephesi, başlangıçtaki devrimci potansiyelini geliştiremeyerek karaya oturmuştu. Böylece SSCB kendini tecrit edilmiş durumda buldu. Bereket, emperyalistler arasındaki çelişkiler, ortak sınıf çıkarlarına hâkim olacak kadar - ***her iki*** emperyalist kampta devrim tehlikesinin tasfiye edilmesindeki ortak çıkar - güçlüydü. Aksi halde, Faşist veya «demokratik» bütün kapitalist ülkeler Münih'ten hareketle birleşik bir anti-Sovyet müdahaleye gidebilirlerdi.

Genellikle, Komintern'in Yedinci Kongresi'nin çalışmaları sırasında, temel amacın, Faşizm'e ve kapitalizme karşı mücadele taktiklerinin formüle edilmesinden ibaret olduğu düşünülür. Kongre dikkatini daha çok bu konu üzerinde topladı ve Dimitrov'un sunduğu ana rapor da bu konuya ayrıldı. Kabul edilen politik çizginin önemini ve bunun nasıl uygulandığını anlamak için, bizzat Kongre'nin, Komünist partilerinin *merkez sloganı* olarak neyi tanımladığından hareket etmek gerekir: «Barış için ve SSCB'nin savunulması için savaş.» Bu, Komünist partilerinin bütün faaliyetlerinin, politika ve eylemlerinin bu yüksek hedefe göre düşünülmesinin ve kararlaştırılmasının zorunlu olduğu anlamına geliyordu. Kongre'nin taktik tezlerinde görülen çelişkilerin başlıca sebebi ve daha sonraki uygulamada ortaya çıkan çelişkiler özellikle bu genel çizgiden kaynaklanır. Genel çizgi ise özellikle Kongre'nin aşağıdaki direktifinde belirlendi: «Barış için mücadele Komünist partilerine en geniş birleşik cepheyi kurmak için en büyük fırsatları sağlıyor. Barışın korunmasından yana olan herkes bu birleşik cepheye çekilmelidir... Güçlerin her an savaşın başlıca kışkırtıcılarına karşı yoğunlaştırılması (şimdiki durumda, Faşist Almanya'ya ve onunla birlik halindeki Polonya ve Japonya'ya karşı) Komünist partilerinin *en önemli* taktik görevini oluşturuyor.»

Komünist partilerinin birleşik ceyheye çekmek zorunda oldukları ve barışın korunmasında çıkarları olan

bu güçler *hangi* güçler idi? Kuşkusuz, ilk önce halk kitlesi, ama aynı zamanda hâkim sınıf içinde barış isteyen her gurup, ayrıca, ister büyük ister küçük olsun, o sırada benzer çıkarlara sahip olan ülkeler. Kongre'den geçen karar metninde şöyle deniyordu: «Sovyetler Birliği ile kapitalist ülkeler arasındaki ilişkiler *yeni bir aşamaya girdi*... Sovyetler Birliği'nin barış politikası sadece emperyalistlerin Sovyetler Birliği'ni tecrit etme politikalarını altüst etmekle kalmadı, Sovyetler Birliği'nin barışı koruma davasında, savaşı özel bir tehlike olarak gören küçük ülkeler ile olduğu kadar, *şu anda barışın korunmasında çıkarları olan hükümetler* ile de işbirliği sağlaması için temel oluşturdu»[93]. Dimitrov hangi ülkelerin kastedildiğini şu üstü kapalı sözlerle açıkladı: «Dünyanın yeniden paylaşılması sırasında kayba uğramaktan korkan bazı büyük kapitalist ülkeler bile *şimdiki aşamada* savaştan kaçınmaya çalışıyorlar.» Bunlar kısaca, Almanya ve Japonya ile bir savaşta dünya üzerindeki sömürü tekellerini kaybetmekten korkan Avrupalı büyük sömürge güçleri ve ABD idi[94]. Ve Dimitrov devamla şöyle diyordu: «bu, emperyalist savaş tehdidine karşı işçi sınıfının, bütün çalışan halkın ve bütün ulusların çok geniş bir birleşik cephesini oluşturma olasılığını yükseltiyor.» Buradaki «bütün uluslar» kavramı çok belirsiz bir anlam taşır. Burada «bütün devletler»in kastedildiği düşünülebilirdi. Dimitrov'un çeşitli kereler dediği gibi «dünya cephesi», aslında, Büyük Anti-Hitler koalisyondan başka şey değildi. Bu ise, Naziler Sovyetler Birliği'ne karşı saldırıyı başlatana kadar gerçekleşemeyecekti.

Kongre'deki rolü savaş tehlikesine karşı mücadele konusunda rapor vermek olan Togliatti, barışı korumak için emperyalist ülkeler arasındaki çelişkiden yararlanmanın sadece Sovyetler Birliği'nin meselesi olmadığını söyledi: «Proletarya ve kapitalist ülkelerdeki Komünist partiler için, bu partiler uluslararası politikanın belirleyici sorunlarında olumlu bir tutum

alana kadar, olayların gidişatına aktif biçimde müdahale etmek, savaşın zincirlerinden boşalmasını önleyen eğilimlere yardımcı olmak ve barışa doğrudan tehdit oluşturan her şeyin önüne geçmek zorlayıcı bir görevdir»[95]. Yedinci Kongre sırasında bu hiç bir suretle akademik bir sorun değildi; çok somut bir tarzda ortaya çıkan son derece önemli bir sorundu. Pratikte Avrupa'nın başlıca iki Komünist partisi, Fransız ve Çekoslovak partileri, karşı karşıya geldi. Bu ikisi KPD'nin ezilmesinden sonra Avrupa'da kalan yegâne Komünist kitle partileri idi. Ayrıca kendi ülkelerinde politik faktörler olarak belirli bir ağırlığa sahiptiler. (Yedinci Kongre sırasında İspanyol Partisi henüz yeniden hareketlenmiş değildi ve hâlâ Ekim yenilgisinin etkilerini taşıyordu.) Öte yandan, Fransa ve Çekoslovakya, Sovyetler Birliği'nin daha iki ay önce karşılıklı yardım paktları imzaladığı ülkeler idi. Yedinci Kongre'nin ima ettiği «barışın korunmasında çıkarı olan» ülke tiplerine mükemmel biçimde uyuyorlardı: dünyadaki hâkim konumunu kaybetmekten korkan «büyük ülke» ve ulusal bağımsızlığını kaybetme tehlikesi içinde olan «küçük ülke». Bu durumda, ayrı ayrı Komünist partileri ve genelde Komintern Sovyet politikasına nasıl bir yardımda bulunmalıydılar? Komintern ilk kez böyle bir sorunla yüz yüze geliyordu.

Togliatti, raporunda, sorunun Komünistler arasında bazı yanlış anlamalara yol açtığını kabul etti :

> «Bir kararsızlık durumu var, hattâ tek tek bazı yoldaşlar, karşılıklı yardım paktlarının Avrupa'da devrim umudunun kaybolması anlamına geldiği fikrine kapılıyorlar... Dahası, bazı yoldaşlar karşılıklı yardım paktlarını, düşmanın baskısı altında zorunlu bir geri çekiliş ile kıyasladılar. Fakat bu az sayıdaki yoldaş, sadece, bir geri çekiliş ile bir ilerleyiş arasındaki ayırımı yapamadıklarını kanıtlamış oldular. Büyük bir kapitalist ülkeyi Sovyetler Birliği ile karşılıklı bir yardım anlaşması, saldırgana karşı savunmayı pekiştirecek, barışı ve proletarya diktatörlüğü ülkesinin sınırlarını savunacak bir anlaşma imzalamaya

zorlamaktan daha dikkate değer bir başarı düşünülebilir mi?.. Pratik deney bu yoldaşların çok hatalı olduklarını hemen ortaya koydu... Sovyetler Birliği'nin barış politikasını sayesinde yürüttüğü yeni pakt, proletarya devletinin prestijini bütün ülkelerin çalışan halklarının gözünde, bütün dünyanın gözünde, ancak, pekiştirebilirdi ve sonuç olarak sosyalizmin ve proletarya devriminin prestijini sağlamlaştırabilirdi».

Togliatti, Komünist partilerinin bu konuda politika oluştururlarken uymaları gereken kriteri Kongre'ye hatırlatırken, Komintern'in Altıncı Kongre'de kabul ettiği (İkinci Bölüm'de gösterildiği gibi Sovyetler Birliği'nin dünya devrimci hareketi içindeki hegemonyasını bir «ilke» olarak formüle ediyordu) Program'da yer alan bir aksiyomu ortaya koyarak başladı. Fakat söz konusu aksiyom burada kıyaslanmayacak kadar açık biçimde ifade edildi: «Sovyetler Birliği'nin barış politikası ile kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı ve Komünist partilerinin politikası arasında tam bir *amaç birliği* olduğu, bizim için *kesinlikle su götürmez*. Bu konuda saflarımızda herhangi bir kuşku yoktur ve olamaz. Sovyetler Birliği'ni sadece genelde savunmuyoruz. *Somut olarak onun bütün politikasını ve her bir hareketini* savunuyoruz.» Togliatti, devamla, bunun, Komünist partilerinin izledikleri «taktikler»in «bütün hareketlerde ve bütün sorunlarda tam uyum» içinde olması anlamına gelmediğini belirtti. Şöyle diyordu: «Çeşitli ülkelerdeki proletarya partilerinin belirli bir somut soruna bakışta aynı tutumu almadıklarına dair sayısız örnek gösterilebilir.» *Bununla birlikte, Togliatti'nin verdiği örnekler Sovyet devleti ve Komintern'in ortaya çıkışından önceki tarihlere aitti. Bir Komünist partisinin Sovyet partisinden farklı bir taktik tutum aldığı tek bir örnek göstermedi.* Komintern'in ulusal seksiyonlarının Sovyet devletinin politikasına bütünüyle tâbi olduğu konusunda, bütün Komintern literatüründe bundan daha açık bir kanıt belki de yoktur[96].

Togliatti, kriteri «ilke olarak» formüle ettikten sonra, bunu Fransa ve Çekoslovakya örneklerine uyguladı. Bu iki parti «somut koşullar»ı hesaba katan bir tarzda davranmak zorundaydılar. «Paktı sadakatle savunmak» durumundaydılar; «çünkü pakt, barış ve Sovyetler Birliği'nin savunulması için verilen mücadelede bir araçtır.» «Parlamentoda pakt lehine oy kullanmak» ve «paktın gerektirdiği yükümlülüklerden farklı veya bunlara ters düşen bir politika izleme yönündeki her türlü girişimi açığa çıkarmak» zorundaydılar. Aynı zamanda burjuvaziye şöyle demeliydiler: ordunun işçi sınıfına karşı kullanılmayacağı, her zaman olduğu gibi bu kez de zenginlerden çok yoksulların para sağlamak zorunda kalmayacakları ve vakti geldiğinde anlaşmaya gerçekten sadık kalınacağı vb. konusunda «hiç bir garantiye sahip değiliz.» Sonuç olarak, böyle bir «garanti» sağlanmadıkça, askeri bütçeye oy vermeyeceklerini ve iktidardaki hükümete karşı savaşmaktan vazgeçmeyeceklerini söylemeliydiler. Togliatti son olarak şunları söylüyordu: «Fransa ve Çekoslovakya'daki yoldaşlarımızın benimsedikleri bu tavrın derin iç tutarlılığını anlamayanlar, kendilerini, Lèon Blum gibi, çok zeki ve mantıklı kişiler olarak görseler bile, olayların dialektiğinden ve devrimci dialektikten asla bir şey anlamayacaklardır»[97].

Kısa bir zaman dilimi içinde, Fransa, İspanya, Çekoslovakya ve diğer yerlerde «olayların dialektiği» Komintern'in yeni taktiğinin «derin iç tutarlılık»ını ağır bir sınava tâbi tuttu. Ama Yedinci Kongre'deki delegeler, Togliatti'nin, Avrupa'nın bazı ülkelerindeki olası devrimci gelişmeler ile Sovyetler Birliği'nin bu ülkelerin burjuva devletleri ile ittifaklar kurması arasındaki ilişkinin ortaya çıkardığı sorunları çözmek için gösterdiği oldukça hünerli *ve dikkat çekici* çabaya hiç bir itirazda bulunmadılar. Yedinci Kongre sırasında bu olası devrimci gelişmeler İspanya ve Fransa için söz konusuydu ve «ilişki» sorunu somut

olarak Fransa örneğinde ortaya çıktı. Fransa'daki durum devrimci bir kriz noktasına gelirse buradaki Komünist partisinin tavrı ne olmalıydı? Durum Fransız-Sovyet paktını tehlikeye soksa bile, parti, proletarya devrimini zorlayarak krizi şiddetlendirme yönünde mi hareket etmeliydi? Hollandalı delegelerin bir sorusu, Fransa'da 1934'ten itibaren ortaya çıkan durum bakımından da geçerlik taşıyordu; ülkelerine karşı bir Alman saldırısı halinde, Hollanda'nın sömürge sahibi emperyalist bir ülke statüsü taşımasına rağmen, savaşın bir ulusal savunma savaşı niteliği taşıyıp taşımayacağını soruyorlardı. Togliatti, Hollandalı Komünistlerin sorusuna Kongre'nin onayı ile olumlu yanıt verdi. Yine de olağan bazı değerlendirmeler eklemekten geri durmadı. İzlenen çizgi, «sınıf mücadelesinden vazgeçmeye asla yol açmamalı» idi. Böyle durumlarda, «ulusal özgürlüğü savunma politikamız, sömürgelerdeki ezilen ve sömürülen halkların kurtuluşu için verilen mücadeleden asla ayrılmamalı» idi. Verdiği yanıtın sadece Hollanda için değil, Belçika ve diğer benzer durumlar için de geçerli olduğunu belirtti. Bu kategorik yanıt, Belçika ve Hollanda'nın ulusal savunması düşüncesi ile, Sovyet hükümetinin olası bir Alman saldırısına karşı kendini savunmak için inşa etmeye çalıştığı ittifaklar sistemi arasında özellikle o sırada ortaya çıkan tam uygunluk durumunu yansıtıyordu. Kongre'nin Fransa'daki durumun ortaya çıkardığı sorunu özel olarak incelememesinin ve Togliatti'nin bu konuda konuşmaktan ustalıkla kaçınmasının nedeni, Fransa için böyle bir uygunluğun düşünülmemesinden çok, tam bir uygunluk sağlanamadığı için sorunların ortaya çıkması değil miydi?

Her durumda, Kongre, bütün raporlara, bütün konuşmalara ve bütün tezlere yüce görevin SSCB'nin savunulmasını temin etmek olduğu fikri hâkim oluncaya kadar, ortaya çıkan soruya dolaylı bir yanıt verdi. Şöyle deniyordu: «SSCB'ye, onun savunulmasına

ve düşmanları karşısında zafer kazanmasını sağlamak için işbirliğine yardım etmek, bundan dolayı, proletaryanın her bir devrimci örgütünün, her bir gerçek devrimcinin, her Sosyalist'in, Komünist'in veya partili olmayan işçinin, her bir emekçi köylünün, her bir dürüst entellektüelin ve demokratın eylemlerini belirlemelidir...»[98] Komintern liderliğinin Sovyet üyelerinden biri, Knorin, çok açık biçimde belirtti ki, devrim beklentileri açısından esas olan kapitalist ülkelerdeki devrimci mücadeleyi geliştirmek değil SSCB'nin gelişmesini sağlamak idi. Uzun vadede dengeyi sosyalist devrim lehine değiştirecek olan buydu. Knorin, Kongre'de yaptığı konuşmada, Komünistlerin barış partisi oluşturduklarını söylüyordu. Komünistler bütün güçlerini «halkı sosyalist devrimin gerekliliğine, *barış içinde rekabet ve barış içinde çalışma yolu ile,* ikna edebilmek suretiyle savaşa giden yolu kapamak için» kullanmaya çalışıyorlardı. Knorin, Komünistlerin barış istediklerini, çünkü barışın, SSCB'de sosyalizmin daha ileri gitmesini, onun ekonomik ve politik gücünün artmasını garanti edeceğini ekledi. «Eğer barış korunursa, bu durumda, sınıf mücadelesinde uluslararası güçler ilişkisi her gün proletaryanın lehine ve kapitalizmin aleyhine değişecek»[99].

İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, Komintern'in Yedinci Kongresi, öncekilerin aksine özel olarak dünya devrimi temasıyla ve bu konudaki beklentilerle uğraşmadı. Dimitrov şöyle diyordu: «Uluslararası düzeyde Kongre kararlarından olduğu gibi raporlardan da devrimci perspektif üzerine *şatafatlı ibareleri* çıkardık»[1] (*). Bütün bunların ardından, bence, bu «çıkarma»nın devrimci lafazanlıktan kaçınmak için (bu yapılsaydı gerçekten devrimci lafazanlık olurdu) duyulan övgüye değer bir arzudan çok daha zorlayıcı sebeplerden ötürü yapıldığını belirtmek gerekiyor.

(*) Bundan sonraki sayfaların dipnotları sayfa 398'den başlamakta. (y.n.)

Beşinci veya Altıncı Kongre sırasında, uluslararası ilişkiler planında, yenilgiye uğramış Almanya ile kuşatılmış Sovyet Cumhuriyeti arasında kapitalist dünyanın «büyük devletler»i karşısında objektif bir çıkar birliği var iken ve Moskova dünya çapındaki anti-Sovyet eğilimin başını Britanya, Fransa ve ABD'nin çektiğini (Sosyal Demokratlar ve Stalin'in değişiyle «demokrat burjuva» ya da «demokrat pasifist» partiler ile birlikte) düşünüyor iken, Komintern hâlâ *açıkça* şu ya da bu dünya devrimi stratejisini formüle edebiliyordu - doğru veya yanlış olması ayrı mesele -. Bu sırada SSCB'nin barış politikasına ters düşme tehlikesi söz konusu değildi.

Fakat, Yedinci Kongre ortamında, *açıkça* oluşturulacak herhangi bir dünya devrimi stratejisi SSCB'nin emperyalist sömürge güçleri ve ABD ile ittifak kurma ihtiyacı ile nasıl bağdaştırılabilirdi? Komintern'in içtüzüğünde belirtilmesine rağmen tek bir kongre toplamadan geçen yedi yıllık bir dönemden sonra, dünya emperyalist sisteminin tarihinin en büyük krizini yaşadığı bir sırada ve bir İkinci Dünya Savaşı sorunu gündemdeyken, Komintern'in Yedinci Kongresi'nin, emperyalizm, kapitalizm, Batı'da sosyalist devrim ve sömürge durumundaki bağımlı ülkelerde anti-emperyalist devrimler ile ilgili sorunların teorik analizini yapmaktan geri durmasının sebebi buydu. Yine bu, Dimitrov'un Kongre'ye sunduğu yetmiş sayfalık raporun neden sadece bir buçuk sayfasının sömürgelerdeki anti-emperyalist mücadeleye ayrıldığını da açıklar. Denebilir ki, Yedinci Kongre bütün Komintern kongrelerinin en «Avrupamerkezci» olanı idi. Ama öte yandan, Avrupa'ya özgü temaların ardında, ön planı işgal eden Dimitrov'un ve diğer Batılı Komünist liderlerin prestijlerinin gerisinde, o güne kadar görülmüş en «Rusmerkezci» kongre yer alıyordu.

Bununla birlikte, Komintern'in ve Stalin'in dünya devrimi anlayışının tamamından ve her türlüsün-

den vazgeçtikleri sonucuna varmak hatalı ve aşırı basitleştirilmiş bir görüş olur. Aslında, Yedinci Kongre Altıncı Kongre'de ortaya atılan anlayışı üstü kapalı biçimde korudu ve bunu, Sovyet sınırlarında iki ciddî tehdidin - Hitler Almanyası ve militarist Japonya - belirlemesi üzerine ortaya çıkan duruma «taktik olarak» uyguladı. Bu ülkeler, aynı zamanda, sadece Avrupa'daki işçi sınıfı hareketi ve Çin devrimi için değil bazı Avrupa ülkelerinin burjuva demokrasisine ve bağımsızlığına - Çin'in bağımsızlığı dahil - karşı da ciddî bir tehlike oluşturuyorlardı. Öte yandan, Alman ve Japon emperyalizminin hırslı hareketleri, aynı zamanda, Birinci Dünya Davaşı'nın galiplerini oluşturan büyük emperyalist güçlerin çıkarlarını tehdit ediyordu. Eğer Altıncı Kongre'nin dünya devrimi anlayışının başlıca unsuru olarak, Sovyetler Birliği'nin proletarya devriminin uluslararası itici gücünü oluşturduğu, ezilen sınıfların dünya çapındaki hareketinin üssü, uluslararası devrimin odağı, dünya tarihindeki en önemli faktör, proletaryanın uluslararası kurtuluşunun başlıca faktörü olduğu vb. fikrini ortaya attığını düşünürsek (bk. İkinci Bölüm), açıktır ki, yeni dünya durumu bakımından Komintern'in izleyeceği strateji, Alman ve Japon yayılmacılığının karşısındaki bütün çıkarları, faktörleri ve çelişkileri «barış ve SSCB'nin savunulması için mücadele» (aslında bu ikisi aynı anlama geliyordu) «Merkezî slogan»ı çevresinde örgütlemekten ibaret olmalıydı.

Bu stratejik anlayış, Komintern'in Stalin'in doğrudan etkisi altında Altıncı Kongre sırasında tanımlamaya başladığı kapitalizmin durumu hakkındaki genel görüşe uyuyordu. Ve büyük ekonomik krizin de bu görüşü çarpıcı biçimde doğruladığı düşünülüyordu. Buna göre kapitalizm tahminlerden uzun süren «can çekişme» döneminin son aşamasına girmişti - bu kez gerçekten girmişti -. Komintern Faşizm'in yükselişini bu açıdan yorumladı. Yedinci Kongre'ye

hâkim olan fikirlerden biri (Stalin'in yukarda adı geçen 1934 raporundan alınan) Faşizm'in şaşırtıcı ilerleyişinin «burjuvazi artık parlamentarizm ve burjuva demokrasisi gibi eski yöntemler ile yönetemiyor» görüşünü doğrulamış olmasıydı[2]. Bu görüş sadece Almanya ve İtalya'da değil dünya çapında geçerliydi. ABD Komünist Partisi delegesi ve KEYK üyesi Foster Kongre'de Roosevelt'in politikasında Faşizm unsurlarının bulunduğunu söyledi. Diğer delegeler bunun Faşizm'e «yol açtığı»nı söylediler. Ve Dimitrov ABD'de Faşizm tehlikesinden söz etti. Çünkü, diyordu, «kapitalizmin iyileştirilmesi için hazırlanan program iflâs etti»[3]. Kongre Amerikan kapitalizmi hakkında böyle bir görüşü benimsediğine göre, kapitalizmin Avrupa'daki durumunu nasıl gördüğü kolayca tahmin edilebilir. Bu anlayışın mantığı Faşizm'in emperyalist kapitalizmin son politik-sosyal biçimi olarak görülmesine yol açtı. Bunun ardından emperyalist kapitalizm yok olmaya mahkûmdu. Bu aslında Dimitrov'un raporunda Faşizm'i «finans kapitalin en gerici, en şovenist ve en emperyalist unsurlarının açık terörist diktatörlüğü» olarak tanımlarken ortaya attığı fikir idi. Stalin'in tasarladığı bu formül Almanya ve İtalya'daki Faşizm'in sınıfsal özünü hatalı biçimde tanımlıyor ve onu finans kapitalin sadece bir kesimine indirgiyordu. Faşizm'in aslında çok zayıf olduğunu ima eden bu fikirden hareketle Dimitrov dinleyicilerinin önünde iyimser bir görüşe ağırlık verdi. Buna göre Faşizm'in gelişmesindeki dialektik kaçınılmaz biçimde onun yıkılışına yol açacak koşulları yaratmalıydı ve yine kaçınılmaz biçimde kapitalizmin çöküşüne yol açmalıydı.

Dimitrov'un argümanı şu şekilde özetlenebilir: kendi amacına ters olarak Faşizm burjuva kampın çelişkilerini gidermek yerine kötüleştirir. Kapitalist ülkeler arasındaki ekonomik çelişkiyi keskinleştirir ve kitlelerin nefretini, öfkesini çeker; böylelikle onların devrimci ruhlarının uyanışına yardım eder. Birleşik işçi cephesine hız kazandırarak burjuva demok-

rasisi hayallerini zayıflatır, çünkü Sosyal Demokrat işçiler Faşizm'de burjuvazi ile sınıf işbirliği politikasının sonucunu görürler. «Komünist Partisi»nin birleşik cephenin örgütlenmesinde gösterdiği inisiyatif ve Faşizm'e karşı mücadelede içinde Komünistlerin ve devrimci işçilerin gösterdikleri üstün fedakârlık Komünist Enternasyonal'in prestijinde beklenmedik bir artışla sonuçlandı.» Enternasyonal'in misyonu son zaferin kazanılması için devrime önderlik etmektir. «Böylece Marksizm'i ve devrimci işçi sınıfı hareketini gömme görevini yüklenen Faşizm, hayatın ve sınıf mücadelesinin dialektiğinin bir sonucu olarak, kendisinin ve kapitalizmin mezar kazıcıları olarak iş gören güçlerin gelişmesine yol açıyor»[4]. Marks sermaye hareketinin ortaya koyduğu dialektiğin sermayenin mezarını kazdığını önceden görmüştü. Dimitrov, bu uzun süren gerileme döneminin son aşamasının, kapitalizmin son biçiminin Faşizm olarak ortaya çıkmasıyla şimdi başladığını öne sürüyor ve açıklıyordu.

Bu şemadan çıkarılabilecek fikir, Faşizm'i henüz iktidara gelmediği yerlerde önleme yolunun ve iktidara geldiği yerlerde de bir devlet biçimi olarak onu yıkmanın, dünya devriminin zaferine doğru kesin bir adım atmak anlamını taşıyor olmasıydı. Birleşik işçi cephesi taktiğinin tamamı, Halk Cephesi ve barış için dünya cephesi (ve SSCB'nin savunulması için) bu görüşü hayata geçirmeyi amaçlıyordu. Dimitrov raporunu şu sözlerle bitiriyordu: «Bütün bunları istiyoruz, çünkü ancak bu yolla, bir milyonluk güçlü bir devrimci ordu içinde kaynaşan, Komünist Enternasyonal'in önderlik ettiği, liderimiz yoldaş Stalin gibi büyük ve yetenekli bir rehbere sahip ve bütün çalışan halkın başında yer alan işçi sınıfı, tarihsel misyonunu - Faşizm'i ve onunla birlikte kapitalizmi yeryüzünden silmek - kesinlikle yerine getirebilecektir»[5].

Komintern'in yaptığı taktik dönüş, devrimin an-

cak Komintern'in ve onun ulusal seksiyonlarının liderliği altında zafere ulaşabileceği tahminini herhangi bir şekilde değiştirmedi. Birleşik işçi cephesinin başlıca amacı her ülkenin işçi sınıfını irtibatı sağlayan Komünist Partisi'nin liderliği altında yeniden guruplaştırmaktı. Geçiş döneminde Sosyalist Partiler ile, anti-Faşist birleşik cephe hükümetlerinin de oluşturulabileceği anlaşmalar yapılabilirdi, fakat proletarya diktatörlüğü için doğrudan mücadelenin verileceği an geldiğinde harekete önderlik edecek olan tek başına Komünist Partisi idi (bu diktatörlüğün ancak Sovyet biçimini alabileceği Yedinci Kongre'nin değişmeyen tahminlerinden bir diğerini oluşturuyordu). İktidara geldikten sonra Komünist Partisi tek başına yönetmeyi amaçlıyordu. Aslında Kongre Komünist ve Sosyalist partileri birleştirmek suretiyle tek bir devrimci parti oluşturma olanağını düşündü. Fakat bu birleşme için gerekli koşullar, saf ve basit Stalinist tipte bir partinin, teorik doğmaları, taktik şemaları, bürokratik merkeziyetçiliği ve Sovyet hegemonyasının kabulü vb. ile birlikte olduğu gibi benimsetilmesini gerektiriyordu. O günlerde bir İspanyol mizah yazarının dediği gibi, bu bir birleşme meselesi değil bir «SSCBleştirme» meselesi idi.

Komintern'in gerekli gördüğü Halk Cephesi politikası, başlıca amaç olarak, orta sınıfların birleşik işçi cephesi çevresinde yeniden bir araya getirilmesini ve böylece, dolaylı da olsa bu sınıfların Komünist Partisi'nin liderliği altına sokulmasını öngörüyordu. Acil hedef Faşizm'in ezilmesi idi; fakat mücadelenin gidişatı içinde, sosyalist devrim saati çaldığı zaman bu orta sınıfların proletaryanın çevresinde toplanmalarını sağlayacak koşullar yaratılacaktı. Bu Komintern'in bakış açısıydı. Fakat birleşik işçi cepheleri oluşturulurken, mücadelenin anti-Faşist aşamasında Sosyalist partiler ile anlaşmalar yapılacağı tahmin edildi; bu durumda, orta sınıfların işçi sınıfının etrafında yeniden guruplaştırılması - Yedinci Kongre'nin

tezlerine göre - Komünist partileri ve politik partiler veya bu toplumsal tabakaları temsil eden diğer örgütler arasında ortak anlayışları gerektiriyordu.

Komintern'e hâkim olan fikir, birleşik işçi cephesi ve Halk Cephesi'ne temel olarak iş görmesi gereken politik platformların büyük çoğunluğun bilinç düzeyine adapte edilmesi ve politik bakımdan gelişmemiş kesimleri «ürkütebilecek» aşırı ölçüde radikal hedeflere yer verilmemesi idi. Birleşik işçi cephesi ve Halk Cephesi iki ayrı hareket değildi; aslında birincisi ikincisinin daha sağlam ve daha ileri nüveleri olarak anlaşılıyordu. Halk Cephesi'nin başlıca amacı orta tabakaları proletaryaya doğru çekmek idi. Bunu sağlamak için birleşik işçi cephesi platformu «çok ileri» gitmemeli, orta tabakaların bilinç durumu hesaba katılmalıydı. Nihayet, orta sınıfları cezbetme bakımından Yedinci Kongre bu sınıfların genel görünümlerine göre bütün hareketi belirli bir sıralamaya tâbi tutan genel bir politikayı kabul etti - önce İtalyan, sonra Alman Faşizmi'nin zaferinde orta sınıfların oynadıkları temel rolün ışığında bu düşünceyi anlamak kolaydır. Bir kural olarak, platformlar üç bölüm halinde oluşturuldu: ekonomik talepler, ilkesel olarak, reformist partilerin ve sendikaların durumuyla mükemmel biçimde bağdaşıyordu; politik talepler, burjuva demokratik özgürlüklerin ve kurumların savunulmasından veya restorasyonundan ve Faşist faaliyetler ile örgütlenmelerin baskı altına alınmalarından daha ileri gitmiyordu; ve son olarak «barış için savaş» başlıklı bir bölüm vardı. Komintern'in ilân ettiği çizgiye bağlı olan Komünist partileri, birleşik işçi cephesi veya Halk Cephesi programlarında sosyalist tipte hedeflerin formüle edilmesine veya bu şekilde yorumlanabilecek her şeye sistematik olarak karşı çıktılar. Örneğin, Fransız Komünist Partisi, Sosyalist Parti'nin önerdiği «yapısal reformlar»a (bir dizi ulusallaştırma) karşı olduğunu açıkladı. Bu tavrı haklı çıkarmak için iki çeşit argüman öne sürüldü.

Birincisi, nitelik bakımından «solcu» idi: «Biz Komünistler,» diyordu Thorez, «toplumsallaştırmaya taraftarız; kapitalist sömürücülerin saf ve basit anlamda mülksüzleştirilmelerine taraftarız, fakat toplumsallaştırmanın gerçekleştirilmesi için tek bir koşulun yerine getirilmesi gerektiğini düşünüyoruz, küçük bir koşulun: iktidara sahip olunması, iktidarın ele geçirilmesi. Bugün için, iktidarı ele geçirmenin sınanmış tek bir yöntemi var: bu Bolşeviklerin yöntemidir, proletaryanın muzaffer ayaklanması, proletarya diktatörlüğünün ve Sovyet iktidarının uygulanmasıdır.» (Thorez, kuşkusuz, şunu da diyebilirdi: Siz, reformist bir çizgiyi benimseyenlerin, bankaların ve ağır sanayinin toplumsallaştırılmasını savunmanız, bizim işçi sınıfını bu hedeflere ulaşacak bir mücadele içinde birleştirebileceğimizi gösteriyor, ama biz, bunu yapmak için önce iktidarı ele geçirmeliyiz. Geri bir ülke olan Rusya'da onlar ayrı bir yoldan yürüdüler ve iktidarın tek bir parti tarafından yürütüldüğü yönetici bir otorite kurdular. Fransa ise farklı türde, sanayileşmiş bir ülke; başka gelenekler ve işçi sınıfı hareketinin başka biçimleri var. Bu nedenle önümüzde başka bir yol açılıyor. Bunu birlikte araştırmalıyız. Belki de yeni tip bir devrimci parti kurmak gerekecek vb. Kuşkusuz, Komintern'in Fransız seksiyonunun Genel Sekreteri olarak Thorez bu şekilde konuşamazdı. Bunu yapması için, Lenin gibi, devrimin *kendi* ülkesinde izleyeceği yolu araştıran bir devrimci Marksist olması gerekirdi. Toplumsallaştırma önerilerine karşı oluşturulan diğer argüman gerçekten çok basitti: Radikal Parti buna karşıydı. Thorez için bunun anlamı «toplumsallaştırma»nın orta sınıfları ürküteceği idi[6].

Bu taktik şema temelinde Komintern, sosyalist devrim sorununun somut olarak ortaya çıkması halinde, hareketin gerekli bilinç ve devrimci atılım düzeyine ulaştırılabilmesi hakkında ne düşünüyordu? Yanıt şu tezde bulunabilir: kapitalizm, şimdiki du-

rumda, halk kitlelerinin büyük bir dalga halinde gelen taleplerini «özümleme» veya «bütünleştirme» yeteneğinden yoksundu. İşçilerin, köylülerin, kamu görevlilerinin vb. ekonomik talepleri sadece «asgari» talepler olsa bile, artık üretici güçleri geliştirebilecek bir durumda olmayan kapitalizm (en güçlü kapitalizmin, ABD'nin «iyileşme» programı bile başarısızlığa uğramamış mıydı?) bu talepleri karşılayamayacaktı. Kapitalizm kendini çıkışsız bir durumda bulacaktı: harekete doğru çekilen kitleler radikalleşecekler ve Dimitrov'un öne sürdüğü gibi, kurtuluşun ancak Sovyet iktidarının kurulmasında olduğu sonucuna varacaklardı. Burjuva demokratik özgürlüklerin ve kurumların savunulması aynı uç duruma götürecekti. Aslında, kapitalizmin bundan böyle kendi hâkimiyetini sürdürmek için kullanamayacağı politik biçimlerin Faşizm'e karşı savunulması hâkim sınıfları kaçınılmaz olarak çıkışı olmayan bir duruma doğru itecekti. Böylece burjuva demokrasisi yaratıcısı olan burjuvaziye karşı işleyen bir mekanizma haline gelmişti.

Ne var ki, hâlâ savaş ve barış sorunu vardı. Komintern'e göre esas tehlike burada yatıyordu: betimlenen dinamik, her durumda, tarihin bütün bir dönemi için tıkanabilirdi. Komintern Faşizm'in dünya çapında bir terörist diktatörlük kurmak suretiyle, yeni üretici güçler geliştirme bakımından çaresiz biçimde güçsüz olmasına rağmen, kapitalizmin varlığını süre bakımından uzatmakta başarılı olabileceğinden korkuyordu. Böyle bir olasılık, kapitalist ülkelerin «proletarya devriminin uluslararası itici gücü»nü silâh zoruyla yıkmak için birleşmeleri halinde gerçekleşebilirdi. Ama burada da, cançekişen kapitalizm aşamasının dialektiği işlemekteydi. Faşizm, emperyalizmler arasındaki çelişkileri en üst noktada şiddetlendirerek ve dünyanın yeniden bölünmesi sorununu ortaya çıkararak büyücü çıraklığı rolünü oynuyordu. Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan büyük

güçler kutsal sömürge kârlarını korumak için, aynı düşmanın tehdidi altındaki Sovyet devleti ile ittifak kurmak zorunda kaldılar - *status quo*yu korumak için veya savaşın çıkması halinde Sovyet devletinin yanında savaşmak için kurulan bir ittifak. (Komintern kararlarında belirtildiği gibi bu güçlerin «barış sever» olduklarına inanılıyordu; oysa bu sadece halkların ve Komünist Partisi üyelerinin kendilerini aldatmalarına yol açan temelsiz bir iyimserlikten ibaretti.)

Kısaca, Komintern, kapitalizmi uçurumun kıyısına getiren tarihin karşı konulmaz dialektiğinin Sosyalistleri Komünistler ile aynı çizgide yer almaya zorlayacak şekilde işlemeye devam edeceğini düşünüyordu. Bu durum Sovyet iktidarının kurulması için gerekli koşulların yaratılmasına yardımcı olacak; Sovyet iktidarı kurulduktan sonra bu aynı Sosyalistleri politika sahnesinden tasfiye edecekti. Orta tabakaları temsil eden partilere gelince, bunlar da benzer bir yol izleyeceklerdi: «boynuzlanmış, dövülmüş ve mutlu» erkek rolünü oynayacaklardı. Son olarak, sömürgelere sahip büyük kapitalist ülkeler rakiplerini yıkmak, bunu yaparken de tek başına kapitalizmi canlı tutmayı başarabilen Faşizm'i yıkmak için Sovyetler Birliği ile işbirliği yapmak zorunda kalacaklardı. Diğer bir deyişle, bu ülkeler, gerçekte, dünya devriminin gelişini çabuklaştıracaklardı.

Bu açıdan bakıldığında Komintern'in Yedinci Kongre'de oluşturulan taktiklerinin esas görevi, her şeyden çok, tarihin bu karşı konulamaz dinamiğine «bir hız vermek» idi. Bunu gerçekleştirebilmek için, ilk önce, politik bilinçleri tek kurtuluşun Sovyet iktidarı olduğunu anlayacak kadar olgunlaşmamış geniş kitlelerin nereye doğru gittiklerini pek bilmeseler de öncüyü izlemelerini sağlayacak şekilde davranmak; ve ikinci olarak, sonunda sahneden ayrılmaya mahkûm sosyal grupların, politik partilerin ve devlet kurumlarının kendilerini bekleyen kaderi en az direnişle karşılamalarını sağlayacak şekilde hareket

etmek gerekecekti. Dünya bir kez o aşamaya girdiğinde ve kapitalizmin ekonomik ve politik yapılarının aşırı yıpranmışlığı toplumu hızla o büyük *Hic Rhodus, hic salta!** anına doğru sürüklediğinde, en önemli şey, sırrını sadece dünya devrimi partisinin bildiği Büyük Atılım'ın önünde hiç kimsenin dehşete kapılmaması idi. Öncü içinde yer alan işçiler daha az ileri işçileri endişelendirebilecek hedefler öne sürmekten kaçınmalıydılar; bir bütün olarak işçi sınıfı, kasabalardaki orta sınıfları, küçük ve orta köylüleri sarsabilecek hedefleri - en önemlisi, proletarya devrimi hedefini - öne sürmekten geri durmalıydılar; nihayet, işçi kitleleri, kamu görevlileri, teknisyenler, entellektüeller, köylüler vb. Alman intikamcıları ve Japon yayılmacıları ile savaşmak için Sovyetler Birliği ile ittifak kurmaya istek duyabilecek burjuvazilerini ürkütmeyecek şekilde davranmalıydılar. Bu görüş Komintern stratejisindeki «ana halka» olarak düşünüldüğü için, bütün diğer taktik görüşler üzerinde önceliğe sahip olmak zorundaydı ve oldu da.

Tasarlanan bütün taktik kompleks - objektif temel düzeyinde ve partinin bilinçli faaliyeti düzeyinde - bir savunma-saldırı taktiği olarak anlaşıldı. Sürecin objektif dinamiği Faşist tehdidin gelişmesine karşı kendi savunma mekanizmalarını yarattığı için ve Faşizm'in tehdit ettiği farklı toplumsal güçleri birleştirmek için partinin sürdürdüğü faaliyet en küçük ortak payda temelinde sürdüğü için *savunmacı*. Bu objektif-subjektif dinamik çelişkileri keskinleştirdiği, toplumsal ve politik güçleri kutuplaştırdığı ve bu yeni durum geliştikçe, güçler ilişkisi uygun bir hal aldıkça, parti daha radikal hedefler ve mücadele biçimleri uygulayabileceği için *saldırmacı*. Yedinci Kongre o sırada Avrupa'da ortaya çıkan durumu değerlendirirken kesinlikle savunmacı yön üzerinde

---

* Hic Rhodus, hic salta! Yakaladığın fırsatı değerlendir.

durdu. Bununla birlikte, diğerlerinde olduğu gibi Dimitrov'un raporunda da saldırı aşaması vurgulandı.

«Proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesinde güç kazanabilmesi için, bugün acil çıkarlarını saldıran sermayeye karşı, Faşizm'e karşı savunurken, yarın nihaî kurtuluşunu sağlayacak koşulları yaratabilecek bir konuma gelebilmesi için işçi sınıfının eylem birliğini istiyoruz... İşçi sınıfını yorulmadan, durumda bir değişiklik olduğunda mücadele biçimlerinde ve yöntemlerinde hızlı bir değişiklik yapmaya hazırlamalıyız. Hareket gelişirken, işçi sınıfının birliği güçlenirken daha ileri gitmeli ve politik bir kitle grevinin örgütlenmesi yönünde hareket ederek sermayeye karşı savunmadan saldırıya geçmeye hazırlanmalıyız»[7].

Yedinci Kongre'den hemen sonra İspanya ve Fransa'da «sermayeye karşı saldırı»ya geçmek için gerçek bir olanak ortaya çıktı.

Fransa'da 1936 : «Bir Greve Nasıl Son Verileceğini Bilmek Gerekir.»

Fransa'da 1934 ve 1936 yılları arasında işçi sınıfı ve anti-Faşist hareketin yükseliş nedenleri bir çok politik ve tarihsel çalışmada incelendi[8]. Bunlar çok şematik olarak üç temel faktörün bileşiminde özetlenebilir. Önce, ABD ve diğer ülkelerde iyileşme henüz başlamışken Fransa'yı ancak belirli bir gecikmeden sonra vuran ekonomik krizin etkileri. Bu gecikme, krizin yol açtığı toplumsal huzursuzluğun, ikinci faktörle, yani, Hitler'in iktidara gelmesi üzerine işçi sınıfı hareketi içinde ve toplumun diğer kesimlerinde anti-Faşist tepkinin yükselmesi ile, çakışması ve birleşmesini ifade ediyordu. Fransa'da toplumsal mücadele, Faşist tehlikeyi oluşturan gerici güçlere karşı (özellikle kötü şöhretli «Birlikler»e karşı) mücadele ile iç içe geçmişti. Üçüncü olarak, Komintern'in taktik dönüşü, işçi sınıfının en bilinçli kesimlerin-

de var olan bir araya gelebilecekleri ve örgütlenebilecekleri bir çerçevede birleşme isteğini açığa çıkardı. Alman deneyi bölünmenin trajik sonuçlarını göstermişti. Komünistler ile Sosyalistler arasındaki anlaşma ve bundan çıkan sendika birliği, işçilerin kendilerine duydukları güveni pekiştirdi ve işçi sınıfının ülkenin politik evriminde oynadığı rolü arttırdı. İşçi partileri, krizin ağır biçimde etkilediği kent orta tabakalarının önemli bir kısmı için bir çekim merkezi haline geldi. Hoşnutsuzluk Laval'ın deflasyonist kararnameleri ile birlikte zirveye ulaştı. Thorez'in dediği gibi, «800.000 kamu görevlisi - Marks'ın *18 Brumaire*'inde sözünü ettiği bu devlet siperi - ayağa kalkıyor; küçük burjuvazi, büyük burjuvazinin partilerinin liderliğine olan güvenini kaybediyor»[9]. Hoşnutsuzluk köylüler arasında da büyüyordu.

Yükselen halk hareketi karşısında Faşist güçler örgütlendiler ve faaliyetlerini arttırdılar. Bu dönemin başlıca tarihçilerinden biri şunları yazar: «Dereceli bir kutuplaşma oldu: sağda, «Croix de Feu» (Ateş Haçı) çevresinde; solda, Ekim 1934'ten beri Komünistlerin «Halk Cephesi» dedikleri şeyin çevresinde... Bütün ülkeyi üstü kapalı bir iç savaş atmosferi kapladı»[10]. 1935'in ortasında Thorez Yedinci Kongre'de yaptığı konuşmada devrimci krizin patlak verebileceğinden söz etti: «Kitle hareketinin gidişi, partimizin destekleyeceği ve hattâ gerekirse katılabileceği bir Halk Cephesi hükümetini zorlayabilir. Anti-Faşist savaş daha hararetli hale gelecekti, çünkü gerici ve Faşist saldırı vahşi ve doğrudan olacaktı. Fakat Halk Cephesi ve Komünist Partisi, Sovyet iktidarının, proletarya diktatörlüğünün kuruluşuna hazırlanmak için kullanmak zorunda kalacağımız yeni konumları benimseyebilirlerdi»[11]. Şimdilik Fransız Komünist Partisi, her durumda, «anti-Faşist» mücadelenin bir «yurttaşlık ruhu» içinde geliştirilmesi gereğine Sosyalistlerden ve Radikallerden daha az ilgi göstermiyordu. Aralık 1935'de Thorez, Blum ve Ybarnegaray (sonun-

cusu «Croix de Feu» adına konuşuyordu) parlamentoda, kendilerine bağlı paramiliter örgütleri dağıtacakları vaadinde bulundular[12]. Seçim her şeyi belirleyecekti. Ve 3 Mayıs 1936'da yapılan seçim Halk Cephesi'ne zafer kazandırdı.

Bununla birlikte, «Halk Cephesi'nin zaferi» deyişi, bu olayın gerçek anlamını tam olarak ifade etmez. «Cephe»ye mensup olan «burjuva partisi» 43 sandalye kaybederek ve 159 yerine 116 milletvekili çıkararak ağır bir yenilgiye uğradı; daha önce onlara oy verenlerin önemli bir kesimi bu kez Komünistlere ve Sosyalistlere oy vermişler, bir kısmı da, desteklerini burjuva sağa transfer etmişlerdi. Zafer, iki işçi sınıfı partisinin zaferiydi; ve, Sosyalistler Meclis'teki en büyük gurup haline gelseler de (Fransız parlamentosu'nun tarihinde ilk kez Radikalleri yenilgiye uğratarak ve milletvekili sayılarını 97'den 146'ya çıkararak) büyük zafer Komünist Partisi'nin idi (10 yerine 72 milletvekili). Bu arada Sosyalist Partisi'nden kopan sağ-kanat Sosyalist gurubun parlamentodaki üyelerinin neredeyse yarısını (45 yerine 26) kaybetmesi de önemliydi. Bütün bunlar ülkede politik kutuplaşma meydana geldiğini ve sadece işçi sınıfının değil, orta tabakanın önemli bir kesiminin de radikalleştiğini gösterir.

Seçimlerin ortaya çıkardığı bu politik kutuplaşma devrimci beklentiler açısından oldukça cesaret verici iken, Fransız-Sovyet Paktı açısından bir rahatsızlık sebebi olarak görülebiliyordu. Ülke iç savaşa sürüklenirse Fransa'nın askeri gücü ne hale gelecekti? *Le Temps*'in Moskova muhabiri şunları yazıyordu: «Etkin çevrelerde coşkudan eser yok... Radikallerin kısmen başarısızlığa uğramaları üzüntü yaratıyor.» «Halkın arzusu»nu uysal bir tavırla karşılayan Litvinov *Petit Parisien* muhabirine şunları söylüyordu: «Esas olan Fransa'nın askeri gücünün zayıflatılmasına izin vermemesidir. Almanya'nın tasarılarına yar-

dımcı olacak iç sorunların çıkmayacağını umuyoruz»[13]. Dışişleri Halk Komiseri'nin dileği ne kadar anlamlıysa, bunun dile getirildiği zaman da o kadar anlamlıydı. O sırada Haziran'ın ilk on beş günü yaşanıyordu. Fransız proletaryası Blum hükümetinin kurulmasını beklemeden Mayıs sonundan beri «sorunlar» çıkarmaktaydı. Fabrika işgallerinin eşlik ettiği grev hareketi genişleyerek yayılmıştı. Fransa'da işçi sınıfı tarihi asla bu çapta bir grev hareketi görmemişti. Hareketin özellikleri, seçimlerin ortaya koyduğu politik temel ile birlikte ele alındığında o zamanlar söylenen şu tekerlemeye haklılık kazandırıyordu: «Demek ki bu bir ayaklanma» «Hayır, sadece devrim oluyor.» Gerçekten de, daha ilk günden itibaren hareket gerçek bir devrimin başlangıcında görülebilecek işaretleri taşıyordu: geniş kitlelerin kendiliğinden gösterdikleri inisiyatif, ruh halinde niteliksel değişme, milyonlarca insanın belirli bir düzene son verme arzusunda birleşmesi, geleneksel kalıpların aşılması... Olayı inceleyen veya yaşayan herkes teşhiste birleşir. «Daha başından itibaren,» der Jacques Fauvet, «hareket, hem otoriteye hem mülkiyete saldırarak ikili bir devrimci yön kazandı. «Annie Kriegel şunları yazar: «Büyük kalabalıklar, kontroldan çıkmış kitleler, o güne kadar devrimci fırsatları beklemiş olanlar, eyleme geçtiler.» Sendikal hareket üzerinde uzun süreli hâkimiyetinin kendisine kazandırdığı bütün prestiji ateşi söndürmek için kullanan Jouhaux, olaylar gelişirken şu açıklamayı yapıyordu: «Hareketin nerede ve nasıl başladığını kimse tam olarak bilmiyor. Kitlelerin hoşnutsuzluklarının dışa vurduğu bir durumla karşı karşıyaydık. Yıllar ve yıllar boyu aşağılanmış ve baskı altında tutulmuş kitleler duydukları hoşnutsuzluk üzerinde kafa yordular ve şimdi, 3 Mayıs'ta halk iradesinin onaylanmasından kaynaklanan özgür bir atmosfer içinde, duydukları hoşnutsuzluğu ifade etme olanağı buldular»[14].

Aslında, hiç kimse genel grev veya fabrikaların

işgali için karar almış değildi. Herkes sürprizle karşılaştı; sendikal ve politik liderlikler, hükümet ve iş adamları, sağ ve sol, hepsi. Halk Cephesi'nin seçim zaferi işçi sınıfına avantaj sağlamıştı. Bu zaferin kendisine ait olduğunu ve daha önemlisi kazandığı gücün ifadesi olduğunu biliyordu. Ne var ki, eylem, aynı zamanda, işçilerin seçim vaatlerinin yerine getirilmesi konusunda ne kadar az hayalci olduklarını gösterdi. Bu kez «patlak veren» sadece ekonomik hoşnutsuzluk değil, aynı zamanda, parlamenter çözümlere duyulan ve yıllardır yapılan seçimlerin biriktirdiği güvensizlik idi. Tarihçi G. Lefranc'ın haklı olarak işaret ettiği gibi, Fransız devrimci sendikalizminin bazı temel davranışları bir kez daha doğrulanıyordu: devlete ve siyasal partilere güvensizlik, proleter kitlelerin doğrudan eyleminin etkinliğine güven[15]. İşçiler seçerek iktidara getirdikleri koalisyonun reform yapma konusunda tutarlılığı ve isteği hakkında hayal kurmuyorlardı. Gerçek güçlerinin nerede olduğunu anladılar ve fabrikaları işgal ettiler.

Genel karışıklık devam ediyordu. Komünistlerin desteklediği Sosyalist-Radikal hükümetin başına getirilen Blum, işverenlerin temsilcileri karşısında, durumun en ciddî yönünün hükümetin hareketin nereden kaynaklandığını ve kimin önderliğinde geliştiğini bilmemesi olduğunu teslim etti. CGT liderleri de oldukça endişeliydiler. İşçi kitlelerinin kısmen kontrollerinden çıktıklarını anlamışlardı ve gittikçe paniğe kapılıyorlardı. Hareketin kamu kesimine yayılmasını önlemeye çalıştılar. Yegâne amaçları mümkün olduğu kadar kısa sürede görüşmeler yoluyla bir anlaşmaya varılmasını sağlamaktı[16]. Komünist Partisi liderleri de aynı çizgiye geldiler. Duclos şöyle diyordu: «İki şey düşünüyoruz birincisi, karışıklık çıkmasını önlemek ve ikincisi, çatışmaya derhal çözüm bulunması anlayışı ile görüşmeleri olabildiğince çabuk başlatmak.» Fakat CGT, işverenler örgütü ve

Blum hükümeti arasında yapılan ilk anlaşmalar harekete son vermeyi başaramadı. Yine de *l'Humanite*, bütün bir sayfayı, «BU BİR ZAFERDİR!» ibaresine ayırmıştı[17]. 11 Haziran'da grevcilerin sayısı iki milyona ulaştı. Büyük hareketin pilot sektörünü oluşturan metal işkolunda, yedi yüz fabrikadan gelen delegeler 10 Haziran'da bir ultimatom yayınladılar. İşverenler taleplerini kabul etmezlerse, işyerlerinin kamulaştırılması için çağrıda bulunacaklardı. Bu durumda fabrikaları teknisyenler ve işçiler çalıştıracaklardı. 11 Haziran'da, metal işçilerinin fabrikalardan ayrılarak birleşen kollar halinde Paris merkezine doğru yürüyüşe geçtikleri şeklinde söylentiler yayıldı. Aynı gün Thorez Paris bölgesi Komünistlerini toplayarak, greve son verilmesi için bütün güçlerini kullanmalarını emretti. «Ekonomik talepler uğruna bir hareketi başlatmak elbette önemlidir,» diyordu, «ama aynı zamanda buna nasıl son verileceğini bilmek de gerekir. Şu anda iktidarı ele geçirme sorunu yok. Herkes biliyor ki, amacımız, değişmez bir biçimde, işçi, köylü ve askerlerden oluşan bir Fransız konseyler cumhuriyeti kurmaktır. Ama bu gece veya yarın sabah olacak bir şey değil bu.»

Sosyalist Partisi içindeki devrimci eğilimin lideri Marceau Pivert *Le Populaire*'de şöyle yazmıştı: «Yeterince cesur olanlar için şimdi her şey mümkündür. «Ne var ki, «yeni Jakobenler»in sloganı cesaret değil ihtiyat idi. Thorez Parisli Komünistlere hitap ederken Pivert'e karşılık verdi: «Hayır, şu anda her şey mümkün değildir.» Ve Komünist militanlara «hareket içindeki solcu eğilimlere tepki gösterme» çağrısında bulundu. Ertesi gün, Komünist Partisi'nin oldukça etkin olduğu metal işçilerinin bir toplantısında, işverenlerle bir anlaşma imzalanması ve işbaşı yapılması kararlaştırıldı. Parti şu sloganı attı: «Halk Cephesi devrim değildir»[18]. Gerçekten de farklıydılar: Haziran 1936 Fransa'sında, Halk Cephesi, istim

kapaklarının açılmasına yardım ettikten *sonra* devrimin frenlenmesini sağladı.

Taşan suları yatağına döndürebilmek için yapılması gerekenlerin en önemlisi, kitlelerin Halk Cephesi liderlerinin izlemekte oldukları politikaya duydukları güveni arttırmaktı. İşçiler, Radikallerden beklenen şeyin gayet iyi farkındaydılar ve onların yeni koalisyon içindeki varlıkları bile tek başına açık bir güvensizlik nedeni oluşturuyordu. Blum'un programı, baş politik sekreterinin yakın zamanda hatırlattığı şekilde, «Fransa gibi demokratik bir kapitalist topluma azamî dozda reform enjekte etmek»ten ibaretti[19]. Pek çok işçi bu «azamî»nin gerçekte bir «asgarî» olarak kalacağını az çok biliyordu. Bu nedenle, işçiler Blum'a oy verdikten sonra greve devam ederek ve Blum'un iznini almaksızın fabrikaları işgal ederek onu «tanımadılar.» Koalisyondaki üçüncü unsuru Komünist Partisi oluşturuyordu. Seçimle meydana gelen yeni parlamenter guruplaşmaya proletaryanın genel güvensizliğine rağmen, işçi sınıfının devrimci bir çıkış arayan önemli bir kesimi Komünist Partisi'ne güvenmeye hazırdı. Bu parti parlamenter kombinasyonlar ile henüz uzlaşmamış, devrim fırsatlarını değerlendirmeyen veya ihanet eden reformistleri on beş yıldır usanmadan suçlayan, başarılmış yegâne proletarya devriminin yetkili temsilcisi olarak görünen parti idi. Yeni devrimciler kuşağının bu sırada parti saflarını doldurmasının sebebi de buydu. Aynı şekilde Komünist sendika liderlerinin CGT içindeki etkisi hızla büyüyordu. İşçi sınıfının büyük bir kesimi Komünist adaylara oy verdi[20].

Fakat en büyük önemi taşıyan olgu şuydu: eski devrimci sendikalist eğilim bir ölçüde yeniden canlanırken ve görece önemli bir devrimci eğilim reformist sosyalizmin partisi içinde boy gösterirken, «Marksist-Leninist» parti Fransız proletaryasının öncü partisi haline geldi. Durumun olumlu yönde gelişmesi şimdi bu partiye bağlıydı. Bu parti «devrimci» prestijinin bü-

tün ağırlığını, kendiliğinden hareketi yasal ve reformist bir sonuca doğru kanalize etmek için kullanabilirdi - ve kullandı da; veya durumun içinde taşıdığı devrimci potansiyeli geliştirmek için çalışabilirdi. İkinci çözüm, zorunlu olarak, iktidarı *doğrudan* ele geçirme yönünde bir girişim anlamına gelmiyordu. Soruna bu şekilde, yani Thorez'in 11 Haziran konuşmasında yaptığı gibi yaklaşmak, sadece, gerçek sorunla yüz yüze gelmekten kaçınmak için yapılan bir hile idi. Bu açıdan bakıldığında Halk Cephesi taktiğini iki tarzda kavrayabilmek mümkündü.

Birincisi, Dimitrov'un Yedinci Kongre'ye raporundan alınan şu sözlerde açığa çıkar: «Hareket gelişir ve işçi sınıfının birliği güçlenirken daha ileri gitmeli ve politik bir kitle grevi örgütleme yönünde hareket ederek sermayeye karşı savunmadan saldırıya geçmek için hazırlanmalıyız.» Fransa'da Haziran 1936'da ortaya çıkan koşullarda, bu, kitle hareketinin politik ve örgütsel düzeyini yükseltmek, öne sürülen ekonomik ve sendikal talepleri daha ileri politik ve ekonomik hedeflerle birleştirmek, pasif fabrika işgallerini «aktif» hale dönüştürmek, bu işgalin ortaya çıkardığı fırsatlardan kitle örgütlerinin yeni biçimlerini - işçi komiteleri, işçi konseyleri - oluşturmak için yararlanmak anlamına geliyordu. Bu yeni örgütlenme biçimleri, Fransız işçi sınıfının geleneksel sendikal ve politik örgütlenme biçimleri ile birleştirilmesi halinde, yeni bir hakim otoritenin embriyosunu oluşturacaktı[21]. Ancak böyle bir politik sürecin başlatılması halinde, Fransız toplumundaki krizin devrimci bir sonuç yaratıp yaratmayacağı veya kapitalizmin çerçevesi içinde az çok radikal reformların ötesine geçip geçmeyeceği sorusunu yanıtlamak mümkün olacaktı.

Halk Cephesi taktiğindeki öteki «anlayış» tarzı kitle hareketini «Cephe»nin burjuva veya reformist kanadının hoşgörebileceği sınırların ötesine geçmeyecek şekilde geri tutmaktan ibaretti. Yukarda gös-

terdiğimiz gibi, bu çizgi Yedinci Kongre tezlerinde ilk ifade edilen görüşle bir arada var oldu ve aslında diğerine hâkim durumdaydı. Thorez, Mayıs-Haziran 1936 hareketini daha devrimci hedeflere yöneltmek için gerekli koşulların var olmadığını göstermeye çalışırken bu anlayışı karikatür derecesinde aşırı noktalara ulaştırdı: «Kırsal kesimin bütün nüfusu, henüz, sonuca ulaşmamızı belirleyecek ölçüde bizim arkamızda, bizimle birlikte değildir. Hattâ bazı durumlarda küçük burjuvazi ve köylülük arasında şu anda sahip olduğumuz sempatinin bir kısmını kaybetme tehlikesini göz önünde bulundurmamız gerekir»[22].

Şunu söylemek gerekir ki, eğer Lenin bütün Rus köylülüğü Bolşeviklerin sosyalist devrimi yapmalarını belirleyene kadar ve bir proletarya devriminin Bolşevikleri küçük burjuvazi ve köylülüğün bazı guruplarının sempatisinden yoksun bırakmayacağı ana kadar beklemiş olsaydı Ekim devrimi olmazdı. Bolşevikler bilinçli olarak bir *sosyalist* devrim için değil fakat barış ve toprak için savaşan bir kısım köylülük tarafından desteklendi. Ve çok iyi bilinir ki, «orta tabaka» Yasama Meclisi'nde Bolşevikleri azınlıkta bıraktı. 1936 Fransasında, kent ve kırda, işçileri soyut bir «sosyalist devrim» için izlemeye hazır ve Fransa'ya Sovyet tek parti sisteminin iletilmesine kayıtsız, hoşnutsuz ve radikalleşmiş bir «orta tabaka» sorunu yoktu. (Thorez böyle bir tabakanın varlığını 11 Haziran toplantısında reddetmiyordu). Fakat bu kesim bir dizi radikal politik ve ekonomik önlem için verilecek savaşta işçilerle birlikte hareket edebilirdi. Oysa Halk Cephesi'nin ürkek proğramı bu tür önlemleri kapsamıyordu. (Devrimci bir partinin bu programa yönelik tavrı Mayıs-Haziran «toplumsal patlama»sından önceki gibi olamazdı)[23]. Bunun olması için, kuşkusuz, proletaryanın yarı yolda durdurulmaması esastı. Bütün proletarya devrimlerinin gösterdiği gibi, yapısı gereği kolayca tereddüte kapılan kent ve kır küçük burjuva kitleleri «kraldan daha kralcı» olamaz. Bu kitle-

ler, proletaryanın gücünü ve kararlılığını ikna edici biçimde kanıtladığını görmedikçe devrim yolunda ilerlemezler.

Thorez'in argümanının aşırı zayıflığı, partinin bu çizgiyi benimseme sebebinin dürüstçe ortaya konulup çözümlenmemesi gerçeğinden ötürü idi. Bu sebep, ancak ima yoluyla söz edilen utanç verici hastalıklardan biri gibi, üstü kapalı biçimde belirtildi. Vaillant Couturier 6 Haziran tarihli *L'Humanité*'de «İşverenlerin bencilliği ve inatçılığı yüzünden şimdiki durum,» diye yazıyordu, «Fransız halkının güvenliği tehlikeye atılmaksızın uzatılamaz.» Ve hemen hemen aynı sıralarda, partinin o sırada önde gelen liderlerinden biri olan Marçel Gitton şöyle diyordu: «Hitler tehdidi karşısında Fransa'nın güvenliğini tehlikeye sokacak bir politikayı kabuledilmez buluyoruz»[24]. Yukarda belirttiğimiz gibi Litvinov'da bir Fransız gazetecisine şöyle diyordu: «Esas olan Fransa'nın askerî gücünün zayıflatılmasına izin vermemesidir. Almanya'nın tasarılarına yarayacak iç sorunların çıkmayacağını umuyoruz.»

Sorunun özü buradaydı. Köylülerin veya kamu görevlilerinin yüzde kaçının Mayıs-Haziran hareketinin devrimci gelişmesi sırasında işçi sınıfı ile birlikte yürümeye hazır olduğu hakkında sayısız tartışma yapılabilir ve bu sorun ancak hareket içinde çözümlenebilirdi; fakat 1936 Fransasında böyle bir gelişmenin silahlı kuvvetlerin kullanılacağı sert bir mücadele anlamına geleceği ve hattâ iç savaşın bile ihtimal dışı olmadığı hakkında kuşkuya yer yoktu. Bunun gerçekleşmesi halinde Fransa'nın askerî gücü ve Fransız-Sovyet paktı ne olacaktı? Bu soruya, kuşkusuz, devrimci bir yanıt vardı. Proleter Fransa SSCB için burjuva Fransa'dan çok daha güvenilir ve çok daha güçlü bir müttefik olacaktı. Fakat devrimci hareketin yenilgiye uğrama ihtimali yok muydu? Kimse bu hareketin zafere ulaşacağını garanti edemezdi. 1789'un Jakobenleri önce Bastille'e saldırdılar ve sonra kür-

sülerini Valmy'de kurdular. 1936'dakiler önce Sedan'ı düşürdüler ve sonra, «bir greve nasıl son verileceğini bilmek gerekir,» sonucuna vardılar.

Fransa'daki «toplumsal patlama»nın ardından İspanya'da da «patlama» olduğunda Fransız Komünist Partisi'nin aldığı tavrın temeli en açık biçimde ortaya çıktı. İspanyol Komünist Partisi'nin Dolores Ibarruri başkanlığındaki resmî bir komisyonu tarafından yazılan tarih, *War and Revolution in Spain* (İspanya'da Savaş ve Devrim)'de Colette Audry'nin Blum üzerine yazdığı kitaptan bir bölüm alınır. 9 Temmuz 1942'de ABD'deki arkadaşlarına bir mektup gönderen Blum İspanyol Cumhuriyeti'ne yardım göndermenin Fransa'nın iç durumunu daha da kötüleştireceğini açıklar ve ekler: «Durum daha tehlikeli bir hal alsaydı Fransa'da Franco'nun darbesine benzeyen bir şeyle karşılaşabilirdik. Savaş başlamadan önce, Fransa bir iç savaş yaşayabilirdi ve böyle bir savaşta Cumhuriyet'in başarı şansı pek azdı.» İspanyol Komünist Partisi'nin tarihçileri Blum'un bu ifadesini aynen aldıktan sonra şöyle yazıyorlardı: «Yazdığı kitapta Blum'u savunmasına rağmen Colette Audry burada gerçeğin çarpıtıldığını kabul eder, çünkü Fransız generaller Alman zırhlı birliklerinin işgaline ve Hitlercilerin Paris'e girmesine kadar Pètain başkanlığında gerici bir rejim kuramazlardı... Fransa'da 1936 koşullarında Faşist bir darbe başarısızlığa mahkûmdu. Ve yine de Blum'un 'tarafsızlık' politikasının Fransa'da toplumsal ve politik çatışmanın derinleşmesi korkusuyla açıklanması gerçeklik payı taşır.» Daha sonra, kitap, Colette Audry'nin yaptığı şu yorumu aktarır: «Fransız Halk Cephesi hükümetinin Sosyalist lideri *iki proletaryanın kaderini elinde tutuyordu* ve *bir proletaryayı kurtarmak, diğerini de güçlendirmek için* kendinden öncekilerin imzaladıkları bir burjuva ticaret anlaşmasını yürürlüğe koyması yeterli olacaktı. Böyle bir fırsat hayatta iki kez ele geçmez.» İspanyol Komünistleri, devamla, vurgularlar: «Burada meselenin özüne geliyo-

ruz. Blum'un sakınmak istediği, korktuğu şey, proletaryanın devrimci hareketinin güç kazanabilmesi ve Halk Cephesi'nin sadece İspanya'da değil, Fransa'da da tam bir zafer kazanabilmesi idi»[25].

Blum'un İspanyol Cumhuriyeti'ne ihanet ederek oynadığı önemli rolü bir kez daha belirtmek gerekir. İzlediği politikanın başlıca sebebinin, 1936 ve 1937'deki bildirilerinde iddia ettiği gibi savaş tehlikesi olmadığını göstermek de ayrıca ilginçtir. Colette Audry'nin, Fransa'da 1936'da Faşist bir darbe yenilgiye mahkûm idi, görüşünü benimseyen İspanyol Komünist Partisi liderliği çok önemli bir yargıda bulunur, çünkü bu durumda Fransa'daki koşulların «toplumsal ve politik mücadelenin derinleştirilmesi»ne ve «proletaryanın devrimci hareketi»nin öne atılarak zafer kazanmasına uygun olduğu kabul edilmiş olur. Fakat İspanyol Komünist Partisi'nin komisyonu tarafından yazılan tarih tamamlanmaz. «Fransa'da toplumsal ve politik mücadelenin derinleşmesi»nden ve iç savaş ihtimalinden korkan sadece Blum değildi. Fransa'da sınıf barışını övmek için Hitler'in hayaletini çağırmak bakımından da yalnız değildi. Blum 1942'de yazdığı özel mektupta korkularını dile getiriyor, oysa Thorez 25 Temmuz 1936'da herkesin önünde şöyle diyordu: «Özellikle iç nedenlerin sükûnet gerektirmesinin yanı sıra zorlayıcı bir dış düzen ihtiyacının var olduğu bir sırada, sermayenin hizmetindeki Faşist çeteler, burada da, karışıklık ve iç savaş kışkırtıcılığında başarıya ulaşırlarsa ülkemizin ne hale geleceğini düşünmeliyiz. Herkes biliyor ki, iç savaşın zayıflattığı bir Fransa kısa sürede Hitler'e av olur»[26]. Bu önemli satırlarda, Fransız Komünist liderliğinin, önce Mayıs-Haziran'da Fransa'da meydana gelen devrim öncesi durum karşısında ve daha sonra İspanyol işçilerinin Temmuz'da askerî darbeye verdikleri devrimci karşılık üzerine izlediği politikanın başlıca motivasyonunu buluyoruz. Bu politika, kuşkusuz, tek başına Fransız Komünist lider-

leri tarafından kararlaştırılmadı: bu Komintern'in politikası, Stalin'in politikası idi.

Fransız Komünist Partisi büyük kampanyalar örgütlemekte, mitingler, gösteriler yapmakta, «Cumhuriyetçi İspanya'ya Yardım» toplamakta ve «tarafsızlık» politikasını binlerce kez lanetlemekte idi. Milletvekilleri parlamentoda konuşmalar yapmakta, önergeler vermekte ve parti liderleri duygularını güçlü sözlerle ifade etmekteydiler. Thorez şöyle konuşuyordu :

> «Ah, artık İspanya'yı, orada kahramanca verilen meydan savaşlarını yüzüm utançtan kızarmadan düşünemiyorum. İspanyol Cumhuriyetçilerinin ellerindeki malzeme bakımından savaş gittikçe daha eşitsiz bir hale geliyor. Bu işçi sınıfı enternasyonalizmine sadık bir proleterin duyduğu acı ve utançtır. Faşizmin kanlı dalgası tarafından içerden ve dışardan tehdit edilen ülkesinin geleceğinden endişeli bir Fransızın duyduğu acı ve utanç!»[27]

Fransız Komünist Partisi İspanyol Cumhuriyetçilerine el altından silah gönderiyor ve daha önemlisi, yüzlerce Fransız Komünist, Uluslararası Tugaylar'ın saflarında kahramanca döğüşüyordu. Kısaca, Fransız Komünist Partisi İspanyol proletaryasının mücadelesine yardım etmek için elinden geleni yaptı. *Tek bir şey dışında:* dengeyi İspanya'daki devrim lehine kesin olarak değiştirmek, Fransa'da devrimci bir politika izlemek.

«Öteki» politikanın bütün ayrıntılarına burada girmek mümkün değil. Bu politika, muhalefet maskesi altında Blum'un «tarafsızlık» politikası ile suç ortaklığı yapmaktan ibaretti. Bu politikayla, Fransa'da devrimci mücadelenin geliştirilmesi yerine, Blum'un Ocak 1938'deki Paul Reynaud yanında hükümete girme önerisini kabul edecek kadar ileri gitmek suretiyle «Bütün Fransızların cephesi» bayrağı altında *union sacreè* (kutsal ittifak) hedeflendi[28]. Bu politika yönün-

de kesin adımın Fransız Komünist Partisi liderliğinin Mayıs-Haziran 1936 patlamasına karşı yukarda belirttiğim tavrı benimsemesiyle birlikte atıldığını ifade etmekle yetineceğim. Bu çizgi, parti politikasının daha sonraki gidişatını belirleyen bütün faktörleri içermekle kalmıyor, aynı zamanda, Fransa'daki duruma demokratik ve proleter bir çıkış yolu bulmak için 1936'da var olan objektif olanakların gittikçe azaldığı bir toplumsal-politik sürecin başlamasına yol açıyordu. «Toplumsal patlama» bir kez yatıştırıldıktan sonra kapitalistler bir elleriyle vermek zorunda kaldıklarını öteki elleriyle almaya başladılar. Ücretlerdeki artışı fiyatlardaki artış izledi. Blum hükümetinin frankın değerini rezalet derecede düşürmesi (oysa bunu yapmayacağını vaat etmişti) ekonomik krizin olanca yükünün işçilerin ve orta tabakanın omuzlarına yıkılmasına yardımcı oldu. Proletaryanın gittikçe artan bir bölümü bir kez daha pasif ve kuşkucu bir tutuma büründü. Küçük burjuvazi ve köylüler tekrar burjuva partilerine döndüler. 1938'in sonunda Komünist Partisi bir kez daha tamamen tecrit edilmiş idi. İzlediği «daha geniş» politika daha dar sonuçlar üretiyordu. Partinin en yüksek kılavuzunun istediğinin tam tersi sonuçlar ortaya çıktı. Hitler tehlikesi karşısında Fransız-Sovyet ittifakının temelleri güçlendirileceği yerde, bu tehlike Münih'te en yüksek noktaya ulaştı.

8 Eylül 1936'da Thorez *L'Humanité*'de şunları yazıyordu: «Diğer dönemde, Komünist Partisi, bazı unsurların demagojisinden etkilenmeksizin şunu ilan edecek cesarete sahipti: bir greve nasıl son verileceğini bilmek gerekir... Bugün azimle şunu söylüyoruz: ablukaya son vermek gereklidir!» Fakat İspanyol Cumhuriyeti'nin çevresindeki abluka Fransız proletaryasının devrimci eyleminden başka şeyle kırılamazdı; ne de Münih'ten sakınılabilirdi veya 1940'taki ulusal çöküş önlenebilirdi. Ve böyle bir eyleme götürebilecek hız, Komünist Partisi'nin bir «grev»e değil, Komün'den bu yana Fransız işçi sınıfının en güçlü ha-

reketine son vermenin gerekli olduğunu ilan ettiği gün kesildi.

Zamansız Devrim : İspanya, 1936-9

İspanyol devriminin başlaması - 1919'da Macaristan'da kurulan kısa ömürlü Sovyet Cumhuriyeti dışında, Komintern zamanında Avrupa'da olan yegâne devrim - «dünya partisi»nin liderlerini gafil avladı. Şubat 1930'da, Manuilski KEYK için hazırladığı bir raporda, «şimdiki devrimci ilerlemenin gelişmesi» için açılan «muazzam perspektifler»den söz etti. Manuilski gelişmenin hem ileri kapitalist ülkelerde hem de sömürge ülkelerde bir «devrimci durum»a doğru gittiğini düşünüyordu. İleri kapitalist ülkelerdeki bu devrimci gelişme Stalin'in Komintern'deki temsilcisinin hayal gücü dışında mevcut değildi. Fakat KEYK'in bu toplantısından kısa süre önce Primo de Rivera diktatörlüğü düşmüştü. Kongrede hazır bulunan bazı delegeler bu olayın önemi hakkında soru sordular. Manuilski karşılık verdi: «Dünya proleter devriminin kaderini belirleyen İspanya değildir... Uluslararası işçi sınıfı için tek bir kısmî grev bile, Komünist Partisi'nin ve proletaryanın öncü rolü oynamadığı bu tür İspanyol tipi 'devrim'den daha fazla anlam taşıyabilir»[29]. Fakat bu «İspanyol tipi» devrim, Manuilski'nin öngörülerinde yer almamasına ve öncülüğü tarih tarafından kutsanmış partide neredeyse hiç konuşulmamasına rağmen, inatçı bir tavırla ilerlemeye devam etti. Monarşinin devrildiği sırada, Nisan 1931'de, Komintern'in İspanyol seksiyonu ancak 800 üyeye sahipti.

Seksiyonun proletarya arasında anlamlı bir etki yaratamaması ve teorik zayıflığı sayısal küçüklüğünden daha vahim bir durum yaratıyordu[30]. Teorik zayıflık İspanya'daki bütün işçi hareketinde ortaktı. Ne Sosyalistler ne de Anarko-Sendikalistler işçi hareketinin on dokuzuncu yüzyıldan beri bölündüğü iki büyük eğilim - 1930-31'de başlayan devrimci süreç hak-

kında açık seçik bir anlayışa sahiptiler. Sosyalistler bunun saf anlamda bir burjuva devrimi olduğunu düşündüler ve «asgarî program»larına dört elle sarıldılar. Onlara göre, Cumhuriyet'e liderlik etmek burjuva cumhuriyetçi partilerin işi olmalıydı. Sosyalist Partisi'nin bütün yapabileceği, işçi sınıfının da yararlanabileceği reformların hazırlanmasında bu partiler ile işbirliği etmekti. Kısaca, Avrupa Sosyal demokrasisi'nin ayak izlerini takip etmeye hazırdılar. Anarko-Sendikalistler de aynı bakış açısından, yani devrimin saf anlamda burjuva olduğu noktasından hareket ettiler ama, tamamen farklı bir pratik sonuca vardılar: 14 Nisan 1931'de doğan Cumhuriyet ile hiçbir şekilde işbirliği yapmayacaklardı. Toplumsal devrimi hızla ilerletmek ve «liberter Komünizm»i kurmak gerekliydi. İlk birkaç ay Moskova'nın rehberliğinden yoksun kalan Komünistler Komintern'in bu dönemde izlediği aşırı sol genel çizgi doğrultusunda davrandılar. Bu tavır şu sloganlarla özetlenebilir: «Kapitalistlerin, generallerin ve ruhbanların burjuva cumhuriyeti kahrolsun! Yaşasın, işçi, asker ve köylü Sovyetleri cumhuriyeti!» İlk slogan fazla İspanyoldu ve Anarko-Sendikalist tanılar taşıyordu. İkincisi, o günkü koşullarda, bütünüyle ekzotik ve soyut idi[81].

Aslında, Moskova'da veya Madrid'de hiç kimse neler olduğunu bilmiyordu. İlanından hemen sonra «ruhbanların cumhuriyeti» bir kiliseler krematoryumuna benzemekteydi ve generaller «generallerin cumhuriyeti»ne karşı gizli faaliyet sürdürmekteydiler. Durumu açıklığa kavuşturma çabası içinde Anayasa, cumhuriyeti, «bütün sınıflardan çalışanlar»ın devleti olarak ilan etti. Fakat, birinci sınıf «çalışanlar» sermayelerini ülke dışına çıkarmaya hız verirlerken, üçüncü sınıftan olanlar, cumhuriyeti tek bir sınıfa indirgeme niyetlerini açıkça ifade ederek greve devam ettiler ve toprak sahiplerinin mülklerini işgal ettiler. Cumhuriyet Anayasa'sı İspanya'yı «bütünleşmiş bir

ülke» olarak tanımladı, ama özerkliğe de izin verdi ve on altıncı yüzyıldan beri Kastilya merkeziyetçiliğine boyun eğmiş olan çevresel milliyetler bu «bütünleşmiş ülke»yi üç veya dört ayrı parçaya bölmek için uğraştılar. Aza'na bir sürpriz yaparak İspanya'nın «Katolik olmaktan vazgeçtiği»ni bildirdi. Oysa Aza'na'yı başbakan olarak atayan parlamento en Katolik Alcala Zamora'yı Cumhurbaşkanlığı makamına seçti. Araquistan katı bir tavırla, «İspanyol halkı kadar radikal ölçüde sosyalist bir halk yoktur» dedi. Oysa Unamuno İspanyol «bireyciliği»ni yüceltiyordu. O sırada, zorluklarla doğan Cumhuriyet pek çok farklı imajı yansıtıyordu ama, her zaman derin olan Ortega y Gasset «Cumhuriyet'in imajını değiştirmek gerekir,» diyordu. Sivil Muhafızlar köylüleri makinalı tüfekle biçerek imajı değiştirirlerken, bütün zarif leydiler filozofun derinliğine hayran kaldılar. Kısaca, «İspanyol tipi» devrim daha karmaşık bir görünüm arz etti, fakat Komintern bunu yüzyılın başlangıcında Lenin'in Rusya için oluşturduğu teoriye tamamen uygun «burjuva demokratik» devrimler tipine göre sınıflandırmakta acele etti.

Bu teoriye - ya da, daha doğrusu bu teorinin Komintern tarafından üretilen doğmatik biçimine - göre İspanyol devrimi iki aşamalı bir strateji gerektiriyordu. Şemanın burada bir kez daha ele alınması gerekiyor. Aşamaların birincisi, tamamlanmamış burjuva devriminin «muallakta» bıraktığı sorunlarla ilgili görünür; fakat, burjuvazi artık devrimci olmadığına göre, «feodal kalıntılar»ın (latifundia, kilisenin hâkimiyeti, askeri kastlar, aristokrasi, ulusal azınlıkların ezilmesi vb.) tasfiyesinde öncü rolü oynaması gereken proletarya idi. Ancak, bu sorunlar ortadan kaldırıldığı zaman, proletarya, üretim araçları üzerindeki kapitalist özel mülkiyete karşı saldırıya geçebilirdi. Yani, ancak o zaman, proletarya diktatörlüğünü kurarak, «burjuva demokratik aşama»dan «sosyalist aşama»ya geçebilirdi. 1934'ün ortasına kadar, bu strateji,

Komintern tarafından «Sosyal Faşizm» dönemine tekabül eden aşırı sekter taktik biçim içinde İspanya'ya uygulandı. Örneğin, Kasım 1933 seçimleri sırasında PCE (İspanyol Komünist Partisi) platformu «Sovyet İspanya» için mücadele çağrısı yaptı ve şunu ilan etti: «burjuva demokrasisinin partileri, Sosyalistler ile birlikte... karşı devrimin merkezi idiler ve şimdi de öyledirler... Bu nedenle,» diyordu doküman, «Faşizm'in üstesinden gelmek için, Faşizm'i tahrik eden ve hızlandıran sözde burjuva demokrasisine karşı amansız biçimde savaşmak gerekir»[32]. Bereket, 1934 yazında Komintern'in yaptığı dönüş, PCE'nin İspanyol gerçeğine daha yakın bir politika izlemeye başlamasını sağladı. Parti İşçi Birlikleri'ne katıldı ve Sosyalist Partisi ile ilişki kurdu. Ekim 1934 Austurias ayaklanmasına kararlı biçimde katılması partinin devrimci prestijini arttırdı. Nisan 1935'te, Fransız örneğini izleyen PCE bir «anti-Faşist halk bloğu»nun kurulmasını önerdi. Bu fikir, Largo Caballero önderliğindeki Sosyalist sol kanadın ve Anarko-Sendikalistlerin direnişine rağmen başarılı oldu, çünkü, Austurias'taki ayaklanmadan sonra bütün ülkede ağır bir baskı başlatılmıştı ve gerici güçler bir diktatörlük kurmaya hazırlanıyorlardı. Bu diktatörlüğün kurbanları sadece işçi örgütleri değil, aynı zamanda, «sol» cumhuriyetçi partiler olacaktı. Diktatörlük tehdidine karşı etkin bir savunma cephesi oluşturmak ve bir halk karşı saldırısı için uygun koşullar yaratmak bakımından anti-Faşist birlik uygun biçimde zamanlanmıştı. Ne var ki, Şubat 1936 seçimleri olmaksızın bunun sağlanabilmesi pek mümkün değildi. İşçi-Cumhuriyetçi bloğunun seçimlerde bir zafer kazanması halinde politik mahkûmlar için af çıkarılmasının ve diğer baskıcı önlemlerin iptalinin garanti altına alınması olanağı «Caballeristler»in akıllarını başlarına toplamalarına yardımcı oldu ve PSOE (İspanyol Sosyalist İşçi Partisi) ile UGT (Genel İş Konfederasyonu - Sosyalist eğilimli -)'nin Halk Cephesi'ne katılmasını mümkün hale getirdi. Anarko-Sen-

dikalist kitlelerin büyük kısmının Halk Cephesi adaylarına oy vermelerini belirleyen de buydu[33].

Ne var ki, Komintern için Halk Cephesi politikası tamamen farklı bir anlam taşıyordu. Togliatti, «Geniş bir anti-Faşist Halk Cephesi,» diyordu, «şimdiki aşamada İspanyol devriminin gelişmesinin özel biçimini yansıtıyor»[34]. Bu «burjuva demokratik» aşama idi. İspanyol devriminin karakteri ve gidişatı ile ilgili, daha önce değindiğim, temel anlayış aynı kalıyordu; fakat gelişmenin aldığı «özgün biçim» bu kavramı «ılımlı» denebilecek tarzda etkiledi. Olaylar, yine de bu «ılımlılık»ın hayalci karakterini açığa vuracaktı. Önce, küçük burjuvazinin toplumsal ve politik güçlerinin, hattâ burjuvazinin bazı guruplarının (özellikle, çevre milliyetlerdeki) devrimin kaçınılmaz burjuva demokratik aşamasında oynayabilecekleri role daha büyük bir önem verme eğilimi gösterildi. Bu «ılımlı» eğilimin ilk somut ifadesi Halk Cephesi'nin seçim programı (seçimin kazanılmasından sonra hükümetin programı oldu) idi. Bu, küçük burjuva Cumhuriyetçiliğinin geleneksel programından ileri gitmiyordu. O anki «aşama»nın sorunları için etkin bir çözüm de içermiyordu. En önemli sorun olan toprak sorunu havada kalıyordu. PCE uzlaşma sağlama işini kesin olarak üzerine aldı. Bu ise meşhur «aşama»nın iki alt bölüme ayrılması anlamına geliyordu. Birincisi, adı geçen programın uygulanması ile sınırlıydı; bu alt aşamada parti programın uygulanmasından sorumlu hükümeti (küçük burjuva ve burjuva Cumhuriyetçi partiler tarafından oluşturulmuştu) destekleyecekti. İkinci alt aşamada parti, burjuva demokratik devrimi «sonuca» ulaştırmaya hazır bütün güçlerle birlikte ilerleyecekti. Ancak bu «sonuç»a varıldıktan sonra proletarya devriminin saati çalabilirdi[35].

Anarko-Sendikalistlerin basitleştirilmiş «doğrudan eylem» yaklaşımına ve Caballeristlerin belirsiz taktiklerine karşılık Komintern'in «İspanyol uzmanları»nın stratejik ve taktik planları model bir yöntemi

andırıyordu: dönemler ve aşamalar arasında açık bir ayırım, bunların her birinde güçlerin baş düşmana karşı yoğunlaştırılması, radikalizmin arttığı bir düzende ilgili hedeflerin listelenmesi vb. PCE, devrimci amaçlarının hiç birinden vazgeçmediğini ve yolun sonunun hâlâ Sovyet modeline bağlı proletarya diktatörlüğü olduğunu öne sürmeye devam etti. İlk bakışta plan mükemmel görünüyordu. Ne var ki, gerçekte, İspanyol devriminin derin dinamiğine ters düşmek gibi büyük bir zaaf taşıyordu. Aslında, İspanyol devrimi 1930-31'den beri uzun bir yol katetmişti. Toplumsal ve politik güçler aşırı ölçüde kutuplaşmışlardı. Burjuvazinin, orta burjuvazinin çoğunu, kent ve kırdaki küçük burjuvazinin geniş kesimlerini kapsayan başlıca grupları - temel olarak ücretli emek sömürenler - toprak sahibi aristokrasi, ruhbanlar, askeri kastlar ve Faşist guruplar ile *de facto* bir blok kurdular. Bu, elbette, sadece toplumsal bileşimi bakımından değil politik eğilimler bakımından da heterojen bir bloktu, fakat ortak bir paydaya sahipti - ilerleyen devrim karşısında duyulan korku. Bu tehlike karşısında, mülkiyeti, düzeni, aileyi, dini, anavatanı ve diğer «ebedi değerleri» kurtarmanın yegâne yolunun güçlü bir diktatörlük rejimine dönmek olduğu fikri birleşmeyi sağladı. Ve sınıf güdüsü, objektif durumun berrak biçimde kavranmadığı yerde bile bu toplumsal grupları yanıltmadı, çünkü proletarya gerçekten aşırı devrimci konumlara geçmişti. 14 Nisan 1931 parlamenter cumhuriyeti ve liberal politikacılar tarafından derin bir düş kırıklığına uğratılan proletarya kendi sınıf örgütlerinden başka şeye artık güven duymuyor, ne «asgari programlar»a ne de yarım önlemlere inanıyordu. Abartmadan denebilir ki, İspanyol işçilerinin «asgari programı» toplumsal devrim idi. İçlerinde her türlü - ideolojik, politik, taktik - karışıklık olabilirdi ama, kafalarında tek bir sabit fikir vardı: kapitalistler ve toprak sahipleri, bunların sadece büyük olanları değil, orta ve hatta «küçük» olanları da vakit geçirilmeksi-

zin mülksüzleştirilmeli. (İspanya'nın o sıradaki ekonomik yapısı bakımından, sanayi ve tarım proletaryasının büyük kısmının orta ve «küçük» işverenlerce sömürüldüğü unutulmamalı.)

1936'da sadece Anarko-Sendikalist kitlelerin değil, Largo Caballero'yu «İspanyol Lenin'i» olarak selamlayan Sosyalistlerin de tavrı buydu. Ülkeye hâkim olan devrimci atmosfer tarafından harekete geçirilen, proletaryanın gösterdiği kararlılığın cazibesine tutulan öteki toplumsal tabakalar da radikal bir tutum aldılar: büyük yoksul köylüler kitlesi, yarım gün çalışan emekçiler, toprağında işçi çalıştırmadan ziraat yapan küçük köylerin bir kısmı, büro çalışanları, kamu görevlileri ve serbest meslek sahipleri vb.nin önemli kesimleri, diğer bir deyişle sömürmeyen orta tabakalar; ve öğrenci gençliğin, entellektüellerin büyük kesimi. Bu guruplar da liberal Cumhuriyetçi politikacılar tarafından düş kırıklığına uğratılmışlardı.

Sosyo-politik olayları tanımlamak için çoğu kez yerli yersiz kullanılan volkan benzetmesi 1936 İspanyası için çok uygundu. Halk Cephesi'nin seçim zaferi volkanın püskürme zamanının geldiğini göstermişti. Ve sonra, çok geçmeden, Komintern'in stratejik-taktik planında öngörülen ve PCE tarafından uygulanan «alt-aşama»nın temelsiz olduğu ortaya çıktı. Hükümeti oluşturan küçük burjuva ve burjuva Cumhuriyetçi partiler kısa sürede hiç değişmediklerini kanıtladılar. Politikaları 1931-33 dönemindeki gibiydi. Halkı düş kırıklığına uğratmışlar ve gerici karşı-saldırı için yolu açmışlardı. Ne var ki, kitleler değişmişlerdi ve Sovyet tarihçisi Maidanik'in yazdığı gibi,

> «bundan böyle sadece kendi güçlerine güvenerek caddelerin kontrolunu ele geçirdiler ve hükümetin kararlarını beklemeksizin devrimci yöntemler kullanarak Halk Cephesi'nin programını tabandan uygulamaya başladılar... Politik mahkûmları serbest bıraktılar, işverenleri politik nedenlerden ötürü işten atılan işçileri yeniden işe almaya zorladılar ve Mart 1936'da toprakları ele geçirme-

ye başladılar. Aynı ayın ortalarında, açlık, işsizlik ve Faşist provokasyon nedeniyle bir grevler dalgası başladı. Grev hareketi her ay biraz daha yayılıyordu. Fabrikalar, atelyeler, madenler ve inşaat siteleri felce uğradı, iş yerleri kapandı. Haziran ve Temmuz arasında günde ortalama on ile yirmi grev kaydediliyordu. Grevci sayısının 400 veya 450 000'e ulaştığı günler oldu. Şubat ve Temmuz 1936 arasında yapılan grevlerin % 95'i işçilerce kazanıldı. Caddelerde, ekmek, iş, Faşizm'in ezilmesi ve devrimin tam bir zafere ulaşmasını talep eden büyük işçi yürüyüşleri yapılıyordu. İlk kollektif işletmeler kuruldu. On binlerce kişilik mitingler yapıldı. Bu mitinglerde işçiler kapitalizmin sonunun geldiğini söyleyen ve işçileri Rusya'daki gibi yapmaya çağıran konuşmacıları coşkuyla alkışlıyorlardı. İşçiler grevleri, sahipleri tarafından kapatılan işletmelerin işgal edilmesine doğru tırmandırdılar. Caddelerin, işletmelerin ve mülklerin işgali ve sürekli grevler kentlerdeki ve kırsal kesimdeki proletaryayı en yüksek politik mücadele biçimlerine zorladı».

Maidanik'in dokunaklı ve doğru değerlendirmesi dönemin bütün tarihçileri tarafından onaylanır. Fakat bu devrimci patlamanın Halk Cephesi programının uygulanması ile ilgisi neydi? Program, mülklerin ve fabrikaların işgalini veya kapitalizmin kaldırılmasını kapsamıyor, tam aksine, özel mülkiyeti her düzeyde korumaya çalışıyordu. Kuşku yok, Maidanik olayların gidişatını Komintern politikasının kusursuzluğunun «kanıtı» olarak gösterme zorunluluğunu hissetti[16].

Şubat ve Temmuz 1936 arasında İspanya'da *de facto bir* «üçlü iktidar» kuruldu: aslında çok zayıf olan yasal hükümetin iktidarı; işçilerin, işçi partilerinin ve sendikalarının yukarda anlatıldığı gibi kendini açığa vuran iktidarı; ve nihayet karşı-devrimcilerin iktidarı. Bu sonuncusu, dışa yönelik olarak parlamentodaki temsilcilerinin saldırgan konuşmalarında, ekonomik sabotajda ve Faşist fırtına birliklerinin faaliyetinde kendini açığa vururken, tam bir gizlilik içinde, askeri bir darbe hazırlayarak kışlalarda faaliyet gösteriyor-

du. Generallerin fesat hazırlığı içinde oldukları herkesin bildiği bir sırdı. Hazırladıkları planlar parlamentoda ve mitinglerde anlatılıyordu. 1936 İspanyasında yaşanan bu kritik ayları inceleyen kişi şu soruyu sormadan edemez: işçi partileri ve örgütleri neden uyum ve kararlılıkla hareket ederek askeri ayaklanmayı daha tomurcuk halindeyken ezmediler ve devrim yolunda ilerlemediler? İsyancıların şaşırtma ve inisiyatif avantajlarına rağmen, ayaklanma başladığında proletaryanın ülkenin daha büyük bir kesiminde hareketi ezerek verdiği karşılık, güçler dengesinin daha çok halkın lehine olduğunu gösterdi. O halde işçi partileri ve sendikalar neden inisiyatifi ele almadılar? İşçilerin temel politik konumlarına kısa bir bakış, sorunu bütünüyle açıklığa kavuşturamasa da, en azından, onların gerçek güdülerini görmemizi sağlayacak.

Ele aldığımız bu dönemde, reformistler, resmî mekanizmanın yaptığı kurnazca manevralar sayesinde parti liderliğini elde tutmalarına rağmen, gerek Sosyalist Parti gerekse UGT içinde azınlık durumundaydılar. Indalecio Prieto'nun yönetimi altında, Cumhuriyetçi partiler ile 1931-3 yıllarında izlenen politikanın yeni bir tarzında işbirliği yapmak için hükümete katılma taraflısı idiler. Bu politika, iki cephede, hem gericiliğe hem de devrime karşı savaşmaktan ibaretti. Fakat partinin yerel örgütlerinin çoğunluğundan gelen sert muhalefet onların bu rolü oynamalarını önledi[37].

UGT'ye mensup işçilerin büyük kısmı, Sosyalist militanların çoğunluğu gibi, Largo Caballero'nun önderlik ettiği sol-kanat eğilimi destekledi. Aslında Caballeristler doğrudan hedef olarak sosyalist devrimi benimseyen bağımsız bir parti idiler ve Komünistler'in savundukları ara aşama (burjuva demokratik, anti-Faşist) fikrini eleştiriyorlardı. Proletaryanın diktatörlüğünün kurulması yönünde ilerlemeliyiz, diyorlardı. Bu «proletarya diktatörlüğü»nün nasıl bir yapıda ola-

cağını açık biçimde tanımlamıyorlardı ama, buna İspanyol işçi sınıfının ana partisi olan Sosyalist Parti'nin önderlik etmesi gerektiği konusunda kararlı idiler. Ne var ki, Komünistler ile tek bir Marksist parti oluşturmak için birleşmeye taraftardılar. Aynı zamanda, iki büyük sendika gurubunun, UGT ve CNT'nin birleşmesini savunuyorlardı. «Cabellerizm», İspanyol sosyalizminin eski bayrağının altında toplanan sanayi ve tarım proletaryasının büyük kısmının devrimci radikalleşmesini ifade ediyordu. İstekleri, kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin hâkimiyetine bir an önce son vermekti. Başlıca zaafı iktidar mücadelesi için etkin bir taktiğe sahip olmayışında yatıyordu. Cabelleristler, Cumhuriyet hükümetinin yıpranmasının ve başarısızlığa uğramasının, iktidarın, olgun bir meyva gibi ellerine düşmesini sağlayacağını umuyorlardı. Ayrıca, karşı-devrim tehlikesini küçümsüyorlardı[38].

İspanyol işçi hareketi içindeki, CNT sendikaları içinde örgütlenen öteki büyük geleneksel akım devrimci tavır bakımından aynı ölçüde radikaldi. Fakat doktrinel temeli bu hareketin Marksist partiler ile bir anlaşmaya varmasını güçleştiriyordu. Buna Marksist eğilimdeki sendikalar, UGT'ye bağlı olanlar da dahildi. Sosyalist üyelerin de bulunduğu Cumhuriyet hükümetlerinin İspanyol Anarko-Sendikalistlerine yaptıkları sürekli baskı, onların, sadece genelde politik partilere değil aynı zamanda işçi partilerine de duydukları güvensizliği pekiştirmişti. Bir proletarya diktatörlüğü devleti fikri, Anarko-Sendikalistleri burjuva devleti kadar düşmanlıkla dolduruyordu. Dahası burjuva devleti noktasında, parlamenter demokrasi ve Faşizm arasında pratikte bir ayrım yapmıyorlardı. Farklı nedenlerle de olsa, Cabelleristler gibi Faşist tehlikeyi küçümsüyorlardı. Sovyet devletinin evrimi, orada Anarşistlerin karşı karşıya kalmış oldukları kader, ve Sovyet sendikaların rolünün devletin bir bürokratik aracı rolüne indirgenmesi, tüm bunların, İspanyol Anarko-Sendikalistlerin ve özellikle liderlerinin apolitik ve

devlet karşıtı düşüncelerinin güçlenmesine olan katkısı hiç de az değildi. Bununla birlikte, önceki devrim girişimlerinin başarısızlığa uğramasından edindikleri deneyim ve UGT'nin reformist olmaktan vazgeçerek devrimci olmaya başladığını anlamaları CNT içinde önemli bir değişikliğe yol açtı. Mayıs 1936'da toplanan Kongreleri, «şimdiki durumda İspanya'nın hayatına hâkim olan politik ve toplumsal düzeni bütünüyle yıkmak» için UGT ile bir «devrimci anlaşma» imzalamayı önerdi. «Özgürce birleşmiş işçilerin özgür seçimini»ni sağlayacak bu yeni düzenin nasıl örgütleneceği sorunu yanıtsız kalıyordu. Kongre, aynı zamanda, devrimden çıkacak «liberter Komünist» toplumun yapısı ve işleyişi hakkında ayrıntılı bir plan hazırladı. Ve CNT işçilerin politik partileri ile her türlü ittifaka karşı olmaya devam etti[39].

Yukarda tanımlanan stratejik ve taktik plan çerçevesinde, PCE, UGT ve CNT arasında sendikal birliği savundu, fakat savunma zemini CNT'ninkinden tamamen farklıydı. Öncelikle, onlar için devrim yapma sorunu değil, daha çok, hükümet üzerinde Halk Cephesi programının uygulanması için baskı yaparak Cumhuriyet rejimini savunmak ve pekiştirmek sorunu vardı. İkinci olarak, proletaryanın birleşik faaliyetinin liderliği sendikalar tarafından değil işçi partileri tarafından gerçekleştirilecekti. Parti özellikle Sosyalist Parti ile kurulan eylem birliğini geliştirme gereğini vurguladı ve iki partinin tek bir Marksist-Leninist parti içinde birleştirilmesini istedi. PCE'nin bütün düzeylerde ve bütün alanlarda birlik için yaptığı öneriler bu partinin güçlü yanını oluşturuyordu, çünkü bu öneriler, açık biçimde, objektif durumun zorlayıcı gereklerine, özellikle de karşı devrimci bir darbe tehdidine uygun düşüyordu. PCE bu tehdidin ciddiliğini diğer örgütlerden daha açık biçimde değerlendiriyordu. Ne var ki, bu birlik önerilerinin içeriği, aynı zamanda, objektif durumun bazı esas özellikleri ile çelişiyordu. Aslında, gerçek seçim, karşı-devrimci bir

diktatörlüğün kurulması ile burjuva parlamenter cumhuriyetin pekiştirilmesi arasında, değil, karşı-devrimci bir diktatörlük ile bir proletarya devrimi arasında idi. Çünkü, karşı-devrimci bir diktatörlüğü önleyebilecek yegâne güç bir burjuva cumhuriyetine destek vermeye devam etmek niyetinde değildi. (Bu İspanya'daki durum ile proletaryanın çoğunlukla burjuva demokrasisine ideolojik ve organik olarak entegre edildiği Faşizm öncesi Almanya'daki durum arasındaki temel farklılıktı.) *İlk alternatif temelinde* birleşik eylemin zorunluluğu üzerinde israr etmek suretiyle PCE azınlık içinde, Sosyalist Parti'nin reformist kanadında bir sempati uyandırdı. Öte yandan, Caballerist Sosyalistler arasında suskunluk, hattâ açık bir hoşnutsuzluk ve Anarko-Sendikalistler arasında da, kuşkusuz, açık bir düşmanlıkla karşılandı. Caballeristler ve Anarko-Sendikalistler Faşist tehlikeyi küçümsemekle ve ona karşı kararlı ve birleşik bir eylem için her türlü doktrinel ve taktik anlaşmazlığı bir yana bırakarak inisiyatifi ele almamakla ağır bir hata işlediler. Ne var ki, yaptıkları hatanın can alıcı noktası, parlamenter Cumhuriyet'e yönelik bir tehdit olarak bu tehlikeyi küçümsemeleri değil, bunun proletarya devrimine yönelik bir tehdit olarak taşıdığı önemi kavramamaları idi. Fakat sorunun bu yanını ön plana çıkarmamakla PCE de Caballeristlerin ve Anarko-Sendikalistlerin yaptıkları hatayı anlamalarına yardımcı olamadı. Aslında parti, farkında bile olmadan, onların bu hatalı tutumda israr etmelerine yol açtı. Bu aylarda, askeri komployu daha tomurcuk halindeyken ezme olanağı proletarya devrimine çok yakından bağlıydı. Bu sonuca ulaşmak için yapılacak tek şey, devrimci işçilerin boğayı boynuzlarından yakalamalarını sağlayacak bir hükümet kurmak için küçük burjuva Cumhuriyet hükümetini (pasifliği, hattâ suç ortaklığı ayaklanmanın hazırlanmasını sağlıyordu) devirmekti.

Şubat ve Temmuz ayları arasında İspanyol devrimi Ekim günlerinden hemen önceki Rusya'ya çok ben-

zeyen bir duruma geldi. Ya devrimci proletarya inisiyatifi ele alacaktı ya da karşı-devrim olacaktı. Casares Quiroga mükemmel bir Kerensky idi ama, İspanya'nın Lenin'i yoktu. Buna karşılık, çok sayıda Komintern danışmanı vardı. Josè Diaz ve Pedro Checa gibi gerçek devrimciler ve Dolores Ibarruri gibi halk hatipleri, Komintern'in İspanya'ya Fransa'dan ithal ettiği Halk Cephesi şemalarına karşı çıkmak için gerekli teorik temelden yoksundular. (Biz Komünistlerin durumu ondokuzuncu yüzyılda İberya Yarımadası'ndaki Liberallerin durumuna benziyordu: İspanyol toplumunun analizi temelinde bize ait fikirler yoktu. Marksizm'i İspanyol devriminin ayırt edici özelliklerine uygulayacak yerde İspanyol devrimini Marksizm'in Rus devrimine hizmet eden belirli bir biçimine uydurmaya çalıştık. 1936'da Thorez veya Togliatti tarafından ortaya konulduğu şekliyle Halk Cephesi'ni, «Sovyet biçimi»ni benimseme zamanı gelene kadar, İspanyol devriminin «özel biçimi» olarak benimsedik.)

Komintern var olduğu sürece hiç bir Komünist partisi Sosyal Demokrasi'nin sol kanadı ile tek bir Marksist parti içinde birleşme konusunda PCE'den daha iyi bir fırsata sahip olmadı. Aslında, böyle bir birleşme 1934'ün sonundan beri mümkündü. Sol-kanat Sosyalistler açıkça devrimci Marksist konumlara gelmişlerdi ve birleşmeye taraftardılar. İzledikleri çizgi, kuşkusuz, pek çok soruya açıktı ve liderleri daima saf güdüler ile hareket etmiyorlardı. Largo Caballero da dahil bazıları için, partinin avantaj sağlaması amacıyla yapılan hesaplar ve hegemonya için verilen mücadeleler belirli bir rol oynadı. Fakat Komintern'in bu meseleye bakış tarzı da aynı hatalardan arınmış değildi. Sovyet proletaryasının diktatörlüğünde Komünist Partisi'nin oynadığı rol bakımından, PCE'nin Caballeristlere, İspanya'da proletarya diktatörlüğünün öncü gücü olmaya çalıştıkları için serzenişte bulunmaları oldukça paradoksal görünüyordu. Ne var ki, aşılması mümkün olmayan asıl engel, Komintern'in Mark-

sizm'in mutlak gerçeğine sahip olduğu, bütün ülkeleri bağlayan tek merkez olduğu konusundaki sarsılmaz inancı idi. Buna göre, «Marksist-Leninist» parti Komintern'in yarattığı modele uygun olarak örgütlenmeli ve işlemeliydi; Komintern'in İspanyol devrimi için hazırladığı teori doğru olan yegâne teori idi; Halk Cephesi politikası İspanya'ya İtalya ve Fransa'dan daha az uygun değildi; bir Marksist-Leninist parti Troçkizm'i ihanetlerin en iğrenci olarak görmeli, SSCB'de inşa edilmekte olan sosyalizm tipinin yukardan eleştirilmesi olarak tahlil etmeliydi, vb. Sosyalist solun liderleri küçük devrim melekleri olsalardı bile (değillerdi) bu temeller üzerinde birleşmeyi kabul edemezlerdi. 1934 ve 1936 yılları arasında İspanyol proletaryasının büyük devrimci partisini oluşturmak kesinlikle mümkündü - ama ancak yoruma açık bir Marksizm temelinde. Kuşkusuz Komintern, Kominternlikten vazgeçmeksizin böyle bir yaklaşımı düşünemezdi. Komintern'in üzerindeki en ağır tarihsel sorumluluklardan biri budur; uygun zamanda böyle bir partinin kurulması İspanyol devriminin zafer şansını önemli ölçüde arttıracaktı ve böylece, bütün Avrupa'da olayların gidişatını değiştirebilecekti[40].

Temmuz günleri İspanya'da proletarya devriminin «olgunlaştığı»nı ve güçler dengesinin ne kadar uygun olduğunu ortaya koydu. Karşı-devrimci darbe, hareket anını belirleme, genel bir plana göre hareket etme ve merkezî bir genel kurmay tarafından yönetilme gibi avantajlara sahip olmasına ve ülkenin başlıca silâhlı kuvvetlerine güvenebilmesine rağmen, İspanya'nın pek çok bölgesinde merkezî yönetimden, herhangi bir plan veya ulusal düzeyde (hattâ pek çok durumda bölgesel düzeyde) eşgüdümlü liderlikten yoksun proleter güçlerin kararlı karşı-saldırısı ile yenilgiye uğratıldı. Kuşku yok, işçi örgütleri temel bir rol oynadılar ama kent ve kırdaki proleter kitlelerin derinliklerinden yükselen ve kendiliğinden gelişen coşku, bundan daha az belirleyici değildi. Cumhuriyetçi devlet kumdan bir şa-

to gibi çöktü ve küçük burjuva partilerinin, pasif, kararsız ve hattâ açıkça teslimiyetçi davranışları karşı-devrimci güçlerin birkaç başarı kazanmalarına katkıda bulundu. Savaşın ilk birkaç gününden sonra, devrim, son zaferi kazanmış olmasa da, bir bütün olarak ülkedeki güçler dengesi açıkça devrim lehine idi. Ardından gelen iç savaş Spaniard'ları* biraz zorladıysa da, sonuçtan pek kuşku duyulmuyordu. Ne var ki, İspanya'da devrim ile karşı-devrim arasındaki silâhlı mücadele otomatik olarak uluslararası bir soruna dönüştü[41].

Bu ana kadar, Komintern'in İspanyol devriminin yapısı hakkındaki fikri ile devrimin gerçek yapısı arasındaki çelişki Sovyet dış politikasının gerekleri ile doğrudan bağlantılı biçimde ele alınmamıştı. Dolaylı bağlantı hakkında kuşkuya yer yok. Komintern'in Yedinci Kongresi'nde belirlenen genel çizgi ve özellikle Fransız tarzı Halk Cephesi politikası, daha önce gördüğümüz gibi, güçlü bir biçimde Sovyet liderlerinin Avrupa stratejisi tarafından koşullanmıştı. Ne var ki, İspanya henüz Stalin'in görüş alanına girmemişti. Bu sorun, önüne, birden ve hiç de kolay olmayan koşullarda çıktı. SSCB, dünya proletaryasının gözünde bütün prestijini kaybetme tehlikesini göze almadan, silâha sarılan İspanyol halkı ile aktif bir dayanışmaya girme görevinden kaçamazdı. Bu görev, bir biçimde, Sovyet diplomasisinin bu dönemde izlediği anti-Hitlerci çizgi ile uyuşuyordu. Fakat, bir başka biçimde, denebilir ki, bu çizgi uygulanırken izlenen taktiklerle çelişme halindeydi. Çünkü Sovyet politikasının başlıca hedefi Fransa ile askerî ittifakı pekiştirmek, Britanya ile iyi ilişkiler kurmaktı. Fakat ne Blum'un burjuva Fransası ne de Baldwin ve Chamberlain'in tutucu Britanyası, İspanya'da bir proletarya devriminin zafer kazanmasını hoşgörebilirdi. Bu durumda, böyle bir devrime katkıda bulunmak Sovyet hükümeti için bu

* Spaniard İspanyol.

güçlerden kopmak anlamına geliyordu. Sovyet diplomasisinin hedefi ile «İspanya'ya yardım»ı bağdaştırmanın yegâne yolu İspanyol proletaryasının Fransız ve İngiliz burjuvazilerinin kabul edebilecekleri sınırın ötesine geçmemesini sağlamaktı. Ve onların İspanya'da kabul edebilecekleri en fazla şey parlamenter bir cumhuriyet idi. Demokratik, anti-Faşist «Halk Cephesi» istediğiniz kadar «sola açık» olabilirdi ama her şeyden önce burjuvaydı, burjuva! Bu tanımlar üzerinde varılacak bir çözümün bile İngiliz muhafazakârları tarafından kabul edileceği kesin değildi. Fakat bu durumda Stalin'in önünde açılan tek yol birbiriyle çelişen talepleri, mümkün olduğu kadar, bağdaştırmaya girişmek idi. Böylece kader, bir kez daha, Dimitrov'un Yedinci Kongre'deki deyişi ile Komünist Enternasyonal'in (ve tabii Sovyet devletinin de) «güvenilir ve sınanmış, büyük ve yetenekli» liderinin bu ikili kapasitesini sınamış oluyordu[42].

Ama ne yazık ki, İspanyol proletaryası bu «makul» sınırın çok ötesine geçmiş durumdaydı. 19 Temmuz'u izleyen haftalarda Cumhuriyetçi bölgede kapitalist rejimin varlığına hemen hemen son verildi: üretim araçları ve politik iktidar *de facto* işçi örgütlerinin eline geçti. İspanyol iç savaşının bütün tarihçileri bu noktada birleşirler. Tarihsel gerçekliğe hizmet etme kaygısı olmayan, Stalin'in ve Komintern'in politikasını haklı çıkarmayı amaçlayan tarihçiler bunun dışında kalırlar. Bu «tarihçiler» kategorisi hâlâ İspanyol devriminin «burjuva demokratik aşama»nın ötesine geçmediğini iddia ediyorlar. Çünkü, bunun aksini öne sürmek, Stalin'in İspanya'da izlediği politikanın devrimi geri çekilmeye zorlamaktan ibaret olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Yukarda sözünü ettiğim Sovyet tarihçisi (Maidanik), bu sorunda ve aynı ölçüde dikenli diğerlerinde resmî tezlere karşı çıkmaya cesaret ettiği için ağır eleştirilere uğradı. «*The Spanish Proletariat and the National Revolutionary War, 1936-*

1937» başlıklı kitabında, «Bana öyle geliyor ki,» diyordu.

> «19 Temmuz olayları İspanyol devriminde niteliksel bakımdan yeni bir aşamanın başlangıcını vurguladı. Gerek proleter kitlelerin faaliyeti, gerekse onların öznel görünümü bu sonucu destekler. Temmuz-Ağustos 1936, devrimin temel sorunlarını, politik iktidar ve üretim alet ve araçlarının mülkiyeti sorunlarını çözdü. Yerel otorite, pratikte, silâhlı proletaryanın ellerine geçti. Yine, kapitalistlere ve toprak sahiplerine ait olan bütün üretim alet ve araçları proletaryanın ve daha küçük çapta köylülerin eline geçti. Burjuvazinin ve onun devlet mekanizmasının büyük bir kısmı Cumhuriyet'in elindeki bölgede tasfiye edildi. Bütün bunlar bir burjuva demokratik devrimin sınırlarını aşıyordu»[43].

Gerçekten de böyle oldu. Fakat İspanyol cumhuriyetine Sovyet yardımı Sovyet diplomasisinin «sınırları»na uyacak idiyse devrimin bu «sınırlar»a geri çevrilmesi gerekiyordu. Ve Komintern temsilcilerinden oluşan kalabalık bir takım, daha az kalabalık olmayan Sovyet askerî ve politik danışmanları ile birlikte, PCE'nin faaliyetlerini denetleme görevi ile İspanya'ya yerleşti ve bu güç operasyonu kendi komutası altında gerçekleştirmek için şevkle çalışmaya başladı. Bu çok zor bir görevdi, çünkü proletarya devrimini asla aşmaması gereken burjuva demokratik sınırlara geri itmeyi gerektiriyordu. Ve bunu yapmak, Thorez'in «bir greve nasıl son verileceğini bilmesi»nden biraz daha karmaşıktı. Devrimin anti-burjuva gerçekliği bir kez reddedilmeye başlandığında, burjuva kurumları restore etmeyi amaçlayan faaliyet gerçekte olduğundan farklı görünebilirdi. Sosyalist devrimin dünya partisi Komintern'in İspanyol devriminin sosyalist imajının tasfiyesini, Ortega y Gasset'in Azana cumhuriyetinin halkçı imajının tasfiyesini savunurken yaptığı gibi serbestçe savunmasına izin verilemezdi. Uygun biçimler bulunmalıydı. O halde, şunu ilân etmek gerekliydi: İspanyol devrimi, «özünde, halkçı, demokratik ve

anti-Faşist bir hareket» idi. «Bu hareketin başlıca amacı, Cumhuriyet'i, özgürlüğü ve ulusal egemenliği Faşist isyana ve Hitler ile Mussolini'nin silâhlı kuvvetlerinin vahşi müdahalesine karşı savunmaktı»[44]. Bu sınırların her ne şekilde olursa olsun aşılması, Caballeristlerin, Anarko-Sendikalistlerin ve Marksizm-Leninizm konusunda yeterince eğitilmemiş kitlelerin aşırılıklarından başka şey değildi[45].

İlkelerin ve sembollerin yeniden doğrulanması bu «özün» savunulmasına eşlik etti. Burjuva demokrasisinin ilkelerini cisimleştiren 1931 Anayasası hâlâ yürürlükte idi. Parlamento görevlerini yerine getirmeye devam etti milletvekillerinin yarısı isyancıların safındaydı; bu durumda Cumhuriyetçi milletvekillerinin oluşturdukları öteki yarının Cumhuriyetçi bölgede temsil edebildikleri şeyin ne olduğunu anlamak güçtü. Şimdi Cumhurbaşkanı olan Azana görevine devam etti. Gerçek otorite başka ellerde olsa bile, Cumhuriyetçi devlet legal otorite olarak kaldı. Üretim araçları üzerindeki kapitalist mülkiyet pratikte kaldırılmış olsa bile, yasal olarak feshedilmedi. «Muhaliflerinizin budalalığına asla bel bağlamayın,» diye tavsiyede bulunmuştu. Talleyrand ve Avrupa burjuvazisinin politikacılarının budala olmadıkları çok açıktı. İspanyol Cumhuriyeti'nin yasal yüzü onları aldatmıyordu. Onlar burjuva rejiminin gerçek bir restorasyondan geçirilmesini gerekli görüyorlardı. Fakat yüzeydeki görünüş, Stalin ve Komintern için başka nedenlerden ötürü yararlıydı. Öncelikle, «İspanya'ya yardım»ı, 1931 Anayasası'nın tanımladığı gibi, yasal, Cumhuriyetçi bir rejime yardım olarak gösterebilmelerini sağlıyordu. İkinci olarak, İspanyol devriminin «burjuva demokratik» karakteri ile ilgili teorik kurguyu haklı çıkarmalarına yardımcı oluyordu. Üçüncü olarak, bu kurgunun gerçekliğe dönüşmesini sürdürebilmek ve bunu hoş karşılayabilmek için gerekli, ideolojik, politik ve yasal bir yapı sağlıyordu. Açıktır ki, bu son ve esas operasyon İspanyol devrimci güçlerinin desteği ve işbirliği ol-

madan gerçekleştirilemezdi ve bunun kısa süre içinde sağlanabileceği çok kuşkuluydu. Ne var ki, Stalin ve Komintern'in elinde çok etkili bir silâh, daha doğrusu silâhlar vardı: «İspanya'ya yardım olarak gönderilecek silâhlar.»

Devrimin proleter bir yapı taşıyıp taşımadığı veya Komintern'in istediği gibi burjuva demokratik bir yapı kazanması için geriletip geriletilmediği veya Azana ve Prietoların düşlediği gibi liberal burjuva bir yapıya çevrilip çevrilmediği bir yana, apaçık ortada duran bir şey vardı: isyancı Generaller'in ve onların İtalyan ve Alman müttefiklerinin silâhlı kuvvetleri yenilgiye uğratılmadıkça, devrimin mümkün olabilecek her türlü «yapı»sı ilerde yok olmaya mahkûmdu. Ve askeri alanda kazanabilmesi için devrimin *acilen silâhlara* ve onların nasıl kullanılacaklarını öğreten teknisyenlere ihtiyacı vardı. Kısa süre içinde bunun Sovyetler Birliği dışında hiç bir yerden sağlanamayacağı açığa çıktı. Ve aynı ölçüde açıktı ki, SSCB ancak İspanyol liderleri Sovyet hükümetinin gerekli gördüğü politikayı izlemeleri halinde yardım gönderecekti. İspanyol Cumhuriyeti'ne yapılacak yardım Stalin'in genel stratejisi ile uyum içinde olmalıydı. İç savaşın ilk aylarından itibaren Azana'dan Nin'e kadar bütün İspanyol liderler bu koşulu anladılar ve kendilerini buna adapte etmeye çalıştılar. Fakat hiç biri bunu aynı tarzda yapmadı[46].

PCE için sorun olmadığı kuşkusuz, çünkü Sovyetler Birliği'nin politikası, Komintern'inki ve kendi politikası gözle görülebilir bir bütünlük oluşturuyordu. Yapılması gereken Komintern'in Yedinci Kongresi'nin genel çizgisini uygulamaktı. Baş düşman Faşizm'in üstesinden gelmek için esas görev, onun bütün hasımlarının en geniş çapta birleşik eylemini sağlamaktı. Sovyetler Birliği'nin uluslararası politikası (Nazi Almanyası'nın tehdidi altındaki burjuva ülkeler ile ittifak) ile Komünist partilerinin ulusal politikası (burjuvazinin liberal gurupları ile ittifak) arasında çelişki yok-

tu. Faşizm yenilgiye uğratıldıktan sonra sosyalizme giden yol açılacaktı - İspanya için bu durum diğer ülkelerden daha geçerli idi, çünkü proletarya ittifak içinde bir hegemonya durumu sağlamıştı. Savaş kazanıldıktan sonra bir sonraki aşamaya geçmek ve proletaryanın diktatörlüğünü kurmak üzere ilerlemek mümkün olacaktı. Ne var ki, savaşı kazanmak için, sadece uluslararası alanda değil ulusal alanda da anti-Faşist ittifakı elde tutmak esastı ve bu İspanya'da şimdiki aşamada sosyalist hedeflerin ilân edilmemesini ve devrimin «aşırılıkları»nın düzeltilmesini gerektiriyordu. Blum'un İspanyol Cumhuriyeti'ne yardım konusunda ikna edilip edilemeyeceğini test etmek için Cumhuriyetçilere ve reformist sosyalistlere tavizler bile verilmeliydi. Şema ilk bakışta son derece tutarlı görünüyordu ilgili bütün tarafların kendilerine verilen rolü oynamayı kabul etmeleri şartıyla. Ne var ki, bu şart asla gerçekleşmedi.

Azana tipindeki liberaler ve Prieto gibi reformist sosyalistler kendilerinden isteneni yapmaya en hazır olan kişilerdi, çünkü bu çizgi o anki başlıca düşünceleri ile uyuşuyordu: Cumhuriyetçi devleti restore etmek, «aşırılar»ı tasfiye etmek, Batı demokrasilerine daha fazla yaklaşmak vb. Sadece burjuva Cumhuriyetçi partilerin temsilcilerinden oluşan Giral hükümetinin (20 Temmuz 4 Eylül) kurulmasından sonraki bir buçuk ay içinde, «Her şeyi savaşın gereklerine tâbi kılan Komünist partisinin, yapıcı, birlik arayıcı politikası hükümet çevrelerinde gittikçe daha olumlu bir yankı yaratıyor,» denilmesi rastlantı değildi. Azana'nın yabancı gazetecilere şunları söylemesi de rastlantı değildi: «Durumun gerçekte ne olduğunu bilmek ve ne istediğini gerçekten bilen insanlarla tanışmak istiyorsanız *Mundo Obrero* okuyunuz»[47]. Ama bizzat Azana da ne istediğini çok iyi biliyordu ve bu PCE'ye hegemonya sağlayacak ve proletaryanın diktatörlüğüne yol açacak koşullarda savaşı kesinlikle kazanmamaktı. *Memoirs* (Anılar)ında açıkça görüldüğü gibi «14 Ni-

san Cumhuriyeti»nin restorasyonunu amaçlıyordu ve uyguladığı taktikler, ilk aşamada, Komünistleri Sosyalist sol ve Anarko-Sendikalistlere karşı kullanmak; böylece, ikinci aşamada, devrimci proletaryanın çoğunluğu ile birinci aşamada anlaşmazlığa düşmelerinden yararlanarak Komünistleri güçsüz bırakmaktı. Prieto ve Negrin'in çizgileri benzerdi ve Azana'nın Anılar'ında, Largo Caballero hükümetinin Mayıs 1937'-de düşmesiyle açılan savaşın ikinci aşamasında, Azana, Prieto ve Negrin arasında yakın bir işbirliğinin kurulduğunu görürüz[48].

Caballeristler de kendilerini Stalin'in stratejisine uydurdular, ancak, kendi fikirlerinden ve hedeflerinden vazgeçmeksizin. Bu tavrın başlıca zayıflığı, açıklığın olmayışı, son çözümlemede, tutarlı bir politikanın yokluğu idi. Proletarya kitlelerinin arzusunu yansıtırlarken devrimin sosyalist yapısını korumayı amaçladılar, fakat bu sonuca ulaşmak için ne bu yapıya belirli biçim verecek bir programa ne de iç savaşın çok karmaşık durumu içinde etkin biçimde savaşmalarını sağlayabilecek taktiklere dayanıyorlardı. İşçi hareketi ve Cumhuriyetçiler bloğunda öncü rol oynamak istiyorlardı. Oysa gerçekte bazı sorunlarda PCE'nin, diğerlerinde Anarko-Sendikalistlerin peşine takıldılar. Fakat tam da bu karakteristikler Caballerist Sosyalistlerin başlamakta olan dramda sahnenin önünde yer almaları için gerekli ideal formasyona sahip olmalarını sağladı. Devrimci şöhretleri ve özellikle Caballero efsanesi («İspanya'nın Lenin'i) görüşlerinin belirsizliği ile birlikte, en genel ifadesi içinde devrimi temsil etmelerini sağladı. Bu ne Bolşevik ne de *Liberter* devrimdi. Baş harfleri büyük ve sıfatsız bir Proletaryanın Devrimi idi. Geniş sendikal bileşimleri CNT ile anlaşmaya varmalarını kolaylaştırdı. Ne tutarlı bir politikaya ne de iyi yapılanmış bir örgüte sahiptiler ve her ikisinin gözünde de bu durum bir avantaj oluşturuyordu. Hükümetin başındaki Largo Caballero proletarya için devrimin garantisi anlamına geliyordu.

Azana ve Prieto için, Stalin ve onun İspanya'daki temsilcileri için olduğu gibi, devrimin kendisini «tasfiye» etmesini ve burjuva Cumhuriyetçi devletin restore edilmesini yardımlarıyla sağlayacak bir garanti olarak görülebiliyordu. Anarko-Sendikalistler için, ağır bastıkları bölgelerde kurdukları «liberter Komünizm» adacıklarını elde tutma olanağı anlamına geliyordu. Largo Caballero ve taraftarlarına gelince, Cumhuriyetçiler ile ittifak, onlar için, bir çeşit savaş hilesi idi. Bu sayede İspanyol devriminin içinde gerçekleştiği uluslararası koşullara uyum sağlayacaklar; bu arada devrimin proleter saflığını koruyacaklardı[49].

CNT ve POUM (Marksist İşçi Partisi)'un uluslararası koşullara ve özellikle Sovyet çizgisine uyumu, Caballeristlerinkine benzeyen ama çok daha radikal olan görüşlerin savunulmaya devam edilmesi yüzünden önlendi. Bu hareketler, Caballeristlere kıyasla daha iyi tanımlanmış ve Cumhuriyetçi devletin restorasyonu ile bağdaşamayacak kadar sert politik konumlara sahiptiler. Anarko-Sendikalistlerin Katalonya ve Aragon'da oluşturmaya başladıkları ve diğer bölgelere de yaymak istedikleri «liberter devrim» sadece burjuva devletin restorasyonu ile bağdaşmamakla kalmıyor, savaşın en temel ekonomik ve askerî gereklerine de ters düşüyordu[50]. POUM için İspanyol devriminin sosyalist karakteri çok açıktı ve proletarya iktidarının kurulması için çağrı yapıyorlardı. Fakat POUM'un gücü çok sınırlı idi. Pratikte en güçlü oldukları yer Katalonya idi; ama burada da, başlıca proletarya merkezlerinde Anarko-Sendikalistlerin hegemonyası ile çatıştılar ve aynı zamanda, PCE'nin uzlaşmaz düşmanlığına hedef oldular. İç savaşın ilk ayları SSCB'de muhalefetin fizik olarak yok edilmesi ile aynı zamana rastladı ve POUM, Troçkistler gibi, Stalin ve Komintern için, ne pahasına olursa olsun yok edilmesi gereken bir «faşist ajan» haline geldi[51].

«Cumhuriyetçi bölge»de iç durumun bütün evri-

mi, iç savaş boyunca, bu başlangıç verileri ve bunlardan çıkan çelişkiler ve çatışmalar tarafından belirlendi. Evrim çok belirgin iki aşama içinde gelişti: birincisi, Largo Caballero'nun Mayıs 1937'de düşmesinden önceki aşama ve ikincisi, bu olaydan sonra yenilgiye kadar süren aşama («Negrin dönemi»). İlk aşamada, Cumhuriyetçilerin, reformist Sosyalistlerin ve Komünistlerin oluşturdukları cephe, esas olarak, devrimi burjuva demokratik sınırlara çekilmeye zorlamak ve Cumhuriyetçi devleti restore etmek bakımından başarılı oldu. Düzenli halk ordusu bu cephenin başlıca aygıtını oluşturuyordu. İkinci aşamada, reformist Sosyalistlerin ve Azana Cumhuriyetçilerinin kurdukları cephe, sistematik olarak, Komünistlerin devlet mekanizmasında, özellikle orduda, düzeni sağlayan ve özel hizmet veren güçlerin içinde, bu arada ekonomik sektörlerde elde tuttukları görev yerlerini azaltmakla, böylece Cumhuriyet'in ileri yapısını biraz daha zayıflatmak, ve... sonuçtaki teslimiyeti hazırlamakla, uğraştı. Komintern'in İspanyol devriminde izlediği çizgi, uğruna zorla benimsetildiği hedefe, savaşın kazanılması hedefine, ters düşerek son buldu. Yine de Cumhuriyet'in gösterdiği uzun ve kararlı direnişi mümkün kılan bu çizgi idi.

Komünist çizginin bu olumlu etkisi, her şeyden çok, Komintern ve PCE'nin daha başından itibaren askerî yanın belirleyici önemini kavramış olmalarından kaynaklandı. PCE, Sovyet teknisyenlerinin ve diğer ülkelerden gelen Komünist kadroların yardımıyla bütün enerjisini bu sorunun çözümü üzerinde yoğunlaştırdı. Parti organları, çalışma tarzı, kadroların eğitilmesi; bütün bunlar, özellikle bu görevin yerine getirilmesi için kalifiye hale getirildi. Pierre Broué, Komünist Partisi'nin örgütsel bakımdan dikkat çekici bir güç, «muazzam etkili bir silâh» olduğunu kabul eder[52]. Bolşevik modelin yarı-askerî özellikleri PCE'yi kısa sürede Cumhuriyet'in *askerî partisi* haline getirdi. Ordunun örgütlenme nüveleri mümkün olan en çabuk biçimde

kurulmalıydı. Bu olmaksızın, her şey, liberter deneyler, Cumhuriyetçi devlet forumu, politik partiler ve sendikalar, yenilgiye mahkûmdu. Kitlelere aşılanan en temel ortak duygu şuydu: politik veya sendikal tercihleri ne olursa olsun, bir ordu kurulmazsa, birleşik bir komutanlık oluşturulmazsa, disiplin sağlanmaz ve bir savaş ekonomisi oluşturulmazsa, PCE'nin önerdiği gibi cephe ile cephe gerisi arasında «demir» birlik gerçekleştirilmezse ve her şey ilerlemekte olan düşman güçlerinin bir an önce yenilgiye uğratılmasına tâbi kılınmazsa, bütün kazanılanlar kaybedilecekti. PCE'nin ve onun büyük müttefiki JSU (Birleşik Sosyalist Gençlik)'nun üye sayısı savaşın ilk aylarında, politik etki ve otoriteleriyle birlikte, hızla arttıysa, bunun nedeni, proletaryanın Komünistleri daha «devrimci» bulması değil, onların daha açık görüşlü olmaları ve hareketin acil sorunlarıyla daha etkin biçimde ilgilenebilmeleriydi.

SSCB'nin Cumhuriyet'e yardım etmesinin sağladığı prestij PCE'nin gelişmesine kesinlikle katkıda bulundu, fakat esas faktör yukarda belirttiğim faktördü. Parti'nin üye kaydetme ve etki yapma bakımından, UGT, özellikle de CNT içinde, yani örgütlü işçi sınıfı arasında görece küçük bir gelişme sağlaması önemli bir belirti idi. Pek çok küçük burjuva unsur PCE'ye katılmak için sabırsızlanıyordu. Örgütün, düzen ve legalite partisi, küçük mülkiyetin savunucusu olarak kendini yenilemesi cazibesini arttırmıştı. Fakat hepsinden çok sendikalar ve geleneksel işçi örgütleri tarafından biçimlendirilmemiş genç insanlar PCE'ye (veya onun liderliğindeki JSU'ya) katılıyorlardı; çünkü partinin askeri özellikleri ve devrim fikrini yurtseverlikle karışık bir anti-Faşizm ile özdeşleyen basitleştirilmiş bir ideoloji onları cezbediyordu[53].

Böylece PCE Cumhuriyetçi ordunun örgütlenmesine büyük bir katkıda bulundu. Komintern Uluslararası Tugaylar'ı kurdu, Sovyetler Birliği, Sovyet as-

keri uzmanlarının büyük katkısı dışında, Cumhuriyet'e silâh sağlayan başlıca güçtü. Savaşın bir teknik-askeri girişimden başka bir şey olmadığı düşünüldüğünde, PCE, Komintern ve SSCB'nin İspanyol halkının Faşizm'e karşı mücadelesine yaptığı katkıda (Sovyet hükümetinin Cumhuriyet'e gönderdiği silâhların miktarı sorununu şimdilik bir yana bırakırsak) kusur bulunamaz. Ne var ki, Clausewitz'den bu yana herkesin bildiği gibi, «savaş sadece politik bir hareket değil, aynı zamanda, gerçek bir politik araç, politikanın bir devamı, aynı şeyin başka araçlarla gerçekleştirilmesidir»[54]. Eklenebilir ki, bu özellikle savaşın bir iç savaş olması halinde geçerlidir. PCE'nin tezi, «Savaşı kazanmadıkça devrim mümkün değildir,» kuşkusuz doğruydu, fakat bununla birlikte kullanılan diğer tez, «Savaşı kazanarak devrimi gerçekleştiririz,» kesinlikle belirsiz idi[55]. Çünkü, daha önce de gördüğümüz gibi, Cumhuriyetçi kamptaki her örgüt kendi «devrim» anlayışına sahipti ve iç savaşın daha ilk gününden itibaren önceki politikasını *izlemeye devam ederek* bu anlayışın zaferini sağlamak için savaşıyordu. «Savaş» toplam mücadelenin ayrı bir durumu değildi. Birbirine karşı olan, devrimin başlıca üç «değişken»ini paranteze alarak belirtmek mümkündü: proleter, burjuva-demokratik ve liberal-burjuva. Cephelerde verilen savaş ve doğrudan askeri araçlar şu veya bu tip toplumsal veya politik örgütlenme ile yakından ilintiliydi. Ve Cumhuriyet'in geleceği, son kertede, *savaş sırasında* kurulacak sosyo-politik rejim tipine bağlıydı. PCE, Komintern ve Sovyet yardımının yarattığı askeri güç başlıca iki politik hedefe hizmet etmekteydi: isyancılara karşı askeri direnişi gerçekleştirmek, burjuva demokrasisinin, Cumhuriyetçilerin ve ilkesel olarak «Batılı demokrasiler»in kabul edebilecekleri bir demokrasinin zaferini sağlamak. Ne var ki, PCE - Komintern - SSCB'nin askeri gücü, bu hedeflerden ikincisinin aracı olarak devrim gerçekliği ile ve bu gerçekliği en büyük zafer olarak kabul eden proletarya-

nın çoğunluğu ile çelişme durumundaydı. Böyle bir çelişme Cumhuriyet'in askerî gücünü ancak zayıflatabilirdi. PCE - Komintern - SSCB'nin askerî çabalarının hizmet etmeyi amaçladıkları iki politik hedef birbirini tamamlamıyor, aksine çelişiyordu. Olayların kısa sürede gösterdiği gibi, ikincisi birincisine zarar verdi.

1937'nin ilk aylarında, Caballeristler, Anarko-Sendikalistler ve POUM militanları, Moskova'nın hazırladığı, «Batılı demokrasiler»in tavrı üzerinde hiç bir olumlu etki yaratmayan çizgiye uymalarının, devrimin başlangıçta sahip olduğu «proleter yapı»da sürekli bir azalmayla ve PCE'nin, reformist Sosyalistlerin ve burjuva Cumhuriyetçilerin politik ve askerî yapılarda sürekli güç kazanmalarıyla sonuçlanmakta olduğunu anladılar. Özellikle PCE'nin ordudaki güçlü konumu onları endişelendiriyordu. Ve Stalin'in SSCB'deki muhalif unsurlara karşı başlattığı, İspanya'daki durumla da ilgili olan terör, endişelerini en üst noktaya çıkardı. Stalin terörü, Caballeristlere, Anarko- Sendikalistlere ve POUMistlere, savaşın zaferle sonuçlanması ve Komünistlerin iktidarı almaları halinde başlarına gelecekleri gösterdi. PCE'nin hemen aldığı tavır onlara güven verecek nitelikte değildi. Parti, «Moskova duruşmaları» ile mükemmel bir zamansal uygunluk içinde POUM'un yok edilmesini istedi ve Stalin'in cinayetlerini lânetleyen Caballeristleri ve Anarko-Sendikalistleri SSCB'nin düşmanları ve Faşist ajanlar olarak gördüğünü açıkladı[56]. Sovyet liderlerine kör bir sadakatle bağlı olan İspanyol Komünistleri SSCB'de «halk düşmanları»nın ve «Faşist casuslar»ın yok edilmekte olduklarından kuşku duymuyorlardı. Ve İspanya'da bir ölüm-kalım savaşı verilirken ve İspanyol Cumhuriyeti'ne yardım eden yegâne ülke SSCB iken, Stalin'in alaşağı ettiklerini savunmaya cesaret edebilenler ancak «halk düşmanları», Faşizm'in «iğrenç ajanları» olabilirlerdi. Komünistler işte böyle düşünüyorlardı. Bu güvensizlik ve nefret virüsünün gir-

mesi, devrimci proletaryayı temsil eden örgütler ve guruplar arasındaki politik ve doktrinel ayrılıkları galeyana getirdi. Bu dönemde, reformist Sosyalistler ve burjuva Cumhuriyetçiler Moskova'da yaşanan dramlar karşısında basiretli ve dikkatli tutumlarını korudular. PCE ile devrimci proletaryanın diğer kesimleri arasında açılan uçurum Azana ile Prieto'nun duruma hâkim olmalarını sağladı.

1937'deki «Mayıs krizi» bu süreçten kaynaklandı. Caballeristler ve Anarko-Sendikalistler hükümetten atıldılar ve iktidar, sağ-kanat Sosyalistleri, burjuva Cumhuriyetçilerin ve PCE'nin ellerinde kaldı[57]. Öncelikle POUM'a karşı polis hareketi başlatıldı; bunu, Largo Caballero ve taraftarlarına karşı politik bir saldırı izledi. PCE, onları, POUM'un suç ortakları olarak lânetlerken, Prieto'nun gurubu Caballeristleri UGT liderliğinden ve PSOE (İspanyol Sosyalist İşçi Partisi)'deki görev yerlerinden düşürmek için manevra yapıyordu. Bu arada, CNT içindeki daha ılımlı ve reformist unsurlar yerlerini sağlamlaştırdılar[58].

Böylece Stalin'in Komintern'e havale ettiği güç görevin - İspanyol devrimini «demokratik» çitin içine bir daha çıkamayacak şekilde sokmak - yerine getirilmesi yolunda kesin bir adım atılmış oldu. Fakat bu operasyondan en kârlı çıkan, başlıca uygulayıcı olan PCE değil, hükümette kilit noktaları işgal eden - başbakanlık, ordunun, dış politika ve ekonominin kontrolu - burjuva Cumhuriyetçiler ve reformist Sosyalistler bloğu idi. Aslında, PCE ordunun önemli bir kısmını elde tutuyordu, fakat izlediği politikanın, Stalin'in politikasının, amacı, burjuva-reformist blok ile ittifakı korumak olduğu için, bu gücü, «kutsal» müttefiklerine karşı kullanamıyordu. Savunma Bakanlığı'nın başında bulunan Prieto, bu yüzden, Komünistlerin silâhlı kuvvetlerin ve ikmal servislerinin kadroları arasındaki ağırlığını sistemli biçimde azaltmayı sürdürebiliyordu.

Bu arada, hükümetin genel politikası iç meseleler-

de hızla sağa kaydı ve savaşın görüşmeler yoluyla sona erdirilmesi yönünde gelişti. Sonunda hâkim olmaya başlayan Azana'nın politik çizgisi idi (bk. not 48). İspanyol devrimi gibi büyük toplumsal devrimler ya sonuna kadar giderler ya da geriler ve karşı-devrimle son bulurlar. Faşist birliklerin Barselona ve Madrid'e girmelerinden çok önce, karşı-devrim Cumhuriyetçi mıntıkada sessizce yerleşmişti. İç savaş yoksunluklar ve fedakârlıklarla devam ederken ve askerî güç dengesi düşman lehine değişirken (Almanya ve İtalya'dan Cumhuriyet'in SSCB'den aldığından daha büyük yardım alıyorlardı) kent ve kırdaki küçük-burjuva tabakalar arasında cesaretsizlik ve yenilgici bir ruh gittikçe yayılıyordu. Bu ruh hali proletaryayı da etkiliyordu. Azana ve Prieto'nun teslimiyet politikası her geçen gün daha geniş bir toplumsal temele kavuşurken, Komünistlerin acı sona karşı direnmeyi savunmaları gittikçe artan bir kuşkuculukla karşılanıyordu.

PCE durumdaki kötüye gidişi durdurmak için umutsuzca çaba gösterdi ama, orduyu güçlendirmek ve silâh üretimini arttırmak için yaptığı propaganda ve attığı adımlar, halkın ilk aylarda sahip olduğu savaşma ruhunun başlıca nedeninin, yani devrimci coşkunun ortadan kalkması ile açılan boşluğu dolduramıyordu. Proletaryanın en radikal kitleleri aldatıldıklarını hissediyorlardı. Ve bizzat PCE içinde, resmî iyimserlik görüntüsünün ardında, kuşku ve tereddüt boy göstermeye başladı. Burjuva Cumhuriyetçiler ve sağkanat Sosyalistler ile ittifak politikası eleştirildi ve partinin savaşın yönetiminde bütün kontrolu ele alması gerektiği görüşü ifade edildi[59]. Bu eğilimler pek çok Komünist'in savunduğu bir görüşle birleştiler. Buna göre, «Batılı demokrasiler»den yardım ummak tam bir hayaldi. O halde İspanyol halkına ihanet eden İngiliz-Fransız «demokratik burjuvazi»sinin İspanya'daki temsilcilerine ve Sosyal Demokratlara neden bu kadar saygı gösteriliyordu? Proletaryanın savaşma azmini canlandırabilecek, demir disiplini ve mevcut kaynak-

ların tamamının kullanılmasını sağlayabilecek devrimci bir politika izlemek için hâlâ var olan olanaklar, teslimiyet yönünde hareket edenler ile ittifak sağlama uğruna neden feda ediliyordu?

Bu tür fikirler PCE'nin merkezî yayın organlarından biri olan *Mundo Obrero*'da yer almaya başladı. *Mundo Obrero* Madrid'de basıldığı için parti liderliğinin kontrolundan bir ölçüde kurtulmuştu. Bu sırada, liderliğin karargâhı Barselona'da bulunuyordu ve resmî yayın organı *Frente Rojo* idi. 23 Mart 1938 tarihli sayıda, *Mundo Obrero*'nun editörleri sorunu şu sözcüklerle ortaya koydular: «Bir gazetenin yaptığı gibi, İspanya için yegâne çözüm ne Faşist ne de Komünist'tir, demek, imkânsızdır, çünkü bu Fransa'nın istediği şeydir... İspanyol halkı kapitalizmin muhalefetine rağmen kazanacaktır.» PCE liderliği hemen tepki gösterdi. *Mundo Obrero* yazı kurulu 30 Mart'ta *Frente Rojo*'da yayımlanan Josè Diaz imzalı bir mektupta sert biçimde eleştirildi :

> «'Çatışmamıza yegâne çözüm, İspanya için, ne Faşist ne de Komünist olmaktır,' ifadesi mükemmel biçimde doğrudur ve partimizin tavrına tam olarak uymaktadır. 'İspanyol halkı kapitalizmin muhalefetine rağmen kazanacaktır,' ifadesine gelince, bu, ne şimdiki duruma uyar, ne de partimizin ve Komünist Enternasyonal'in politikasına... Kasım Plenumu'na sunduğum raporda şöyle dedim: 'Bütün demokratik ülkelerin üzerinde birleşebileceği ve ortak hareket edebileceği bir alan vardır. Bu, ortak saldırgan Faşizm'e karşı varlıklarını savunma alanı, hepimizi tehdit eden savaşa karşı savunma alanıdır'. Burada, 'bütün demokratik ülkeler,' derken, sadece, Sosyalist demokrasinin geçerli olduğu Sovyetler Birliği'ni değil, aynı zamanda, Fransa, Britanya, Çekoslovakya, ABD vb.yi düşünüyoruz. Bu ülkeler demokratik ama aynı zamanda kapitalisttir. Bu ülkelerden bize yardım etmelerini istiyoruz. Bize yardım etmek suretiyle kendi çıkarlarını savunmuş olacaklarını düşünüyoruz. Onların bunu görmeleri için uğraşıyoruz ve yardım için onlara

başvuruyoruz. Makalenizde aldığınız tavır bundan çok farklıdır ve doğru değildir... Bu kaçınılmaz olarak bizi mücadele cephemizi bir kez daha daraltmaya götürür; oysa şu anda bu cepheyi genişletmeye ihtiyacımız var»[60].

Böylece, 30 Mart 1938'de, «demokratik« kapitalizmin, politik çağrıyı «genişletmek» için gösterilen bütün çabalara rağmen, İspanyol Cumhuriyeti'ne yardım etmek için parmağını bile oynatmayacağı apaçık ortaya çıktığında (aslında bu İspanya'da iç savaşın patlak vermesinden birkaç gün sonra Blum'un İngiliz Muhafazakâr hükümetinin tavrını desteklediği an belli olmuştu), Komintern, Josè Diaz'ın imzası üzerine, Fransa, Britanya ve ABD'nin İspanyol halkına yardım edeceği hayali ile avunmaya (bu hayali İspanyol savaşçıları arasında yayarak) devam etti. Bugün Sovyet tarihçileri şu görüşü kabul ediyorlar: «1937'nin sonundan itibaren, Faşist ülkeler ile ABD, Fransa ve Britanya arasındaki suç ortaklığı (İspanyol Cumhuriyeti'ne karşı) gittikçe açığa çıktı»[61]. Ve *Mundo Obrero*'nun azarlanmasından sadece on beş gün sonra, Britanya, Franco savaşı kazandıktan sonra İtalyan «gönüllüler»in çekilmesi için Mussolini ile anlaşma yaptı ve Haziran ayı ortasında Fransız hükümeti İspanya sınırını kapadı; Eylül'de Münih anlaşması yapıldı.

Bu arada, Diaz'ın mektubunda savunulan «genişleme», mücadelenin başlangıçta sahip olduğu devrimci yapının resmen ortadan kaldırılması (aslında gerçek durum böylece kabul edildi) biçiminde ifade edildi. Gabriel Jackson, Negrin'in PCE tarafından da kabul edilen «on üç madde»sinin, «dünya kamuoyuna hedefleri ve yöntemleri Batılı demokrasilerinkiyle benzer bir rejim imajı verdiği»ni söylerken tamamen haklıdır. Devamla, «Bu, Cumhuriyet'in yaşamasında çıkarları olduğu konusunda Batılı hükümetleri ikna etmek için gösterilen üstün bir çaba idi,» der[62]. Fakat Komintern'e hiç benzemeyen «Batılı hükümetler» sorunu sınıfsal bir açıdan görüyorlardı; İspanyol kapitalizminin

en etkili temsilcisi Negrin değil Franco idi. «Demokratik» kapitalizm, zamanı geldiğinde İspanyol proletaryasını tamamen ezmedikçe gerektiği gibi davranmış olmayacaktı. Bunun anlamı, yaklaşık on yıllık bir dönem boyunca kendini bir «burjuva demokratik cumhuriyet» olarak ortaya koyan bir Cumhuriyet'in ezilmesi olacaktı. «Batılı hükümetler», PCE ve Negrin'in İspanyol Cumhuriyeti'ne kazandırmaya çalıştıkları hayali imaja sempati duyabilirlerdi, fakat bu imajın ardında gizlenen gerçekliği, ilk fırsatta tekrar baş kaldırmaya hazır bir devrimci proletaryanın varlığı gerçeğini, organik olarak, kabul edemezlerdi. Dram artık sonuca yaklaşıyordu. Dramın içindeki sınıflar ve sınıf mücadelesi (bir «burjuva-demokratik aşama»nın kaçınılmazlığı hakkında Komintern'in öne sürdüğü teorik doğma bir yana) 1936 İspanya'sında şu iki seçeneği ortaya koymuştu: Faşizm ya da Komünizm. Bu sırada İspanya'da herkesin «Komünizm»den anladığı, ayırt edici ve aktarılamaz özelliklere (kısaca, *İspanyol* özellikler) sahip proletarya devrimi idi. Bu devrim 1936'nın ikinci yarısında bütün Yarımada'yı bir fırtına gibi kasıp kavurmuştu.

PCE ve Negrin'in savaşın son aylarında her iki kampta yer alan «bütün yurtsever İspanyollar»ın «ulusal birlik»ini kolaylaştırmak için verdikleri ideolojik ve politik tavizler ve Negrin'in on üç maddesinin üçe indirilmesi, en iyimser ihtimalle, Cumhuriyet'in felâketin eşiğinde olduğuna inanılmasını sağladı. «Teslimiyet partisi» Cumhuriyetçi bölgedeki en büyük parti olana kadar gelişti. Bunu Katalonya'nın düşmesi ve Casado'nun, direnişin kesin olarak ezilmesine yol açan başarılı komplosu izledi. Son anda, PCE, burjuvazi ve reformist müttefikler veya «demokratik» kapitalizm için taşıdığı bütün kaygıları bir yana bırakarak tepki göstermeye çalıştı ama, artık çok geçti[63]. Üç yıldır süren fedakârlık ve kahramanlık, iç savaşın ilk gününden itibaren kendini Stalin'in uluslararası stratejisine uydurmak için İspanyol devrimci gerçekliğinin başlı-

ca taleplerine sırt çeviren bir politika ile birlikte sona erdi.

PCE'nin bu stratejiye boyuneğmesi, savaş rezervlerinin tam anlamıyla geliştirilmesi ve bütün büyük sosyalist devrimlerde görülen mucizeleri gerçekleştirebilecek yetenekteki güçlerin yaratıcı inisiyatifleri bakımından ciddî bir engel oluşturdu. Bu bağımlılığın zorladığı *sınırlar içinde* Parti, yukarda belirtildiği gibi, ordunun örgütlenmesine bir örnek oluşturdu, kitlelerin savaşma ruhunu etkin biçimde yükseltti, mücadelenin anti-Faşist ve ulusal kurtuluş yönlerini ön plana çıkardı, vb. Bu kesinlikle gerekli, hattâ hayatî idi. Fakat yukarda belirtilen potansiyellerin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi, her şeyden çok ve öncelikle, kararlı devrimci gücü oluşturan proletaryanın hiç bir aşamada, ölümüne verdiği savaşın kapitalist kölelikten kurtulmakla sonuçlanacağından kuşku duymamasını gerektiriyordu. Ve bu, daha sonraki bir aşama için geçerli bir vaat olarak değil, devrimin Temmuz günlerinden beri sahip olduğu sosyalist yapının kabul edilmesi ve geliştirilmesi, bu yapının yeni bir yasallığa ve yeni kurumlara dönüştürülmesi, kısaca, *işçi iktidarı*nın kurulması olarak anlaşılmalıydı. Devrimin bütün diğer yapıları önemliydi ve hiç biri küçümsenmemeliydi ama, ancak sosyalist yapıya tâbi kılınmaları şartıyla. Bu temel üzerinde, başkalarının emeğini sömürmeyen küçük çaplı mülkiyete saygı, küçük burjuvazinin sömürücü olmayan tabakası ile ittifak, savaşın diğer özellikleri nedeniyle (anti-Faşist, ulusal vb.) mücadeleye katılmaya hazır olan proletarya dışındaki politik guruplar ile işbirliği gerekli görünüyordu - ve proletarya bunu kavrayabilirdi. Bu temel üzerinde, İtalyan-Alman müdahalesi karşısında ulusal bağımsızlığın savunulması, proletarya için geleneksel yurtseverlikten daha büyük bir anlam, yani, kendi kurtuluşunu savunmak anlamını taşıyabilirdi.

Devrimin proleter ve sosyalist özünün mutlak önceliğini kabul etmek, bunu bütün düzeylerde tekrar

tekrar doğrulamak, savaşın getirdiği bütün sorunların çözümünde bunu bir başlangıç noktası olarak almak; bütün bunlar çok gerekliydi ve vurgulanmalıydı, çünkü bu öz o *sırada* bizzat kitleler tarafından pratiğe konulmuştu. Geri çekilmek kitleler arasında güvensizlik yaratacak, morallerini zayıflatacak ve Azana'nın Cumhuriyet'ini yeniden kurmak için bunca fedakârlık yapmanın anlamının olmadığı sonucuna varmalarına yol açacaktı. Madrid'in savunulmasını mümkün kılan, proletarya devriminin ruh haliydi ve bir zafer olanağı var idiyse, ancak bu ruh halinin yaygınlaştırılması ve derinleştirilmesi ile bulunabilirdi. Fakat bu, mücadelenin hedefleri hakkında kuşkuya yer bırakmayacak, savaşın dayattığı görevlerin kesin biçimde çözümlenmesini - ordunun ve cephane üretiminin, gerekli ikmalin örgütlenmesi - üzerine alacak bir devrimci proletarya hükümetinin kurulmasını gerektiriyordu. Bunun yanı sıra, Cumhuriyetçi devlet düzenini restore etmekle ilgilenen ve sadece «Batılı demokrasiler»e benzemekle uğraşan Azana, Prieto ve ortaklarının hâkimiyetine gittikçe daha fazla giren hükümetin düşünmediği ve asla düşünemeyeceği bir şey daha vardı: isyancı generallerin hâkimiyetindeki bölgelerde geniş çaplı devrimci gerilla faaliyetinin örgütlenmesi.

«Restorasyon» politikasının taşıdığı karakteristikler savaşın «konvansiyonel» tarzda sürdürülmesi ile ifade ediliyordu. Geniş birlikler temelinde hem mevzi hem de hareket halinde savaşan düzenli bir ordunun örgütlenmesi İspanyol iç savaşının özgül koşulları altında ne kadar gerekli ise, gerilla mücadelesi de o kadar gerekli idi. Gereken tek şey, farklı türden bir hükümetti... Bu eksiklik vurgulanmalıdır, çünkü mücadelenin nihaî sonucu üzerindeki etkisi çok büyük oldu. İspanya'nın bir çok bölgesinde geniş çaplı bir gerilla faaliyeti için uygun koşullar vardı. Gerilla faaliyeti, sadece Cumhuriyet'in askerî gücünü ve zafer olasılığını önemli ölçüde güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda, «konvansiyonel savaş»ın yenilgiye uğ-

raması halinde, uzun süreli bir silâhlı mücadelenin verilmesi için gerekli üslerin kurulmasını sağlayacaktı. Bu durumda, dünya savaşı başladığında, anti-Hitlerci direniş ile birleşilebilirdi[64].

Anarko-Sendikalistlerin devlet sorununu kavramaktaki başarısızlıkları ve Caballeristlerin taktik ve örgütsel tutarsızlıkları, iç savaş koşullarının kaçınılmaz biçimde gerektirdiği devrimci tarzda bir otoritenin örgütlenmesine, kuşkusuz, büyük bir engel oluşturuyordu. Ne var ki, durumun gereklerini daha iyi değerlendirebilen PCE Anarko-Sendikalizm'i ve Caballerizm'i, burjuva demokrasisinin savunulmasından çok proletarya devrimi ve *devrimci savaş* açısından eleştirmiş olsaydı, Anarko-Sendikalist ve Sosyalist kitleler (bunların en iyi kadroları dahil) arasında büyük bir yankı uyandırabilirdi. Durruti bile bunun dışında değildi; çünkü, savaş ve devrim insanlara çok çabuk öğretiyordu. Aslında, Anarko-Sendikalistlerin ve solkanat Sosyalistlerin önemli gurupları, bir ordusu, disiplini vb. olan bir devlet iktidarının gerekli olduğunu çok çabuk kavradılar. Ve eğer PCE bu sorunları devrimin sosyalist yapısı ile *çelişen bir tarzda* ortaya koymamış olsaydı bu gerçeği daha da çabuk kavrayabilirlerdi. Savaşın ilk aylarında, Komünistleri, solkanat Sosyalistleri, POUMistleri ve Durruti tipindeki Anarko-Sendikalistleri büyük bir devrimci parti içinde birleştirmek veya en azından bunlar arasında bir proletarya delvetinin kurulması için yakın işbirliği sağlamak bakımından büyük olanaklar vardı. Ne var ki, bunun olabilmesi için, PCE'nin hiç bir kayıt öne sürmeksizin devrim alanında yer alması ve bütün doğmatik şemaları bir yana bırakması gerekecekti. Böyle bir partinin ve böyle bir devletin Komintern ve Moskova'dan tamamen bağımsız olması zorunlu olacaktı. Bunlar ancak bu şartla İspanyol proletaryasının diğer devrimci kesimleri tarafından kabul edilebilirlerdi.

Komintern'in ve Stalin'in politikası var oldukça bunların hiç biri mümkün değildi kuşkusuz. Spekülas-

yon olarak PCE'nin bu çizgiyi benimsediğini farzetsek bile, böyle farazi bir sosyalist cumhuriyetin uluslararası durumu, Komintern ve Stalin'den gelmesi beklenen muhalefet nedeni ile, umutsuz olurdu. Kuşkusuz, kendi küçük burjuva özüne mahkûm ve Stalin'in politikasına köle olmuş Halk Cephesi Cumhuriyeti'nin elinde olmayan kartlar oynanabilirdi. Böyle bir hareket, verdiği örnek ile ve doğrudan hitap ederek Fransız proletaryasının devrimci mücadelesini teşvik edebilirdi (1936'nın ikinci yarısında, Mayıs-Haziran ruhu Fransa'da hâlâ canlıydı). Aynı kart Stalin ile ilişkilerde de oynanabilirdi. İspanyol proletaryasına yardımın kesilmesi ve verilen savaşın Sosyal Demokrat işçi hareketi içinde bile muazzam bir sempati uyandırması bütün dünya işçileri arasında SSCB'nin konumuna ağır bir darbe indirebilirdi. Ve uluslararası stratejisi, dünya devrimci hareketinin geliştirilmesini değil de emperyalist güçler arasındaki çelişkilerden yararlanılmasını temel alıyor olsa bile, Stalin, uluslararası işçi hareketinin desteği olmaksızın yapamazdı. Sadece emperyalistler arası çelişkilerden yararlanmak, örneğin Fransa ile ittifak kurmak, Britanya ile iyi ilişkiler oluşturmak için bile, bu ülkelerdeki işçi sınıflarının bu yönde ayrı ayrı «baskı» yapmalarına ihtiyacı vardı. Betimlenen tipte bir İspanyol sosyalist cumhuriyeti -yani, Komintern'den ve SSCB'den bağımsız- açık eleştiri silâhını, İspanyol devrimine yardımı reddeden Moskova hükümetinin tutumunu dünya proletaryasının önünde açıktan mahkûm etme olanağını kullanacaktı. Bu tehlike karşısında, Troçki'nin dediği gibi, «Moskova, mümkünse, daha makul fiyatlarla silâh sağlamak zorunda kalırdı,» diye düşünmek anlamsız değildir[65]. Ne var ki, bu soruna, daha sonraki olayların, özellikle Alman-Sovyet paktının, 1948'de feda edilen Yugoslav devriminin ışığında bakarsak, Stalin'in, Anarko-Sendikalistler, Caballeristler ve POUMistler ile ittifak kurduklarını için farazî ve yoldan çıkmış İspanyol Komünistlerimizi, yasal, anayasal, parlamenter vb. bir kurum olan

İspanyol Cumhuriyeti'nin yardımına koşmasınlar diye SSCB ve Batılı demokrasilere karşı (Troçki'nin rehberliği altında Gestapo tarafından örgütlenen) meşum bir provakasyon yapmakla suçlayarak tepki göstereceğini düşünmek de anlamsız değildir.

Bu spekülasyona devam etmeyeceğim. Burada önemli olan, bizzat bazı Sovyet tarihçilerinin Stalin'in İspanyol Cumhuriyeti'ne ihaneti olarak tanımlamaya başladıkları şeyin başlıca özelliklerini açığa çıkarmaktır[66]. Batılı tarihçiler gibi Sovyet tarihçileri de özellikle Stalin'in Cumhuriyet'e yaptığı silâh yardımının yetersizliği üzerinde duruyorlar. Burada kurduğum hipotez ile İspanyol halkının savaşma kapasitesini önemli ölçüde arttıracak bir devrimci otoritenin Cumhuriyetçi bölgede kurulmasını önlemek suretiyle yapılan bu «ihanet»e son verme olanaklarını göstermeye çalıştım. Stalin'in, Komintern ve PCE tarafından benimsenen politikası Cumhuriyet içinde düşmanla uzlaşmaya çalışan burjuva ve reformist güçlere hegemonya sağladı. Bu güçler, Batılı demokrasilerin gözünde Cumhuriyetçi devletin saygınlığına temel oluşturan yasallığa ve egemenliğe bile saygı gösterilmeyen, gittikçe kötüleşen duruma uyum sağlamaya çalıştılar. Stalin'in İspanya'daki gizli servisi, orası sanki bir Moğol Halk Cumhuriyeti imiş gibi faaliyet gösteriyordu. Tek örnek olmasa da, en rezil olay Nin'in öldürülmesi idi. Nin'i önce İspanyol tarzı «Moskova duruşmaları»nda kullanmaya çalışmışlar ve başarılı olamamışlardı. G. Jackson'ın kaydettiği gibi, «Nin olayı Negrin hükümetini itibarına karşı muazzam bir moral darbe idi. Kişi güvenliği ve haklarının sağlanacağı konusunda güçlü vaatlerle işe başladıktan iki ay sonra, Başbakan, Largo Caballero gibi yıkılına riskini göze alarak Komünist tecavüzü hoşgörüyle karşılamak veya ona arka çıkmak zorunda kalmıştı»[67]. 'Komünist tecavüzü'nün, aslında, Negrin'in prestijine karşı olmaktan çok, Komünizm'e karşı bir tecavüz olması istisnasıyla, bu yargı tamamen doğrudur.

Stalin'in «ihanet»inin adı geçen tarihçiler tarafından vurgulanan yanı da gerçeklere uygundur: devrimin boğulması ve Cumhuriyet'in boyun eğmek zorunda bırakıldığı bağımlılık, Fanko'ya bağlı generallerin Almanya ve İtalya'dan aldıklarına en azından eşit miktarda askerî yardım sağlanması ile telâfi edilmiş olmuyordu. Ayrıca, herkesin bildiği gibi, Sovyet silâhlarının bedeli İspanyol Bankası'nın altını ile peşin olarak ödenmekteydi. Yardımın yetersizliği sorunu ilgili Sovyet arşivleri açılana kadar açıklığa kavuşturulmuş olmayacak. Ancak o zaman, bunun ne ölçüde teknik güçlüklerden (uzaklık, abluka vb.) ve ne ölçüde dış politika kaygıları nedeniyle «planlı» bir yetersizlikten kaynaklandığını anlamak mümkün olacak. Şimdilik sorunun gerisinde ikinci faktörün yattığı görülüyor. Stalin, uluslararası stratejisinde değişiklik yapmadan «Batılı demokrasiler» ile ittifak politikasıyla bağdaşmayacak ölçüde İspanyol cumhuriyetine yardım edemezdi. Bu demokrasiler de Sovyet yardımının Cumhuriyet'e askerî bir avantaj sağlamasına asla razı olmadılar. Azana ve Cumhuriyet'in Moskova'daki elçisi (Sosyalist Parti üyesi Marcelino Pascua) bunu mükemmel biçimde anlamışlardı. Başkan'ın not defterinde Pascua ile 13 Ağustos 1937'de yapılan bir konuşmanın kayıtlarını buluyoruz: «Öyle sanıyorum ki, (diyordu, Azana) çoğu kez sanılanın aksine, Rusya ile işbirliğinde bir sınır var. Bunu belirleyen ablukadan çok Britanya'nın resmî dostluğudur. Bence SSCB, Britanya ile ilişkilerine zarar verebilecek veya Batı'da kendine dost arama politikasını tehlikeye düşürebilecek bir durumda bize hiç bir yardımda bulunmayacak.» «Bu konuda kuşkuya yer yok (Pascua'nın yanıtı). Çünkü SSCB için İspanyol olayı *pek az önemi olan bir mesele*»[68]. Stalin İspanyol Cumhuriyeti'ne, kazanabilmesi için değil, anti-Hitlerci bir ittifaklar sistemi içinde varlığını sürdürebilmesi ve «Batılı demokrasiler»in kabul edebilecekleri uzlaştırıcı bir çözüme varılabilmesi için yardım etti.

Bu sonuç gerçeklerin ve Stalin'in izlediği dış politikanın incelenmesinden çıkar. Ne var ki, o sırada bütün bunlar Komünistlere, Komünist olmayan pek çok anti-Faşist İspanyol'a düşünülebilecek en korkunç iftira gibi görünüyordu. Bununla birlikte, daha sonraki olaylar, Stalin'in sadece bir devrim olasılığını değil gerçek bir devrimi de *raison d'ètat*'ya kurban etmekten çekinmeyen biri olduğunu açıkça ortaya koydu. Devrim Sovyet sınırlarına yakın bir yerde gerçekleştiğinde ve emperyalist müdahaleye karşı çıkmak için gerekli silâh yardımının yapılmasında hiç bir «teknik» güçlük olmadığı zaman bile durum değişmedi. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundaki Yunan direnişi örneği yeterince ikna edicidir[19]. İki dünya savaşı arasında Stalin'in Komintern ve PCE tarafından uygulanan İspanyol politikası, bir devrimin Sovyet *raison d'ètat*'sının çıkarlarına kurban edilişinin en açık örneğini oluşturur

SÖMÜRGE DENEYİMİ

Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Komintern'in Politikası

Franko'nun Madrid'e, Hitler'in Prag'a girdiği kasvetli 1939 baharında Komintern'in Avrupa'da ayakta kalan tek önemli seksiyonu Fransız partisi idi. Bundan başka, İskandinavya, Britanya, Belçika, Hollanda ve İsviçre'deki hemen hiç bir politik etkiye sahip olmayan Komünist partileri legal durumlarını korudular. Avrupa'daki bütün diğer seksiyonlar ağır yenilgilerden sonra yer altına inmişlerdi. Kısa süre sonra Fransız partisi de aynı kaderi yaşadı. İkinci Dünya Savaşı başlıyordu.

Kapitalizm dünyayı yüzyılın ikinci büyük katliamına sürükleyebildi, çünkü, birinci savaştan o zamana kadar geçen yirmi yıl içinde, «ileri» ülkelerdeki proletaryanın çoğunluğu Marksizm'e göre yerine getir-

mesi gereken devrimi misyona sürekli sırt çevirmişti. Böylece Komintern kuruluşunda belirlediği ana hedefte - işçi sınıfını reformizmden söküp almak ve onu politik ve sendikal olarak devrimci ilkeler temelinde örgütlemek - başarısızlığa uğramıştı. Komintern, kapitalizmin metropolü olan ABD'de veya durgunluğuna rağmen sömürge imparatorluğundan ötürü önem bakımından ikinci durumda olan Britanya'da, ana hedefi yönünde tek bir adım atmayı başaramadı. Komintern sahneye çıktığında Anglo-Saxon ülkelerdeki proletaryanın politik ve ideolojik durum bakımından bu görevin her iki durumda da kolay olmadığını kabul etmek gerekir. Fakat Enternasyonal Almanya'da da başarısızlığa uğradı. Oysa burada objektif koşullar başlangıçta oldukça uygundu ve bir kazanım dünya durumunu önemli ölçüde değiştirebilirdi. Komintern'in kuruluşundan on yedi yıl sonra işçi sınıfı içerisinde güçlü bir konumda bulunduğu yegâne önemli kapitalist ülke Fransa idi.

Ne var ki, ilerden bakmanın avantajı ile olayları ele alırsak, 1930'ların ikinci yarısında Komünizm'in Fransa'da yükselişinin, devrimci Marksizm'in zaferinden çok, ileri kapitalist ülkelerdeki Komünist hareketin Sosyal Demokratik yozlaşmasında ilk adım olup olmadığını düşünebiliriz. Her durumda kabul etmek zorunda olduğumuz sonuç şudur: Komintern, belirlediği başlıca görevi, yani, Batı proletaryasının öncü partisi olma görevini yerine getiremedi. Komintern'in tarihsel başarısızlığının anahtarı bu belli başlı gerçeğin içinde yer alır. Burada yaptığım, Komintern'in faaliyetine yönelik eleştirel çözümlemeyi, bu görevin yerine getirilmesi bakımından en uygun koşulların bulunduğu örnekler üzerinde odaklaştırmamın sebebi budur. Ne var ki, Komintern'in öteki faaliyet alanında elde ettiği sonuçlara da, kısaca, değinmeliyim. Bu alan da kuruluşundan beri Komintern için büyük önem taşıdı. Buradaki görev, emperyalizme karşı, sömürge ve bağımlı ülke halklarının verdikleri savaşa önderlik et-

mek idi. Ortaya çıkan sonuçlar yine çok etkileyici değildir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Komintern'in sömürge ve bağımlı ülkelerdeki üye sayısı hâlâ çok azdı. Çin bu duruma bir istisna oluşturuyordu. Daha sonra göreceğimiz gibi, Çin'de Komünist Partisi 1930'ların son yıllarında güç kazandı. Bu gelişme Komintern'in politikasından ötürü değildi. 1939'da bütün diğer Asya ülkelerinde Komünistlerin sayısı 22.000'den fazla değildi. Afrika'da 5.000 kadardılar. Cezayir ve Fas'taki Fransızlar ve Güney Afrika Birliği'ndeki beyaz işçiler bu sayının çoğunu oluşturuyorlardı. Bütün Latin Amerika'da toplam üye sayısı 90.000 idi[70]. Enternasyonal'in direktiflerine uyan Latin Amerika partileri Yankee emperyalizmine ayak uyduran oportünist bir politika izliyorlardı ve üyelerin önemli bir kısmı Komintern'in Yedinci Kongresi'nden sonra kaydolmuşlardı. Bu sayısal zayıflık, ulusal kurtuluş hareketi içinde sömürge ve bağımlı ülkelerdeki Komünist partilerinin temsil ettikleri önemsiz politik ağırlığı çok iyi yansıtır. Ulusal kurtuluş hareketi iki dünya savaşı arasında büyük bir ilerleme kaydetti; fakat harekete - 1937 Japon işgalinden sonraki Çin dışında - burjuva (hattâ feodal) milliyetçiler önderlik ediyorlardı. (Buradaki «burjuva» ve «feodal» kavramları Avrupa ülkeleri için geçerli olan sosyo-politik kategorilere tam olarak uymasa da, geleneksel tarzda kullanılıyor.)

Komintern'in koloni ve bağımlı ülkelerdeki devrimci mücadelenin sorunları karşısında ilk büyük güçlüğü Marksist teorinin bu soruna o zamana kadar büyük ilgi göstermemiş olması gerçeğinden kaynaklanıyordu. Bu konuda Marks ve Engels'ten kalan miras, özellikle strateji ve taktik sorunlar bakımından, oldukça önemsizdi. Aslında Marks, Avrupa kapitalizminin sömürdüğü geri ülkelerdeki devrimler ile sosyalist devrim arasındaki bağıntı fikrini 1853 gibi erken bir tarihte dolaylı olarak belirtmişti. O yıl, «Taipinglerin müthiş devrimi,» diye yazıyordu, Avrupa'da devrimin

gerçekleşmesine «şu anda var olan her türlü diğer politik davadan... daha fazla» katkıda bulunabilir[71]. Marks'ın Avrupa devrimlerinde «ulusal faktör» ile «köylü faktörü» üzerine görüşleri ve çözümlemeleri yirminci yüzyıldaki sömürge kurtuluş hareketinin ortaya çıkardığı sorunlar incelendiği zaman kullanılabilecek önermeler içerir. Marks'ın «Asya tipi üretim tarzı» araştırması, devrimci anti-emperyalist hareketin kurtuluş ve dönüşüm sağlamaya çalıştığı toplumlar hakkındaki bilginin derinleştirilmesi bakımından Komintern için çok yararlı olabilirdi. Fakat Marks'ın bu konuda başlıca yazıları 1939'a kadar yayımlanmadı ve daha önceden de bilinen bu yazılar, Plekhanov ve diğer Marksist teorisyenler tarafından, bizzat Marks'ın bir kenara attığı hipotezler olarak görüldü. Çin Komünist Partisi'nin 1927'deki yenilgisinden sonra Sovyetler Birliği'nde bu konuda bir tartışma açıldı ve «Asya tipi üretim tarzı» kavramı mahkûm edildi[72]. Marks ve Engels'in Avrupa'nın sömürgeleştirdiği pre-kapitalist dünyadaki devrim sorunsalına yaptıkları katkı çok zayıf ve dolaylı hale getirildi. Bir bakıma bu doğaldı, çünkü Marksizm'in kurucuları hayattayken, sorun, pratikte pek ortaya çıkmamıştı. Fakat Marks'ın dünya sosyalist devrimi teorisinin iç mantığı, Komintern üzerinde büyük bir ağırlık meydana getiren başlıca iki «Avrupamerkezci» fikri kapsıyordu. Birincisi, stratejik olanı, kapitalizmin sömürdüğü dünyanın kurtuluşu Batı'da sosyalist devrimin bir *sonucu* olmalı, fikri idi. İkincisine, en geniş anlamda kültürel olanına göre, dünyanın sosyalist dönüşümü, dünyanın *Avrupalılaştırılması* anlamına geliyordu.

Lenin bu teorik mirasa dayandı. İkinci Bölüm'de belirtildiği gibi, 1905 Rus devrimini izleyen yıllarda Lenin, Doğu'da oluşmaya başlayan yeni devrimci gücün kesinlikle farkına vardı. İkinci Enternasyonal'deki sağın sömürgeci tavrına ve yegâne «ortodoks» merkezin sözde anti-sömürgeci tavrına karşılık Batı'daki devrimci proletaryanın ezilen halkların davasını benimseme-

si, bu davayı kararlı biçimde desteklemesi ve bunu dünya sosyalist devriminde önemli bir faktör, emperyalizmin temellerinin çökmesine katkıda bulunacak bir faktör olarak görmesi gerektiğini, vurgulayarak belirtti. Ne var ki, Ekim devrimine kadar Lenin Doğu'daki devrimin sorunlarına değinmenin ötesinde bir şey yapmamıştı[73]. Komintern'in Birinci Kongresi konuya pek az önem verdi ve Batılı Marksistlerin kafasında güçlü köklere sahip geleneksel fikirleri çok açık biçimde ifade etti: «Kolonilerin kurtuluşu ancak metropol işçi sınıfının kurtuluşu ile birlikte mümkündür. Sadece Annam, Cezayir ve Bengal'in değil, İran ve Ermenistan'ın işçi ve köylüleri de, ancak, İngiltere ve Fransa'daki işçiler Lloyd George ve Clemenceau'yu devirdikleri ve iktidarı kendi ellerine aldıkları zaman bağımsız var olma fırsatını kazanacaklar»[74].

Ne var ki, Birinci ve İkinci Kongreler arasında ulusal sorun ve sömürge sorunu»nun Komintern tartışmalarında önemli bir yer tutmasını sağlayacak üç şey oldu. Birincisi, bir proletarya devriminin gerçekleşmesi umudu biraz daha uzaklaştı - İkinci Kongre sırasında Kızıl Ordu'nun Varşova önlerinde duraklamasıyla kesilen kısa süreli bir umut canlanmasına rağmen. İkincisi, anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketinin, Batı'da devrimci kabarışın yatışmasına karşılık, önemli bir gelişme göstermesi idi. Üçüncüsü, ulusal sorun ve sömürge sorunu Sovyet Rusya'nın içinde keskin biçimde ortaya çıkmıştı. Bundan başka İkinci Kongre'de ilk kez sömürge ve bağımlı ülkelerde oluşturulmaya başlanan Komünist örgütlerin delegeleri hazır bulundu. Bütün bu koşulların bir sonucu olarak, Komünist Enternasyonal içinde Avrupa kapitalizminin ezdiği geri ülkelerdeki devrimci hareketin stratejik ve taktik sorunları üzerine ilk büyük tartışma meydana geldi. Tartışma temel olarak iki konu çevresinde dönüyordu: (a) ulusal kurtuluş hareketi dünya sosyalist devriminin ayrılmaz bir parçası olarak nasıl değerlendirilmeliydi, ve (b) Komintern bu cephede nasıl bir

politika izlemeliydi (strateji, taktik, örgütlenme vb. sorunları).

Bu sorunların tartışılmasına, kısa süre sonra, Eylül 1920'de Komintern tarafından Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kongresi'nde devam edildi. Bu kongreye sömürge ve bağımlı ülkelerdeki Komünist partilerinin temsilcileri yanı sıra Çarlık'ın ezdiği ve Ekim devriminin kurtardığı halkların Komünist örgütlerinin temsilcileri de katıldı. Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde (1921), daha sonra açıklanacak nedenlerden ötürü ele alınmayan konu, tekrar, Dördüncü (1922) ve Beşinci (1924) Kongrelerde tartışıldı. Aşağıdaki çözümlemede Komintern'in bu ilk beş kongresinde ve Bakü Kongresi'nde alınan tavırları sentezleştirmeye çalışacağım. Daha sonra Komintern'in sömürge alanında yaşadığı en önemli deneyi, Çin devriminde izlediği politikayı ele alacağım. Yapacağım çözümlemeyi yukardaki (a) ve (b) noktaları üzerinde yoğunlaştıracağım.

(a) *Ulusal kurtuluş hareketinin dünya sosyalist devriminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmesi*

Birinci Kongre'de korunan aşırı «Avrupalı» bakış açısı ikincisinde de kısmen korundu. Batı'daki devrimin gerilemesi karşısında, Lenin ve diğer Bolşevik liderler Asya'da gelişmekte olan anti-emperyalist kurtuluş savaşının Rusya'nın savunulması bakımından taşıdığı önemi değerlendirmeye daha hazırdılar. Devrimci coşku ile dolu ve sömürgeciliğin ülkelerini sürüklediği katlanılmaz durumun farkında olan Asya ülkelerinin Komünistleri, kurtuluşlarının Londra ve Paris'teki işçiler iktidarı ele geçirene kadar beklemesi gerektiğini kabul edemiyorlardı. Dahası, bu Asyalı Komünistlerin bazıları Batı'da bir proletarya devriminin gerçekleşmesi umuduna pek güvenmediklerini açıkça dile getirdiler. İçlerinde, teorik bakımdan en gelişmişlerinden biri, Hintli Komünist M.N. Roy, bir ölçüde Ma-

oizm'i hatırlatan «Asyalı» bir bakış açısını savunuyordu. Yoldaş Roy,

«Avrupa'daki devrimci hareketin kaderi, bütünüyle, Doğu'daki devrimin gidişatına bağlıdır fikrini savunuyor (Sömürge sorunu ve ulusal sorun üzerine kongre komisyonunun raporundan). Devrim Doğu ülkelerinde zafer kazanmadıkça Batı'daki Komünist hareket hiçbir şey yapamaz... Bu nedenle, enerjimizi Doğu'daki devrimci hareketin gelişmesine ve yükselmesine yöneltmemiz ve dünya Komünizminin kaderinin Komünizm'in Doğu'daki zaferine bağlı olduğunu temel tez olarak kabul etmemiz, esastır.»

Roy bu görüşü, sömürgelerden sağladığı kaynaklar sayesinde Avrupa kapitalizminin Avrupa proletaryasına ekonomik tavizler verebilecek bir konumda olduğu hipotezine dayandırıyordu. Kongre'ye sunduğu tezlerinde, «Avrupa işçi sınıfı,» diyordu, «bu kaynağa kesin olarak son verilmedikçe kapitalist düzeni yıkmayı başaramayacak.» Lenin Roy'un fikirlerine karşı çıktı :

«Yoldaş Roy Batı'nın kaderi, sadece, devrimci hareketin Doğu ülkelerinde gelişme ve güçlenme derecesine bağlıdır, derken, fazla ileri gidiyor. Hindistan'da proletaryanın beş milyon olmasına ve 37 milyon topraksız köylü bulunmasına rağmen, Hintli Komünistler ülkelerinde bir Komünist partisi kurmayı henüz başaramadılar. Tek başına bu gerçek Yoldaş Roy'un görüşlerinin büyük ölçüde temelsiz olduğunu gösterir.»

Bununla birlikte, Lenin ve İkinci Kongre, Batılı partilerden, İtalyan Serrati gibi bazı temsilcilerin direnişine rağmen Birinci Kongre çizgisini önemli ölçüde değiştirdiler. Roy'un yukardaki tezinin değişik bir formülasyonu kabul edildi: «Sömürgelerden sağlanan fazla kâr modern kapitalizmin başlıca dayanağıdır ve kapitalizm, bu fazla kâr kaynağından yoksun bırakılmadıkça Avrupa işçi sınıfının kapitalist düzeni yıkması kolay olmayacaktır»[75].

İleri kapitalizm proletaryasının ve onun yapacağı sosyalist devrimin dünya devriminin anahtarını, sosyo-ekonomik ve politik temelini, belirleyicisi unsurunu oluşturduğu şeklindeki geleneksel Marksist anlayıştan vazgeçmeksizin, İkinci Kongre, sömürge halklarının kurtuluş mücadelesine dünya devrimci süreci içinde ön safta, önemli bir rol verdi ve artık, herhangi bir sömürge devriminin zaferini metropollerdeki proletaryanın zaferine bağımlı görmedi. Bu yeni çizgi daha sonraki yıllarda iyice güçlendirildi; ve daha önce belirttiğim gibi, Lenin, son yazılarında, Çin ve Hint halklarının ve diğer ezilen halkların Sovyet halkı ile birlikte insanlığın büyük çoğunluğunu oluşturduğunu ve bu nedenle dünya devriminin son çözümlemede garanti edildiğini bir görüş olarak ifade etti.

Ne var ki, sosyalist dünya devrimi süreci içinde sömürge devrimine verilen bu olumlu rol Komintern'in teorik ve politik düşünce planında veya pratik faaliyet alanında gösterdiği çabalara yansımadı. «Avrupamerkezci» bakış açısı Komintern liderliğinde ve metropol ülkelerin Komünist partilerinde, zaman zaman sömürgeci renklere bürünerek, devam etti. Üçüncü Kongre'de Roy şunları söylüyordu:

«Raporumu sunmam için (Hindistan üzerine) bana beş dakika verildi. Bu konuya bir saat bile yeterli olamayacağı için, bu beş dakikayı enerjik bir protestoya ayırmak istiyorum. Bu Kongre'nin doğu sorununu ele alış tarzı saf anlamda oportünisttir ve daha çok bir İkinci Enternasyonal Kongresi'ne yakışır. Doğulu delegelerin söylemelerine izin verilen birkaç cümleden herhangi bir pratik sonuç çıkarmak kesinlikle imkânsızdır»[76].

Dördüncü Kongre'de, Doğu sorunları üzerine Lenin'le birlikte çalışan Safarov şöyle diyordu: «Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nin kararlarına rağmen emperyalist ülkelerdeki Komünist partileri ulusal sorunlar ve sömürge sorunları ile olağanüstü derecede az ilgilendiler... Daha kötüsü, Komünizm bayra-

ğı proleter enternasyonalizmine yabancı ve düşman şovenist fikirlerin gizlenmesi için kullanılmıştır»[77]. Beşinci Kongre'de Japon Komünist Partisi'ni temsil eden Katayama, Zinovyev Doğu sorununa pek az değindiği için üzüntülerini bildiriyor ve şöyle diyordu: «Yoldaş Varga'nın raporu ve tezleri de yetersizdir. Avrupa ve Amerika dışındaki ülkelerin hiç birini hesaba katmamaktadır...» (O sırada Komintern Başkanı olan Zinovyev Kongre'ye genel raporu, E. Varga ise dünya ekonomik durumu üzerine raporu sunmuştu.) Endonezya Komünist Partisi delegesi Semaun, Hollanda Komünist Partisi'nin sömürge sorunlarıyla ilgilenmemesinden şikâyet etti ve KEYK'e «sömürgelere daha faz la ilgi göstermesi»ni tavsiye etti. Meksika Komünist Partisi'nden Wolfe şöyle diyordu: «Avrupa proletaryasının dikkati, Latin Amerika halkları ile Komintern'in potansiyel olarak güçlü bir ittifaka sahip oldukları gerçeğine çekilmeli. Komünist Enternasyonal'in bunu yeterince anlamadığı açıktı. «En ağır eleştiri Nguyen Ai Quoc (Ho Şi Minh)'tan geldi. Avrupa Komünist partilerini kolonilerin dünya devrimi için taşıdıkları önemi azımsamakla suçladı: «Devrim olanağı ve devrimin gerçekleştirilmesi için kullanılacak araçlar tartışılırken ve yaklaşan savaş için planınız hazırlanırken, siz, İngiliz ve Fransız yoldaşlar ve siz, diğer partilerden gelen yoldaşlar, bu olağanüstü önemli stratejik noktayı bütünüyle gözden kaçırdınız. Bu yüzden size bütün gücümle sesleniyorum: 'Dikkatli Olunuz!'»[78]

Fakat İkinci Kongre'nin ulusal kurtuluş hareketi üzerine yaptığı yüksek değerlendirme aslında sadece Batılı Komünist liderlerin «Avrupalı» bakış açısı ile çatışma durumunda değildi. Komintern'in «sömürge» politikası örgütün Avrupa'daki faaliyetinden çok Sovyet dış politikası ile ilgili kaygılardan etkilendi.

Üçüncü Kongre bu bakımdan açık bir örnek oluşturuyordu. Sömürge sorununun tartışılması, Roy'un müdahalesinden aldığımız pasajda da görüleceği gibi, pratik olarak bastırıldı. Zinovyev'in ana raporu

Doğu sorunlarına sadece birkaç genel cümle ayırdı ve Avrupa meseleleri üzerinde yoğunlaştı. Ve ayrıca, bir yıl önce başlatılan tartışmanın sürdürülmesini ve derinleştirilmesini gerektiren ağırlıklı nedenler vardı. Türk ve İran devrimleri sırasında önemli olaylar olmuştu. Sun Yat-sen Kanton'da üs kurmayı başarmış ve Sovyet hükümeti ile ilişki kurmuştu. Hindistan'da İngiliz hâkimiyetine karşı mücadele 1921'de muazzam oranlarda gelişme gösteriyordu. Bir Sovyet tarihçisinin yazdığı gibi: «Mitingler, gösteriler ve geniş çaplı grevler dalgası bütün ülkeyi sarstı. Hintliler hükümet kurumlarında işi bıraktılar, mahkemeleri ve eğitim kurumlarını boykot ettiler, İngiliz mallarını yaktılar. Bu faaliyete milyonlarca işçi katıldı ve pek çok yerde sömürge yönetimi pratikte felce uğradı»[79]. (Roy'un anlatmak için bir saat bile yeterli olmaz, dediği ve Kongre'nin sadece beş dakika ayırdığı olaylar bunlardı.)

Kısaca, İkinci ve Üçüncü Kongreler arasında, anti-emperyalist mücadelede zengin bir deney birikmişti ve Komintern'in incelemesi gereken yeni sorunlar ortaya çıkmıştı. Türkiye'de yaşanan deney özellikle önemli idi. 1920'de Mustafa Kemal, Lenin'e başvurarak Sovyet devletinden askerî ve diplomatik yardım istemiş ve derhal olumlu bir karşılık almıştı. Mart 1921'de Mustafa Kemal ile bir dostluk ve yardım anlaşması imzalandı. Rus devriminin o sırada içinde bulunduğu büyük ekonomik ve askerî güçlüklere rağmen Moskova Mustafa Kemal'e on milyon altın ruble verdi ve önemli miktarda silâh gönderdi. Bu yardım Türklerin Yunan ordusu aracılığıyla İtilâf devletlerinin yaptıkları silâhlı müdahale karşısında zafer kazanmalarına olanak verdi. Anti-Emperyalist mücadele açısından bütün bunlar son derece mantıklıydı, fakat Kemalistlerin iç politikası oldukça karmaşıktı. Türk milliyetçileri Sovyet yardımı isterlerken, 1920'de kurulan Türk Komünist Partisi ve tarım reformu için savaşan köylü hareketi üzerinde amansız bir baskı uyguluyorlardı. Sovyet-Türk anlaşmasının Moskova'da imzalan-

masından bir buçuk ay önce Kemalistler sayıları kırk ikiyi bulan en tanınmış Komünistleri tutukladılar. Bunların on beşi (tanınmış bir entellektüel olan ve Marksizm'i Türkiye'ye getiren, partinin lideri Mustafa Suphi dahil) derhal boğularak öldürüldüler ve cesetleri denize atıldı. Diğerleri «hıyanet» suçundan yargılandılar.

Sovyet hükümeti, bir yanda emperyalist güçlere karşı direnen, ama öte yanda Komünistleri katleden ve köylü hareketini baskı altına alan burjuva milliyetçi bir hükümete yardım etmeli miydi? Bu durumda Komünist Enternasyonal'in politikası ne olmalıydı? Türk devrimi, daha başından itibaren ve çok keskin biçimde ulusal kurtuluş savaşı ile ilgili ciddi sorunları ortaya çıkardı: burjuva milliyetçi hareketler bakımından Sovyet devletinin ve Enternasyonal'in - sömürge ülkelerdeki Komünistlerin - izleyeceği politikanın tanımı ve bu ikisi arasındaki iç ilişki. Komintern'in Üçüncü Kongresi, özellikle İran, Hindistan, Çin, Endonezya vb.de her an benzer durumların ortaya çıkmasına yol açabilecek gelişmeler bakımından bu karmaşık sorunun incelenmesi için iyi bir fırsat ele geçirdi. Aslında, İkinci Kongre sorunun bazı yönlerini incelemişti (daha sonra göreceğimiz gibi) fakat bunu Türkiye'deki olaylar gibi zengin deneyler yaşamadan çok genel terimler ile yapmıştı. Üçüncü Kongre'de tartışmaya neden devam edilmedi? Bu Kongre'de neden bütün dikkat devrimci kabarışın Avrupa'da yatışması üzerinde toplandı ve Asya'daki anti-Emperyalist hareketin gelişmesi hakkında tek söz edilmedi. Bu durum, İkinci Kongre'deki tartışmalara rağmen «Avrupa-merkezci» ruhun varlığı ile açıklanabilirdi -görüldüğü kadarıyla Asyalı delegelerin yorumu da buydu. Ne var ki, bu unsurun payı olsa da, iki gerçek, bizi «Sovyet dış politikası» faktörünün de bir rolü olduğunu kabul etmeye zorlar.

Birincisi, Kemalistler ile anlaşmanın Türk Komünistleri katledildikten *sonra* imzalanmasıdır. Bu ger-

çek, Sovyet liderlerinin, güney sınırlarını, Kafkasya petrolünü ve Karadeniz'de seyrüseferi garanti edebilecek bir ittifak sağlamaya ne kadar büyük önem verdiklerini gösterir. Eğer sorun Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde tartışmaya sunulsaydı, Kemal ile ilişkiyi kesme tehlikesi ortaya çıkacaktı. Kongre'nin «Mart eylemi»nden sonra Alman Komünistleri'ni ezen önlemlere karşı kararlı bir protestoda bulunmasına rağmen, Türk Komünistleri'nin katledilmeleri karşısında tek söz etmemesi anlamlıdır.

İkinci gerçek daha da açıklayıcıdır. Sovyet hükümetinin Kemal ile anlaşma imzalamasıyla hemen hemen aynı sırada, Britanya ile bir ticaret anlaşması imzalandı. Buna göre iki ülke birbirine karşı düşmanca politikadan vazgeçmeyi taahhüt ediyordu ve özellikle Rusya, Asya halklarını İngiliz çıkarlarına karşı kışkırtabilecek her türlü propagandadan vazgeçmeye söz veriyordu[8•]. Eğer üç ay sonra, tartışmaları Lenin tarafından yönlendirilen Komintern'in Üçüncü Kongresi Britanya emperyalizmine karşı mücadeleyi teşvik etme anlamına gelecek görüşlere yer verseydi, Londra bunu varılan anlaşmanın ihlâli olarak görebilirdi. Dünyanın bütün Komünistleri için olduğu gibi İngiliz burjuvazisi için de Lenin sadece Sovyet devletinin değil aynı zamanda Komintern'in başı idi. Ve unutulmamalı ki 1921 Rus devrimi için kritik bir yıldı. NEP başlıyor ve yabancı sermaye yatırımları için büyük umutlar besleniyordu. Sovyet liderleri Batılı kapitalizm ile bir *modus vivendi* (geçici anlaşma) sağlama yönünde attıkları ilk başarılı adımı tehlikeye sokabilirler miydi? Aralık 1922'de, Dördüncü Kongre toplandığında bu umutlar büyük çapta. buharlaşıp uçmuştu. Cenevre Konferansı beklenen sonuçları vermemişti ama, Almanya ile Rapollo anlaşması oluşum halinde idi. Sovyetler Birliği «Batı cephesi»ne daha serin bakabilirdi. Ve köklü anti-Sovyetizm'inden vazgeçmeyen Britanya, Türk sorunu üzerine Lozan Konferansı'na Sovyet katılımına karşı çıkmıştı. Bir buçuk yıl önce

Komintern'in sömürlge sorununu ele almasını önleyen diplomatik motifler ortadan kalkmıştı ve konuya, gerçekten de, büyük önem verildi. Fakat Türkiye sorunu, hâlâ Kemal ile sorunlara yol açmayacak bir tarzda ele alınıyordu.

Lenin hayattayken Sovyet dış politikası ile ilgili kaygılar Komintern'in sömürge dünyasındaki faaliyetini bu ölçüde etkilediğine göre, bu faktörün Stalin döneminde önemini sürekli arttırdığını vurgulamaya gerek yoktur. Bu noktaya daha sonra tekrar döneceğim. Şimdi, öncelikle, etkileri başından beri görülen bir diğer faktör, yani, Sovyet liderlerinin Çarlıktan miras kalan ulusal sorun ve sömürge sorununa ilişkin izledikleri politika üzerinde durmak gerekiyor.

Lenin'in bu konudaki ilke tavrı çok iyi bilinir. Bu tavır Şubat ve Ekim 1917 arasındaki dönemde ve iktidarın ele geçirilmesinden hemen sonra kararlı biçimde sürdürüldü: Rus olmayan milliyetler ve Rusya'nın sömürgeleri, uluslar olarak kendi varlıklarını nasıl sürdüreceklerine serbestçe karar verme hakkına, Sovyet Rusya'dan ayrılma hakkı da dahil olmak üzere, kendi kaderini tayin hakkına sahip olmalıydılar. Bu Bolşevik programında yer alan belli başlı maddelerden biri idi[81]. Bu tavır, Çarlık'ın ezdiği, Kerenski'nin merkezciliği ve sömürgeciliği yüzünden düşkırıklığına uğramış halkların partiye büyük destek vermesini ve otoritelerini kurmaları için Bolşeviklere yardımcı olmalarını sağladı. Ne var ki, kısa süre sonra bu madde ters yönde etki göstermeye başladı. Bir çok ulusta, «kendi kaderini tayin hakkı», liberal burjuvazinin, Menşeviklerin, sosyalist devrimcilerin ve gerici müslüman milliyetçilerin politik guruplarının bayrağı haline geldi. Bunlar, kendilerine verilen hakkı, şimdi Bolşeviklerin içinde yeniden canlanan Rus merkezî otoritesine karşı kitlelerin sempatisini kazanmak için kullandılar. Beyaz karşı-devrim ve emperyalist müdahale de, iç savaş sırasında, «kendi kaderini tayin hakkı»nı kullanmaya çalıştı. Sorun silâhların gücü ile çözüm-

lendi. Kendi kaderini tayin yetkisinin Bolşeviklerin lehine işlemesi gerçekleştiyse, bu ya Kızıl Ordu'nun işçi-köylü çoğunluğun desteğini alıyor olmasından - nüfusun çoğunluğunun Büyük Rus olduğu bölgeler ve Ukrayna, Byelorusya ve «yerli» Bolşevik örgütlenmelerin güçlü olduğu kimi başka bölgelerde olduğu gibi - ya da Kızıl Ordu'nun nüfusun çoğunluğunun desteği olmaksızın, Sovyet iktidarını kurmuş olmasından - Gürcistan ve kimi diğer bölgelerde olduğu gibi - ötürüydü. Özgün doktrinel konumlardan çok ama çok uzak olan bu ikinci uygulama, Stalin ve Buharin'in de dahil olduğu bazı Bolşevik liderleri, parti programından ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin çıkarılmasını ve yerine «çalışan kitlelerin kendi kaderlerini tayin hakkı» ilkesinin konulmasını talep etmeye götürdü.

Lenin buna kategorik olarak karşı çıktı. Ezilen bir ulusta çalışan halkın «kendi kaderini tayini», diyordu, ancak bunların kendilerini ulusal burjuvaziden ayırmalarının ve ona karşı mücadele etmelerinin sonucu olabilir. Eğer ezen ulusun proletaryası - bu örnekte Büyük Rus proletaryası - ezilen ulusun «kendi kaderini tayin hakkı»nı bütünüyle kabul etmezse, bu ayrışmayı kolaylaştıracağı yerde engellemiş olur. Finlandiya örneğini veriyordu. Sovyet hükümeti Rusya'dan ayrılmaya yol açmış olsa bile Finlandiya'nın kendi kaderini tayin hakkını kabul etmekle doğru olanı yapmıştı, çünkü, «burjuvazi (Fin burjuvazisi) halkı aldatıyordu, çalışan halkı, Moskovitler, şovenistler, Büyük Ruslar Finlileri ezmek istiyorlar iddiasıyla aldatıyordu.» Bundan sonra da aynı şekilde hareket etmek gerekir, diyordu Lenin. Ukrayna ve diğer bazı ulusların tamamen bağımsız devletler oluşturmalarının mümkün olduğunu kabul ediyordu. Bu tartışma, Mart 1919'da Sekizinci Parti Kongresi'nde yapıldı[82].

«Kendi kaderini tayin hakkı» parti programında yer almaya devam etti fakat bir daha asla Finlandiya örneğinde olduğu gibi uygulanmadı. 1921'de Kızıl

Ordu Gürcistan'ı işgal etti. Oysa buradaki Menşevik hükümet genel seçimle iktidara gelmiş ve Moskova bu hükümetle, Gürcistan'ın bağımsızlığını kabul eden ve iç işlerine karışmamayı taahhüt eden bir anlaşma imzalamıştı. Fakat Kafkasya'da düşünülmesi gereken petrol yatakları vardı ve bu bölge Sovyet devleti için gerek ekonomik gerekse askerî bakımdan hayatî bir bölge idi (bk. not. 42). Aynı zamanda, Rus Federatif Cumhuriyeti çerçevesinde bir ölçüde özerklik sağlanan Müslüman cumhuriyetleri ve bölgelerinde «kendi kaderini tayin hakkı» pek şanslı olmadı. 1920'den itibaren Stalin, Milliyetler Halk Komiseri olarak, sadece gerici Müslüman milliyetçiliğine değil yerli Komünistlere de sistemli baskı yaptı. Kitlelerin Sovyet rejiminden gittikçe soğuduklarını fark eden bu Komünistler, ulusal temeller üzerinde Sovyet rejiminin konumunu güçlendirmeye çalışıyorlardı. 1922 yazında Stalin «Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği»nin kuruluşunu hızlandırmak için inisiyatifi ele aldı. Bu, pratikte, Büyük Rus olmayan milliyetlerin hâlâ sahip oldukları özerkliğin bağımsızlık derecesinin azaltılması anlamına geliyordu. Ayrılma dahil, kendi kaderini tayin hakkı, Birlik'in ilkeleri arasında yer almaya devam etti, ama kurulan devlet mekanizması bu hakkın fiilen herhangi bir biçimde kullanılma olanağını ortadan kaldırdı.

Lenin'in ulusal sorun üzerine geleneksel ilke tavrının değiştirilmeden korunmasında ısrar edilmesi bu ilkeyi sistematik olarak reddeden bir pratik ile nasıl bağdaşır? Bana öyle geliyor ki, Lenin'in bu dönemdeki yazılarından ve konuşmalarından çıkan görüşler, gerçekleştirilen pratik her ne kadar Beyazlara ve onların yabancı müttefiklerine karşı verilen devrimci savaşın gereklerine uyuyor idiyse de, partinin sürekli bir tavrı haline getirilecek şekilde kurumsallaştırılmamalıydı. 1922'nin ikinci yarısında, devlet işlerine doğrudan müdahale edemeyecek kadar hasta olduğu bir sırada, «Birlik»in kurulması planı ile birlikte çevreden

aldığı bilgi, parti ve devlet yapısına ve yöntemlerine Büyük Rus şövenizminin nüfuz etmesinden duyduğu korkuyu arttırdı. Sovyetler Kongresi'nin Stalin'in şemasını onayladığı gün (30 Aralık 1922) parti liderliğine şu anlamlı özeleştiri bölümü ile başlayan bir not yazdı: «Resmî olarak Sovyet sosyalist cumhuriyetler birliği sorunu olarak bilinen şu malûm özerklik sorununa yeterince enerjik ve kararlı müdahalede bulunmamak suretiyle Rus işçilerine saygıda çok ihmalkâr davrandığımı düşünüyorum.» Ortaya çıkan duruma boyun eğmekle birlikte yeni devlet yapısının uygunluğu konusunda kuşkularını belirtir. Şöyle der: «Bu çalışmanın bir sonucu olarak bir sonraki Sovyetler Kongresi'nde geri adım atmayacağımızdan, yani, Sovyet sosyalist cumhuriyetler birliğini sadece askerî ve diplomatik işlerde elde tutup, bütün diğer konularda tek tek Halk Komiserliklerine tam bağımsızlık sağlamayacağımızdan emin olamayız.» Not, Stalin'e yönelik doğrudan bir suçlama ile Büyük Rus şövenizminin şiddetle mahkûm edilmesine varır. «Çok doğaldır ki, bu koşullarda sayesinde kendimizi haklı çıkardığımız «birlikten çekilme özgürlüğü» bir kâğıt parçası olarak kalacak, Rus olmayanı, bir alçak ve bir tiran olan gerçek Rus insanının, Büyük Rus şövenistinin - tipik Rus bürokratı böyledir - saldırısına karşı savunamayacak.» Lenin bu durumun, emperyalizme karşı savaşan halklar ve Komintern faaliyeti üzerinde yaratabileceği etki konusunda derin bir endişe duyuyordu. «Ulusal aygıtlar ile Rus aygıtı arasında yeterli birleşmenin sağlanamamasının devletimize verebileceği zarar, sadece bizim değil, bütün Enternasyonal'in, yakın gelecekteki aşamada bizi izlemeye yönelen yüz milyonlarca Asya halkının uğrayacağı zarardan, sınırsız ölçüde, çok daha azdır.» Buradaki «zarar» sözcüğü ile kastedilen, kuşkusuz, bu «aygıtlar»ın büyük Rus olmayan milliyetlere baskı koşulları altında birleştirilmesidir. Lenin şunu ekler: «Doğu, sahneye çıkışının hemen öncesinde, uyanırken, Rus olmayan milliyetlerimize karşı çok

küçük bir kabalık veya adaletsizlik... (veya) ezilen uluslara yönelik emperyalist tavırlar şeklinde olsa bile, Doğu halklarının gözünde prestijimizi zayıflatırsak, bu, bağışlanamayacak bir oportünizm olur»[83].

Orta Asya, Kafkasya, Kırım vb.deki Müslüman halklar sorunu özellikle zordu. Çoğunlukla köylülerden oluşan bu halklar Sovyet hâkimiyetindeki bölgede yaşayan toplam nüfusun azımsanamayacak bir bölümünü oluşturuyorlardı - yaklaşık, 145 milyonun 25 milyonu -. Çarlık imparatorluğunun, gerçek anlamda, başlıca sömürgelerini oluşturuyorlardı. 1905 devriminden itibaren, doğrudan ya da dolaylı Batı emperyalizmine bağımlı Orta Doğu halkları arasında olduğu gibi, bu halklar arasında da bir ulusal kurtuluş hareketi gelişti. İktidarın ele geçirilmesinden hemen sonra, Halk Komiserleri Konseyi, «Rusya'nın ve Doğu'nun Müslümanlarına Çağrı» (3 Aralık 1917) yayımlayarak Çarlığın eski tebalarına şu bilgiyi verdi: «Şu andan itibaren, inançlarınız ve âdetleriniz, ulusal ve kültürel kurumlarınız özgür ve dokunulmaz ilân edilmiştir! Ulusal hayatınızı serbestçe ve engelleme olmaksızın inşa ediniz. Bu sizin hakkınızdır»[84]. Fakat «engelleme» çok geçmeden başlayacaktı. Çarlık sömürgeciliği, bu bölgelerde, özellikle Türkistan'da (Müslüman nüfus dört milyon kadardı) «Cezayirli» bir biçim almıştı. Kaçınılmaz biçimde sömürgeci mantığı kazanan Rus sömürgecileri (köylüler ve hattâ bazı işçiler) bu bölgelere yerleştirildi. Rusya'nın içlerinde Bolşevik iktidarı kurulduğu zaman, Müslüman bölgelerindeki bu Rus azınlığı derhal «Sovyet» haline geldi ve yeni kurumlarda öncü görevlere getirilecek pek çok «Bolşevik» bu oluşumun saflarından çıktı. 1905'ten sonra gelişen ulusal hareketin sol kanadından gelen yerli Komünistler kendilerini yeni tip bir sömürgecilik ile çatışma halinde buldular. 1920'de Lenin yakın çalışma arkadaşlarından Safarov'u sorunu yerinde incelemeye gönderdi. Safarov birkaç yıl sonra şöyle yazıyordu :

«Rus devriminin sömürgeci bir karakter alması (Türkistan'da) kaçınılmazdı. Sayıca az olan Türkistanlı işçi sınıfı, ne lidere, programa, partiye ne de devrimci geleneğe sahipti. Bu nedenle sömürgeciliği protesto edemiyordu. Çarlık sömürgeciliği altında sanayi proletaryasına katılmak Rusların imtiyazındaydı. Bu nedenle, proletarya diktatörlüğü tipik bir sömürgeci özellik kazandı»[85].

Çoğunluğu entellektüel - ve köylülüğün daha devrimci kesimlerinin desteğine sahip - olan yerli Komünistler, Müslüman halkları bir araya getirerek gerçekten bağımsız bir Sovyet cumhuriyeti oluşturmak suretiyle bu soruna bir çözüm bulmaya çalıştılar. Bu bağımsız Sovyet cumhuriyetinin devrimci ideolojisi ulusal kültürel geleneğe izin verecekti. Pan-İslâm hareketinin anti-emperyalist kanadından destek sağlamanın mümkün olabileceğini düşündüler. Ayrıca, bir Müslüman Sovyet cumhuriyeti, Asya ve Afrika'da yaşayan 250 milyon müslüman arasında ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesinin hızlandırılmasına ve yönlendirilmesine büyük bir katkıda bulunabilirdi. Bu eğilime karşı, Lenin'in yukarıda geçen notta yaptığı tanımla, Stalin'in «sosyal milliyetçilik»e karşı duyduğu «kin» zincirlerinden boşaldı. Söz konusu bölgelerdeki parti örgütleri ve Sovyetler sert biçimde temizlendi, yerli kadroların yerlerine güvenilir «proleterler» (bir diğer deyişle, esasen Ruslar) getirildi ve ulusal kültürel faaliyet sıkı bir denetim altına alındı[86].

Bu politikanın, Lenin'in korktuğu gibi, Komintern'in Müslüman Doğu halkları arasında yürüttüğü faaliyet bakımından zararlı sonuçlar yaratması kaçınılmazdı. Başlangıçta ortaya çıkan önemli engel Enternasyonal'in İkinci Kongresinde onaylanan tezlerde Pan-İslâmizm'in kapsamlı biçimde mahkûm edilmesi idi. Bu gelişme, muhtemelen Sovyet devleti için oluşturulan doktrinin yarattığı iç sorunun sonucu değil, aynı zamanda, Batılı Marksistlere egemen olan «Avrupamerkezci» kültürel bakış açısının ifadesi idi. Bu bakış açı-

sı, onların (aralarında tezleri yazan Lenin de vardı) geleneksel kültürler ile bağıntılı anti-emperyalist hareketlerin taşıdıkları devrimci potansiyeli kavramalarını ve ondan yararlanmalarını engelledi. Komintern'in Dördüncü Kongresi'nde Hollanda'ya bağlı Doğu Hint Adaları (Endonezya) Komünist Partisi'ni temsil eden Tan Malaka, Pan-İslâmizm'in geniş çapta mahkûm edilmesini şiddetle eleştirerek, bu hareketin önemli bir kesiminin devrimci anti-emperyalist önemini ve Komintern'in aldığı tavrın, Doğu Hint Adaları'nın burjuva milliyetçileri tarafından Komünistleri köylü kitlelerden ayırmak için nasıl kullanıldığını açıkladı[87]. (Bu tecrit durumu, Hollanda yetkililerinin 1926'nın sonunda Endonezya Komünist Partisi'ni ezebilmelerinin başlıca sebeplerinden biri idi.)

Komintern'in «sömürge cephesi»nde karşılaştığı en büyük engelin, Ortadoğu'daki Müslüman halklar arasında oluşması rastlantı değildi. Bu halkların Sovyetler'deki Müslüman azınlıklar ile çok yakın ilişkileri vardı. Türkiye, İran, Suriye, Mısır ve diğer bölge ülkelerindeki ulusal kurtuluş hareketlerinin başında yer alan burjuva milliyetçileri, Komintern'in doktrinel tavrı ile Ekim devriminin Çarlık sömürgeciliğinden kurtardığı Müslümanların kendi ulusal devletlerini kuramayışları arasındaki çelişkileri başarılı biçimde kullandılar. Komünistler milliyetçi propaganda tarafından İslâm topluluğunu ezen bir devletin ajanları olarak gösterildiler. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna ve bazı durumlarda günümüze kadar Ortadoğu ve Kuzey Afrika Komünist partilerinin embriyon aşamasının ötesinde gelişememesinde, bu bağlantının büyük önemi vardır.

Özetle, Komintern'in İkinci Kongresi'nin, sömürge kurtuluş hareketine dünya sosyalist devriminde oynaması için çağrı yaptığı role büyük önem verdiğini ve bu konudaki görüşün Komintern tarihi boyunca resmen değiştirilmediğini, ancak, önemsiz değişiklikler

ile, tezlerde ve kararlarda daima yer aldığını gördük. Başından beri bu değerlendirmenin zayıflamasına, onun Komintern'in teorik ve politik faaliyeti içindeki ifadesinin azaltılmasına veya çarpıtılmasına katkıda bulunan faktörlerin üçünü ele aldık: Ruslar da dahil Batılı Komünistlerin «Avrupamerkezci» bakışı; Komintern'in sömürge cephesinde Sovyet devletinin dış politika çıkarlarına boyun eğmesi; ve SSCB'de yaşayan halklar konusunda, ayrılma hakkı da dahil, kendi kaderini tayin hakkının cansız bir metne dönüştürülmesi.

İkinci faktör, Stalinist diktatörlük güçlendikçe, en önemli faktör olarak ortaya çıktı; ne var ki, bu nedenle, diğer iki faktörün yarattığı sonuçlar daha da ağırlaştı. Halk Cephesi döneminde «Avrupamerkezci» bakış Komintern içinde tam bir gelişme gösterecekti; çünkü, özellikle Sovyet dış politikasının o anki ihtiyaçlarına mükemmel biçimde uyuyordu. Üçüncü faktör, Ekim devriminin ve böylece Komintern'in sömürge kurtuluş hareketleri üzerinde yarattığı etkiyi azaltan olumsuz bir örnek olarak hizmet etmekle kalmadı. Çünkü Stalin ve işbirlikçileri Komintern'in gerçek başları idi ve SSCB'nin Büyük Rus olmayan uluslarının, özellikle bunların en «geri» olanlarının yarattığı soruna yaklaşırken kullandıkları «Büyük Rus şövenisti» mantığı, Sovyet sınırlarının ötesindeki sömürge sorununu da aynı tarzda görmelerinden başka etki yaratamazdı. Bu ruh hali, sömürge halklarını, onların kurtuluş hareketlerini ve etkilerini yaymak için mücadele eden küçük Komünist guruplarını, tarihsel yaratıcılık bakımından sadece bağımlı faktörler olarak görmelerine yol açtı.

Öncü rolün Batılı proletaryaya verildiği, Rus proletaryasının bu proletarya üzerinde hegemonyaya sahip olduğu ve Rus Proletaryasına da Bolşevik partisinin liderlik ettiği kapsamlı stratejik anlayış «Büyük Rus şovenizmi» için mükemmel bir bahane oluşturdu. Daha ilerde göreceğimiz gibi, Stalinist bağımlılık hi-

yerarşisi içinde, sömürge ve bağımlı ülkelerdeki kurtuluş hareketinin merdivenin en alt basamağında yer aldığı her gün biraz daha açığa çıktı.

(b) Komintern'in sömürge cephesinde izlediği politika

Komintern'in bağımlı halkların kurtuluş mücadelesine müdahaleye hazırlandığı anda karşılaştığı başlıca sorun, bu mücadelenin, başlıca ezilen ülkelerde, kendi yapısına, çizgisine ve liderliğine sahip olması gerçeğinde yatıyordu. Dördüncü Kongre tezlerinde belirtildiği gibi, bütün bu ülkelerde, «öncelikle, yerli burjuvazi ve aydınlar sömürgelerdeki devrimci hareketlerin şampiyonlarıdırlar.» Bundan başka, «burjuva milliyetçi aydınlar devrimci işçi sınıfı hareketini emperyalizme karşı mücadeleye çekerlerken, ilk önce bu kesimin temsilcileri yeni kurulan sendika örgütlerinde ve bunların eylemlerinde öncülüğü ele alıyorlar.» Ekim devrimi, geri, yarı-Asyatik bir ülkede Batılı güçleri devirmenin mümkün olduğunu göstererek, ezilen halkların bütün kurtuluş hareketlerinde derin yankılar yaratmıştı. Bizzat burjuva milliyetçiler, bu yeni devlette, emperyalizme karşı pratik bir müttefik gördüler. Bununla birlikte aynı tezlerde şu görüşe yer veriliyordu: «burjuva milliyetçiliğinin temsilcileri, Sovyet Rusya'nın politik otoritesinden yararlanarak ve işçilerin sınıf güdülerine uyum sağlayarak, embriyon halindeki proleter birlikleri bir sınıf örgütünün doğrudan görevlerinden saptırmak amacıyla, kendi burjuva demokratik arzularına - her zaman bilinçli olmasa da - «sosyalist» veya «komünist» bir elbise giydiriyorlar»[88].

Bu anti-emperyalist ama burjuva milliyetçi hareketlere karşı nasıl tavır alınmalıydı? Bu hareketler, Sovyet Rusya'yı olası bir müttefik olarak görüyor, aynı zamanda, köylü kitleleri ve işçi sınıfı çevrelerinde kendi burjuva etkilerini daha iyi yerleştirmek için Ekim devriminin renklerine bürünüyorlardı. «Sömürge cep-

hesi»nde Sovyet devletinin ve Komintern'in yüz yüze bulunduğu sorun buydu. Bu sorunun diğer yanları şunlardı: (1) bir *devlet* olarak Sovyet Rusya ile, ezilen *ulusların* temsilcileri olarak bu kurtuluş hareketleri arasındaki ilişkiler; (2) *kapitalist Batı'nın devrimci proletaryasının* temsilcisi olarak Komintern ile bu hareketler arasındaki ilişkiler; (3) *sömürgelerdeki Komünist örgüt* olarak Komintern'in, sömürgelerdeki, aslında sınıf düşmanı olan hareketler ile sürdürmek durumunda olduğu ilişkiler.

Komintern'in İkinci Kongresi sırasında, ayrı görüşleri ve farklı sonuçları yansıtan iki ayrı tez taslağı öne sürüldü. Kongre'de soruna taktik açıdan yaklaşıldı ama, bu, uzun vadeli bir politik çizginin savunulması sorunu olduğu için bir strateji sorunu olarak da düşünülebiliyordu. Taslakların ilki Lenin'e, ikincisi Roy'a aitti[89] Lenin'in soruna bakış tarzı yukarda belirttiğim özelliklerin ilk ikisine öncelik veriyordu. Roy ise daha çok üçüncü nokta üzerinde duruyordu. Lenin'e göre esas olan Sovyet Rusya'nın emperyalizme karşı uluslar olarak savaşan ezilen halkları kendi çevresinde toplaması bakımından ortaya çıkan objektif olanaktan yararlanmaktı. Bu nedenle, Batı'nın devrimci proletaryasını temsil eden Komintern'in «sömürge ve geri ülkelerdeki burjuva demokrasisi ile geçici bir ittifaka girmesi gerektiği»ne inanıyordu. Roy'un ise görüşü şöyleydi: «Bağımlı ülkelerde gün geçtikçe birbirinden ayrılan iki ayrı hareket bulunmaktadır. Biri, burjuva düzeni altında bir politik bağımsızlık programına sahip burjuva demokratik milliyetçi hareket, diğeri, cahil ve yoksul köylülerin ve işçilerin her türlü sömürü biçiminden kurtulmak için gerçekleştirdikleri kitle eylemidir. Birincisi ikincisini kontrol etmeye çalışıyor ve bunda, belirli bir ölçüde başarılı oluyor, fakat Komünist Enternasyonal ve ona bağlı partiler bu kontrola karşı mücadele etmeli ve sömürgelerdeki çalışan kitlelerde sınıf bilincinin gelişmesine yardımcı olmalıdırlar.» Roy burjuva milliyetçi ha-

reket ile işbirliği yapılmasını istemiyor ve şu görüşü savunuyordu: «öncelikli ve en önemli görev, köylüleri ve işçileri örgütleyecek, onları devrime götürecek ve Sovyet cumhuriyetlerinin kurulmasını sağlayacak Komünist partilerinin kurulmasıdır.» Bununla birlikte, sömürgelerdeki devrimin ilk aşamalarda Komünist olamayacağını ve «toprağın bölünmesi vb. gibi pek çok küçük-burjuva reformu kapsayacak bir program»ı gerçekleştirmenin zorunlu olacağını biliyordu. Şunu ekliyordu: «Fakat bundan devrimin liderliğinin burjuva demokratlara teslim edilmesi gerekeceği sonucu çıkmaz. Lenin'in tezlerinde, anti-emperyalist mücadelenin dünya çapındaki liderliği ileri kapitalist ülkelerin ve Sovyet devletinin proletaryası tarafından gerçekleştirilse de, sömürge devrimi liderliğinin daha uzun bir süre yerel olarak ulusal burjuvazinin ellerinde kalacağı açıkça kabul ediliyordu. Uluslararası planda bu öncü rolünün Batılı proletaryaya ait olduğu Royun tez-' lerinde de kabul ediliyordu. Fakat burada, burjuva milliyetçi hareketin aracılığına başvurulmaksızın, doğrudan bu ülkelerdeki sömürülen kitlelere dayanmanın gerekli olduğu öne sürülüyordu. Lenin'in tezlerinde, «toprak ağalarına karşı, toprak mülkiyetine karşı ve feodalizmin bütün ifadelerine veya kalıntılarına karşı köylü hareketine özel bir destek verme... ihtiyacı» vurgulanıyordu. «Köylü hareketine, Batı Avrupalı Komünist proletarya ile sömürgelerdeki ve genel olarak geri ülkelerdeki, Doğu'daki devrimci köylü hareketi arasında olabilecek en yakın ittifakı kurmak suretiyle, en devrimci niteliği kazandırmak» için mücadele edilmeliydi. Ne var ki, Lenin'in bakış açısından bu görüş, burjuva milliyetçi hareket ile bir ittifaka engel oluşturmuyordu, çünkü Lenin'e göre köylüler «burjuva demokrasisi»nin temel elemanı idiler. Sorun bu demokrasiye daha devrimci bir yönelim kazandırma sorunu idi.

Lenin'in stratejik anlayışı bütünüyle iki varsayıma dayanıyordu. Birincisi şuydu: burjuva demokratik

ulusal hareketin temel amaçları - ulusal bağımsızlık ve yerel kapitalist ekonomik gelişme gibi - ile emperyalizmin çıkarları arasındaki çelişki, ulusal burjuvazinin tereddütlerine rağmen, bu hareket ile ileri kapitalist ülkelerdeki proletarya dahil Sovyet Rusya arasında ittifakın görece sağlam bir objektif temele sahip olmasını sağlayacak ölçüde derindi. İkinci varsayım şuydu: aşırı sayısal, ekonomik ve ideolojik zayıflığı nedeniyle sömürgelerdeki işçi sınıfı, uzun bir süre, ulusal kurtuluş hareketi içinde öncü rol oynayamayacaktı. Lenin'in Komintern'in İkinci Kongresi'nde yaptığı konuşmadan alınan aşağıdaki pasaj bu konuyla bağlantılı olarak büyük önem taşır:

«Herhangi bir ulusal hareketin ancak bir burjuva demokratik hareket olabileceği kuşku götürmez, çünkü, geri ülkelerdeki ezici nüfus kitlesi, burjuva kapitalist ilişkileri temsil eden köylülerden ibarettir. Bu geri ülkelerde proletarya partilerinin, ortaya çıkabilmeleri halinde, köylü hareketiyle kesin ilişkiler kurmaksızın ve bu hareketten etkin bir destek sağlamaksızın Komünist taktikler uygulayabileceklerine ve bir Komünist politika izleyebileceklerine inanmak ütopyacılık olacaktır»[90].

Bu sözlerin başlıca amacı, sömürgelerdeki proletarya partilerinin, burjuva kapitalist ilişkileri temsil eden köylü hareketi ile «ilişki kurmak» ve bu hareketi «desteklemek» - Lenin «öncülük etmek» demiyor ve bunun bir dil sürçmesi olmadığı açık - veya, aynı anlama gelmek üzere, burjuva demokratik ulusal hareketi «desteklemek» zorunda olduklarını vurgulamaktı. Ne var ki, Lenin, aynı zamanda, sömürgelerde bu tip proletarya partilerinin kurulabileceğinden de kuşkuludur. Ve bir partinin Bolşevik bakış açısından «proleter» olarak görülmesi halinde başlıca karakteristikler bakımından böyle bir kuşkunun duyulması yeterince mantıklıdır.

Roy, şemasında, bu güçlükten kaçınmaya çalıştı. Bir yanda, Komünist öncünün sömürge devriminin li-

derliğini başından itibaren ele almasını kaçınılmaz görüyor, öte yandan, aynı tezde, proletaryanın sömürgelerde önemsenecek boyutlarda mevcut olmadığını, tarım işçileri kitlesinin, hafif sanayi veya tarıma dayalı sanayilerde istihdam edilenlerin sömürgecilerin politikasından ötürü cehalete batmış olduklarını kabul ediyordu. Roy, tezlerinde şunu belirtiyordu: «bu politikanın bir sonucu olarak, her bağımlı halkta gizil olarak var olan isyan ruhu, ifadesini, az sayıdaki, eğitim görmüş orta sınıfta bulmuştur.» Roy, sorunu, ileri kapitalist ülkelerin proletaryasına verilen liderliğe başvurarak çözdü. Bu ise onun devrim şemasını taşıdığı «Asyamerkezcilik» nedeniyle bir ölçüde tutarsızlaştırdı. Sömürgelerdeki ezilen kitleleri bir devrimci mücadelenin oluşturulması için eğitmek, örgütlemek ve seferber etmek misyonunu Batı proletaryasına havale etti. Oysa bu proletaryayı yaşadığı ülkelerde devrimi gerçekleştirme bakımından yeteneksiz görüyordu; çünkü sömürgelerden çekilip alınan artı değer, kapitalistlerin bu proletaryaya konformist bir görünüm telkin etmelerini sağlıyordu.

Lenin, olayları - kendi devrim kuramı açısından - o anda sundukları ve - sömürgelerde, Bolşevik tipte sağlam bir proletarya partisinin yaratılması için yeterli toplumsal temelden yoksun olunduğu sürece - gelecekte de muhtemelen sunacakları haliyle ele alıyordu. Asya'yı merkez kabul eden Roy'un şeması Doğu'nun devrimci potansiyeline subjektif bir anlam verdi, fakat bu devrimin sayesinde yükselebileceği yolları ve araçları göstermedi. Komintern'in İkinci Kongresi'nden on yıl sonra, zorlu deneylerden çıkan bazı Çinli Komünistler bu yolları keşfedeceklerdi. İlginçtir ki, Lenin, Batılı tipte «proletarya partisi» anlayışını tezlerinde sürdürür ve sömürgelerde bu tip partilerin kurulmasını kuşkulu görürken - bu kaçınılmaz olarak kurtuluş hareketini ulusal burjuvazinin liderliğine terk etmek anlamına geliyordu - bu parti anlayışının bağımlı ülkelerde geçerli olup olamayacağını düşünme-

ye başlıyordu. İkinci Kongre sırasında tuttuğu, yakın zamana kadar yayımlanmayan bazı kısa notlarda şu düşünceye rastlıyoruz: «Hem sovyet kurumlarını hem de Komünist Partisi'ni (üyelik yapısını, özel görevlerini) *köylü* ülkelerinin düzeyine *uydurmak*» zorunlu olacak[91]. Komintern bu öneriyi izlemedi. Anlamını tam olarak kavramadan bu görüşü ilk kez yankılayan Çin Komünist Partisi olacaktı.

Lenin ve Roy'un tez taslaklarının İkinci Kongre'de tartışılması, iki doküman arasındaki farklılıkları azaltan düzeltmelerle sonuçlandı. Lenin, sömürgelerde «burjuva demokratik hareket»in desteklenmesini savunduğu yerlerde, bunun, «ulusal devrimci hareket»in desteklenmesi şeklinde okunması gerektiğini kabul etti. Lenin, Kongre'ye, her sömürge kurtuluş hareketinin, nüfusun büyük çoğunluğu köylü olduğu için, nitelik bakımından «burjuva demokratik» olması gerektiğini, ama yine de bu hareketin ya reformist ya da devrimci olabileceğini açıklamak zorunda kaldı. Taslak tezlerde yapılan düzeltmelerin önemini göstermek için şöyle diyordu: «Biz, Komünistler olarak, sömürgelerdeki burjuva kurtuluş hareketlerini, ancak gerçek anlamda devrimci oldukları zaman ve bu hareketlerin temsilcileri köylülüğü ve sömürülen kitleleri devrimci bir ruhla eğitme ve örgütleme çalışmamıza engel olmadıkları zaman desteklemeliyiz ve destekleyeceğiz. Eğer bu koşullar yoksa, bu ülkelerdeki Komünistler reformist burjuvazi ile savaşmalıdırlar...»[92] Zaman ve olaylar, bu beyaz kargayı, Komünistlerin sömürülen kitleleri devrimci bir ruhla eğitme ve örgütlemelerine engel olmayacak bir burjuva kurtuluş hareketi bulmanın ne kadar güç olduğunu gösterecekti. Ne var ki, Türk deneyi çok geçmeden Sovyet liderlerinin bu koşulu tam anlamıyla benimsemediklerini ortaya koydu.

Tezlerde bir koşula daha yer verildi - burjuva kurtuluş hareketleri için değil, Komintern ve onun seksiyonları için -. Buna göre, ulusal devrimci hareket

ile ittifak gerçekleştirilmelidir, «fakat onunla birleşilmemelidir; sadece embriyon aşamasında olsa bile, proletarya hareketinin bağımsızlığı kayıtsız koşulsuz muhafaza edilmelidir.» Ayrıca şu açıklama yapılıyordu: «geri ülkelerde aslında Komünist olmayan devrimci kurtuluş hareketlerinin Komünist renklere bürünme girişimine karşı kararlı bir mücadele verilmelidir»[93].

İkinci Kongre, Roy'un ortaya attığı ve Lenin'in kabul ettiği önemli bir teorik önermeyi onayladı. Önerme şu sözlerle ortaya kondu: «Komünist Enternasyonal, ileri ülkelerin proletaryasının yardımı sayesinde geri ülkelerin, kapitalist aşamadan geçmek zorunda kalmaksızın Sovyet sistemine ve belirli gelişme aşamalarından sonra Komünizme geçebilecekleri önermesini, uygun teorik zeminle birlikte, geliştirmelidir»[94]. Marks, zamanında, Rusya ile ilgili olarak benzer bir hipotez oluşturmuştur[95]. Eski Çarlık imparatorluğunun en geri bölgelerinin Sovyetleştirilmesinden çıkan ilk deneyleri temel alan Lenin şu sonuca vardı: «Sovyet örgütü fikri basit bir fikirdir ve sadece proletaryaya değil feodal ve yarı-feodal ilişkiler içindeki köylüye de uygulanabilir. Bu bakımdan henüz çok büyük bir deneyim yaşamadık. Ne var ki, komisyonda yapılan, sömürge ülkelerden bir çok temsilcinin katıldığı münakaşa, Komünist Enternasyonal'in tezlerinde, köylü Sovyetleri'nin, ezilenlerin Sovyetleri'nin, sadece kapitalist ülkelerde değil kapitalizm öncesi ilişkilerin olduğu ülkelerde de kullanılabilecek bir silâh olduğunu belirtmek gerektiğini ikna edici biçimde kanıtladı»[96].

Komintern'in İkinci Kongresi'nin sömürge sorunu üzerine kabul ettiği ilke ve talimatların başlıca maddeleri bunlardı. Lenin'in katıldığı son kongre olan Dördüncü Kongre sorunu tekrar ele aldı ve İkinci Kongre'den sonra geçen iki buçuk yıl içinde kazanılan deneyimin ışığında, sömürge devriminin bazı özellikleri, daha çok tarım sorunu ile ilgili olanları, üzerine yapılan teorik çalışmayı geliştirdi. Bazı Asya ülkelerinde emperyalizmle uzlaşmaya çalışan ulusal burjuvazinin

davranışını da kapsayan daha geniş bir çalışma Kongre'nin burjuva milliyetçi harekete yönelik eleştirel tavrını şiddetlendirmesine yol açtı. Kongre'nin onayladığı tezlerde, Doğu ülkelerinin çoğunda, deniyordu, «tarım sorunu Büyük Güçler'in boyunduruğundan kurtulma mücadelesinde öncelikle önem taşır... Esası, büyük mülklerin kamulaştırılması olan tarım devrimi, tek başına, muazzam köylü kitlelerini harekete geçirebilir; bu, emperyalizme karşı mücadelede belirleyici bir etki yaratacaktır... Doğu'nun geri ülkelerinde devrimci hareket, geniş köylü kitlelerinin eylemine dayanmadan başarılı olamaz.» Ve tezler, ulusal burjuvazinin tavrını anlaşılabilir hale getiren çok önemli bir gerçeği vurgular: «Burjuva milliyetçilerin (Hindistan, İran ve Mısır'da) tarım parolalarından duydukları korku, bu parolaları mümkün olduğu kadar budamak için gösterdikleri endişe, yerli burjuvazi ile feodal ve fedolburjuva toprak ağaları arasındaki yakın ilişkiyi, birincisinin ikincisine entellektüel ve politik bağımlılığını göstermektedir.» (Bu durumun «unutulması», daha ilerde göreceğimiz gibi, Komintern'in Çin devriminde izlediği politikanın karaya oturmasının sebeplerinden birini oluşturacaktı.)

Sömürge devriminin bu iç karakteristiği, bu devrimin tamamlanmasının emperyalizmin temellerine darbe vuracağı («bu devrimin kesin zaferi dünya emperyalizminin hâkimiyeti ile bağdaşamaz») gerçeği ile birlikte, şu noktaya varır: «sömürge devriminin objektif görevleri burjuva demokrasisinin sınırlarını aşar.» Bu daha ileri bir sonuç için temel oluşturur: «sömürge ve yarı-sömürge halklar arasındaki hâkim sınıflar, mücadele devrimci bir kitle hareketi biçimini alana kadar emperyalizme karşı mücadeleye önderlik edemez ve bunu istemez.» Bu öncüllerden hareketle Dördüncü Kongre İkinci'sinden çok daha kararlı ve vurgulu bir tavırla «sömürgelerdeki genç proletarya»nın «anti-emperyalist birleşik cephe» içinde bağımsız bir konum almak ve bu cephe içinde öncü güç haline gel-

mek için mücadele etmek zorunda olduğunu ilân etmeye devam etti. («Anti-emperyalist birleşik cephe» formülasyonu İkinci Kongre'de savunulan ulusal devrimci hareket ile ittifakı betimlemenin bir başka yoluydu. Ne var ki, Dördüncü Kongre Batı'da «birleşik işçi cephesi»nden söz edilmeye başlandığı bir sırada toplandığı için, Komintern'in sömürgeler için kullandığı dil Avrupa'ya biraz haraç ödemek zorunda kaldı.)

Tezlerden alınan aşağıdaki bölüm sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki Komünist partilerin uygulamak zorunda oldukları taktikleri özetliyor.

«Sömürgelerdeki Komünistlerin emperyalist tiranlığa karşı mücadeleye kendi bağımsız sınıf çıkarlarını açıktan 'savunma' temelinde katılmalarının kabul edilmemesi en kötü oportünizmdir ve ancak Doğu'daki proletarya devriminin itibarını düşürebilir. Burjuva demokratları ile 'ulusal birlik' veya 'iç barış' sağlama uğruna işçi sınıfının en acil ve günlük çıkarları için mücadeleden uzak durma girişimi de aynı derecede zararlıdır. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki Komünist işçi partilerinin görevi ikilidir: amacı, politik bağımsızlığı sağlamak olan bir burjuva demokratik devrimin görevlerini mümkün olan en radikal biçimde yerine getirmek için savaşırlar; ve kendi özel sınıf çıkarları uğruna mücadele için işçi ve köylü kitleleri, milliyetçi burjuva demokratik kamp içindeki bütün çelişkilerden yararlanarak örgütlerler... Sömürge ve yarı-sömürgelerdeki işçi sınıfı bilmelidir ki, devrimci liderlik rolünü onlara ancak büyük güçlerin emperyalist boyunduruğuna karşı mücadelenin yaygınlaştırılması ve şiddetlendirilmesi sağlayacaktır; öte yandan, emperyalizme karşı mücadelenin devrimci kabarışını ancak, işçi sınıfının ve yarı-proleter tabakanın ekonomik ve politik örgütlenmesi ve politik eğitimi genişletebilir.»

Öteki bölümde, tezler, proletaryanın köylü kitlelerin desteğini kazanması gereği üzerinde durur; ancak

o zaman proletarya sömürge devriminin gerçek öncüsü haline gelecektir[97].

Dördüncü Kongre'nin tezlerindeki başlıca tutarsızlık, İkinci Kongre'deki gibi, karmaşık ve dev görevler yüklenen proletaryanın sömürge toplumu içinde son derece zayıf bir gurup oluşturması gerçeğinde yatıyordu. Aslında bu gerçek Roy'un tezlerinde de yer alıyordu. Çin, Hindistan ve Hollanda Doğu Hint Adaları gibi belirli bir endüstriel gelişme deneyiminden geçmiş ülkelerde bile işçilerin bir bütün olarak nüfus içindeki oranları çok azdı. Ayrıca bu işçi sınıfı yakın zamanlarda oluşmuştu, devrimci gelenekleri veya politik deneyimi zayıftı ve kültürel bakımdan çok düşük düzeydeydi. Büyük çoğunluk okuma yazma bilmiyordu. Bu ülkelerdeki proletarya savaşçı ruhunu kısa sürede açığa vurdu ama, nitelik, Komintern dokümanlarının kendisine verdiği rolü oynaması için yeterli olmayacaktı. Bundan başka, işçi sınıfının bazı kesimlerinin - en azından, çağdaş işletmelerde çalışanlar - nüfusun perişan çoğunluğuna kıyasla imtiyazlı bir maddi konumdan yararlanması görülmemiş şey değildi. Bu durum reformist ve korporatist eğilimlerin sendika örgütlerine sızmasını kolaylaştırdı. Sömürge ülkelerin Komünist partileri, toplumsal kompozisyonları Avrupa modeline uygun biçimde, temel olarak proleter olması halinde bile ulusal devrimci hareketin teorik ve politik öncüsü olma görevlerini yerine getirmekte zorlanacaklardı. Aslında, Komintern'in ilk yıllarında sömürgelerde kurulan Komünist partileri tamamen öğrencilerden ve entellektüellerden oluşuyordu ve ancak çok küçük işçi guruplarının katılımı sağlanmıştı. Ve öncü kadrolar birkaç istisna ile entellektüellerden oluşuyordu. Bu yüzden Komintern entellektüellerin ağır basmasının sömürge Komünist partilerinin başlıca *zayıflığını* oluşturduğunu düşündü. Örgütün başlıca kaygısı onları «proleterleştirmek» olacaktı. Komintern, açıktır ki, militan kitlesini köylülerin, kadrolarını entellektüellerin oluşturduğu bir sömürge devrimi düşünemiyordu. Ko-

mintern'in birbirini izleyen sömürge tezlerinde açıkça görülen, sorunu çözecek araçların açık seçik belirtilmemesidir. Çoğu kez bu sorundan kaçıldı.

Bu önemli sorun dışında, Dördüncü Kongre tezleri, İkinci Kongre'den beri geçen iki buçuk yıl içinde biriken deneyimleri ve bunlardan çıkan sonuçları çözümlemek için gösterilen gerçek bir çabayı yansıtır. Ne var ki, bu çaba İkinci Kongre tezlerinin başlıca niteliklerinden bağımsız değildir. Son derece karmaşık ve ayrı gerçeklikleri «kapsayan» genel formülasyonlar ile aşırı soyut bir planda oluşturulurlar. Roy konuşmasında bu duruma değinir :

«Basit bir nedenden ötürü, yani hepsi (Doğu ülkeleri) politik, ekonomik ve toplumsal bakımdan geri oldukları için hepsini bir araya toplayabileceğimizi ve bu sorunla genel bir sorunmuş gibi ilgilenebileceğimizi düşündük. Fakat bu bir hata oldu. Bugün, Doğu ülkelerinin ne politik, ekonomik ne de toplumsal bakımdan homojen bir bütün olarak alınamayacağını biliyuruz. Bu nedenle Doğu sorunu kendini Komünist Enternasyonal'e Batı'daki mücadeleden daha karmaşık bir sorun olarak sunmaktadır. Enternasyonal'in bu sorunu daha ciddî biçimde ele almaya hazırlanması gerekiyor»[98].

Ne var ki, bu farklılaştırma eksikliği Dördüncü Kongre'nin tezlerinde de devam etti. Türk ve İran devrimleri, Hindistan ve Mısır'da devrimci hareketler gibi önemli tecrübeler yaşanmasına rağmen Kongre bu deneyler ile ilgili temel bir çözümlemeye girişmedi. Bütün diğer Komintern kongreleri gibi Dördüncü Kongre de en çok Batı'nın sorunları ile ilgilendi. Aşırı merkezileştirilmiş bir dünya partisi sistemi bu noktada ulusal farklılık gerçeği ile çatışırken, bu çelişki, sömürgelerdeki devrimci mücadelenin teorik ve politik liderliği için çok daha ağır sonuçlar yaratacaktı.

Lenin'in ölümünden kısa süre sonra, 1924 yazında toplanan Beşinci Kongre, çok daha belirgin biçimde Avrupa sorunlarına ağırlık verdi ve bu durum, diğer

kongrelerde olduğu gibi sömürge ülkelerden gelen delegelerin eleştirisine yol açtı. Manuilski'nin, «ulusal sorun ve sömürge sorunu» üzerine raporu, 1914-18 savaşından sonra yapılan anlaşmaların sonucu olan Avrupa'daki ulusal baskı örneklerine ve SSCB'de ulusal sorun ve sömürge sorununun çözülme tarzına düzülen övgülere ayrıldı. «Anayasamızda yer alan çok dikkate değer bir madde... Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Birliği'ni oluşturan her ulusun istediği zaman ayrılabileceğini belirtiyor. Bu, tek yanlı bir hareket olarak, kısıtlayıcı formaliteler olmaksızın gerçekleştirilebilir»[99]. Bu «dikkate değer madde»nin bir «kâğıt parçası» olarak kalacağından korkan Lenin'in Aralık 1922'de formüle ettiği eleştiri yabancı Komünist partilerin delegelerinden gizlendi. Onlara, ayrılma hakkı bir formalite ile kısıtlanmamışsa, bunun nedeninin, mutlak bir engel, yani bu hakkın pratikte kullanılmasının imkânsızlığından ibaret olduğu da söylenmedi. Sömürge sorunu ile ilgili Sovyet deneyi samimiyetle çözümleneceği yerde - bu yabancı komünistler için çok öğretici olacaktı - Manuilski şaşırtıcı bir savunmaya girişti.

Beşinci Kongre'nin Dördüncü'ye kıyasla getirdiği başlıca yenilik sömürgelerdeki Komünist partilerin ulusal burjuvaziye karşı eleştirel tavırlarının önemli ölçüde değiştirilmesi idi. Beşinci Kongre bu burjuvaziler ile işbirliği üzerinde durdu. Roy'un tavrı ağır biçimde eleştirildi. Sovyetler Birliği'nde dış politika ekseninin Almanya ile gizli ittifak olduğu dönem başlıyordu. İngiliz-Fransız emperyalizmi baş düşman olarak görülecekti. Stalin'e göre SSCB'ye karşı ciddî bir savaş tehlikesi vardı. Ve yeni anti-Sovyet komplonun iplerini çeken Britanya idi. Bu tehlike karşısında Stalin düşmanın gerisinde müttefikler aradı. Bunları, Batı'da sendika liderlerinin kişiliğinde bulduğunu sandı. Bu liderler, bu dönemde İngiliz işçi sınıfı hareketinin radikalleşmesinden ötürü, Sovyet sendika liderleri ile bir samimiyet gösterisi yapma ihtiyacındaydılar. Olaylara Stalin gerçekçiliği ile bakıldığında. Doğu'da ağır-

lığa sahip yegâne müttefikler İngiliz-Fransız emperyalizmi ile çatışma durumunda bulunan burjuva milliyetçi hareketlerdi. Batılı Komünist partilerin devrimci kapasitesinden kuşkulanan Stalin (1923'te KPD ile ilgili görüşlerini daha önce belirtmiştik) bu dönemde çok küçük bir rol oynayan «sömürge» partileri hakkında çok daha büyük kuşkulara sahipti. Beşinci Kongre, sırasında Bütün Asya'da (Mısır dahil, *de facto* Sovyet himayesinde olan Dış Moğolistan hariç) Komintern'in dokuz seksiyonu vardı. Çin'de 800, Cava'da 2.000, İran'da 600, Mısır'da 700, Filistin'de 100, Türkiye'de 600 üye vardı. Japonya ve Kore'de sadece küçük illegal guruplar vardı. Ve Hindistan'da henüz ulusal çapta örgütlenmiş olmayan parti sadece birkaç üyeli dağınık hücrelerden ibaretti[1] (*).

Bu nedenle Stalin'in bütün umutlarını sömürge ülkelerdeki «ulusal burjuvaziler»e bağlaması şaşırtıcı değildir. Bu anlayış, Sovyet devletinin stratejik çıkarları için en önemli Asya ülkesinde, ulusal ve «burjuva demokratik» devrimi sonuna kadar götürecek gibi görünen, 1923-4'te başlayan, bir devrime uygulandı. Bu devrim, SSCB'nin güvenliği için o sırada en büyük telikeyi oluşturan iki emperyalizme, Avrupa'da olduğu kadar Asya'da da bir tehdit olan Britanya emperyalizmine ve Sovyet Uzak Doğu'sunu sürekli tehdit eden Japon emperyalizmine karşı ayağa kalkıyordu. Sun Yat-Sen'in - kendisini Rus devriminin ateşli bir dostu olarak ilân eden ve kurtuluş girişimi için Sovyet devletinden yardım sağlamaya çalışan bir Sun-Yat-Sen - ve Sun'un partisi Kuomintang'ın yönetimi altında ulus olarak birleşmiş bir Çin fikri, Stalin için, Sun Yat-Sen'in temsil ettiği farz edilen «ulusal burjuvazi» ile ittifak kurmaya, her türlü diğer doktrinel ve politik kaygının üzerinde mutlak öncelik vermeye ve, her durumda, Komintern'in Dördüncü Kongresi'nin tezlerini bir kenara atmaya yetecek kadar cazipti.

(*) Bundan sonraki sayfaların dipnotları sayfa 436'dan başlamakta (y.n.).

ÇİN DEVRİMİ

1927'nin ilk aylarında Çin devrimi kritik bir aşamaya girdi. Çang Kay-Şek'in komutasındaki Kuomintang ordusu 1926 yazında «Kuzey Seferi»ne girişti. Seferin amacı Çin'in birleştirilmesi ve bağımsızlığı idi. Böylece Sun Yat-Sen'in cumhuriyeti Çin'in tamamına yayılacaktı. Kendi askerî gücünü oluşturmasını sağlayan Sovyet yardımı sayesinde Sun Yat-Sen 1923-4'ten itibaren Kanton çevresinde pozisyonunu sağlamlaştırmıştı[2]. Cumhuriyetçi ordu hızla ilerledi ve 1926'nın sonunda Yangtse üzerinde Vuhan'da Kuomintang hükümeti kurulabildi. Hükümet, otoritesini, güneydeki on eyalete ve Çin'in orta bölgelerine yaymış durumdaydı. Nanking ve Şanghay Mart 1927'de kurtarıldı. Ne var ki, Cumhuriyetçi ordu ilerlerken, işçi ve köylü kitleleri harekete geçtiler. Grevler ve ayaklanmalar Kuomintang ordusunun hareketini izledi, hattâ onu karşıladı ve yardımcı oldu. Şanghay'da Çang'ın adamları gelmeden Komünist Parti ve sendikaların örgütledikleri bir işçi milisi kenti ele geçirdi. İşçi ve köylü kitlelerinin bu hareketi öyle boyutlar aldı ve öyle özellikler kazandı ki - bazı bölgelerde köylü birlikleri *kendi devrimlerini,* tarım devrimini gerçekleştiriyorladı - Çin burjuvazisi ve emperyalist güçler alârma geçti. Emperyalist güçler Çin bölgesindeki üslerine, adı çıkmış «mümessillikler»e askerî takviye gönderdiler; ve onların yardımı ile, Şanghaylı bankerler ve kompradorlar bir karşı-devrim örgütlediler.

O zamana kadar Komünist Parti Kuomintang'ın müttefiki olmuş, daha doğrusu, onun ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştu. Üyeleri, aynı zamanda, Sun Yat-Sen'in kurduğu partinin üyeleri idi. Bir azınlık durumunda olmalarına rağmen liderliğe ortaktılar. Komintern Kuomintang'ı Çin devrimini burjuva demokratik «aşama»nın sonuna ulaştırabilecek bir örgüt olarak görüyordu. Kuomintang «dört sınıfın bloğu» olarak tanımlanıyordu - işçiler, köylüler, küçük burjuvazi ve

millî burjuvazi. Mart 1926'da KEYK Kuomintang'ı Enternasyonal'in «sempatizan parti»si olarak kabul etmiş, Çang Kay-Şek ise Prezidyum'un «şeref üyesi» yapılmıştı. Bir yıl sonra, Nisan ve Temmuz 1927 arasında Çang Kay-Şek Çin Komünist Partisi'nin üzerine gitti ve onu yok etmek için elinden geleni yaptı.

12 Nisan 1927'de Çang'ın birlikleri, Şanghay burjuvazisinin oluşturduğu silâhlı çeteler ile birlikte bu kentteki Komünist ve sendika örgütlerine bir sürpriz saldırı başlattı. Birkaç gün içinde, aralarında Komünist parti ve sendikaların önde gelen liderlerinin de bulunduğu binlerce Komünist ve devrimci işçi vahşice katledilmiş veya hapse atılmıştı. Komintern liderliği «Çang Kay-Şek'in *hükümet darbesi*»ni «millî burjuvazi»nin ayrı bir yol tutması, Kuomintang'ın «sağ kanat»ının karşı-devrim saflarına geçmesi olarak gördü; bu arada, «küçük burjuvazi»yi temsil eden «sol kanat» devrim kampında kalmaya devam ediyordu. Vuhan'daki hükümet sol kanadın elindeydi. Komintern'in çözümlemelerine göre, «sol» «dört sınıfın bloğu»nun yüzde doksanını oluşturuyordu ve bu gerçek Kuomintang idi. Önce, «sol» Çang'ın darbesini gerçekten mahkûm etti ve Kuomintang, politik olarak, silâhlı kuvvetler ve işgal altındaki bölgeler bakımından bölündü. Vuhan hükümeti, kendisine sadık kalan güçler ile ülkenin iç kısmındaki eyaletleri kontrol altında tuttu. Bu arada, Nanking'de kendi hükümetini kuran Çang kıyı bölgelerini kontrol altına aldı ve iktidarını yaydığı bütün bölgelerde terör uygulayarak Şanghay'daki Komünistlere ve «işçi köylü» örgütlerine karşı saldırıya geçti. Komintern'e göre Vuhan «devrimin merkezi» haline geldi ve iki Komünist buradaki Kuomintang hükümetine katıldı. Ne var ki, Komünistlerin yatıştırma çabalarına rağmen tarım devrimi, Vuhan'a bağlı bölgelerde gittikçe artan bir tehdit oluşturuyordu. Çang'ın ihanetinden üç ay sonra, 15 Temmuz'da, «sol» Kuomintang, Komünistleri partiden ve ordudan atarak, işçi ve köylü hareketinin devrimci

militanlarını katlederek ve hapse atarak «sağ» ile aynı tavrı aldı. Birkaç ay sonra «sağ» ve «sol» anlaştılar ve Çang, Kuomintang'ın üst lideri olarak kabul edildi. Komünist Parti, sendikalar ve köylü birlikleri ile birlikte büyük çapta yok edilmiş, dağıtılmış ve illegaliteye itilmişti. Komintern'in emirlerini uygulayan Çin Komünistleri bir çok umutsuz karşı-saldırı örgütleyerek durumu kurtarmaya çalıştılar. Bunların en meşhurlarından biri Aralık 1927'de kurulan Kanton Komünü idi. Bunların hepsi ezildi ve 1928'in başında Çin'deki Komünist Parti'nin kanlı bir eylemle yok edilmesi tamamlanmış bir olaydı.

Çang'ın darbesinden hemen sonra Komintern'in, SBKP'nin ve Çin Komünist Partisi'nin öncü organları tartışmaya başladılar. Bu tartışma, olayların dosyalara yeni kâğıtlar eklediği çeşitli aşamalardan geçerek 1928 yazında toplanan Komintern'in Altıncı Kongresi'ne kadar devam etti. Bu tartışma sırasında çeşitli görüşler ortaya çıktı ve daha sonra bunların en önemlilerinden biri üzerinde herkes birleşti. Çin partisinin kendi tarihçilerinin çeşitli çalışmalarında, Sovyet tarihçilerinin ve Batılı tarihçilerin yazdıklarında doğrulanan bu önemli nokta şuydu: Çin Komünistlerinin 1927'de uğradıkları felâkete yol açan yenilgi belirli bir güçler ilişkisinin kaçınılmaz sonucu değil, öncelikle, Komünist liderliğin işlediği ağır hataların sonucu idi. Ve olayların daha sonraki gidişatı, bu görüşü, bir ölçüde pratikte de doğruladı. Baskıdan kaçmayı başaran Komünist guruplar, faaliyet merkezlerini kırsal bölgelere kaydırarak çok kısa süre içinde devrimci üsler örgütlemeyi başardılar. Bu üslerde öncü organlar kuruldu ve daha sonraki yıllarda iyice gelişen silâhlı güçler oluşturuldu. Bu gelişme, yenilgiye götürenden farklı bir taktiğin mümkün olabileceğini, *a posteriori* ortaya koydu. Bütün Çin'de devrimin zaferi için objektif koşullar ortaya çıkmış olmasa bile, Komünist Parti, Kuomintang burjuvazisinin «ihanet»ini önceden görmüş olsaydı (uyarıcı belirtiler bir yıl

önce başlamıştı) ve karşı-devrimci darbenin kendisini gafil avlamasına izin vermeseydi felâketten sakınabilirdi. «İkinci devrimci iç savaş» işçi ve köylüler için çok daha avantajlı pozisyonlarda başlayabilirdi[3]. 1927-8'de yapılan çözümlemeler daha sonra doğrulanan bu gerçeği hesaba katamazdı; fakat daha sonra güçlerin ve bunların dinamiklerinin incelenmesi, uğranılan yenilginin kaçınılmaz objektif koşullardan değil yapılan politik hatalardan kaynaklandığı sonucuna varmayı mümkün kıldı. Bu sonuç temelinde, ortaya çıkan sorun, bu hataların niteliğini ve sorumlulukları belirlemek idi.

Bir yıl süren tartışmadan sonra Buharin, Altıncı Kongre'ye raporunda, Enternasyonal'in liderliğinin bakış açısını şu sözlerle özetledi :

> «Burada Çin devriminin bazı belli başlı sorunlarını geriye doğru bir kez daha ele alabiliriz. Çin'deki Komünist Parti, hepinizin bildiği gibi ağır bir yenilgiye uğradı. Bu bir gerçektir. Ortaya çıkan soru şudur: bu yenilgi Komintern'in Çin devriminde uyguladığı hatalı taktiklerin bir sonucu muydu? Belki, burjuvazi ile bir bloğa girmek gerçekten isabetli değildi; belki de bu, diğer hataları belirleyen ve derece derece, adım adım, Çin proletaryasının yenilgisine yol açan ilk günah, **temel** hata idi».

Buharin kendi sorusuna şu yanıtı verdi :

> «Hatalı olan, genellikle, taktiklerin ana çizgisi değil, Çin'de izlenen çizginin pratikte uygulanma şekli ve politik eylemlerdi. İlk olarak, Çin devriminin başlangıcında, Kuomintang'la işbirliği döneminde, hatamız, **Kuomintang'ı yeterince eleştirmemiş olmamızdı.** Partimiz, müttefik olacak yerde, **zaman zaman Kuomintang'ın bir suç ortağı oldu.** İkinci olarak, Çin'deki Komünist Parti, objektif durumdaki değişikliği, bir aşamadan diğerine geçişi kavramayı başaramadı. Nitekim, bir süre millî burjuvazi ile birlikte yürümek mümkündü, fakat gelişmenin belirli bir aşamasında, **yakında meydana gelecek değişiklikleri önceden görmek gerekli idi**... Üçüncü olarak, partimiz bazan, **kitle hareketi için bir fren, tarım devri-**

mi için bir fren ve işçi hareketi için bir fren olarak davrandı. Bunlar öldürücü falsolardı ve, doğal olarak, Komünist Parti'nin ve Çin proletaryasının yenilgisine yardımcı oldular. Bir dizi yenilgiden sonra, parti, oportünist falsolarını düzeltmek için azimle uğraşmaya başladı. Ama bu kez, çoğu zaman olduğu gibi, bazı yoldaşlar öteki aşırılığa düştüler. Ayaklanmaları yeterince dikkat göstererek hazırlamadılar, çok bariz darbeci eğilimler ve en kötü tipte bir maceracılık sergilediler»[4].

Burada Çin Komünist Partisi'ni 1927'de yenilgiye götüren politik hataların mükemmel bir özetini buluyoruz. İki temel düzeltme ekleyebiliriz: (a) hatalar sadece Çin Komünist Partisi'nin «çizgiyi pratikte uygulaması» düzeyinde değildi; bunlar Komintern liderliğinin kabul ettiği «taktiklerin esas çizgisi»nde köklenmişti ve (b) Buharin'in «Çin Komünist Partisi»nden söz ettiği yerleri, «Komintern liderliği» veya «Moskova'dan aldığı çizgiyi ve emirleri uygulayan Çin Komünist Partisi» şeklinde okumamız gerekir.

Çin Komünist Partisi'nin Komintern'in üst merkezi ile ilişki tarzı (bu merkezin herhangi bir diğer ulusal seksiyon ile ilişki tarzında olduğu gibi) ikinci düzeltmenin az ya da çok aksiyomatik olarak doğrulanmasını sağlar. Bu, özellikle 1924 ile 1927 arasındaki dönemde, Sovyet hükümeti Çin'deki, bütün dünyanın dikkatini çeken olaylara doğrudan müdahale ettiği sırada aşikâr idi. Stalin'in denetimindeki KEYK'in sadece «taktiklerin esas çizgisi»ni belirlemekle kalmaması, aynı zamanda bu çizginin pratikte nasıl uygulanacağını da ayrıntıları ile göstermesi kaçınılmazdı. Son yirmi yıl içinde Çin devrimini konu alan muazzam tarihsel ve politik yazın aracılığıyla ortaya çıkarılan gerçekler, bu dönemde Komintern ve Sovyet hükümetinin Çin partisine uyguladığı «vesayet»in, iç savaş sırasında İspanyol Komünist Partisi'ne uygulanan ile çok yakın benzerlikler taşıdığını görmemizi sağlar[5] Bütün sorumluluğu Çin Komünist Partisi'nin, özellikle de Genel Sekreter Chen Tu-Hsiu'nun omuzlarına yıkmak

suretiyle KEYK, bir rutin haline getirilmiş olan uygulamayı sürdürdü. 1927 ve 1928'de yazdığı yazılarda Troçki, Buharin'in sıraladığı hataların, basit «uygulama» hataları olmadığını «taktiklerin esas çizgisi»nden kaynaklandığını parlak biçimde gösterdi. Burada, bu iki sorunla -hataların yapısı ve sorumluları - ilgili olarak en dikkat çekici olguların kısaca belirtilmesinden daha fazlası yapılamaz.

Kuomintang ve Çin Komünist Partisi arasındaki ittifakın biçimi ve özü iki parti arasında tartışılmış ve kararlaştırılmış değildi. Bunlar, Sun Yat-Sen ile Komintern temsilcileri ve daha özel olarak Sovyet hükümeti arasındaki doğrudan görüşmelerden kaynaklandı. Çin Komünist Partisi'nin çizgisini belirleyen doküman Sun Yat-Sen ve Sovyet elçisi Joffe tarafından 26 Ocak 1923'te imzalanan deklarasyon idi. Bu dokümanda şöydeniyordu: «Çin'e ne Komünist sistem ne de Sovyet sistemi getirilebilir.» Ortak amaç «birleşme ve ulusal bağımsızlık» olmalıydı.

Sovyet temsilcileri ile Sun Yat-Sen'in temsilcileri arasındaki görüşmelerde Kuomintang ile Çin Komünist Partisi arasında yapılması gereken işbirliğinin biçimi de kararlaştırıldı. Sun iki parti arasında böyle bir ittifaka karşı idi ve ancak, Kuomintang'ın disiplinine bağlı olmaları gereken Komünistlerin bu partiye bireyler olarak üye olmalarını kabul edecekti. Çin Komünist Partisi önce, partinin politik bağımsızlığının yok olması ve kitleler arasında karışıklık anlamına geleceği gerekçesi ile bu anlaşmayı reddetti. Ne var ki, sonunda Çin Komünistleri Komintern'in kararını kabul ettiler. Üçüncü Parti Kongresi (Haziran 1923) Kuomintang'a katılmayı, güçlü bir direniş olmaksızın, onayladı. Kongre'nin yayımladığı ve Komintern'in oluşturduğu çizgiye uygun olan manifestoda, Kuomintang'ın «ulusal devrimin merkez gücü olması ve liderliğinin kabul edilmesi» gerektiği belirtildi[6]. Bu koşullar altında gerçekleştirilen bir ittifakın Komin-

tern'in İkinci ve Dördüncü Kongrelerinin tezlerine ne ölçüde ters düştüğünü belirtmeye gerek yok.

Sun-Joffe deklarasyonu Çin ekonomisinin «Komünist sistem» için olgunlaşmamışlığı üzerine teorik bir yargının açık ifadesi değildi. «Sovyet sistemi»nin Çin için uygun olmadığının belirtilmesi ise son derece önemliydi. Lenin, Komintern'in İkinci Kongresi'nde ve diğer fırsatlarda Sovyet sisteminin Doğu'nun tarım ülkelerine mükemmel biçimde uyduğunu söylememiş miydi? Deklarasyon, Sovyet liderlerinin, dolayısıyla Komintern'in ve Çinli Komünistlerin sayesinde Sun Yat-sen'e güvence verdikleri bir politik uzlaşma idi. Komünistler «ulusal devrim»e sosyal devrimci bir öz kazandırmaya çalışmayacaklardı. Bu garanti özellikle, hayali bile Kuomintang burjuvazisini korkutan tarım devrimi ile ilgiliydi[7]. Bundan başka, Çinli Komünistlerin Kuomintang'ın disiplinine boyun eğmeleri, bu örgüt - Sovyet danışmanları ve Komintern delegelerinin yardımı ile - 1924'ten itibaren kendini Bolşevik partisininkine benzer yapılarla merkezî bir partıye dönüştürdüğü zaman, Çin Komünist Partisi'nin politik ve örgütsel bağımsızlığı ile pek bağdaşmadı. Kısaca, «taktiklerin ana çizgisi»nin esası, 1923'ten itibaren, Sun Yat-Sen'in burjuva milliyetçi hareketinin temsil ettiği liderliği onaylayıp, desteklemekten ibaretti. Komintern dokümanlarında ve Stalin'in 1924-7 dönemindeki bildirilerinde bu «esas çizgi»nin özüyle en azından biçimsel olarak çelişen bir çok formülasyon bulunabilir; ne var ki, Altıncı Dünya Kongresi'nde Buharin'in öne sürdüğü mazeretlerin aksine, Çin'de kabul edilen «pratik çizgi» «esas çizgi» ile çelişmiyordu; bu çizginin tam ifadesi idi.

Başlangıçta, Komintern'in rehberlik ettiği Çin Komünist Partisi açıkça pragmatik bir tarzda hareket etti. Partinin onsuz yapamayacağı «Çin Komünizmi» faktörünü, Sovyet hükümeti ile Sun Yat-Sen arasındaki ittifak ile uyumlu hale getirmek gerekiyordu. Bu ittifak, Sovyet liderlerinin gözünde, Sun'un hüküme-

tini Çin'in uulsal hükümeti haline getirme umuduna oranla olağanüstü büyük bir değer taşıyordu. Ne var ki, bu uyumlu hale getirme çabası öncelikle pratik ve politik planlarda gerçekleştirilmiş, daha sonra Komintern ve Stalin, buna, «Marksist-Leninist» bir doktrinel gerekçe kazandırmak zorunda kalmışlardı. Kuomintang'ın Çin'in millî burjuvazisinin partisi olması açısından bakıldığında bunu gerçekleştirmek hiç de kolay değildi.

Bu nedenle, Stalin Mayıs 1925'te, Çin'de burjuvazinin tutucu kanadı ile devrimci kanadı arasında bir farklılaşmanın meydana geldiği tezini ortaya attı. Devrimci kanat Kuomintang'ın esas olarak «devrimci küçük burjuvazi»yi temsil eden kesimini oluşturuyordu. Sonuç olarak, Komintern bir «işçi ve köylü» partisi olarak görülebilirdi. Bunun içinde «iki gücün bloğu» gerçekleştiriliyordu: Komünist Parti ve devrimci küçük burjuvazinin partisi. Böyle bir blok «Komünist Parti'nin elini ve ayağını bağlamaması koşuluyla» ve «Komünist Parti'nin devrimci harekete gerçek anlamda liderlik etmesini kolaylaştırması koşuluyla» kabul edilebilir ve uygundur, diyordu, Stalin. (Birkaç yıl sonra Stalin'in toplu eserleri yayımlandığında bu bölüm Kuomintang'a yapılan bütün referansların çıkarılması yoluyla düzeltildi. Olaylar çok açık biçimde göstermişti ki, en gerici kanadı da dahil «millî burjuvazi» kuruluşundan bu yana Kuomintang'ın içinde sadece bir unsur olarak kalmamış, partinin gerçek liderliğini yapmıştı. «Elini ve ayağını bağlama» ifadesi Kuomintang içindeki Çin Komünist Partisi'nin durumunu mükemmel biçimde ifade ediyordu)[8].

«Millî burjuvazi»nin varlığı öyle göze batıyordu ki, Stalin, argümanını, doğal olarak bunu kendisinin yaptığını kabul etmeksizin, kısa sürede değiştirmek zorunda kaldı. KEYK'in Altıncı Plenumu'nda (Mart 1926) Kuomintang «işçilerin, köylülerin, entellektüellerin ve kent demokrasisinin devrim bloğu» olarak tanımlandı. Çang'ın ihanetinden sonra, Mayıs 1927'de,

Stalin, bu formülasyonun, «işçilerin, küçük burjuvazinin (kent ve kır) ve millî burjuvazinin bloğu» olarak anlaşılması gerektiğini açıkladı. Ve, Mayıs 1925'te, Kuomintang'ın *o an için* bir «işçi ve köylü partisi» olduğunu söylemek istemediğini, onu böyle bir parti haline getirmek için her şeyin yapılması gerektiğini ve böyle bir parti olma eğilimi taşıdığını söylemek istediğini, açıkladı[9].

Ne yazık ki, Çin Komünist Partisi'nin oportünist hataları gerçek Kuomintang'ın Stalin'in tasarladığı ideal Kuomintang haline gelmesine engel oldu. Ne var ki, Kuomintang «millî burjuvazi»yi kapsıyor idiyse, KEYK'in Altıncı Plenumu'nun bu partiyi Enternasyonal'e «sempatizan parti» olarak kabul etmesi ve yeni liderine (Sun Yat-Sen bir yıl önce ölmüştü) «Prezidyum'un şeref üyesi» ünvanını vermesi nasıl açıklanacaktı? Stalin 1927'deki açıklamasında bu ayrıntıyı gözden kaçırmayı tercih etti. Daha sonra Sovyet tarihçileri bu ayrıntıya asla değinmediler.

Moskova Çang Kay-Şek'i bu şekilde şereflendirirken, kendisi Komünistlere karşı ilk saldırıyı başlatıyordu. 20-21 Mart gecesi Vampoa askerî okulunun Komünist kadrolarını tutukladı, Sovyet danışmanlarını ev hapsine aldı, çok sayıda Kantonlu Komünist ve sendikacıyı hapse attı, Kanton-Hongkong grev komitelerine mensup grev gözcülerini silâhsızlandırdı ve sendika karargâhlarını askerî birlikler ile kuşattı. O sırada Çang Komünistleri gerçek anlamda ezmek istemiyordu, çünkü «Kuzey Seferi» hazırlıkları sürüyordu ve Sovyet askerî yardımına ihtiyacı vardı. Amacı, küçük burjuva «sol»u zayıflatarak ve «Komünistlerin elini ve ayağını bağlayarak» Kuomintang liderliği içindeki konumunu güçlendirmek idi. Bunda tam bir başarıya ulaştı. Kanton hükümetinin başı ve «sol»un lideri Vang Çing-Vey geçici olarak sürgüne gönderildi. Ve Kuomintang yürütme komitesi 15 Mayıs toplantısında Çang'ın kışkırtması ile bir dizi anti-Komünist önlemi kabul etti. Çin Komünist Partisi Sun Yat-Sen'in «Üç

Halk İlkesi»ne katı biçimde uymayı kabul etmeli ve Kuomintang'ın Komünist üyelerinin tam listesini teslim etmeliydiler; Komünistlerin Kuomintang içinde ön plandaki görev yerlerini işgal etmelerine artık izin verilmeyecekti ve parti üyeliği ile devlet aygıtlarındaki payları toplamın 1/3'ünü aşmamalıydı; Komünistlerin Kuomintang içinde hizip oluşturmaları yasaklandı; Çin Komünist Partisi'nin direktifleri ve bu partinin Komintern'den aldıkları direktifler karma bir Komintern - Komünist Parti komitesinin onayına sunulmalıydı[10]. Chen Tu-Hsiu derhal tepki göstererek KEYK'e Çin partisinin Kuomintang'dan ayrılmasını ve ittifakı yeni bir temel üzerinde yeniden görüşmeyi önerdi.

Çin partisinin bu tutumu *Pravda*'da sert biçimde eleştirildi ve Kanton'da, Sovyet hükümetinin Kuomintang'daki temsilcisi Borodin, bu örgütün yürütme komitesi tarafından alınan önlemlere boyun eğerek Çang'a karşı uzlaşıcı bir tavır aldı (ve Çinli Komünistlerin de aynı tavrı almalarını sağladı). Chen Tu-Hsiu bu ruhla yazdığı bir makaleyi yayımlamak zorunda bırakıldı 1927 felâketinden sonra Komintern'in Chen Tu-Hsiu'yu oportünizmle suçlamak için kullandığı makale. Çin partisinin liderleri Komintern disiplinine bir kez daha boyun eğerlerken Borodin'e, Sovyet hükümetinin Kuomintang için gönderdiği silâhların bir kısmının, Çang Kay-Şek'in olası bir yeni saldırısına karşı hazırlık olarak, Komünistlerin denetimindeki askerî birliklerin silâhlandırılmasında kullanılmasını önerdiler. Öneri reddedildi. Chen Tu-Hsiu Komintern delegesinin izlenmesi gereken taktiği şu sözlerle açıkladığını anlatır: «Şimdiki dönem Komünistlerin Kuomintang'a kayıtsızca hizmet etmelerini gerektiren bir dönemdir»[11].

«Kuzey Seferi» bu gelişmenin hemen ardından başladı. Sovyet askerî danışmanlarının hazırladıkları savaş planları ve seferin gelişmesine doğrudan katkıları başarının sağlanmasında büyük bir rol oynadı. Çang Kay-Şek, askerî operasyonlar sırasında, cephe gerisin-

deki bütün işçi ve köylü faaliyetlerini yasakladı. Başkomutanın karşı-devrimci tavrı ve diktatör olma hırsı gittikçe açığa çıktı. Çinli Komünist liderliğin durumu savunulması imkânsız bir hale geldi, çünkü bu liderlik hızla büyüyen devrimci kitle hareketinin baskısı kısmen kendiliğinden kısmen de yerli Komünist kadroların inisiyatifi sayesinde gelişiyordu - ile Kuomintang'ın disiplininden gelen yükümlülükler arasında sıkışıp kaldı. Kuomintang'dan ayrılarak ve tam bir eylem özgürlüğü sağlayarak bu Gordio düğümünü kesmek isteyenlerin sayısı her geçen gün artıyordu. Fakat Stalin, sorun, Kasım-Aralık 1926'da KEYK'in Yedinci Plenumu'nda gündeme getirildiği zaman, bu çözüme, kategorik olarak karşı çıktı. Görüşlerini şu sözlerle ifade ediyordu: «Çin Komünistlerinin Kuomintang'dan çekilmeleri gerektiği söyleniyor. Bu yanlış olacaktır, yoldaşlar. Çinli Komünistlerin şu sırada Kuomintang'dan çekilmeleri büyük bir hata olacaktır. Bütün gidişat, Çin devriminin niteliği ve taşıdığı beklentiler, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, Çinli Komünistlerin Kuomintang'da kalmaları ve oradaki çalışmalarını etkin biçimde sürdürmeleri gerektiğini ortaya koyuyor»[12]. Aynı zamanda Çinli Komünistleri tarım devrimini ve işçi hareketini yeterince güçlendirmedikleri için eleştirdi. KEYK'ten geçen bir karara göre Çin partisinin şu şekilde hareket etmesi gerekiyordu: (a) ne pahasına olursa olsun Kuomintang içinde kalmalı ve (b) tarım devrimini cesaretle geliştirmeli. Böyle bir karar metnini Moskova'da yazmak kolay, Çin'de uygulamak ise imkânsız idi. Şu basit nedenden ötürü ki, Kuomintang'ın hemen hemen bütün öncü personeli - ister «sağ» ister «sol» olsun, subaylar, devlet görevlileri, parti aygıtındaki üyeler - şu ya da bu biçimde toprak mülkiyetine bağlıydılar ve tarım devriminin en ılımlı biçimine bile tahammülleri yoktu[13]. Çin'in 1926-27'deki somut durumunda, önceliğin, bu iki talepten ya birine ya da ötekine verilmesi zorunluydu. Olay yerindeki Komintern delegeleri ve Sovyet danış-

manları, Kuomintang'ın burjuva liderliği ile ittifaka öncelik vermek suretiyle bu ikilemi çözdüler. Emirleri yerine getiren Çin partisi de aynı şekilde hareket etti ve böylece, Buharin'in daha sonra ortaya koyduğu gibi, tam hızla gelişen köylü hareketi için bir «fren» haline geldi.

Çang'ın darbesinden sonra Komintern bu «pratik çizgi»yi daha da ileri götürdü. Vuhan hükümetinde Tarım Bakanlığı'nın başındaki Komünist, pozisyonunu, devrimci köylü hareketini sindirmek için kullanmak zorunda kaldı, çünkü bu hareketin «aşırılığı» «sol» Kuomintang ile birliği tehlikeye sokuyordu. 30 Haziran'da Çin partisinin Merkez Komitesi kabul ettiği bir kararla bu yatıştırma politikasını aşırıya vardırdı. Benzer şeylerin yanı sıra, karar şunu getiriyordu: «Kitle örgütleri - işçiler, köylüler ve diğerleri - Kuomintang yetkililerinin liderliğine ve denetimine boyun eğmeli, halkın, işçilerin, köylülerin vb. hareketlerinin dilekleri, hükümet yasaları ve kararnamelerine olduğu kadar, Kuomintang kongresinden ve bu partinin merkez yürütme komitesinden geçen kararlara da uygun olmalıdır»[14]. Böylece bizzat parti kendi denetiminde bulunan güçlerin felce uğramasına ve demoralize olmasına yardımcı oldu. On beş gün sonra «sol» Kuomintang Vuhan hükümet bölgesinde Komünistlere karşı terör başlatarak Çang'ın örneğini rahatlıkla izleyebildi.

Çin'deki olaylar Stalin ile Troçki-Zinovyev muhalefeti arasındaki düellonun şiddetlenme aşamasına rastgeldi. Çang'ın ihanetinden birkaç gün önce muhalefet Çin'de izlenen politikanın proletaryanın yenilgisine yol açacağını önceden görerek bu politikayı radikal biçimde eleştirmişti. Çang'ın darbesini izleyen dönemde Troçki «sol» Kuomintang'ın karşı-devrimin saflarına geçeceğini önceden görerek bu eleştiriyi daha da ileriye götürdü. Bu teorik ve politik tartışmada Stalin gittikçe zorlanmaya başladı: Çin'deki olaylar çok açık biçimde muhalefetin haklı olduğunu gösteri-

yordu. Gelişmeler Sovyetler Birliği'nin iç durumu bakımından da aynı yolu izlemeye başladı. Bu durumda Stalin tartışmadan baskıya geçti. Basında ve Sovyet örgütlerinde muhalefetin özellikle Çin devrimi konusunda görüşlerini açıklaması önlendi. Muhalefet yanlıları kısa süre sonra partiden atıldılar ve Ocak 1928'-de Sibirya'ya sürüldüler[15].

Çang Kay-Şek ve Kuomintang'ın ihaneti («ihanet» sözcüğünü kolaylık olsun diye kullanıyorum, çünkü, Troçki'nin dediği gibi, «onlar sınıflarına değil bizim hayallerimize ihanet ettiler») muhalefetin ağzını tıkamak için kullanılan aceleye getirilmiş yöntemler ile «örtülmüş» olmuyordu. Son ana kadar basın ve Sovyet partisinin öncü organları Kuomintang'ı Çin devriminin büyük partisi olarak görmüş ve Çang Kay-Şek'i Çin partisinin herhangi bir liderinden daha fazla övmüştü. Aynısı Komintern yayınları için de geçerliydi. Bu zor durumdan kurtulmak için iki yöntem kullanıldı: sözlerde yalancılık, uygulamada maceracılık. Stalin'in izlediği çizginin daima doğru olduğu açıklandı. «Millî burjuvazi»nin ihaneti önceden görülmüştü ama, ne yazık ki Çinli Komünistler, ortaya konulan çizgiyi uygulamak ve yaklaşan ihanetle başa çıkmaya hazırlanmakta yeteneksiz olduklarını kanıtlamışlardı. Sonuç olarak Komintern, uygun bir ceza olarak Chen Tu-Hsiu'yu Genel Sekreterlik görevinden aldı ve yerine Chu Chiu-Pai'yi getirdi. Bundan böyle, Çin Komünist Partisi'nin kuruluşundan 1927'ye kadar başına gelen bütün kötülükler şu sihirli formül ile açıklanacaktı: Chen Tu-Hsiu[16].

İkinci yöntem, müttefiklerinin ihanetinden ve Komintern'in eleştirisinden gelen ikili etki yüzünden her şeyi yapmaya hazır hale gelen Çin partisinin yeni liderliğini hâlâ komuta edebileceği örgütlü güçlerin bulunduğu her yerde karşı saldırıya geçmek için kışkırtmaktan ibaretti. Ne kadar önemsiz olursa olsun Çin'-de gerçekleştirilecek birkaç «devrimci ayaklanma»

Moskova'da propaganda gerekleri için kullanılabilir ve muhalefete karşı «dialektik silâhlar» olarak iş görebilirdi. Parti, bu yönde, bir geçiş dönemi olmaksızın, «sağ» oportünizmden yeni yenilgilere ve kurbanlara malolan «sol» maceracılığa geçti. En trajik olay doğrudan Komintern memurları tarafından örgütlenen Kanton ayaklanması idi. Troçki'ye göre bu olayın SBKP'nin Onbeşinci Kongresi (Aralık 1927) ile aynı zamana denk gelmesi rastlantı değildi[17]. Bu çabalar başarısızlığa uğradığı ve Çin partisi yıkıldığı zaman, Komintern, Chu Chiu-Pai'yi «darbecilik» suçlamasıyla azletti. Partiyi «proleterleştirmek» için Chu, görevleri yerine getirecek yetenekte olduğunu kanıtlayan bir işçiyle, Hsiang Hsung-Fa ile yer değiştirdi. Partinin gerçek liderliğine, bir başka entellektüel, Chen ve Chu gibi Komintern'e sadakattan çekecek olan Li Li-san getirildi. Eylül 1930'da Hsiang da «darbecilik» suçlamasıyla azledildi. Partiyi ele geçirmek üzere doğrudan doğruya Moskova'dan gönderilen yeni genel sekreter Vang Ming bu görevde Ocak 1935'e kadar kalacaktı. Bu tarihte, Kızıl Ordu'nun «Uzun Yürüyüş»e başlamasından üç ay sonra, Çin partisinin öncü gurubu küçük Tsunyi köyünde ikl kez Moskova'dan bir müdahale olmaksızın yeni bir genel sekreter seçti.

Mao Zedung'un seçilmesiyle birlikte bir Çin devrimi anlayışı Çin Komünist Partisi içinde zafer kazandı. Bu anlayış 1927 yenilgisinden itibaren, pratik içinde ve Mao'nun çevresinde, Kiangsi eyaletindeki geniş «Kızıl üs»te oluşan gurup tarafından adım adım oluşturulmuştu. Komintern'in bu yıllarda izlediği çizgi daha önceki teorik temellere dayanıyordu, fakat taktik planda aşırı Solculuk ve «Üçüncü Dönem»in maceracı karakteristiği hâkimdi[18]. Çin partisinin sadakatle bu çizgiyi uygulamaya çalışan ve birbiri ardı sıra gelen resmî liderlikleri Mao gurubunun bazan açık bazan üstü kapalı ama sürekli direnişiyle karşılaştı. Bu grup partinin geliştiği kırsal üslerde giderek gerçek iktidarı - politik, moral otorite ve silâhlı güçler - ele ge-

çirdi. Buna rağmen kentlerde gittikçe zayıflıyordu. 1932 Ekim'inde, o zamana kadar gizlice Şanghay'da merkezlenen resmî liderlik Kiangsi üssüne sığınmaya çalışmak zorunda bırakıldı ve görünüşte Mao'yu dışlayarak silâhlı güçlerin komutasını ele geçirdi. Komintern'in Çin seksiyonu üzerinde yeniden denetim ve otorite sağlamak için gerçekleştirdiği bu son girişim neredeyse 1927'den de kötü bir felâketle sonuçlandı. Resmî liderlik Çang Kay-Şek'in «Kızıl üsler»e karşı giriştiği beşinci askerî sefer karşısında statik (mevzide durup bekleme) bir strateji uygulanması için emir verdi ve bunun üzerine Kiangsi'deki Kızıl Ordu'ya kuzey-batı yönünde çekilmekten başka çıkış yolu kalmadı. Bu askerî geri çekilme harekâtı, kuşkusuz, Maoist fraksiyonun politik zaferini kolaylaştırdı[19].

Komintern çizgisi ile Maoist çizginin böyle uzun bir süre bir arada var olması, sadece, Mao'nun Kızıl Ordu'nun ve Kiangsi Sovyetleri'nin başında bulunmasından kaynaklanan «iktidar durumu»ndan ötürü değildi. Bir diğer faktör bunu kolaylaştırmış olmalı. Bu iki çizgi arasındaki farklılık ilk bakışta ne teorik ne de temel bir nitelik farkı idi. Aradaki farklılık, geçici olarak kabul edilen bir duruma bağlı, taktik ve sınırlı bir farklılığa benziyordu. Örneğin, kentlerdeki işçi hareketi şimdilik ezildiğine göre parti esas olarak kırsal üslere dayanmak zorunda idi. Bu durum, aynı zamanda, «olgunlaşmamış» Komünistlerin köylülüğün rolünü vb. abartma eğilimlerini de açıklar. En önemlisi, Mao, Komintern'in Çin devrimi için savunduğu teorik anlayışa asla açıktan meydan okumadı. Mao, Çin devriminin karakterini ve onun gelişme aşamalarını vb. tanımlarken, resmen, Troçki'nin çizgisine karşı, Stalin ve Komintern'in safında yer aldı.

Bu teorik anlayış, esas olarak, Stalin'in Lenin'in burjuva demokratik devrim fikrini (1905'teki) doğmatikleştirmesine dayanıyordu. Burada yapılan, bu reçetenin, Rus devrimine kıyasla Çin burjuva-demokratik devriminin özelliğini belirleyen bir unsurun, yani, an-

ti-emperyalizmin eklenmesi ile Çin sahnesine aktarılmasından ibaretti (aynısı, daha sonra İspanyol sahnesine aktarılacaktı). Bu ayırt edici özellik 1927 yenilgisine kadar Kuomintang ile kurulan ittifakın (ve bunun aldığı biçimin) mazereti olarak Stalin'in işine yaradı. Stalin'e göre Çin devriminin anti-emperyalist karakteri, Çin millî burjuvazisinin, çok daha uzun bir dönem boyunca, Rus liberal burjuvazisinden daha ilerici ve hattâ devrimci bir rol oynayabileceği anlamına geliyordu. «Dört sınıfın bloğu» teorisinin ve Çin devriminin üç aşamaya bölünmesinin nedeni buydu (Rus devriminde ise iki aşama vardı). Çin devrimindeki bu aşamaların her birinde anti-emperyalizm vardı, fakat bu devrimlerin toplumsal özleri farklı idi ve sınıfların rolleri değişiyordu. Birinci, yani karakter bakımından burjuva demokratik olan aşamada, proletaryanın müttefikleri, köylüler, kent küçük burjuvazisi ve millî burjuvazi idi. Millî burjuvazinin, şimdilik kent küçük burjuvazisini de peşine takarak karşı-devrim saflarına geçmesi bu aşamaya bir son verdi. 1927'de başlayan ikinci aşamada devrimin karakteri hâlâ burjuva demokratik idi, fakat proletaryanın müttefikleri köylüler ile, belki, küçük burjuvazi ile sınırlandı. Bu aşamada devrimin zaferi, proletaryanın hegemonyası altında proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünün kurulması ile sonuçlanacaktı. Bu rejim kendi misyonunu - feodal kurumların feshedilmesi, anti-emperyalist mücadelenin sürdürülmesi vb. - yerine getirdikten sonra, üçüncü aşamaya, sosyalist devrime doğru ilerlemek mümkün olacaktı[20].

Troçki bu anlayışı şiddetle eleştirir. «İlk aşama»nın saf anlamda Menşevizm olduğunu söyler ve bu aşamada, Çin Komünist Partisi'ni Kuomintang'ın burjuva liderliğinin basit bir eklentisine dönüştüren ve böylece yenilgiye mahkûm eden politikanın teorik kaynağını bulur. «İkinci aşama» ile ilgili olarak, Troçki Stalin'i 1917 deneyini unutmakla (bu deney, burjuva ve proletarya diktatörlükleri arasında bir ara rejim

olarak «proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü»nün imkânsız olduğunu göstermişti) ve Şubat devriminden sonra Lenin'in «Nisan Tezleri»ni hiçe sayarak yaptığı hataları tekrarlamakla suçlar. Troçki'ye göre, Çin devrimi proletaryanın diktatörlüğü altında bir sosyalist devrim olma dışında zafere ulaşamazdı. Çin devriminin başlıca ve doğrudan düşmanının emperyalizm olduğu ve emperyalizmin üstesinden gelinmedikçe zaferin kazanılamayacağı gerçeği, Troçki'ye göre, Çin burjuvazisinin Rus liberal burjuvazisinden daha devrimci bir rol oynayabileceği anlamına gelmiyordu. Bunun tam tersi geçerliydi. Bir yandan, Çin burjuvazisi emperyalizm tarafından eziliyor olsa bile onunla ortak çıkarlara sahipti. (Troçki, üzerinde fazla durmasa da, örneğin, *komprador* burjuvazi ile «millî» burjuvazi arasında bir uçurum olmadığını belirterek meselenin bu yönüne dikkatleri çekiyordu.) Öte yandan - ki bu onun esas argümanı idi - Çin burjuvazisinin yapısında var olan *zayıflık* üzerinde duruyordu. Çin'in ekonomik azgelişmişliği ve Çin burjuvazisini mevcut tarımsal yapılara bağlayan göbek bağı düşünüldüğünde, bu burjuvazi Rus burjuvazisinden çok daha zayıftı. Çin burjuvazisinin zayıflığı ile dünya emperyalizminin muazzam gücü arasındaki zıtlık emperyalizme karşı millî burjuvazinin, millî güçleri birleştirerek, güçlü bir eyleme geçmesini imkânsız kılıyordu. «Çin burjuvazisi yeterince gerçekçidir ve emperyalizme karşı gerçekten ciddî bir mücadelenin, devrimci kitlelerin öncelikle burjuvazinin kendisi için bir tehdit haline gelecek şekilde ayaklanmalarını gerektirdiğini anlayacak kadar yakından dünya emperyalizminin yapısını bilmektedir»[21]

Tarih Troçki'nin Çin devriminin ancak sosyalist bir devrim olarak zafere ulaşabileceği görüşünün doğruluğunu ama, zafere giden yol ve çeşitli sınıfların oynayacakları rol hakkındaki görüşlerinin yanlışlığını (Stalin ve Komintern ile birlikte) kanıtlayacaktı. Troçki'ye göre Çin proletaryası, kaçınılmazlıkla, devrimin

başlıca itici gücü ve lideri olmak durumundaydı. Kendi şemasıyla çelişerek - çünkü Çin burjuvazisinin organik zayıflığı işçi sınıfının da zayıf olmasından başka bir anlam taşıyamazdı - Avrupa stereotipini Çin'e uyguladı ve bu köylü kitlelerin rolünü olduğundan az değerlendirmesine neden oldu. 1927 yenilgisinden sonra şöyle yazıyordu: «Ancak proletarya hareketinin yeni bir dalga halinde saldırıya geçmesi koşulu ile bir tarım devrimi perspektifinden ciddî biçimde söz etmek mümkün olacak»[22]. Avrupa devrimlerinde proletaryanın «yükselen dalgalar»ı, gerçekten de, doğal olarak, köylülerinkinden önce gelmişti. Ne var ki, 1927'den sonra, Çin'de, tam tersi oldu: hatta denilebilir ki, bundan sonra proletaryanın «yükselen dalgaları» artık yoktu[23]. Troçki'nin, hayatının sonuna doğru Lenin'in savunduğundan daha «Avrupalı» olan stratejik devrim anlayışı[24], onu, tarihin doğrulamadığı bir başka sonuca, yani, devrimin Avrupa'da zafer kazanmadıkça Asya'da da zafer kazanamayacağı sonucuna götürecekti. Kuşku yok, bu tahmini yapmasına yol açan, sömürgelerdeki köylü kitlelerin devrimci potansiyellerini olduğundan az değerlendirmesi idi.

Troçki'nin bu fikirlerinin Mao'yu cezbetmediğini belirtmek gereksiz. Köylü hareketinin devrimci rolünün azımsanması ve Asya'daki devrimin Avrupa'daki devrime bağımlı hale getirilmesi Mao'nun fikirlerine taban tabana zıttı. Millî burjuvazi konusunda Mao, Stalin'e Troçki'ye olduğundan daha yakındı. Troçki, elbette, millî burjuvazi ile geçici uzlaşmaların mümkün olabileceğini ve fırsat sağlayabileceğini reddetmiyordu, ama millî burjuvazinin rolü hakkında Stalin'inkine kıyasla çok daha olumsuz bir anlayışa sahipti. Mao bu noktada asla «solcu» değildi. Burjuvaziyi oluşturan kesimler arasında, sadece «millî» burjuvazi ile ilgili olarak değil, aynı zamanda, *komprador* unsurlar, hattâ latifundia sahipleri arasında da dikkatle ayırım yapıyordu. Uzlaşmalara ve ittifaklara girmeye, bunlar devrimci hareket için yararlı olduğu sürece, hazırdı

ve bu konudaki hünerini anti-Japon savaşı sırasında gösterdi. Devrimci güçlerin, ister burjuva ister küçük burjuva olsun herhangi bir müttefiğe bağımlı olmalarına veya Çin devriminin yabancı modellere veya yabancı çıkarlara bağlanmasına asla razı olmadı. «Kiangsi yazıları»nda Çin devriminin ayırt edici özelliğinin ve onun tarihteki büyük misyonunun tamamen farkında olduğunu görüyoruz. «Büyük İttifak» döneminde Stalin'in politikası ile bu temelde çatıştı.

Belirtilen farklılıklara rağmen, Troçki, Çin devrimine aynı Avrupalı bakış tarzını Stalin ve Komintern ile paylaştı. Bu bakış Marksist teorinin tarihsel sınırlarını yansıtıyordu ve Avrupa laboratuarında üretilmişti. Bu sınırları aşmak için Hunan eyaletinde dünyaya gelmiş olmak gerekiyordu. Bundan sonraki süreç de oldukça zordu, çünkü Avrupa Marksizmi'nin şemaları Çin'in devrimci aydınları arasında önemli bir pazarı - Batı endüstrisinin ürettiği emtialardan çok sonra olsa bile - tutmuştu.

Meşhur «Hunan'daki Köylü Hareketi İle İlgili Araştırma Üzerine Rapor» (Mart 1927) toplumsal ve politik olarak Çin gerçekliğini Marksizm ile «birleştiren» ilk gerçek çalışmayı temsil eder. Burada Marksist formüller olduğu gibi alınmadan ama Marksist yöntem kullanılarak Çin toplumunun temel kesiminin, yani, kırsal hayatın anatomisinin ve dinamiğinin çözümlenmesini buluruz. «Rapor» bu dünyayı bize her düzeyde - sosyolojik, ekonomik, politik ve kültürel - gösterir. Bütün bunlar hiçbir şeyi ayakta bırakmayan - ekonomik ve politik iktidarla birlikte ne mülkiyet, ne aile ilişkileri ne de geçmişten gelen âdetler - bir çeşit depremin etkisi altında betimlenir. Baş harfleri büyük yazılan Çin Devrimi işte budur. Devrim bu toplumun rahminden çıkmaktadır. Bu gerçeklik karşısında, Şanghay'daki işçi öncüsünün kahramanca ayaklanması, kendine has, mütevazi boyutlara çekilir. Hunan deneyi Çin devrimindeki baş kahramanın, belirleyici gücün, kim olduğunu açık biçimde gösterir. Marksist

Mao, bir yıl önce, «Çin Toplumunda Sınıfların Analizi» başlıklı bir başka incelemeyi kaleme almıştı. Büyük ilgi uyandırmasına rağmen, bu inceleme, açıkça, ortodoks bir tahmine uyum sağlamaya çalışıyordu: «Sanayi proletaryası,» diye yazıyordu Mao, «...devrimci harekette öncü güç haline geldi.» Ne var ki, Hunan'da gerçeğin tanıklığına teslim olur. Mao, köylü basireti ile (bunu daha sonra Komintern çizgisi ile çatışması sırasında sürdürmeye devam edecekti) proletaryanın rolünü açıktan inkâr etmez. Kendini bu belâlı noktadan kaçınmakla ve Çin devriminin belirleyici gücünün kırsal kesimdeki yoksul kitleler arasında yattığını gösteren gerçekleri güzel sözlerle kanıtlamakla sınırlar. Partinin o ana kadar köylü hareketi ile ilgili görüşlerini gözden geçirmesi gerektiğini söyler ve partiyi, kararlılıkla bu hareketin başına geçmeye çağırır. Bir kez daha hatırlayalım ki, bu sırada Kuomintang köylü ayaklanmalarını baskı altına almaya başlıyordu ve Çin Komünist Partisi'nin liderleri ne pahasına olursa olsun Kuomintang ile birleşme çizgisini, yani, Komintern'in çizgisini, uygulayarak tarım devrimini sindirmeye çalışıyorlardı.

> «Çok kısa süre içinde Çin'in orta, kuzey ve güney eyaletlerindeki yüz milyonlarca köylü, ne kadar büyük olursa olsun hiç bir gücün durduramayacağı muazzam bir fırtına, bir kasırga gibi ansızın ve şiddetle ayaklanacaktır. Kendilerini bağlayan engelleri ezip geçecekler ve kurtuluşa giden yolda hızla ileri atılacaklardır. Bütün emperyalistleri, savaş ağalarını, rüşvetçi memurları, yerel zorbaları ve mütegallibeyi mezara göndereceklerdir. Her devrimci parti ve her devrimci yoldaş sınavdan geçirilecek ve kitlelerin vereceği karara göre ya kabul edilecek ya da reddedilecektir. Üç seçenek vardır. Onların başına geçmek ve onlara önderlik etmek. Bağırıp çağırarak ve eleştirerek onların gerisinde kalmak. Veya onların yollarına dikilip karşı çıkmak. Her Çinli seçimini yapmakta serbesttir, fakat olaylar sizi çabuk seçim yapmaya zorlayacaktır»[25].

Mao seçimini yapmıştı ve devrimci faaliyeti boyunca asla bundan sapmayacaktı. Komintern, «proletaryanın önderliğinde burjuva demokratik devrim» doğmasını vakarla yüksekte tutmaya devam etti. Mao, yazılarında, bu ritüel formüle kısaca değinip, boyun eğer, fakat bu yazıların özü ve bunların yansıttıkları bütün pratik faaliyet 1927'deki «Rapor»un ruhuna sadıktır. Gerçekler karşısında - «Kızıl üsler»in kırsal kesimde sağlamlaştırılması ve yaygınlaştırılması, buralarda esas olarak köylü tipinde bir Sovyet iktidarının örgütlenmesi, kentlerdeki işçi hareketinin başını doğrultamadığı bir dönemde Çang Kay-Şek'in birliklerinin saldırılarını tekrar tekrar geri püskürtebilecek yetenekte olduğunu gösteren bir Kızıl Ordu'nun kurulması - Komintern bütün bunları kendi teorik çerçevesine sığdırmaya çalıştı. «Kızıl üsler»deki Sovyet iktidarı, proletaryanın liderliği altında proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünün embriyonik olarak gerçekleşmesi şeklinde anlaşılmalıydı. Oysa, gerçekte, işçiler sadece zayıf bir azınlıktılar ve işçi olmaktan tamamen vazgeçmedikçe hiç bir rol oynamıyorlardı. Ne var kî, Komintern, bu sırada gerçekliği teoriye uydurabilmek için durumda bir değişiklik yapmaya çalıştı. Çin partisini bütün çabalarını kentlerde toplamaya ve grevler, gösteriler vb. gibi işçi sınıfının mücadele biçimlerine öncelik vermeye, sürekli olarak, zorladı[26]. Fakat sorunun en ağır ve «Kızıl üsler»in yaşamını tehlikeye sokan sonuçlar doğuran yanı, Komintern'in bu üslerde örgütlenen silâhlı güçleri kentleri fethetmek için harekete geçirme arzusu idi. En çarpıcı örnek 1930 yazında, orta Çin'deki Kiangsi ve diğer üslerdeki Kızıl Ordu bu bölgedeki büyük kentlere, Changşa, Vuhan ve Nanchang'a karşı harekete geçirildiği zaman yaşandı. Bu operasyon Komintern'in emirlerine uyan Çin partisi liderliği tarafından iki nedenle kararlaştırılmıştı.

Bu nedenlerin birincisi, KEYK Prezidyumu'nun Şubat 1930'da yaptığı toplantıda «dünya işçi hareke-

tinde bir yükselme» olduğu ve «şimdiki devrimci ilerlemenin başlıca kapitalist ülkelerde ve sömürgelerde devrimci bir duruma doğru gelişmesi bakımından muazzam perspektifler olduğu» sonucuna varmış olmasıydı. Burada özellikle Çin kastediliyordu: «Nanking gericiliğinin zayıfladığına, Çin'de yeni bir generaller savaşının patlak verdiğine ve devrimci hareketin yeni bir yükselişi için gerekli koşulların geliştiğine tanık oluyoruz»[27]. Haziran'da KEYK Çin konusunda özel bir karar aldı. Şöyle deniyordu: «Olaylar öyle bir tarzda gelişiyor ki, kısa süre içinde, Çin'in tamamında olmasa da en azından bir çok kilit önemdeki eyalet bölgesinde devrimci durum oluşacaktır.» Ve Kızıl Ordu'nun güçlendirilmesi amacıyla somut çabalar gösterilmesi için doğrudan emir verildi. Bunun amacı, «sanayi ve yönetim merkezlerinden birini veya birkaçını ele geçirecek bir pozisyonda olmak» idi[28]. KEYK'in bu kararı temelinde Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi, yine Haziran 1930'da kendisi bir karar aldı. Bu kararda şöyle deniyordu: «Çin dünya emperyalizmi zincirindeki en zayıf halkadır; dünya devriminin patlamak üzere olan volkanı buradadır. Sonuç olarak, dünya devrimci krizinin şimdiki ağırlaşma durumu bakımından Çin devrimi dünya devrimini ve dünyadaki belirleyici sınıf savaşını başlatabilir ve ateşleyebilir»[29]. Çin liderliğinin hazırladığı plan - planın beyninin Li Li-San olduğu anlaşılıyordu - bir ay sonra pratiğe geçirildi. Ama volkan patlamadı. Operasyon sadece Kızıl Ordu için değil, aynı zamanda, saldırıya geçilen kentlerdeki zayıf Komünist ve işçi örgütleri için de ağır kayıplarla sonuçlandı[30].

Öteki nedene değinmiş bulunuyorum. Bu, Komintern'in Çin politikasında her zaman vardı: devrim için, proletaryanın devrimci hareketin tamamı üzerinde liderliğini sağlayabilecek ve güvence altına alabilecek, kentlerde yerleşmiş bir işçi sınıfı üssü için duyulan acil ihtiyaç. En azından birkaç kentte işçilerin Sovyet iktidarını kurmak gerekliydi; ancak böylelikle köylü-

lerin Sovyet iktidarına liderlik sağlanabilirdi. Aksi halde devrim zafer kazanamazdı. Bu sırada kentlerdeki işçi güçleri bu projeyi bizzat yürütebilecek güçte olmadığı için köylü üslerindeki silâhlı güçler onların yardımına koşmalıydı. Komintern'in ve Çin partisinin resmî liderliğinin düşüncesi proletaryanın hegemonyası fikri ile öylesine kararmıştı ki kentlerdeki Komünist ve işçi örgütlerinin gerçek durumunu kavramayı bile başaramadılar. Yine de plan mücadelede onlara öncelik veriyordu. Çin Merkez Komitesi'nin kararında şöyle deniyordu: «Proletaryanın büyük mücadelesi, bir ya da birkaç eyalette önceden kazanılan başarılara bakıldığında, belirleyici güçtür. İşçi sınıfının gerçekleştireceği bir grevler dalgası ve kilit önemdeki kentlerde silâhlı ayaklanma olmadıkça bir ya da birkaç eyalette başarı kazanılamaz. Kent çalışmasına önem vermemek ve kentleri kuşatmak için köylere güvenmek bütünüyle hatalı bir fikirdir»[31] Bu eleştirinin doğrudan Mao'yu hedef aldığını belirtmek gereksiz. Mao, kentlere doğrudan saldırıya geçme planını kabul etmiyor ve daha sonra teorik olarak geliştireceği şu stratejiyi öneriyordu: daha güçlü kuvvetler ile savaşmaktan daima kaçınarak ve kentleri dereceli olarak kuşatmayı ve ele geçirmeyi hedefleyen bir çizgi olarak, devrimci savaşı kırsal bölgelerde sürdürmek ve yaygınlaştırmak.

Çin Komünist Partisi'nin liderleri Haziran kararındaki fikirlere uygun bir eylem planı hazırladılar. Amaç, sadece Kızıl Ordu'nun ele geçireceği kentlerde Vuhan, Nanchang, Changşa - değil, aynı zamanda, Şanghay, Nanking, Kanton, Tientsin vb.de de proletaryanın ayaklanmasına yönelik bir dizi grev gerçekleştirmekti. Planın proletarya ile ilgili kısmı tam bir fiyasko ile sonuçlandı. Kızıl birliklerce gerçekten işgal edilen -on günlük bir süre için - yegâne kent merkezi olan Changşa'da, işçilerin çoğunluğu, Komünistler kenti ele geçirdikleri zaman kayıtsız ve pasif bir tutum aldılar. Ve sonuç olarak, neredeyse bütün kent

merkezlerinde Li Li-San'ın (ve onun yüksek düzeyde danışmanlarının) planı zayıf Komünist ve sendika hücrelerinin açığa çıkarılmasını ve ezilmesini sağladı. Komintern'in 1927 yenilgisini izleyen dönemde uyguladığı taktikler sonunda amaçlananın tam tersi yönde etkilere yol açtı. Çin devrimci hareketi içinde işçi sınıfının politik ağırlığı daha da azaldı; neredeyse en aza indi[32].

1927, 1930 ve 1934 olayları Komintern'in Çin politikasının iflâsında belirleyici aşamaları gösterir. 1927 yılı Çin Komünist Partisi'ni Kuomintang'ın bir eklentisi haline getiren sağ-kanat politikanın başarısızlığını ortaya koydu. 1930 yılı, bir öncekinin yerine geçirilen maceracı ve «aşırı proleter» çizginin başarısızlığını gösterdi. Yine, bu yıl izlenen politika, Komintern'in Avrupa'da 1928 ve 1934 yılları arasında uyguladığı «sınıfa karşı sınıf» («Sosyal Faşizm» anlayışı ile) politikasının bir çeşit Çin tarzını oluşturuyordu. Ve 1934 olayları - resmî parti liderliğinin belirlediği askerî taktikler yüzünden, Çang Kay-Şek'in beşinci saldırısı karşısında Kiangsi'deki Kızıl Ordu'nun uğradığı ağır yenilgiler - devrimci savaşın Komintern'in denetimi altında yürütülmesi girişiminin çökmesine yol açtı.

Bu son olay, bir önceki dönemde «üstü kapalı» bir tarzda birbirine karşı olan ve şimdi açık bir çatışma durumuna gelen iki ayrı anlayış bakımından, Çin partisinin daha sonraki gelişme çizgisini belirledi. Chang'ın Kiangsi'deki büyük «Kızıl üs»se karşı giriştiği beşinci saldırının yarattığı ölümcül tehlike bu iki ayrı anlayışı kesin bir sınavdan geçirdi. İkilem esas olarak askerî taktikler düzleminde ortaya çıkmış olsa bile, her iki gurubun - Maoist gurup ve Komintern yanlısı gurup - savundukları, Çin devrimi hakkında farklı genel anlayışlara sahip olduklarını yansıtıyordu. Tsunyi toplantısı Çin partisi içinde Maoist anlayışın zaferini tamamladı. Bir yıl süren gezginlikten sonra, 1935'in sonunda, «Çin Sovyet Cumhuriyeti» Yenan'da kurulduğu

zaman, Çin devriminde yeni bir başlangıç dönemi açıldı: Japonya ile savaş. Fakat Komintern tarihindeki «Çin bölümü» bütün pratik amaçları bakımından bu sırada sona ermişti. Mao'nun Komintern'in feshedilmesi nedeniyle 1943'te söylediği gibi: «1935'te Komünist Enternasyonal'in Yedinci Dünya Kongresi'nden beri, Komünist Enternasyonal Çin Komünist Partisi'nin iç işlerine karışmadı. Ve yine, Çin Komünist Partisi, Japonya'ya Karşı Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca görevini çok iyi yaptı...»[33]

Komintern'in 1935'ten sonra Çin partisinin politikasına müdahale etmemesi, kesinlikle, partinin başına Mao gurubunun gelmesinden başka nedenlerden ötürü idi. Mao gurubunun başa geçmesi yeni Çin liderliğinin aldığı tavrı açıklar; fakat Komintern bu tavra muhalefet etmediyse, bunun başlıca nedeni, Mao'nun Japonya'ya karşı savaş sırasında izlediği politikanın Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu politikası ile geniş çapta uyuşması idi. Aslında, ilk bakışta, Çin Komünist Partisi'nin politikası Avrupa'daki Halk Cephesi politikasının Çin'e uyarlanmış bir çeşidi idi. Ne var ki, gerçekte, temel bir farklılık söz konusuydu. Avrupa'da bu politika devrimci güçleri *de facto* «burjuva demokrasisi»ne bağımlı hale getirirken, Çin'de Mao ile Çang arasındaki ittifak, devrimci güçlerin bağımsızlığına engel oluşturmuyor, bu güçlerin politik potansiyellerini ve askeri güçlerini arttırmalarını sağlıyordu. Japonya ile savaş sırasında Kuomintang'ın kararsızlığına ve zayıflığına, bu örgütün Amerikan emperyalizmine gittikçe daha bağımlı hale gelmesine karşılık, Çin partisi, kendini tarım devrimi partisi olarak yapılaştırdığı bir önceki dönemden sonra, ulusal bağımsızlığın en uzlaşmaz, radikal ve etkin şampiyonu olarak öne çıktı. Çin devriminin bu iki temel hedefinin (tarım devrimi ve bağımsızlık) partinin programında ve pratiğinde birleştirilmesi Çin Komünist Partisi'ne toplumsal temel ve politik etki sağladı. Parti, bu sayede, mücadele 1946 ve 1949 arasında bir iç savaş biçi-

mini aldığı zaman, zaferi kazanmasını sağlayacak şekilde savaşabildi. Savaş, sadece Kuomintang'a ve onun Amerikalı destekçilerine karşı değil, aynı zamanda, Stalin'in yeni müdahale girişimlerine karşı kazanıldı.

Komintern'in Yedinci Dünya Kongresi ile Sovyet-Alman paktı arasında sömürge ve bağımlı ülkelerde izlediği politika, Avrupa ve Amerika'da izlenen politika gibi, Sovyet dış politikasının merkezî amacına - bir anti-Hitler ittifak oluşturmak - mükemmel biçimde adapte edildi. Özellikle büyük sömürge güçleri ile ittifak kurmaya çalışıldığı için, bu adaptasyon, anti-emperyalist hedeflerin zayıflığında hattâ giderek bunlardan vazgeçilmesinde ifadesini buldu. Her durumda, bu tür hedefleri gözeten devrimci yöntemler reddedildi. Pratikte, anti-emperyalist strateji Yedinci Kongre'nin karar metinlerinde «anti-emperyalist Halk Cepheleri'nden söz edilmesine rağmen - anti-Faşist bir strateji ile yer değiştirdi. Örneğin, Latin Amerika'daki Komünist partileri, halklarının baş düşmanının artık Yankee emperyalizmi değil Alman emperyalizmi olduğunu ilân ettiler. Ve, 1937'de Thorez belirtti ki, partinin sömürge halkları ile ilgili temel talebi her ne kadar «bağımsızlık hakkı» ise de, «boşanma hakkı(nın) boşanmaya zorlama anlamına» gelmeyeceği akılda tutulmalıydı. «Eğer şu anki belirleyici sorun Faşizm'e karşı savaşı zafere ulaştırmak ise, sömürge halklarının çıkarı, Faşizm'in işine yarayacak bir tavırda - örneğin, Cezayir, Tunus ve Fas'ı Mussolini veya Hitler'in boyunduruğu altına sokacak veya Endonezya'yı militarist Japonya'nın askerî operasyonları için bir üs haline getirecek - değil, Fransız halkı ile birlik kurmakta yatar»[34]. Sovyet-Alman paktı döneminde ansızın kesintiye uğratılan bu politika, Komintern'in artık var olmadığı, İkinci Dünya Savaşı'nın ikinci aşamasında ve savaştan hemen sonraki dönemde, oportünizminin doruğuna varacaktı. İkinci kitapta, yeri geldiğinde, bu dönemi ele alacağım. Bu noktada, söz konusu politikanın, anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketi içinde Komintern'-

in ve onun sömürge seksiyonlarının rollerinin güçlendirilmesine katkıda bulunmadığını belirtmekle yetiniyorum. Bu sorunla ilgili olarak yaptığım çözümlemenin başında belirttiğim gibi, Komintern, emperyalist egemenlik altındaki ülkelerin çoğunda sağlam ve etkin üsler oluşturmayı başaramadan hayatına son verdi. Onun üssü, doğumunda olduğu gibi, yine, esas olarak Avrupa'da idi.

SON PERDE

Ağustos 1939'da Sovyet-Alman paktının sonucu olarak Komintern'in yaptığı dönüş, o güne kadar yapılan dönüşler içinde işçi sınıfı hareketinin çıkarlarına en fazla ters düşen, bizzat Komintern'e en fazla zarar veren, dönüş idi.

1933'ten berî Faşizm ve somut olarak Hitlerci devlet Avrupa proletaryasına ve halklarına ölümcül bir tehdit oluşturmuştu. Hiç bir Marksist bu konuda kuşku duymuyordu. Komintern'in anti-Faşist stratejisi, uygun nedenler öne sürülerek soldan eleştirilebilirdi - Faşizm baş düşman olarak belirlendiği ve güçler azamî ölçüde ona karşı yoğunlaştırılmaya çalışıldığı için değil, bu hedefe beklenilen ölçüde ulaşılmadığı için. Önde giden kılavuzların Kremlin ile Batılı güçler arasında var olan ilişkilere boyun eğmelerinden kaynaklanan oportünist ruhları, anti-Faşizm'in sahip olduğu devrimci potansiyelin tam anlamıyla gelişmesini önleyerek bu potansiyeli durdurdu. Bu strateji altında devrimci güçler kapitalist ülkelerdeki anti-Faşist burjuvaziye ve dünyanın geri kalan kısmındaki İngiliz - Fransız - Amerikan sömürgeciliğine boyun eğdirildikleri andan itibaren, sadece, anti-Faşist cephenin devrimci potansiyeli geri dönüşü olmayan biçimde yatıştırılmakla kalınmadı, aynı zamanda, bu cephenin anti-Faşist sınırları belirsizleştirildi. Çözüm, anti-Faşizm'den vazgeçmekte ve Komintern'in 1934'e kadar uyguladığı sekter ve aşırı sol taktiğe geri dönülmesinde yatmı-

yordu. Çözüm ancak, tutarlı, yani, radikal ve anti-kapitalist bir anti-Faşizm'den hareketle bulunabilirdi. *Raison d'ètat*'nın hâkim olduğu ürkek anti-Faşizm'inin Münih anlaşması ile sonuçlandığını gören Kremlin liderliği, Bir Numaralı Düşman ile pakt imzalamakta duraksamadı; bu şerefsiz pakta daha büyük bir ağırlık ve anlam sağlayabilmek için, tam da «canavar»ın Avrupa'yı köleleştirmek için ordularını harekete geçirdiği bir sırada, Komünistlerin, anti-Faşizm bayrağını elden bırakmaları gerekiyordu.

SSCB'nin liderleri Sovyet-Alman paktının simgeleştirdiği politikada gerçekten çok ileri gittiler ve Faşizm'in ezdiği veya tehdit ettiği halkların moral bozukluğunu arttırarak, pratikte, Almanya'nın Avrupa'yı fethetmesini kolaylaştırdılar. SSCB liderliğinin yaptığı bu tür katkıların en önemlilerinden ikisine değinmekle yetineceğim.

Paktın imzalanmasından hemen sonra Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Dışişleri Komiseri Molotov Almanya'yı, «savaşı hemen sona erdirmek ve barışı sağlamak için çalışan bir ülke,» olarak takdim etti. «Bu arada, daha dün saldırıya karşı söylevlerin verildiği Britanya ve Fransa savaşın devamından yanadırlar ve barışın sağlanmasına karşı çıkıyorlar. Gördüğünüz gibi, roller değişiyor.» Molotov kusursuz bir kurnazlıkla sözlerine devam etti: «Herkes biliyor ki eski Polonya'nın restore edilmesi gibi bir sorun olamaz.» Molotov'un sözünü ettiği «barış» Polonya'nın Hitler ile Stalin arasında kararlaştırıldığı şekilde bölünmesi anlamına geliyordu. Ayrıca bu sahte bir «barış»tı - böylece, sadece Polonya'nın değil Çekoslovakya ve Avusturya'nın da köleleştirilmesi, İspanya'da Faşizm'in yerleşmesi onaylanmış oluyordu - ve bütün bunlar Nazi Almanyası'nın planlarının bir kısmını oluşturuyordu. Sovyet liderleri Hitler'in gerçek planlarını herkesten daha iyi biliyorlardı. Ona barışçı niyetler yakıştırmak suretiyle, Hitler saldırısının yakın gelecekte kurbanları olacak Avrupa halklarını aldat-

tılar ve onları savunmasız bıraktılar. Roller gerçekten değişiyordu. O zamana kadar Britanya ve Fransa'yı yönetenlerin benimsedikleri rolü bu kez Stalin yüklenmişti. Aynı konuşmada Molotov, Almanya ile SSCB arasında oluşan yeni ilişkileri övdü: «Almanya ile ilişkilerimiz radikal biçimde gelişti. Bu gelişme, dostça ilişkilerimizi güçlendirme, pratik işbirliğimizi geliştirme ve barışçı çabaları için Almanya'ya politik destek sağlama çizgisi boyunca devam etti... Güçlü bir Almanya'nın Avrupa'da kalıcı barışın vazgeçilmez koşulu olduğunu daima savunduk»[35].

Bir yıldan daha az bir süre sonra, Ağustos 1940'ta, Molotov tekrar Yüksek Sovyet'te konuştu. Bu sırada Hitler'in orduları, Norveç, Danimarka, Belçika, Hollanda ve Fransa'yı işgal etmişlerdi. Molotov şöyle diyordu: «Fransız halkı şimdi savaşın yol açtığı yaraları sarmak gibi güç bir görevle yüz yüzedir. Bunu yenilenme görevi izleyecek. Ne var ki, bu görev eski yöntemler ile gerçekleştirilemez.» Alman ordularının kazandıkları «büyük başarılar»dan söz ettikten sonra, Almanya'nın bütün düşmanları içinde, «sadece Büyük Britanya(nın)... savaşın devamına karar verdi»ğini belirterek, Sovyet-Alman paktının Alman ordularının zaferinde oynadığı olumlu rolü vurguladı: «Hükümetimizin titizlikle uyduğu bu anlaşma, Sovyet-Alman ilişkilerinde anlaşmazlık ihtimalini ortadan kaldırdı. Sovyet tedbirleri Batı sınırlarımız boyunca uygulandı ve bu durum aynı zamanda Almanya'ya bir emniyet duygusu sağladı.» Molotov, Sovyetler Birliği ile Almanya arasında çıkabilecek görüş ayrılıkları hakkında sık sık spekülasyonlar yapan dış basına, özellikle İngiliz yanlısı basına karşılık verirken şöyle diyordu: «Sovyetler Birliği ile Almanya arasında kurulan iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin temeli rastlantı sonucu ortaya çıkan geçici kaygılar değil, SSCB ve Almanya'nın hayatî çıkarlarıdır»[36].

Sovyet-Alman paktının, ya Almanya ile ya da «demokrasiler» ile ittifak kurmak gibi bir alternatifle yüz

yüze gelen Stalin'in bilinçli seçiminden kaynaklanıp kaynaklanmadığını veya Sovyet tarihçilerinin hâlâ iddia ettikleri gibi ikinci alternatifin aslında var olmadığını, burada, bir sorun olarak tartışacak değilim. Bu sorun uzmanlar arasında polemik konusu olmaya devam ediyor ve Sovyet arşivleri tarihçilere açılıncaya kadar tam anlamıyla aydınlatılamayacak[37]. Burada sadece bir soru soracağım. Farzedelim ki, Sovyet diplomasisinin başlıca amacı emperyalist güçlerin SSCB'ye karşı bir blok oluşturmalarını önlemekti ve Sovyet hükümetinin bu amaca ulaşmak için Ağustos 1939'da Almanya ile pakt imzalamaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Bu durum, Stalin'in bu paktı kullanma ve uygulama *tarzını* haklı çıkarır mı? Eğer Sovyet liderleri, pakta göre, Avrupa halklarını işgalci güce karşı mücadeleye teşvik edemiyorlar idiyse, onları, Molotov'un yukarda alıntı yaptığım birinci konuşmasında olduğu gibi, aldatmak ve uyutmak, ikinci konuşmasında olduğu gibi, onları kaderlerine teslim olmaya çağırmak zorunda mıydılar? Sovyet hükümetinin faşist saldırgana, «Doğu'da sükûnet»i garantiye almak anlamına gelen paktın sağlamlığı güvencesini vererek onu cesaretlendirmesi gerekli miydi? Soruna bugünden bakıldığında, bu tavrın gerisinde, sıradan taktik manevraları aşan ve bir Marksist'in kabul edemeyeceği bazı şeylerin olup olmadığını düşünmek mantıklıdır. Sovyet-Alman paktı, Stalin'in kafasında Hitler'in Almanyası ile daha ileri düzeyde bir anlaşmanın başlangıcı olamaz mı? Bazı gerçeklerin bu tahmini desteklediği görülüyor. Sovyet tarihçisi Nekrich, bize, Almanların SSCB'ye saldırmalarından hemen önce, Sovyet hükümetinin Hitler ile «yeni ve daha yakın bir anlaşma» için görüşmeler yapmaya hazırlandığını hatırlatır. Ve, tarihçi Melnikov'a göre, Kasım 1940'ta Hitler-Molotov görüşmeleri sırasında, Alman lideri «dünyayı paylaşmak için daha geniş bir genel plan»ı öne sürdüğü zaman, Molotov, «İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Bulgaristan, Romanya ve Fin-

landiya» gibi Sovyet etki alanlarını kastederek, bazı somut önerilerle karşılık vermişti[38]. Bu iki tarihçinin söylediklerini, o zamandan beri meydana gelen gelişmelerin, yani İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın SSCB ve Amerikan emperyalizmi arasında «etki alanları»na göre *de facto* bölünmesinin ve SSCB'nin bu politikayı günümüze kadar izlemeye devam etmesinin ışığında düşünecek olursak, benzer bir tavrın, Stalin'in 1939-41'de dünyanın önde giden askeri gücü olarak görünen emperyalizme yönelik politikasının da köşe taşını oluşturduğunu neden düşünmeyelim? Bu hipotez, eğer doğrulanırsa, Almanya saldırıya geçtiği zaman Sovyet Ordusu'nun uğradığı «sürpriz»in anlaşılması için gerekli anahtarı sağlayacaktır. Stalin'in planı gerçekten bu idiyse, gerçeklik ona uymak, tarih onun istediği şekilde gelişmek zorunda olacaktı ve gelecekteki müttefiklerinin gizli servislerinin sağladığı bütün bilgiler, Almanya'nın düşmanca hazırlıklarını ortaya koyan bütün bulgular ile birlikte, bir yana atılacaktı, çünkü bunlar, Stalin'in yanılmazlığı ile çelişiyordu[39].

Herkesin bildiği gibi, Alman-Sovyet paktını ve 1939-41 politikasını haklı çıkarmak için günümüze kadar kullanılan resmî argüman, Sovyetler Birliği'nin daha etkin hazırlık yapmak ve Almanya ile tek cephede karşılaşmaktan kaçınmak için zaman kazanma ihtiyacında olması idi. Oysa sonuçta, SSCB Avrupa'da kazandığı zaferler ile güçlenen Alman kuvvetleri ile tek başına ve neredeyse iki yıl boyunca başa çıkmak zorunda kaldı. Bu durum ve yetersiz hazırlık nedeniyle SSCB, 1945'te bizzat Stalin'in de kabul ettiği gibi, yenilginin eşiğine geldi. Buradan bir başka soru çıkıyor: bizzat Sovyet-Alman paktı değil de, bu paktı izleyen politika, mümkün olabilecek en iyi tarzda, SSCB'nin ulusal varlığının savunulmasını sağladı mı?[40]

Yukarda belirtilen *a posteriori* (yani 22 Haziran 1941'den sonra) gerekçeye karşılık, 1939 ile 1941 yılla-

rı arasında, pakt için ortaya konulan «teorik» gerekçe, savaşa, her iki taraf için de haksız emperyalist bir savaş olarak atfedilen karakterden kaynaklanıyordu. Ne var ki, Stalin 1946'da şunu ilân etti: «Mihver devletlere karşı İkinci Dünya Savaşı, *en başından itibaren* bir anti-Faşist savaş, bir kurtuluş savaşı niteliği kazandı. Bu savaşın görevlerinden biri demokratik özgürlüklerin yeniden sağlanması idi. Sovyetler Birliği'nin Mihver ülkelere karşı savaşa girmesi, *ancak*, İkinci Dünya Savaşı'nın anti-Faşist ve özgürlükçü karakterini *güçlendirebilirdi* - ve gerçekten de güçlendirdi»[41].

Stalin'in yaptığı bu düzeltme Yirminci Kongre'den sonra Sovyetler Birliği'nin savaş hakkındaki değerlendirmesi bakımından bir kez daha düzeltildi. Artık savaşın Eylül 1939'dan 1940'ta Fransa'nın düşmesine kadar her iki taraf için - Mihver güçleri ve Fransa ile Britanya hükümetleri - emperyalist bir savaş olduğu söyleniyordu. Fakat, savaş, daha başından itibaren Hitler saldırısının kurbanları olan halklar ve küçük ülkeler (Polonya, Norveç, Hollanda, Belçika vb.) için haklı bir savaş - Faşist esarete karşı ulusal bağımsızlığın savunulması bakımından - idi. Ve Fransa'nın düşmesinden sonra, savaş, Fransa ve Britanya gibi ülkeler bakımından da haklı bir savaş haline geldi. 1948'de «soğuk savaş» başlayana kadar, resmî Sovyet görüşü, Britanya, Fransa ve ABD'nin 22 Haziran 1941 ile savaşın sona erdiği 1945 arasında saf anlamda özgürlükçü hedefleri gözettiği şeklindeydi. «Soğuk savaş» başladığı zaman bu görüşte bir düzeltme yapıldı: SSCB'nin müttefiki olmalarına rağmen adı geçen güçler, emperyalist, halk düşmanı, gerici, sömürgeci vb. hedeflerinden asla vazgeçmemişlerdi[42].

Birbirini izleyen bu düzeltmelerin her birinin, tam o sırada, Moskova ile Batı başkentleri arasındaki ilişkilerin durumuna uygun olduğunu belirtmek gereksiz. Ne var ki, bunların hepsi bir gerçeklik payı taşır. 1934-9'da büyük bir gayretle ön plana çıkarıldıktan

sonra Eylül 1939 ile Haziran 1941 arasında gizlenen bu gerçeklik şuydu: Hitler'in Almanya'sı Avrupa halklarının baş düşmanı idi ve ona karşı savaşmak, onun saldırısına karşılık vermek bu halklar için tartışmasız haklı ve gerekli bir savaş, ulusal bağımsızlıklarını savunma savaşı ve, en azından, burjuva demokrasisini Faşist tiranlığa karşı savunma savaşı idi[43]. Fakat, savaş başından beri bu karakteri taşıyor idiyse, Sovyet-Alman paktı - ve, daha önemlisi, Avrupa'daki anti-Faşist mücadeleyi felce uğratma politikası, Slezkin gibi Sovyet tarihçileri tarafından bile mahkûm edilen bir politika - nasıl haklı çıkarılabilirdi?

Komintern liderliği daha önceki «dönüşler»de görülmemiş bir otomatizm ile Kremlin'in 1939'da cephe değiştirmesini kopya etti. Komintern'in pakt yıllarındaki dokümanları son derece ortodoks görünebilir. Savaşlardan devrimler için yararlanma şeklindeki Leninist çizgi izlenmektedir. Birinci Bölüm'de belirtildiği gibi Komintern, Yedinci Kongre'den beri bir yana bırakılan dünya devrimi spektrumunu yeniden yükseltmekteydi. Dimitrov Ekim 1939'da, «İşçi sınıfı,» diye yazıyordu, «kendi tarzında, kendi çıkarlarına uygun olarak, bütün çalışan insanların çıkarlarına uygun olarak savaşa son vermeye, böylece, emperyalist savaşlara yol açan bütün temel nedenleri ortadan kaldırmaya, diğer bir deyişle, kapitalizmi yok etmeye çağrılıyor»[44]. Fakat halklar, Nazi Almanyası'na karşı, kendi uluslarına ihanet eden hainlere karşı ulusal devrimci bir savaş örgütlemeye çağrılmadılar. Önerilen biçim bakımından ve Alman proletaryasının 1933'ten beri ezilmekte olduğu ve şimdi de geniş çapta Nazi demagojisinin etkisi altında bulunduğu hesaba katıldığında, yeni çizgi, Hitler'in saldırdığı ülkelerde zaten güçsüz olan direnişin zayıflamasına katkıda bulunmaktan başka bir pratik etki sağlayamazdı. Dimitrov'un bildirisiyle aynı zamanda yayımlanan Komintern manifestosunda ana çizgi burjuva demokrasisine ve Sosyal Demokratlara karşı idi. Özellikle Blum suçla-

nıyor, Hitler'in adı ise hiç geçmiyordu. Nazi diktatörlüğüne doğrudan saldırı yoktu. Burjuva demokrasisinden söz ediliyordu: «Onlar ulusların özgürlüğü için değil köleleştirilmesi için savaşıyorlar. Demokrasinin Faşizm'den kurtarılması için değil, gericiliğin zaferi için savaşıyorlar»[45]. Komintern'in 1 Mayıs 1940 ve 1 Mayıs 1941 manifestoları benzer çizgideydi.

Bütün bunlar, kısaca, Faşizm'in artık baş düşman olmadığı anlamına geliyordu. Bu rol burjuva demokrasisi ve Sosyal Demokrasi tarafından devralınmıştı. Saldırı, «sosyal faşizm» günlerinde olduğu gibi daha çok ikincisine karşı yoğunlaştırıldı. SSCB'nin işgal edilmesinden yaklaşık bir yıl önce KEYK Prezidyumu üyesi Koplenig şöyle yazıyordu: «Bu nedenle proletaryanın devrimci güçlerinin en önemli görevi Sosyal Demokratizm'in bütün biçimlerine karşı amansız bir mücadele açmaktır»[46]. Deutscher'in yazdığı gibi:

> «Bu garip yirmi iki ayın bilânçosu çıkarıldığında Komintern'in istemeden Hitler'e sağladığı bedava hizmeti gözden kaçırmak imkânsızdır. Molotov ile Ribbendrop 1939 anlaşmasına imza atar atmaz, **Komintern, borazancılarının** uzun zamandır halkları ve hükümetleri davet ettiği anti-Hitler haçlı seferini iptal etti. Bütün anti-Faşist strateji ve taktikler, inceden inceye oluşturulmuş bütün argümanlar bir kenara atıldı. Rus Genel Sekreter'in Avrupalı gölgeleri belirsiz bir tarafsızlık tavrı aldılar. Artık, savaşan her iki tarafın da emperyalist amaçlar güttüğü ve aralarında bir seçme yapılamayacağı söyleniyordu. Emekçi sınıflar savaşa direnmeye ve barış için savaşmaya çağrıldılar... Savaşa karşı muhalefet zaman zaman şaşmaz biçimde Alman yanlısı bir yön aldı. Örneğin, Komintern, Molotov ve Ribbendrop'un görüşmelerle varılacak bir barış çağrısını tekrarladığı ve savaşın kabahatini Fransa ile Britanya üzerine yıktığı zaman, durum böyleydi. Bu politikanın özellikle Fransa'da yarattığı etki devrimci değil, ancak yenilgiciydi. Fransız toplumunun üst kesimini çürüten yenilgiciliğe, aşağıdan gelen yarı-popüler bir yenilgicilik eşlik etmiş oluyordu»[47].

Ve Fransız burjuvazisi bu harika fırsatı kaçırmadı. Komünist Parti'yi, bizzat burjuvazinin hazırlandığı ulusal ihanetle suçlayarak yasa dışı ilân etti.

Bu dönem Avrupa'daki Komünistler için karanlık ve trajik bir dönemdi. On binlerce Komünist, pakt ile ilgili haberleri, Hitler, Franko ve Mussolini'nin, kıtanın orta, güney ve güney doğusundaki diktatörlüklerin hapisanelerinde ve toplama kamplarında öğrendiler. Stalin'e ve Enternasyonal'e duydukları gözü bağlı sadakate rağmen, yedikleri politik ve moral darbe müthiş ağır oldu. Pek çoğu buna dayanamadı. İster hapiste ister dışarda olsunlar, Komünistler bir gece içinde kendilerini kitlelerden tecrit edilmiş ve her türlü müttefikten yoksun durumda buldular. Faşist diktatörlüğün hüküm sürdüğü ülkelerdeki Komünistler, başındaki kişi Hitler ile anlaşma yapmış bir partinin temsilcileri durumundaydılar. Hitler'in saldırı tehditi altında bulunan ülkelerdeki Komünistler, artık, başında bulunanlar ulusal düşman ile anlaşma yapmış ve objektif olarak onun saldırısına yardımcı olan bir partinin temsilcileriydiler. Birbiri ardı sıra Avrupa ülkelerinin üzerinden geçilirken, Komünistler, bir Avrupa direnişi tarihçisinin belirttiği gibi, kendilerini, «olağanüstü zor bir durumda» buldular: «ihanet suçuyla kendi yurttaşları tarafından avlanmadıkları ve hapse atılmadıkları durumlarda, başlarına gelen felâketi Alman yetkililerinin eline düşerek çekiyorlardı»[48]. Fakat en kötüsü cezalandırılma değildi. Komintern'in yediği darbenin en öldürücü yanı, en fazla gerekli olduğu bir anda, Hitler ordularının Avrupa'yı köleleştirmek için ilerlemeye başladıkları bir sırada, anti-Faşist mücadeleden vazgeçmiş olması idi. Anti-Faşist platformun böyle bir durumda terk edilmesi, sadece, yapılan bütün oportünist hatalara rağmen, 1934'-ten beri kazanılan prestij ve etkinin kaybedilmesi anlamına gelmiyordu. Bunun anlamı, devrimci bir güç olarak intihar etmekti. «Emperyalist savaş»a karşı pek çok manifesto çıkarılabilirdi; ama bu manifestolar dev-

rimci mücadele için değil «barış» için çağrı yapıyorlardı. O zamanki koşullar bakımından bu, ancak, bir «Faşist barışı» olabilirdi. Eğer Hitler kazandığı başarılar karşısında serinkanlılığını korusaydı, Sovyet hükümetinin kendisine garanti ettiği «Doğu'da sükûnet»ten yararlanarak fethettiği Avrupa'da güçlerini pekiştirmeyi seçseydi, Stalin'in aralarında paylaştıkları «etki alanları» konusunda gösterdiği iyi niyetten kazançlı çıkmaya çalışsaydı, Stalinist Komünist partiler varlıklarını nasıl sürdüreceklerdi? Bunu düşünmek bile güç. Ama Hitler Sovyetler Birliği'ne saldırdı ve savaşın, Komintern'in çöküşünü hızlandıran yeni aşamaşı, Avrupa'daki Komünist partilerin şaşırtıcı biçimde yeniden canlanmalarını ve Stalinist özelliklerini pekiştirmelerini sağladı.

22 Haziran 1941'den sonra, kendisini bir kez daha Sovyet stratejisinin ve diplomasisinin gereklerine matematiksel bir kesinlikle adapte eden Komintern yüz seksen derecelik bir dönüş yaptı. Şimdi, burjuva demokrasisi ile Faşist diktatörlük arasındaki, yaklaşık iki yıldır «unutulan» ayırım, burjuva demokrasisinin idealleştirilmesi yönünde ortaya çıkarıldı. Savaşın çıkmasında «demokratik» kapitalist ülkelerin sorumluluğu silindi. Bu ülkelerin Alman ve Japon hasımlarına karşı mücadelelerinde izledikleri emperyalist hedefler, sadece Komintern'in ve Komünist partilerin halka açık propagandalarında değil, aynı zamanda, militanlara sağlanan parti içi «yönergeler»de de sessizce örtbas edildi. Ve, Birinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, Komintern'in kendisini feshettiğini bildiren son kararı ve Stalin'in buna eşlik eden bildirisi, Mihver güçlerinin yenilgiye uğratılmalarının bir dünya barışının sağlanması ve uluslar arasında eşit haklar temelinde kardeşçe bir işbirliğinin gerçekleştirilmesi için yeterli olacağı hayalini yaydı. Bu öyle bir hayaldi ki, yaratılacak ideal dünya, dünya emperyalizminin başlıca güçlerinin yaşamaya devam etmeleriyle bağdaştırılabiliyordu. SSCB'nin kapitalist müttefikleri aklanıp pak-

landı. Var olduğu son iki yıl içinde Komintern'in çıkardığı dokümanlara bakılırsa, sınıf mücadelesi artık ne ulusal ne de uluslararası planda dünyanın gelişmesindeki temel faktör idi. Anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketinin de aynı kadere mahkûm olduğu görülüyordu. Bir evrensel kardeşlik çağı açılmıştı.

Yukarda alıntı yaptığımız makalede (bk. not 46) Koplenig İkinci Enternasyonal aleyhine gülünç bir değerlendirme yaptı. «Gelişen olaylar, emperyalist savaşın gidişatı ve Sovyetler Birliği'nin hızla artan etkisi İkinci Enternasyonal'in çöküşünü çabuklaştırıyor. Bu örgütün Yürütme Komitesi, pek dikkati çekmese de, fiilen ortadan kalkmış durumda. Yolunu kaybetti.» Bir yıldan daha az bir süre içinde, Üçüncü Enternasyonal'in politikası İkinci'sininkinden esasta farklılık göstermeyecekti. Ve üç yıldan daha az bir süre sonra, ortadan kalkan Üçüncü Enternasyonal oldu. İkinci Enternasyonal ise faaliyetini sürdürmeye devam edecekti. Bu gelişme son derece mantıklıydı, çünkü dünya sınıflar ve ülkeler arasında evrensel kardeşliğin eşiğine varmıştı ve reformist Enternasyonal hâlâ yerine getireceği bir misyona sahipti. Oysa Lenin'in Enternasyonal'inin kendisini dağıtmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu.

Bu ironiyi daha ileri götürmeye gerek yok. Ne Stalin ne de Komintern'in liderleri,kilise korosunda şarkı söyleyen çocuklar değildiler. Fakat, Birinci Bölüm'de çözümlenen 1943 kararının ve Stalin'in deklarasyonunun taşıdığı özel amaçlar ve bundan önceki bilinçli sessizlik de sadece bir savaş hilesi değildi. Bütün bunlar genel bir çizginin özetlenmiş ifadesi idi. Bu çizgi, Komünist partilerin bütün faaliyetlerine uygulandı ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Batı Avrupa'daki politik güçler dengesini, ikinci kitapta göreceğimiz gibi, kapitalizmin kıtanın bu kesiminde korunmasını kolaylaştırarak, büyük çapta belirledi.

Faşizm'in yenilgiye uğratılması, İkinci Dünya Savaşı sırasında her bilinçli devrimcinin başlıca ve doğ-

rüdan amaci olmak zorundaydi. Bu amaçla ilgili olarak proletarya ile burjuva veya küçük burjuva güçler arasında geniş bir ittifak politikası ihtiyacı, bugünden geriye doğru bakmanın avantajıyla, bana pek az tartışılabilir görünüyor. Fakat bu politikayı, hem güçler arasındaki ilişki düzleminde veya Komintern'in genel düzleminde, hem de her ülkedeki mücadele düzleminde tasarlamanın ve uygulamanın sadece bir tek yolu yoktu. Stalin'in seçtiği yol - daha önce izlediği politikanın mantıksal devamı - Faşist güçlerin yenilgiye uğramalarının ve kıta Avrupası'ndaki diğer kapitalist ülkelerin iflâs etmelerinin yarattığı olanağı, dünyanın SSCB ve ABD arasında «etki alanları»na göre bölünmesine feda etmek anlamına geldi. Komintern'in ve Stalin'in 1943'te sözünü ettiği dünya barışı ve uluslar arasında kardeşçe işbirliği, sadece, iki süper güç arasında bölünmüş bir dünyanın sahte tarifnamesi idi.

NOTLAR (Politikanın Krizi)

1. O. Piatnitsky, **World Communists in Action,** Modern Books, Londra, 1930, s. 5.
2. Kasım 1932 genel seçimlerinde Nazi partisi 2.000.000 oy kaybetti. Yaklaşık bütün tarihçiler Hitlerci kabarışın yatışmaya başladığını, iktidarın Hitler'in eline geçmesini sağlayan politik operasyonun güçler dengesi tarafından dayatılmadığını kabul ederler. Bazı yazarlar «Weimar Cumhuriyeti»nin intiharından söz etmişlerdir. Alman işçi hareketinin intiharından söz etmek belki daha doğru olurdu.
3. Troçki, «The Tragedy of the German Proletariat», **The Struggle Against Fascism in Germany** içinde, op. cit., s. 375.
4. **Seventh Congress of the Communist International...**, op. cit., s. 136-7, 370.
5. ibid., s. 134.
6. Reformist liderlerin olumsuz karşılık verecekleri bilindiği halde sürekli olarak genel grev önerisi yapıldı. Troçki

bu yönteme «ultimatomculuk» diyordu. Parti usanmadan «ultimatom»unu sadece liderlere değil kitlelere de dayatmaya devam etti. Herkesin kendi liderliğine boyun eğmesini Komünist Parti'nin tarihsel misyonunu kabul etmesini istiyordu. (Bk. Troçki, «What Next?», «Bureaucratic Ultimatism» başlıklı bölüm, op. cit., içinde, s. 162-70.)

7. Gilbert Badia, **La Fin de la Rèpublique allemande** (1919-1933), Editions Sociales, Paris. 1958, s. 88. Yazar şunu belirtir: «Faşist tehlike daha baskıcı hale geldiği zaman bile zirvede birliği sağlayacak kararlı bir girişimde bulunulmadı» (s. 63).
8. W. Ulbricht, **Zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung**, c. I, Dietz, Berlin, 1953, s. 455.
9. Lenin, op. cit., c. 33, s. 344.
10. 16 Aralık 1926'da eski şansölye ve Sosyal Demokratik Parti liderlerinden Scheidemann, Reichstag'ta bütün dünyada sansasyona yol açan bir konuşma yaptı. Sosyal Demokratlar o sırada muhalefetteydiler ve Sosyal Demokrat lider, Reichswehr'in gizli silâhlanma faaliyeti içinde olduğunu ve devlet içinde devlet haline geldiğini açıklıyordu. Scheidemann bu konuda yeni bilgiler topladıktan sonra, Reichswehr genel kurmayının, Rusya'da Alman ordusu için çalışan bir silâh endüstrisinin kurulması amacıyla GEFU denilen bir endüstri şirketinin hizmetlerinden yararlandığını açıkladı. Konuşmasının bazı bölümleri şöyleydi: «GEFU'nun görevi dışarda, Rusya'da bir silâh endüstrisi kurmaktan ibarettir. Anlaşmalar sahte isimlerle imzalandı. Junkers firmasının 14 Mart 1922'de yaptığı anlaşmanın aracısı General Hasse idi. (Sağ kanadın oturduğu yerden bağrışmalar yükselir: «Hain!», «Alçak!», «Atın şunu dışarı!»)» Scheidemann, gittikçe artan gürültülerin arasında, «Kesin olarak güvenilir kaynaklardan öğrendik ki,» diye devam etti, «1926'nın Eylül ayı sonunda ve Ekim ayında Rus silâh kargoları Leningrad'dan gemiler ile gönderildi. Tekneler Stettin Shipping Şirketi'ne aitti ve **Gothenburg, Rastenburg** ve **Colberg** isimlerini taşıyorlardı. Limandaki Komünist hücre bütün bunların farkındaydı. (Sol'un oturduğu taraftan sıkıntılı gülüşmeler.) Sovyet Rusya için, Reichswehr'i silâhlandırırken dünya devriminî övmek, yakışıksız ve dürüst olmayan bir görünüm sağlı-

yor. (Sol'dan lâf atmalar ve bağırışmalar.) Gerçek anlamda cumhuriyetçi ve demokratik bir ordunun kurulmasına ters düşen bu duruma daha fazla tahammül edemeyiz. Reichswehr'in kapsamlı bir reformdan geçirilmesine ihtiyaç vardır. (Merkezden ve Sol'dan alkışlar, Sağ'dan bağırışmalar.)» (aktaran J. Benoist - Mèchin, **Histoire de l'Armeè allemande,** Albin Michel, Paris, 1938, c. 2, s. 371: yeni basun, 1964, c. 2 ,s. 369-70).

Gilbert Badia, **Histoire de l'Allemagne contemporaine'**de (c. 1, s. 234-5 ve ilgili notlar) Reichswehr ile Sovyet hükümeti arasındaki işbirliğini bütünüyle doğrulayan bilgiler vardır ve bu konu hakkında bir çok ayrıntı verilir. Yine, bk. A. Fontaine, **History of the Cold War, 1917-1950,** Secker and Warburg, Londra, 1968, s. 61. Deutscher'e göre (**Stalin,** opp. cit., s. 409, not 2) Kızıl Ordu ile Reichswehr arasındaki işbirliği 1935'e kadar devam etti.

Sovyet tarihçisi Nekrich, **22 Haziran 1941,** başlıklı kitabında, bu işbirliğinin özelliklerinden birini ifade eder. Kızıl Ordu'nun bir çok lideri Alman askerî akademisindeki kurslara katıldılar. Bu sırada Alman ve Sovyet askerî şefleri arasında kurulan ilişkiler daha sonra da haberleşmelerini sağladı. Bu gelişme sayesinde 1930'ların sonuna doğru Alman gizli servisi, Kızıl Ordu liderlerini gözden düşürmek ve Stalin'i, başını Tuhaçevski ile Yakir'in çektikleri bir generaller komplosunun varlığına inandırmak için sahte dokümanlar hazırladı. Sovyet silâhlı kuvvetlerinin pek çok komutanının yok edilmesini sağlayan temizlik hareketi böylece başladı. (Bk. V. Petrov, ed., **«22 June 1941» : Soviet Historians and the German Invasion,** Columbia (Güney Carolina), 1968, s. 131-5.)

11. Badia, **Histoire de l'Allemagne contemporaine,** op. cit., s. 132.
12. Bağımsız Sosyal Demokratik Parti (USPD) Alman Sosyal Demokratik Partisi içinde 1917'de meydana gelen bölünmeden çıktı. «Bağımsızlar» Kautsky ve Bernstein'ı, ayrıca Spartakistleri (Komünist Parti'yi kurmak için Kasım 1918'de ayrıldılar) kapsıyordu. Bu karışık gurubun ortak paydası SPD liderliğinin savaş politikasına muhalefetleri idi. Klara Zetkin, «Bağımsızlar»ın çoğunluğu 1920'nin sonunda KPD'ye geçmeden önce guruptan ayrıldı.
13. Badia, **Histoire de l'Allemagne contemporaine,** op. cit., s.

176-7. Badia'nın gösterdiği gibi, hükümetin Komünistlerin bu zamansız ayaklanmasını kasten kışkırttığını düşündüren bazı sebepler vardır.

14. Degras, op. cit., I, s. 240.

15. Birkaç örnek verilebilir. 1905 bölünmesinden sonra geçici olarak birleştirilen Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin konferansında, Bolşevik hizipten dokuz delegenin sekizi Duma'nın boykot edilmesini önerdi. Lenin bu önerinin reddedilmesini sağlamak için Menşevikler, Polonyalı Sosyalistler ve Bund ile birleşti. Ekim ayaklanmasından kısa süre önce, önerilerinin Bolşevik Parti Merkez Komitesi'nde direnişle karşılaşması üzerine Lenin istifasını sunan bir mektup («Kriz Olgunlaşmıştır») gönderdi. Bunu, «parti saflarında mücadele etmek için gerekli özgürlüğü sağlama» şeklinde açıklıyordu. Zinovyev ve Kamenev, partiye ait olmayan bir yayın organında Lenin'le ayaklanma planı konusunda anlaşmazlığa düştüklerini açıkladılar. 1918'de başında Buharin'in bulunduğu Moskova bölge bürosu Brest-Litovsk barışına karşı çıkan ve parti içinde bir bölünmenin kaçınılmaz olduğunu ilân eden bir doküman çıkardı. Bunlara benzeyen pek çok örnek gösterilebilir.

16. Lenin, op. cit., c. 33, s. 281, 302.

17. 1923'ün ilk günlerinde bir dolar 18.000 mark değerindeydi. Bir dolar, Ağustos'ta 4.600.000, Kasım'da 8.000.000 marka çıktı. Bir diğer deyişle, mark tamamen değersiz hale geldi. Bu muazzam değer kaybı, fiyatlarda sürekli bir artışa yol açtı. Protestolar ve grevler bütün ülkeyi kapladı. Faşizmin ve militarizmin güçleri tam bu sırada harekete geçti. Hitler'in partisinin oldukça güçlü olduğu Bavyera'da «Berlin'e yürüyüş» tartışılıyordu. KPD proletaryanın öz savunma örgütleri «devrimci yüzler»i kurdu. 1 Mayıs'ta bu grupların 25.000 üyesi Berlin'de bir yürüyüş yaptı. 29 Haziran'da parti bir «Anti-Faşist Gün» düzenledi. 11 Ağustos'ta Berlinli işçiler üç günlük greve gittiler. Cuno hükümeti istifa etti ve SPD'nin de katıldığı yeni hükümeti Stereseman kurdu. O zamana kadar SPD muhalefette kalmıştı. Bu durum Sosyal Demokrat işçilere protesto gösterilerine katılma cesareti verdi. Yeni hükümet Ruhr'un işgaline «pasif direniş»i durdurma kararı aldı. Paranın değer kaybını önlemek için ekonomik önlemler (İngiliz - Amerikan kapitalizminin yardımıyla)

alındı ve sıkıyönetim ilân edildi, diğer bir deyişle, hâkim otorite **de facto** orduya geçti. Ekim'de Saksonya ve Thuringia'da Komünistlerin ve sol-kanat Sosyalistlerin koalisyon hükümeti kuruldu. Fakat Almanya'da bir bütün olarak hareket yatışmaya başlamıştı. Saksonya ve Thuringia'daki Sosyal Demokrat işçiler, Komünistlerin, bu iki eyalette «düzeni sağlamak» için Reichswehr tarafından gönderilen askeri birliklere karşı silâhlı direniş örgütleme önerilerini kabul etmediler. «Düzen» gerçekten sağlandı ve Komünist bakanlar bu iki eyalet hükümetinden atıldılar.

18. Troçki'nin 20 Şubat'ta verdiği demeç 1 Mart 1923'te **Manchester Guardian**'da yayımlandı. Degras, ed., **Documents on Soviet Foreign Policy**, OUP, Londra, 1953, I, s. 375-6.
19. Alıntı, Troçki, **Stalin** içinde, Hollis and Carter, Londra, 1947, s. 368-9.
20. Lenin, op. cit., c. 33, s. 148. Lenin, devamla, bu tür imtiyazlara ve fedakârlıklara hazır olduklarını söyledi; «ama her tür ve sonsuza kadar değil.» Tezlerinin genel anlamı şuydu: barışı korumak için gerektiği kadar ileri gidilmelidir, ama Rus devriminin başlıca kazanımlarını tehlikeye sokmadan.
21. O sırada Komintern'in Alman sorunları uzmanı Radek idi. Beşinci Komintern Kongresi'nde (1924) tartışmanın ana temasını «Alman sorunu» oluşturdu (o derece oluşturdu ki, bir ara, Birleşik Devletler Komünist Partisi temsilcisi Pepper araya girerek şöyle dedi: «Kongre'nin sadece bir Alman kongresi veya en iyi deyişle bir orta Avrupa kongresi haline geldiğinden korktum. Şimdiye kadar pek de dünya kongresi değildi.») Kongre'de Radek, Zinovyev ve Komintern'in diğer liderleri tarafından Almanya'daki ve diğer Avrupa ülkelerindeki durum hakkında sunulan olağanüstü iyimser bildirileri eleştirdi: «Yoldaş Zinovyev, raporunda, Fransa'daki ve Almanya'daki önemli merkezlerde, proletaryanın çoğunluğunu kazanmaya doğru gittiğimizi söyledi. Sorunun özü de budur. Yoldaş Zinovyev eğer bunu iddia ediyorsa, hata yapıyor. Ve bu hata, her gün iktidarı tamamen ele geçirme mücadelesine atılmaya hazır olduklarını ilân eden sol-kanat yoldaşlarımızın fikriyle birlikte... (Hazır, hazır! sesleri) İnsan yapamaya-

cağı bir şeyi yapmak için hazır olamaz» (**Inprecorr**, İngilizce bs., c. 4, sy. 47, s. 383 ve sy. 42, s. 421-23, 17 Temmuz 1924).

22. Brandler Beşinci Kongre'de şöyle diyordu: «Sakson hükümetine katılma, benim itirazlarıma ve Sakson yoldaşların muhalefetine rağmen gerçekleştirildi» (**Inprecorr**, İngilizce bs., c. 4, sy. 42 (17 Temmuz 1924), s. 425, ve **Fifth Congress of the Communist International, Abridged Report**, Londra, CPGB, 1924, s. 65).
23. Ruth Fischer, **Stalin and German Communism**, OUP Londra, 1948, s. 316-17.
24. Brandler'in politikasını suçlayarak Komintern'in başındaki Zinovyev liderliğinin resmî görüşünü savunan G. Badia iktidarın ele geçirilmesini mümkün gösteren koşulların gerçekte var olmadığı sonucuna varır. **Histoire de l'Allemagne contemporaine** (s. 201)'deki uzun bir notunda Thälmann ve Stalin'in raporlarını çürütür. (Brandler'i desteklemiş olan Stalin keskin bir dönüş yaptı ve tam aksi görüşü savundu. Bu dönüşün sebebi, Brandler-Thalheimer gurubunun Rus partisi içindeki muhalefeti destekliyor olması idi. Stalin'in argümanlarına göre Ağustos'ta iktidarın ele geçirilmesini düşünmek imkânsızdı, fakat iki ay sonra bu mümkün hale gelmişti. Çünkü, «devrimci dalga yükselmiş ve Sosyal Demokratik Parti'yi dağıtmıştı ve işçiler kitle halinde Komünist Parti'ye geçmeye başlıyorlardı.») O anki somut durumla ilgili gerçekler ise tam aksini gösterir. Saksonya'daki işçi konseyleri genel greve karşı olan sol-kanat Sosyal Demokratların tavrını desteklediler. Hamburg ayaklanması, bizzat Thalmann'ın yaptığı tanımın gösterdiği gibi, Komünist Parti'nin bu kentteki üyelerinin çoğunluğunu bile çekmeyi başaramadı. Ayrıca, Badia'nın belirttiği gibi, «Görüşlerini olaylardan çok sonra formüle eden, ne Thalmann ne de Stalin burjuvaziye bağlı güçlerin durumunu yeterince değerlendirmişlerdi. Münih ile Berlin arasındaki çatışmaya rağmen, Alman burjuvazisi 1923'te 1918'de olduğundan daha güçlü idi. Sağkanat partiler daha fazla etkiye sahiptiler. En önemlisi, Aralık 1918'de var olmayan Reichswehr gibi iyi örgütlenmiş bir baskı aygıtı vardı.» Badia, Nisan 1924'te Frankfurt'ta toplanan KPD'nin Dokuzuncu Kongresi'nde Walter Ulbricht'in öne sürdüğü görüşe başvurur: «Ekim sa-

vaşları (Hamburg ayaklanmasını kastediyor), partiye, grevdeki işçilerin geniş kitlesi dahil, kitleler mücadeleyi seyreden pasif bir tutum içindeyken, cesur Komünistlerden oluşan küçük bir gurup kendisinin yok edilmesine izin verdiği zaman, ne olduğunu gösterdi.»

25. Komintern'in Dördüncü Kongresi'nde (1922) kabul edilen «birleşik işçi cephesi» üzerine tezler, özellikle, Alman partisinin uyguladığı taktiklere uygundu. (Degras, **The Communist International (1919-1943): Documents,** I, s. 311-12). Zinovyev, 12 Haziran 1923'te KEYK Plenumu'nda KPD'yi KEYK'ten aldığı tavsiyelere uyan parti olarak örnek gösterdi. (**Na plenume ispolkoma Kominterna 12.VI.23,** Moskova, 1923, s. 29-30.)
26. **Inprecorr,** İngilizce bs., c. 4, sy. 47 (23 Temmuz 1924), s. 485-6.
27. Beşinci Kongre'nin «Rus sorunu» üzerine kararı şunu da kapsıyordu: «Kongre Rus Komünist Partisi içindeki muhalefetin, aynı zamanda, Polonya, Alman ve Fransız partileri içindeki guruplar tarafından desteklendiğini gözlemlemektedir: bu, RKP muhalefeti gibi, bu partilerdeki bir sağ (oportünist) sapmanın ifadesidir...» (Degras, op. cit., II, s. 142).
28. **Bolshevising the Communist International,** CPGB, Londra, 1925, s. 107-8.
29. **Inprecorr,** İngilizce bs., c. 5, sy. 32 (16 Nisan 1925), s. 423.
30. Ruth Fischer, op. cit., Bölüm 20 ve s. 538, not.
31. O sırada Komintern sekreterlerinden biri olan J. Humbert-Droz bu olayın ayrıntılarını kitabında açıklar (**L'Oeil de Moscou' à Paris,** Julliard, Coll. Archives, Paris, 1964, s. 256-9). Komintern'in Altıncı Kongresi'nin hemen sonrasında KPD'de bir kriz patlak verdi. Hamburg'taki parti sekreteri Wittorf parti fonundan 2.000 mark çalmış ve Thalmann, parti militanlarının bu konuyla ilgili ayrıntıları soruşturmalarını yasaklayarak olayın duyulmasını önlemişti. Parti Merkez Komitesi Thalmann'ı oy birliğiyle azletti. 1928'de Komintern maliyesini yöneten ve Komintern'in kuruluş kongresinde Spartakistleri temsil eden Eberlein skandalı öğrenmişti. KPD liderliğinin Buharin taraftarlarının eline geçmesinden korkan Stalin o sırada üyelerinin sadece birkaçı Moskova'da bulunan KEYK Prezidyumu'nu toplantıya çağırdı. Prezidyum'u KPD Merkez

Komitesi kararının iptal edilmesi, Thalmann'ın itibarının iadesi, Alman Merkez Komitesi'nin açıkça kınanması için zorladı. Aralarında Manuilski, Bela Kun ve o sırada Kafkaslarda tatil yapan Humbert-Droz'un da bulunduğu, pek çok Prezidyum üyesi, kararı, **Pravda** sayfalarından öğrendiler.

32. 1919 sonunda ve 1920'de Berlin'de Batı Avrupa işleri için bir Komintern sekreteri vardı. KPD liderliği ile çok yakın bir işbirliği içindeydi. Sekreterliğin çizgisi Moskova merkezinin çizgisinden ayrıydı ve Alman liderliğinin etkisini yansıtıyordu. Bunun içinde Rosa Luxemburg etkisi belirgindi. Bu sekreterlik, Ocak 1920'de Komintern'in proletaryanın diktatörlüğü için mücadeledeki taktikleri üzerine, kendi yayın organında, bazı tez taslakları yayımladı. Bunlarda, Bolşeviklerden bağımsız bir politika belirleme girişimi göze çarpıyordu. KPD'nin kuruluş kongresinde dile getirilen fikirlere bir kez daha yer verildi. Bunların arasında, sosyalist devrimin, koşullara ve ülkelere göre değişen karmaşık bir tarihsel süreç olduğu anlayışı da yer alıyordu. Alman devrimi ve genelde Avrupa devriminin, Rusya'daki devrimden farklı sorunları ortaya koyduğu ve farklı bir ritim izlediği söyleniyordu. (Bk. Giorgio Caforno'nun yazısı, **Critica Marxista**'da, Temmuz-Ağustos 1965, s. 122-3.)
33. Engels, **Preface to The Peasant War in Germany, FLPH**, Moskova, 1956, s. 32.
34. Stalin, op. cit., c. 8, s. 116-17.
35. Bu eğilim, İkinci Enternasyonal'den ayrılmış olmalarına rağmen, esas olarak örgütlenme ve taktik sorunlarında Üçüncü Enternasyonal ile anlaşmazlık içinde bulunan parti ve guruplarda gelişti. «21 Koşul» bu eğilimin gelişmesine büyük katkıda bulundu ve Sosyal Demokrat solun geniş guruplarını bu yönde itti. Bu partilerin ve grupların temsilcileri Şubat 1921'de Viyana'da toplandılar. Bazı grupların kendi partilerinde geniş bir etkiye sahip olmalarına rağmen, bunların içinde yer alan en büyük parti Avusturya Sosyalist Partisi idi. On üç ülkeyi seksen delege temsil ediyordu. Yeni bir enternasyonal değil, bunun yerine, bir «Uluslararası eylem için Sosyalist Partiler Birliği» kurmaya karar verdiler. Bu birliğin başlıca görevi, «dünya devrimci proletaryasını birleştiren bir En-

ternasyonal kurmak için çalışmak» olacaktı (bk. Amaro del Rosal, **Los congresos obreros internacionales del siglo XX**, Ed. Grijalbo, Mexico City, 1963, s. 149-52).

36. Degras, op. cit., I, s. 314.

37. Berlin Konferansı'nda İkinci Enternasyonal, diğer önde giden kişilerin yanı sıra, Vandervelde, Mac Donald, Wels ve Huysmans tarafından temsil edildi; İkibuçuğuncu Enternasyonal'i temsil edenler, Adler, Otto Bauer, Crispien, Paul Faure, Longuet, vd. idi; Üçüncü Enternasyonal, Radek, Buharin, Klara Zetkin, Frossard, Bordiga, Katayama, Rosmer, Smeral, Warski ve Stojanovic tarafından temsil ediliyordu. Serrati üç enternasyonalin hiç birine mensup olmayan İtalyan Sosyalist Partisi'nin gözlemcisi olarak hazır bulundu. İkinci ve İkibuçuğuncu Enternasyonallerin delegasyonları, Gürcü Sosyalist devrimci Tsereteli ve solkanat Menşevik Martov gibi Rus Menşevik ve sosyalist devrimci liderleri de kapsıyordu. Toplantı gazetecilerin önünde, işçi sınıfı hareketinin basınına ve genel olarak dünya basınına açık olarak yapıldı. Hemen sonra oturumların eksiksiz raporları yayımlandı. Böylece bütün eğilimlerden işçi sınıfı militanları tartışmaların tamamından haberdar edildi. (Aşağıdaki alıntılar, **The Second and The Third Internationals and the Vienna Union: Official Report of the Conference between the Executives...**, den alındı, Labour Publishing Company, Londra, 1922. Bk. J. Braunthal, **History of the International**, c. 2, Nelson, Londra, 1967, s. 246.)

38. Degras, op. cit., I, s. 427.

39. ibid., I, s. 249-50 (italikler bana ait).

40. ibid., I, s. 309-310.

41. İkibuçuğuncu Enternasyonal adına konuşan Paul Faure şöyle diyordu: «gerçek bir birleşik işçi cephesinin oluşturulması... ancak, işçi sınıfı partileri arasındaki çatışmanın, bir işçi partisinin diğerine karşı terörist savaş yöntemleri ile zehirlenmemesi, yalnızca entellektüel ve moral silâhlar ile yürütülmesi halinde başarılabilir. Enternasyonal Sosyalist Partiler Birliği'nin Yürütmesi, Komünist Parti'nin diktatörlüğü altındaki Sovyet Rusya'da çalışan halk kitlelerinin bütün politik haklardan ve sendikal özgürlüklerden yoksun olduğunu; sosyalist partilerin terörist yöntemlerle cezalandırıldıklarını ve her türlü var ol-

ma olanağından yoksun bırakıldıklarını; ve Sosyalist Gürcistan'ın kaderini tayin hakkının askerî işgal yoluyla talan edildiğini, belirtir. ESPB Yürütmesi, Rusya'daki sosyalist partilere eşit politik haklar, Rusya'daki işçilere ve köylülere politik ve ekonomik faaliyet özgürlüğü ve Gürcistan'ın emekçi halkına kendi kaderini tayin hakkı sağlanmasının bütün proletaryanın gerçek bir birleşik cephesi için gerekli koşul olduğunu düşünüyor.» Faure, Moskova'da ölüm cezasına çarptırılan sosyalist devrimcilerin bu cezalarının infaz edilmesinin konferansı imkânsız hale getireceği uyarısında bulundu.

Yine İkibuçuğuncu Enternasyonal adına söz alan Otto Bauer şöyle diyordu: «Rusya'da bütün proletaryaya ve sosyalist partilere tam yurttaşlık haklarının verilmemesini bütünüyle iğrenç, proletaryanın birleşik cephesi fikriyle bağdaşmaz buluyoruz... Sovyet politikasındaki en akıl almaz olgulardan biri, tam da partileri birleşik cephe parolasını ilân ettiği bir sırada, dört yıl önce, bütünüyle farklı koşullar alında, açık bir iç savaş sırasında yapılan hareketler için caniyane mahkeme hazırlıkları yapmaya başlamalarıdır; oysa bunun birleşik proletarya cephesinin gerçekleştirilmesi bakımından ortaya çıkaracağı zorlukları biliyor olmalılar.»

Bauer İkinci Enternasyonal temsilcilerinin öne sürdükleri «moral koşullar»ı, bu koşulları formüle ederken seçtikleri yönteme katılmamakla ve Üçüncü Enternasyonal'in bunları kabul edeceğini ummamakla birlikte, benimsediğini ifade etti. «Politik görüşleri ne olursa olsun, bırakın kitleler birlikte savaşsınlar; bu durumda, inanıyorum ki, bu **ortak mücadele** içinde, bu ortak savaş meydanında yoldaşlık ve dayanışma duygusu gelişecek, hiç bir proletarya partisi bu moral koşulların yerine getirilmesine karşı çıkmayacak. (Viyana ve Moskova delegelerinden alkışlar)... Komünistlere ne istediklerini sormayın. Onların istekleri çok çabuk değişebilir. Moskova'da her gün yeni bir tavır alıyorlar. Ne kadar ilginç olursa olsun, yoldaşlarımızın isteklerini hoş karşılamazlar. Onlara ne yapacaklarını sorun. Önemli olan budur... İnanıyorum ki, eylem, kendi koşullarını ve gereklerini dayatacak. Komünist Enternasyonal'e gelince, çağrımı dikkate alacaklarını sanacak kadar çocuk değilim. Çünkü bu çağrı benden geliyor. Bugün

okuduklarıma göre, ben bir hainim ve buraya burjuvazinin çıkarlarını temsil etmek için gönderildim. İşte onların konuşma tarzı. Böyle şeylere gücenmeyecek kadar olgunlaştık. Söylediklerimi dinlemeyeceklerdir... fakat, gerekli koşulların oluşturulması için onlara çağrıda bulunduğum zaman, sadece, **her ülkeden milyonlarca işçinin arzusunu dile getirdiğimi** gayet iyi biliyorlar.

42. Sovyet hükümeti 7 Şubat 1920'de imzalanan bir barış anlaşması ve bundan üç ay sonra karşılıklı bir içişlerine karışmama anlaşması ile Gürcistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını resmen kabul etmişti. Aynı şey Finlandiya'ya da uygulandı. Fakat Kafkasya petrol demekti. 1920'nin sonunda Bolşevikler silâhlı müdahalenin sert araçlarıyla sorunu hallettiler. Bu hareket 11 Şubat 1921'de, Kemalist Türkiye'nin güney-batıdan 15 Şubat'ta başlayan saldırısı ile birlikte başladı. Sovyet hükümeti Gürcü Bolşeviklerin yardım çağrısını Gürcistan'ın işgaline bahane olarak gösterdi. (1968'de Çekoslovakya'nın işgali için bahane olarak kullanılan «yardım çağrısı» eski bir tarihsel örnek olarak o zamanlar vardı.) Ne var ki, Gürcistan Bolşeviklerinin lideri Makaradze 6 Aralık 1921'de Moskova'ya gönderdiği raporda, müdahalenin, Gürcistan'ın emekçi halkından destek görmediğini çok açık biçimde belirtiyordu: «Kızıl Ordu'nun gelişi ve Gürcistan'da Sovyet iktidarının kuruluşu dışardan bir yabancı işgal görüntüsüne sahipti, çünkü ülkenin içinde bir ayaklanma veya bir devrime katılmaya hazır hiç kimse yoktu. Ve Sovyet rejimi ilân edildiği sırada, bütün Gürcistan'da partinin eylem örgütleyebilecek veya liderlik edebilecek tek bir üyesi bile yoktu ve bu görev, esas olarak, şüpheli hattâ bazı durumlarda yasa dışı unsurlar tarafından yerine getirilmişti...» (alıntı, David Marshall Lang, **A Modern History of Georgia**, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1962, s. 240). Makaradze ve diğer Gürcü Bolşevik liderler daha sonra Stalin tarafından milliyetçilik ile suçlandılar ve sonunda tasfiye edildiler.

43. Radek, İrlanda, Hindistan vb.den söz ederek «Gürcistan» topunu geri gönderdi ve müdahaleyi, Sovyet Cumhuriyeti'nin petrol ihtiyacı ile mazur göstermeye çalıştı. Otto Bauer, İkinci Enternasyonal partilerinin 1918'den beri bir çok hak ihlâlindeki sorumlulukları konusunda Radek ile

aynı görüşteydi, ama aynı zamanda şunları söylüyordu: «Ne var ki, Gürcistan olayının ayrı tutulduğunu kabul ediyoruz... çünkü burada her iki tarafta da, olanlardan sorumlu proleter ve sosyalist partiler vardı; çünkü bu olayda kızıl bayrak dalgalandıran bir ordu askeri işgali destekledi; çünkü şimdi proletarya emperyalizmin şiddet kullanmasına karşı ne zaman bir protestoda bulunsa, bu, Gürcistan'la ilgili bir hakaretle karşılanıyor.» Belki de, Sosyal Demokrasi'nin liderlerinin (Rus devriminin en çok lehinde olanlarının bile) aldıkları bu tavır, Lenin'in Stalin ile şiddetli bir çatışmaya girerek Gürcistan'daki Bolşevik politikayı düzeltme çabasını, bir ölçüde, etkiledi.

44. Lenin, op. cit., c. 33, s. 330-34 ve c. 36, s. 611.
45. ibid., c. 33, s. 332-3.
46. Degras, op. cit., I, s. 422.
47. ibid., II, s. 139 (italikler bana ait).
48. **Fifth Congress of the Communist International,** Abridged Report, CPGB, Londra, 1924, s. 22.
49. Degras, op. cit., II, s. 139.
50. ibid., II, s. 151-2.
51. MacDonald hükümeti Britanya tarihinin ilk İşçi (partisi) hükümeti olarak Ocak 1924'te kuruldu. Toplumsal konularda, kamulaştırma konusunda olduğu gibi, seçim vaatlerini yerine getirmedi. Sendikalarda bir sol kanat güçleniyor ve kitlelerin radikalleşmesini ifade ediyordu. Kitlelerden gelen baskı altında ve burjuvazinin bir kesiminin SSCB'ye ihracat yapmakta çıkarı oluşundan ötürü, MacDonald hükümeti, seçimlerde, Sovyet Cumhuriyeti ile ilişkileri normalleştirmek için yaptığı vaatleri kısmen yerine getirdi. Fakat SSCB'yi sadece **de jure** (hukuken) kabul etti ve elçilik alışverişine yanaşmadı. 1924'ün sonunda İşçi Partisi (ve daha büyük çapta Liberaller) genel seçimde yenilgiye uğradılar. Tutucu bir hükümet iş başına geldi ve işçi sınıfına karşı sert bir politika izlemeye başladı. Bunun üzerine kitleler daha da radikalleştiler. Bu koşullar altında, daha «sol» görünme ve tutuculara karşı muhalefet etme amacı ile İngiliz işçi sendikalarının önde giden liderlerinden bazıları Sovyet sendika liderleriyle görüşmeler yapma kararı aldılar. İngiliz-Rus Sendika Komitesi 1925'in başında kuruldu.

KEYK'in yaptığı bu oportünist manevranın ardında

Sovyet dış politikasının çıkarları görülebilir. Bu politikanın bu sıradaki başlıca amaçlarından biri yeni İngiliz hükümetinin anti-Sovyet politikasına karşı durmaktı. Stalin, Haziran 1926'da Rus Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'nde konuşurken İngiliz-Rus Sendika Komitesi'nin önemini şöyle tanımlıyordu: bu Komite'nin görevi, «genelde, yeni emperyalist savaşlara karşı, özelde, Avrupa'nın en güçlü emperyalist ülkesi Britanya tarafından ülkemize müdahale edilmesine karşı geniş bir işçi sınıfı hareketi örgütlemek» idi (Stalin, op. cit., c. 8, s. 193).

Mayıs 1926'da Britanya tarihinin en önemli işçi sınıfı mücadelesi başladı. Kitlenin baskısı altında ve radikal **politik** taleplerin öne sürülmesini daha başından önlemek için sendika liderleri dokuz günlük bir genel grev ilân ettiler. Bütün ülkede, kendiliğinden, grev komiteleri, eylem konseyleri ve benzer organlar oluştu ve bazen embriyonik yönetim merkezleri haline geldi. Bu arada sendika liderleri grevleri sona erdirmek için görüşmeler yapıyorlardı. Durum gittikçe gerginleşti. Hükümet orduyu kullanmaya hazırlanıyordu. Londra sokaklarında tanklar göründü. 11 Mayıs'ta grevi yasa dışı ilân eden bir Yüksek Mahkeme kararı çıkarıldı. 12 Mayıs'ta TUC Genel Konseyi işbaşı yapma emri verdi. Genel grev madencilerin desteği ile ilân edilmişti. Aralık 1926'ya kadar işbaşı yapmayan madenciler, daha sonra grevi bırakarak ücretlerinde indirim yapılmasını kabul etmek zorunda kaldılar.

İngiliz işçilerinin genel grevi geniş bir uluslararası destek gördü ve Sovyet sendikaları İngiliz-Rus Komitesi kanalıyla önemli miktarda para gönderdiler. Fakat İngiliz sendika liderleri bu parayı kabul etmediler. Bununla birlikte, Sovyet liderler Komite'nin çalışmaya devam etmesine karar verdiler. Oysa şimdiki durumda Komite sadece, İngiliz üyelerinin izledikleri teslimiyet politikasının gözlerden saklanmasına hizmet ediyordu. Komite, nihayet, 1927 sonunda, Britanya ile SSCB arasındaki diplomatik ilişkilerin bozulduğu bir sırada (Mayıs 1927) sona erdi. Rus Komünist Partisi'nin 1927 sonunda toplanan On Beşinci Kongresi'nde Kamenev ve diğer muhalefet sözcüleri bu Komite ile ilişki içinde izlenen politikayı eleştirdiler ve İngiliz işçi sendikaları liderleri Genel Grev'e ihanet ettikleri an ilişkinin kesilmesi gerektiğini belirttiler. Buharin

ise izlenen politikanın doğru olduğu karşılığını verdi. Bunu iki nedene bağlıyordu: «İlişkiyi kesme, uluslararası hareketin en keskin sorununu, savaş sorununu (yani, SSCB'ye karşı müdahale tehditi) ön plana çıkardı ve ilişkiyi kesmenin yarattığı hoşnutsuzluğun sorumluluğu İngilizlerin üzerinde kaldı» (**Report of the 15th Congress of the CPSU**, CPGB, Londra, 1928, s. 236).

52. Stalin, op. cit., c. 6, s. 295, 295-6, 297 (italikler bana ait).
53. Stalin, op. cit., c. 6, s. 401-4. Lenin'in tavrı için bk. op. cit., c. 9, s. 100 («İki Taktik», 1905).
54. Bk. Ruth Fischer, op. cit., s. 416-26.
55. Stalin, op. cit., c. 7, s. 99.
56. ibid., c. 10, s. 292, 293, ve c. 12, s. 22.
57. Troçki, «üçüncü dönem» fikrinin yol açtığı dönüşün, «tarihsel gidişteki gerçek dönüşe doğrudan karşıt» olduğunu düşünüyordu. «Ani ve doğrudan devrimci yükseliş («üçüncü dönem»)» «Britanya ve Çin'deki ağır yenilgilerden sonra ortaya çıkan objektif durum, bütün dünyadaki Komünist partilerinin zayıflaması ve özellikle en önemli bir çok kapitalist ülkede ortaya çıkan ticari ve endüstriel boom koşulları altında» meydana gelen gelişmeler ile çelişiyordu. Troçki'ye göre bu dönüş maceracı eğilimlere ve Komünist partiler ve kitleler arasındaki ayrılığın büyümesine yol açtı («The Turn in the Communist International and the Situation in Germany» (1930), **The Struggle Against Fascism in Germany**, Pathfinder, New York, 1971, s. 56).
58. Stalin, op. cit., c. 12, s. 17-18.
59. **Inprecorr**, İngilizce bs. c. 9, sy. 40 (20 Ağustos 1929), s. 848.
60. ibid., c. 9, sy. 51 (17 Eylül 1929), s. 1104-9. (Bk. sy. 59, s. 1281 vd.)
61. ibid., c. 8, sy. 53 (23 Ağustos 1928), s. 942. Togliatti başarılı bir «taktik» geriçekiliş sayesinde diğer «uzlaştırıcılar»ın kaderinden kurtulmayı başardı. Bu geriçekiliş «sosyal Faşizm» öğretisini kabul etmek ve İtalyan partisini «sağ kanatlar»dan temizlemek gibi önemli tavizler vermesini gerektirdi. Baş kurban Tasca («Serra», «Rossi») oldu. Fakat o sırada hapiste bulunan Gramsci de ortaya çıkan bazı sonuçlardan zarar gördü. Bu henüz bütünüyle

aydınlatılmamış bir meseledir. (Bk. G. Fiori, **Antonio Gramsci,** NLB, Londra, 1970, s. 257-8.)

62. Branko Lazitch, op. cit., s. 163-4.
63. Troçki «What Next?»te fabrika komiteleri ile ilgili gerçekleri ortaya koyar (**The Struggle Against Fascism in Germany,** op. cit., s. 233). Komünist Parti üyelerinin sendikalardaki oranı Dimitrov'un Yedinci Dünya Kongresi'ne raporundan alınmıştır (Kongre raporu, op. cit., s. 167). Stalin'in Aralık 1928'deki saptamaları için bk. c. 11, **Works,** s. 314-15. Maurice Grouzet'nin **L'Epoque contemporaine** başlıklı yapıtının 100. sayfasındaki grafik ilginçtir (**Histoire Gènèrale des civilisations**'un 1957 basımı, c. 7, ed. Grouzet, PUF, Paris). 1929'dan itibaren, Nasyonal Sosyalizm'in gelişmesi (parti üyeliği ve oy kazanımı bakımından) ile işsizlik oranını gösteren üç çizgi olağanüstü bir paralellik gösterir. İşsizlikteki artışa, kapitalist sistemin «mantık»ına uygun biçimde, paradoksal olarak, iş gününün uzatılması eşlik etti ve bu durum işsizliğe karşın, üretime katılan işçilerin «imtiyazlı» durumunu arttırdı. Bu işçiler Sosyal Demokrasi'nin esas tabanını oluşturuyorlardı.
64. Alıntı, Gilbert Badia, **Histoire de l'Allemagne contemporaine,** op. cit., I, s. 277.
65. Troçki, «The Turn in the Communist International...» ve «What Next?», **The Struggle Against Fascism in Germany** içinde, op. cit., s. 70 ve 171, ve «Letter to the Barbusse Congress Against War», **The Militant,** 16 Temmuz 1932. KPD'ye göre, Spartakistlerin 1919'da baskı altına alınmalarının sorumlusu Noske ve Komünistlerin örgütledikleri 1 Mayıs 1929 gösterisinin kanlı biçimde bastırılmasını yöneten Sosyal Demokrat Berlin polis şefi Zörgiebel «sosyal Faşizm»in tipik temsilcileri idi.
66. Troçki, «The Turn in the Communist International...», «The Only Road» ve «Before the Decision», **The Struggle Against Fascism in Germany,** op. cit., s. 59, 292, 342.
67. Tırnak içindeki ibare Fransız Komünist lider George Cogniot'nun bir makalesinden alınmıştır, **«Social-dèmocratisme et lèninisme, les deux lignes du mouvement ouvrier au XX'e siècle»** (Cahiers du communisme, 10, 1968, s. 59). Stalinist tarih yazıcılığının gerektirdiği efsaneye sadık olan Cogniot, KPD'nin yaptığı hatayı, «Thalmann'ın savundu-

ğu birleşik işçi cephesi politikasına muhalefet eden Heinz Neumann gibi bazı liderlerin etkisi» ile açıklar. Ve bunun «KEYK'in kötü bir telkini» olduğunu (1968'de) ekler. Yıllardır izlenen bir politika, sonuç olarak, «kötü bir telkin» haline getirilir. Neumann, Remmele ve Cogniot'nun ima yollu belirttiği diğer «bazı liderler» Thalmann'dan ne daha az ne de daha çok sorumluydular. Ne var ki, 1933 felâketinden sonra bunlar, Stalin'in izlediği politikanın «günah keçileri» olarak iş gördüler (Nazilerin eline düştüğü zaman aynı şey Thalmann'a da yapılacaktı). Bu kişiler, SSCB'de sürgün olarak bulunan, partinin kurucularından Eberlein, partinin askeri istihbarat örgütünün sorumlusu Kiepenberger gibi diğer Alman Komünist liderler ile birlikte, 1930'ların sonunda Stalin tarafından gerçekleştirilen büyük temizlik sırasında öldürüldüler.

68. Troçki, «Agains National-Communism», **The Struggle Against Fascism in Germany**, s. 95, 96, 113.
69. Troçki, **«Interview with Montag Morgen», The Struggle Against Fascism in Germany** içinde, op. cit., s. 263, 264.
70. Bk. B.M. Leibzon ve K.K. Shirinya, **Povorot v politike Kominterna** («The Turn in the Policy of the Comintern»), Mysl, Moskova, 1965. S. 42-3'te şöyle yazarlar: «Dimitrov'un daha sonra belirttiği gibi Komünistler uzun bir süre 1929'da başlayan dünya ekonomik krizini son kriz (kapitalizmin) olarak görme hatasını işlediler. Burjuvazi bu krizden çıkış yolu bulamıyordu ve bunun kaçınılmaz sonucu proletarya devriminin zaferi olmalıydı. Bu tez, çoğu kez, katı bir çözümlemenin yerini aldı. Buna göre, devrim, tek tek ülkelerdeki sınıf çelişkilerinin gelişmesi temelinde olgunlaşmıştı.» Komintern'in bu dönem tarihi hakkında Sovyet tarihçilerinin şimdiye kadar yazdıkları kitapların belki de en önemlisi budur. Yine de yazarlar sadece olguları belirtmekle yetinirler. Bu hata ile kuruluşundan beri Komintern'in kapitalizmin durumu ile ilgili anlayışı arasındaki organik bağıntıyı görmezler (veya görmelerine izin verilmez).
71. «İşçi ve Sosyalist Enternasyonali, işçi sınıfı içindeki iç savaşın, sınıfın zayıflığının başlıca sebebi, böylece Faşizm'in en büyük kârı olduğunu daima kabul etti. İşçi ve Sosyalist Enternasyonali, işçilerin ancak safların sık olması ve işçi sınıfı birliğinin kurulmuş olması halinde güçleri-

ni tam olarak kullanabileceklerine daima inandı... İşçi ve Sosyalist Enternasyonali açık ve dürüst bir anlayış temelinde birleşik işçi sınıfı eylemi için çalışıyor. Yüz yüze geldikleri trajik tehlikeler karşısında Alman işçilerini ve bütün ülkelerin işçilerini birbirlerine saldırmaktan vazgeçmeye ve Faşizm'e karşı savaşmak için birleşmeye çağırıyoruz. İşçi ve Sosyalist Enternasyonali, Komünist Enternasyonal hazır olur olmaz, bu örgüt ile ortak bir eylem anlayışıyla görüşmeler yapmaya daima hazırdır» (alıntı, Julius Braunthal, **History of the International**, c. 2, Nelson, Londra, 1967, s. 391, ve **Report of the 33rd Annual Conference (1933) of the Labour Party**, s. 16).

72. Bk. Annie Kriegel, **Les Internationales ouvrières**, PUF, Paris, 1966, s. 104.

73. İşçi Birliği ilk kez 1933'ün sonunda Katalonya'da kuruldu. Kuruluşu bildiren manifesto, Sosyalist Parti, önderlik ettikleri sendikalar ile birlikte diğer Katalonyalı Sosyalist guruplar, Anarko-Sendikalistlerin bir kesimi, İşçi ve Köylü Bloğu (Katalonya'daki Komünist Parti'nin pek çok üyesi örgütü terk ettikten sonra kurulan Marksist bir gurup) ve Komünist Sol (Troçkistler) tarafından imzalandı. Şubat 1934'te İspanyol Sosyalist Partisi, bütün işçi örgütlerine birleşme çağrısında bulunarak, İspanya'nın her yerindeki İşçi Birlikleri'nin inisiyatifini ele aldı.

74. Bk. Jacques Fauvet, **Histoire du Parti Communiste français**, Fayard, Paris, 1964-5, I, s. 121-134.

75. **Arbeiterzeitung, Viyana**, 28 Haziran 1927.

76. Otto Bauer, **Zwischen Zwei Weltkriegen?**, s. 142, alıntı, Paul Sweezy, **The Theory of Capitalist Development**, Dennis Dobson, Londra, 1946, s. 252.

77. Alman «devrimci sosyalistleri» gurubuna referans Leibzon ve Shirinya'nın kitabından alındı (bk. not 70), s. 195. Kitap Otto Bauer'in devrimci konuma geçişinden de söz eder. Başka örnek de verilebilir: Polonya'da sol-kanat Sosyalistler iktidar için mücadele programı önerdiler ve Polonya Bund'unun Mart 1935'teki kongresinde delegelerin dörtte üçü İkinci Enternasyonal'den ayrılmak için oy kullandı.

78. Bk. Leibzon ve Shirinya, op. cit., s. 55. Daha sonra Komintern liderliği LSI'nin Şubat 1933'te yaptığı görüşme

önerisini reddetmenin bir hata olduğunu kabul etti (**ibid.**, s. 50).

79. Fauvet, op. cit., I, s. 135.

80. ibid., s. 137. Gösterilerden birkaç gün sonra 9 ve 12 Şubat'ta polis ile çatışma sırasında öldürülen Komünistlerin cenaze töreni yapıldı. Sosyalistler cenazede resmen temsil edildiler. **L'Humanitè**'nin baş editörü, bir sonraki gün bunun «birleşik cephenin gerçekleşmesi» olarak görülemeyeceğini yazdı ve uyardı: «Yoldaşlarımızın Sosyalist milletvekillerinin oy verdikleri krediler sayesinde satın alınan kurşunlarla öldürüldüklerini unutmuyoruz» (ibid., s. 138). Aynı gazeteci 19 Şubat tarihli **L'Humanitè**'de şunları yazıyordu: «Blum'un dediği gibi, 'Cumhuriyeti Savun?'. Sanki Faşizm aynı zamanda Cumhuriyet, Cumhuriyet de Faşizm değilmiş gibi.»
Komintern'in ve seksiyonlarının Alman deneyinden ne kadar az öğrendiklerinin yüzlerce örneğinden biri, 23 Mart 1934 tarihli **Inprecorr**'da (İspanyolca basım) İspanya başkentindeki basını günlerce felce uğratan Madrid matbaa işçilerinin grevi hakkında yapılan yorumdur. Grev Sosyalistler tarafından örgütlendi ve yönetildi. Sendikalar, çoğu gerici olan işverenlerin provokasyon eylemlerine kararlılıkla karşı durdular. **Inprecorr** şunları yazıyordu: «Sosyal-Faşist liderler Faşist bir provokasyon karşısında tam bir kayıtsızlık gösteremezler. Bazı küçük-burjuva karşı-devrimcilerin işçileri inandırmaya çalıştıkları gibi, «Faşizm'in düşmanları» oldukları, «esas çatışmanın Sosyalist Parti ile Faşizm arasında olduğu» hayalini kitleler arasında canlı tutmak zorundadırlar.»

81. Fauvet, op. cit., I, s. 143. Bundan birkaç hafta önce Thorez Doriot olayını çözümlemek için KEYK tarafından Moskova'ya çağrılmıştı. Jacques Doriot Komünist Parti liderliğinden (liderliğin en etkili üyelerinden biri de kendisiydi) ve Komintern'den gönderilen direktiflerin tam tersi olmasına rağmen, Sosyalist Parti ile anlaşmaya varmanın zorunlu olduğunu aylardır savunmaktaydı ve bu ittifak politikasını çok güçlü olduğu Saint Denis bölgesinde yürürlüğe koymaya başlamıştı. Moskova'da KEYK Doriot'nun tavrını mahkûm etti ve Fransız Komünist Partisi liderlerine, itaat etmediği taktirde onu partiden ihraç etme yetkisi verdi. Ama tam da bu sırada, kuşkusuz, Krem-

lin'den gelen emirler üzerine, izlenen politikadan dönüş başladı. Dorlot'nun ihracından birkaç gün sonra Komintern ve Fransız Komünist Partisi onun savunduğu politikayı uygulamaya başladılar.

82. Leibzon ve Shirinya, op. cit., s. 307-9. Bu çalışmaya hâkim olan ruh, SSCB'deki yasal yayınların izin verdiği ölçüde «anti-Stalinist» olarak görülebilir.
83. Fontaine, op. cit., s. 79-80.
84. Stalin, **Works**, c. 13, İngilizce bs., s. 298, 303, 304, 308, 309, 310, 312.
85. **Vsemirnaya Istoriya** («Dünya Tarihi»), Akademiya Nauk SSSR, Moskova, c. 9, 1962, s. 301-2. Barthou'nun Meclis'teki konuşması, alıntı, Fauvet, op. cit., I, s. 144.
86. Troçki, **Whither France?**, Pioneer, New York, 1936, s. 12. Mayıs 1934'ün sonuna kadar Fransız Komünist Partisi Radikal Parti veya benzeri politik guruplar ile her türlü anlaşma fikrine karşı çıkmıştı. **Cahiers du bolchevisme** 15 Mayıs tarihli sayısında Sosyalist solun lideri Marceau Pivert'e şiddetle saldırdı. Pivert anti-Faşist hareketi «sol» burjuvazi ile bloklaşmaya doğru çekmeyi istemekle suçlanıyordu **(alıntı, Daniel Guèrin, Front populaire, rèvolution manquèe**, Julliard, Paris, 1963, s. 75).
87. Thorez, **Fils du peuple**, Editions Sociales, Paris, 1960, s. 102. Thorez şunları yazıyor: «Nantes'da mitingin yapılacağı sabahın erken saatlerinde, kardeş bir partinin liderinden Halk Cephesi formülünden ve fikrinden vazgeçmem için bir tavsiye aldım. Birkaç dakikalık zaman içinde verdiğim karşılıkta Nantes'a giden trene binmek üzere olduğumu ve orada. Politbüro'nun bana verdiği görev gereği, Radikalleri Halk Cephesi'ne katılmaya çağıran bir konuşma yapacağımı belirttim.» (Jacques Duclos, **Mèmoires**'de «kardeş bir partinin lideri»nin Togliatti olduğunu açıklar.) «Bir süre sonra,» diye Thorez devam eder, «Stalin'i gördüm. Birlik politikasını cesaretle izlediği için partimizi kutladı. Vurgulayarak, bu politikanın Leninizm'in ruhuna uygun olduğunu belirtti. Bana şöyle dedi: 'Geleceğin kapılarını açmak için yeni bir anahtar buldunuz.'» Stalin «sosyalist devrim»in kapılarını kastediyor idiyse, bu 'anahtar'ın, keşfedilmesinden o yana geçen otuz küsur yıldır pek fazla sonuç sağlamadığı görülüyordu. Öte yandan, aynı «anahtar» Fransız-Sovyet karşılıklı yardım paktının

«kapılar»ının açılmasına önemli ölçüde yardımcı oldu. Anlaşma birkaç ay sonra imzalandı. Belki de Stalin alaycı bir tavırla bunu kastediyordu.

88. **Dèbats parlamentaires**, Paris, 1935, s. 1038.
89. Thorez, **Oeuvres**, c. 9, s. 17. Thorez «objektif olarak» ibaresinin altını bizzat çizdi. «Özdeş» sözcüğünün altını ben çizdim.
90. ibid., s. 26.
91. **L'Oeuvre**, 2 Temmuz 1935.
92. Fauvet, op. cit., I, s. 165-6.
93. **Seventh Congress**..., s. 589-90, 591; yine, Degras, op. cit., III, s. 374, 375 (abç).
94. **Yedinci Kongre**..., s. 555. Barış ve savaş sorunları üzerine rapor sunan Togliatti («Ercoli»), bunun, Fransa ve ABD'nin pozisyonu olduğunu belirtti. Sömürge imparatorluğuna rağmen Büyük Britanya o sırada «bir barış politikası» izlemiyordu, çünkü Alman emperyalizmini SSCB'ye karşı kışkırtmaya çalışıyordu. Ne var ki, «1914-18 savaşının daha çok İngiliz emperyalizmi ile Alman emperyalizmi arasındaki çatışmadan ötürü olduğunu akılda tutarsak... sorunun yine 1914-18'deki gibi ortaya çıkacağı ama bu kez çok daha keskin bir biçim alacağı açıktır» (Seventh Congress..., s. 407-8).
95. ibid., s. 410.
96. ibid., s. 426-7 (abç). «Örnekler», s. 428-30'da veriliyor.
97. ibid., s. 430-31.
98. ibid., s. 492-4 ve 603.
99. Alıntı, Leibzon ve Shirinya, op. cit., s. 144 (abç).
1. **Seventh Congress**..., s. 559.
2. ibid., s. 125-6, karşılaştırınız, Stalin, op. cit., c. 13, s. 299.
3. Leibzon ve Shirinya, s. 119; **Sevent Congress**..., s. 151.

SAYFA 247'DEN SONRAKİ DİPNOTLAR

4. **Seventh Congress**..., s. 125-6, 138-42. Kongre'de yapılan Faşizm çözümlemesi, Faşizm'in tarihsel gelişimi, toplumsal, ekonomik ve politik temelleri üzerine ciddî bir araştırmayı temel almadı ve bu durum, Alman ve İtalyan örneklerinin bir bütün olarak dünya kapitalizmine hatalı biçimde uygulanmasını mümkün hale getirdi. Yapılan tanım Faşizm'in iç çelişkilerinin gözlerden silinmesine de yardımcı oldu, çünkü kent ve kır küçük burjuvazisinin oynadığı özgül role değinilmiyordu. Bu kesim finans-kapita-

lin bir aracı olmaktan hoşnut değildi ve Faşist devletin çeşitli düzeylerinde kendisi için iktidar istiyordu. İtalya için şu mükemmel kitaplarına bakınız: Robert Paris, **Histoire du fascisme en Italie** (Maspero, Paris, 1962), ve Angelo Tasca, **Naissance du fascisme** (Gallimard, Paris, 1967). Tasca'nın kitabının ilk baskısı A. Rossi tarafından **The Rise of İtalian Fascism, 1918-1922** başlığıyla İngilizce'ye çevrildi, Methuen, Londra, 1938. Almanya için, daha önce sözü edilen, Gilbert Badia'nın **Histoire de l'Allemagne contemporaine** başlıklı kitabında yer alan bibliyografyaya bakınız. Kitabımın İspanyolca baskısı yapıldıktan sonra Nicos Poulantzas'ın önemli çalışması, **Fascisme et dictature** yayımlandı (Maspero, Paris, 1970).

5. **Seventh Congress...**, s. 193.
6. ibid., s. 223; Thorez, op. cit., c. 9, s. 133, 143.
7. **Seventh Congress...**, s. 144, 147. Dimitrov saldırı aşamasında birleşik işçi cephesi hükümetlerinin mümkün olacağını ifade etti. Bu hükümetlere, diğer partilerin, işçi sınıfı ve köylülük örgütlerinin yanı sıra Komünist Parti de katılacaktı. Fakat bu tür hükümetlerin proletaryanın diktatörlükleri biçiminde görülemeyeceğini de belirtti. Proletarya diktatörlüğü ancak Sovyet modeline uygun bir tek parti sisteminde var olabilirdi. Birleşik işçi cephesi hükümetleri sadece proletaryanın diktatörlüğünün kurulmasını sağlayacak koşulların oluşturulmasına hizmet etmeliydi. Bu da cepheye katılan diğer parti ve grupların kendi tasfiyeleri için yapılan hazırlığa yardımcı olmaları anlamına geliyordu.

Bu, Halk Cephesi döneminde Komintern'in işçi sınıfı hareketi içindeki farklı eğilimlerin birleşmesini önleyen taktik ve stratejik doğmalarından biriydi. Bunun uygulanması özellikle İspanya ve Fransa'da zararlı oldu.

Yedinci Kongre'de birleşik işçi cephesi hükümetleri ile Halk Cephesi hükümetleri arasında yapılan ayırım oldukça belirsizdi. Genelde, Halk Cephesi küçük burjuva güçlerin geniş katılımı ile daha geniş bir kompozisyona sahip olarak düşünüldü. Bu cephe anti-Faşist mücadelenin savunma aşamasında bile var olabilecekti. Önemle belirtmek gerekir ki, Kongre, Halk Cephesi hükümetlerine burjuva parti ve guruplarının katılabilme olanaklarını incelemedi. Fakat Fransız Komünist Partisi'nin gerçekleş-

tirdiği uygulama Halk Cephesi politikasına örnek gösterildi. Bu parti Radikal bir hükümete destek sağlamış durumdaydı.

8. Bu dönemi ele alan çalışmalar içinde Georges Lefranc'a ait olanı bence özellikle yararlıdır: **Histoire du front populaire,** Payot, Paris, 1965; **Le Front populaire,** 1934-38, PUF, Paris, 1965; ve özellikle, **Juin 1936,** Julliard, Paris, 1966. Bu çalışma kapsamlı bir malzemeyi bir araya getirir. Fransız Sosyalist hareketi içindeki sol-kanat eğilimin bakış açısı Daniel Guèrin'in kitabında yer alır: **Front populaire, rèvolution manquèe.** Fransız Komünist Partisi'nin tavrı için bk., tavrı için bk., **Cahiers de l'Institute Maurice-Thorez**'in 3/4. sayısı, «Le Front populaire et l'action de Maurice Thorez», ve Jacques Chambaz, **Le Front populaire.**
9. **Seventh Congress...**, s. 227. Kırsal kesimdeki hoşnutsuzluk için bk. Lefranc, **Juin 1936,** s. 37-41. Belirtilen faktörlere Almanya'dan gelen tehlikeye karşı ulusal savunma refleksi eklenmelidir. Bu refleks o sırada anti-Faşizm yönündeydi.
10. Lefranc, **Juin 1936,** s. 22.
11. **Seventh Congress...**, s. 218.
12. Lefranc, op. cit., s. 25.
13. Alıntı, Daniel Guerin'in yukarda adı geçen kitabı, s. 104 ve G. Lefranc, **Le Front populaire,** s. 59.
14. Fauvet, op. cit., s. 197; A. Kriegel, **Le Socialisme français et le puovir,** EDI, Paris, 1966, s. 117; G. Lefranc, **Juin 1936,** s. 130. Troçki'nin 9 Haziran'da yazdığı makalenin başlığı şöyleydi: «Fransız Devrimi Başladı» (**Whither France?** içinde, Pioneer, New York, 1936, s. 149-55). Bence Troçki, bu makalesinde ve bu dönemde yazdığı diğerlerinde, ortaya çıkan durumun devrimci karakterini abartır. Yukarda adı geçen makalesinde şunları yazar: «Kuşkusuz, Lèon Blum'un peşinden giden, Lèon Jouhaux, bunun, yasal sınırların katı çerçevesi içinde saf anlamda ekonomik bir hareket olduğuna burjuvaziyi inandırmaya çalışıyor. Aslında grevciler patronlar ve onların yardımcıları üzerinde denetim kurarak grev süresi içinde fabrikaları ele geçiriyorlar. Ama insan bu üzücü «ayrıntı»ya gözlerini kapayabilir.» Fabrika işgallerinin «yasal sınırların katı çerçevesi»ni aştığı tartışma götürmez; fakat bu-

nun, işçilerin mülk sahipleri ve yönetim üzerinde denetim kurdukları anlamına geldiği son derece kuşku götürür. Hareketin zayıflığı, özellikle, fabrika işgallerinin pasif karakterde kalması, üretim ve yönetim üzerinde gerçek bir denetime, yani, yeni bir yönetimin temellerinin örgütlenmesine geçmemesi koşullarında yatmaktadır.

Hareketin gelişmesi, işçilerin talepleri, sendikaların, partilerin, işverenlerin, hükümetin vb. tavrının dokümanlar temelinde incelenmesi için bk., özellikle, Lefranc, **Juin 1936.**

15. Lefranc, **Juin 1936,** s. 228.
16. ibid., s. 125, 128.
17. Fauvet, op. cit., I, s. 198.
18. Thorez'in konuşması 13 Haziran 1936 tarihli **L'Humanitè**'de yayımlandı. «Halk Cephesi Devrim Değildir,» sloganı bir gurup tanınmış parti üyesinin yazdığı **Histoire du Parti Communiste Français** başlıklı üç ciltlik kitapta yer alır. Bu üyelerin bazıları 1950'lerde anti-Stalinist çizgi izledikleri için ihraç edildiler; diğerleri muhalefete devam ederek partide kaldılar (op. cit., c. I, Edition Veridad, Paris, 1960, s. 191). Gurup **Unir** (şimdiki adı **Unir-Dèbat communiste**) adında bir bülten yayımladı. Daha sonra bu çalışmaya **Histoire du PCF (Unir)** olarak değineceğim. Aynı çalışmada yer alan, o dönemin diğer bir parolası şuydu: «Özel mülkiyete saldırmaya niyetimiz yok.»
19. Bk. Halk Cephesi tartışması, **Democratie Nouvelle,** 5, 1966. Andrè Baumel'in sözleri s. 42'de yer alır.
20. Eğilimi gösteren bazı sayılar şunlardır: Parti, 1932 seçimlerinde 794.883, 1936 seçimlerinde 1.487.336 oy aldı. 1930'lardaki üye sayısı şöyleydi: 1933, 28.000; 1934, 40.000; 1935, 86.000; 1936, 280.000; 1937, 328.647; 1938, 320.000; 1939, 300.000. Bu sayılar Annie Kriegel'in kitabından alındı, **Les Communistes français,** Editions du Seuil, Paris, 1968. Kitap Fransız Komünist Partisi tarihinin incelenmesine önemli bir katkıdır (s. 31 ve 294).
21. Troçki Fransa'daki durumun 1917 Rus devriminin şemalarına uygun olarak gelişeceği yorumunu yaparak ve bunu öngörerek hata (neredeyse klasik bir hata) işledi. Devrimci hareketin ilk dalgasından sonra bir duraklama ve gerici bir karşı-darbe olacaktı (Temmuz-Ağustos 1917'deki gibi). Bunu devrimci güçlerin kararlı saldırısı izleye-

cekti. Oluşturulması gereken yeni kitle örgütü hakkında şunları yazar: «Savaş örgütü, - parti, Fransa'daki gibi devrimci bir kitle partisi olsa bile - parti ile özdeşlenmez. Çünkü hareket partiyle karşılaştırılamayacak kadar geniştir. Örgüt sendikalarla da bağdaşamaz, çünkü sendikalar sınıfın sadece önemsiz bir kesimini kapsarlar ve başında gerici bir bürokrasi bulunur. Yeni örgüt bizzat hareketin yapısına uygun olmalıdır. Mücadele eden kitleleri yansıtmalıdır. Onların gittikçe artan arzularını ifade etmelidir. Bu devrimci sınıfın doğrudan temsili sorunudur. Burada yeni biçimler keşfetmek gerekmez. Tarihsel örnekler vardır. İşyerleri ve fabrikalar ortak mücadele planlarını hazırlayacak ve liderliği gerçekleştirecek temsilcilerini seçeceklerdir. Böyle bir örgütlenme için yeni bir isim bulmak gereksizdir. İsim **İşçi Temsilcileri Sovyetleri**'dir.» Troçki olayların bu yönde gelişeceğini düşünürken iyimserdi; çünkü, ilk dalga sırasında, yeni «liderler endüstrilerde ve fabrikalarda öne çıktı» ve «devrim atmosferi içinde kitleler hızla yeniden eğitildiler, kadrolar hızla seçildiler ve çelikleştiler.» («The French Revolution Has Begun», **Whither France?** içinde, op. cit., s. 154, 155). Troçki Fransa'daki durumun Rusya'da 1917'deki gibi devrimci bir durum olduğunu düşündü. Oysa bu düşünce gerçeklerden uzaktı. Fransız işçi sınıfının sendikalarda ve politik partilerde yapılanma derecesini olduğundan çok daha az değerlendirdi. Bu yapılanmanın derecesi 1917 Rus işçi sınıfınınkinden kıyaslanamayacak kadar daha büyüktü. Fransız Komünist Partisi'nin ve sendikaların devrimci bir politika izlememelerine rağmen, başlıca devrimci işçi nüvelerinin bu örgütlerde yer aldıklarını ve liderlerine güvendiklerini göremedi. Son olarak, Troçki'nin tahminlerinin aksine, 1936 Fransa'sında devrimci mücadele taktikleri ve biçimleri konusunda yaratıcılığa büyük bir ihtiyaç vardı.

22. **L'Humanitè**, 13 Haziran 1936.
23. Yukarda Komünist Parti'nin Halk Cephesi programındaki «yapısal reformlar»ı kapsayan muhalefetinden söz ettim. Ne var ki, Sosyalistlere taviz olarak programın girişinde bir pasaj yer alıyordu. Burada, çok belirsiz terimler ile, programda yer alan taleplerin ülkeyi «endüstriel ve malî feodalizm»in pençesinden kurtarmak için çok daha ileri

önlemlerin alınacağı belirtildi. Mayıs ve Haziran aylarındaki güçlü işçi hareketi, partiye, bu soyut formüllere somut bir içerik kazandırmak için olağanüstü uygun bir fırsat sağladı. Fakat Komünist Parti liderliği Radikaller ile anlaşmayı önleyebilecek ve böylece Fransız-Sovyet paktını tehlikeye sokabilecek bir şey yapmamaya kararlıydı.

24. Lefranc, **Juin 1936,** s. 140; Fauvet, op. cit., s. 198.
25. **Guerra y revolucion en Espana,** Ed. Progreso, Moskova, 1966, c. I, s. 241. (Alıntılar Colette Audrey'den, **Lèon Blum, ou la politique du juste,** Julliard, Paris, 1955, s. 122, 126-7.)
26. Alıntı, Fauvet, op. cit., I, s. 203.
27. Thorez'in Parc des Princes konuşmasından, 4 Ekim 1936, op. cit., c. 12, s. 233.
28. Bk. Fauvet, op. cit., I, s. 221. **Bol'shaya Sovyetskaya Entsiklopediya,** 2. bs.da Paul Reynaud şu sözlerle tanımlanır: Tardieu ve Laval hükümetlerinde (1930-32) Maliye Bakanı, daha sonra Sömürgeler ve Adalet Bakanı, Halk Cephesi muhalifi, Daladier başkanlığındaki hükümetlerde, Nisan ve Kasım 1938 arasında Adalet, Kasım 1938 ve Mart 1940 arasında Maliye Bakanı, burjuva politikacısı. Münih anlaşmasını destekledi ve 1939'da Komünist Parti'nin yasa dışı ilân edilmesi için koşulları hazırlayan ve kazanılmış işçi haklarını hedef alan özel kararnameleri yazanlardan biri. Savaş sonrası dönemde Birleşik Devletler'deki endüstri ve maliye çevreleriyle işbirliği yaptı, vb. (c. 36, 1955, s. 302.)
29. **Inprecorr** (İngilizce bs.), c. 10, No. 21 (30 Nisan 1930), s. 393, ve No. 23 (15 Mayıs 1930), s. 423. 1930'daki durumun değişmesi ve özellikle Nisan 1931'de monarşinin devrilmesi Komintern liderlerinin fikirlerini değiştirmelerine yol açtı.
30. İspanyol Komünist Partisi'nin tarihi, Rusya dışında «Bolşevik tipte» bir devrimci parti kurmak için kullanılan yöntemlerin en zarar verici örneklerinden birini oluşturur bk. Bölüm 3).

Komintern kurulduğunda İspanyol işçi sınıfı başlıca iki ideolojik kampta örgütlüydü: Marksist-Sosyalist ve Anarko-Sendikalist. İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) ve onun önderlik ettiği Genel İş Konfederasyonu (UGT)'nda guruplaşmış sendikalar içinde olduğu gibi, Ulusal İşçi Konfederasyonu (CNT) içinde guruplaşmış Anarko-Sen-

dikalistler arasında da devrimci kanat çoğunluktaydı. Ekim devrimi her iki kampı da derinden etkiledi. CNT ve PSOE-UGT, çoğunlukla, yeni Enternasyonal'e katılmak için başvurdu. CNT'nin Komintern'e katılma başvurusu (yapıldıktan kısa süre sonra iptal edildi) Marksizm ile Anarko-Sendikalizm arasındaki büyük ilkesel ayrılıklar nedeniyle temelsizdi. Yine de bu, tartışma ve işbirliği olanaklarını ortaya koydu. PSOE'ye kalırsa, «21 Koşul» olmasaydı Komintern'e katılabilirdi. Her durumda, koşullar, parti içinde güçlü bir devrimci Marksist eğilim yaratmaya uygundu.

Bu süreci (Bolşevik tipte bir parti kuımayı mümkün kılacağa benziyordu) hızlandıracak yerde, PSOE ve CNT içindeki bölünmeler temelinde derhal İspanyol Komünist Partisi'ni (PCE) kurmaya karar verildi. Devrimci kitlelerin büyük çoğunluğu geleneksel örgütlerinde kaldılar ve yeni parti, başından itibaren, İspanyol işçi sınıfı hareketi içindeki gittikçe daha ciddileşecek olan bölünmenin sorumlusu olarak görüldü. Bu bölünme, İspanyol devrimci sürecinin ayırt edici koşulları içinde kökleşmiş politik mücadelenin ve teorik gelişmenin yarattığı, bizzat hareketin içinden çıkan organik bir sonuç değil, bir başka yerde oluşturulmuş doktrin ve yöntemlerin ithal edilmesiyle dayatılmış bir bölünme idi. PCE koşulların ağırlaşması üzerine tecrit oldu. Oysa bu gelişen koşullar İspanyol devriminin bütün anahtarlarına bizzat sahipti. Bunlar İspanyol gerçekliği içinde araştırılmadı Moskova'dan hazır reçeteler ithal edildi. Böylece parti İspanyol işçi hareketi içindeki ideolojik ve politik mücadelenin sağlayabileceği uyarıcıdan yoksun kaldı. Yalnızca hazır formüllerin tekrarlayıcısı durumuna düştü.

Komintern'in 1924'te başlayan sekterlik aşaması (Primo de Rivera diktatörlüğü sırasında PCE'nin yer altına çekilmesi ile aynı zamana rastladı) yapay olarak oluşturulmuş İspanyol seksiyonunun daha da ağır hatalar yapmasına yol açtı. Sovyet partisindeki iç mücadeleler de PCE'ye ciddî biçimde yansıdı. Partinin en iyi kadrolarından bazıları Troçkist çizgiyi desteklediler. 1930'da parti başlangıçtaki üyelerinin (1922'de yaklaşık 10.000 kişi) onda dokuzundan fazlasını kaybetmişti.

1930'da PCE'nin başlıca örgütlerinden biri, Katalonya ve

Balear Adaları'nı kapsayan bölgesel federasyon, örgütten ayrıldı ve kısa süre sonra İşçi ve Köylü Bloğu'nu kurmak üzere (bağımsız) Katalan Komünist Partisi ile birleşti. Bu örgüt, daha sonra, 1935'te Andres Nin'in önderliğindeki Komünist Sol (Troçkistler) ile birleşti ve POUM (Birleşik Marksist İşçi Partisi) ortaya çıktı. (POUM'un kurulmasına varan sürecin ayrıntıları Pedro Bonet'in Aralık 1965'te **La Batalla**'da yayımlanan makalesinde bulunabilir.) İç savaştan önce PCE, İspanya'nın başlıca sanayi bölgesi olan Katalonya'da kendine bağlı önemli bir örgütlenme gerçekleştirmeyi başaramadı.

31. PCE liderliği Komintern temsilcileri (o sırada partinin Genel Sekreteri olan Josè Bullejos'un **Europa entre dos guerras** başlıklı kitabında - Ediciones Castilla, Mexico City, 1945, s. 135 - açıkladığı gibi, temsilciler Humbert-Droz ile Rabatè idi) ile anlaşarak bu çizgiyi kabul etmişti, fakat Moskova'daki merkez bütün sorumluluğu İspanyol liderlerin omuzlarına yükledi. 21 Mayıs 1931'de KEYK, PCE Merkez Komitesi'ne partinin hatalarını eleştiren bir açık mektup gönderdi. Hataların başlıcası, partinin, devrimin «burjuva demokratik» karakterini ve PCE'nin bu devrimde oynaması gereken «öncü rol»ü kavramamış olmasıydı. Mektupta, diğer şeylerin yanı sıra, «İşçi, köylü ve asker sovyetleri»nin kurulması isteniyordu; bunlar, «demokratik devrimi sonucuna ulaştıracak ve onun bir sosyalist devrime dönüşmesini sağlayacak itici güç» olarak iş görecekti. PCE, «Anarko-Sendikalist ve reformist liderlerin öfkeli direnişi»nden, «İspanyol Anarko-Sendikalizmi'nin ve reformizminin karşı-devrimci yapısını göstermek için» yararlanmalıydı. Bu dokümanda yer alan en açık seçik emirlerden biri (1931-32 boyunca PCE'ye rehber olacaktı) şuydu: «Komünist Parti, herhangi bir diğer politik güç ile, hiç bir koşulda, geçici de olsa paktlar veya ittifaklar kurmamalıdır.»

Görüldüğü gibi, Komintern'in PCE'nin sekter hatalarını düzeltme tarzı oldukça garipti. Nisan 1931'den sonra PCE liderliği ile Komintern arasında daha sonraki aylarda şiddetlenecek bir çatışma patlak verdi. İspanyol liderler ilk kez konumlarının anlamsızlığını kavramışlardı. Bazı bakımlardan Troçki'nin İspanyol devrimi hakkında yaptığı ilk çözümlemelere yakın bir çizgiyi benimsediler

ve aynı zamanda İspanya'daki Komintern temsilcileri ile ilişkide bağımsız bir tavır aldılar. Bu temsilcilerin en önemlisi Codovilla partinin Genel Sekreteri imiş gibi davranıyordu - **de facto** öyleydi de, ve bu durumu, iç savaşa, daha üst düzey Komintern memurları işi devralana kadar, devam etti. Çatışma, General Sanjurjo'nun hükümet darbesi girişimi sırasında (10 Ağustos 1932) bir kriz halini aldı. PCE liderleri «Cumhuriyet'i Savunma» çağrısında bulundular. Komintern'e göre bu «oportünist» bir tavırdı. Kısa süre sonra, Bullejos (Genel Sekreter), Adame, Vega ve Trilla (Komintern'deki PCE temsilcisi) «sekter oportünist gurup» kurmakla suçlanarak önce liderlikten, sonra partiden atıldılar.

Troçkist çizginin özü şuydu: İspanyol devriminin burjuva ve küçük burjuva hegemonyası altında geçmekte olduğu aşama ile işçi sınıfının hegemonyası altındaki (proletaryanın diktatörlüğü) proleter aşama arasında, kendisini sadece «feodal kalıntılar»ı tasfiye etmekle sınırlayan proletaryanın hegemonyası altında bir «burjuva demokratik» aşama olamaz. İspanyol devriminin 1939'a kadarki tarihi Troçki'nin haklı olduğunu gösterdi. Bakınız, «The Revolution in Spain» (Ocak 1931) ve «The Spanish Revolution and the Dangers Threatening It» (Mayıs 1931). Bunlar ve diğer yazılar **The Spanish Revolution** (1931-1939)'da toplanmıştır, Pathfinder, New York, 1973. Adı geçen ikinci makalede Troçki şunları yazar: «İspanyol Komünistlerinin acil görevi iktidar için mücadele etmek değil, kitleler için mücadele etmektir ve ayrıca bu mücadele, gelecek dönemde burjuva cumhuriyeti temelinde ve daha büyük ölçüde demokrasi sloganları altında gelişecektir» (op. cit., s. 128).

32. PCE bu seçimlerde, Temmuz 1931'de yapılan Yasama Meclisi seçimlerinde aldığı 60.000 oya karşılık, bütün İspanya'da 400.000 oy aldı. Kasım 1933 seçimlerinde toplam 8.711.136 oy kullanıldı. Sosyalistler bunların yaklaşık 1.800.000'ini aldılar.
33. Ekim 1934'ten itibaren hükümet Lerroux'nun önderlik ettiği Radikal Cumhuriyetçiler (bir sağ-kanat burjuva partisi) ile Gil Robles'in önderlik ettiği CEDA (İspanyol Bağımsız Sağ Gurupların Konfederasyonu, büyük burjuvazi ve büyük toprak ağalarının parti ve guruplarının bloğu)'-

nın oluşturduğu bir koalisyonun elinde idi. İşçilerin ve cumhuriyetçilerin Ekim ayaklanmasından sonra yapılan baskılara (30.000 politik tutuklu, bir kısmı vuruldu) karşı giriştikleri hareket ve Lerroux'nun partisinin yozlaşması CEDA-Radikal koalisyonunda bir krize yol açtı. Büyük bir merkez partisi kurma umuduyla avunan Cumhurbaşkanı Alcala Zamora gerekli koşulların olgunlaştığını düşündü ve güven duyduğu bir politikacı olan Portela Valladares'i yeni hükümeti kurmaya çağırdı. Valladares parlamentoda yeterli çoğunluk bulamayınca Meclis dağıtıldı ve yeni seçimlere gidildi. Alcala Zamora ve çevresi gibi, Gil Robles ve taraftarları da yeniden seçime gitmekten rahatsız olmadılar: kazanacaklarını umuyorlardı. (Tabii ki bu seçimi kendileri düzenlemeyi tercih ederlerdi.) Ne var ki, seçimlerden bu umutları boşa çıkararak ve yeni bir durum yaratarak muzaffer çıkan Halk Cephesi adı altındaki sol birlik oldu.

Halk Cephesi Azana ve Martinez Barrio'nun Cumhuriyetçi partileri, Sosyalist Parti, Sosyalist Gençlik Örgütü, UGT, Komünist Parti, Sendikalist Parti ve POUM'dan oluşuyordu. Programı aslında Azana cumhuriyetçilerinin programıydı. Caballero taraftarlarının baskısı altında PSOE toprakların ve bankaların ulusallaştırılmasını, sanayide işçi kontrolunun gerçekleştirilmesini önermişti, fakat Cumhuriyetçiler buna karşı çıktılar. Sosyalistlerin önerdikleri bir başka maddeyi - işsizlik sigortası - de reddettiler. Bütün temel sorunlardan kaçınıldı ve programa sokulan ürkek reformlar belirsiz bir tarzda formüle edildi. Sosyalist tarihçi Antonio Ramos-Oliveira şu gözlemde bulunur: «Buradaki her şey belirsizdi, her bölüm karışık ve baştan savma bir havaya sahipti» (**Histoira de Espana,** Mexico City, c. 3, s. 240). Halk Cephesi anlaşması, ayrıca, Cumhuriyetçi partilerin tek başlarına yönetmelerini sağladı. Bu da kısmen başlamış olan iç savaşa yol açmak anlamına geliyordu.

34. Togliatti (Ercoli), «Spesific Features of the Spanish Revolution», **Inprecorr,** (İngilizce bs.), c. 16, No. 48 (24 Ekim 1936), s. 1294. Togliatti bu yazıyı iç savaş başladığında yazdı; fakat sözünü ettiği «aşama» önceki dönemi de kapsıyordu. Togliatti iç savaş sırasında PCE'nin politik rehberliği ve hattâ pratik liderliği bakımından oldukça

önemli bir rol oynadı. Kendisiyle birlikte olanlar, Bulgar Stepanov, Macar Gerô, Arjantinli Codovilla ve kuşkusuz, hem askerî hem politik, seçkin Sovyet «danışmanlar»ı idi.

35. Gerek seçim propagandasında ve gerekse politik bildirilerinde PCE, Şubat-Temmuz dönemi içinde, bu iki «alt aşama» arasında açık bir ayırım yaptı. Josè Diaz 9 Şubat 1936'da yaptığı konuşmada şöyle diyordu: «Açıkça anlaşılmalı ki, hükümetin gerçekleştirmesi gereken bir minimum program vardır. Bunun gerçekleştirilmesi İspanya'daki demokratik devrimin daha sonraki aşaması için gerekli koşulları yaratacaktır» (Josè Diaz, **Tres anos de lucha**, Ed., Nuestro Pueblo, Toulouse, 1947, s. 70). Seçim zaferinden sonra parti hükümeti destekleme ve anlaşmalara saygı çizgisini sıkı biçimde uygularken, «asgarî program»ı uygulamaları için Cumhuriyetçi liderlere baskı yaptı. Bu çizgi, pratikte, yapılan baskıya direnen ve direnebilen hükümetin politik inisiyatifi ele geçirmesini sağladı. Bu bakımdan Azana hükümeti, karşı-devrimci komployu yenilgiye uğrattığı sırada mahrum olduğu «kararlılık»ı kazandı. Josè Diaz 1 Haziran'da yaptığı konuşmada bu önemli soruna değinirken şöyle diyordu: «Hükümetin bunu tek başına yapamayacağını vurgulamak durumundayım, yoldaşlar. Gericiliği ve Faşizm'i yok etmek için yapılması gerekecek her şeyin yegâne kesin garantisini kitle mücadelesi sağlar. Umuyorum ki, eğer hükümet, bunu yapacak kararlılıkta olduğumuzu ve bu konuda ısrar ettiğimizi görürse Cumhuriyet'in ve işçilerin bütün düşmanlarının akıllarını başlarına getirecektir» (ibid., s. 161). Bu kitleler arasında hayaller yaymanın bir yoluydu; çünkü hükümetin ordudan gelen komplocuların akıllarını başlarına getirmek istediğini gösteren hiçbir belirti yoktu.

Bu politikanın temel zayıflığı, durumun tartışma götürmez gereklerini karşılamamasıydı. Hükümet «asgarî program»ı uygulamaya koysaydı bile, hiçbir temel sorun çözülmüş olmayacaktı. Karşı-devrimci planı daha tomurcuk halindeyken kesebilecek **iktidar** sorunu, bu belirleyici sorun, çözümlenmemiş olarak kalacaktı. Ancak, başını devrimci işçi sınıfının çekeceği yeni bir yönetim bu görevi yerine getirebilirdi. Parti bir yandan kitleleri harekete geçmeye çağırıyor, öte yandan «kitle mücadelesi»ni hükü-

mete verilen destek ile bağdaşabilir duurmda tutmak için, onları geri çekiyordu. Örneğin, 1 Haziran'da yaptığı aynı konuşmada Josè Diaz, işçilerin çıkarlarını korumak için grev silâhını kullanma haklarının bulunduğunu ilân ediyor, ama hemen sonra şunu ekliyordu: «Yine de, anlaşmazlıkları bu yönteme başvurmadan çözme olanakları dikkatle araştırılmadan, her ne sebeple olursa olsun grev çağrısı yapmak proletaryanın ve devrimin yararına değildir» (ibid., s. 165).

36. K.L. Maidanik, **Ispansky proletariat v natsionalnoye-revolyytsionni voiny, 1936-1937gg.** («The Spanish Proletariat in the National-Revolutionary War, 1936-1937»), Izd. Akad, Nauk SSSR, Moskova, 1960, s. 64-5.

Amerikalı tarihçi Gabriel Jackson aynı dönemden söz ederken şunları yazar: «Bütün orta ve güney İspanya'da neredeyse elle dokunulabilir bir sınıf kini atmosferi vardı» (**The Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939,** Princeton, 1935, s. 218). Bu görüşe katılmayan bir tarihçi bulmak zordur. Bunun belki tek istisnası Dolores Ibarruri başkanlığındaki bir komisyonun yazdığı **Histoire du Parti Communiste d'spagne**'de bulunabilir. Kitapta şöyle denmektedir: «Politik ve tarihsel bakımdan 16 Şubat 1936)'ın esas anlamı İspanya'da demokratik devrimin barışçı, anayasal ve parlamenter gelişmesine yol açmış olmasıdır.» (Editions Sociales, Paris, 1960, s. 113.) Aynı komisyonun daha sonra yazdığı **Guerra y revolucion en Espana'da** (Ed., Progreso, Moskova, 1966) bu görüş artık yer almaz, fakat PCE'nin savunduğu çizgi izlenmiş olsaydı iç savaştan sakınılabilirdi, görüşüne yer verilir. Bu çizgi şuydu: «Gericiliği zararsız hale getirmek ve o sırada askerî bir ayaklanma için hazırlanmakta olan komployu boşa çıkarmak için Halk Cephesi programının etkin ve hızlı biçimde uygulanması ve gerekli önlemlerin kararlılıkla alınması» (s. 86). «Ne yazık ki» ne Cumhuriyetçiler, ne reformist Sosyalistler ne de Caballeristler PCE'yi dinlemişlerdi. Fakat ilk iki guruptan başka ne bekleniyordu? Ve, Caballeristlere gelince, PCE onlara neden bağımsız bir eylem çizgisi önermekten kaçındı? **Guerra y revolucion en Espana**'nın yazarları temel sorundan kaçıyorlar: seçimi kazanmış olan koalisyon, yapısında var olan karakteristiklerden ötürü silâhlı karşı-devrimin ezilmesi

şeklinde ortaya çıkan devrimci görevi **yerine getiremezdi.** Bunun için farklı tipte bir koalisyon ve farklı bir strateji gerekiyordu: proletaryanın devrimci örgütlerinin (PCE, sol-kanat Sosyalistler, Anarko-Sendikalistler) koalisyonu ve Cumhuriyetçi hükümetin zayıflığından yararlanarak iktidarı ele geçirme stratejisi. PCE bu yolu izlemiş olsaydı ve plan sadece sol-kanat Sosyalistler ve Anarko-Sendikalistler reddettikleri için başarısızlığa uğramış olsaydı, en azından, parti, uğranılan yenilginin tarihsel sorumluluğundan kurtarılmış olacaktı. Fakat izlenen politika yüzünden, olayların gidişatından çıkan sorumluluğun küçümsenmeyecek bir kısmı PCE'nin üzerinde kaldı.

37. Reformistler, ikinci derecede önemli bir mesele yüzünden parti başkanlığından istifade eden Largo Caballero'nun beceriksizliğinden yararlanarak 1935'in sonunda PSOE'nin liderliğini ele geçirmeyi başardılar. Fakat solun etkisi bundan sonraki aylarda artmaya devam etti. PSOE'nin kongresini 1936 yazında yapması gerekiyordu. Yerel örgütlerin seçtikleri delegeler çoğunluğun solda olduğunu gösterdi. Prieto'nun önderlik ettiği parti liderliği kongre toplantısını ertelemek için utanç verici manüplasyonlara baş vurdu.

38. Nisan 1936'dan beri Caballeristlerin kendi gazeteleri (**Claridad**) vardı. Nisan'da Madrid'deki Sosyalist örgüt sol kanadın temel konumunun ifadesi olan bir karar aldı: «Proletarya kendisini burjuva demokrasisini savunmakla sınırlamamalı, kendi toplumsal devrimini gerçekleştirmek için her türlü aracı kullanarak politik iktidarı ele geçirmelidir. Kapitalist ve sosyalist toplumlar arasındaki geçiş dönemi içinde, hükümet biçimi, proletaryanın diktatörlüğü olacaktır.» 1 Mayıs 1936'da Genç Sosyalistler üniformalar içinde ve «İşçi Hükümeti», «Kızıl Ordu» sloganları atarak bir yürüyüş yaptılar. Caballeristler UGT'yi sıkı biçimde denetliyorlardı. Örgütün üye sayısı, Şubat ve Temmuz 1936 arasında bir buçuk milyona ulaştı. UGT içinde yer alan güçlü Toprak İşçileri Federasyonu yüz binlerce tarım emekçisini kapsıyordu.

39. Bk. Josè Peirats, **La CNT en la revolucion espanola, CNT,** Toulouse, 1951, s. 116. Kitabın 111-36. sayfaları Mayıs 1936 Saragosa Kongresi'ne ayrılmıştır ve burada «konfederal liberter Komünizm anlayışı» ile hazırlanan programın

metni verilmektedir. Metinde «liberter devrim»i izleyecek toplumsal örgütlenme ayrıntılarıyla anlatılır. Fakat bu Kongre'de yakın ve açık bir tehlike olan karşı-devrimci ayaklanmayı önlemek için işçi sınıfının ne yapması gerektiği hakkında alınmış bir karar yoktur.

40. Josè Diaz 11 Nisan 1936'da yaptığı konuşmada şöyle diyordu: «Bu tek parti Komintern'in Yedinci Kongresi'nde çözümlenen maddeler temelinde oluşturulmalıdır. Bu maddeler sol-kanat Sosyalist yoldaşlar tarafından kabul edildiğinde derhal anlaşmaya varabileceğiz.» Ne var ki, yeni partinin Komintern'e katılması gerektiğini ekledi ve sol-kanat Sosyalistler arasındaki «bazı yoldaşlar»ın bu örgüte belirli bir güvensizlik gösterdiklerini belirtti. «Bazı yoldaşların Komintern ile ilişkide hissettikleri güvensizlik giderilmelidir, çünkü, proletaryanın tek partisinin ancak Üçüncü Enternasyonal, Marks, Engels, Lenin ve Stalin'in Enternasyonali içinde olabileceği açıktır» (**Tres anos de lucha**, s. 143). Gerçekte aşikâr olan, bu koşulun Largo Caballero gibi adamlar ve Sosyalist solun diğer liderleri için muazzam bir engel oluşturduğu idi. Komünist ve Sosyalist gençlik birliklerini birleştirmekte başarılı olunduysa, bunun nedeni, her iki örgütün liderlerinin bu koşulu zımnen kabul etmiş olmalarıydı. Tek parti kurulmasının diğer önemli engeli devrimin karakterine baüıştaki farklılıktan çıkıyordu. PCE'nin burjuva cumhuriyetçi partiler ile işbirliği sorununda izlediği çizgi PSOE'nin reformist kanadının çizgisine, sol-kanadınınkinden daha yakındı. PCE'nin Troçkizm'e yönelik tavrı bir başka engel oluşturdu. Caballeristler İspanyol devriminin karakteri konusunda Troçki'nin fikirlerine daha yakındılar. Oysa PCE'ye göre: «işçi sınıfının politik birliğini kolaylaştırmak ve sıklaştırmak için dejenere Troçkizm kesimine karşı amansız bir mücadele açılmalıdır. Troçkizm'in temel misyonu, işçi sınıfının birliğini sistematik biçimde engelleyerek ve sabote ederek işçi sınıfı hareketini örgütsüzleştirmek ve Faşizm'in saldırısından önce proletaryayı silâhsızlandırmak, onu, SSCB'ye karşı, muzaffer sosyalizme karşı, dünya devriminin kalesine karşı haçlı seferine girişenlerin kampına çekmektir» (Josè Diaz'ın konuşması, 1 Haziran 1936, op. cit., s. 176). O sırada POUM Halk Cephesi'nde PCE'nin müttefiki durumundaydı.

41 Yukarda adı geçen çalışmada (**Guerra y revolucion en Espana**) PCE, burjuva cumhuriyetçi hükümetin Faşist ayaklanma karşısında bir şey yapamadığını ve askeriye bir başarı kaydetti ise, bunun büyük çapta Cumhuriyetçi yetkililer yüzünden olduğunu kabul eder. «İşçi sınıfı halkın mücadelesinin kuvveti ve ruhuydu. Bu mücadeleyi kendi savaş ruhu ve kararlılığı ile doldurdu. Başlıca eylem yöntemleri şunlardı: politik genel grev, Cumhuriyetçi yetkililerin sonunda meşrulaştırdıkları devrimci inisiyatif ile halkın silâhlandırılması, kışlalara saldırılar ve Faşist ayaklanmaya karşı silâhlı sokak savaşları. Bu mücadele yöntemleri belirleyici önemdeydi. Bunlar sayesinde Cumhuriyet Faşist askerî ayaklanmaya karşı durabildi. Kitleler, yetkililerin yasallık bahanesi ardına gizlenen pasifliklerine teslim oldukları veya ne yapacaklarını bilemedikleri durumlarda, yenilgiye uğradılar. Bu «yasallık»ın üstesinden gelindiği ve kitlelerin silâhlarını muhafaza ettikleri ve isyancılara karşı saldırıya geçtikleri yerlerde zafer kazandılar» (s. 175-6).

Bu «yasallık»ın üstesinden daha ilk aylarda gelinmiş olsaydı ne olacaktı? Eğer, işçi sınıfı, askeriye inisiyatifi ele geçirdikten **sonra** kışlalara saldıracak yerde, 16 Şubat'ta pratik olarak kavradığı devlet iktidarını ele geçirerek ve kışlalara saldırı için bu iktidarı kullanarak işe başlasaydı ne olurdu?

42. **Seventh Congress...**, s. 385. Gabriel Jackson, yukarda (bk. Not 36) adı geçen kitabında Sovyet tavrını açık biçimde ortaya koyar ve söyledikleri sorunla ilgilenen hemen bütün tarihçilerin yazdıkları ile az çok uyuşur: «kendilerini Faşist gücün tehditi altında gören Batılı uluslar yasal olarak seçilmiş demokratik bir hükümetin savunulmasında Sovyetler ile işbirliğine gidebilselerdi, Hitler'in iktidara gelmesinden itibaren meydana gelen bir dizi kesintisiz Faşist zaferi önleyebilirlerdi. Unutulmamalı ki, bütün Sovyet ve dünya Komünist literatürü Cumhuriyetçi kabinenin bütünüyle burjuva kompozisyonunu ve Komünistlerin Cortes'te çok az temsil edildiklerini vurguluyordu... Sovyetler Ağustos ve Eylül aylarında silâh göndermekten göze çarpacak şekilde geri duruyorlardı. Bu sırada Tarafsızlık şemasının Faşist güçlerin İhtilâlcilere yardımını önlemesi mümkün görülüyordu.» (Jackson, op. cit., s. 258).

43. Maidanik, op. cit., s. 103.

44. Otuz yıl sonra yazılan **Guerra y revolucion en Espana** (c. I, s. 256)'dan alınan bu pasaj PCE'nin Temmuz 1936'dan itibaren yaptığı analizleri ve izlediği propaganda çizgisini çok güzel özetler. Çizgiyi esinleyen doğrudan doğruya Komintern idi. Çizgi, Batılı demokrasilerin İspanyol devrimini «kabul edecekleri» umudu ile, burjuva ve küçükburjuva politik gurupların rolünü aşırı ölçüde idealize ediyordu. Örneğin, Togliatti, Azana'nın şu sözlerini alır: «Ordunun büyük bir kısmı Cumhuriyet'e sadık kalma andını bozduğu zaman bizim için yapılacak ne kalmıştı? Cumhuriyet'i savunmaktan vazgeçip yeni bir tiranlığa boyun mu eğseydik? Hayır! **Halka kendisini savunma olanağını vermek** zorundaydık.» Togliatti devam eder: «Cumhuriyetçi küçük-burjuvazi Faşizm'e karşı mücadelede halkçı yöntemler kullanmayı kabul etti, işçilere ve köylülere silâh vermeye **razı oldu,** Robespierre ve St. Just zamanındaki Kamu Selâmet Komitesi'nden daha az enerjik olmayan halk mahkemelerinin örgütlenmesini **destekledi»** (Togliatti, op. cit., not 133, s. 1293 -abç-).

45. «İspanyol Halk Cephesi'nin kendine özgülüğü,» diye yazıyordu Togliatti, «proletaryanın saflarındaki bölünme, köylü kitlelerin silâhlı mücadeleye çekilmesindeki göreli yavaşlık, tamamen ortadan kaldırılamayan ve **ifadesini burjuva demokratik aşamayı sıçrayarak geçme çabasında bulan** küçük burjuva anarşizminin ve sosyal demokrat hayallerin etkisinden ibarettir; bunlar, İspanyol halkının demokratik bir cumhuriyet uğruna verdiği mücadelede bir dizi fazladan güçlük yaratıyorlar» (Togliatti, op, cit., no. 133, s. 1295 -abç-).

46. Savaşın ilk haftalarında, Caballeristler, Anarko-Sendikalistler ve POUM bir devrimci işçi hükümetinin kurulmasına taraftardılar. H. Rabasseire (**Espagne creuset politique,** Paris, 1939, s. 98) ve Clara Campoamor (**La Rèvolution espagnole vue par une rèpublicaine,** Paris, 1937, s. 143-5)'e göre, bu plan, Ağustos sonunda CNT ile UGT liderleri arasında yapılan bir toplantıda somut biçim aldı. Fikir, Largo Caballero'nun başkanlığında, Komünist Parti, Sosyalist Parti ve FAI (Anarşist politik örgüt)'nin temsilcileri ve bu arada CNT ve UGT'ninkiler ile birlikte bir

cunta kurmaktı. Burjuva Cumhuriyetçiler dışlanacaklardı. Planı haber alan Azana istifa tehdidinde bulundu. Fakat kesin müdahale Madrid'e yeni gelen Sovyet elçisi Rosenberg tarafından yapıldı. Böyle bir hareketin İspanya'nın dostlarını Cumhuriyetçi hükümetin «yasallık»ı argümanından yoksun bırakarak yol açacağı uluslararası sorunlardan söz etti. Ve bir işçi cuntası yerine Largo Caballero'nun liderliğinde bir hükümetin kurulmasını önerdi. Bu hükümette bütün işçi örgütleri ama burjuva Cumhuriyetçi olanlar da temsil edileceklerdi. Krize böyle bir çözümün bulunması SSCB'nin yardım göndermesini mümkün hale getirecekti. Pierre Broué ve Emile Témime bu konuyu, **The Revolution and the Civil War in Spain**'de ele alırlar (Faber and Faber, Londra, 1972, s. 199-200).

Guerra y revolucion en Espana'da (c. 2, s. 45-6) CNT ve UGT'nin bu tasarısına yer verilmez. Bu konuda şöyle denir: «Bazı tarihçilerin ortaya attıkları, Largo Caballero'nun Giral hükümetini devirmek için CNT ve UGT ile bir komplo örgütlediği şeklindeki öykü ciddî değildir.» Ne var ki, yazar, şunu ekler: «Fakat Largo Caballero'nun, özellikle Ağustos sonunda Cumhuriyet'in askerî durumu kötüleştiği zaman Giral hükümetine yönelttiği saldırı ve eleştirilerinin devam ettiği doğrudur. Caballero'nun Araquistan ve Baraibar gibi bazı yakın çalışma arkadaşları, iktidarı Largo Caballero'ya vermek, bir «işçi diktatörlüğü» veya bir «sendikalar hükümeti» kurmak için Cumhuriyetçi bakanları tasfiye etmek gerektiği fikrini az çok açık biçimde ortaya atıyorlardı. Bu tasarı Anarşist ve Troçkistlerin fikirleri ile bazı ortak noktalara sahipti.» Bu sözler yazarların reddetmeye çalıştıkları şeyin doğru olduğunu ortaya koyuyor.

PCE'nin resmî tarihi Rosenberg ve ona bağlı danışmanlar takımının müdahalesi hakkında bir şey söylemez. Fakat Largo Caballero ile Mihail Koltsov arasında yapılan görüşme (daha sonra Koltsov'un **Ispansky dnevnik** - «İspanya Günlüğü», Moskova, 1957, s. 77-80 - başlıklı kitabında anlatıldı) yapılan müdahalenin gerçekliği ve önemi hakkında kuşkuya pek yer bırakmaz. Sovyet diplomasisinin, önde giden politik işbirlikçilerinden biriyle aynı yönde «baskı» yapmadığını düşünmek, en azından bunu söylemek, biraz aşırı kaçacaktı. Clara Campoamor'un uyar-

lamasında kesinlikle hatalı olan, UGT-CNT «komplo»sunun Azana istifa tehditinde bulunana kadar devam ettiğidir. Azana **Memoirs**'inde (bk. not. 48) bu konuda bir şey söylemez.

47. **Guerra y revolucion en Espana**, c. I, s. 259.

48. Azana'nın **Memoirs (Hatıralar)**'inin bir bölümünü oluşturan «Cuadarno de La Pobleta» (1937) ve Pedralbes günlüğü (1938-9) Ediciones Oasis (Mexico City, 1968) tarafından ortaya çıkarılana kadar yayımlanmadı (yazar 1940'ta öldü). Bu bölümler İspanyol iç savaşının tarihsel olarak kavranması bakımından olağanüstü önemli malzeme sağlar. Bunlar, Azana'nın, özellikle Negrin hükümetinin kurulmasından sonra, tarihçilerin şimdiye kadar kendisine atfettiklerinden daha büyük bir rol oynadığını gösterdi. Azana'nın, Negrin ve Prieto'nun da üzerinde anlaştıkları temel çizgisi birbirine yakından bağlı iki hedefe dayanıyordu: burjuva Cumhuriyetçi devlet sisteminin mümkün olduğu kadar çabuk restore edilmesini sağlamak ve büyük güçlerin onayını alarak isyancı generaller ile bir uzlaşmaya varmak. 31 Ağustos 1937'de Prieto ile görüştükten sonra, Negrin ve Giral ile konuştuğunu kaydeder ve diğer şeylerin yanı sıra şunları yazar: «Daha önce belirttiğim görüşleri bir kez daha tekrarladım: barış için Cumhuriyet ve İspanya'nın ne diktatörlük ne de Bolşevik olmayacağını garanti eden bir pakt. Cumhuriyetçi kurumları belli başlı noktalarda savunurken, bir çok ayrıcalık sağlanabilir. Bu konuşmalarda genel olarak Avrupa'da olduğu gibi İspanya'da da barış **işbirlikçileri**nin rolünü üstlenmeliyiz ve Fransız hükümetinin kulağına, genel olarak arzulanan barışın sağlanması temelinde, durumun gerektirdiği sözleri fısıldamalıyız. İnanıyorum ki anlaşmaya vardık» (Manuel Azana, **Obras completas**, c. 4, **Memorias politicas y de guerra**, s. 761). Burada Azana, Negrin'in Milletler Cemiyeti'nin bir toplantısında avantaj sağlamak için çeşitli ülkelerin, öncelikle Fransa ve Britanya'nın temsilcileri ile Cenevre'de yapmak üzere olduğu görüşmelere değinmede bulunur. Azana 30 Eylül günü kabineyi topladı. Şunları kaydeder: «Onlara, varlığını politikasına borçlu olan bu hükümetin Cumhurbaşkanı tarafından desteklendiğini bilerek Meclis'in önüne çıkmalarını söyledim. Bu hükümet benim için anarşiye son ve-

rilmesi anlamına geliyor. Burada herkes mantıklı olmak zorunda - önce «mantık»la ve sonra, eğer bu yeterli olmazsa, kanun kuvvetine başvurarak. Devletten gaspedilmiş olan fonksiyonların, görevlerin vb. iadesini amansız biçimde takip etmek gerektiğini vurguladım ve hükümete bu tür yetki gaspını geçerli hale getirmeyi amaçlayan herhangi bir şeyi imzalamama kararımı tekrarladım.» (ibid., s. 807-8.)

Memoirs'in bir çok yerinde Azana, izlediği politikaya PCE'nin olumlu tepkilerini dile getirir. 31 Mayıs 1937'de, Largo Caballero'nun görevinden henüz alındığı ve hükümetin başına Negrin'in geçirildiği bir sırada, şunları yazar: «Komünistler ile aramın çok iyi olduğunu söylüyorum - krizin patlak verdiği öğleden sonra kendisini eleştirmiş olmama rağmen, özellikle Diaz ile. Her şeyden sorumlu olmam gerektiğini söylüyor. Hm! Yirmi dört saat için sorumlu olsaydım, neler olacağını görürdük. Her halde, eğer, bütün dış görünüşe rağmen Diaz sahnenin gerisinde gerçekte neler olduğunu anladıysa, terfiyi hak ediyor demektir» (ibid., s. 606). Azana'nın birkaç sayfa önce betimlediği söz konusu sahne, Largo Caballero hükümetinin krizine bir çözüm bulmak için Halk Cephesi'ni oluşturan partilerin liderleri ile yaptığı bir toplantı idi. Sahnenin gerisinde gizli olan şey ise, Largo Caballero'nun tasfiyesinden Komünistleri sorumlu göstermek için Cumhuriyetçilerin ve reformist Sosyalistlerin hazırladıkları plandı. Caballero Savaş Bakanlığı'nın da kendisine verilmesi koşuluyla yeni hükümetin başkanlığını kabul edeceğini belirterek istifa etmişti. Sosyalistler ve Cumhuriyetçiler bunu istemiyorlar, fakat «Komünistlerin kabul etmeleri şartıyla» kendilerinin de kabul edeceklerini söylüyorlardı. Azana durumu özetliyordu: «Eğer hepiniz sendikacıların yeni hükümete, bazıları buna taraftar olduğu için ve bazıları da boyun eğeceği ve ona teslim olacağı için, katılmaları gerektiği ve Largo Caballero'nun sendikaların kabul edebilecekleri yegâne Başbakan olduğu konusunda aynı görüşteyseniz, bu durumda son derece açıktır ki, eğer hükümet kurulmuyorsa, bunun sebebi, Komünistlerin Savaş Bakanlığı'nın Largo'ya verilmesi sorununda teslim olmayı reddetmeleri ve Largo'nun da bu görevden vazgeçmemesidir.» (ibid., s. 601-2). PCE teslim olmadı ve böy-

lece UGT veya CNT'siz bir hükümetin kurulmasındaki sorumluluğu kendi üzerine aldı. Largo Caballero'nun Savaş Bakanlığı sorununda teslim olmadı ama bu göreve Prieto'nun getirilmesini kabul etti. Bu sırada Prieto, Azana'nın **Memoirs**'inde görüldüğü gibi, bir uzlaşma barışına ihtiyaç olduğu konusunda Cumhurbaşkanı ile aynı görüşteydi. Azana'nın «beş güçlü pakt» (Britanya, Fransa, SSCB, Almanya, İtalya) dediği şey, Cumhuriyetçi biçimleri muhafaza eden ve Faşistlere «bir çok tavizler» verecek olan bir burjuva rejimini garanti ediyordu. Azana ve Prieto bu çizginin Sovyet hükümetinin çizgisi ile çakıştığını biliyorlardı. Bu nedenle Largo Caballero'nun taleplerini resmen kabul ederek az bir riske girdiler. Komünistlerin bunları kabul edemeyeceklerini biliyorlardı.

PCE'nin «Zafer Hükümeti» ismini taktığı Negrin hükümeti, aslında, Azana'nın planını yerine getirmekle görevliydi. Bunu gerçekleştirmek için «kazanmak»tan çok «direnme» göstermesi gerekiyordu. Azana ve Prieto ile Negrin arasında daha sonra çıkan anlaşmazlık bu politikanın temeli ile ilgili değildi; daha çok, 1938'in ortasında, özellikle Münih'ten sonra, Azana ve Prieto'nun savaşın kaybedildiğini düşünmeleri, oysa Negrin'in İspanya savaşını yaklaşan dünya savaşına «bağlamak» düşüncesiyle direnişi sürdürebileceğini sanmasından ötürü idi.

13 Ekim 1937'de PCE liderliğinin Dolores Ibarruri başkanlığında gönderdiği bir heyet, partinin, hükümetin Valencia'dan Barselona'ya taşınmasını kabul etmediğini Azana'ya bildirdi. Azana bu görüşmeyi şöyle değerlendirir: «Diğerleri adına konuşan La Pasionaria, bu taşınmanın kamuoyu üzerinde yaratacağı moral bozucu etkiden söz etti. Geçerken, partisinin, hükümetin izlediği politikadan pek hoşnut olmadığını ekledi. Sosyalistlerde diktatörlüğe doğru bir eğilim sezdiğini sanıyordu. Hükümette değişiklik yapma meselesinde Başbakan (Negrin), herkes planlarını biliyor olsa da, kimseye danışmadan tek başına hareket etmişti ve Kabine yapılan öneriyi tartışmadan önce Barselona'da uygun bürolar bulmak için adımlar atılmıştı. Kabine toplanalı on beş gün olmuştu. Programlarında proletarya diktatörlüğünden söz edilmesine rağmen hiç bir diktatörlüğe taraftar değildiler. Gülerek, 'Şu küçük proletarya diktatörlüğü meselesini şimdilik ertelediği-

nizi umuyorum,' dedim. 'Evet, Başkan, çünkü biz dağduyuya sahibiz'.» (ibid, s. 819)

Largo Caballero'nun taraftarları ve Anarko-Sendikalistler PCE'nin yardımıyla eylem dışı bırakılır bırakılmaz, Sosyalist Parti'nin reformist liderlerinin politikası Komünistlerin elde tuttukları görev yerlerini bütün alanlarda sınırlama politikası haline geldi: devlet mekanizması, ordu, sendikalar vb. PCE her türlü «proletarya diktatörlüğü» fikrini «şimdilik» bir yana bırakmışsa da, Cumhuriyetçiler ile yakın işbirliği içindeki reformistler, nihaî amaçlarını oluşturan burjuva «diktatörlüğü»nü restore etme fikrinden vazgeçmemişlerdi.

49. Caballerizmin yankılar uyandıran yenilgisi politikasının belirsizliğinden, daha doğrusu politikasının olmayışından ötürüydü. İspanya iç savaşı koşulları altında kararsız pozisyonların savunulamayacağı kanıtlandı. Ya, Cumhuriyetçi devletin yeniden örgütlenmesi ve güçlendirilmesi temelinde burjuva demokrasisi adına savaş veriliyordu ve bu durumda «kendi devrimleri»ni gerçekleştirmeye ve geliştirmeye çalışan proleter kesimler ile kararlı biçimde uğraşmak gerekiyordu veya savaşı kendi yöntemleri ile sürdürebilecek devrimci bir otoritenin oluşturulması yönünde kararlı bir çizgi izleniyordu. Caballeristler herkesle birlikte olmak istiyorlar - liderlerinin kişiliği bunu fazladan güçleştiriyordu - ve sonunda herkesle çatışıyorlardı. Cumhuriyetçi devlet restorasyondan geçirildiği oranda, bu restorasyonun nihaî sonuçlarının alınması yolunda gittikçe daha ciddî bir engel haline geldiler.

Largo Caballero üzerindeki gittikçe artan baskı, sadece PCE, Komintern delegeleri ve Sovyet danışmanlarından değil, İspanya'nın iç politik sorunlarına doğrudan müdahale etmek istemeyen Stalin'in kendisinden de geliyordu. 21 Aralık 1936 tarihini taşıyan ve Largo Caballero'ya hitap eden, Stalin, Molotov ve Voroşilov imzalı bir mektupta Caballero'ya «dostça tavsiyeler»de bulunuluyordu: «Kent küçük ve orta burjuvazisi hükümet safına çekilmelidir... Cumhuriyetçi Parti'nin liderleri itilmemeli, aksine, kazanılmalı, hükümete yaklaştırılmalı ve hükümet ile işbirliği yapmaya ikna edilmelidirler... En önemlisi, hükümetin, Azana ve gurubunu, kararsızlıklarının üstesinden gelmelerine yardımcı olabilecek her şeyi yaparak destek-

lemesini sağlamak gereklidir. Bu, İspanya'nın düşmanlarının onu bir Komünist Cumhuriyet olarak göstermelerini önlemek ve böylece cumhuriyetçi İspanya için en büyük tehlike olan açık müdahaleden sakınmak için gereklidir.» Bir diğer «öneri» şuydu: «İspanya'da parlamenter yolun devrimci gelişmenin Rusya'dakinden daha etkin bir aracı olması tamamen mümkündür» (Degras, ed., **Documents on Soviet Foreign Policy**, OUP, Londra, 1953, III, s. 230, 231. Caballero'nun yanıtını da içeren İspanyolca metin: **Guerra y revolucion en Espana**, c. 2, s. 101-3.

İspanyol Cumhuriyeti'ne silâh ikmalini denetleyen ve bu devletin altın rezervini elde tutan ülkenin liderinden gelen bu «dostça tavsiye»nin gerçekte ne anlama geldiğini açıklamak gereksiz. Caballero kendisine tavsiye edilen her şeyi zaten yapmakta olduğu karşılığını verdi. Böylece, tavsiyenin gereksiz olduğunu ifade etmek istiyordu. Ve bir itirazda bulundu: «Önerinize karşılık olarak, denebilir ki, kaderin parlamento kurumu için hazırladığı gelecek ne olursa olsun, burada, Cumhuriyetçiler arasında bile bu kurumun coşkulu savunucuları yoktur.» Bu sözler, Stalin'in her dediğinin zaten yapıldığı iddiası ile birlikte ele alındığında, pek güven verici değildi.

Stalin baskıyı arttırdı. 1937 Şubat'ının sonunda Caballero'ya bir «tavsiye» daha gönderdi. Bu seferki çok zorlayıcıydı: bir an önce Komünist ve Sosyalist partileri birleştirmek gerekiyordu. Caballero reddetti. (Araquistan savaş sona erdikten sonra bunu açıkladı. Peirats'ın yukarda adı geçen (not. 39) kitabında verilen bilgi de **Araquistan'a** aittir, c. 2, s. 375-6. Maidanik bu görüşü şu sözlerle doğrular: «Caballero PCE ve uluslararası işçi hareketinin liderleri tarafından kendisine yapılan iki partinin derhal birleştirilmesi önerisini bir kez daha reddetti.» Stalin'den söz etmez ama Peirats'ın kitabını kaynak gösterir. Bk. Maidanik, op. cit., s. 293.)

Caballero'nun Komintern'e bağlı bir ulusal seksiyonun uysal sekreteri gibi davranmayı inatla reddetmesi karşısında Stalin'in yapabileceği tek şey ondan kurtulmaktı. Komintern'e bağlı ulusal seksiyonların kötü sekreterlerine de aynısı yapılırdı. Bu operasyon, yukarda gördüğümüz gibi (not. 48) 1937 Mayıs'ının sonunda tamamlandı.

50. Kapitalizmin yerini alacak toplumsal sisteme dair Anarko-Sendikalist anlayışların geçerliği sorunu bir yana, bunların savaşın gerekleri ile kesin uyuşmazlığı açıkça ortaya çıktı. Pratik deney bunun tartışılmaz kanıtını oluşturuyordu. Savaş sırasında CNT'nin gerçekleştirdiği toplumsal uygulamalara en fazla sempati duyan yazarların bile bunların başarısızlığını kabul etmek zorunda kalmaları anlamlıdır. Anarko-Sendikalistler savaş ile ciddî biçimde yüz yüze geldikçe belli başlı varsayımlarından birbiri ardı sıra vazgeçmek zorunda kaldılar. Bunlardan vazgeçmedikleri sürece de, tasarladıklarını pratiğe geçirme girişimleri, devrimin yüz yüze geldiği en acil ve zorlayıcı sorunun çözümü bakımından muazzam engellere yol açtı. Bu sorun, İspanyol generallerinin ve onların yabancı müttefiklerinin kişiliklerinde cisimlenen karşı-devrimi yok etme sorunu idi. Bu görev diktatörce bir otoriteyi, azamî birliği, maddî ihtiyaçlar uğruna bütün arzulardan geçici olarak vazgeçmeyi vb. gerektiriyordu. Bu görev ya proleter devrimci bir otorite ya da bir burjuva otorite tarafından yerine getirilebilirdi. Fakat **hiç bir otorite olmaksızın** asla yerine getirilemezdi. İspanyol devriminin trajedisi ne Rus iç savaşının Bolşevik diktatörlüğü gibi devrimci bir yönetim otoritesi ne de 1793 Fransız devrimcilerinin Jakoben burjuva otoritesi gibi bir yapı oluşturma yeteneğini gösterememesiydi.

51. POUM'un kökeni için bk. not. 30. İspanyol iç savaşının başlangıcı «Moskova duruşmaları»nın başlaması ile aynı zamana rastladı. Kamenev ve Zinovyev Ağustos ayında ölüme mahkûm edildiler. POUM, Stalin'in Bolşevik Eski Muhafızlar'a karşı giriştiği cinayetleri lânetlediği için, diktatörün ve sonuç olarak Komintern ile İspanyol Komünistlerinin **bête noire'ı** (korkulan veya nefret edilen kişi) haline geldi. Kasım'da İspanyol Komünistleri Halk Cephesi içinde yer alan diğer partileri POUM'un Madrid'in savunulması için kurulan cuntadan atılması konusunda ikna ettiler. Sosyalist Albar POUM liderlerine Rosenberg'in kendilerini veto ettiğini söyledi (bk. Broué ve Témime, op. cit., s. 239, not. 30). 28 Kasım'da Barselona'daki Sovyet konseyi gazetelere POUM'un yayın organı **La Batalla'yı** «uluslararası Faşizm'e satılmış» bir gazete olarak betimleyen bir not gönderdi. Kısa süre sonra POUM Genel

Konsey'den ihraç edildi. 17 Aralık'ta **Pravda** şunu yazabildi: «Katalonya'ya gelince, Troçkistlerin ve Anarşistlerin temizlenmesi başladı ve SSCB'de gösterilen enerjiyle sürdürülecek» (alıntı, Hugh Thomas, **The Spanish Civil War**, Eyre and Spottiswoode, Londra, 1961, s. 363). Bir diğer deyişle Anarşistler ve POUMistler fizik olarak yokedileceklerdi. PCE basını Troçkistlere ve «kontrol edilemeyenler»e (İspanya'da, **Pravda**'nın yaptığı gibi, Anarşistlerden açıkça söz etmek imkânsızdı) karşı şiddetli bir kampanya başladı. PCE onları Faşistler gibi «halk düşmanları» olmakla suçluyordu. 5-8 Mart 1937'de toplanan PCE Merkez Komitesi Plenumu acil görevin POUM'u yok etmek olduğunu belirterek sorunu çözdü. Josè Diaz raporunda şöyle diyordu: «Halkın düşmanları kimdir? Halkın düşmanları Faşistler, Troçkistler ve 'kontrol edilemeyen' unsurlardır... Baş düşmanımız Faşizm'dir. Bütün ateş gücümüzü ve halkın bütün kinini onların üzerinde yoğunlaştırıyoruz. Fakat kinimizi eşit ölçüde Faşizm'in ajanlarına karşı yöneltiyoruz. Bu ajanlar, POUM gibileri, bu kılık değiştirmiş Troçkistler, kendi ülkemizdeki düşmanlarımızın ajanları olarak rollerini daha iyi oynayabilmek için devrimci lafazanlığın ardında gizleniyorlar.» Aynı raporda daha ilerde şöyle diyordu: «Faşizm, Troçkizm ve 'kontrol edilemeyen' unsurlar, sadece İspanya'da değil, dünyanın bütün uygar ülkelerinde politik hayattan atılması gereken üç halk düşmanıdırlar» (Josè Diaz, **Tres anos de lucha**, s. 322-4; **Communist International**, özet yayın, İngilizce bs., c. 14, no. 4 - 1937 -, s. 1006-7). Kampanya, Barselona'daki Mayıs olayları sırasında en üst noktasına vardı. Hükümet güçleri (esas olarak PCE güçlerinden oluşuyordu) ile POUM ve Anarko-Sendikalistlerin bir kesimi arasında silâhlı çatışmalar oldu. Bir Alman dokümanını temel alan PCE, olayın esas sorumlularının «Faşist ajanlar»ın yönlendirdiği POUM liderleri olduğunu iddia etti (ve bu iddia bir daha geri alınmadı). Ne var ki, Broué'nin haklı olarak gözlemlediği gibi, PCE'nin dayandığı doküman bu «ajanlar»ın diğer örgütlerden çok POUM içinde faaliyet gösterdiklerini ortaya koymuyordu. Herhalde, hiç bir «ajan» veya «ajanlar» gurubu daha önce çatışmaya giden bir durum yaratılmadıkça başarılı olamazdı. (Broué-Tèmime, op. cit., s. 286 ve 294, not. 40). Ve bu

durum POUM'a karşı Moskova'dan yönetilen politik ve ideolojik bir kampanya ile yaratılmıştı. Bana öyle geliyor ki, POUM'un bu sıradaki politik tezleri kendisine karşı hazırlanan provokasyona fırsat veriyordu ve POUM bu durumun tamamen farkındaydı. 14 Mart 1937'de Nin şöyle diyordu: «devrimin ilk aylarına kıyasla koşulların çok daha az uygun olmasına rağmen, öyle bir güçler ilişkisi vardır ki, proletarya **şimdi** silâhlı ayaklanmaya başvurmaksızın iktidarı ele geçirebilir» (**La Batalla,** Temmuz-Ağustos 1966, yeniden basım). Bu tamamen gerçek dışıydı. Proletaryanın Nin'in tavrı ile - POUM kadar Caballeristlerin ve Anarko-Sendikalistlerin bazıları ile de - teoride uyuşabilecek kesimleri **PCE'nin güçlerine karşı silâhlı bir mücadeleye girmeden** (ve PCE'nin politik fikirlerini paylaşan Cumhuriyetçilere ve Sosyalistlere karşı) **iktidarı ele geçirmeyi deneyemezlerdi.** Karşılarındaki güç ordunun büyük bir kısmını temsil ediyordu. Soruna Nin'in baktığı gibi bakmak Cumhuriyetçi kamp içinde iç savaşa gitmek anlamına geliyordu. Ve Cumhuriyetçi kamp içinde iç savaş durumunda ne proletarya devrimini ne de burjuvademokratik Cumhuriyet'i güvence altına almak mümkün olabilirdi. Bu, ancak, Faşist karşı-devrimin zaferini çabuklaştırabilirdi. «Öteki kamp»ı hesaba katmadan sadece Cumhuriyetçi kamp içindeki «güçler ilişkisi»ni ele almak muazzam bir hata idi. Troçki o yılın 28 Eylül'ünde şunları yazıyordu: «Stalin-Negrin hükümeti sosyalizm yolunda yarı-demokratik bir engeldir; ama yine de, çok güvenilir veya dayanıklı olmasa da, Faşizm'in yolu üzerinde de bir engeldir. Yarın veya yarından sonraki gün, İspanyol proletaryası bu engeli aşabilir ve iktidarı ele geçirebilir. Ama onu bugün, hatta pasif olarak, yıpratmak hedef alınırsa, bu sadece Faşizm'in işine yarayacaktır («Ultra-Lefts in General and Incurable Ultra-Lefts in Particular», **The Spanish Revolution (1931-1939)**, op. cit., s. 296). Bu açık görüşlü yargı - Troçki çok geçmeden bununla çelişen daha az açık görüşlü başka yargıları formüle edecekti - Mart 1937'deki duruma mükemmel biçimde uyuyordu. Nin'in yaptığı hata belki de, en azından kısmen, POUM'un bu sırada kendini içinde bulduğu dramatik durumdan ötürüydü. Her durumda bu, Stalin'in caniyane planlarını kolaylaştırdı. Kanlı Mayıs günlerinden sonra,

POUM'un ezilmesinin sonuncu ve çok iyi bilinen aşaması başladı (bu konudaki diğer yazıların arasında, bk. Juan Andrade'nin ılımlı makalesi, **La Batalla,** Haziran 1967). Kendi adıma eklemek isterim ki, POUM'un ezilmesi ve Andres Nin'in rezilce katledilmesi PCE tarihinin en karanlık sayfasını oluşturur. PCE Stalin'in gizli servisi tarafından işlenen bir cinayette suç ortağı olarak davrandı. Biz İspanyol Komünistleri, dünyadaki bütün diğer Komünistler gibi, kuşkusuz, o sırada ve daha uzun bir süre, Moskova'da üretilen korkunç yalanların etkisi altında kaldık. Ne var ki, bu, tarihsel sorumluluğumuzu ortadan kaldırmaz. 1956'da toplanan SBKP'nin Yirminci Kongresi'nden bu yana on dört yıl geçti ve PCE henüz ne özeleştiri yaptı ne de gerçeklerin ortaya çıkarılmasına yardımcı oldu. PCE liderlerinin bilinenlere daha fazla katkıda bulunamayacaklarını farzetsek bile - bence gerçek de budur - en azından SBKP'yi tek başına sahip bulunduğu bilgileri açıklamaya çağırabilirlerdi. Nin olayı sadece SSCB tarihine değil, İspanyol tarihine aittir.

52. Brouè-Tèmime, op. cit., s. 232.

53. PCE merkez komitesinin Mart 1937 tarihinde toplanan plenumuna sunduğu raporda Josè Diaz (**Tres anos de lucha,** s. 326) partinin 249.140 üyesinin sosyal kompozisyonu hakkında şu bilgileri verir: «Cumhuriyetçi hükümetin yönetimindeki eyaletlerde... Bu sayı Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi'nin 50.000 üyesini de kapsar. Partinin sosyal kompozisyonu şöyledir: 87.660 sanayi işçisi; 62.250 tarım işçisi; 76.700 köylü; orta sınıflardan 15.485; entellektüellerden ve liberal serbest meslek sahiplerinden 7.045.» (Raporun özeti için, **Communist International,** c. 14 (1937). S. 1007'den itibaren yukardaki rakamlara yer verilir. Özgün metinde yer alan birkaç satırda Diaz, verdiği sayının Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi'nin «45.000 ya da daha fazla» üyesini kapsamadığını söyler. Buradaki «köylüler»den küçük ve orta toprak sahipleri, «orta sınıflar»dan kent küçük burjuvazisinin üyeleri, küçük sanayi veya ticarî işletmelerin sahipleri vb. anlaşılmalıdır.) Bu 249.140 üyenin 131.600'ünün «cephede savaşmakta» olduğu söyleniyordu. Maidanik'e göre, 1937 baharında, ordunun yaklaşık 2/3'ü PCE'nin denetimi altında ve askerlerin en azından 1/3'ü parti üyesi idi (op. cit., s. 278-80). Bu oranlar

abartılmış olabilir, fakat partideki 150.000 sanayi ve tarım proleterinin çoğunlukla çok genç olduğu ve orduda yer aldığı kuşku götürmez. Maidanik şunları yazar: «1937 başında İspanya'ya gelen bir Bulgar Komünist (muhtemelen Komintern delegesi Stepanov) 'Komünist Parti esas olarak askeri bir partidir,' diye yazdı» (ibid., s. 280). Ve ekler: «Komünistlerin Katalonya dışında cephe gerisindeki işçi kitlelerini kazanmasının, özellikle tarım proletaryasının olduğu yerlerde, görece yavaş olduğunu da kabul etmek gerekir... Cephe gerisinde ve sendikalarda geleneğin ağırlığı Sosyalistlerin ve Anarşistlerin lehine işlemeye devam etti» (ibid., s. 280-81). Katalonya'nın burada hesaba katılıp katılmaması gerektiği tartışmalıdır: 1937 baharında parti burada sadece 45.000 küsur üyeye sahipti; en büyük gelişmeyi tek tek işçiler, küçük-burjuvalar vb. arasında kaydediyordu.

54. Carl von Clausewitz, **On War,** İngilizce bs., c. I, Kegan Paul, Londra, 1908, s. 23.
55. Josè Diaz, **Tres anos de lucha,** s. 350.
56. Bk. not. 51. Josè Diaz'ın burada sözü edilen raporunda (rapor Diaz tarafından sunuldu fakat en önemli satırlar PCE'yi gözetim altında tutan Komintern takımı tarafından hazırlandı) şunları okuyoruz: «Ve şimdi bir komplo, Sovyetler Birliği'nde Troçkistlerin bir komplosu ortaya çıkarıldı ve sosyalist anavatana ihanet edenler suçlarını itiraf ettiler. Bu kişiler proletarya mahkemesinde yargılanacaklar. Alman ve İtalyan Faşist basını Sovyet iktidarına hakaretler yağdırıyor, çünkü ajanlarının komplosu açığa çıkarıldı. İspanyol Troçkistleri Faşistler ile aynı dili kullanarak dostlarını savunmaktan başka şey yapamazlar. 24 Ocak 1937 tarihli **La Batalla**'da - bu gazetenin sadece tek bir sayısını alıyoruz - şu sözler yer alıyor: «Moskova'da yeni bir cinayet hazırlanıyor. Bürokratik bir kişisel diktatörlük rejimi altındaki Rusya'da, bugün, işçi demokrasisinin en elementer biçimleri ortadan kaldırıldı. Uluslararası proletaryaya Rusya'da olanları bilme hakkı tanınmdan Rusya'nın davasını savunma çağrısı yapılamaz.» Daha fazla alıntı yapmak gerekir mi? Okuduklarım Faşistler ile Troçkistlerin özdeş olduklarını göstermeye yeterlidir. Gördüğümüz gibi, bu insanların proletarya ile veya dürüst görülebilecek herhangi bir eğilim ile ilgileri yok.

Troçkistlere karşı savaşıyorsak, anti-Faşist saflara girmiş düşman ajanları oldukları içindir. Troçkistleri işçi hareketi içinde bir eğilim olarak görmek ağır bir hatadır. Onlar, uluslararası Faşizm'in ajanları olarak sınıflandırılması gereken ilkesiz bir karşı-devrimciler gurubudurlar. Yakın zamanda yapılan Moskova duruşmaları, reddedilemez biçimde göstermiştir ki, bu çetenin lideri olan Troçki bir Gestapo ajanıdır» (op. cit., s. 323).

57. İki sendikanın, UGT ve CNT'nin merkezleri yeni hükümete katılmayı reddettiler. Daha sonraki aylarda, PSOE'nin reformist liderliği devlet mekanizmasının yardımıyla Caballeristleri UGT liderliğinden almayı ve UGT'nin hükümete katılmayı kabul etmesini sağlamayı başardı. Bir yıl sonra, ılımlı unsurlar, benzer biçimde CNT liderliğini ele geçirmeyi başardılar. CNT bir kez daha hükümette temsil edildi (Nisan 1938).

58. Josè Diaz 1937 Kasım'ında PCE Merkez Komitesi Plenumu'na sunduğu raporda şöyle diyordu: «Largo Caballero hükümetinin düşmesinden sonra Halk Cephesi hükümetine muhalif bir blok oluşturmayı amaçlayan bir eğilim ortaya çıktı. Bu bloğun ekseni, Troçkist etki altına giren ve karşı-devrimci Troçkizm ile bağ kurarak CNT'yi hükümet karşıtı bir politikaya çekmeye çalışan yenik Largo Caballero gurubu idi... Largo Caballero'nun gurubu aynı zamanda Halk Cephesi'ne karşı savaşıyor. Bu, onun bölücü ve yenilgici politikasını tamamlıyor. Bu gurubun General Asensio ve POUMistlerin koruyucusu haline gelmesi rastlantı değildir. Asensio ve Troçkist casuslar ile kurdukları bağlar politikalarını tanıamlıyor» (**Tres anos de lucha**, s. 416-17).

Yenilgici ve teslimiyetçi politikanın en önemli temsilcileri olan Azana ve Prieto'nun Cumhurbaşkanlığı ve Savaş Bakanlığı'nı işgal etmelerine rağmen, PCE, POUM'a saldırırken kullandığı «argümanlar»ı kullanarak, ateşi Largo Caballero eğilimi üzerinde yoğunlaştırdı.

Bu arada, PSOE'nin reformist liderleri, PCE'nin alkışlarıyla, PSOE ve UGT içinde Caballeristlere karşı savaşmaya devam ettiler. 16 Ağustos 1938 tarihli **Frente Rojo**'da yer alan bir makale, Sosyalist Parti ulusal komitesinin, «eğilimlerin veya hiziplerin oluşmasını ve faaliyet göstermesini hoşgörmeyerek bütün militanların birliğini

sağlayacak yeterli adımların atılması için bütün parti örgütlerine» gönderdiği emri «sağlam ve yerinde karar» olarak yorumladı (**Tres anos de lucha**, s. 470-71).

Largo Caballero'nun hükümet başkanlığından düşmesinin hemen ardından PCE reformist PSOE liderliğine biraz daha yaklaştı ve 17 Ağustos 1937'de onlarla ortak bir program üzerinde anlaştı.

59. PCE Merkez Komitesi'nin Kasım 1937 plenumu sırasında, «üyelerimizin yüzde altmışı orada olduğu halde, cephedeki parti çalışmasının büyük zayıflığı»nın ortaya koyduğu ciddi bir belirtiden söz edildi (**Tres anos de lucha**, s. 433). Aynı plenumda şöyle deniyordu: «Kararsızlığa (parti içindeki) karşı enerjik biçimde savaşmalıyız. Toplantı ve plenumlardan sonra bile şu ya da bu konuda anlaşmazlık olduğunu, çoğu kez dolaylı yollardan ima edenlere karşı savaşmalıyız. Bu olguların iki sebebi var. Birincisi, aramızda pek çok yeni üye bulunduğu için partimize ve politikamıza yön veren zorunluluklar konusunda hâlâ var olan anlayış eksikliğidir... Fakat uzun süredir parti üyesi oldukları halde tereddüt içinde olan yoldaşlarımız da var. Olanları çok iyi anlamadıklarını söylüyorlar ve doğal olarak, böyle zamanlarda, partinin birliğini her zamankinden daha fazla tehlikeye sokacak imalarda bulunuyorlar» (ibid., s. 439).

60. Diz, op. cit., s. 461-3. Diaz, sözünü ettiği Kasım 1937 raporunda, aslında, «bütün demokratik ülkelerin üzerinde birleşebilecekleri alan»dan, yani, «hepimizi tehdit eden savaşa karşı savunma alanı»ndan söz eder. İspanyol savaşının başlamasından bir buçuk yıl sonra bir PCE dokümanının «bizi tehdit eden» bir savaştan söz edebilmesi, bu dokümanın yazılmasına İspanyol olmayan bir elin karıştığını ortaya koyar.

61. **Vsemirnaya Istoriya**, Moskova, 1956-62, c. 19, s. 349-50.

62. Jackson, op. cit., s. 453.

63. 1939 Mart'ının ilk günlerinde PCE orta mıntıkadaki başlıca komutanlıkları (Katalonya'nın kaybından sonra hepsi Cumhuriyet'e bırakıldı) ele geçirmeye çalıştı. Burada hâlâ önemli askeri güçler ve direnişi sürdürecek kaynaklar vardı. Fakat Casado'nun Madrid'de ayaklanması ve donanmanın Cartagena'dan ayrılması ve en önemlisi insanların genel tavrı PCE'nin planını boşa çıkardı.

64. Josè Diaz'ın **Tres anos de lucha**'da yayımlanan rapor ve makalelerini okumak düşman işgalindeki bölgede gerilla mücadelesi verme sorununun bütünüyle bir yana bırakılmış olduğunu anlamak için yeterlidir. Yenilgiden sonra PCE'nin öncü çevrelerinde bunun başlıca zaaflarından birini oluşturduğu kabul edildi. Fakat bunun rastlantıya bağlı bir ihmal olmadığı açıktı. Diğerlerinde olduğu gibi bu sorunda da, parti, burjuva Cumhuriyetçilerin ve Prieto gibi Sosyalistlerin anlayışsızlığı ve direnişi ile karşılaşmıştı ve diğer meselelerde olduğu gibi bu meselede de ittifakı koruma uğruna onlara boyun eğmişti.
65. Troçki, «The Lessons of Spain», **The Spanish Revolution (1931-1939)**, op. cit., s. 319.
66. 16 Şubat 1966'da SBKP Merkez Komitesi'ne bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsünde, askeri tarih uzmanları dahil Sovyet tarihçilerinin hazır bulundukları bir toplantı yapıldı. Toplantının konusu, Alexander Nekrich'in Nauka yayınevi tarafından 1965'te Moskova'da yayımlanan **22 June 1941** başlıklı kitabının tartışılması idi. Bu kitaba, daha sonra, Alman-Sovyet paktı döneminde Komintern'in sorunları ile bağlantılı olarak değineceğiz (Nekrich Sovyet-Alman savaşının ilk aşamasında Kızıl Ordu'nun uğradığı yenilgilerde Stalin'in taşıdığı sorumluluğu gösterir). Sovyet okuyucuların ilk anda ilgisini çeken bu kitap ortaya çıktıktan kısa süre sonra Stalinistlerin bir şiddet kampanyasına konu oldu; sonunda yasaklandı ve yazarına karşı önlemler alındı. Ne var ki, 16 Şubat'ta yapılan tartışmaya katılanların çoğu Nekrich'i destekledi. Ve bu tartışma sırasında başka meseleler de gündeme getirildi. Konuşmacılardan biri, Snegov, bir ara, Stalin'in «İspanyol Cumhuriyeti'ne, Polonya'ya ve bütün ülkelerdeki bütün Komünistlere ihanet ettiği»ni söyledi. En önemlisi, toplantıda resmî görüşü temsil eden Deborin'in, Polonya konusunda Snegov'a sert yanıtlar verirken, İspanya hakkında hiçbir şey söylememesi idi (bk. V. Petrov, ed., «22 June 1941», op. cit., s. 260).
67. Jackson, op. cit., s. 404.
68. Azana, **Obras completas**, c. 4, s. 734. Burada Sovyet tavrının Londra'nın dayattığı tarafsızlık tavrı ile ilişkili olarak ayrıntılı bir çözümlemesini yapmak imkânsızdır. Ne var ki, bu politikanın Sovyet hükümeti tarafından açık

biçimde kabul edilmesi ve 1936'nın Ağustos, Eylül ve kısmen de Ekim aylarında sıkı biçimde izlenmesi ve bu arada aynı politikanın Almanya ve İtalya tarafından açıkça ihlâl edilmesi, İspanyol Cumhuriyeti'nin isyancılar üzerinde bir başlangıç avantajı sağlamasını önledi. Ayrıca, tarafsızlık oyununa katılmak, genelde, yardım sağlama sorununu Cumhuriyet için uygun olmayan bir temele yerleştirmek anlamına geliyordu.

69. 1944'ün sonunda, Komünistlerin önderlik ettiği Yunan direnişi pratikte ülkenin tamamına hâkim olmuş durumdaydı ve açıkça devrimci bir programa sahipti. Bir İngiliz keşif kuvvetinin yaptığı müdahale iktidarın Yunan gericiliğine geçmesini sağladı ve Stalin bunu önlemek için hiç bir harekette bulunmadı. Kitabın ikinci kısmında Stalin'in bu sorunla ve daha sonra Yunan iç savaşı ile ilgili politikasını inceleyeceğim.

70. B. Ponomaryov et al., **World Revolutionary Movement of the Working Class**, Progress, Moskova, 1967, s. 338.

71. Marks, «Revolution in China and in Europe», **Marx on China, 1853-1860** içinde, Lawrence and Wishart, Londra, 1951, c. I. Marks'ın görüşü şu şemayı temel alıyordu: kapitalizm bir dünya sistemidir; İngiliz endüstrisi büyük çapta geniş Asya pazarlarına bağımlıdır; 1853'te 1850'den beri genişleyen İngiliz endüstri üretimi bir aşırı-üretim krizine girmek üzereydi: «Büyük pazarlardan biri ansızın daralırsa, krizin gelişi bu yüzden zorunlu olarak hızlanır»; «Çinlilerin şimdiki ayaklanmasının İngiltere üzerinde şimdilik özellikle bu etkiyi yaratması gerekir» (ibid., s. 4).

1857 tarihli makalesinde («Persia-China», ibid., s. 50-51), Engels Çin'de gelişmekte olan yabancılara karşı savaşmaktan bir «halk savaşı» olarak söz eder ve kehanette bulunur: «Eski Çin'in ölüm saati hızla yaklaşmaktadır... Uzun yıllar geçmeden, dünyanın en eski imparatorluğunun ölüm mücadelelerine ve bütün Asya için yeni bir çağın açıldığı güne tanık olacağız.»

Fakat Marks ve Engels sömürge ülkelerdeki devrim ile özel bir sorun olarak ilgilenmediler. Yazılarından çıkarılabilecek genel fikir, bu ülkelerin kapitalist aşamadan geçmek zorunda olduklarıdır. Marks, «doğu despotizmi»nin teme-

li olarak iş gören küçük tarım topluluklarının çözülmesi nedeniyle sömürgecilikte, olumlu, ilerici özellikler görür, aynı zamanda bunu vahşi ve insanlık dışı bir şey olarak tanımlar. Marksizm'in kurucuları Avrupalı olmayan uygarlıkları Avrupa uygarlığının prizmasından bakarak yargılarlar. Geri halkların ilerleme yolunu, sadece sosyo-ekonomik bakış açısından değil, kültürel olarak da, Avrupalılaşma yolu olarak gördüler.

72. Bk. Maurice Godelier, **La Notion de «mode de production asiatique» et les schèmas marxistes d'èvolution des societès,** Centre d'Etudes et de Recherches Marxistes, Paris, n.d., s. 5, 24.
73. Lenin'in stratejik dünya devrimi şemasında Doğu devrimine verdiği yer için bk. Bölüm 2'deki referans. İkinci Enternasyonal'de sömürge sorunu tartışması, Amsterdam (1904) ve Stuttgart (1907)'ta yapılan tartışmaların özetleri için, bk., Stuart R. Schram ve Hèlène Carrère d'Encausse, **Marxism and Asia (1853-1964)**, s. 125-33.
74. Degras, **The Communist International (1919-1943)**: Documents, I, s. 43
75. Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 151-2, 160. Ulusal sorun ve sömürge sorunu üzerine Kongre'de oylanan tezler için bk., Degras, op. cit., I, s. 139-44.
76. Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 187.
77. ibid., s. 193. Safarov burada Fransız Komünist Partisi'nin Sidi-bel-Abbès şubesinin Komintern'e gönderdiği bir mektuptan söz ediyor. Mayıs 1922'de KEYK Kuzey Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketi ile ilgili bir çağrı yayınlamıştı. Sidi-bel-Abbès şubesinden Komünistler, apaçık bir sömürgeci bakışını ifade ederek, bu çağrıyı mektuplarında protesto ettiler. Mektupta, «Vesayet altında halklar vardır,» deniyordu. «Bunlar tek başlarına kendilerini yönetecek yetenektedirler; diğerleri henüz bu yetenekte değildirler. Komünist görev birincisine özgürlük verilmesini, daha zorlayıcı olarak, ikincisinin kötü talihinden kurtarılmasını ve, güçlü biçimde, onlara insani ve tarafsız öğreticiler olarak hizmet etmemizi emreder... Bir Mısırlıya egemenlik gereklidir, ama yamyamlara egemenlik verilmesi istenemez...» Mektubu yazanlar şöyle düşünmektedirler: «Beşinci Paragrafta sözü edilen (Fransız Kuzey Afrikası'ndaki ulusal hareket ile ilgili olarak KEYK'in Mayıs

1922'de yaptığı duyurunun) 'Cezayirli Müslüman kitlelerin ayaklanması' şimdiki durumda, yani, ana ülkede devrimin zaferinden önce, tehlikeli bir ahmaklık olacaktır. Komünist Parti'nin, durum hakkında herşeyden çok Marksist bir kavrayışa sahip olan Cezayirli federasyonları Komünist tarihin yargısı önünde böyle bir şey yapmak istemezler» (ibid., s. 196). Bu mektup Dördüncü Kongre'de ve sonra Beşincisinde bazı Batılı Komünistlerin sömürgeci anlayışına tipik bir örnek olarak kullanıldı (bk. **Fifth Congress of the Communist International, Abridged Report,** op. cit., s. 191).

78. **Inprecorr** (İngilizce bs.), c. 4, no. 49 (24 Temmuz 1924), s. 500-501, ve Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 200.

Beşinci Kongre'ye «ulusal sorun ve sömürge sorunu» üzerine rapor sunan Manuilski Fransız ve İngiliz Komünistlerini sert biçimde eleştirdi. Fransızlar için, Sidi-bel-Abbès olayından ayrı olarak bir örnek verdi: «Parti'nin merkez organı **L'Humanité**'nin editörleri çağrıyı yayınlarken (Komintern'in Fransız işçilerine ve sömürge halklarına çağrısı) 'sömürge halklarına' sözcüklerini kasten metinden çıkardılar.» İngiliz Komünistlerinden de şöyle söz ediyordu: «İngiliz Komünist Partisi'nin sömürgeler ile ilgili olarak hazırladığı ve incelememiz için bize gönderilen dokümanların hiç birinde, İngiliz yoldaşların sömürgelerin İngiliz İmparatorluğu'ndan ayrılmalarını istediklerini açık seçik gösteren tek bir ifade bulamadık» (**Fifth Congress of the Communist International, Abridged Report,** op. cit., s. 191-3).

Ne var ki, Stalin'in SSCB'deki Rus olmayan halklara yönelik «ulusal» politikasından söz ederken, Manuilski, eleştiriden kasideye geçti. Yine de, daha sonra göreceğimiz gibi, eleştiri zeminleri eksik değildi. Safarov'un Enternasyonal'deki temsilcileri kastederek söylediği, «Proleter enternasyonalizmine yabancı ve düşman, şovenist fikirler» şeklindeki sözleri, Sidi-bel-Abbès Komünistlerinden çok daha tehlikeli idi.

79. **Vsamirnaya Istoriya,** op. cit., c. 8, s. 440.

80. Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 41.

81. Mayıs 1917'de Sovyetler'deki Bolşevik temsilciler Lenin'in

hazırladığı aşağıdaki platformu savundular: «Rus halkı, işçileri ve köylüleri, hiç bir ulusu ezmek istemezler ve ezmeyeceklerdir; onlar tek bir Rus olmayan (Büyük Rus olmayan) ulusu Rusya'nın sınırları içinde zorla tutmak istemezler ve tutmayacaklardır... Bu, Büyük Rusların, ne Polonya'yı (Kurdland), ne Ukrayna'yı, ne Finlandiya'yı, ne Ermenistan'ı ne de bir diğer ulusu zorla tutmayacakları anlamına gelir. Büyük Ruslar bütün uluslara kardeşçe bir birlik sunarlar ve doğrudan ya da dolaylı hiç bir şiddet aracına başvurulmadan her bir halkın arzusuyla ortak bir devletin kurulmasını önerirler. Büyük Ruslar... bu uluslara ve bütün uluslara ayrı bir devlet olarak veya istedikleri gibi bir birlik içinde yaşamak isteyip istemedikleri hakkında serbestçe karar verme özgürlüğünü istisnasız... tanır» (Lenin, op. cit., c. 24, s. 354-5). İktidarı aldıktan bir gün sonra Sovyetler Kongresi'ne sunduğu meşhur «barış üzerine rapor»da Lenin şöyle diyordu: Sovyet hükümeti «küçük ve zayıf bir ulusun büyük veya güçlü bir ülkeye, bu ulusun kesin, açık ve kendiliğinden ifade edilmiş istek ve arzusu olmaksızın dahil edilmesini, bu zorla dahil etmenin ne zaman gerçekleştirildiğine bakılmaksızın, zorla belirli bir ülkeye ilhak edilen veya o ülkenin sınırları içinde tutulan ulusun gelişme ve gerilik derecesine bakılmaksızın ve nihayet bu ulusun Avrupa'da veya uzakta, denizaşırı ülkelerde olup olmadığına bakılmaksızın, ilhak veya yabancı toprakların ele geçirilmesi olarak görür.» Ve «ulusun var olma biçimleri»nin, söz konusu ulus üzerinde «en ufak bir baskı yapılmaksızın... serbest oyla» kararlaştırılması gerektiğini açıklığa kavuşturdu (ibid., c. 26, s. 250).

82. ibid., c. 29, s. 170 vd. Burada Lenin partinin yeni program taslağı konusunda Buharin'e karşı çıkıyordu, fakat Stalin Ocak 1918'den itibaren benzer bir tavır almıştı. Sovyetler'in Üçüncü Kongresi'ne «ulusal sorun» üzerine sunduğu raporda Stalin, «kaderini tayin hakkı ilkesi Ukrayna'daki burjuva şovenist unsurlar tarafından kendi emperyalist çıkarları için sömürülüyordu,» dedikten sonra şöyle devam etti: «Bütün bunlar kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin, o ulusun burjuvazisinin değil emekçi kitlelerinin kendi kaderlerini tayin hakkı olarak yorumlanması gerektiğini ortaya koydu. Kendi kaderini tayin hakkı

ilkesi sosyalizm için mücadelenin bir aracı olmalı ve sosyalizmin ilkelerine tâbi olmalıdır» (Stalin, op. cit., c. 4, s. 32-3).

83. Lenin'in «Milliyetler veya 'Özerkleştirme' Sorunu» olarak bilinen dokümanı Stalinist liderlik tarafından uzun süre gizlendi. İlk kez 1956'da **Kommunist**'te yayımlanan bu dokümana Lenin'in toplu eserlerinin özgün taslağında yer verilmedi. Toplu eserlerin beşinci basımında ve dördüncü basıma eklenen 36. ciltte yer aldı. (Doküman bu 36. cildin İngilizce basımında s. 605-11'de yer alır.)

Lenin'in kehanette bulunur gibi Büyük Rus şovenizmi tehlikesinden söz etmesinin partinin önder çevrelerinde uyandırdığı yankı ayrıntılı olarak bilinmiyor. Bunlar Lenin'in katılmadığı Onikinci Parti Kongresi'nin (Nisan 1923) tutanaklarında önemli bir yer tutuyor olmalı. «Parti ve devlet işlerinde ulusal faktörler üzerine» raporunda Stalin, Lenin ile aynı tavırda olduğu izlenimini vermeye çalıştı. «Büyük Rus şovenizmi» kavramını kullanması bu izlenimi yaratmak içindi. Fakat raporun ayrıntılı analizi Stalin'in esas saldırıyı «yerel milliyetçilik»e yönelttiğini ortaya koyar. Fakat bu bazı delegeleri aldatmaya yetmedi. Bizzat Stalin'in ifade ettiği gibi, «Vladimir İlyiç'in notlarına ve yazılarına» başvuran (Stalin, op. cit., c. 5, s. 271) bu delegeler «Büyük Rus şovenizmi»ne karşı mücadelenin sadece lâfta kalmadığını göstermeye çalıştılar. Buharin bile, ateşi Büyük Rus şovenizmi «Golyat»ına karşı yoğunlaştırmak için «yerel milliyetçilik» sözlerinin taslak metinden çıkarılmasını önerdi. Fakat bu sırada Stalin parti mekanizmasının kontrolunu sağlamıştı. Kongre'ye katılan delegelerin çoğu sadece ona bağlıydılar. Lenin'in uyarılarını gündeme getirme girişimleri etkisiz kaldı.

84. Degras, ed., **Documents on Soviet Foreign Policy**, I, OUP, Londra, 1951, s. 16.

85. Safarov, **Revolyutsiya i Kultura**, Taşkent, 1934, c. I, s. 10 (alıntı, Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 32). Çeşitli Asya ülkelerinden yabancı Komünistlerin katıldıkları Baku Kongresi'nde, Sovyetler'e katılan Türkistan ve diğer Müslüman milliyetlerin Komünist örgütlerinin delegeleri bölgelerinde yaratılan durumun sert ve açık bir eleştirisini yaptılar. Örneğin Narbutabekov konuşmasında

şöyle diyordu: «Biz Doğu halkları... ideolojik rehberlerimize ve dünya proletaryasının liderlerine, Yoldaş Lenin'e, Troçki'ye, Zinovyev'e ve diğerlerine güveniyoruz. Ama yine de bu kongrede ne istediğimizi ortaya koymalıyız ve Doğu'nun Müslüman işçilerinin ve halklarının sesini duyurmalıyız. Eğer sesimizi duyurursak, devlet iktidarı görevlerini daha kolay yerine getirecek ve Doğu'daki toplumsal devrimin büyük ilkelerini oluşturma hedefine daha kolay ulaşılacaktır. Biz, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin sadece kâğıt üzerinde değil tam anlamıyla gerçekleştirilmesini talep ediyoruz... Herkes Doğu'nun Batı'dan tamamen farklı olduğunu ve çıkarlarının da farklı olduğunu biliyor. Bu yüzden Komünizm fikirlerinin katı biçimde uygulanması Doğu'da direniş ile karşılanacaktır. Ve bu yüzden, Müslüman dünyadaki dört yüz milyonun Sovyet sistemini benimsemesini istiyorsak, belirli bir kriteri onların durumuna uygulamak zorunda kalacağız... Biz Türkistanlılar daha önce ne Yoldaş Zinovyev'i, ne Yoldaş Radek'i ne de devrimin diğer liderlerini gördük. Ülkemizde neler olduğunu, izledikleri politikanın, emekçi kitleleri Sovyet iktidarından uzaklaştıran yerel yetkililerin şimdiye kadar ne yaptıklarını gelip kendi gözleriyle görmeliler. Bir delege olarak bunu söylemenin görevim olduğunu hissediyorum, çünkü ben sebatla Sovyet iktidarının politikasını destekliyorum... Sovyet iktidarının düşmanlarına karşı Türkistan cephesinde kanımızı dökerken hayatlarımızı Rusya'nın bütün emekçi kitlelerine bağlıyoruz. Şovenist eğilimlerin Türkistanlı liderlere karşı yaptıkları suçlamalar geri alınmalı, çünkü işçilerimiz kanlarını dökerlerken aksini kanıtladılar... Yoldaşlar, size, biz Türkistanlı kitlelerin iki cephede birden savaşmak zorunda olduğumuzu söylüyorum. Bir yanda, ülke içindeki başbelâsı mollalara karşı, öte yanda, Avrupalıların dar milliyetçi eğilimlerine karşı. Ne Yoldaş Zinovyev, ne Yoldaş Lenin ne de Yoldaş Troçki, Türkistan'daki gerçek durumu ve son üç yıl içinde Türkistan'da neler olduğunu bilir. Dürüst konuşmalıyız ve Türkistan'daki işlerin gerçek görünümünü resmetmeliyiz. Ancak o zaman liderlerin gözleri açılacak... Şunu diyoruz: karşı devrimcilerinizi çekin, ulusal anlaşmazlık saçan yabancı unsurlarınızı çekin ve Komünizm maskesi ardında faaliyet gösteren sö-

mürgecilerinizi çekin!» (Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit. ,s. 174-5).

86. Müslüman halkların bu temizlik sırasında tasfiye edilen başlıca liderlerinden biri Sultan-Galiyev idi. Ekim devriminden sonra Milliyetler Komiserliği'nde Stalin'in yardımcılığını yaptı. Sultan-Galiyev'in teorik ve politik görüşleri için bk. Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 35-6, 178-80.

87. Tan Malaka'nın Dördüncü Kongre'de yaptığı konuşmanın bazı bölümleri: «Pan-İslâmizm uzun bir hikâyedir. Öncelikle, İslâmcılar ile işbirliği yaptığımız Hindistan'daki (Endonezya) deneylerimizi ele alacağım. Java'da çok sayıda yoksul köylüyü bir araya getiren geniş bir birliğimiz var: Sarekat İslâm. 1912 ile 1916 arasında bu birliğin bir milyon üyesi vardı; belki de, üç veya dört milyon. Kendiliğinden yayılan çok geniş bir proleter birlikti ve çok devrimci idi. 1920'ye kadar bu birlik ile çalıştık. 13.000 üyeden oluşan partimiz Ulusal Meclis'e girdi ve propaganda yaptı. 1921'de Sarekat İslâm'a programımızı benimsetmeyi başardık. Köylere girerek üretim kontrolu için ajitasyon yaptık ve şu sloganı ortaya attık: 'Bütün iktidar yoksul köylülere ve proletaryaya.' Böylece, zaman zaman başka isim altında olmakla birlikte bizim Komünist Partisi ile aynı propagandayı yaptık. Ne var ki, 1921'de Sarekat İslâm liderlerinin patavatsızca yaptıkları eleştiri yüzünden bir bölünme meydana geldi. Hükümet, ajanlarını kullanarak, aynı zamanda Komünist Enternasyonal İkinci Kongresi'nin kararlarından yararlanarak, Pan-İslâmizm'e karşı savaşmak için bu bölünmeyi kullandı. Hükümet ajanları basit köylülere Komünistlerin onları bölmek istediklerini aynı zamanda dinlerini yok etmeyi amaçladıklarını söylüyorlardı. Basit bir Müslüman köylü için bu çok ağırdı. Köylü bu dünyadaki her şeyi zaten kaybettiğini düşünüyor, cenneti de kaybetmek istemiyordu. Bu dar kafalı insanların ruh hali böyleydi; hükümet propagandistleri ve ajanları bunu kullandılar. Böylece bölündük.» (Başkan (Marchlewski): «Süreniz doldu.») «Buraya Hindistan'dan geldim. Buraya gelmek kırk günümü aldı.» (Alkışlar.) «Sarekat İslâmcılar propagandamıza inanırlar. Bize 'midelerinden bağlı'dırlar - halk arasında böyle denir -, fakat yürekleri hâlâ Sarekat İslâm ile birliktedir. Yürekle-

ri cennettedir ki biz onlara bunu veremeyiz. Bu nedenle, toplantılarımızı boykot ettiler. Artık propagandayı sürdüremiyorduk.» Daha sonra, Tan Malaka Pan-İslâmizm'in geçmişe nazaran farklı bir anlam kazanmakta olduğunu açıkladı: «Şimdiki durumda Pan-İslâmizm, bütün Muhammed ümmetinin kardeşliği, sadece Arap değil, aynı zamanda, Hintli, Javalı ve bütün diğer ezilen Muhammed ümmetinin kurtuluşu anlamına geliyor. Bu kardeşliğe, İngiliz, Fransız ve İtalyan kapitalistlerine karşı, sonuç olarak dünya kapitalizmine karşı kurtuluş mücadelesi deniyor... Nasıl ki ulusal savaşı desteklemek istiyorsak, aynı zamanda, emperyalist güçlere bağımlı 250 milyon çok aktif ve enerjik Müslümanın kurtuluş mücadelesini de destekleyeceğiz» (**Bulletin of the Communist International**, no. 7, s. 6-8).

88. Degras, **The Communist International (1919-1943): Documents, I**, s. 387, 388.

89. Lenin'in «ön taslak tezler»i **Collected Works**'te yer alır; c. 31, s. 144-51. Roy'un taslak tezleri, tartışmadan sonra Kongre tezlerinde yapılan değişiklikler ile birlikler, Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., te yer alır (s. 150-63).

90. Lenin, op. cit., c. 31, s. 241-2.

91. ibid., c. 42, s. 202.

92. ibid., c. 31, s. 242. Lenin'in İkinci Kongre'de yaptığı konuşma, Roy'un ve diğer sömürge halkları temsilcilerinin ifade ettikleri görüşlerin üzerinde belirli bir etki yarattığını ortaya koyar. Bunun bir sonucu olarak kendi görüşlerinde bazı önemli değişiklikler yaptı. Bunu, örneğin, şu sözlerde buluyoruz: «Sömürücü ülkelerin burjuvazisi ile sömürge ülkelerin burjuvazisi arasında belirli bir **yakınlaşma** oldu. Bu yüzden, sık olarak, hattâ pek çok durumda, ezilen ülkelerin burjuvazisi, ulusal hareketi desteklerken, emperyalist burjuvazi ile tam uyum içindedir; yani, bütün devrimci hareketlere ve devrimci sınıflara karşı emperyalist burjuvazi ile güçlerini birleştirir. Bu durum komisyonda reddedilemeyecek biçimde kanıtlandı ve yegâne doğru tavrın, bu ayırımı göz önünde tutmak ve hemen her durumda 'ulusal devrimci' terimini «burjuva demokratik» teriminin yerine geçirmek olduğuna karar verdik» (ibid.).

Stalin zamanında, Lenin ve Roy'un Kongre tarafından onaylanan tezleri, Lenin'in özgün taslaktaki tezleri popülarize edilirken, basit biçimde bir kenara itildi. Stalin özgün taslağa dayanarak, örneğin Çin'de «ulusal burjuvazi»nin kuyruğuna takılma politikasını çok daha güvenceli biçimde haklı çıkarabiliyordu.

93. Degras, op. cit., I, s. 143-44.
94. Lenin, op. cit., c. 31, s. 244.
95. Marks ve Engels, bu hipotezi 1870'ler ve 1880'lerdeki Rusya için ortaya attılar. Örneğin, Komünist Manifesto'nun Rusya basımının önsözünde yer alır. Sadece Rusya ile ilgili olsa da, 1920'lerde devrim Asya'da somut olarak gündeme geldiği zaman bu hipotezin kazandığı teorik önem açıktır. Ne var ki, izlenmesi gereken bu özgün yol Avrupa'dakinden farklı idi. Ve Marks ile Engels'in gözünde, sosyalist devrimin önce Batı'nın kapitalist ülkelerinde zafer kazanması kaçınılmazdı.
96. Lenin, op. cit., c. 31, s. 243.
97. Degras, op. cit., I, s. 385-9.
98. Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 190. Konuşmasında Roy, Kongre'nin sonunda kabul ettiği tezlerde yer almayan bir farklılaştırma yapmaya çalışarak ilginç bir çözümlemede bulunur.
99. **Fifth Congress of the Communist International, Abridged Report,** s. 195 ve **Inprecorr** (İngilizce bs.), c. 4, no. 54 (4 Ağustos 1924), s. 573.

SAYFA 341'DEN SONRAKİ DİPNOTLAR

1. **Inprecorr** (İngilizce bs.), c. 4, no. 57 (12.8.1924), s. 607.
2. 7 Nisan 1921'de, 1913'te seçilen parlamentonun iki yüz milletvekili Kanton'da toplandı, gerici Pekin hükümetine muhalif ulusal ve cumhuriyetçi bir hükümet kurmaya karar verdi. Pekin hükümeti, 1911 devriminden sonra Çin'i kendi aralarında paylaşan sayısız gerici askerî kliğin - bunlara «savaş ağaları» deniyordu - sadece bir tanesiydi. Kanton meclisi Sun Yat-Sen'i, Çin Cumhuriyeti'nin Başkanı ünvanıyla yeni hükümetin başkanlığına seçti. Ne var ki, Haziran 1922'de Sun hükümeti «savaş ağaları»ndan biri tarafından kovuldu ve Şanghay'a kaçmak zorunda kaldı. Sun 1923'te iktidarını yeniden kurdu, Sovyetler Birliği ile, kendisine silâh ve askerî uzman sağlayan, sayesinde kendisine sadık bir ordu kurabildiği bir anlaşma-

nın sonucu olarak Kanton yakınlarındaki bölgede hükümetini sağlamlaştırmayı başardı. (Bk. Jacques Guillermaz, **L'History of the Chinese Communist Party, 1921-1949,** Methuen, Londra, 1972, s. 577-8.

3. Altıncı Parti Kongresi'nde seçilen, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Yedinci Genişletilmiş Oturumu'nda 20 Nisan 1943'te kabul edilen «Partimizin Tarihindeki Bazı Sorunlar Üzerine Karar»da, 1927 yenilgisi için aşağıdaki açıklama verilir (partinin öncü çevreleri arasında daha önce uzun bir tartışma yapılmaksızın): «Kuomintang içindeki o sırada müttefikimiz olan gerici klik 1927'-de ihanet ettiği için; bu kliğin emperyalistler ile oluşturduğu birleşik kuvvet çok güçlü olduğu için; ve **özellikle** devrimin son döneminde (yaklaşık altı ay) partimizin içindeki, Chen Tu-Hsiu'nun temsil ettiği sağ kanat görüş teslimiyetçi bir çizgi izlediği için, devrim yenilgiyle sonuçlandı...» (Mao Zedung, **Selected Works,** c. 4, Lawrence and Wishart, Londra, 1956, s. 172 -abç-). Ayrıntılı ve titiz çalışmasında Jacques Guillermaz da aynı sonuçlara varır. Ancak, bu yazar, o sırada ortaya çıkan durum bakımından zaferi imkânsız kılan genel objektif koşulları daha fazla vurgular. Böyle olduğu pek az kuşku götürür, fakat, kazanmanın imkânsızlığı bir şeydir, yenilgiye yol açılması başka şey. Bu, aynı zamanda, Lucien Bianco'nun vardığı sonuçtur (**The Origin of the Chinese Revolution,** OUP, Londra, 1972). Çin devriminin bu dönemi ve Stalin ile Komintern'in ortaya çıkan yenilgiden sorumlulukları, Harold Isaacs **The Tragedy of the Chinese Revolution**'ın genel çözümlemesine konu oldu (Londra, 1938).
4. **Inprecorr** (İngilizce bs.), no. 41, 1928, s. 733-4 (abç). Buharin, Çin devriminin kritik döneminde (1926-7) - Stalin'e bağımlı olsa da - Komintern'in lideri idi.
5. Maoist liderler bugüne kadar çıkardıkları parti tarihlerinin çeşitli versiyonlarında, ellerinde olması gereken bilgi ve dokümanları gizleyerek ilgili dokümantasyonun bir kısmı sadece Sovyet arşivlerinde olsa da) Stalin'in ve Komintern'in oynadıkları rolün eleştirel bir çözümlemesini yapmaktan dikkatle sakındılar. Çin-Sovyet anlaşmazlığı başlayana kadar, eleştirmekten sakınmakla kalmadılar, Stalin ve Komintern'in rolünü, diğer Komünist partilerin

yaptığı gibi, savunarak ortaya koydular. Anlaşmazlık başladığında, Çinli liderler, Stalin'i ve Stalinist mirası savunmanın Sovyet liderliğine karşı mücadelelerinde «yararlı» olacağına karar verdiler. Bu arada, resmî bir tarzda, Stalin'in «bazı hatalar» yaptığını kabul ediyorlardı. Bunların bazıları Çin sorunları ile ilgili değildi, bazıları ise özel olarak Çin devrimi ile ilgiliydi. 13 Eylül 1963 tarihli **Renmin Ribao** ve **Hongqi**'de yayımlanan dokümanda («Stalin Sorunu Üzerine») şöyle deniyordu: «Stalin'i savunurken onun hatalarını savunmuyoruz. Uzun süre önce Çin Komünistleri bu hataların bazılarını bizzat yaşadılar. Çin Komünist Partisi içinde zaman zaman ortaya çıkan hatalı «sol» ve sağ oportünist çizgilerin bazıları, Stalin'in bazı hatalarının etkisi altında uluslararası köklerine kadar ortaya çıktı. 1920'lerde, 1930'larda ve 1940'ların başında ve ortasında Yoldaş Mao Zedung ve Yoldaş Liu Şao-chi'nin temsil ettikleri Çinli Marksist-Leninistler Stalin'in hatalarının etkisine direndiler; «sol» ve sağ hatalı oportünist çizgilerin aşama aşama üstesinden geldiler ve nihayet Çin devrimini zafere ulaştırdılar. Fakat Stalin'in öne sürdüğü bazı hatalı fikirler belirli Çinli yoldaşlar tarafından benimsendiği ve uygulandığı için, biz Çinliler sorumluluğu yüklenmeliyiz» (**On the Question of Stalin**, Foreign Languages Press, Pekin, 1963, s. 8). Kuşkusuz bu tavırda doğruluk payı vardır. Çinli Komünistler, tıpkı Alman, Fransız, İspanyol vb. Komünistler gibi, kendi partilerinin yaptıkları hataların sorumluluğundan, bunlar Moskova'dan alınan çizgilerin harfiyen uygulanmasından kaynaklanmış olsa bile, kaçınmamalıdırlar - ve tarihsel olarak da kaçınamazlar. Fakat bu tavır temel sorundan kaçınmak için kullanıldığı zaman son derece zararlı bir özellik gösterir. Temel sorun, Stalin'in ya da Komintern'in belirli bir liderinin kişisel sorumluluğu değil, ideolojik, politik ve örgütsel bir sistemin, her ülkedeki ve uluslararası alandaki devrimci hareketin gereklerini kayıtsız şartsız Sovyet devletinin çıkarlarına tâbi kılan bir sistemin «sorumluluğu»dur. Bu mekanizma, söz konusu çıkarların belirlenmesinde emekçi Sovyet halkına bile seçme hakkı tanımaz. İktidar bürokratik bir tabakanın tekelindedir ve kişisel bir diktatörlüğe bağlıdır. Maoist liderlerin ve özellikle Mao'nun tarihsel hüneri, aslında, Çin

devrimci hareketini 1927'nin ağır yenilgisinden sonra, Stalinist Komintern'in denetiminden aşama aşama kurtarmayı başarmış olmalarıdır. Bu hüner, Stalin ve Komintern'in Çin devriminde oynadıkları rolün objektif ve eleştirel bir analizi ile uluslararası devrimci hareketin deneyimini zenginleştirmeye karar verdikleri zaman daha çok büyüyecektir. Böyle bir analizin önünde duran engellerin biri, kuşkusuz, Mao'nun kişilik kültüdür. Böyle bir adım Mao'nun Stalin ve Komintern ile ilgili olarak ifade ettiği neredeyse bütün görüşlerin eleştirel biçimde gözden geçirilmesi anlamına gelecektir. K.S. Karol şöyle der: «de-Maoizasyon (Maosuzlaştırma) Çin devriminin yaratıcısı, teorisyeni ve tarihçisi olan adamın yazılarının bir inkârı değil, zenginleştirilmesi olabilir ancak» (K.S. Karol, **China: The Other Communism**, Heinemann, Londra, 1967, s. 142). Çinli Komünistlerin bu görüşü kanıtlayabilecekleri zamanın yakın olmadığı görülüyor. Karol kitabında Çin ziyareti sırasında yaptığı görüşmeleri anlatırken onların Çin Komünist Partisi'nin tarihini nasıl gördüklerini canlı biçimde aktarır. Bence, tarihlerini, bu tarihin bazı önemli özelliklerini görmeyi reddederek görüyorlar.

6. Bk. Guillermaz, op. cit., s. 77-8. Çin Komünist Partisi'nin Üçüncü Kongresi'nin manifestosundan alınan bu pasaj için bk., G.D.H. Coel, **History of Socialist Thought**, c. 4, b. 2, Macmillan, Londra, 1958, s. 783. Cole Sun Yat-Sen'in kendi el yazısıyla yazdığı bir notun varlığından söz eder. Burada Sun, Komünistlerin Kuomintang disiplinini kabul etmeleri şartıyla bu örgüte girebileceklerini belirtmektedir (ibid., s. 782).
7. Ocak 1922'de Kuomintang temsilcileri Petrograd'da toplanan bir Doğu halkları kongresine katıldılar ve burada Çin'de tarım reformunun ancak ülke milliyetçi bir hükümet altında birleştirildikten sonra gerçekleştirilebileceğini - Komünist delegeler ile bu konuda anlaşmazlığa düşerek - doğruladılar (Guillermaz, op. cit., s. 71).
8. Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 226-7'deki Stalin'in sözleri 22 Mayıs 1925 tarihli **Pravda**'dan alınmıştır. «Düzeltilmiş» versiyon için bk. Stalin'in çalışmalarının 7. cildi (İngilizce bs., s. 149-50).
9. Stalin, **Works**, c. 9, İngilizce versiyon, s. 250-51: Degras, op, cit., II, s. 277.

10. Guillermaz, op. cit., s. 99-100.
11. Chen Tu-hsiu'nun partiden atılmasından hemen sonra, Aralık 1929'da Çin Komünist Partisi üyelerine gönderdiği mektuptan. Chen mektubunda olanların ayrıntılı biçimde tartışılması gerektiğini ısrarla belirtiyordu. Bu, tarihsel öneminin yanı sıra insanî bakımdan da ilgiye değer bir mektuptur. İngilizce'de ilk kez New York **Militant**'ta 15 Kasım 1930 ile 1 Şubat 1931 arasında bölümler halinde yayımlandı.
12. Stalin, op. cit., c. 8, s. 383. Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Haziran 1926 plenumunda, «partinin varlığına son vermeyi ve partinin resmî bir iki partili blok ile Kuomintang'a tâbi olmasını önerme» kararı alındı. Fakat Komintern bu kararın hatalı olduğunu düşündü ve uygulamaya koymadı (Harold R. Isaacs, **The Tragedy of the Chinese Revolution**, düzeltilmiş 2. bs., Stanford, 1961, s. 103).
13. Chen Tu-hsiu 11. notta geçen mektubunda, Komintern'in büyük toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin topraklarının müsadere edilmesi, fakat Kuomintang ordu subaylarının mülklerine dokunulmaması için kendilerine emir verdiğini açıklar. Ne var ki, «o sırada Hunan ve Hupeh eyaletlerindeki burjuvazi, toprak ağaları, askerî valiler, mütegallibe arasında, subayların hısımı, akrabası veya eski arkadaşı olmayan tek kişi yoktu. Bütün toprak sahipleri dolaylı ya da dolaysız olarak subaylarca korunmaktaydı.» Lucien Bianco'nun mükemmel çalışmasında (op. cit.) Çin devriminin bu özelliği, yani, burjuvazi'nin her düzeyde tarımsal kurumlar ile yakın ilişkisi çok açık biçimde gösterilir.
14. Alıntı, Guillermaz, op. cit., s. 137.
15. Stalin ile muhalefet arasındaki mücadelede Çin sorununun oynadığı rolün ayrıntılı bir analizi Deutscher'in Troçki biyografisinde bulunabilir. Deutscher muhalefetin sorunu ele almakta çok geç kaldığını, objektif olarak, belirtir. Troçki 1924'ten itibâren hemen her fırsatta Çin Komünist Partisi'nin Kuomintang'a bağımlı hale getirilmesini onaylamadığını belirtmesine rağmen, Cang'ın ihanetinden kısa süre öncesine kadar sorunu ele almadı. Bundan başka, Çin devriminde izlenmesi gereken strateji hak-

kında Troçki ile Zinovyev-Kamenev gurubu arasında teorik farklılıklar vardı. Zinovyev ve Kamenev Çin Komünist Partisi'nin Kuomintang'a bağımlı hale getirilmesini eleştiriyorlardı ama, Stalin'in Çin devriminin ancak bir burjuva demokratik devrim olarak zafere ulaşabileceği görüşü ile temelde uyuşuyorlardı.

16. Chen Tu-Hsiu, Li Ta-Chao ile birlikte Marksizm'in Çin'e getirilmesini sağlayan başlıca kişi idi. Aydınlar arasında kişisel prestije sahipti ve Çin Komünist Partisi'nin kurucularından biriydi. Chen büyük bir entellektüel dürüstlüğe sahipti ve Komintern direktifleri ile uyuşamadığını, sonunda bunları yerine getirmek zorunda kalsa bile, daima açıkça ifade etti. Stalin ve Komintern onu partinin uğradığı yenilgilerin günah keçisi yaptıkları zaman, Chen aynı entellektüel dürüstlükle bu rolü kabul etmedi. Parti üyelerine gönderdiği mektup (bk. not. 11) şöyle başlar: «Yoldaşlarımla birlikte Çin Komünist Partisi'ni kurmak için harekete geçtiğimden beri, uluslararası liderlerin, Stalin, Zinovyev, Buharin ve diğerlerinin Çin devrimi üzücü ve utanç verici bir başarısızlığa uğratan oportünizm politikalarını samimi olarak uyguladım. Gece gündüz çalışmama rağmen, bana verilen ihtarlar aldığım övgüleri aştı. Kuşkusuz, bazı eski Çin imparatorları gibi ikiyüzlü itiraflarda bulunmam gerekmiyor. Onlar gibi, başarısızlığa yol açan bütün hataları omuzlayarak, 'Ben, kişi olarak, halkın bütün günahlarından sorumluyum, demeyeceğim. Yine de, zaman zaman, sadece oportünizmin geçmiş hatalarını eleştiren ve kendini bunun dışında tutan bazı sorumlu yoldaşların tavrını benimsemekten utanç duyuyorum.» Chen 1929'da partiden atıldıktan sonra bir süre Troçkist muhalefete katıldıysa da, aynı eleştirel tavrı orada da sürdürdü: «Muhalefetin bayrağı 'Kutsal Öğretici' Chang'ın (Tacist dinin şeytanları kovma kudretine sahip başkanı) büyüsü değildir.» 1932'de Kuomintang polisi tarafından tutuklanan on üç yıl kürek cezasına çarptırılan Chen Tu-Hsiu 1942'de öldü. Jacques Guillermaz (op. cit., s. 46-51) Chen'in partinin kuruluşuna kadar geçirdiği entellektüel ve politik gelişmenin biyografik bir değerlendirmesini yapar.

17. Guillermaz, op. cit., s. 161. Kanton ayaklanması, doğrudan, Komintern'in iki temsilcisi, Alman Heinz Neumann

ve eski Komsomol lideri Gürcü Besso Lominadze tarafından örgütlendi. O sırada her ikisi de Stalin'in güvendiği adamlardı. Fakat bu durum 1936-8 tasfiyeleri sırasında onları idam edilmekten kurtarmadı.

«Sol» Kuomintang Komünistlere zulmetmeye başladıktan hemen sonra Stalin **Pravda**'da bir yazı yazdı. Bu olayı Bolşeviklerin Temmuz 1917'de yedikleri darbe ile kıyaslıyor ve «çok muhtemel» ki «yakın gelecekte, bir iki ay içinde olmasa bile altı ay içinde veya şu andan itibaren bir yıl içinde... yeni bir devrim hareketi» olabilir, diye düşünüyordu. Bu durumda, diyordu Stalin, «işçi ve köylü delegeleri sovyetlerini oluşturma sorunu, günün sloganı olarak ve burjuva hükümetine karşı-ağırlık olarak canalıcı bir mesele haline gelebilir» (Stalin, op. cit., c. 9, s. 366). Bu yazının amacı Çin Komünist Partisi'nin uğradığı yenilginin etkisini en aza indirmek ve o zamana kadar «sol» Kuomintang ile ilişkide izlenen politikayı haklı çıkarmak idi. Stalin «sol» Kuomintang'ın ihanetini Kerenski ve ortaklarının ihaneti ile kıyaslamak ve Çin devriminin izlediği çizginin 1917'de Bolşeviklerin izledikleri çizgi gibi zafere götüreceğini göstermek istyordu. Bu tahmin bir kez yapıldıktan sonra Stalin, olguların bunu doğrulamasını sağlamak için mümkün olan her şeyi yapmak zorunda kaldı. Bütün bunlar, 1927'nin son aylarında izlenen ve Kanton ayaklanmasına yol açan maceracı politikanın anahtarını sağlar.

18. Bk. not. 57 ve metindeki bölüm.

19. Çin Komünist Partisi'nin resmî tarihçileri bu dönemi şöyle açıklarlar: «Bu sefer sırasında (Chang Kay-Şek'in başlattığı beşinci kuşatma seferi) Kızıl Ordu, sadece savunmaya dayalı bütünüyle hatalı askerî çizgi ve partinin merkezî öncü organlarının izledikleri hatalı politikalar yüzünden, düşman kuşatmasını yarmayı başaramadı... Merkezî Kızıl Ordu'nun Uzun Yürüyüş'ü sırasında, partinin merkezi öncü organları, Kızıl Ordu'yu zaman zaman tehlikeli durumlara sokan ve düşmanın ilerleme yolunu kesmesi ve arkadan izlemesi ile ağır kayıplara yol açan askerî hatalar yapmaya devam ettiler. Tehlike içinde olan Kızıl Ordu'yu ve Çin devrimini kurtarmak için Yoldaş Mao Zedung ve diğer yoldaşlar azimli bir mücadele sürdürdüler ve Ocak 1935'de Kweichov Eyaletl'ndeki Tsun-

yi'de partinin Merkez Komitesi'nin Politik Bürosu'nun genişletilmiş toplantısının yapılması için çağrıda bulundular. Meseleleri bilen yoldaşların çoğunluğu ve onların desteği ile Tsunyi Konferansı «sol» oportünistleri parti liderliğinden aldı ve bütün partide Mao Zedung'un öncülüğünü sağladı» (Hu Chiao-mu, **Thirty Years of the Communist Party of China**, Lawrence ve Wishard, Londra, 1951, s. 39).

20. Burada Stalin'in Çin devrimi hakkında bir çok yazıda ortaya koyduğu görüşlerini özetliyoruın. Bk., özellikle, «Questions of the Chinese Revolution» ve «Notes on Contemporary Themes: II, China» (Stalin, op. cit., c. 9, s. 224-34 ve 337-69).
21. Troçki, **The Third International after Lenin**, New York, 1957, s. 174.
    1957, s. 174. Yine de belirtmek gerekir ki, Troçki, millî burjuvazi ile geçici anlaşmaların, belirli durumlarda, mümkün ve gerekli olduğunu reddetmiyordu.
22. ibid., s. 195.
23. 1924-7 döneminde bile işçi hareketinin gösterdiği gelişmenin köylü hareketinin önünde olduğu söylenemez. Kwantung eyaletinin doğu kesiminde köylü birliklerinin örgütlenmesi ve hareketliliği 1922 gibi erken bir tarihte dikkat çekici yüksek bir düzeye ulaştı. (Bk. Guillermaz, op. cit., s. 88-90.)
24. Bunun sebebi, sadece, Lenin'in hayatının son döneminde Asya'daki devrimin Avrupa'daki devrimden önce olabileceğini ve ona yol açabileceğini bir olasılık biçiminde düşünmesi değil, aynı zamanda, Doğu'daki köylü kitlelerin mevcut devrimci potansiyellerinin daha fazla olduğunu düşünmes idi.
25. Mao Zedung, **Selected Works**, c. I, Foreign Languages Press, Pekin, 1965, s. 18, 23-4.
26. KEYK'in Onuncu Plenumu'nun (Şubat 1928) Çin sorunu üzerine karar metninde şöyle deniyordu: köylü partizanların kendiliğinden eylemleri, «ancak, proletarya merkezlerinde devrimin yeni bir yükselişi ile bağ kurmaları koşulu ile muzaffer bir ulusal ayaklanma için bir başlangıç noktası haline gelebilir.» KEYK'in Kasım 1930 tarihli bir mektubunda, vurgulanmaktadır ki, Kızıl Ordu «yeterince Çin Komünist Partisi'nin denetiminde değildir. Kızıl Or-

du'nun sosyal kompozisyonu tatmin edici olmaktan uzaktır.» Bu ordu «proletaryanın liderliğinde bir işçi ve köylü ordusu»na dönüştürülmelidir. Aynı yılın Haziran'ında yine KEYK'in aldığı bir kararda şöyle deniyordu: «proletaryanın hegemonyasını sağlama görevi, partinin bir mücadele içinde grev hareketini yaygınlaştırmasını, Çin proletaryasının ekonomik savaşlarını örgütlemesini ve bunlara önderlik etmesini gerektirir. Parti, ekonomik ve politik mücadeleyi birleştirerek politik grevleri bütün sanayi merkezlerinde veya bir çoğunda bir genel politik grev örgütleme yönünde geliştirmek için her türlü çabayı göstermelidir.» KEYK'in Ağustos 1932 tarihli bir diğer karar metninde aynı tezler tekrarlanıyordu: «Proletaryanın hegemonyası ve devrimin muzaffer gelişmesi, ancak, Çin Komünist Partisi'nin sadece politik çizgisinde değil kompozisyonunda da bir proletarya partisi haline gelmesi ve partinin bütün öncü organlarında işçilerin görev alması koşuluyla garanti altına alınabilir.» (Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 243, 245, 246; yine bk., Degras, op. cit., III, s. 135.)

27. **Inprecorr** (İngilizce bs.), c. 10, no. 21 (30 Nisan 1930), s. 393 ve no. 22 (8 Mayıs 1930), s. 408.
28. Schram ve Carrère d'Encausse, op. cit., s. 244-5.
29. Guillermaz, op. cit., s. 197.
30. Şanghay, Vuhan ve Tientsin'de - her biri milyonlarca kişinin yaşadığı kentler - Komünist örgütler, sırasıyya, en çok 2000, 1000 ve 500 üyeye sahipti (ibid., s. 201).
31. ibid., s. 197.
32. Bu sorun burada verilemeyecek kadar ayrıntılı bir çözümlemeyi gerektirir. Çin devrimi ile ilgili bütün çalışmalarda 1924-7 aşamasında kent proletaryasının oynadığı başat rol ile bunu izleyen 1927-1949 döneminde bu eğilimin tamamen ortadan kaybolması arasındaki karşıtlık vurgulanır. Troçkist bakış açısından etkilenmiş Deutscher, Harold Isaacs ve diğer yazarlar - Troçkist bakış açısı bu sorunla ilgili olarak Komintern bakış açısı ile çakışır -, bir eğilim olarak, proletaryanın ilk aşamada oynadığı rolü bence abartmakta ve bu rolün azalmasını 1927 yenilgisinin etkileri ve 1927-34'te yapılan hatalar ile açıklamaktadırlar («Troçkist» yazarlar Komintern ve Stalin'i suçlar-

larken, «Stalinist» olanlar Çin Komünist Partisi'ni suçlarlar). Bu yazarlar Rus devrimi süreci ile çok kuşku götürür bir analoji yaparlar. Örneğin, Deutscher şöyle yazar: «Çin'de toplumsal güçlerin mevzilenişi geniş çapta Rus modeline benziyordu: ülke tarım devrimi için istekliydi; fakat kentli işçiler devrimin itici gücünü oluşturuyorlardı» **(The Unfinished Revolution, 1917-1967,** OUP, Londra, 1967, s. 82). Lucien Bianco, işçi sınıfının azınlık durumunun onun, **a priori** «büyük devrimci gücü» oluşturmasını engellemediğini düşünür. «...daha çok şu nedenle ki, işçi sınıfı, aynı zamanda ülkenin önde giden politik merkezleri arasında yer alan az sayıdaki sanayi merkezinde yoğunlaşmıştı. (Benzer koşullarda, Petrograd ve Moskova işçileri 1917'de on milyonlarca Rus mujiğinden daha belirleyici bir rol oynadılar)». (Bianco, op. cit., s. 83.) Bence bu analojiler oldukça hatalıdır. Şanghay, Rusya'nın Moskova ve Petrograd'ı gibi, Çin'in politik ve ekonomik merkezi değildi. Çin'de, Petrograd, Urallar, Ukrayna vb.deki işçiler gibi ağır sanayi içinde oluşmuş işçi sınıfı nüvesi yoktu. Sadece, yeni oluşmuş, daha çok hafif sanayi ve ulaşımda istihdam edilmiş bir işçi sınıfı vardı. Çin'de yapısallaşmış bir devlet örgütü yoktu. Bu yüzden merkezin el değiştirmesi, proleter azınlığa, Rusya'da Ekim devriminin Petrograd'a hâkim olan Bolşeviklere sağladığı gibi bir iktidar sağlayamazdı. İşçi sınıfı nüvelerinin esas olarak yoğunlaştığı Şanghay ve diğer kıyı kentleri Çin toplumunun sinir merkezleri olmaktan çok emperyalist gücün politik ve ekonomik merkezleri idi. Bu, esas olarak, Mao'nun değerlendirmeyi başardığı gibi, belkemiği olmayan bir toplumdu. Çin'deki kent proletaryası, bu sınırsız ve şekilsiz toplumsal yapının sadece % 0.5'ini temsil ediyordu. Ayrıca, Komintern'in gözetimi altında Çin Komünist Partisi liderlerinin 1927 ve 1933 yılları arasında kent merkezlerinde izlediği maceracı politika 1927 yenilgisinden sonra işçi sınıfının uğradığı müthiş kan kaybının etkisini arttırdı. (Çin sendika raporlarına göre, yaklaşık 38.000 sendika militanı o yıl - 1927 - içinde yok edildi: bunların 25.000'i savaşta öldü, 13.000'i idam edildi. Bk. Guillermaz, op. cit., s. 226.)

33. Parti kadrolarına konuşma, 26 Mayıs 1943, alıntı, Stuart Schram, **The Political Thought of Mao Tse-tung,** Pall

Mall Press, Londra, 1963, s. 290. Aslında Komintern Çin Komünist Partisi'nin içişlerine karışmayı sürdürmeye çalıştı ama başaramadı. Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsünün Çin-Sovyet anlaşmazlığı bağlamında yakın zamanda çıkardığı Komintern tarihi bu görüşü doğrular (bk. not. 11, s. 3).

34. Thorez, op. cit., c. 14, s. 281.
35. 31 Ekim 1939 konuşması, **Soviet Peace Policy: Four Speeches by V. Molotov** içinde, Lawrence ve Wishard, Londra, 1941, s. 28, 31, 32.
36. ibid., s. 71-3.
37. Andrè Fontaine bu konuda geniş çapta savunulmaya devam eden farklı fikirleri bir araya getirir, **History of the Cold War, 1917-1950,** op. cit., s. 116: «İnsanlar hâlâ Sovyetler Birliği'nin bu dönemdeki gerçek niyetlerini tartışıyorlar...» Şöyle düşünür: «yirmi yıldır geçerliğini koruyan iki açıklama - Stalin müttefikler ile bir anlaşma yapmaya çalıştı ama başaramadı ve Hitler ile kaderi zaten birleşmişti - eşit ölçüde tartışma götürür.» Bana gelince, ortadaki gizem reddedilemez dokümanlar temelinde giderilene kadar, Stalin'in esas «niyet»inin kendisini mümkün olabildiği kadar savaşın dışında tutabilecek çözümü seçmek olduğu eğilimindeyim. 1939'daki diplomatik oyunun neticesinin Hitler'in alacağı karara bağlı olmasının sebebi buydu.
38. A. Nekrich'in kitabı (bk. not. 66) Alman-Sovyet savaşının ilk aylarında Kızıl Ordu'nun uğradığı korkunç yenilgilerin sebeplerini açıklamaya çalışır. Bu amaç, yazarı, Stalin'in 1930'ların sonunda yaptığı büyük tasfiye sonucunda Sovyet silahlı kuvvetlerinin zayıflaması, pakt döneminde Almanya ile ilişkiler vb. gibi bir çok sorunu düşünmeye götürür. Nekrich'in Stalin'e karşı **a priori** bir düşmanlığı yoktur, ama yine de onun sorumluluğunu ortaya çıkarmakta duraksamaz. Bunu, kitabın ortaya çıktığı sırada sansürün izin verdiği ölçüde dokümanlar temelinde yapar. 66. notta sözü edilen tartışma toplantısında yer alanların çoğu. Deborin ve resmî görüşün diğer temsilcilerine karşı Nekrich'in görüşünü destekledi. Tartışmanın bir raporu «yarı gizli» olarak Moskova'da elden ele dolaştı ve sonunda sınırı geçmesi sağlandı. Bu rapor, Nekrich'in kitabı ile birlikte, V. Petrov, op. cit. içinde yer alır. Nekrich'in kitabı yayım-

landıktan hemen sonra Brejnevci Neo-Stalinistlerin aforozuna uğradı. Bunlar kitaba karşı bir kampanya başlattılar ve bu kampanyanın en üst noktasında, 1967 yılında yazar partiden ihraç edildi. Bir çok Sovyet bilim adamı, yazılarında ifade özgürlüğüne indirilen bu yeni darbeyi onaylamadıklarını ilan ettiler.

Sovyet hükümetinin Almanya ile paktın hayatını uzatma hattâ paktı daha da sıkılaştırma arzusunu gösteren diğer olgular arasında Nekrich, Tass Ajansı'nın 14 Haziran 1941 tarihli bildirisinden söz eder. Bu bildiride Sovyet Hükümeti'nin «yeni ve daha yakın» bir anlaşma imzalaması için görüşmeler yapmaya hazır olduğu belirtilir. Bu yönde görüşmeler henüz başlamamış idiyse, bunun nedeni Alman liderlerin işbirliği yapmak istemediklerini göstermiş olmaları idi (s. 200-202). Melnikov'un katkısı sayfa 256'da yer alır. Nekrich Melnikov'un bildirilerini ne doğrular, ne de yalanlar. Hitler-Molotov görüşmeleri sırasında, Sovyet temsilcisinin, SSCB'nin Almanya, İtalya ve Japonya'nın Üçlü Paktı'na katılması önerisini reddettiğini belirtmekle yetinir. (s. 148) ve Molotov'un karşı önerisinden söz etmez. Melnikov'un dediği gibi, bu mesele tabudur. Yine de, bu tartışmada resmî görüşün sözcüsü olan Deborin'in Stalin'in «Alman-Sovyet paktından çok umutlu» olduğunu kabul etmesi (s. 251) anlamlıdır.

39. Nekrich'in araştırması, Almanya'nın SSCB'yi işgal hazırlıklarının Sovyet liderleri ve Stalin tarafından bilindiğini, fakat tamamen hatalı bir tarzda yorumlandığını ortaya koyar. Nekrich Moskova'daki Alman Elçiliği'nden Hilger'in yazdıklarından alıntı yapar. Hilger, Stalin'in tavrıyla ilgili izlenimlerini şöyle özetler: «Her şey gösteriyordu ki, o (Stalin) Hitler'in bir zor oyununa hazırlanmakta olduğunu düşünüyordu. Bu oyunda, tehdit edici askerî hareketleri ani ekonomik talepler ve hatta toprak talepleri izleyebilecekti. Ortaya getirildiklerinde bu tür talepler üzerinde Hitler ile görüşmeler yapabileceğine inandığı görülüyor. «(G. Hilger ve Alfred G. Meyer, **The Incompatible Allies,** Macmillan, New York, 1953, s. 330.) Ve Nekrich, Sovyet askerî liderlerinin tanıklığına dayanarak Kızıl Ordu Yüksek Komutanlığı'nın da bu fikri savunduğunu belirtir. Kuşkusuz bu, Stalin'in kendi görüşünü yansıtan bir fikirdi (s. 194).

40. Sovyet-Alman savaşının başındaki «umutsuz durum», Stalin'in 24 Mayıs 1945 te Kremlin'de düzenlediği zaferi kutlama töreninde «Rus halkının şerefine kadeh kaldırırken» bizzat yine Stalin tarafından kabul edildi. «Hükümetimiz,» diyordu, «az hata yapmadı. 1941-2'de umutsuz anlar yaşadık. O sırada başka çare olmadığı için ordumuz geri çekiliyordu. Bir başka halk hükümetine şöyle diyebilirdi: 'Beklentilerimizi boşa çıkardınız. Çekilin. Almanya ile barış imzalayacak bir başka hükümet kuracağız...' Ne var ki, Rus halkı bu yola gitmedi... Ona, Rus halkına, bu güveninden ötürü teşekkür ediyorum» (alıntı, Deutscher, **Stalin,** II, s. 465). Stalin şunu da ekleyebilirdi: şimdi zaferi kazandık ve yaptığımız hataları inceleyeceğiz. Bu Marksist bir tavır olurdu... Ama, çeyrek yüzyıl sonra, Nekrich olayının da gösterdiği gibi, bu hataların incelenmesi hâlâ tehlikeli bir işti.

Nekrich'in vardığı sonuç, paktın gerekli olduğu, fakat Stalin'in 1939-41'de izlediği politikanın hatalı olduğudur. Nekrich'in kitabının tartışılmasına katılan bir diğer tarihçi, Slezkin şöyle diyordu: «1939 paktı belki de kaçınılmazdı; fakat bu pakta umut bağlamak ve en önemlisi Faşizm'e karşı mücadeleyi durdurmak bir cinayet idi. Ve Stalin bunu emretmiştir» (V. Petrov, op. cit., s. 258).

41. Moskova'nın Stalin semtinde seçim toplantısında konuşma, 9 Şubat 1946 (**Speeches by Stalin and Molotov,** şubat 1946, «Sovyet Haberleri» bülteni, 1946, s. 4 -abç-).

42. İkinci Dünya Savaşı'nın karakteri üzerine Sovyet yazınının dalgalanmalarından çok garip bir antoloji oluşturulabilir. Kuşkusuz, ancak Yirminci Kongre'den sonra Stalin'in 1946'da yaptığı tanım önemli ölçüde yeniden gözden geçirilmeye başlandı. 1957 de parti yayın organı **Kommunist** bu konuda bir konferans örgütledi. Konferans raporu, **Recherches internationales à la lumière du marxisme**'de yayımlandı (no 9-10, 1958, s. 9-32). Yeni resmi tanım, **The History of CPSU**'nun 1960 baskısında bulunabilir (B. N. Ponomaryov et al., İngilizce bs., s. 557, FLPH, Moskova). Emperyalist güçlerin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki amaçları hakkında 1941-7 dönemindeki Sovyet ve Komünist dokümanları niteleyen oportünist çarpıtmaları bu kitabın ikinci kısmında ele alacağım.

43. Devrimci güçler, kuşkusuz, bu «en az» ile yetinemezlerdi. Sosyalist devrimin politik ve örgütsel koşullarını olabildiğince yaratmak için, kapitalist ve emperyalist sistemin ikinci büyük evrensel krizinden yararlanmaya çalışmalıydılar. Aslında, Faşist saldırının ulusal bağımsızlığı ve burjuva demokratik özgürlükleri tehdit etmesi, devrimci güçlere, çok geniş toplumsal kesimleri kendi liderlikleri altında toplamak ve seferber etmek için olağanüstü bir tarihsel fırsat sağlıyordu. Stalin ve Komintern'in izlediği politika savaşın ilk döneminde bu fırsatın ele geçirilmesine izin vermedi. Savaşın ikinci döneminde ise, devrimci güçlerin eylemini «en asgarî» olanla -ulusal bağımsızlığın ve burjuva demokratik özgürlüklerin savunulması- sınırlamaya çalıştılar.

44. Degras, op. cit., s. 459. 1936'da Dimitrov şunları yazıyordu: «Faşist saldırgana karşı kesin bir kararlılıkla ve her an güçleri yoğunlaştırarak darbe vurulmalıdır; saldırgana karşı alınan tavır, saldırının kurbanlarına karşı alınan tavırdan farklı olmalıdır; Faşist ve Faşist olmayan ülkeler arasındaki farkı örtbas etme girişimleri teşhir edilmelidir» (1 Mayıs 1936; Dimitrov, **Selected Articles and Speeches**, Lawrence and Wishard, Londra, 1951, s. 173-4). Komintern'in Sovyet-Alman paktının ilk gününden itibaren aldığı tavır buydu. Bu nedenle Komintern saldırgan ile kurban ve Faşist olan ile olmayan ülkeler arasında ayırım yapma girişimlerini «teşhir» etmeye başladı.

45. Rus Devrimi'nin İkinci Yıldönümü Üzerine KEYK Manifestosu, Degras, op. cit., III, s. 446.

46. J. Koplenig, «The War and the Collapse of the Second International», **Communist International** (ABD bs.), no. 9 (Eylül), 1940, s. 599. Daha sonraki paragraf s. 595'ten alındı.

47. Deutsher, **Stalin**, s. 458-9. Dutscher'in görüşünü desteklemek için, pek çok benzer olgu arasında, Fransız Komünist Partisi'nin Molotov'un 1939'da yaptığı konuşmayı 50 000 nüsha çoğalttığını ve gizli olarak dağıttığını belirtmek gerekir. Bazı bölümlerinden alıntı yaptığım bu konuşmasında Molotov, Ribbendrop'un «barış» önerilerini destekliyordu (Histoire du FCT -Unir-, I, s. 261). 1966'da Belgrad'da toplanan Polonya, Yugoslavya ve Çekoslovakya Komünist tarihçileri kollogyumunda, İkinci Dünya Savaşı'nın

ilk aşamasında Komintern'in Avrupa'daki Komünist partilere dayattığı politikanın pratikte bu partilerin Faşist saldırgana karşı mücadele etmelerini engellediği belirtildi (bk. kollokyum raporu, **Z Pola Walki**, no. 2, 1967).

48. Henri Michel, **Les Mocvements clandestins en Europe**, PUF, Paris, 1965, s. 20.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 5
Giriş 11

KOMÜNİST ENTERNASYONAL'İN KRİZİ

I — DAĞILMA

Uzun Bir Krizin Son Bölümü 17
Tarihin İronisi 23
İflâsın Kabulü 37
Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin Karar Metni (15 Mayıs 1943) 46
Komünist Enternasyonal'in Kapatılması Üzerine KEYK Bildirisi (9 Haziran 1943) 49
Stalin'in Reuter Ajansı'na Verdiği Yanıtlar (28 Mayıs 1943) 50

II — TEORİNİN KRİZİ

Lenin'in Teorik Şeması 57
Cançekişen Kapitalizm? 68
Lenin'in Teorik Sorgulamaları 76
Revizyonist Olarak Stalin: Sosyalizmin Tek Ülkede Tamamlanması 85
Teorinin Felce Uğrama Sebepleri 109

III — MONOLİTİK YAPILANMA

Sovyet Modelinin Aşılanması 140
Aşırı Merkeziyetçilik ve Ruslaştırma 150
Monolitik Yapılanmanın İzlediği Yol 156

IV — POLİTİKANIN KRİZİ

Alman Deneyi 174
Halk Cephesi Deneyi 219
Fransa'da 1936 258
Zamansız Devrim: İspanya 1936-39 272
Sömürge Deneyimi 309
Çin Devrimi 342
Son Perde 368

Komintern'den Kominform'a
Komünist Enternasyonalin Bunalımı

FERNANDO CLAUDIN

"Çalışması boyunca, Claudin eleştirel marksizmin güç veren özelliklerini yeniden keşfetti. Komünist Enternasyonal'in tarihsel analizini yaparken Claudin, bu gerçekliği objektif anlamı ve dialektik gelişimi içinde gözler önüne sermeyi amaçladı... Claudin'in tarihsel gerçekliği açımlayışında, marksist yöntemin ayırt edici özellikleri ile yüzyüze kalmaktayız."

Jorge SEMPRUN

belge yayınları

KTB 0251447 ALL